

Oikeudenkäynnin yhdenmukaistaminen 1800-luvulla

Oikeushistoriallinen tutkimus kämnerin-, laamannin- ja ritari- syynioikeuksien lakkauttaisesta

Kirjoittanut

Pentti Ahmas
oikeustieteen lisensiaatti
kihlakunnantuomari

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi valtiotieteellisen tiedekunnan luentosalissa Unioninkatu 35
kesäkuun 10. päivänä 2005, kello 12.

ISBN 952-91-8756-4 (nid.)
ISBN 952-10-2488-7 (PDF)

Yliopistopaino
Helsinki 2005

Lukijalle

Yleisesti tiedetään, että varhaisempien aikojen oikeussäännösten tunteminen helpottaa nykyisen lain ymmärtämistä. Oikeushistoriaan perehtymistä on puolestaan auttanut toimintani oikeuslaitoksen eri tehtävissä. Arvoisat ohjaajani painottivat erityisesti oikeussäännösten ja yhteiskuntaelämän vastaavuussuhdetta, korrelaatiota, keskenään. Lainsäädännösten piti vastata saman ajankohdan yhteiskuntaelämää. Toinen tärkeä ohje oikeushistoriallisten tapahtumien ymmärtämiseen oli anakronismi, väärään ajankohtaan sijoittaminen. Tapahtumaa olisi aina tarkasteltava oman aikansa logiikan mukaan.

Historiankirjoituksessa käytetään yleisesti deskriptiivis- analyttistä menetelmää, jota olen pyrkinyt noudattamaan. Tästä poikkeaminen johtuu luonnollisesti kulloinkin käytettävissä olevan aineiston laadusta. Paras metodi on mielestäni se, jota käyttämällä kulloinkin pääsee parhaaseen lopputulokseen. Tutkimustehtävässä tuli eteeni muutama vaikea ratkaisu. Yksi tällainen ja ehkä vaikein kysymys oli, miten tutkimukseen kirjattaisiin yli kolmenkymmenen lainkohdan käsittely? Siitä piti ilmetä hallituksen esitys, lakivaliokunnan mietintö ja neljän eri säädyn käsittely valtiopäivillä. En voinut hyväksyä sitä, että ilmoitettaisiin vain, minkälaiseen lopputulokseen lakivaliokunta tai kukin sääty oli päätenyt. Katsoin tämän vuoksi, että valtiopäiväkäsittelyn pääkohdat kussakin säädystä oli kerrottava.

Tutkimukseni painottuu 1800-luvun oikeudenhoidon kannalta tärkeään ajankohtaan 27.4.1868, jolloin lakkautettiin laamannin- ja kämnerinoikeudet sekä ritarisyyntioikeus. Kämnerinoikeutta on aikaisemmin käsitelty perusteellisesti tutkimuksessa, mutta laamanninoikeuden osalta tällaista perusteellista tutkimusta ei ole ollut, vaikka laamanninoikeus kihlakunnanoikeuttakin vanhempana tuomioistuimena olisi sen ansainnut. Tutkimuksen muulla osalla, joka käsittelee linnaoikeuksien lakkauttamista, poliisikamareille ja järjestysoikeuksille pienemmissä rikosasioissa annetun tuomiovallan poistamista sekä kuvernöörien tuomiovallan lakkauttamista kruununtilojen keskinäisissä riitaisuuksissa, on oma mielenkiintoinen historiallinen merkityksensä.

Väitöskirjani valmistuttua lausun parhaat kiitokseni saamastani ohjauksesta oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professorille Jukka Kekkoselle sekä väitöskirjani tarkastajille, dosenteille ja oikeustieteen tohtoreille Heikki Pihlajamäelle ja Jyri Inhalle. Parhaat kiitokseni myös puolisololleni farmaseutti Rauni Ahmakselle avusta vanhan ruotsinkielisen lähdekirjallisuuden oikein ymmärtämiseksi sekä väitöskirjan kieliasun tarkastamisesta.

Helsingissä huhtikuussa 2005.

Sisällys.

I

Johdanto.

1. Tutkimuksen peruslähtökohdat.....	1
1.1. Muutoksenhaku alioikeuksista.....	3
1.2. Muutoksenhaku ylioikeudesta.....	5
1.3..Ranskan suuri vallankumous oikeuslaitosten modernisoimisen lähtökohta.....	8
2. Kokoavia näkökohtia	13
3. Tutkimuksen jäsenitys ja käytetty metodi.....	14
4. Tutkimusaiheen aikaisempi käsittely.....	16

II

Oikeuskehitys Suomessa 1800-luvun ensi vuosikymmenillä.

1. Suomen ja Ruotsin tiet erkanevat.....	19
2. Aloitteita suuriruhtinaskunnan oikeusolojen kehittämiseksi.....	23
2.1. Notaarilaitoksen perustamisyritys.....	24
2.1.1. Hovioikeuksien lausunnot.....	24
2.1.2. Prokuraattorin lausunto.....	25
2.1.3. Rahvaan kuuleminen kihlakunnanoikeuksissa.....	26
2.1.4. Komitean lausunto.....	27
2.1.5. Senaatin päätös.....	28
2.1.6. Johtopäätöksiä.....	28
2.2. Yritys sovintotuomioistuimien perustamiseksi.....	29
2.2.1. Hovioikeuksien lausunnot.....	29
2.2.2. Turun hovioikeuden hankkimat selvitykset tuomiopiiriinsä kuuluvilta alioikeuksilta.....	31
2.2.2.1. Laamannioikeuden lausunto.....	31
2.2.2.2. Kihlakunnantuomarien lausunnot.....	32
2.2.2.3. Raastuvanoikeuksien ja kämnerinoikeuksien lausunnot.....	33
2.2.3. Senaatin saamat kirjeet ”valistuneilta ja asiantuntevilta Suomen miehiltä.”.....	35
2.2.4. Prokuraattorin lausunto.....	36
2.2.5. Senaatin ja keisarin lopulliset päätökset.....	36
2.2.6. Johtopäätöksiä.....	37
2.3. Viipurin hovioikeuden perustaminen.....	39
2.3.1. Hovioikeuksien lausunnot.....	39
2.3.2. Prokuraattorin lausunto.....	40
2.3.3. Asian käsittely senaatissa.....	41
2.3.4. Asian saama uusi käänne ja julistuskirja hovioikeuden perustamisesta.....	41
2.4. Ehdotus kyläoikeuksiksi.....	42
2.4.1. Johtopäätöksiä.....	46
3. Oikeudenkäyntiprosessi kihlakunnan- ja raastuvanoikeuksissa.....	47

4. Oikeudenkäytön nopeuttaminen maaseudulla.....	49
4.1. Asioiden käsittelyä kihlakunnanoikeuksissa yritetään nopeuttaa jakamalla tuomiokuntia.....	49
4.1.1. Kihlakunnantuomareiden palkkaus ja tuomiokuntien jakaminen.....	51
4.1.2. Johtopäätöksiä.....	53

III

Kämnerin- ja laamanninoikeudet sekä ritarisyynioikeus Suomen oikeusjärjestyksessä.

1. Laamanninoikeudet.....	54
1.1. Laamanninoikeuksien varhaisimpia vaiheita.....	54
1.2. 1734 vuoden lain jälkeinen aika.....	60
1.3. Laamanninoikeudet 1800-luvulla.....	61
1.4. Laamanninoikeuksissa käytävää prosessia pyritään nopeuttamaan.....	62
1.5. Laamanninoikeudet v. 1862 toimitetun oikeudellisen jaon jälkeen.....	64
1.6. Laamanninoikeuksien v. 1862 ratkaisemat riitajutut.....	65
1.7. Keitä olivat laamannit?.....	65
1.8. Ehdotuksia laamanninoikeuksien saattamiseksi uudelleen oikeusjärjestelmäämme.....	67
2. Kämnerinoikeudet.....	69
2.1. Kämnerinoikeuksien varhaisimpia vaiheita.....	69
2.2. 1734 vuoden lain jälkeinen aika.....	72
2.3. Kämnerinoikeuksien v. 1868 ratkaisemat riita- ja rikosjutut.....	73
3. Ritarisyynioikeus.....	74
3.1. Syynioikeuden synty.....	74
3.2. 1734 vuoden lain jälkeinen aika.....	74
3.3. Ritarisyynioikeus tuomioistuimen nimenä.....	75
3.4. Suomen autonomian aikakausi.....	76
4. Yhteenveto.....	76

IV

Valtiopäivien valmisteluun liittyviä toimenpiteitä.

1. Senaatin hallitsijan käskystä 1859-61 laatima valtiopäiväasiain luettelo ja senaatissa käyty keskustelu kämnerin ja laamanninoikeuksien lakkauttamisesta.....	78
1.1. Yhteenveto.....	81
2. Tammikuun valiokunnassa 1862 käyty keskustelu kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisesta.....	81
3. Senaatin keväällä 1862 valmisteleva lausunto tammikuun valiokunnan esityksistä.....	87

V

Vuoden 1863-64 valtiopäivät.

1. Säätyvaltiopäivien taustaa.....	88
2. Anomusehdotuksia ja eräitä oikeudenhoitoa koskevia ratkaisuja.....	92
2.1. Anomusesitykset kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamiseksi.....	92
2.1.1. Johtopäätöksiä.....	95
2.2. Välikäräjien saamista helpotetaan.....	95
2.2.1. Yhteenveto.....	98
2.3. Puhtaaksikirjoitettujen tallekappaleiden lähettäminen hovioikeuteen.....	99
2.3.1 Yhteenveto.....	104

VI

Kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttaminen vuoden 1867 valtiopäivillä.

1. Edellisten valtiopäivien jälkeinen aika.....	105
2. Valmisteluvaiheet senaatissa 1865-66.	108
3. Hallituksen kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamisesta säädyille antaman esityksen sisältö.....	109
3.1. Tuomionvoivan jäsenmäärän alentaminen yleisissä tuomioistuimissa	110
3.2. Muutoksenhaku maakaupan rikkomista koskevassa asiassa.....	111
3.3. Muutettavien lainkohtien perustelut.....	111
3.4. Esityksen jättäminen säätyjen hyväksyttäväksi.....	114
3.5. Säädyille esitetty pyyntö lausunnon saamiseksi vapautuvien laamanninkäräjäkappojen vastaisesta käytöstä sekä nostorahan alentamisen ja jääneiden lunastusmaksujen korvaamisesta hovioikeuden jäsenille ja virkamiehille.....	116
3.6. Yhteenveto.....	116
4. Valtiopäiväkäsitely.....	118
4.1. Lakivaliokunnan mietintö	118
4.1.1. Lausunto esitykseen kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamisesta.....	118
4.1.2. Tuomionvoivan jäsenmäärän alentaminen yleisissä tuomioistuimissa.....	121
4.1.3. Muiden kumottaviksi tai muutettaviksi esitettyjen lainkohtien perustelut.....	121
4.1.4. Lausunto laamanninkäräjäkappojen suorittamisesta ja vastaisesta käytöstä sekä nostorahan alentamisen ja asiakirja-aktien lunastusmaksun lakkauttamisen korvaamisesta hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille.....	130
4.1.5. Lakivaliokunnan säädyille tekemä ehdotus linnaoikeuksien, poliisikamareiden, järjestysoikeuksien ja kuvernöörien tuomiovallan lakkauttamisesta.....	132
4.1.5.1. Linnaoikeudet.....	132
4.1.5.2. Poliisikamarit ja järjestysoikeudet.....	133
4.1.5.3. Kuvernöörien tuomiovalta.....	133

4.1.6. Yhteenveto.....	134
4.2. Vastalauseet mietintöön.....	136
5. Käsittely säädyissä.....	138
5.1. Ritaristo ja aateli.....	138
5.2. Pappissääty.....	150
5.3. Porvarissääty.....	159
5.4. Talonpoikaissääty.....	170
6. Yhteensovitus ehdotus.....	179
7. Säätyjen vastaus esitykseen	183
8. Senaatin lausunto säätyjen vastaukseen.....	186
9. Hallitsijan päätös säätyjen ehdotukseen. Asetus julkaistaan 27.4.1868.....	187
10. Senaatin päätökset ritariston ja aatelin anomukseen pysyvistä tuomioistuimista sekä hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille suoritettavista korvauksista.....	189

VII

Muita oikeudellisia uudistuksia.....	190
1. Linnaoikeuksien lakkauttaminen.....	190
1.1. Kuvernöörien lausunnot.....	190
1.2. Prokuraattorin lausunto.....	191
1.3. Asetus linnaoikeuksien lakkauttamisesta 1.3.1869 alkaen.....	191
2. Poliisikamareiden ja järjestysoikeuksien tuomiovallan poistaminen rikosasioissa.....	191
2.1. Kuvernöörien ja hovioikeuksien lausunnot.....	192
2.2. Prokuraattorin lausunto.....	194
2.3. Senaatti julkaisee asetuksen poliisikamareiden tuomiovallan kumoamisesta.....	195
2.4. Yhteenveto	195
3. Kuvernöörien tuomiovallan poistaminen kruununtilojen keskinäisissä riitaisuuksissa.....	198
3.1. Kuvernöörien ja hovioikeuksien lausunnot.....	198
3.2. Prokuraattorin lausunto.....	201
3.3. Yhteenveto.....	201
3.4. Lausuntojen käsittely senaatin plenumissa ja senaatin hallitsijalle antama esitys kuvernöörien tuomiovallan poistamisesta.....	202
3.5. Hallitsijan vastaus senaatin ehdotukseen ja valtiopäiväesityksen laatiminen.....	203
3.6. Asian käsittely vuoden 1872 valtiopäivillä.....	204
3.6.1. Uusia valtiopäiviä kohden.....	204
3.6.2. Valtiopäiväesityksen sisältö.....	205
3.6.3. Lakivaliokunnan lausunto.....	206
3.6.4. Käsittely ritaristossa ja aatelissa.....	208
3.6.5. Käsittely pappissäädyssä.....	210
3.6.6. Käsittely porvarissäädyssä.....	212
3.6.7. Käsittely talonpoikaissäädyssä.....	214
3.6.8. Säätyjen vastaus esitykseen 3.4.1872.....	214
3.7. Hallitsija hyväksyy säätyjen vastauksen. Senaatti julkaisee 4.3.1873	

asetuksen kuvernöörien tuomiovallan poistamisesta.....	215
3.8. Minkälaisia tiloja olivat kruununratsutila ja kruununtila?.....	215
3.9. Muutoksenhaku maariidoissa.....	217

VIII

Johtopäätöksiä

1. Laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamisen vaikutus hovioikeuksien työmääriin.....	219
2. Yhteenveto niistä perusteista, joilla lakkautettiin kämnerin- ja laamanninoikeudet sekä ritarisyynioikeus.....	222
3. Miten oikeudenkäynnin yhdenmukaistaminen toteutui tämän tutkimuksen käsittämässä tuomioistuimien lakkauttamisissa?.....	225
4. Miksi kynnys muutoksenhakemiseen oli korkea?.....	227
5. Vapautuvien laamanninkäräjäkappojen käyttö	229
6. Miksi muutosprosessi tapahtui Suomessa vasta 1860-luvulla?.....	232
7 Muutosten herättämää arvostelua.....	235

1. Johdanto

1. Tutkimuksen peruslähtökohdat

Tämä oikeushistoriallinen tutkimus kulminoituu vuoden 1867 valtiopäivillä tehtyyn kämnerin- ja laamannioikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamiseen. Valtiopäivillä tehtiin myös muutoksenhakujärjestelmää koskevia erittäin merkittäviä päätöksiä, joilla yhdenmukaistettiin ja nykyaikaistettiin oikeuslaitostamme. Tarkoitukseni on tuoda esiin niitä toimenpiteitä, tapahtumia ja syitä, jotka yhdessä johtivat mainittuun vuoden 1867 valtiopäivillä tehtyyn sanottujen oikeuksien lakkauttuspäätökseen sekä tämän päätöksen merkitykseen prosessioikeudessa, erityisesti muutoksenhaussa ja oikeudenkäyntimenettelyssä raastuvan-, kihlakunnan- ja hovioikeuksissa.

Hallituksen alkuperäiseen esitykseen mainittujen kolmen oikeuden lakkauttamisesta liittyi myöhemmin lakivaliokunnan suosituksen mukaisesti säätyjen hallitsijalle tekemä esitys linnaoikeuksien lakkauttamisesta, poliisikamareiden ja järjestysoikeuksien tuomiovallan kumoamisesta vähäisissä rikosasioissa sekä kuvernöörien tuomiovallan lakkauttamisesta kruununtiloja koskevissa riitaisuuksissa. Kuten jäljempänä tullaan kertomaan, liittyi hallituksen esitykseen vielä eräitä muutoksia tuomioistuimien kokoonpanossa ja paljon keskustelua herättänyt säädyille esitetty pyyntö vapautuvien laamannikäräjäkappojen vastaisesta käytöstä. Vähäisimpinä asioina esitykseen sisältyi vielä hovioikeuksien jäsenille suoritettava korvaus nostorahan menettämisestä ja maksettava korvaus eräiden lunastusmaksujen saamatta jäämisestä.

Miksi nämä oikeudet lakkautettiin autonomian ajan toisilla valtiopäivillä ja mikä merkitys tällä päätöksellä oli hovioikeuksien työmääriin? Millä perusteilla nämä oikeudet lakkautettiin? Miten oikeudenkäynnin yhdenmukaistaminen toteutui tutkimuksen käsittämässä tuomioistuimissa? Millä tavoin oikeudenkäyntiprosessia pyrittiin nopeuttamaan? Miksi oikeudenkäyntiprosessi alkoi modernisoitua vasta 1860-luvulla? Näihin kysymyksiin pyritään seuraavassa vastaamaan.

Tutkimusaiheen aikaisempaan käsittelyyn oikeustieteessämme palataan myöhemmin. Mainittakoon kuitenkin jo tässä yhteydessä, että oikeuslaitoksemme uudistamista varten asetettu ”*Wreden komitea*” on luonnehtinut muutosta *uudemman lainsäädäntömme historiassa perin tärkeäksi, jonka päätarkoituksena oli ehdotuksen mukaan oikeudenkäyntijärjestyksen yhtenäisyys ja lainkäytön joutuisuus*.¹ Kysymys oli näin ollen oikeudenkäynnin modernisoimisesta, joka toteutettiin valtiopäiväesityksessä tarkoitettujen oikeuksien lakkauttamisella ja tuomioistuimien instanssijärjestelmän ja muutoksenhaussa noudatettavan menettelyn uudistamisella.

Prosessioikeuden osittaisuudistukset eivät olleet harvinaisia muuallakaan Euroopassa. 1800-luvulla oli useissa valtioissa julkaistu lakeja, joiden kautta erityiset, usein hyvin tärkeät prosessioikeuden osat olivat tulleet perinpohjin muutetuiksi. Esimerkiksi Englannissa eräällä *Judicature actilla* vuodelta 1873 sekä useilla

¹ Ehdotukset oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi 1902, Tuomioistuinlaki I, s. 5.

myöhemmin ilmestyneillä laeilla merkittävästi ajanmukaistettiin muutoksenhakujärjestelmää sekä tärkeissä kohdin muutettiin ja tehtiin yksinkertaisemmaksi niin hyvin oikeuksien järjestysmuotoa kuin myöskin oikeudenkäyntimenettelyä.²

Kämnerin- ja laamannioikeuksien lakkauttamisen yhteydessä annetuilla asetuksilla nykyaikaistettiin tuomioistuimien kokoonpanoa, joka alioikeuksien (kihlakunnanoikeus ja raastuvanoikeus) osalta pysyi sellaisenaan aina alioikeusuudistukseen 1.12.1993 saakka ja jota muutoksenhaun osalta pääosin noudatetaan vielä nykyäänkin. Tuomionvoivaan kokoonpanoon riitti kihlakunnanoikeudessa viisi lautamiestä aikaisemman seitsemän sijasta ja raastuvanoikeudessa kolme jäsentä aikaisemman viiden sijasta. Hovioikeus oli tuomionvoiva viisijäsenisenä isommissa asioissa ja nelijäsenisenä vähäisemmissä asioissa silloin, kun kolme olivat asian ratkaisusta yksimielisiä. Tätä ennen piti ”tärkeissä” asioissa olla seitsemän jäsentä (OK 23:1).³ Muutoksenhakuun palataan yksityiskohtaisemmin tutkimuksen VIII osassa.

Muutokset olivat vielä merkittävämpiä asianosaisten osalta. Kun perehtyy oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua koskeviin määräyksiin ennen käsiteltävänä olevia lainmuutoksia ei voi päätyä muuhun tulokseen kuin siihen, että *kynnys muutoksenhauille ennen 27.4.1868 tapahtunutta lainmuutosta oli korkea*. Kuten jäljempänä tullaan osoittamaan muutoksenhaku edellytti hakijalta perehtymistä usein vaikeaselkoisiin menettelyyn ja lakitekstiin. Se edellytti myös määrättyä varallisuutta, koska hänen tuli asettaa takaus kuluista ja vahingosta sekä täytettävä mitä tuomiossa oli määrätty. Kysymys oli siitä, miten asianosainen tuomioistuimen kautta pääsi oikeuksiinsa.

Voidaan hyvällä syyllä kysyä, miksi käydyssä lakkauttamisprosessissa asian tähän puoleen eli siihen, miten yksityinen kansalainen koki muutoksenhaut ali- ja ylioikeusien päätöksistä, ei ole kiinnitetty juurikaan huomiota? Lausuntoja antavat viranomaiset puhuvat oikeudenkäytön yhtenäisyydestä ja nopeudesta sekä pitävät lakkautettavia tuomioistuimia tarpeettomina. Tosin mm. kirkkoherra *Albert Heikel* valtiopäivillä huomauttaa, että ”moni köyhä mies kärsii mieluummin tuntevan vahingon kuin antautuu kalliiseen ja monivuotiseen prosessiin.”⁴

On sattuvasti sanottu, että menneitä sukupolvia vaivanneet ongelmat esiintyvät usein nykyaikanakin. Tunnettua on, että 1990-luvulla toimitettu alioikeusuudistus teki oikeudenkäynnistä liian kalliin. Vain varakkaimmilla ja yleistä oikeusapua saavilla katsotaan nykyään olevan mahdollisuus päästä oikeuksiinsa tuomioistuimen kautta eli tavoittaa näin yhteiskunnan hänelle etujen tai velvollisuuksien kollisiotilanteissa takaamat oikeudet.

² Ehdotukset oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi 1900. Tuomioistuinlaki I s. 53-57.

³ Hallituskonseljin vuoden 1809 ohjesäännön mukaan (II luku kohta 38) konseljiin kuului 14 jäsentä, joista 7 toimi oikeusosastossa. Oikeusosasto oli päätösvaltainen seitsemän jäsenenä kun käsiteltävänä oli henkeä ja kunniaa koskeva asia. Muissa asioissa riitti viisi jäsentä.

⁴ Ks. Prestståndet 1, Landtdagen 1863-64.

Mikä sitten estää kansalaista pääsemästä oikeuksiinsa? Sitä kysyy *Jyrki Tala*⁵ ja vastaa, että vanhastaan on todettu erityisesti seuraavat esteet kansalaisen oikeuksien toteutumiselle:

- kansalainen ei tunne oikeuksiaan tai ainakaan keinoja, joilla voisi nämä turvata;
- menettelymuotojen vaikeus tai mutkallisuus oikeuden hakijalle;
- oikeuden hakemisen kalleus, varsinkin jos joutuu käyttämään asiamiestä;
- kuluriski, vaara joutua korvaamaan toisen osapuolen kulut;
- oikeuden hakemisen hitaus aikaa vievän menettelyn vuoksi; ja
- epävarmuus lopputuloksesta ja siitä johtuva motivaation puute.

Edellä mainituista oikeuksien toteutumisen esteistä voidaan usean katsoa toteutuneen 1800-luvun muutoksenhakuprosessissa. Minkälainen sitten oli muutoksenhakijan asema 1800-luvulla? Tarkoitukseni on seuraavassa kertoa hänen asemastaan oikeusprosessissa muutoksenhakijana. Tällöin joudutaan viittaamaan lainkohtiin sellaisina, kuin ne olivat ennen vuotta 1868. Harvalla lukijalla on kuitenkaan saatavilla ajankohdan lakikirja, jossa k.o. säännökset ovat alkuperäisessä 1734 vuoden lain asussa. Tämän vuoksi asianomaiset lainkohdat joudutaan selostamaan joskus aivan yksityiskohtiin mennessä. Näihin samoihin lainkohtiin puututaan myös säätyjen käsitellessä valtiopäivillä valtiopäiväesityksen 4. momenttia, joka koskee kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisynnioikeuden lakkauttamisen yhteydessä lakeihin tehtäviä muutoksia.

1.1. Muutoksenhaku alioikeuksista.

Muutoksenhakija joutui vedotessaan maksamaan vetorahan,⁶ mikä ei sinänsä vielä estänyt muutoksenhakua. Kämnerinoikeus oli vain harvoissa kaupungeissa ja niissä kaupungeissa, joissa ei ollut kämnerinoikeutta oli lupa vedota raastuvanoikeudesta hovioikeuteen vain sellaisissa jutuissa, joissa pääasian arvo nousi yli viidenkymmenen talarin (OK 25:16).

Niissäkin kaupungeissa, joissa oli kämnerinoikeus, raastuvanoikeus käsitteli kämnerinoikeudesta vedottujen asioiden ohella ensimmäisenä asteena vekseli- ja merioikeusasioita sekä eräitä muita siviiliasioita, kuten aviopuolisoiden omaisuussuhteita, riitoja perinnöstä, testamentista, holhoustoimesta sekä lainhuuto- ja kiinnitysasiat ensimmäisenä asteena. Kysymys oli siis raastuvanoikeuden osalta jo *ensimmäiselle asteelle asetetusta summa appellabiliksestä*. Säännökset näiltä osin (OK 6:1-5 sekä 25:16,17) kumottiin kokonaisuudessaan v. 1868.

Vastaavanlainen säännös oli vedottaessa laamanninoikeudesta hovioikeuteen (OK 25:7). Kysymys oli kuitenkin jo toisen asteen tuomioistuimesta. Vetoojan oli lisäksi pantava *takausta kuluista ja vahingosta sekä täytettävä, mitä tuomiossa oli määrätty*. Tämä lainkohta kumoutui laamanninoikeuksien lakkauttamisen myötä.

⁵ Jyrki Tala 1984, 74.

⁶ Vectoraha oli vedottaessa kihlakunnanoikeudesta laamanninoikeuteen ja kämnerinoikeudesta raastuvanoikeuteen kolme markkaa sekä raastuvanoikeudesta hovioikeuteen vedotessa viisi talaria. Mainittakoon tässä yhteydessä, että vuonna 1926 vahvistettiin vectorahan määräksi 50 markkaa, joka säilyi aina vuoteen 1965, jolloin vectoraha kokonaan poistettiin.

Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 6 §:n mukaan kihlakunnanoikeuksista voitiin vedota laamanninoikeuteen ”olkoonpa asia suuremman tai vähemmän arvoinen”. Jos kuitenkin riita koski vekseli-tahi merilakiasioita tai riitaa maakaupoista vedottiin kihlakunnanoikeuden päätöksestä suoraan hovioikeuteen (OK 25:3). Tämä johtui siitä, että näiden asioiden osalta haluttiin pikainen ratkaisu. Edellä on jo mainittu, että myös raastuvanoikeudet käsitelivät vekseli- ja merioikeusjutut ensimmäisenä asteena.

Vuoden 1734 laki valmisteltiin absolutismin aikakaudella, jolloin talouspolitiikkaa hallitsi merkantilismi ja yhteiskunta oli rakenteeltaan sääty-yhteiskunta. Taloudellinen liberalismi pääsi valtaan vasta 1700-luvun lopulla. merkantilismin menettäessä otettaan.⁷ Mielestäni tämä näkyy selvästi esimerkiksi niissä lainkohdissa, joissa pyrittiin rajoittamaan muutoksenhakua alimmalla asteella. Kuten edellä on mainittu veto kihlakunnan- ja laamanninoikeuksien päätöksistä oli sallittu vain niissä asioissa, joissa pääasian arvo nousi yli viidenkymmenen talarin tai kysymys oli asiasta, jonka arvoa ei voitu määritellä. Toinen ehto koski takausta, joka oli asetettava niistä kuluista ja vahingosta, joka vastapuolelle voi aiheutua muutoksenhausta. Tämän lisäksi oli määrättyissä tapauksissa täytettävä, mitä tuomiossa oli määrätty.⁸

Rikosasioissa vuoden 1734 laissa oli muutoksenhakukeinona valitus, joka oli oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 5 §:n mukaan tehtävä myös kämnerinoikeudesta suoraan hovioikeuteen ja aika sen perille ajamiseksi oli puolta lyhyempi kuin vedossa. Valituksessa ei ollut ehtona taloudellinen intressi. Törkeissä rikosjutuissa noudatettiin alistuksen tapaista menettelyä määräämällä, ettei alioikeuden tuomiota saanut panna täytäntöön vaan ”tutkinto ja tuomio oli lähetettävä heti hovioikeuteen”.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvussa, joka 1868 kumottiin kokonaisuudessaan, annettiin yksityiskohtaiset määräykset siitä, ”miten takaus on pantava ja tuomittu omaisuus ulosannettava, ennen kuin laillista vetoa hovioikeudessa ajetaan”. Tämän kaaren 1 §:ssä määrättiin, että *laamannin- tai raastuvanoikeudesta vetoovan tuli asettaa kaksi takausmiestä*, jotka kumpikin omasta ja toisensa puolesta takasivat kuluista ja vahingosta, jotka vetoaja ehkä joutuisi korvaamaan. Jos vetoaja kuitenkin kuluista ja vahingosta mieluummin halusi panna vakuudeksi rahaa, hopeaa taikka kultaa ja hän antoi sen kuninkaan käskynhaltijan taikka luotettavan miehen talteen, niin se kävi takauksesta edellytyksin, että tuomari oli sen ensin tutkinut. Jos tuomiossa määrättiin maksettavaksi rahaa ja vetoaja ilmoitti, ettei hänellä ollut sitä eikä myöskään hopeaa ja kultaa, hänen oli, jos vastapuoli sitä vaati, vahvistettava

⁷ Ks. esim. Ylikangas 1984, 120-121.

⁸ Ks. Oikeudenkäymiskaari 25:7, 16, 17 sekä 26 luku. Kuten edellä on mainittu taloudellinen ehto ei koskenut kihlakunnanoikeuksia (OK 25:6). Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 11 §:n mukaan tämä ehto ei koskenut myöskään kämnerinoikeuksia, josta muutoksenhaun edellytyksenä oli vain kolmen markan vetorahan suorittaminen.

Siitä miten nyky-yhteiskunta suhtautuu muutoksenhaun rajoittamiseen alioikeudesta on meillä esimerkki vuodelta 1997. Tarkoituksena oli luoda muutoksenhakemusta varten käräjäoikeudesta hovioikeuteen muutoksenhakulupajärjestelmä. Hovioikeuden lupa olisi ollut tarpeen riita-asioissa, joissa taloudellinen intressi ei ilmeisesti noussut yli 20 000 markan ja rikosasioissa tuomio ei ollut sakkorangaistusta suurempi. Perustuslakivaliokunta kuitenkin katsoi, ettei muutoksenhakuluvan vaatiminen jo hovioikeusasteessa vaikeuksista sopinut suomalaiseen perinteeseen. (Hallituksen esitys 33/1997 vp ja perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 9/1997 vp)

tämä valallansa kuninkaan käskynhaltijan taikka paikkakunnan tuomarin edessä ja oli hänellä tämän jälkeen, mutta ei sitä ennen, oikeus tarjota muuta laillisesti arvioitua irtainta. Jollei tätä omaisuutta ollut, oli tarjottava maalla olevaa omaisuutta ja maata taikka kaupungissa olevaa taloa ja ”talonasemaa”. Tällöin vetoajan oli tuotava oikeuteen todistus siitä, olivatko ne muun velan panttina (kysymys oli siis rasisitustodistuksesta). Jos kuitenkin epäiltiin sitä, vastasiko omaisuus sitä, mitä oli tuomittu ja jos sen arvioiminen ei käynyt päinsä ennen sitä aikaa, jolloin muutoksenhakukirjelmä oli annettava hovioikeuteen, oli vetoajan pantava takaus, kunnes arvioiminen oli tapahtunut. Jos vetoaja ei kuitenkaan voinut täyttää, mitä edellä oli määrätty, oli meneteltävä ulosottokaaren 3 luvun 6 §:n mukaisesti (OK 26:3).

Ulosottokaaren 3:6 §:ssä säädettiin, että ellei vetoaja kyennyt täyttämään mitä tuomiossa oli määrätty tai asettamaan siitä täyttä takausta ennenkuin asia tuli hovioikeuteen, hänen tuli ”panna takauksen itsensä edestä” (ställe tå borgen för sig sielf)⁹ taikka mennä vankeuteen, kunnes asiassa annettiin päätös. Tämä ulosottokaaren lainkohta kumottiin kokonaisuudessaan 1868 ja kuten tunnettua ulosottokaari korvattiin 1897 vuoden alusta voimaan tulleella ulosottolailla.

Joka ei ollut menetellyt edellä kerrotuin tavoin takauksen osalta eikä täyttänyt, mitä tuomiossa oli määrätty, ennenkuin antoi muutoksenhakukirjelmänsä hovioikeuteen, menetti puhevaltansa hovioikeudessa (OK 26:6). Samassa luvussa (OK 26:8) oli vielä määräykset siitä, miten oli meneteltävä, jos takauksesta tehtiin muistutus. Tällöin oli vaadittava paikkakunnan tuomarin todistus, jos kuninkaan käskynhaltija ei ollut tietoinen vetoajan varallisuudesta. Myös hovioikeudella oli valta hyväksyä takaus, jos tarve sitä vaati.

1.2. Muutoksenhaku ylioikeudesta.

Jo vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä keskitettiin kuninkaan tuomiovallan käyttö hovioikeuksiin ja vuoden 1734 lain 8 luvun 1 §:ssä sanottiin nimenomaan, että hovioikeus on kuninkaan ylin tuomioistuin. Hovioikeus oli siis muodollisesti viimeinen varsinainen muutoksenhakuaste. Jos kuitenkin joku halusi *pyytää* kuningasta tarkastamaan hovioikeuden tuomion tai päätöksen saadakseen siten nauttia *beneficium revisionis*- edusta, tuli hänen menetellä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 §:ssä säädetyllä tavalla.

Ruotsi-Suomeen perustettiin vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirjalla, sen 2 §:ssä, kuninkaan korkein oikeus,¹⁰ jossa siis kuningas käytti korkeinta tuomiovaltaa.

⁹ Kysymys oli tällöin henkilökohtaisesta takauksesta. Jos henkilö, jonka puolesta tällainen takaus oli annettu, ei saapunut oikeuteen joutui takaaaja maksamaan velan. Ks. Ekström 1937, 19-20.

¹⁰ Ennen valtiosyhteyden katkeamista Ruotsin kanssa oli korkeimmassa oikeudessa Kustaa III:n nimittämienä palvellut kaksi suomalaista tai Suomessa palvellutta lakimiestä (samaa aikaan nimitettiin 15 ruotsalaista jäsentä). Kustaa IV Adolfin aikana nimitettiin korkeimman oikeuden jäseniksi 13 suomalaista tai Suomessa palvellutta lakimiestä (vastaavana aikana nimitettiin korkeimman oikeuden jäseniksi 17 ruotsalaista). Suomalaisten tai Suomessa palvelleiden jäsenien lukumäärä koko ajanjaksona 1789-1809 oli n. 30 % eli huomattava määrä. Korkeimman oikeuden jäsenenä palvelivat m.m. professori Mathias Calonius, Vaasan hovioikeuden entinen presidentti Arvid Fredrik Kurck,

Kuninkaalla oli siinä kaksi ääntä,¹¹ jotka hänellä oli ollut jo oikeusrevisiossa. Edellä mainittua oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 kohtaa kuninkaan yksin käyttämästä korkeimmasta tuomiovallasta ei kuitenkaan muutettu. Tunnettuahan on, että vuoden 1734 lain prosessioikeuden käsittävä osa pysyi muuttumattomana aina siihen asti, kuin Suomi erosi Ruotsista ja senkin jälkeen laki Suomen osalta pysyi muuttumattomana aina ensimmäisiin valtiopäiviin saakka. Oikeuskäytännön kautta kuitenkin tapahtui erinäisiä muutoksia.

Autonomisessa Suomessa haettiin muutosta hallituskonseljin, sittemmin senaatin, oikeusosastossa nostoteitse hovioikeuden ratkaisemiin niihin vetojuttuihin, joissa muutoksenhaku oli sallittu.

Muutoksen hakemisesta hovioikeuden tuomioon tai päätökseen oli OK 30 luvussa omat määräykset. Nostoraha oli kaksisataa talaria tai sitä vastaava määrä kultaa tai hopeaa. Tyytymättömyyden ilmoitusaika oli vain viikko. Ennenkuin hovioikeus tutki, oliko muutoksenhaku oikeutettu, oli vastapuolta kuultava asiassa. Vasta tämän jälkeen hovioikeus päätti, voitiinko muutoksenhaku ”sallia ja millä tavalla”(OK 30:1). Tätä pykälää muutettiin 1868 siten, että nostoraha¹² alennettiin sataan talariin ja tyytymättömyyden ilmoitusaika pidennettiin kahteenkymmeneen päivään. Vastapuolta oli edelleen kuultava noston johdosta ennenkuin hovioikeus hyväksyi muutoksenhakemuksen.¹³ Tätä lainkohtaa muutettiin 1868.

Hovioikeuden suostuttua muutoksenhakemukseen kirjoitettiin hovioikeuden toimesta kopiot asianosaisten kirjelmistä ja sen liitteistä sekä oikeuden pöytäkirjoista ja mahdollisesta äänestyksestä hovioikeudessa, jotka kaikki *asianosaiset velvoitettiin lunastamaan määrätyn taksan mukaan*. Vastaajan piti myös panna takaus kuluista ja vahingosta (OK 30:3). Tämä lainkohta kumottiin kokonaisuudessaan 1868.

Siitä milloin oikeuden päätös saatiin nostosta huolimatta panna täytäntöön oli OK 30:5:ssä erittäin yksityiskohtaiset määräykset. Asianosainen, joka oli hävinnyt molemmissa alioikeuksissa taikka toisessa niistä ja hovioikeudessa, taikka hovioikeudessa, milloin se toimi ensimmäisenä asteena, oli velvollinen maksamaan, mitä oli tuomittu. Joka taas oli voittanut molemmissa alioikeuksissa taikka raastuvanoikeudessa, joka oli käsitellyt jutun ensimmäisenä asteena, vaikka siinä kaupungissa oli kämnerinoikeus, taikka kihlakunnanoikeudessa sellaisissa asioissa, joista vedottiin suoraan hovioikeuteen, taikka kuninkaan käskynhaltijan luona, mutta oli hävinnyt hovioikeudessa, ei ollut velvollinen suorittamaan, mitä tuomiossa tai päätöksessä oli määrätty, mutta oli velvollinen asettamaan siitä täyden takauksen.

Edellä olevan säännöksen johdosta voidaan sanoa, että kansalaiselta edellytettiin melkoista päättelykykyä sen seikan selvittämiseksi, oliko hänellä oikeutta hakea

kreivi Carl Johan Gyllenborg ja Turun hovioikeuden presidentti Adolf Tandefelt. Ks. lähemmin Mali 1959, 17.

¹¹ Kuninkaalle kuuluneet kaksi ääntä korkeimmassa oikeudessa poistettiin muodollisesti vasta vuonna 1909. Ks. Gärde 1934,372. Autonomian aikana olivat monet Suomessa sitä mieltä, että oli perustuslain vastaista, kun keisarilla ei ollut oikeusosastossa mainittua kahta ääntä.

¹² Nostoraha poistui kokonaisuudessaan Suomen oikeusjärjestyksestä 1959, jolloin sen määrä oli 200 markkaa.

¹³ Vastapuolen kuulemisvelvollisuus kumottiin vasta 1922. Wrede 1943 s.302 huomauttaa, että aikana jolloin nostoa pidettiin erityisenä etuna kuulemisella oli oikeutuksensa. Myöhemmin kuuleminen supistui pelkkään muodollisuuteen ja menetti kaiken merkityksensä.

muutosta saamaansa tuomioistuimen ratkaisuun. Myös viimeksimainittu lainkohta kumottiin kokonaisuudessaan v. 1868.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 6 §:ssä oli niinikään erittäin yksityiskohtaiset säännökset siitä, *miten oli meneteltävä varattoman muutoksenhakijan suhteen*. Jos hän oli niin köyhä, ettei hänellä ollut velatonta irtainta tai kiinteää omaisuutta *viittäsetä talaria* täyttääkseen, mitä edellä 1 ja 3 §:ssä oli määrätty, niin hänen oli heti vahvistettava tämä valallansa, jos vastapuoli tähän tyytyi. Muussa tapauksessa hovioikeus määräsi paikkakunnan tuomarin arvioimaan hänen varansa ja antamaan siitä todistuksen. Maaseudulla tuli kihlakunnantuomarin määrätä kaksi lautamiestä tai muuta valantehnyttä arviomiestä arvioimaan ja luetteloimaan muutoksenhakijan omaisuus, jonka jälkeen kihlakunnantuomarin tuli antaa siitä todistus. Jos tällöin havaittiin, ettei omaisuus nouse viiteensataan talariin ja hän valallansa vahvistaa hovioikeudessa tai tämän luvalla lähimmän tuomarin edessä, ettei hänellä ole enempää, niin hänellä on oikeus ”ilman rahaa” ajaa asiansa kuninkaan luona. Hänen tuli kuitenkin edellä mainituissa tapauksissa asettaa täysi takaus siitä, mitä oli tuomittu kuluineen. Jos hän ei sitä voinut niin ”pankoon takaukseen itsensä edestä” *taikka menköön vankeuteen, kunnes asia oli päättynyt* (vastaava säännös oli edellä selostetussa ulosottokaaren 3:6 §:ssä). *Jos hän kuitenkin kykeni kustantamaan vartijan, oli hänellä oikeus olla kotona ”huoneessansa”*. Jos muutoksenhakijalla kuitenkin havaittiin olevan enemmän omaisuutta, kuin hän oli ilmoittanut taikka hän ei voinut tehdä valaa, niin hänellä ei ollut enempää puhevaltaa asiassa. Jos hän kuitenkin sai rahaa tai tavaraa ennenkuin asia oli käsitelty kuninkaan luona, niin hänen tuli suorittaa, mitä edellä 1 ja 3 §:ssä oli määrätty. Virkamiehestä säädettiin, että jos tällä oli niin suuri virkapalkka tai vuotuinen eläke, että puolet siitä nousi viiteensataan talariin, niin hän ei ollut oikeutettu saattamaan muutoksenhakemustaan kuninkaan tutkittavaksi, vaikkei hänellä ollut muuta omaisuutta.

Vuonna 1868 kumottiin edellä selostetusta oikeudenkäymiskaaren 6 §:stä takausta ja vankeutta koskevat kohdat. Muilta osin lainkohta parempaan kieliasuun muokattuna jäi voimaan.

OK 30:16 §:ssä oli vielä säännös, että jos joku oli vastoin parempaa tietoa ja selviä perusteita saattanut asian kuninkaan tutkittavaksi oli hänet tuomittava viidensadan talarin sakkoihin. Hänen *asiamiehensä oli tuomittava vankeusrangaistukseen niin pitkäksi ajaksi, kuin kuningas katsoi hänen rikoksensa ansainneen*. Myös tämä lainkohta kumottiin 1868.

Eräitä muutoksenhaun menettelysäännöksiä jouduttiin luonnollisesti muuttamaan 1868. Niinpä paikalletulopäivä keisarin tutkintoon muutettiin kuudeksikymmeneksi päiväksi, kun se Suomen hovioikeudesta Ruotsiin kuninkaan luokse oli ollut neljä kuukautta (OK 30:9).

Rikosasiassa ei kenelläkään ollut lupa valittaa hovioikeuden päätöksestä, ellei hän voinut näyttää, että häntä ei ollut asiassa täydellisesti kuulusteltu taikka että hänet oli tuomittu kovempaan rangaistukseen kuin laki sääti.¹⁴

1.3. Ranskan suuri vallankumous oikeuslaitosten modernisoimisen lähtökohta

Perinteisesti on katsottu, että melkein kaikissa Euroopan maissa 1800-luvulla tapahtunut oikeudenkäyntilaitoksen modernisoimisen alkua ja sen myötä tapahtunut lainsäädännön uudistus on saanut alkunsa Ranskan suuresta vallankumouksesta. *Tirkkonen* sanoo vallankumouksen merkityksestä tuomioistuinlaitoksen kehitykseen, että se muodosti tärkeän rajapyykin, jolla hän tarkoitti ns. vanhan järjestelmän, *ancien régime* ja Euroopan uuden modernin järjestelmän eroa. Vanha järjestelmä monimutkaisine organisaatioineen oli varsin vaikeatajuinen ja siinä ilmeni suuria epäkohtia. Vallitsevana ei ollut vain yksi tuomioistuinjärjestelmä vaan kuninkaallisen tuomiovallan ohella olivat myös lääninherrojen ja kirkon harjoittama tuomiovalta, josta luonnollisesti aiheutui vaikeita toimivaltaristiriitoja. Tästä taas johtui, että prosessaaminen muodostui hitaaksi ja kalliiksi, johon vaikutti myös muutoksenhakuasteiden lukuisuus. Kuningas saattoi myös hänelle kuuluvan ylimmän tuomiovallan nojalla puuttua vireillä oleviin oikeudenkäynteihin esim. siten, että juttu otettiin käsiteltäväksi kuninkaan neuvostossa. Erittäin suuriin väärinkäytöksiin johti myös se, että tuomarinvirat olivat ostettavissa. Perusteellisen muutoksen tähän sai tähän aikaan Ranskan suuri vallankumous. *Tirkkosen* mukaan Ranskan oikeuslaitos on aivan viime aikoihin asti rakentunut tälle pohjalle.¹⁵

Klami muistuttaa, että vaikka Ranskan suuri vallankumous piti johtotähtenään valistusfilosofiaa niin valistusaate kaikesta kansainvälisyydestä huolimatta ei missään vaiheessa tunkenut syrjään kansallisuusaatetta. Valistuksen aika eli 1700 luku merkitsi muun ohessa syntyperään kohdistuvan luokittelun poistamista. Kun kirkko oli pyrkinyt määrittelemään ihmisten toimia ja koulutusta niin katolisissa kuin protestanttisissakin maissa vaatien kuuliaisuutta sen oppeja kohtaan, oli valistuksenajan oleellisia tavoitteita ennakkoluulottomuus ja kaikkien kysymysten alistaminen inhimillisen järjen ratkaistavaksi. Uskonnollisten kysymysten merkitys oli tuolloin aivan toista luokkaa kuin nykyään, sillä ne ulottuivat kaikkialle, myös

¹⁴ Honka 1959, 103, kertoo tästä esimerkin, joka kuvastaa myös ajankohdan yhteiskunnallisia käsityksiä ja etenkin korkean virkamiehen suhtautumista kansaan. Eräät henkilöt olivat valittaneet kenraalikuvernöörille, että koska hovioikeuden rikosasiassa antamaan päätökseen ei ollut liitetty valitusosoitusta he eivät olleet ymmärtäneet hakea siihen muutosta. Tämän vuoksi he pyysivät, että tällainen valitusosoitus määrättäisiin liitettäväksi myös rikosasioiden päätöksiin samalla tavoin, kuin se hovioikeudessa liitettiin eräiden siviiliasioiden päätöksiin. Prokuraattori Carl Johan Walleen (prokuraattorina 1822-1854) huomautti, että asiassa oli voimassa 27.11.1749 annettu määräys, joka olisi pitänyt olla kaikkien vähänkin oikeudenkäyntien kanssa tekemisiin joutuvien tiedossa. Walleen jatkoi, että yhteinen kansa oli tosin tästä tietämätön, mutta asia ei paranisi sillä, että tämä määräys toistettaisiin kaikissa päätöksissä, koska kansa ei kuitenkaan osannut lukea. Tietämättömyys tästä ei kuitenkaan ollut muuta kuin veruke, johon turvautui sellainen henkilö, joka muuta kuin laillista tietä yritti päästä luuloteltuun oikeuteensa. Tämä olisi vieläpä vahingoksi, koska se vain yllytti jatkamaan kustannuksia nieleviä valituksia.

¹⁵ Tirkkonen 1961, 47-48.

juridiikkaan. Valistusajan oikeudelliselle ajattelulle oli ominaista syvälinen voluntarismi yhdistyneenä demokratiaideaan. Valistusfilosofia ei kuitenkaan vaikuttanut katsomuksiin samalla tavoin kaikilla tieteen aloilla ja kaikissa maissa.¹⁶

*Van Caenegem*¹⁷ huomauttaa, että kahdeksannentoista vuosisadan lopussa etenevä nationalismi, pyrkimys demokratisointiin ja valistusajan filosofia olivat muuttamassa oikeudellisen historian suuntaa. Määrättyjen siviiliprosessia koskevien suurten lakikokoelmien ja säädösten julkaiseminen, jotka olivat sopusoinnissa modernin maailman kanssa, tulivat monissa maissa aina tähän päivään asti hallitsemaan tuomioistuimien käytäntöä Euroopassa ja muualla. *Van Caenegem* luettelee eräitä perustavaa laatua olevia, Euroopalle merkityksellisiä tapahtumia, vaikka huomauttaakin, että yleistäminen tämänlaisissa asioissa on vaikeaa. Eräs tällainen oli trendi kansalliseen lainsäädäntöön ja oikeudelliseen kirjoitteluun vastoin edellisten vuosisatojen kansainvälisyyttä. Suuret eurooppalaiset monarkiat julkaisivat omat lakikokoelmansa ja oppinsa vaikkakin prosessuaaliset teoriat taantuivat ja kansainvälinen roomalais-kanoninen rakennelma sellaisenaan menetti sitovan auktoriteettinsa. Tällainen siirtyminen kansainvälisyydestä nationalismiin käy ilmi merkittävistä laeista ja säädöksistä Ranskassa ja Ruotsissa sekä Saksan yleisen prosessioikeuden kehityksestä. Tämä vaikutti sittemmin merkityksellisesti kansallisiin lakikokoelmiin Preussissa, Itävallassa, Ranskassa ja myöhemmin Italiassa, Portugalissa ja Saksassa. Vaikka Englanti on tunnettu erityislaatuista kehityksestä aina kahdenneltatoista vuosisadalta alkaen, niin myös täällä kansallinen englantilainen omalaatuisuus vahvistettiin englanninkielen käyttöönnotolla 1731¹⁸ sekä *common law*-tuomioistuimen voitolla kilpailijoistaan ja sen tuomareiden voitolla roomalaisen oikeuden käyttäjistä.¹⁹

*Van Caenegem*in mukaan yhteiskunnassa haluttiin modernisaatiota ja oltiin tyytymättömiä vallitsevaan järjestelmään tai johonkin sen osa-alueeseen. Valistus vaati järjeistämistä, tehokkuutta ja sen mukaisia lakeja. Torjuttiin sokea auktoriteettien kunnioitus ja vieläpä roomalaisen lain auktoriteetti samoin kuin pedanttinen, viisasteleva ajattelu esimerkiksi legaalisessa todistelussa. Järjeistämisen vaatimus ja paremmat sosiaaliset olosuhteet olivat ensisijaisia vaatimuksia. Aikakauden demokraattinen ja vapaamielinen ilmapiiri protestoi oikeudenkäyntiprosessin epämääräisyyttä, tuomioistuimien toimintaa ja niiden päätöksiä sekä tuomioistuimien käyttämää vaikeaselkoista terminologiaa vastaan.

¹⁶ Klami 1977, 39-40.

¹⁷ R.C.van Caenegem 1973, 2-64.

¹⁸ Lainkäyttökielenä oli siihen asti ollut ”vanha ranska” (Law French).

¹⁹ Nousiainen huomauttaa, että ensimmäisiin eurooppalaisiin kodifikaatioihin kuuluvat Tanskan, Norjan ja Ruotsin yleisen oikeuden kodifioinnit. Saksalainen Allgemeine Landrecht für die Preussischen Staaten vuodelta 1794 ja Itävallan Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch vuodelta 1811 ovat tiettyssä suhteessa enemmän esimoderneja kuin moderneja kodifikaatioita. Ranskan Code civil vuodelta 1804 on sensijaan modernia oikeutta. Ks. Nousiainen 1993, 38.

Tirkkonen katsauksessaan eräisiin ulkomaisiin siviiliprosessijärjestelmiin lausuu, että Englannissa ei ole mitään kodifioitua siviiliprosessioikeutta. Tuomioistuinorganisaatiota koskevat säännökset sisältyvät parlamentin hyväksymiin lakeihin. Sama koskee oikeudenkäyntimenettelyä, joita koskevat säännöt ovat arvovaltaisista lakimiehistä kokoonpantujen sääntökomitean (Rule Committees) muovaamia määräyksiä (”Orders and Rules”). Ks. Tirkkonen 1961, 71.

Tällä oli vaikutuksensa vallinneeseen salailuun oikeudenkäyntiprosessissa, jossa julkisella todistelulla ja keskustelulla olisi ollut suuri merkitys, mutta joka oli eliminoitu. Kirjallisen prosessin liioiteltu käyttö, sen loputon kesto, valtavat oikeudenkäyntikulut ja yritys päästä oikeudenmukaiseen ratkaisuun suljettujen ovien takana käsiteltävien kirjallisten lausuntojen ja asiakirjaröykkiöiden avulla, hylättiin (seitsemästoista vuosisata oli ehkä oppinein koko Euroopan historiassa ajankohtana, jolloin kirjallinen prosessi saavutti huippunsa). Nämä äärimmäisyydet, jotka perustuivat erittäinkin roomalais-kanoniseen prosessiin, mutta olivat silmiinpistäviä myös englantilaisissa tuomioistuimissa (parhaimmillaan korkeimmassa oikeudessa), poistettiin Ranskan suuren vallankumouksen yhteydessä ja muualla Euroopassa annetuilla laeilla. Myöhemmin 1806 annettu uusi siviiliprosessilaki ei ollut niin radikaali kuin vallankumouksen yhteydessä annettu laki.

Palatkaamme vielä tuolle mielenkiintoiselle ajanjaksolle, joka käsitti keskiajan viimeiset vuosisadat ja jolla vielä tänä päivänä on merkittävä vaikutus Euroopassa. *Mauro Cappelletti* ja *Bryant G.Garth*²⁰ tiivistävät eurooppalaisen oikeuden siviilioikeuden osalta viiteen tärkeään karakteristiseen piirteeseen.

Ensimmäisenä tuntomerkkinä he mainitsevat kirjallisen elementin: *Quod non est in actis non est in mundo* eli prosessuaalinen tapahtuma, jota ei ole kirjoitettu muistiin on nollan arvoinen ja mitätön; ja ratkaisu, joka perustui muihin elementteihin, oli sinänsä mitätön ja nollan arvoinen.

Toiseksi tuomari pakotettiin perustamaan päätöksensä yksinomaan kirjallisiin muistiinpanoihin, jotka oli laatinut toinen kuin juttua ratkaiseva tuomari, eikä tuomari näin ollen voinut turvautua omiin henkilökohtaisiin vaikutelmiinsa. Aktuaarit ja notaarit, jotka eivät olleet tuomareita, kuulustelivat todistajat suljettujen ovien takana ja tulkitsivat todistajien lausunnot kirjallisesti, usein latinan kielellä. Tämän jälkeen tuomari todistajan kuulustelun lopuksi pelkästään luki kuulustelussa tehdyn pöytäkirjan.

Kolmanneksi yleisessä siviiliprosessissa noudatettiin todistajankuulustelussa muodollista²¹ tai legaalista²² todistelua. Todistuksen arvo oli laissa matemaattisesti

²⁰ Cappelletti ja Garth 1987, 1-4.

²¹ Vanha germaaninen todistusoikeus omaksui ns. muodollisen todistusoikeuden, joka tarkoitti sitä, että asianosaisen vala vahvistettiin myötävannojen valalla. Joskus käytettiin valan asemesta esim. raudan-kantaa, kaksintaistelua, kiehuvan kuumaa vettä ym. Ruotsalainen siviiliprosessi oli puolestaan germaanisen oikeuden yksi haara. Ks. Wrede I 1911, 4-5.

²² Suomessa siirryttiin vapaaseen todistusten harkintaan vasta vuoden 1949 alusta lukien. Muutosta oli suunniteltu pitkään, mutta esitys jätettiin valtiopäivillä lepäämään, koska oikeuslaitoksen kokonaisuudistus oli vireillä. *Kallenbergin* (Kallenberg 1927, 627-628) mielestä legaalinen todistusten harkinta ei tee väkivaltaa tuomarin vakaumukselle eikä käsitä mielipidepakkoa vaan se joko pakottaa hänet ainoastaan käsittelemään tapahtunutta totena tai toisin sanoen liittämään siihen oikeusvaikutuksen tai estämään sen siitä. Legaalista teoriaa ei voi sen vuoksi mitenkään väittää järjenvastaiseksi, vaan kritiikin tulee rajoittua sen osoittamiseen, että tämä teoria vähemmässä määrin toteuttaa oikeudenkäy-

määritelty. Yksi todistaja ei vielä ollut minkäänlainen näyttö (*testis unus testis nullus*), mutta kaksi jäävitöntä todistajaa oli täysi näyttö ja sitoi tuomioistuinta. Naisen ei yleisesti sallittu todistaa²³. Jos heidän kuitenkin sallittiin todistaa, niin todistuksen arvoa pidettiin ainoastaan puolena siitä, mikä arvo annettiin miehen todistukselle tai naisen todistuksen katsottiin tukevan miehen todistusta. Rahvaan todistusta pidettiin vähempiarvoisena kuin ylhäisön tai virkamiesten todistusta ja rikkaan miehen todistus oli painavampi kuin köyhän. Tuomarin tuli vain laskea eikä arvioida todistukset.

Neljäs yksityiskohta yleisen lain prosessissa oli sen asteittainen, osa-alueittain etenevä kehitys. Kun tuomari itse ei kyennyt puuttumaan prosessiin tai johtamaan sitä, kontrolloivat ja johtivat jutun etenemistä asianosaiset taikka paremminkin heidän asianajajansa. Viivytystaktiikka ja lykkäykset olivat yleisiä. Laki pyrki luomaan järjestystä säätämällä sarjan pakottavia ja sitovia oikeudenkäyntitasoja (stages), jotka ainoastaan vaikeuttivat entisestään prosessuaalista segmentoitumista. Kolmannellatoista vuosisadalla tieteellisessä tutkimuksessa luettiin 18 tällaista eri tasoa tavallisissa siviilijutuissa. Muutoksenhaut pirstoivat edelleen siviiliprosesseja sillä kaikki oikeuden ratkaisut oli otettava välittömästi käsiteltäviksi, myös jutun osaa koskevat tai välipäätöstä taikka hyväksyttyä tai hylättyä todistusta koskevat. Tämän lisäksi muutoksenhakuun kannusti se, että uusi todistusaineisto hyväksyttiin usein vasta toisen asteen oikeudenkäynnissä. Tämän vuoksi myös pääjutun osakohtainen eteneminen oli usein riippuvainen turvautumisesta toistuvaan muutoksenhakuprosessiin.

Viides karakteristinen piirre oli luonnollinen seuraus edellä mainituista. Siviilijutun käsittelyn venyminen usealle vuosikymmenelle ei ollut harvinaista.

Cappelletti ja *Garth* huomauttavat vielä, että vanhan systeemin purkaminen pantiin vireille Ranskan vallankumouksessa, mutta sitä ei lopetettu siinä. Eniten muutoksia,

tön varmuutta kuin vapaan todistusten harkinnan periaate seurauksin, että siinä väärin tuomioiden määrä on suurempi kuin jälkimmäisessä. Legaalisella teoriolla oli myös kahdenlainen tavoite: se antoi oikeutta hakevalle suojaa tuomioistuimen mielivaltaa vastaan ja osaksi se auttoi tuomaria, jolla ei aina voinut olettaa olevan riittävää taitoa ja elämäkokemusta todistusten harkintaan ilman lain antamaa ohjausta. Ks. myös Tirkkonen 1949, 3.

Suomessa legaalinen todistusteoria kuitenkin vähitellen syrjäytettiin oikeuskäytännön kautta 1800-luvun puolivälin paikkeilla vapaalla todistusten harkinnalla. Tässä uudistuksessa ratkaiseva osa oli hovioikeuksilla. Ks. Pihlajamäki: *Evidence, crime, and the legal profession*. Lund 1997, 161-165 sekä Pihlajamäki ja Pylkkänen 1996, 86.

Pohjoismaissa prosessioikeus kehittyi voimakkaasti 1800-luvulla lainmuutoksin taikka kysymyksen ollessa todistusoikeudesta, oikeuskäytännön kautta. Huomattava on, että vanhempi lainsäädäntö ei ollut kokonaisuudessaan legaalisen todistusteorian kannalla, jonka merkitys täydestä näytöstä rajoittui pääasiallisesti vaatimukseen kahden todistajan yhtenevästä lausunnosta. Ks. laajemmin Björne 1998, 403-426.

²³ Suomessa perintökaaren 20:1:n muutoksella 1864 nainen saavutti 21 vuoden iässä täysivaltaisuuden ilmoittamalla siitä oikeudelle. Hän sai tämän jälkeen käyttää itse puhevaltaa tuomioistuimessa. Naimisissa oleva nainen oli aviopuolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista 1889 annetun lain mukaan oikeutettu itse kantamaan ja vastaamaan, kun asia koski omaisuutta, jota hän hallitsi. Vasta vuoden 1929 avioliittolaissa aviovaimo sai rajoittamattoman oikeuden esiintyä oikeudessa.

ei kuitenkaan kaikkea, sisällytettiin Napoleonin lakikokoelmiin, erityisesti vuodelta 1806 olevaan *code de procedureen*.²⁴

Ruotsalainen oikeus sai jo keskiajalla vaikutteita etupäässä roomalais-kanonisesta ja saksalais-roomalaisesta oikeudesta. Tämä on puolestaan jättänyt jälkensä vanhimpiin ruotsalaisiin kirjoitettuihin maakuntalakeihin.²⁵ Kun moderni valtio toteutui ensiksi Länsi- ja Keski-Euroopassa reseptoi *Kustaa Vaasa* mallin Ruotsiin, josta syntyi tehokkaaseen ohjailuun kykenevä valtio. Kehitys kohti absolutismia oli alkanut. Suurvallaksi Ruotsi nousi vasta 1600-luvulla, jolloin luotiin tehokas hallintokoneisto ja hierarkkinen oikeusastejärjestys. Perustettiin hovioikeuksia ja aloitettiin uuden yleisen lain valmistelutyöt. Tämä työ saatiin päätökseen vasta vuonna 1734. Lakia on luonnehdittu esimoderniksi kodifikaatioksi. Valistuksen kauden kodifikaatio se ei vielä ole.²⁶

Kuinka paljon omaa ja vierasta oli Ruotsi-Suomen oikeusjärjestyksessä maakunta- ja maanlakeineen sekä vuoden 1734 lakikodifikatioineen? Tähän on *Ragnar Hemmer* Helsingin Yliopistossa 1959 pitämässään jäähyväisluennossa ottanut kantaa. Useimmat niistä oikeusperiaatteista sanoo *Hemmer*, jotka muodostavat nykyisen oikeusjärjestyksemme eri alojen perustan, eivät ole syntyneet Pohjolassa, vaan ne ovat tulleet tänne etelästä päin länsimaisen yleiskulttuurin tuotteina. Esimerkkinä tästä *Hemmer* viittaa rikosoikeuden alalta tapaturmaisen teon rangaistavuuden, joka poistettiin oikeusjärjestyksestämme vasta 1734 vuoden lailla. Tämän huomattavan edistysaskeleen on katsottava johtuneen ulkomaisesta eli myöhäisroomalaisen oikeuden vaikutuksesta, jonka kanta on saksalaisten rikosoppineiden teosten välityksellä tullut tunnetuksi Pohjoismaissa. Uudella ajalla saivat mannermaista perua olevat ruumiin-,kunnian-ja vapausrangaistukset huomattavan sijan rangaistusjärjestelmässämme. Valistusaatteen innoittamana Kustaa III kuitenkin lievensi rangaistuksia. Kaupunkien raatilaitos on saksalaista alkuperää ja kaupunkien asukkailla on jo keskiajalta saakka ollut oikeus itse valita tuomarinsa. *Hemmerin* mielestä kaikki vieraat vaikutukset eivät kuitenkaan ole olleet meidän eduksemme. Pohjolan kansojen suuri oma panos oikeushistoriaan on joka tapauksessa kansanvapauden luominen ja sen säilyminen.²⁷

²⁴ *Peter E.Herzog* ja *Delmar Karlen* kertovat mielenkiintoisesta yksityiskohdasta tarkastellessaan erilaisia muutoksenhakujärjestelmiä. Heidän mukaansa on olemassa historiallisia esimerkkejä, joissa oikeuslaitos on sallinut tuomioistuimen päätöksen tutkimisen uudelleen toisessa, hierarkisessa järjestyksessä samanarvoisessa tuomioistuimessa. Esimerkiksi tällainen muutoksenhaku (circular appeal) sallittiin Ranskan vallankumouksessa annetussa kuuluisassa laissa 16-24 elokuuta 1790. Tämän muutoksenhakukeinon kumosi kuitenkin Napoleon. (Peter E.Herzog, Delmar Karlen 1982, 8-10.)

²⁵ Inger 1980, 13,71.

²⁶ Ylikangas 1986, 17-32, Kekkonen 2003, 256-258.

²⁷ Ragnar Hemmer 1959, 42-51. Oikeushistorian professorin Hemmerin jäähyväisluentoa on pidettävä eräänlaisena lyhyenä yhteenvetona tuon ajan oikeushistoriallisista käsityksistä. Modernista tutkimuksesta ks. esim. Ylikangas 1984, s. 173-214.

2. Kokoavia näkökohtia.

Kun oikeusjärjestelmässä lakkautetaan tuomioistuimia on luonnollista, että tämä johtaa koko muutoksenhakujärjestelmän uudistamiseen. Käsitellessäni aihetta edellä tältä osin on pääpaino ollut vedolla ja nostolla. Valitus muutoksenhakukeinona on jäänyt vähemmälle. Tämä johtuu historiallisista syistä sillä vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaassa vedolla muutoksenhakukeinona oli pääosa. Maakuntalakien mukaan veto oli ainoa muutoksenhakukeino sekä riita-että rikosasioissa. Vasta 1600-luvun loppupuolella valituksesta tuli rikosjutuissa ainoa muutoksenhakukeino. Vedon vallitseva asema näkyy myös vuoden 1734 lain kirjoitustavasta. Esim. oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 5 §:ssä lausutaan: ”Rikosasiassa suuremmissa tai vähemmissä, älköön kenelläkään olko lupa *vedota* puhdistusvalaa, sakkoja eikä kulujen ja vahingon korvausta vastaan, joita alioikeus on niissä määrännyt; vaan tuomioon tyytymätön *valittakoon* siitä hovioikeuteen”²⁸

Valtioyhteyden Ruotsin kanssa päättyessä vuoden 1734 laki jäi meille melkein alkuperäisessä asussaan.²⁹ Aikaa myöten sen prosessijärjestelmä ei voinut olla tyydyttävä ja vaati lain saattamista monen muun Euroopan maan tavoin ajanmukaiseksi. Laki vaati kuitenkin säätyjen myötävaikutusta ja sen ”päivittäminen”, jos tuota sanaa sallitaan käyttää yli puolentoistasadan vuoden takaisista tapahtumista, viivästyi.

Laamanninoikeuksiin, joiden tuomiopiiriin eivät siis kuuluneet kaupungit, oli jo pitemmän aikaa kohdistettu arvostelua, joka kohdistui etupäässä siihen, että se kokoontumalla vain kerran vuodessa hidasti kansalaisia pääsemästä oikeuksiinsa tuomioistuimissa. Toinen merkittävä peruste oli muutoksenhakuasteiden lukuisuus, joka riita-asioissa oli neljä, mutta rikosasioissa kolme. Niissä kaupungeissa, joissa oli kämnerinoikeus, oli muutoksenhakuasteita riita-asioissa niin ikään neljä. Kuten edellä on kerrottu tästä oli kuitenkin poikkeuksia m.m.vekseli- ja merioikeusjutuissa, joissa muutoksenhakuasteita oli vain kolme.

Valtiopäiväkäsittelyn yhteydessä tuotiin esiin useita uusia perusteluja lakkauttamisen puolesta. Asiasta ei kuitenkaan oltu yksimielisiä vaan esitettiin perusteluja myös kämnerin- ja laamanninoikeuksien säilyttämisen puolesta. Näihin perusteluihin palataan myöhemmin selostettaessa käsittelyä valtiopäivillä.

Olen itse kiinnittänyt huomiota niihin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin, jotka koskivat muutoksenhakua ennen kämnerin-, laamannin- ja ritarisyynioikeuksien lakkauttamista 27.4.1868. Näiden säännösten mukaan kynnys hakea muutosta oikeuden päätökseen oli kansalaisille monin tavoin korkea. Olen tätä katsomustani perustellut useilla viittauksilla oikeudenkäymiskaareen ja jopa suoralla lakitekstin

²⁸ Pihlajamäki huomauttaa, että vuoden 1734 laki näyttää säilyttäneen periaatteellisen eron rikosprosessin valituksen, joka koski prosessivirheitä, sekä täydellisen eli apellatiotyypin vedon välillä. Kuitenkin näiden muutoksenhakukeinojen välinen ero oli vähitellen häviämässä. Ks. Pihlajamäki 2004, s. 265-289.

²⁹ Melko pian v. 1734 lain voimaantulon jälkeen kuningas antoi lukuisia kirjeitä lain oikeasta tulkin- nasta. Tähän tutkimukseen liittyen mainittakoon monet kruununtilojen hallintaa koskevat määräykset. Näillä kuninkaallisilla kirjeillä annettiin ohjeita siitä, miten lakia oli sovellettava. Niillä ei kuitenkaan muutettu itse lakia.

lainauksella yrittänyt selventää näkemystäni. Voidaan tietenkin perustellusti väittää, että katson 1800-luvun yhteiskuntaa tämän päivän yhteiskunnassa hyväksytyin kriteerein eli syyllistyn anakronismiin. Mielipiteeni tuon ajan yhteiskunnasta olen kuitenkin etupäässä muodostanut tämän tutkimuksen käsittävistä asiakirjoista ja esitetyistä henkilökohtaisista mielipiteistä.

Viitatessani edellä siihen, että eräissä siviilioikeuden alaan kuuluvissa säännöksissä voidaan havaita piirteitä ns. vanhan järjestelmän ajasta tarkoitan tällä, että nämä säännökset eivät aina vastanneet ajankohdan vaatimuksia. Tämä tarkoittaa sitä, että asianosaisella ei ollut mahdollisuutta tavoittaa oikeuttaan tuomioistuimen kautta.. Selostamalla edellä ennen Ranskan vallankumousta vallinnutta oikeuskäytäntöä olen näin halunnut saada vertauskohdan.

3. Tutkimuksen jäsenitys ja käytetty metodi.

Tutkimuksen pääasiallinen kohde kämnerin-, laamannin- ja ritarisyynioikeuksien lakkauttaminen käsittää oikeushistorian näkökannalta suhteellisen lyhyen ajanjakson eli autonomian alusta vuoden 1867 valtiopäiviin. Katson, että näiden oikeuksien lakkauttaminen ei ole ko. aikana tutkimuksen kannalta yksittäinen tapahtuma vaan se kuuluu osana laajempaan kokonaisuuteen, joka muodostuu tutkimuksen II osiossa selostetusta oikeuskehityksestä Suomessa 1800-luvun ensi vuosikymmenellä. Tämä oikeuskehitys liittyy eri tavoin kämnerin-, laamannin- ja ritarisyynioikeuksien lakkauttamiseen.³⁰ Yhteistä näille kaikille uudistushankkeille oli pyrkimys helpottaa kansalaisten oikeudenkäyttöä tuomioistuimissa, joissa suuri epäkohta oli oikeudenkäytön hitaus. Edellä olevan johdosta olen noudattanut tutkimuksessa soveltuvien osin kronologista menetelmää.

Johdannon jälkeen toisessa (II) jaksossa selostetaan oikeuskehitystä autonomian ajan ensi vuosikymmenillä. Jakso aloitetaan selostamalla 1800-luvun alkuvuosikymmenien tapahtumia Ruotsissa. Tällä tavoin saadaan vertauskohta vastaavalle kehitykselle Suomessa. Tämän jälkeen siirrytään Suomen suuriruhtinaskunnan olosuhteisiin ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. Suomen keskushallinnon syntyhistorialla on siinä olennainen osa.

Aivan autonomian alkuaikoina 1816 tehtiin Suomessa pari aloitetta oikeusolojemme kehittämiseksi. Nämä jäivät kuitenkin yrityksiin, mutta niillä on merkittävä sijansa maamme oikeushistoriassa. Näihin toteutumattomiin yrityksiin kuuluu ehdotus kyläoikeuksien (poliisikamareiden) perustamisesta. Viimeksi mainittua ei ole aikaisemmin laajemmin käsitelty oikeustieteellisessä kirjallisuudessa. Luvussa käsitellään suppeasti myös Viipurin hovioikeuden perustamista 1839 ja siitä jo 1816 tehtyä aloitetta.

Mainitussa II osiossa pyritään myös selostamaan alioikeuksien toimivuutta eron tapahduttua Ruotsista ja jouduttuamme omin avuin selviytymään oikeudenhoidosta.

³⁰ Ks. Renvall 1983 , s. 394-5. Renvall toteaa, että historiantutkijalle on tärkeää todeta, mihin kokonaisuuteen – tai mihin kokonaisuuksiin – yksityistapausta kuuluu.

Valtioyhteyden loppumisella Ruotsin kanssa ei tässä suhteessa ollut juurikaan muuta merkitystä kuin, että Tukholmassa sijainneen korkeimman oikeuden tehtävät siirtyivät senaatin oikeusosastolle ja valtakunnankollegioiden ja keskusvirastojen tehtävät jaettiin Suomen senaatile. Valtiopäivillä puututtiin useasti tuomarien palkkaukseen ja työolosuhteisiin, minkä vuoksi tässä luvussa on myös selostettu alioikeuksien työolosuhteita.

Kämnerin- ja laamanninoikeudet sekä ritarisyynioikeus Suomen oikeusjärjestyksessä käsittelevässä III:ssä jaksossa pyritään luomaan yleiskatsaus näiden ikivanhojen tuomioistuimien tehtäviin ja asemaan maamme oikeusjärjestyksessä. Kahden ensiksi mainitun tuomioistuimen synnystä, tehtävistä, tuomiopiireistä ja tuomioistuimien viranhaltijoista on olemassa kattavia aikaisempia tutkimuksia. Sen vuoksi ei tältä osin ole aihetta puuttua tähän yksityiskohtaisemmin. Aikaisempiin tutkimuksiin tullaan vain viittaamaan. Oikeudenkäyntiä laamanninoikeuksissa pyrittiin vielä elvyttämään vuonna 1842. Lainmuutoksen käynnisti kenraalikuvernööri Menshikov, koska yleisesti valitettiin, että jutun saattaminen laamanninoikeuteen, jolla oli ainoastaan yksi istunto vuodessa, vain pitkitti jutun ratkaisua. Muutoksen saamiseksi käytiin mittava prosessi, jonka lopputulos ei kuitenkaan vastannut odotuksia. Tämän yhteydessä käytiin periaatekeskustelua myös siitä, voitiinko lakia muuttaa asetuksella.

Neljännessä (IV) jaksossa käsitellään valtiopäivien valmisteluun liittyviä toimenpiteitä. Senaatin plenumissa käytiin 4.5.1861 keskustelu kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisesta. Tätä keskustelua, jossa esitettiin erilaisia mielipiteitä ko. tuomioistuimien tarpeellisuudesta tullaan selostamaan. Samoin tullaan selostamaan tammikuun valiokunnassa 1862 käyty keskustelu sekä senaatin valmisteleva lausunto tammikuun valiokunnan esityksistä.

Hallitus ei vielä jättänyt vuoden 1863-64 valtiopäiville esitystä kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisesta. Asia tuli valtiopäivillä esille kuitenkin anomusteitse. Tässä V osiossa selostetaan valtiopäivillä tästä käyty keskustelu. Aloitteet kuitenkin raukesivat, kun tiedettiin, että asia tulee esille seuraavilla valtiopäivillä. Näillä valtiopäivillä käsiteltiin mittava määrä erilaisia tärkeitä asioita. Näiltä valtiopäiviltä tässä tutkimuksessa selostetaan kuitenkin vain eräitä oikeudenhoidon kannalta tehtyjä ratkaisuja, kuten välikäräjien saamisen helpottamista ja tuomarien velvollisuutta lähettää renovaatit hovioikeuteen. Nämä ratkaisut, myös viimeksi mainittu, jouduttivat asioiden käsittelyä alioikeuksissa.

Tutkimuksen VI jaksossa selostetaan prosessia, joka sitten johti kämnerin- ja laamannin- ja ritarisyynioikeuksien lakkauttamiseen 27.4.1868. Voidaan siis sanoa, että tämä jakso muodostaa koko tutkimuksen kulminaation. K.o. tuomioistuimien lopettaminen oli esillä jo tammikuun valiokunnassa, mutta se ei vielä ehtinyt vuoden 1863-64 valtiopäiville. Syksyllä 1865 senaatti oli kuitenkin saanut keisarilta valtuudet laatia ehdotus näiden tuomioistuimien lakkauttamisesta, minkä lisäksi senaatin tulisi tutkia, voitiinko alioikeudet, hovioikeudet ja oikeusosasto määrätä tuomionvoiviksi pienemmän jäsenmäärän länöollessa. Jaksossa käydään yksityiskohtaisesti läpi valtiopäiväesitys, lakivaliokunnan mietintö ja asian käsittely valtiopäivillä.

Tämän tutkimuksen pääpaino on, kuten jo aikaisemmin on mainittu, kämnerin-, laamannin- ja ritarisyynioikeuksien lakkauttamisessa. Hallituksen esitys käsitti, paitsi lakkauttamiseen välittömästi liittyvät lainkohdat, myös useita kymmeniä oikeudenkäymiskaaressa ja maakaassa muutettavia ja kumottavia lainkohtia. Olen ottanut tähän tutkielmaan tiivistelmänä näiden lainkohtien yksityiskohtaisen käsittelyn kussakin säädysssä, koska pelkkä valtiopäivien päätös tehtyyn esitykseen ei riitä oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Tällä tavoin on myös voitu tuoda esille eri säätyjen mielenkiintoiset kannanotot lakiesityksiin.³¹

Seuraava eli VII jakso käsittelee muita oikeudellisia uudistuksia. Nämä käsittävät linnaoikeuksien lakkauttamisen, poliisikamareiden tuomiovallan lakkauttamisen vähäisissä rikosasioissa sekä kuvernöörien tuomiovallan poistamisen kruununluontoisia tiloja koskevissa riitaisuuksissa. Poliisikamareiden tuomiovallan lakkauttamisesta ei oltu yksimielisiä eikä sitä tälläkään kertaa vielä kokonaan poistettu.

Kuvernöörien tuomiovallan poistaminen kruununluontoisten tilojen osalta käynnisti näistä laajimman selvityksen ja asia otettiin keisarin määräyksestä esille vuoden 1872 valtiopäivillä. Asiassa käytiin valtiopäivillä melko laaja keskustelu, joka käydään pääosin läpi ja selostetaan valtiopäiväesitys ja lakivaliokunnan mietintö. Samassa yhteydessä perehdytään tarkemmin kruununluontoisiin tiloihin ja maanmittaustoimitusten muutoksenhakuun.

Kahdeksas (VIII) luku päättää tutkimuksen ja siinä pyritään vastaamaan alussa esitettyihin kysymyksiin. Luvussa esitetään havainnollisesti miten yhden muutoksenhakuasteen poistaminen vaikutti hovioikeuksien työmäärään. Siinä pohditaan myös oikeudenkäytön yhdenmukaistamista 1800-luvulla, tuodaan esille mielipiteitä tehdyistä uudistuksista sekä selostetaan oikeudenkäytön modernisaatiota.

4. Tutkimusaiheen aikaisempi käsittely.

En ole löytänyt tutkimusta, jossa olisi samalla kertaa käsitelty kaikkia omaan tutkimukseeni liittyviä aiheita. Myös tutkimukseni keskeisintä kohtaa kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamista on käsitelty varsin vähän. Aikaisemmissa tutkimuksissa on yleensä vain viitattu näiden tuomioistuimien lakkauttamiseen ja mihin se perustui sekä kerrottu lakkauttamisen vaikutuksesta oikeudenkäyttöön.

Kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamista koskevan asetuksen jälkeen ensimmäisen puheenvuoron tästä lienee käyttänyt *Ernst Tegengren*, joka JFT:n numerossa 17 vuodelta 1881 julkaisi artikkelin *I anledning af Kejserliga förordningen den 27 April 1868*. Tässä artikkelissa Tegengren selostaa asetuksen sisältöä ja lähtee siitä näkökohdasta, että maassamme oli liian paljon erilaisia

³¹ Ks. Ylikangas 1968, s. 371. Ylikangas lausuu, että jotakin instituutiota kattava säännöstö on aina myös kokonaisuus, jota sitoo yhteen lainsäätäjän käsitys tämän instituution yhteiskunnallisesta tehtävästä. Tähän ei päästä käsiksi ilman lain synnytyksen prosessin analysointia.

tuomioistuimia. Tämä ei ollut oikeudenhoidon kannalta tarkoituksenmukaista. Tegengren lausuu ihmettelynsä siitä, että laamanninoikeudet ja molemmat alioikeudet kaupungeissa säilyivät yli vuosisadan vuoden 1734 lain säätämisen jälkeen.

Tegengren käsitteli myös vuoden 1843 asetusta oikeudenkäynnistä laamanninoikeuksissa. Hän kiinnitti erityistä huomiota vuoden 1868 asetuksen aiheuttamaan työmäärän lisäykseen hovioikeuksissa ja esitti siitä tilaston työmäärien lisäyksestä Vaasan hovioikeudessa. Tegengren myös arvosteli eräin osin kovin sanoin vuoden 1868 asetusta, kuten jäljempänä tullaan esittämään.

Vuoden 1734 lain 200-vuotismuistoksi v. 1934 julkaistussa teoksessa *Minneskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland* on R.A.Wrede sivunnut tämän tutkimuksen aihepiiriä kirjoituksessaan *Rättsutvecklingen i Finland efter skillsmässan från Sverige*. Artikkelin osassa, joka koskee oikeudenkäymiskaarta, Wrede huomauttaa, että v. 1734 lain oikeudenkäymiskaari on ilman oleellisia muutoksia yli kahden vuosisadan pysynyt sellaisenaan sekä Ruotsissa että Suomessa. Tästä on seurannut oikeudenkäyntien pitkittyminen oikeusasteiden suuren luvun vuoksi. Wrede viittasi tältä osin Ruotsiin, jossa jo v. 1849 lakkautettiin kämnerin- ja laamanninoikeudet sekä ritarisyynioikeus. Suomessa pyrittiin nopeuttamaan oikeudenkäyntejä välikäräjien saamisella entistä yksinkertaisemmalla menettelyllä. Wrede katsoi myös kihlakunnanoikeuksien lautamiesten tuomionvoivan lukumäärän alentamisen seitsemään, aatelisia koskevan tuomioistuimen lakkauttamisen ynnä hovioikeuksien tuomionvoivan jäsenmäärän alentamisen nopeuttavan oikeudenkäyntiä. Artikkelissa käsiteltiin myös kruununtilojen välisten riitaisuuksien siirtämistä kihlakunnanoikeuksiin. Wrede käsitteli kirjoituksessaan vielä vuoden 1868 kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamispäätöksen merkitystä menettelyyn sekä kihlakunnan- että raastuvanoikeudessa.

Wrede viittasi vielä v. 1868 asetuksen muuttamiin määräyksiin muutoksenhausta huomauttamalla m.m., että mainittujen oikeuksien lakkauttaminen muutti huomattavasti vedoksi kutsuttua muutoksenhakua lakkauttamalla sekä summa appellabiliksen että velvollisuuden panna vakuus kulungista ja vahingosta sekä velvollisuuden eräissä tapauksissa täyttää, mitä tuomiossa oli määrätty. Erityisesti Wrede painotti perinpohjaisen uudistuksen tarpeellisuutta ja viittasi valtiopäiviin vuosina 1867 ja 1872, joissa oli ollut kysymys kihlakunnanoikeuksien muodostamisesta vakinaisiksi tuomioistuimiksi.

Kevät Nousiainen on kirjassaan *Prosessin herruus. Länsimaisen oikeudenkäytön ”modernille” ominaisten piirteiden tarkastelua ja alueellista vertailua* käsitellyt laajasti oikeudenkäytön modernisaatiota maassamme. Hän selvittää modernisaation taustalla olevaa oikeusfilosofiaa sekä eri maiden oikeusprosessia. Luvussa, joka koskee suomalaisen prosessin modernisoitumista, on hän puuttunut myös oman tutkimukseni teemaan kappaleessa ”Oikeudenkäytön yhtenäistäminen”. Hän

käsittelee kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamista lähtien aina tammikuun valiokunnasta, kuten omakin tutkimukseni.

Nousiainen käsittelee niinikään v. 1734 lain oikeudenkäymiskaaren säännöksiä sekä siviili- ja rikosprosessia v. 1734 lain mukaan. Lisäksi Nousiaisen tutkimuksessa käsitellään säätysidonnaisten tuomioistuimien lakkauttamista sekä mainitaan linnaoikeuksien lakkauttaminen ja poliisikamareiden tuomiovallan poistaminen määrättyissä vähäisemmissä rikosasioissa. Nousiainen huomauttaa, että muutosten taustana oli oikeudenkäytön yhtenäistäminen.

Oikeudenkäytön modernisoitumisesta ja oikeuslaitoksen yhtenäistymisestä on Nousiainen kirjoittanut myös teokseen ”Suomen oikeushistorian pääpiirteet” (1991) otsikolla *Oikeudenkäytön modernisoituminen*. ”Oikeuslaitoksen yhtenäistäminen” nimisessä luvussa Nousiainen käsittelee maaseutu- ja kaupunkituomioistuimia sekä erikoistuomioistumia. Erityistä huomiota hän kiinnittää oikeudenkäytön hitauteen maaseudulla. Nousiainen kirjoittaa myös oikeuslaitoksen kokonaisuudistuksen tarpeesta

Edellä mainittujen lisäksi löytyy tutkimuksia, joissa on tavalla tai toisella sivuttu omaa tutkimustani. *Petri Karonen* on väitöskirjassaan *Kämnerinoikeudet Suomen kaupungeissa suurvalta-ajan alkupuolella* (1994) käsitellyt näiden oikeuksien alkuaikoja. Vastaavasti *Yrjö Blomstedt* on kirjoittanut laamanninoikeuksista oikeushistoriallisessa tutkimuksessaan *Laamannin- ja kihlakunnantuomarienvirkojen läänittäminen ja hoito Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla*.

Håkon Holmberg on teoksessaan *Suomen tuomiokunnan ja kihlakunnantuomarit* käsitellyt tuomiokuntia ja niiden jakoa eri aikakausilla, minkä ohessa hän on myös kertonut tuomarinviran haltijoista. Holmberg on myös julkaisussaan *Suomen laamannikunnat ja laamannit* kirjoittanut laamannikunnista ja näiden virkojen haltijoista. Holmberg kertoo käyttäneensä viimeksimainitussa julkaisussaan apuna *Ernst Tegengrenin* JFT:ssä vuodelta 1900 julkaistua artikkelia *Bidrag till domstolarnes i Finland historia*.

Kirjallisuutta, joka koskisi sisällysluettelon VII jaksossa mainittujen linnaoikeuksien sekä poliisikamareiden ja järjestysoikeuksien lakkauttamista ynnä kuvernöörien tuomiovallan poistamista kruununtilojen riitaisuuksissa en ole löytänyt.

Miten oma tutkimukseni sijoittuu oikeushistorian tutkimuksen perinteeseen? Varsinainen tutkimukseni ei ajallisesti käsitä kovinkaan pitkää ajanjaksoa. Tosin perspektiiviä tutkimukselleni haen autonomian alusta lähtien, mutta varsinainen tutkimus rajoittuu vuosien 1863-64 sekä vuosien 1867 ja 1872 valtiopäiviin. Työni poikkeaa aikaisemmin samaa aihepiiriä käsittelevistä tutkimuksista siinä, että olen ottanut kämnerin- ja laamanninoikeudet ja muut tutkimukseni kohteet yksityiskohtaiseen käsittelyyn sen sijaan, että muissa tutkimuksissa näihin on etupäässä vain viitattu varsinaisen tutkimuskohteen ollessa toisaalla.

Tutkimuksen aiheen eri vaiheiden seuraaminen myös senaatissa liittyi olennaisesti tutkimusaiheen yksityiskohtaiseen käsittelyyn. Oikeushoidon alueella tapahtui

samanaikaisesti muitakin huomattavia muutoksia, joihin omaan aiheeseen liittymättöminä olen vain viitannut.

II Oikeuskehitys Suomessa 1800-luvun ensi vuosikymmenillä.

1. Suomen ja Ruotsin tiet erkanevat.

Ruotsin valtakunnan suomalaisen osan erottua oli oikeuskehitys molemmissa valtioissa poikennut yksityiskohdissa merkittävästi toisistaan. Ruotsin kuninkaan Kustaa IV Adolfin harjoittaman politiikan johdosta syöstiin hänet valtaistuimelta v.1809 ja maalle vahvistettiin vielä samana vuonna uusi hallitusmuoto, joka säilyi osin muutettuna aina 1870-luvulle asti. Tämä hallitusmuoto pyrki vallanjakoon kuningasvallan ja aatelisvallan välillä 1600- ja 1700-lukujen perinteiden mukaisesti. Herruutta rakennettiin valtiokeskeisesti, vaikka 1800-luvun nouseva liberalismi yrittikin horjuttaa valtiota.³² Vuoden 1809 vallankumouksella pyrittiin Ruotsiin saamaan tasa-arvoisempi yhteiskunta, mikä tuli vaikuttamaan myös tuomioistuinlaitokseen.

Ruotsissa alkoi vuoden 1809 vallankumouksen jälkeen uusi tärkeä aikakausi lainsäädännön historiassa. Jo vuonna 1811 asetettiin Ruotsiin lakikomitea, jonka tehtävänä oli esittää tarpeellisia uudistuksia lainkäyttöön. Annetun ohjeen mukaan uuden lain tuli käsittää vain sellaisia oikeusohjeita, jotka liittyivät yleiseen lakiin, koska taloudelliset ja hallinnolliset määräykset muuttuivat niin nopeasti, ettei niitä ollut syytä ottaa esitykseen. Lakiesityksen tuli käsittää paitsi esitykset siviili- ja rikoslaista myös ehdotuksen koko oikeuslaitoksesta, joka olisi uudistettava. Erityisesti pitäisi oikeudenkäyntimenettelyä yksinkertaistaa ja lyhentää sekä vähentää erikoistuomioistuimia. Lakikomitea antoi ehdotuksensa vuonna 1815 uudesta tuomioistuinorganisaatiosta. Komitea piti suurimpana epäkohtana oikeusasteiden moninaisuutta ja ehdotti laamannioikeuksien lakkauttamista sekä kämnerin- ja raastuvanoikeuksien yhteenliittämistä. Kihlakunnanoikeudet tulisi saattaa vakinaisiksi siten, että ne kokoontuisivat kerran viikossa tai vähintään kerran kuukaudessa sekä että osa hovioikeuksien osastoista siirrettäisiin maakuntiin.³³ Oikeusministeriön epäilyjen vuoksi esitystä ei viety 1815 valtiopäiville, joille vain tehtiin asiasta ilmoitus. Valtiopäivät päättivät jättää asian lepäämään ja palauttivat sen jatkokäsittelyä varten lakikomiteaan. Komitean tekemät esitykset,

³² Tiihonen 1994, 79-83.

³³ V.1815 lakikomitean esitykseen sisältyi erikoinen ehdotus hovioikeuksien osalta ”...att hovrätternas divisioner skulle utflyttas och fördelas på olika landskapen efter deras fölkmängd”. Hovioikeuksien jaostoja olisi siis *siirrettävä* pysyvästi muualle. Tätä suunnitelmaa ei toteutettu mutta Ruotsissa on kuitenkin jo nykyään pidemmän aikaa noudatettu menettelyä, jossa hovioikeuden osastojen kokoonpano matkustaa maaseudulle toimittamaan istuntoja käräjähuoneisiin eli pitämään n.s. matkakäräjiä. Samaa menettelyä noudatetaan nykyään Suomessakin. Tästä ei ole laissa määräyksiä, mutta kun hovioikeuksia koskeva lainsäädäntö uudistettiin v. 1998 esitti lakivaliokunta toivomuksen hovioikeuksien matkakäräjistä. Toivomusta onkin noudatettu, sillä matkakäräjien määrä on joissakin hovioikeuspiireissä saattanut nousta vuodessa toiselle sadalle.

ainakin suurin osa niistä, toteutettiin vasta myöhemmin. Niinpä v. 1872 tehtiin mahdolliseksi useampien istuntojen toimittaminen kärjäkunnassa,³⁴ laamannin- ja kämnerinoikeudet lakkautettiin v. 1849 sekä perustettiin Skånea ja Blekingiä varten uusi hovioikeus 1820.³⁵

Edellä mainittu lainvalmistelutyö saatiin Ruotsissa painatuskuntoon 1847-1850, mutta sitä ei poliittisista syistä koskaan saatettu valtiopäiville. *Sjögren*³⁶ huomauttaa, että olisi ollut toivotonta odottaa suuren liberaalin lakireformin läpimenoa valtiopäivillä, koska se ei vastannut maassa jatkuvasti vallitsevaa valta-asetelmaa. Kun luonnonoikeus perusnäkemyksensä mukaan innokkaasti vaati lakireformia korvatakseen vanhentuneen oikeuden uusilla tarkoituksenmukaisilla säännöksillä, jotka tuli toteuttaa ottamatta huomioon historiallisia näkökohtia, piti historiallinen koulu puolestaan kiinni periaatteesta, että oikeuskehitystä ei saanut kiirehtiä saattamalla voimaan lakireformi, jossa ei ollut otettu huomioon jokaisessa maassa olevia historiallisia vaatimuksia.

Ruotsin vallan aikana Suomella oli Ruotsin kanssa yhteinen hallinto, joka erityisesti yhdisti ja yhtenäisti valtakuntaa. Kun sitten Suomi v. 1809 irrotettiin Ruotsista, sitä ei sulautettu Venäjään eikä sitä alettu hallita samoin kuin muuta Venäjää. Suomi sai tuolloin oman hallintonsa, jossa sovellettiin Ruotsin ajalta periytyviä kustavilaista perustuslakia ja hallintokoneistoa. Näin väestöä lähinnä ollut paikallishallinto säilyi täysin entisenä ja tuttuna.³⁷

Henkinen ja taloudellinen mukautuminen Suomessa sen siirtyessä Ruotsin valtioyhteisyydestä Venäjän alaisuuteen tapahtui kuitenkin erittäin hitaasti. *Osmo Jussila* luonnehtii suurta 1800-luvun muutosprosessia siirtymisenä dualistisesta sääty-yhteiskunnasta homogeeniseen kansalaisyhteiskuntaan. Suomi eli vielä siirtymävaiheen alussa rikkumattomassa vanhassa privilegioajassa. Sopeutumista uuteen aikakauteen helpotti huomattavasti se, että maaherrat Ruotsin sotilasjohtoon kääntästyivät jäivät paikoilleen lievittämään väestön kohtaloa ja suojaamaan sitä. Ratkaisevassa asemassa olivat myös papisto ja tuomarit.³⁸

Ensisijaisesti Suomen oli saatava oma keskushallinto, sillä Ruotsista eroamisen yhteydessä oli keskushallintoon kuuluvat virastot suurimmaksi osaksi jääneet Ruotsiin. Suomeen jäivät hovioikeudet, lääninhallitukset ja tuomiokapitulit sekä tietenkin alempien tuomioistuimien organisaatio. Kuten edellä huomautettiin jäi sodan aikana osa paikallisia virkamiehiä hoitamaan tehtäviään ja venäläisetkin pysyttivät nämä paikallaan. Tämä oli alkuaikoina osaltaan auttanut Suomea selviämään vaikeimman kauden yli.³⁹

³⁴ Tähän Ruotsissa tehtyyn uudistukseen palataan myöhemmin tutkimuksen II jakson kohdassa ”Oikeudenkäyntiasioiden käsittelyn jouduttaminen”.

³⁵ Hafström 1967, 199-201 sekä Sjögren 126-129.

³⁶ Sjögren 130.

³⁷ Vahtola 2003, 204.

³⁸ Jussila 1996, 51, 54, 62.

³⁹ Sodan aikana hallintotoimintaa johti venäläisten ylipäällikön *Buxhövdénin* siviilikanslia, joka näin joutui ratkaisemaan monia sellaisiakin asioita, jotka olivat ennen kuuluneet hallitsijalle. Kanslia ei ottanut käsiteltäväksi erinäisiä Ruotsin keskushallinnolle kuuluneita asioita, joten ne jäivät käsittelemättä. Hovioikeuksille oli ilmoitettu, että niiden tuli lähettää revisioasiat ylipäällikön ratkaistaviksi. Ks. Rauhala 1915, 7 ja Blomstedt 1976, 45.

Suomea hallittiin suuriruhtinaskuntana Ruotsin ajalta periytyvien vuosien 1772 ja 1789 perustuslakien mukaisesti samoin itsevaltaisina valtaoikeuksien kuin kuningas. Keisarilla samoin kuin kuninkaallakaan ei ollut velvollisuutta kutsua valtiopäiviä koolle. Keisarille kuuluivat lainsäädäntö, lainkäyttö, toimeenpanovalta ja ylin hallintovalta. Keisari hallitsi neuvonantajiansa ja virkamiehistönsä kautta.⁴⁰

Suomen asioita hoitamaan asetettiin Pietariin Suomen asiain komissio, vuodesta 1811 alkaen komitea, joka valmisteli keisarille Suomea koskevat asiat. Se oli kuitenkin lakkautettuna Nikolai I:n (1826-1855) aikana. Komitean rinnalla toimi Pietarissa korkeimpana suomalaisena viranomaisena valtiosihteeri, vuodesta 1834 alkaen ministerivaltiosihteeri, joka esitteli Suomen asiat keisarille.⁴¹

Suomen keskushallinnosta vastaavaksi ylimmäksi hallintovirastoksi perustettiin hallituskonselji, jonka nimi vuodesta 1816 alkaen oli senaatti. Keisarin henkilökohtainen edustaja Suomessa oli kenraalikuvernööri. Senaatti jakaantui talousosastoon, joka oli varsinainen hallintoelin eli se toimi maan hallituksena, ja oikeusosastoon, joka toimi maan korkeimpana tuomioistuimena. Asiat ratkaistiin niiden kokouksissa tai sitten plenumissa, yhteisistunnoissa. Senaatilla oli itsenäinen ratkaisuvallta vain varsin vähäisissä nimitys-, hakemus- ja valitusasioissa. Lait, asetukset sekä tulo- ja menoarvion senaatti valmisteli ja esitti keisarille.⁴²

Venäjänvallan aikainen ensimmäinen kenraalikuvernööri *Yrjö Maunu Sprengtporten* (kenraalikuvernöörinä 1808-1809), osallistui maamme hallinnon suunnitteluun ja m.m. jätti marraskuussa 1808 keisarille muistion siitä, miten maamme keskushallinto olisi järjestettävä. Hän osallistui myös keisarin määräyksestä neuvotteluihin, joita syksyllä 1808 Pietariin matkustanut lähetyskunta kävi Venäjällä. Nimittäessään Sprengtportenin kenraalikuvernööri luuli noudattavansa suomalaisten toiveita. Hän kuitenkin erehtyi, sillä Sprengtportenia, joka oli taistellut ase kädessä Porrassalmella Ruotsia vastaan, pidettiin maankavaltajana, jota vihattiin tai ainakin vieroksuttiin.⁴³

Sprengtporten oli alusta alkaen sitä mieltä, että hallituskomitea olisi vain kenraalikuvernööriä avustava elin, vaikka sen jäsenet valittaisiinkin eri säädyistä. Suomen hallintoa ei kuitenkaan toteutettu hänen esittämällään tavalla. Ehdotetun kenraalikuvernöörijohtoisen keskushallinnon tilalle tuli, kuten jo edellä mainittiin, toisaalta hallituskonselji toimituskuntineen ja kanslioineen ja toisaalta

⁴⁰ Vahtola 2003, 204. Tyynilän mukaan Porvoon valtiopäivillä 1809 jätettiin tietoisesti avoimeksi kysymys siitä, jäivätkö Kustaa III:n vahvistamat perustuslait voimaan. Suuriruhtinaskunnan ajan alkuvuosina vakiintui kuitenkin Suomen johtomiesten keskuudessa käsitys näistä Suomen perustuslakeina. Kuitenkin nimeltä mainiten keisarivalta vahvisti ne vasta Aleksanteri II:n allekirjoittamassa vuoden 1869 valtiopäiväjärjestyksen vahvistuksessa. Eri asia on, että Suomen hallinnossa suuriruhtinaskunnan ajan alusta lähtien sovellettiin v. 1772 hallitusmuotoa ja yhdistys- ja vakuuskirjaa hallinnollisina säädöksinä. Ks. Tyynilä 1992, 137-138.

⁴¹ Vahtola 2003, 204.

⁴² Vahtola 2003, 204.

⁴³ Kuusi 1971, 220,223,225.

kenraalikuvernööri kanslioineen. Kenraalikuvernöörille vahvistetun ohjesäännön mukaan hän toimi hallituskonseljin, vuodesta 1816 alkaen Keisarillisen Suomen Senaatin, puheenjohtajana. Hänen tehtävänään oli näin ollen valvoa lakien ja asetusten toteutumista sekä keisarin antamien käskyjen noudattamista ja toimeenpanoa. Kenraalikuvernööri allekirjoitti kaikki päätökset, joiden tekemisiin hän oli osallistunut.

Keisarin suosikki valtiosihteeri *Mihail Speranski* sai käskyn esitellä suoraan keisarille Suomea koskevat asiat, jotka silloin Turussa asuva kenraalikuvernööri esitti. Suomen tulevan kehityksen kannalta oli tärkeää, että hänen apulaisekseen nimitettiin *Robert Henrik Rehbinder*.

Sprengtportenin lyhyen hallituskauden jälkeen kenraalikuvernööriksi nimitettiin *Mihail Barclay de Tolly* (1809-1810) sekä hänen jälkeensä *Fabian Steinheil* (1810-1823). DeTolly kiirehti hallituskonseljin perustamista pannen erityistä painoa prokuraattorin viralle, jonka ehdoton suosikki oli *Mathias Calonius*, joka sitten nimitettiin virkaan (1809-1816). Calonius m.m. laati luonnoksen hallituskonseljin ensimmäiseksi ohjesäännöksi.⁴⁴

Seppo ja Paula Tiuhonen luonnehtivat kenraalikuvernööriä eräänlaiseksi välittäjäksi venäläisten ja suomalaisten viranomaisten välillä. Vaikka hänen tehtäviinsä ei kuulunut olla saapuvilla oikeusosaston istunnoissa ratkaistaessa riita-asioita, niin hän sai näistä tiedon prokuraattorilta, joka oli kenraalikuvernöörin alainen. Näin hänelle avautui tilaisuus seurata ja valvoa riita-asioiden käsittelyä ja niiden tarpeeksi nopeata ratkaisua. Prokuraattori lähetti hänelle puolivuositain luettelot keisarin käskykirjeistä rikos- ja riita-asioissa sekä päätetyistä ja keskeneräisistä jutuista. Kenraalikuvernööri puolestaan lähetti aina tammikuussa nämä luettelot hallitsijalle.⁴⁵

Hallituskonseljin oikeusosastoa perustettaessa ja sen tehtäviä määriteltäessä pyrittiin siitä tekemään mahdollisimman samankaltainen aikaisemman, Tukholmassa sijainneen korkeimman oikeutemme kanssa. Niinpä jäsenistä tuli Ruotsin mallin mukaisesti olla puolet aatelisia ja toinen puoli aatelittomia. Heidät nimitettiin konseljin ohjesäännön mukaisesti kolmeksi vuodeksi kerrallaan, joka virkamääräys kuitenkin myöhemmin annettiin poikkeuksellisesti yhdestä kahteen vuoteen. Kuten edellä on sanottu vaihteli Ruotsissa määräys yhdestä kolmeen vuoteen. Kummassakin maassa saivat jäsenet pitää entiset virkansa, palkkansa ja arvonsa. Huomattava kuitenkin on, että Ruotsin v.1809 hallitusmuodon mukaan korkeimman oikeuden jäsenistä tuli erottamattomia eikä heille myönnetty ilman erityistä lupaa pitää samanaikaisesti muita virkoja. Ruotsissa myös kumottiin kansalaisten yhdenvertaisuuden hengessä v.1844 määräys, että korkeimman oikeuden jäsenistä puolet tuli olla aatelisia.⁴⁶

.

⁴⁴ Jussila 1996, 66, 68-69,80. Ks. 1809 ohjesäännön laatimisesta lähemmin Rauhala 1915 I, 22-31.

⁴⁵ Tiuhonen, Seppo ja Paula 1984, 102-103.

⁴⁶ Vaikka Suomessa ohjesäännön mukaan puolet jäsenistä oli otettava aatelissäädystä ja puolet muista säädystä, niin 1800-luvulla aatelistolla oli enemmistö oikeusosastossa, jonka jäsenet olivat taustaltaan tuomioistuimien tuomareita. Ks. Tyynilä 1992, 138 (Suomen oikeushistorian pääpiirteet).

Senaatin oikeusosasto oli kuitenkin monessa suhteessa erilainen kuin Kustaa III:n 1789 perustama korkein tuomitseva instanssi eli ”Konungens Högsta Domstol”. Ruotsissa tämä merkitsi myös hallinnon erottamista yleisestä oikeudesta. Aikaisemmin v. 1695 perustetusta kamarikollegiosta muodostettiin ns. kammarrevision, joka toimi tuomioistuimena määrättyissä laskutusasioissa. Tästä muodostettiin v. 1799 hallintoasioita käsittelevä kammarrätten, joka toimii vielä tänäkin päivänä. Suomessa oikeusosasto joutui yhteisistunnoissa talousosaston kanssa ottamaan osaa myös hallinnollisten asioiden käsittelyyn. Oikeusosastolle kuului lisäksi alempien oikeuksien valvonta, joka ei kuulunut Ruotsin korkeimmalle oikeudelle, vaikka se käytännössä joutui ottamaan näitäkin tehtäviä. Suomessa oikeusosastolle kuuluivat myös eräät nimitysasiat, joita Ruotsin korkeimmalla oikeudella ei ollut.

Eron tapahduttua Ruotsista oli luonnollista, että eri tuomioistuimissa ja kollegioissa Tukholmassa oli keskeneräisiä Suomen kansalaisia ja erilaisia laitoksia koskevia asioita, jotka oli nyt siirrettävä Suomeen ratkaistaviksi. Määräykset tällaisten asioiden käsittelemisestä otettiin 6 päivänä 1809 annettuun hallituskonseljin ohjesääntöön.⁴⁷ Tämän ohjesäännön toisessa osassa ”*Oikeuden Departementistä*” oli näiden asioiden käsittelemisestä yksityiskohtaiset määräykset. Ne jutut, joita ensimmäisenä oikeusasteena olivat käsitelleet erikoistuomioistuimet ja toisena valtakunnankollegiot ja muut keskusvirastot Tukholmassa määrättiin jätettäväksi, jos ne olivat luonteeltaan oikeudellisia, hovioikeuksien ja oikeusosaston ratkaistaviksi, kun taas muut asiat, jotka olivat luonteeltaan hallinnollisia tulivat talousosastoon.⁴⁸ Oikeusosaston käsiteltäviin kuuluivat m.m. Svean hovioikeudessa vireillä olevat *forum privilegiatum*in mukaiset asiat, rahanväärennösjutut, valituksen maanjako-oikeuden päätöksistä, kansliaoikeuden tuomitsemat postivirkamiesten rikokset ja anomukset, jotka koskivat lupaa ritarisyynioikeuden saamiseksi tilusten rajariitaan.

2. Aloitteita suuriruhtinaskunnan oikeusolojen kehittämiseksi.

Ensimmäiset oikeuslaitoksemme kehittämistä koskevat suunnitelmat autonomian ajalta ovat jo vuodelta 1816. Niistä kolmesta aloitteesta, jotka v. 1816 tehtiin toteutui ainoastaan Viipurin hovioikeuden perustaminen v. 1839. Kaksi muuta aloitetta, nimittäin kihlakunnannotaarien määrääminen ja sovinto-oikeuksien perustaminen raukesivat mittavan valmistelun jälkeen. Vuosisadan keskivaiheilla tehdystä aloitteesta ns. kyläoikeuksien perustamiseksi luovuttiin jo käsittelyvaiheessa.

Jo autonomian ajan ensi vuosikymmenillä tiedostettiin, että oikeuslaitoksemme tarvitsi toimintansa tehostamista. Millä tavalla tämän tuli tapahtua ei vielä ollut täysin selvillä. Ainakin uuden hovioikeuden perustamiselle oli olemassa vahvat perusteet jo sen vuoksi, että Viipurin läänin tultua v. 1812 liitetyksi muun Suomen

⁴⁷ Faksimilejäljennös tästä hallituskonseljin ohjesäännöstä on otettu Matti Malin toimittamaan kirjaan: Korkein oikeus 1809-1959, Helsinki 1959, s. 39-52.

⁴⁸ Ks. tästä myös Rauhala 1915, 37.

yhteyteen väestömäärä lisääntyi 185 000 hengellä, jotka tulivat kuulumaan Turun hovioikeuspiiriin. Niihin erityisiin syihin, joiden perusteella annettiin esitykset kolmen muun edellä mainitun instituution perustamisesta esitetään seuraavassa.

Kaikki nämä aloitteet olivat osa sitä kehitystä, joka sitten huipentui valtiopäiville annettuun esitykseen kämnerin- ja laamannioikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamisesta. Katson tämän vuoksi, että näiden selostaminen liittyy tämän tutkimuksen aihepiiriin.

Sekä notaarilaitosta että sovinto-oikeutta koskevat aloitteet lähtivät samasta perusteesta. Keisari Aleksanteri I määräsi julistuksessaan 9.2.1816 hallituskonseljin lähettämään hänelle esityksen keinoista, joiden avulla maan tilaa voitaisiin kohentaa. Tämän johdosta kehoitti Suomen asiain komitean puheenjohtaja *Knut von Troil* kirjeessään 6.2.1816 senaatin antamaan täydellisen kertomuksen paitsi maatalouden ja elinkeinoelämän tilasta myös maan hallinnosta ja oikeuslaitoksesta. Sitten kun senaatti oli hankkinut maaherrojen ja hovioikeuksien lausunnot, antoi senaatin oikeusosasto 13.6.1816 oman kertomuksensa asiasta.⁴⁹

Kertomuksessaan oikeusosasto ilmoitti havainneensa hovioikeuksien lausunnoista ja niihin liitetystä viimeisten vuosien työluetteloista oikeudenkäyntiasioiden hovioikeuksissa enimmäkseen lisääntyneen. Samaan tulokseen oli oikeusosasto päätyntä myös sen ratkaistaviksi saatettujen juttujen osalta. Siviiliasioiden kasvu näytti enimmäkseen johtuneen väestön kasvusta, laajentuneesta kauppatoiminnasta ja lisäksi taitamattomien asiamiesten rahvaalle laatimien asiakirjojen epämääräisyydestä. Oikeusosaston mielestä oikeudenkäyntejä saattaisi vähentää Turun hovioikeuden ehdotus kihlakunnannotaarien määräämisestä laatimaan rahvaalle asiakirjoja lainmukaisemmin ja selvemmin kuin tähän asti oli tapahtunut. Koska kihlakunnannotaarien määrääminen kuitenkin riippui rahavaroista, joita senaatin oikeusosastolla ei ollut valtaa ehdottaa, niin oikeusosasto katsoi, ettei se voinut puoltaa ehdotusta.

2.1. Notaarilaitoksen perustamisyritys.⁵⁰

Suomen asiain komitea oli kuitenkin eri mieltä⁵¹ ja se palautti asian senaattiin. Asian tullessa uudelleen esille senaatissa asetti senaatti 8.3.1817 komitean valmistelemaan asiaa ja määräsi sen jäseniksi laamannit *Hisingerin*, *Krogiuksen* ja *Sacklenin* sekä esittelijäneuvos *Walleniuksen*.⁵² Komitean ehdotuksesta määräsi senaatti Turun ja Vaasan hovioikeuksien antamaan asiassa lausuntonsa.

2.1.1. Hovioikeuksien lausunnot.

Turun hovioikeus eritteli lausunnossaan 9.10.1817 notaarien tehtävät seuraavasti:

⁴⁹ Ks. KA, senaatti oikeusosasto puhtaaksikirjoitetut pöytäkirjat 1816, Ca 12 mf. Sen. 4.

⁵⁰ Katso yksityiskohtaisemmin notaarilaitoksen perustamisyrityksestä: Ahmas Lakimies-lehti 1/2001 s. 45-68.

⁵¹ Ks. KA, VSV, Suomen asiain komitean pöytäkirjat v. 1816, Ca 10.

⁵² Ks. KA, senaatin oikeusosaston puhtaaksikirjoitetut pöytäkirjat 1817 Ca 9 mf Sen.4.

- 1) Notaarien tulisi perustaa yhdistyksiä sekä laatia kauppakirjoja ja sopimuksia, velkakirjoja, talletustodistuksia ja takaussitoumuksia eli yleisesti ottaen kaikkia sellaisia asiakirjoja ja sitoumuksia, joita kansan keskuudessa voidaan tehdä sekä kiinteästä että irtaimesta omaisuudesta.
- 2) Laatia perunkirjoituksia, perinnönjakoja, avioehtosopimuksia ja toimia myös katselmusmiehenä, jos paikkakunnalla tarvittaisiin sellaista.

Kihlakunnannotaari ei olisi sidottu paikkakuntaansa vaan hänen pitäisi vähintään neljä kertaa vuodessa matkustaa virka-alueellaan. Tästä hänen tulisi kuuluttaa kirkossa 14 päivää ennen saapumistaan paikkakunnalle ja samalla ilmoittaa missä hän olisi tavattavissa. Hänet olisi lisäksi velvoitettava vuosittain jokaisen paikkakunnan varsinaisissa syyskäräjissä luovuttamaan oikeuden pöytäkirjaan otettavaksi puhtaaksikirjoitettu kappale tarkkoine luetteloineen niistä asiakirjoista, jotka hän oli laatinut vuoden aikana.

Vaikka kihlakunnannotaarin varsinainen tehtävä täten olisi ollut avustaa rahvasta kirjelmien ja asiakirjojen laatimisissa, tulisi hänen sen ohessa avustaa myös säätyläisiä, mikäli nämä sitä tahtoisivat. Hänelle olisi myös sallittua, harjaantuakseen paremmin tehtäviinsä ja saadakseen paremman toimeentulon, avustaa piirinsä kihlakunnantuomaria käräjillä. Tällöin kihlakunnannotaarilla olisi oikeus käyttää toisen osapuolen puhevaltaa sellaisissa asioissa, joissa hänen laatimansa kirjelmät eivät tulleet käsiteltäviksi.

Hovioikeuden mielestä edellä mainitun kihlakunnannotaarille annetun vapauden vastineeksi rahvaalle olisi sallittava käyttää asiakirjojen laadinnassa henkilöä, johon he luottivat. Nämä asiakirjat eivät kuitenkaan olisi laillisia ennenkuin tuomari oli seuraavilla taikka niitä ensiksi seuraavilla paikkakunnan varsinaisilla käräjillä kirjoittanut niihin määrämuotoisen todistuksen siitä, että ne oli esitetty hänelle istunnossa. Tämän todistuksen olisi tuomari päivännyt ja kirjoittanut siihen ehdotuksen mukaan: ”Näytetty ja katsottu hyväksytyksi (taikka kielteisessä tapauksessa: ei voida ottaa pöytäkirjaan)”.⁵³

Hovioikeus ehdotti kihlakunnannotaarin toimialueeksi tuomiokuntaa ja esitti myös, miten virkaa haettaisiin. Kihlakunnannotaarin nimittäisi maaherra ja hänen palkkauksensa (200 hopearuplaa vuodessa) suoritettaisiin valtion varoista. Tämän lisäksi hänellä olisi oikeus periä laatimastaan asiakirjasta lunastus, joka määrältään vastasi kihlakunnanoikeuden perimää lunastusmaksua.

Vaasan hovioikeus katsoi, että kihlakunnannotaarien määräämisellä saavutettaisiin tarpeellinen hyöty vain siinä tapauksessa, että ne voitaisiin määrätä jokaiseen pitäjään. Tästä kuitenkin koituisi rasitus maan taloudelle, minkä lisäksi maassa oli puute sopivista ja taitavista miehistä tähän toimeen.

2.1.2. *Prokuraattorin lausunto.*

⁵³ Kihlakunnanoikeuden puheenjohtaja olisi tällöin toiminut eräänlaisena notarius publicuksena, jonka vahvistama asiakirja olisi saanut julkisen luotettavuuden.

Hovioikeuksien lausuntojen saavuttua päätti senaatti pyytää asiassa vielä prokuraattorin lausunnon.⁵⁴ Viran vakinaisen haltijan jääviyden vuoksi määrättiin lausunnon antajaksi senaatin oikeusosaston jäsen *A.de la Chapelle*.

Lausunnossaan de la Chapelle oli sitä mieltä, että etenkin maaseudulta oli puuttunut osaavia henkilöitä seurauksin, että laaditut asiakirjat eivät ainoastaan olleet laittomia vaan myös epäselviä ja epämääräisiä ja olivat johtaneet oikeudenkäynteihin. Hän ei kuitenkaan yhtynyt Turun hovioikeuden kantaan siltä osin, kuin se koski muun kuin kihlakunnannotaarin laatiman asiakirjan laillistamista tuomarin todistuksella. Eräissä väestörikkaissa maissa oleva järjestelmä saattaa asiakirja julkisen notaarin vahvistettavaksi ei ollut meille sopiva. Prokuraattorin mielestä kihlakunnannotaarin määrääminen olisi tarkoituksenmukaista vain siinä tapauksessa, että tähän tarkoitukseen löytyisi valtion varoja, sillä palveluiden tulisi olla kaikille ilmaista.

2.1.3. Rahvaan kuuleminen kihlakunnanoikeuksissa.

Senaatin asettama komitea oli 18.12.1818 jättänyt senaatille kirjelmän, jossa pyydettiin, että senaatti määräisi maan jokaisessa kihlakunnanoikeudessa kuultavaksi rahvasta siitä, olisivatko he halukkaita osallistumaan kihlakunnannotaarien palkkaukseen suorittamalla heille vuosittain raha-avustusta taikka viljaa joitakin kappoja, jotka määräytyisivät talojen savujen mukaan. Tämän johdosta senaatti lähetti maaherroille kirjeen, jossa kehoitettiin näitä huolehtimaan rahvaan kuulemisesta kihlakunnanoikeuksissa. Maaherrojen tuli tämän jälkeen lähettää kihlakunnanoikeuksien pöytäkirjanotteet oman lausuntonsa kera senaattiin.

Senaatti turvautui näin erikoislaatuiseen menettelyyn, jota tultiin muutaman kerran myöhemminkin eri yhteyksissä ennen valtiopäivien kokoontumista käyttämään. Tällä tavalla voitiin vedota suoraan niihin kansalaisiin, joiden suostumusta tarvittiin erilaisten maksujen suorittamiseen. Toinen mahdollisuus olisi ollut vedota pitäjänkokouksiin ja hankkia tällä tavoin selvitys kansalaisten mielipiteestä.⁵⁵ Käräjillä oli siis senaatin toimeksiannon mukaan kuultava ”rahvasta” (allmogen), jonka koostumusta senaatti ei tarkemmin määritellyt. Keitä kansalaisia tuon ajan Suomessa kuului tähän kansalaisryhmään?

Maaseudulla asuvat muodosti tuohon aikaan n. 95 % koko maan väestöstä. Siihen kuului paitsi maanomistajia ja kruununtilojen haltijoita, lampuotilojen haltijoita, torppareita, mäkitupalaisia, palkollisia, seppeä, suutareita ja muita ammatinharjoittajia.. Maaseudulla asui tämän lisäksi myös säätyläisiä ja niin sanottuja aatelittomia säätyläisiä, jotka virkansa tai tulojensa ansiosta nauttivat yleistä arvonantoa, mutta eivät sopineet tavanomaisiin yhteiskuntaluokkiin. Yksi valtakunnan virallisista säädyistä oli porvarissääty, joka asui kuitenkin pääasiassa kaupungeissa. Maaseuturahvaaksi (pöytäkirjoissa puhutaan myös kärjärahvaasta)

⁵⁴ Ks. KA, senaatin oikeusosaston puhtaaksikirjoitetut pöytäkirjat 1818 Cia 9 mf Sen.4.

⁵⁵ Pitäjänkokoukset olivat maaseudun paikallishallinnon elin, joka syntyi jo Kustaa Vaasan aikana. Ensimmäiset säännökset niistä ovat 1650-luvulta. Vasta niin myöhään kuin 1865 kunnallislain tultua voimaan loppuivat pitäjänkokoukset. Pitäjänkokousten päätöksistä ei kuitenkaan ollut olemassa yhtenäisiä säännöksiä ja päätökset perustuivatkin yleensä kokouksen osanottajien yksimielisyyteen.

lienee kuitenkin katsottava vain maata omistava talonpoikaisluokka ja maaseudulla asuva tilaton väestö.⁵⁶

Rahvaan kuuleminen yhden asian johdosta 163:ssä kihlakunnanoikeudessa oli mittava toimenpide. Käsittely kihlakunnanoikeuksissa eteni siten, että puheenjohtaja luki asiaa koskevan kuulutuksen ja tämän jälkeen selosti sen sisällön, koska paikalla saattoi olla henkilöitä, jotka eivät osanneet kuulutuksessa käytettyä kieltä. Sitten puheenjohtaja tiedusteli, olivatko paikalla olevat halukkaita osallistumaan kihlakunnannotaarien palkkaukseen. Ainoassakaan tapauksessa käräjäyleisö ei ollut tähän suostuvainen. Yleisimpänä perusteluna esitettiin, että heidän käytettävissään oli pitäjänkirjuri, jonka he olivat itse valinneet ja johon he luottivat ja jonka palkkauksesta he myös itse vastasivat.

Maaherrat lähettivät tämän jälkeen kihlakunnanoikeuksien pöytäkirjanotteet oman lausuntonsa seuraamina senaatille. Seitsemästä maaherrasta viisi yhtyi rahvaan mielipiteeseen ja piti siis tarpeettomana kihlakunnannotaarien asettamista. Viipurin läänin maaherra ja Savon ja Karjalan maaherra esittivät oman versionsa kihlakunnannotaarin toimenkuvasta.

2.1.4. Komitean lausunto.

Senaatti asettama komitea antoi 21.5.1822 lausuntonsa, jonka olivat allekirjoittaneet *N.G.af Schultén, W.Hisinger, J.W.Edelheim ja G.v.Kothen*. Komitea myönsi havainneensa rahvaan keskenään tekemissä sopimuksissa usein sekä laittomuutta että epämääräisyyksiä, jotka edellyttäisivät kihlakunnannotaarien määräämistä. Kuitenkin ne näkökohdat, jotka on esitetty tätä vastaan, olivat komitea mielestä suuremmat kuin notaarien tuottama hyöty. Jos näiden notaarien määräämisellä haluttaisiin jotain saavuttaa olisi myös määrättävä, että niillä asiakirjoilla, jotka oli laatinut joku toinen kuin kihlakunnannotaari, ei olisi laillista pätevyyttä. Täten kuitenkin rajoitettaisiin kansalaisten kuninkaallisen päätöksen 9.9.1747 nojalla nauttimaa oikeutta saada asiakirjojen teossa kääntyä sellaisen henkilön puoleen, joka nautti hänen luottamustaan.

Komitea ei asettanut yliopistollista tutkintoa kihlakunnannotaarin pätevyyden ehdoksi, mutta katsoi, että hän tarvitsisi enemmän kuin vain pinnallista tietoa lainopista, minkä lisäksi hänellä tulisi olla jonkin verran kokemusta oikeudenkäyntiasioiden hoitamisesta. Komitea epäili, löytyisikö Suomesta tarvittavat tiedot omaavia miehiä niin paljon, että kihlakunnannotaarit voitaisiin asettaa kaikkiin maaseutupaikkoihin.

Komitea laski myös paljonko näiden notaarien määrääminen tulisi maksamaan valtiolle. Kun jokaiseen kihlakuntaan asetettaisiin kaksi notaaria, niin heidän määränsä nousisi 84:ään ja palkkauksensa laskettuna Turun hovioikeuden ehdottamat

⁵⁶ Eino Jutikkala käsitellessään sääty-yhteiskunnan hajoamista huomauttaa, että Yhdistys- ja Vakuuskirjan talonpojille myöntämät privilegiot tekivät siitä sosiaalishistorian merkkitapauksen. Ne koskivat talonpoikia sanan varsinaisessa mielessä, s.o. maanomistajia ja kruunutilojen haltijoita, ei maalaisrahvasta yleensä. Privilegiot, jotka m.m. kielsivät vangitsemasta maata hallitsevaa talonpoikaa ilman tuomarin tutkimusta tai tavattaessa itse teossa, siten syvensivät maaseudun tilallisen ja tilattoman väestön juopaa, joka jo aikaisemmin oli ilmennyt siinä, että vain edellisiä oli valtiopäivien talonpoikaissäädystä. Jutikkala 1958, 264.

200 ruplaa vuodessa jokaisen osalta, 16 800 hopearuplaan, joka määrä oli suurempi, kuin millä valtion kassaa voitiin rasittaa. Näillä perusteilla komitea katsoi, ettei se voinut tukea esitettyä hanketta.

2.1.5. Senaatin päätös.

Senaatin päätös annettiin asiassa 15.7.1822. Päätöksen allekirjoittajina olivat kenraalikuvernööri *Steinheil* sekä senaatin jäsenet *Ehrenström, af Schultén, Falck, Edelheim, Nyberg, Orraeus* sekä esittelijä *Sackleen*. Senaatin päätös seurasi sanatarkasti komitean päätöstä, jossa viitattiin kuninkaalliseen päätökseen 9.9.1747⁵⁷ ja katsottiin, että kansalaisille tulisi jättää vanha oikeutensa kääntyä haluamansa henkilön puoleen asiakirjojen laadinnassa. Päätöksen lopputuloksesta oltiin yksimielisiä, mutta päätöksen perusteluista esittivät eräät jäsenet oman versionsa.

Senaatin päätös lähetettiin Pietarissa olevalle Suomen asiain komitealle, joka käsitteli asiaa 7.12.1822. Asian vaiheista laadittiin ranskankielinen versio, joka esiteltiin keisarille 26.3.1823 valtiosihteeri *Rehbinderin* toimesta. Keisari hyväksyi senaatin ehdotuksen kirjoittamalla esittelyasiakirjan etulehdelle ranskaksi sanan ”Hyväksyn”

2.1.6. Johtopäätöksiä.

Kihlakunnannotaarit olisivat edellä kerrotun mukaisesti tulleet vain maalaisrahvaan avuksi. Miksi vastaavaa oikeusapua ei esitetty kaupunkirahvaalle? Senaatin oikeusosaston edellä mainittu kertomus 13.6.1816 koski myös kaupunkituomioistuimia eli raastuvanoikeuksia ja kämnerinoikeuksia. Myös Turun hovioikeus, josta aloite oli lähtenyt, toimi näiden yhteisenä ylioikeutena. Tähän on selitys siinä, että oikeudenhoito kaupungeissa ei kuulunut valtiovallalle ja senaatin toimeksiantokin koski vain kihlakunnanoikeuksia ja maaseuturahvasta. Suomessa ja Ruotsissa kaupungit olivat jo varhaiselta keskiajalta lähtien olleet itsehallintoyhdyskuntia ja itse huolehtineet oikeuslaitoksestaan ja erinäisistä tehtävistä hallinnon alalla. Kaupunkien oikeudet perustuivat privilegioihin ja kaupunkien valitusten johdosta annettuihin kuninkaallisiin päätöksiin.

On myös todennäköistä, että kaupunkilaiset 1800-luvun alkupuolella eivät olisi samassa määrin kuin maaseudulla asuvat tarvinneetkaan kihlakunnannotaarin tapaisten avustajien palveluita. Kaupungeissa oli yleensä saatavissa apua oikeusasioissa, koska tuon ajankohdan lukumäärältään vaatimaton asianajajakunta suurelta osalta asui kaupungeissa, minkä lisäksi niissä sijaitsivat valtion virastot, joiden henkilökunnan puoleen kaupunkilaiset kernaasti kääntyivät.

Erikoista tässä asiassa on myös se, että oikeuslaitoksen lähtökohta oli sen oma näkökulma eli se katsoi ainoastaan, miten riita-asiat saataisiin vähenemään tuomioistuimissa ja siten helpottamaan tuomarien työtaakkaa. Asiaa ei ajateltu kansalaisen kannalta. Voi vain kuvitella minkälaisia vaikeuksia rahvaalla oli 1800-

⁵⁷ Tähän päätökseen viitattiin asiakirjoissa useamman kerran. Se kuului näin: Allmogen äger frihet, at til Boupstekningars och Arf-skifters förrättande, samt Förliknings-och andra Skrifters upsättande, betjäna sig af den, som de helst åstunda, ovh hafwa bästa förtroende til. Kongl. Maj:ts Utslag d. 9 sept. 1747. (Sven Wilskman: *Swea Rikes Ecclesiastiqve Werk*, Örebro 1781, s.776-777).

luvun alun tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa. Sääty-yhteiskunnan huolenpito alamaaisistaan ei ulottunut sen alimpiin kerroksiin.⁵⁸

2.2. Yritys sovintotuomioistuinten perustamiseksi.⁵⁹

Yritys perustaa Suomeen sovintotuomioistuinta sai alkunsa edellä kerrotusta senaatin oikeusosaston kertomuksesta 13.6.1816. Suomen asiain komitea ilmoitti kirjeellään 15.1.1817 kenraalikuvernööri *Fabian Steinheilille* hänen majesteettinsa keisarin havainneen oikeusosaston kertomuksesta riitojen ja oikeudenkäyntien huomattavasti lisääntyneen. Sovelias toimenpide asiantilan korjaamiseksi keisarin mielestä oli n.s. sovintotuomioistuinten (Förliknings-Domstolar) perustaminen. Asia saatettiin senaatin käsittelyyn, jonka tuli antaa lausuntonsa siitä, olisiko sovintotuomioistuinten perustaminen Suomeen mahdollista sekä myönteisessä tapauksessa ilmoittamaan, miten perustamisen tulisi tapahtua.

Kysymys oli siis vaihtoehtoisesta menettelystä riita-asiain ratkaisuihin, jollainen oli käytössä useissa Euroopan maissa. Näissä oli perustettu osaksi tai kokonaan maallikoista muodostuvia lainkäyttöelimiä, joissa ratkaistiin pääasiassa dispositiivisiä riita-asioita ja joissakin maissa myös vähäisiä rikosasioita yksinkertaistetulla menetelmällä. Tällainen lainkäyttöelin oli rauhantuomarilaitos, joka alkuaan syntyi Englannissa ja otettiin 1700-luvun loppupuolella käyttöön m.m. Ranskassa ja Hollannissa. Tanskassa oli v. 1795 säädetty pakollisesta siviiliasioiden sovittelusta erityissä sovittelulautakunnissa. Norjassa maallikoista koostuvat sovintolautakunnat (folkliksrådet) otettiin käyttöön kaupungeissa 1795 ja maaseudulla 1797.⁶⁰ Venäjälle perustettiin rauhantuomarilaitos 20.11.1864 annetulla lailla.

Senaatti päätti kenraalikuvernöörin kirjeen johdosta hankkia asiassa hovioikeuksien lausunnot. Tämän lisäksi päätettiin *Åbo Allmänna Tidningeniin* laittaa ilmoitus, jossa ”valistuneita ja asiantuntevia Suomen miehiä”, jotka olivat siihen halukkaita, kehoitettiin antamaan kirjallisesti lausuntonsa siitä, mitä mieltä he olivat Suomen Suuriruhtinaskuntaan perustettavaksi suunnitelluista sovintotuomioistuinta. Lausunto voitiin lähettää myös anonymisti.

2.2.1. Hovioikeuksien lausunnot.

Vaasan hovioikeus antoi lausuntonsa 3.6.1817 ja Turun hovioikeus seuranneen elokuun 25 päivänä.⁶¹ Kumpikin hovioikeus oli sitä mieltä, että sovintotuomioistuinten perustamiseen ei vielä ollut tarvetta maassamme. Molemmat

⁵⁸ Alkuperäiset asiakirjat löytyvät aktista: KA, VSV N:o 125 O.D. 1822.

⁵⁹ Ks. tästä yksityiskohtaisemmin: Lakimies n:o 4/2000 Ahmas s. 547-565.

⁶⁰ Anders Bratholm & Jo Hov 1981, 57-58: Folkliksrådet ei ole täyttänyt siihen kohdistuvia odotuksia sillä sovintoon päästään vain harvoin (1970 päättyi sovintoon vain 7,5 % ilmoitetuista asioista). On myös puhuttu niiden lakkauttamisesta vaikka monta näkökohtaa puhuu niiden puolesta. Lisäksi on kysytty, eivätkö mahdollisuudet sovinnon aikaansaamiseen olisi merkittävästi paremmat, jos sovittelun toimittaisi maallikkojen sijasta juristi?

⁶¹ Kaikki seuraavassa selostettavat lausunnot sisältyvät aktiin: KA akti N:o 180.

hovioikeudet olivat myös sitä mieltä, että oikeuslaitoksemme OK 20:2:n nojalla jo sisälsi sovintotuomioistuimien ominaisuuksia, sillä tuomarin tuli dispositiivisissä riitajutuissa kehottaa asianosaisia sovintoon. Asianosaisilla oli myös mahdollisuus edellä mainitun prosessuaalisen sovinnon lisäksi sopia asiansa uskottujen miesten välityksellä ulosottokaaren 4 luvun 15 §:n mukaisesti. Tämän lisäksi OK 30:15 antoi vielä riitapuolille mahdollisuuden sovintoon pääsemisestä muutoksenhakuasteessa.⁶² Hovioikeuksien mukaan erityisiltä sovinto-oikeuksilta tulisi puuttumaan tuomarinvirkaan liittyvä arvovalta ja se asianosaisten etujen ja olosuhteiden parempi tunteminen, joka tuomarilla otaksutaan olevan. Hovioikeudet myös epäilivät, löytyisikö maastamme tarpeeksi taitavia, lakia tuntevia ja rehellisiä miehiä sovinto-oikeuksien jäseniksi ja mistä otettaisiin varat heidän palkkaamiseen.

Mikäli sovintotuomioistuimet kuitenkin perustettaisiin, tulisi ne Vaasan hovioikeuden mielestä perustaa jokaiseen pitäjään ja niiden kokoonpanon pitäisi käsittää kolme henkilöä. Turun hovioikeus ei ottanut tuomioistuimien lukumäärään ja kokoonpanoon kantaa, mutta katsoi, että ainakin yhdellä jäsenelle tulisi olla luotettava laintuntemus, joka oli maassamme harvinaista paitsi kansanluokalla, joka jo oli valtion palveluksessa.⁶³

Myös sovintotuomioistuimien muiden jäsenien kuin lakimiesjäsenien tuli hovioikeuksien mielestä olla, paitsi rehellisiä ja oikeudenmukaisia, myös Suomen lakia tuntevia. Turun hovioikeuden mukaan kokemus oli nimittäin osoittanut, että sovintoja olivat laatineet henkilöt, joilta oli puuttunut tarpeellinen arvostelukyky ja laintuntemus. Tämä oli puolestaan saattanut aiheuttaa uusia, usein monimutkaisempia riitoja kuin alunperin oli tarkoitus sovittaa. Vaasan hovioikeus puolestaan huomautti, että sen pohjoisilla maaseutupaikkakunnilla ei ollut sellaisia valistuneita maanomistajia, paitsi säätyhenkilöitä ja pappeja, jotka olisivat voineet toimia tuomioistuimen jäseninä.

Vaasan hovioikeus huomautti vielä, että hovioikeudessa oli asian käsittelyn yhteydessä esitetty epäilyjä siitä, olisiko suurin osa kansasta ja erityisesti rahvas, joka tunsikin vastenmielisyyttä ja ennakkoluuloa kaikkia heitä koskevia uusia laitoksia kohtaan, edes tietoinen näiden tuomioistuimien tarkoituksesta ja toiminnasta. Hovioikeuden käsitys oli, että sovintotuomioistuimet varsinaisesti koskisivat rahvasta sekä alempien kansanluokkien etua ja parasta. Sitävastoin muille sivistyneille kansanluokille ne eivät olisi tarpeellisia. Erityisen tarpeellisia ne eivät

⁶² Vuoden 1734 lain ulosottokaaren 4 luvun 15 §:ssä lausutaan, että jos asianosaiset ovat lykänneet riittaisen asiansa uskotuille miehille ja ilmoittaneet tyytyvänsä näiden ratkaisuun, on uskottujen miesten ratkaisu ulosottokelpoinen. Ulosottokaaren kumosi v. 1895 ulosottolaki. OK 30:15: alkuperäinen sanamuoto kuului näin: Jos riitapuolet sopivat asian ennenkuin se tulee kuninkaan eteen, antakoon siitä tiedon hovioikeuteen ja sovinto vahvistettakoon siellä. Jos he sittemmin sopivat, vahvistakoon kuningas sen sovinnon. Lainkohta muutettiin 25.4.1930.

⁶³ Samoihin aikoihin kuin hovioikeudet valmistelivat lausuntojaan uudistettiin maassamme juridisia virkatutkintoja. Ne muovattiin entistä ankarammalle pohjalle 3.11.1817 annetussa asetuksessa. Tämän mukaan virkatutkinto vaadittiin niiltä, jotka aikoiivat pyrkiä m.m. oikeuslaitoksen palvelukseen. *Markku Tyynilän* mukaan historiantutkijat eivät aiheetta ole korostaneet sitä suurta periaatteellista merkitystä, joka asetuksella oli virkamieskunnan ja etenkin lakimieskunnan kannalta. V. 1817 asetuksesta lähemmin Tyynilä 1992, 97-103.

myöskään olisi kaupungeissa, koska niissä jo oli pysyvät tuomioistuimet. Sovintotuomioistuimet tulisi perustaa pääasiallisesti maaseudulle, jossa ei ollut pysyviä tuomioistuimia ja jossa käräjiä toimitettiin vain kerran tai kaksi vuodessa. Lisäksi on havaittu, että rahvas harvoin sopi keskinäiset riitansa muulla tavoin kuin tuomarin arvonvallan edessä.⁶⁴

2.2.2. Turun hovioikeuden hankkimat selvitykset tuomiopiiriinsä kuuluvilta alioikeuksilta.

Turun hovioikeus oli omaa lausuntoaan varten hankkinut tuomiopiirinsä kuuluvilta laamanninoikeudelta, viideltätoista kihlakunnantuomarilta, kymmeneltä raastuvanoikeudelta ja Tampereen kaupunkioikeudelta⁶⁵ sekä kahdelta kämnerinoikeudelta kirjalliset lausunnot, joihin tuli sisältyä myös luettelo viimeksi kuluneena vuotena oikeuteen saapuneista asioista ja ilmoitus siitä, kuinka monta jutuista oli sovittu sekä montako niistä oli jäänyt, sittenkun ne oli tutkittu ja ratkaistu, alioikeuden päätöksen varaan.

2.2.2.1. Laamanninoikeuden lausunto.

Uudenmaan ja Hämeen laamanninoikeuden⁶⁶ laamanni *Anders Johan Heurlin* epäröi lausunnossaan, olisiko sovintotuomioistuiemien perustaminen harvaan asutun maamme kaikkein etäisimmille seuduille vielä tarpeellista vaikkakin näiden seutujen erilainen lainkäyttötapa suosikin niiden perustamista. Laamanni epäili myös, mistä sovintotuomioistuimiin saataisiin juridisen koulutuksen saanut puheenjohtaja.

Jos alioikeuden tuomari jokaisen käsittelemänsä riita-asian alussa kertoisi asianosaisille sovinnon eduista ja siitä vaivasta, joka aiheutuu jutun käsittelystä, niin Heurlin oletti, että täten päästäisiin samaan tulokseen kuin sovintotuomioistuiemien perustamisella. Tätä olettamusta hänen mielestään ainakin osittain tuki hänen

⁶⁴ Myös Otto Hjalmar Granfelt kiinnittää huomiota eri kansanluokkien tarpeeseen käsitellessään maallikko-sovintolautakunnan tarpeellisuutta. Hän puuttuu tähän laatimassaan lakiehdotuksessa v. 1923 oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi. Granfelt huomauttaa, että perustettaessa maallikko-sovintolautakuntia olisi tehtävä tarkka ero kaupunkien ja maaseudun ja toisaalta molempien kansankerrosten välillä. Hän viittasi Tanskasta saatuihin kokemuksiin, jotka osoittivat, että kaupungeissa sovintolautakuntien tehtävä oli supistunut sangen vähiin kun taas yksinkertaisemmalla maaseudulla niiden tehtävää voitiin pitää tyydyttävänä. Meidän oloissamme ruotsalainen kansanainas näkisi näissä tuomioistuimissa ainoastaan ”uudet yksityisiä painavat kahleet” eivätkä ne saavuttaisi sitä auktoriteettia, joka epäilyksittä myönnetään valtion ammattimiehistä koostuville tuomioistuimille. Granfeltin mielestä voidaan osoittaa myös supisuomalaisia seutuja, joissa väestöllä oli samanlainen mielipide. Ks. Otto Hjalmar Granfelt: Ehdotus oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi v. 1923, Helsinki 1925, s.3-4.

⁶⁵ Voionmaa 1929, 452: Ruotsin kuninkaan 15.6.1805 antaman käskykirjeen nojalla Tampereelle perustettiin kaupunkioikeus, joka sai samanlaisen tuomiovallan kuin pienempien kaupunkien raastuvanoikeudet. Kaupunkioikeus piti ensimmäisen istuntonsa 2.11.1805. Raastuvanoikeus ja maistraatti perustettiin kaupunkiin v. 1830.

⁶⁶ V. 1816 Turun hovioikeuspiiriin kuului 4 laamannikuntaa, nimittäin Turun ja Porin laamannikunta, Uudenmaan ja Hämeen laamannikunta, Kymin laamannikunta ja Viipurin laamannikunta. Hovioikeus oli ilmeisesti pyytännyt vain Uudenmaan ja Hämeen laamannikunnan lausunnon.

laatimansa yleiskatsaus laamannikunnan v. 1816 asioista. Tämän mukaan oli asioita päätetty ja sovittu seuraavasti:

Turun laamanninkäräjillä käsitellyistä	75 asiasta oli päätetty	40 ja sovittu	35
Hämeenlinnan ” ”	131 ” ”	97 ” ”	34
Tammisaaren ” ”	87 ” ”	53 ” ”	34

Edellä olevan mukaisesti oli esim. Turun laamanninkäräjillä käsitellyistä asioista sovittu yli 46 %. Tämä on suuri lukumäärä ja sen on ainakin osittain katsottava johtuneen siitä, että laamanninoikeuksia yleisesti arvosteltiin juttujen viipymisestä, joka puolestaan aiheutti turhia kustannuksia.

2.2.2.2. Kihlakunnantuomarien lausunnot.

Turun hovioikeuden kihlakunnantuomareilta pyytämiä lausuntoja kertyi viisitoista. Viidessä lausunnossa sovintotuomioistuimien perustamiseen suhtauduttiin myönteisesti ja yhdeksässä lausunnossa niitä pidettiin tarpeettomina, Yksi ei lausunut tästä mitään. Lausunnoista ei löytynyt mitään yhtenäistä linjaa, joka selittyä osaksi sillä, että olosuhteet saattoivat vaihdella hyvinkin paljon eri osissa Suomea. Muutamat heistä ehdottivat Tanskan ja Norjan mukaista mallia, jos päädyttäisiin sovintotuomioistuimien perustamiseen maahamme.

Monet tuomareista epäilivät myös kuten hovioikeudetkin, löytyisikö maasta lakimiehiä näiden puheenjohtajiksi. Kun lausuntopyynnössä ei ollut mitään mainintaa puheenjohtajien koulutuksesta, ehdotettiin puheenjohtajiksi myös taitavaa säätyhenkilöä. Kokoonpanoksi ehdotettiin yleisesti kolmea jäsentä, joista yksi toimisi puheenjohtajana. Vastatakseen tarkoitustaan tulisi tuomioistuimet perustaa jokaiseen kärjäkuntaan. Sovintotuomioistuimissa käsiteltävien asioiden laatuun ei otettu selvää kantaa. Joku katsoi, että niissä tulisi käsitellä vain vähemmän merkityksellisiä asioita. Erään lausunnonantajan mielestä niissä voitaisiin käsitellä myös pienempiä rikosasioita, joissa sovinto oli lain mukaan mahdollinen.

Jääskén tuomiokunnan tuomarilla *Johan Gabriel Renwaldilla* oli muista poikkeava ehdotus sovintotuomioistuimeksi. Hän kertoi tutustuneensa jo Viipurin läänissä keisarinna Katarina II:n perustamaan Omantunnonoikeuteen (Samvetsrätt), joka toimi riita-asioissa eräänlaisena sovinto-oikeutena. Renwald ei pitänyt tarpeellisena sovinto-oikeuksien perustamista maahamme etenkin, kun niiden jäseniksi ei löytyisi sopivia henkilöitä. Jos tällaisten tuomioistuimien perustaminen kuitenkin olisi välttämätöntä, oli hänellä kaksi erilaista mallia niiden perustamiseksi.

Renwaldin mielestä maaseudulla sijaitsevat laamanninoikeudet voitaisiin muuttaa sovintotuomioistuimiksi. Maaseutu saisi tällä tavoin pysyvän tuomioistuimen, jonka puuttumisen on todettu viivyttävän oikeuden jakamista maaseudulla. Kaupungeissa, missä tuomioistuimet ovat pysyviä, voisi sovinto-oikeudenkäyntejä olla päivittäin. Valtiota ei näinollen tarvitsisi rasittaa uusien virkojen perustamisella.

Renwaldin toisen ehdotuksen mukaan yhtä hyvä ellei parempikin tulos saavutettaisiin sillä, että kihlakunnantuomarit tuomiokunnassaan käräjien väliaikoina muuttuisivat sovintotuomareiksi. Jäseniksi näihin valittaisiin kaksi lautamiestä. Tämän lisäksi kihlakunnantuomarin tulisi kerran vuodessa, varsinaisten käräjien väliaikoina, matkustaa kihlakunnassaan sovitellakseen asianosaisten hänelle

ilmoittamia riitoja. Jos niissä päästäisiin sovintoon, tulisi sovinto-oikeuden vahvistaa tämä sovinto. Muussa tapauksessa kehoitettaisiin asianosaisia saattamaan asiansa varsinaisen tuomioistuimen päätettäväksi. Tällaiseen tuomioistuimeen tulisi valtion palkata notaari ja kanslisti.

Myös Ala-Satakunnan tuomiokunnan tuomari *J.Timm* esitti oman ehdotuksensa sovintotuomioistuimeksi, joka muistutti Norjan forliksrådetia. Hänen ehdottamansa oikeudet toimisivat sekä maaseudulla että kaupungeissa alioikeuksien alapuolella ja niissä käsitellyt jutut, mikäli sovintoa ei saataisi aikaan, lykättäisiin ilman enempiä haasteita joko kihlakunnanoikeuteen tai kämnerinoikeuteen. Puheenjohtajana sovinto-oikeudessa voisi olla, toisin kuin folkliksrådetissa, jossa oli vain maallikoita, kohtuullista palkanlisää vastaan kihlakunnanoikeuden tai kämnerinoikeuden puheenjohtaja. Näin puheenjohtajat voisivat perehtyä alioikeuden ratkaistavaksi saatettuun asiaan jo sovinto-oikeudessa.⁶⁷

Turun hovioikeus oli laatinut yhteenvedon kolmeltatoista kihlakunnantuomarilta saamistaan tiedoista tuomiokuntiin v. 1816 saapuneista jutuista. Yhteenvedon loppusummat olivat seuraavat:

Saapuneet yht. Vedotut	Ratkaistut	Sovitut ja rauenneet	Lykätyt
17 017	7 661	4 815	4 541
			528

Näin ollen oli kihlakunnanoikeuksiin saapuneista jutuista joko sovittu tai rauenneet keskimäärin noin 28 % ja ratkaistu keskimäärin noin 45 %. Sovittujen rauenneiden juttujen määrä kuitenkin vaihteli rajusti eri tuomiokunnissa. Niinpä esim. Porvoon tuomiokunnassa sovittuja ja rauenneita oli hieman yli 1 %, kun taas Käkisalmen eteläisessä tuomiokunnassa vastaava luku oli noin 45 %.

Kun vertaa juttujen (rauenneiden juttujen lukumäärästä ei ole tietoa) määrää nykyajan vastaavaan lukuun, niin ero ei ole kovin suuri. Vuonna 1997 kaikissa suulliseen käsittelyyn edenneistä riidoista sovittiin 25 % sillensä jääneiden juttujen määrän ollessa 4 %. Luvut koskivat kaikkia Suomen alioikeuksia.⁶⁸

Koska lausunnonantajiin ei sisältynyt, kuten edellä on mainittu, Vaasan hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluvia kihlakunnantuomareita ja Turunkin 25 kihlakunnantuomarista vain 15, ei voida saada kovinkaan kattavaa kuvaa valtakunnan eri osien oikeudellisista olosuhteista ja siitä, mitä mieltä alituomarit kokonaisuudessaan olivat keisarin tekemästä aloitteesta.

2.2.2.3. Raastuvanoikeuksien ja kämnerinoikeuksien lausunnot.

Yhdeksästä lausunnon antaneesta raastuvanoikeudesta viisi piti sovinto-oikeuksien perustamista tarpeellisena, kaksi piti niitä tarpeettomina ja kaksi raastuvanoikeutta suhtautui epäillen niiden perustamiseen tai ei lausunut niiden tarpeellisuudesta. Viimeksi mainittuihin kuului myös Tampereen kaupunkioikeus. Lausunnon antaneet kaksi kämnerinoikeutta puolsivat sovinto-oikeuksien perustamista. Vaasan

⁶⁷ Timmin mielestä kysymyksessä ei siis ollut tuomarinjäävi OK 13:1 nojalla:”...Jos hän toisessa oikeudessa on ollut samassa asiassa tuomarina...”

⁶⁸ Ervasti 1998.

hovioikeus ei ollut tiedustellut myöskään raastuvan- ja kämnerinoikeuksien mielipiteitä sovinto-oikeuksista.

Kaupunkituomioistuimien osuus valtakunnan oikeuslaitoksesta 1800-luvun alkupuolella ei vielä ollut merkittävä, koska niiden tuomiopiireihin kuului vain noin 5 % maan väestöstä. Kuten jo aikaisemmin on huomautettu tuomioistuimien ylläpitäminen aina keskiajalta lukien oli kuulunut kaupunkien erityisrasitteisiin eli nämä olivat itse kustantaneet omat tuomioistuimensa. Tämä näkyy myös muutamissa lausunnoissa, joissa epäillään, antaisiko valtio tarkoitukseen tarpeeksi varoja vai aiheutuisiko tästä kaupungille lisärasitteita. Rauman kaupungin osalta huomautettiin, että tämä 3 200 asukkaan suuruinen kaupunki joutuu jo nykyisin kustantamaan sekä raastuvanoikeuden että maistraatin eikä sovinto-oikeuden perustaminen kaupunkiin sen vuoksi ollut mahdollista. Uudenkaupungin raastuvanoikeuden mielestä uuden tuomioistuimen perustaminen kaupunkiin oli tarpeeton, koska he kykenivät ratkaisemaan kaikki esille tulevat asiat.

Sovinto-oikeuksien perustamista puoltavissa lausunnoissa, joihin kuuluivat myös Helsingin ja Porin kämnerinoikeudet, katsottiin sovintotuomioistuimien vähentävän heidän työmääräänsä ja turhia oikeudenkäyntejä. Eräässä lausunnossa pidettiin niitä erityisen sopivina kauppaa koskevissa riidoissa, koska riitapuolten erimielisyydet niissä olivat usein vähäisiä. Sovinto-oikeuden kokoonpanoon puututtiin Loviisan raastuvanoikeuden lausunnossa. Sen mukaan kokoonpanon tuli käsittää suhteellinen osuus kansankerroksista eli kokoonpanon tulisi muodostua osaksi säätyläisluokasta ja osaksi kolmesta alemmasta kansankerroksesta. Tuomioistuimet tukeutuisivat täten suurimpaan osaan niistä kansalaisista, joiden kesken esiintyvät useimmat riidat.

Savonlinnan raastuvanoikeus kannatti sovinto-oikeuden muodostamista ja ehdotti m.m., että maaseudun sovinto-oikeudelle tulisi myöntää oikeus pyytää tarvittaessa seurakunnan pastoria kehottamaan ja rohkaisemaan asianosaisia sovintoon. Raastuvanoikeudella oli myös oma ehdotus kulujen rahoittamiseksi. Tämän ehdotuksen mukaan kaikki laamannien ja kihlakunnantuomareiden kärjäkäpat annettaisiin vastaisuudessa valtion yleiseen kantoon ja niistä muodostettaisiin *Justitia* niminen rahasto. Tästä rahastosta laamannit ja kihlakunnantuomarit voisivat nostaa heille määrätty palkat ja muut menot. Tällaisella varojen hoidolla rahvaan kärjäkappojen viljasta jäisi varmuudella yli niin paljon, että siitä voitaisiin maksaa myös sovintotuomioistuimien tuomareiden palkat ja muut menot.

Turun hovioikeus oli laatinut yhteenvedon hovioikeuteen saapuneiden yhdeksän raastuvanoikeuden, Tampereen kaupunkioikeuden ja kahden kämnerinoikeuden työluetteloista vuodelta 1816. Luettelon loppusummat olivat seuraavat:

Saapuneet yht. Vedotut	Ratkaistut	Sovitut ja rauenneet	Lykätyt
1 245	870	331	65

Juttujen vaatimaton lukumäärä selittynee sillä, että v. 1815 kaupungeissa asui, kuten jo aikaisemmin mainittiin, vain n. 51 841 henkeä.

Saapuneista jutuista oli joko sovittu tai muuten rauennut keskimäärin 26,5 % ja ratkaistu 69,9 %. Sovittujen juttujen lukumäärää nostaa huomattavasti se, että Helsingin ja Porin kämnerinoikeuksissa sovittujen ja rauenneiden juttujen määrä oli

keskimäärin 37,9 %. Kun lasketaan pelkästään raastuvanoikeuksissa ja Tampereen kaupunkioikeudessa sovittujen juttujen määrä saadaan keskimääräiseksi luvuksi 9,4 %, joka on huomattavasti alhaisempi kuin kuin kihlakunnanoikeuksissa sovittujen juttujen määrä. Esim. Helsingin raastuvanoikeudessa ei ollut sanottuna vuonna sovittu yhtään juttua oikeuteen saapuneista 25 jutusta. Loviisan raastuvanoikeudessa oli sovittujen juttujen määrä 3,7 %, Turun raastuvanoikeudessa 6,5 % ja Hämeenlinnan raastuvanoikeudessa 8,3 %.

Miksi sovittujen juttujen lukumäärä raastuvanoikeuksissa oli huomattavan alhainen ja paljon alhaisempi kuin maaseudun tuomioistuimissa? Vastausta ei voi hakea oikeudenkäyntimenettelystä, joka oli sama kuin kihlakunnanoikeuksissa. Oikeuden kokoonpanollakaan ei voinut olla tähän merkitystä. Ainoaksi vastaukseksi jää se, että raastuvanoikeudet olivat pysyviä tuomioistuimia ja ne kokoontuivat tarpeeksi usein ja säännöllisesti. Toisin sanoen: kaupunkilaisilla oli mahdollisuus saada riitansa ratkaistuksi yleisessä tuomioistuimessa tarpeeksi nopeasti

2.2 3. Senaatin saamat kirjeet ”valistuneilta ja asiantuntevilta Suomen miehiltä”.

*Åbo Allmänna Tidning*issä kolmasti julkaistun ilmoituksen johdosta saapui esittelijäsihteerille kaikkiaan 14 kirjettä, joista 13 oli ruotsinkielisiä ja yksi ranskankielinen. Kun kuulutuksessa oli ilmoitettu, että kirjeet voisivat myös olla nimettömiä, ei yksikään kirjoittajista rohjennut ilmoittaa nimeään. Muutamat kirjoittajista turvautuivat nimimerkkiin ja useimmat kirjeistä olivat päiväamättömiä.

Miksi senaatti käytti tällaista menettelyä? Käsitykseni mukaan tämä johtui siitä, että aloite oli lähtenyt viranomaisten taholta ja kun ei ollut valtiopäiviä, joissa olisi tuotu esiin kansalaismielipide, haluttiin se saada julki sanomalehdistössä. Yleensä kansalaisten puoleen käännettiin suoraan asioissa, joissa olisi tarvittu säätyjen suostumus. Kansalaisia voitiin kuulla myös pitäjänkokouksissa tai haastaa kuultaviksi käräjillä. Jos kansalaisten taholta ei tullut mainittavimpia huomautuksia, katsottiin heidän hyväksyneen esityksen. Tässä tapauksessa ei tietenkään ollut kysymys suostumuksen saamisesta määrättyyn esitykseen, vaan ilmoituksessa kysyttiin vain heidän mielipidettään.

Näiden yksityisten henkilöiden kirjeiden anti ei ole kovinkaan merkittävä tässä asiassa. Ne kuvastavat enemmänkin tuon poikkeuksellisen ajankohdan yhteiskuntaa ja siellä vallinneita mielipiteitä ja mielialoja. Kirjeitä lukiessa ei voi olla sivuuttamatta yhteiskunnassa tapahtunutta kahta suuren luokan muutosta: irtautumista Ruotsista ja vajaa 10 vuotta sitten päättynyttä Suomen sotaa. Kirjeet tuovat myös lukijan eteen vankan sääty-yhteiskunnan ja uskonnon erittäin keskeisen aseman.

Monet kirjelmistä ovat laajoja 10-20 sivun pituisia vuodatuksia, joilla enimmäkseen ei ollut mitään tekemistä sovintotuomioistuimien kanssa. Yhdeksästä kirjeestä voidaan kuitenkin havaita, että he kannattivat sovintotuomioistuimen perustamista. Kirjeiden joukosta löytyi toki muutama lausunnonantaja, jotka olivat syvällisesti perehtyneet kysyttyyn asiaan. Yksi tällainen oli nimimerkki ”Nog”, joka laajassa ja perusteellisessa kirjelmässään katsoi, että juttujen lisääntyminen oikeuksissa oli seuraamusta paitsi väestömäärän lisääntymisestä myös siitä, että v. 1808 sodan jälkeen tuhatmäärin ihmisiä sodan uhreina menehtyi kulkutauteihin. Moni jätti myös

asuinpaikkansa etsiäkseen uuden isänmaan. Tästä johtuivat lisääntyneet asiat omistusoikeuksista ja huoltovelvollisuuksista sekä perinnöistä ja testamenteista. Kun maa tämän jälkeen on elänyt useita rauhan vuosia ovat jutut ainakin alioikeuksissa merkittävästi vähentyneet. Sen vuoksi juttujen lukumäärää oikeuksissa ei voida pitää suurempana kuin ennen sotaa.

Mainitun ”Nogin” mielestä sovinto-oikeudet tuskin muodostuisivat ainakaan valistuneiden ihmisten riitojen ratkaisuforumiksi. Varsinaisen kansan tunnetusta itsepäisyydestä ja käräjöntiimalusta kuitenkin seuraisi, että niitä tultaisiin käyttämään. Esim. savolaiset ja karjalaiset saattavat matkata jalkaisin useita satoja kilometrejä hovioikeuteen tai korkeimpaan oikeuteen jutussa, jolla useinkaan ei ole pienintäkään merkitystä.

2.2.4. *Prokuraattorin lausunto.*

Ennen esityksen ratkaisua halusi senaatti kuulla asiassa vielä prokuraattoria. Lausunnon antoi viran vakinaisen haltijan jääviyden vuoksi senaatin oikeusosaston jäsen *A.de la Chapelle*.

De la Chapelle piti hyvänä maamme yleistä lakia ja oikeudenkäyntijärjestystä, joka oli syystä saanut ylistystä monien valtioiden taholta. Kun meillä vähänkin merkityksellinen siviiliasia voitiin käsitellä neljässä eri oikeusasteessa, oli lainsäätäjä tehnyt kaiken, mikä kansalaisten oikeuden ja varmuuden takia voitiin tehdä. Tämän vuoksi olisi asian käsittely vielä yhdessä oikeusasteessa turhaa.

Hänen mielestään oli huolestuttavaa, että riitojen lukumäärä tuomioistuimissa oli kasvanut. Tämän ei kuitenkaan tarvinnut johtua lisääntyneestä riidanhalusta. Näiden kasvu voi johtua myös väestömäärän lisääntymisestä ja sen myötä lisääntyneestä elinkeinotoiminnasta. Ruotsista irtautumisesta johtui luonnollisesti, että siellä olevat Suomen kansalaisia koskevat jutut lähetettiin tänne ratkaistaviksi. Muutoksenhakujen lisääntyminen korkeimmissa oikeusasteissa johtui de la Chapellen mielestä siitä, että asianosaisen ei enää muutosta hakiessaan tarvinnut matkustaa Ruotsiin. Myös Viipurin läänin yhdistäminen Suomeen lisäsi juttumäärää valtakunnan oikeuksissa.

Kuten moni muukin lausunnonantaja de la Chapelle katsoi, että Tanskan ja Norjan tapaisten sovitteluelimien perustaminen Suomeen edellytti kansan korkeatasoista moraalia, mikäli haluttiin saada niiden tuottama todellinen hyöty. Hän viittasi kuten hovioikeudetkin ulosottokaaren 4 lukuun ja oikeudenkäymiskaaren 20 lukuun huomauttaen, että etenkin kihlakunnanoikeuksissamme on jo sovinto-oikeuden piirteitä. Jokaiset varsinaiset käräjät aloitetaan jumalanpalveluksella, jossa pappi tavallisesti kehoittaa asianosaisia sovintoon ja jättämään pois vihan ja pahansuopaisuuden.

De la Chapellen mielestä ehdotetuissa tuomioistuimissa on jotain yhteistä Ranskan rauhantuomioistuimien kanssa. Suomi tulisi toimeen ilmankin näitä tuomioistuimia, koska tilastojen mukaan sekä maaseudulla että kaupungeissa haastetuista jutuista oli sovittu noin neljännes, vastaavan luvun ollessa Tanskan ja Norjan sovintolautakunnissa heidän antamien tietojen mukaan tuskin puoltakaan niihin ilmoitetuista jutuista.

2.2.5. *Senaatin ja keisarin lopulliset päätökset.*

Pyydettyjen lausuntojen saavuttua kokoontui senaatti kesäkuun 5 päivänä 1818 täysistuntoon ja antoi lopullisen päätöksensä asiassa. Senaatti totesi, että vaikka sovintotuomioistuimien perustamisella jokaiseen pitäjään tai käräjäkuntaan kieltämättä tulisi olemaan myönteinen vaikutus, ovat toisaalta niiden perustamista vastaan olevat syyt niin monet, että senaatti samoin kuin hovioikeudet ja prokuraattori, katsoi tällä kertaa arveluttavaksi puoltaa niiden perustamista tähän maahan.

Senaatin yksityiskohtaiset perustelut olivat samantapaiset kuin hovioikeuksien ja prokuraattorin omissa lausunnoissaan esittämät. Senaatti kiinnitti erityistä huomiota sovintotuomioistuimien kokoonpanoon ja piti välttämättömänä, että niiden jäsenenä olisi ollut henkilöitä, jotka vilpittömyydellä ja uutteruudella katsoisivat kansan etua ja olisivat perehtyneet Suomen lainsäädäntöön sovinnosta. Senaatti huomautti kuitenkin, kuten muutkin lausunnonantajat, että tällaisista henkilöistä jo suuri osa oli valtion palveluksessa.

Senaatti viittasi vielä asiakirjoissa oleviin luetteloihin v. 1816 tuomioistuimiin saapuneista jutuista, jotka osoittivat, että sekä maaseudulla että kaupungeissa alioikeuksiin haastetuista jutuista oli sovittu noin neljännes. Kun otetaan vielä huomioon ne ratkaisut, jotka olivat jääneet alioikeuksien ratkaisujen varaan, niin sovittujen juttujen määrä kasvaa maaseudulla yli 2/3 osaan ja kaupungeissa noin 11/12 osaan haastetuista jutuista. Kun sovinto-oikeuksien perustamiseen vielä liittyi erinäisiä vaikeuksia eikä maassa vielä ollut tarvetta niiden perustamiseen, senaatti alamaisesti ilmoitti, ettei se voinut puoltaa niiden perustamista.

Toukokuun 8 päivänä 1819 esiteltiin senaatin plenumissa valtiosihteeri *Rehbinderin* kirje, jossa lyhyesti ilmoitettiin, että hänen keisarillinen majesteettinsa oli hänelle alistetun asian johdosta päättänyt, että sovintotuomioistuimien perustaminen Suomeen toistaiseksi raukeaa.

2.2.6. Johtopäätöksiä.

Edellä on jo käynyt ilmi, että sovintotuomioistuimien perustaminen oli annettu senaatin tehtäväksi. Senaatti hankki tätä varten lausunnot viranomaisilta ja jopa yksityisiltä kansalaisilta, mutta ei perustanut komiteaa, kuten oli tapahtunut notaarien osalta. Vaikka kysymys oli uusien tuomioistuimien perustamisesta, niin senaatti ei määritellyt minkälaisia näiden tulisi olla. Senaatti ei myöskään puuttunut niiden kokoonpanoon ja toimintaan eli tulisiko niiden yleisen lain lisäksi soveltaa myös esim. kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia ja miten asia pantaisiin niissä vireille.

Olisiko sovintotuomioistuimissa käsitelty pelkästään riita-asioita vai olisiko niissä pitänyt käsitellä myös vähäisiä rikosasioita? Tämä ei käy ilmi Suomen asiain komitean kirjeestä senaatille eikä ilmene muutenkaan asiakirja-aktista. Ainoastaan Piikkiön ja Halikon yläosan tuomiokunnan kihlakunnantuomari *Carl Johan Ekestubbe* oli sitä mieltä, että sovintotuomioistuimissa voitaisiin käsitellä myös

vähäisiä rikosasioita, joissa sovinto lain mukaan oli mahdollinen.⁶⁹ Muut lausunnonantajat lähtivät siitä, että niissä olisi käsitelty vain riita-asioita.

Liittyikö sovintotuomioistuimien perustaminen Suomeen jollain tavoin Venäjän pyrkimykseen rationalisoida omia oikeusolojaan? Samoihin aikoihin kuin meillä selvitettiin mahdollisuutta perustaa maahamme sovintotuomioistuinta, jatkui Venäjällä jo 1700-luvulla aloitettu lakien kodifiointi sekä Suomeen v. 1814 asetetun n.s. Tandefeltin komitean⁷⁰ toiminta. Tämän komitean tarkoituksena oli saattaa ajan tasalle Ruotsissa 1807 ilmestynyt ja Suomessakin käytössä ollut ”1807 års Lagsamling” niminen teos, johon oli koottu Ruotsissa 1734 vuoden lain jälkeen julkaistut asetukset, jotka tosiasiallisesti muuttivat yleistä lakia.

Venäjän kodifiointihankkeessa oli kysymys pelkästään juridisesta ja hallinnollisesta yhdenmukaistamisesta eli tehon lisäämisestä hallinnossa. Kodifikaatio oli käytännöllis- ja tarkoituksenmukaisuuskysymys.⁷¹ Tämä lakikodifiointi oli tarkoitus ulottaa myös Suomeen vuoden 1814 lakikomiteassa ja myöhemmin vuonna 1835 aloitetussa lakikodifikaatiossa. Kuten tunnettua, asia Suomen osalta kuitenkin raukesi. Suomen lakien kodifiointihankkeella ei vielä tässä vaiheessa eli ennen vuotta 1835 ollut minkäänlaisia yhtenäistämis- tai venäläistämispyrkimyksiä.⁷² Vuonna 1835 annetussa kodifikaatiomääräyksessä oli tarkoitus koota kaikki v. 1734 jälkeen annetut lait ja asetukset ja järjestää ne venäläisen systeemin mukaan. Sovintotuomioistuimilla ja kodifikaatiolla ei mielestäni voida tässä vaiheessa nähdä mitään muita liittymäkohtia kuin kodifikaation mahdollinen vaikutus hallinnon tehokkuuden lisäämiseen.

Kun sovintotuomioistuimien perustaminen 1818 raukesi, otettiin niiden perustamiseen uudelleen esille erillisten sovintolautakuntien muodossa vasta O.Hj. Granfeltin v. 1923 laatimassa ehdotuksessa oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi.⁷³ Tässä ehdotuksessa olisi kuntiin, jotka muodostivat oman tuomiokunnan, näiden omasta aloitteesta ja oikeusministeriön luvalla voitu perustaa sovintolautakunta. Ennenkuin sellaisen tuomiokunnan kihlakunnan- tai raastuvanoikeus,⁷⁴ jossa oli sovintolautakunta, ottaisi käsiteltäväkseen riita-asian, olisi se ehdotuksen mukaan ollut saatettava sovintolautakuntaan. Myös pienemmät rikosasiat olisi voitu käsitellä sovintolautakunnassa. Jäseniä sovintolautakunnassa ei saanut olla viittä vähempää ja heidät olisi valinnut kunnanvaltuusto.

Sovintolautakuntaa, jolle olisi tunnustettu tuomioistuimen status, ei ole tämän jälkeen ehdotettu suunnitelmissa oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi. Perusteluna on m.m. esitetty, että tuomioistuinjärjestelmässämme, jossa sovittelun

⁶⁹ Ks. Tirkkonen 1953, 484. Tirkkonen huomauttaa, että Suomen oikeuden mukaan täytyy pitää sallittuna sitä, että asianomistaja ja syytetty tekevät asianomistajarikosta koskevassa jutussa sovinnon myös rangaistusvaatimuksen osalta. Myös Ruotsissa on samalla tavoin tulkittu OK 20:4: n alkuperäisiä säännöksiä.

⁷⁰ Ks. KA, lakikodifiointipöytäkirjat 1814-1831 sekä J. P. Palmén 1862, 94-128.

⁷¹ Jussila 1969, 196

⁷² Kodifiointihankkeesta enemmän ks. Jussila 1969, 139,172,193,193,204. V. 1835 aloitetusta hankkeesta myös esityksen yhteydessä kyläoikeuksiksi.

⁷³ Granfelt 1925.

⁷⁴ Ehdotuksen mukaan yleinen alioikeus olisi kihlakunnanoikeus. Jos kuitenkin tuomiokunta käsittäisi vain kaupungin, olisi oikeuden nimi raastuvanoikeus.

mahdollisuudet muutoinkin tulevat turvatuiksi, tällainen lautakunta tosiasiallisesti olisi uusi neljäs oikeusaste. Lisäksi on huomautettu, että meillä syvälle juurtuneen katsantokannan mukaan on periaatteena, että kaikki niin hyvin riita-kuin rikosasiatkin on pantava vireille alioikeudessa.⁷⁵

2.3. Viipurin hovioikeuden perustaminen.

Vuonna 1816 tehtiin kolmaskin maamme oikeudenhoitoa koskeva aloite. Se oli tärkeysasteeltaan aivan toista luokkaa kuin edellä selostetut kaksi aloitetta. Edellä on jo viitattu senaatin oikeusosaston kertomukseen 13.6.1816, jossa oikeusosasto toteaa oikeudenkäyntiasioiden Suomessa enimmäkseen lisääntyneen. Tämän oli oikeusosasto havainnut myös sen käsiteltäviksi tulleista asioista. Lisäksi väestömäärä oli lisääntynyt, kuten jo edellä on mainittu, n. 185 000 hengellä kun Viipurin lääni v. 1812 liitettiin muun Suomen yhteyteen. Tämä lisäväestö tuli luonnollisesti kuulumaan Turun hovioikeuden tuomiopiiriin. Tämän johdosta Vaasan ja Turun hovioikeudet olivat lisääntyneen työmäärän vuoksi tehneet senaatille esityksen uusien virkojen perustamisesta hovioikeuksiin.

Senaatti tekikin joulukuussa 1816 esityksen hovioikeuksien jäsenten ja virkamiesten lisäämiseksi hovioikeuksiin. Tällä linjalla oli myös Suomen asiain komitea Pietarissa. Asiassa tapahtui kuitenkin yllättävä käänne, kun keisari oli määrännyt senaatin oikeusosaston antamaan lausunnon siitä, olisiko tarkoituksenmukaisempaa pienentää nykyisten hovioikeuksien tuomiopiirejä ja perustaa kokonaan uusi hovioikeus. Tällä tavoin edistettäisiin alioikeuksien oikeudenkäyttöä ja helpotettaisiin kansalaisten asioimista tuomioistuimissa.⁷⁶

Viipurin hovioikeuden perustamisesta on olemassa kaksi laajaa tutkimusta (Martti Ruutu 1937 ja Jukka Kekkonen 1992), jonka vuoksi seuraavassa selostetaan mainittuja tutkimuksia hyväksi käyttäen vain lyhyesti hovioikeuden perustamiseen liittyviä tapahtumia.

2.3.1. Hovioikeuksien lausunnot.

Lausunnoissa, joita pyydettiin molemmilta hovioikeuksilta, asettuivat ne puoltamaan uuden hovioikeuden perustamista.. Mahdollisesti perustettavan hovioikeuden paikaksi Turun hovioikeus ehdotti Savonlinnan kaupunkia, joka olisi asemaltaan

⁷⁵ Riita-asioiden sovittelu on jälleen näinä aikoina noussut esiin käräjäoikeuksien kasvavan työmäärän vuoksi. Oikeusministeriö on v. 2003 asettanut työryhmän laatimaan ehdotuksen riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimissa. Ehdotuksen mukaan asia voitaisiin panna vireille sovittelua koskevalla hakemuksella (ei siis haasteella), jossa ei esitetä mitään vaatimuksia, vaan jossa vain pyydetään käräjäoikeutta sovittelemaan hakijoiden välistä riitaa.

⁷⁶ Uuden hovioikeuden perustamista Suomeen oli ehdottanut Kuopion läänin maaherra Kustaa Aminoff valmistellessaan v. 1811 Viipurin läänin liittämistä Suomeen. Suunnitelma ei kuitenkaan tuolloin toteutunut. Jo seuraavana vuonna eli 1812 ehdotti Aminoff uuden hovioikeuden perustamista Sortavalaaan. Tämäkään suunnitelma ei edennyt Suomen asiain komiteaa pidemmälle. Ks. Ruutu 1937, 4,5,6.

keskeinen uuden hovioikeuden piirissä. Koska kuitenkin kaupungista puuttui tarpeellisia julkisia rakennuksia, jätti hovioikeus tämän kohdan avoimeksi.⁷⁷

Vaasan hovioikeus ehdotti uuden hovioikeuden paikaksi Viipuria katsoen, ettei kansalaisten välimatkalla hovioikeuspaikkakunnalle ollut suurta merkitystä, koska asioiminen yleensä tapahtui asiamiehen kautta. Viipuria puolusti myös se seikka, että se olisi uudessa tuomiopiirissä ainoa kaupunki, jossa olisi tarpeelliset asunnot uudelle virkakunnalle.⁷⁸

2.3.2. *Prokuraattorin lausunto*

Uuden hovioikeuden tarpeellisuudesta pyydettiin lausunto myös prokuraattori *Kaarle Edvard Gyldenstolpelta*, joka 16.12.1817 päivätyssä lausunnossaan esitti aluksi kysymyksen, edistettäisiinkö alioikeuksien yhdenmukaista oikeuskäytäntöä paremmin lisäämällä jo olevien hovioikeuksien henkilökuntaa tarvittavalla virkailija- ja jäsenmäärällä kuin perustamalla uusi hovioikeus? Gyldenstolpe katsoi, että jo toiminnassa olevat hovioikeudet kykenivät paremmin valvomaan oikeudenkäytön yhdenmukaisuutta, koska uudelta hovioikeudelta puuttuisi vakiintunut käytäntö hovioikeuteen tulevien asioiden esittelyssä ja ratkaisuissa. Tämän vuoksi Gyldenstolpe, katsoen lisäksi, että valtakunnassa oli puute taitavista ja kokeneista miehistä tuomarintoimeen, esitti alamaisesti hallitsijalle, että ainakin toistaiseksi tyydyttäisiin kahteen hovioikeuteen. Jos hallitsija kuitenkin määräisi perustettavaksi uuden hovioikeuden, piti prokuraattori oikeana sijoituspaikkana Viipuria.⁷⁹

Gyldenstolpen huomautus oikeudenkäytön yhdenmukaisuudesta tuntuu erikoiselta. Mikä oli prokuraattorin asema keskushallinnossa? Vuonna 1812 annetun prokuraattorin ohjesäännön mukaan hänen tehtävänsä lainkäytön osalta oli avustaa kenraalikuvernööriä sen valvomisessa, että maan yleistä lakia kuin myös asetuksia, sääntöjä ja erioikeuksia kaikissa virkapaikoissa noudatettiin. Valvonta tapahtui pääasiallisesti jälkitarkastuksissa eli siten, että tarkastettiin tuomioistuimien arkistot. Valvontavelvollisuus ulottui myös hovioikeuksiin.

Kun hovioikeuksien tehtäviin kuului muun ohella pitää huolta siitä, että sen alaisissa tuomioistuimissa noudatettiin lakia ja senaatin oikeusosasto toimi myös alempien tuomioistuimien toiminnan ja oikeudenkäytön valvojana, niin herää kysymys, kenen tehtäviin kuului oikeudenkäytön yhtenäisyyden valvominen, jota prokuraattori Gyldenstolpe lausunnossaan peräänkuulutti? Säännöksiä ei ollut olemassa tällaisesta tehtävästä, joka luonnollisesti olisi kuulunut oikeusosastolle viimeisenä muutoksenhakuasteena. Senaatin oikeusosasto alkoi julkaista säännöllisesti selostuksia tuomioistaan ja päätöksistään vasta 1895, josta lähtien tuli mahdolliseksi seurata koko maan oikeuskäytäntöä. Kun alioikeuksien ja hovioikeuksien päätehtävä on oikeiden ratkaisujen antaminen on korkeimman tuomioistuimen yksi päätehtävä oikeuskäytännön yhtenäisyydestä huolehtiminen ja oikeuden kehittäminen.

⁷⁷ Ruutu 1937, 14-16.

⁷⁸ Ruutu 1937, 16-17.

⁷⁹ Ruutu 1937, 19-21.

2.3.3. Asian käsittely senaatissa.

Uuden hovioikeuden perustaminen tuli jälleen senaattiin helmikuussa 1818, jolloin päädyttiin kielteiselle kannalle. Päätöstä perusteltiin m.m. sillä, että oikeuskäytäntö maassa olisi yhtenäisempää, jos olisi vain kaksi hovioikeutta ja että uuden hovioikeuden perustamisesta koituisi enemmän kustannuksia valtiolle kuin Turun ja Vaasan hovioikeuden vahvistaminen lisäjäsenillä ja palveluskunnalla. Eriäviä mielipiteitä ei esitetty.⁸⁰

Kenraalikuvernööri *Fabian Steinheil* oli kuitenkin eri mieltä. Steinheil katsoi, että uuden hovioikeuden perustaminen olisi ollut merkityksellinen kansalaisten oikeusturvan parantajana.

2.3.4. Asian saama uusi käänne ja julistuskirja hovioikeuden perustamisesta.

Uuden hovioikeuden perustaminen liittyi tämän jälkeen odottamattomaan tahoon eli Vanhan Suomen liittämiseen muun Suomen yhteyteen. Vanhan Suomen maanomistusolot olivat sekavassa tilassa ja niitä vaikeutti pyrkimys ottaa käyttöön Venäjän feodaalisten maanomistusolojen ohella ruotsalais-suomalainen maanomistusoikeus.

Suomalaisten alustalaisten ja venäläisten aatelissäätysten donatoorien käsitykset oikeuksista ja päivätyövelvollisuuksista jatkuivat ja tilanne vain kärjistyi, kun keisari Nikolai I antoi v.1826 asetuksen, jossa Vanhan Suomen alueella sijainneet venäläisille ylimyksille lahjoitetut tilat julistettiin rälssin luontoisiksi. Asetus antoi venäläisille donatooreille oikeuden vaatia talonpojilta vapaasti päivätöitä ja muita suorituksia.⁸¹ Syntyneet lahjoitusmaariidat aiheuttivat erilaisia riitaisuuksia, jotka kärjistyivät nimismies F.A.Strömbergiä vastaan väkivaltaisesta menettelystä kihlakunnanoikeudessa ajettuun syytejuttuun. Kenraalikuvernööri saattoi lopulta asian keisarin ratkaistavaksi.⁸²

Samana päivänä kuin keisari antoi päätöksensä edellä mainitussa rikosasiassa, saapui kenraalikuvernöörille käskykirje, jossa ilmoitettiin keisarin päätöksestä uuden hovioikeuden perustamisesta Viipuriin. Kesäkuun 7/19 päivänä 1839 annettiin hovioikeuden perustamisesta keisarillinen julistuskirja, jossa hovioikeus todettiin perustetuksi ”laintoimitusten jouduttamiseksi ja huojennukseksi oikeutta hakeville.”

Viipurin hovioikeuden perustamiseen johtaneella konfliktilla oli laajempiakin ulottuvuuksia: Suomen oikeuslaitos asettui asiassa talonpoikaisen rahvaan kannalle venäläisten aatelisten etuja turvannutta lainsäädäntöä ja sen toimeenpanosta huolehtinutta viranomaiskoneistoa vastaan. Viranomaisten toiminnan taustalla oli halu saada luotua vallanpitäjille ”kuuliainen” hovioikeus.⁸³

Voidaan asettaa kysymys, mitä yhteyttä Viipurin hovioikeuden perustamisella on tämän tutkimuksen aihepiiriin? Kun vanha Suomi v.1812 liitettiin muun Suomen yhteyteen määrättiin Viipurin laamannikunta kuulumaan Turun hovioikeuspiiriin. Viipurin hovioikeuden perustamisen yhteydessä v. 1839 sijoitettiin Viipurin

⁸⁰ Kekkonen 1992, 95,96 ja Ruutu 1937, 30.

⁸¹ Kekkonen 1992, 97.

⁸² Oikeudenkäynnin värikkäät vaiheet tarkemmin Kekkonen 1992, 98-100 ja Rauhala I 1915, 242.

⁸³ Ks. tästä laajemmin Kekkonen 1992, 101-104.

laamannikunta, johon kuului 9 tuomiokuntaa, sekä Karjalan laamannikunta, johon kuului 7 tuomiokuntaa, Viipurin hovioikeuden yhteyteen. Voidaan näin ollen kysyä, olisiko Viipurin ja Karjalan laamanninoikeuksien lakkauttaminen ollut mahdollista v. 1868, jos kansalaiset olisivat joutuneet asioimaan Turun hovioikeudessa, kun he vuoden 1839 jälkeen olivat voineet hakea muutosta suhteellisen lähellä sijaitsevilla Viipurin ja Karjalan laamanninoikeuksissa? Senaatin perusteena Viipurin hovioikeuden perustamiselle oli nimenomaan se, että sillä helpotettaisiin kansalaisten asioimista tuomioistuimissa edellä mainitun vuoden 1812 aluepalautuksen jälkeen.

2.4. Ehdotus kyläoikeuksiksi.

1800-luvun ensi vuosikymmenet Euroopassa olivat poikkeuksellista aikaa. Koko sinä aikana, jona keisari Nikolai I, jonka armollisesta määräyksestä oli edellä kerrotun mukaisesti perustettu Viipurin hovioikeus, hallitsi valtakuntaansa oli Eurooppa poikkeuksellisen kuohuvassa tilassa ja hänen valtakunnallisia ratkaisujaan on katsottava ajankohdan yhteiskunnallista ja aatteellista taustaa vasten. Valitusfilosofia sekä Ranskan ja vieläpä Pohjois-Amerikan vallankumousten mukanaan tuomat liberalistiset aatteet levittäytyivät kaikkialle Eurooppaan. Napoleonin kukistuttua syntyi kuitenkin vastareaktio. Venäjä teki Itävallan ja Preussin kanssa Pyhäksi allianssiksi nimetyn liiton, johon Englantia ja Turkkiä lukuunottamatta yhtyivät kaikki Euroopan hallitsijat. Alkoi 1800-luvun alkupuolen restauraation aikakausi, jonka vahvin tukipylväs oli Venäjä ja sen hallitsija Nikolai I.⁸⁴

Keisari Nikolai I on luonnehdittu esimerkkinä vallankäytön ailahtelevuudesta. Hän irrottautui monista edeltäjiensä uudistuksista. Nikolai I ei luottanut aateliin vaan hallitsi virkakoneiston avulla. Ongelmat hän ratkaisi poliisivalvonnan ja sensuurin avulla. Keisari julistautui Venäjän todelliseksi komentajaksi ja määritteli ministerit adjutanteikseen, jotka toteuttivat keisarin vähäisintäkin tahoa. Nikolai I ei kutsunut kokoon Suomen valtiopäiviä, mutta ei antanut myöskään lakeja, joihin valtiopäivien myötävaikutusta olisi tarvittu..⁸⁵

Nikolai I oli myös tyypillinen yksinvalti, joka vastasi toimistaan vain ”jumalalle ja historialle.” Hän rakasti erityisesti järjestystä ja nimenomaan mekaanista sotilaallista järjestystä. Keisari ei kuitenkaan halunnut alistua minkään lain alaiseksi vaikkakin hän halusi säilyttää entiset, etenkin edeltäjänsä säätämät lait. Hallitusvalta oli aina

⁸⁴ Ylikangas 1984, 195 ja Puntila 1971, 29.

⁸⁵ Tiihonen, Seppo 1994, 222. Yksi vakuuttava esimerkki Nikolain I:n velvollisuudentunnosta on Suomen kannalta erittäin tärkeä n.s. lakien kodifikaatiokeskustelu 1830-luvulla, johon jo edellä sovintotuomioistuimien perustamisen yhteydessä on viitattu. Venäjällä oli 1835 valmistunut laaja systemaattinen lakikokoelma ja erityisesti Venäjän sisäministeri vaati, että Suomen lait oli järjestettävä uudelleen Venäjän mallin mukaisesti. Suomeen asetettiin lakikomissio tätä tehtävää varten ja hallitsijan nimenomaisen määräyksen mukaisesti se ei saanut muuttaa kirjaintakaan 1734 vuoden laista. Tästä huolimatta lakikomissio ryhmitteli lait kokonaan uuden järjestelmän mukaan. Tämä alistettiin uuden komission tarkastettavaksi, joka asettui jyrkästi hylkäävälle kannalle. Asian esitteli keisarille Menshikov, joka asettui itse hylkäävälle kannalle. Keisari pitäen alkuperäisen kantansa 1734 vuoden lain muuttamisesta ja asettuen Menshikovin kannalle hylkäsi ensimmäisen lakikomission esityksen Ks. tästä laajemmin Jussila 1969, s.139,172,193-94, Klami 1977, s.49-52, Osmonsalo 1949, s. 116,120,133-34, Palmen 1862, s.94-128 sekä kansallisarkisto: Lakikodifiointipöytäkirjat 1814-1831.

kaiken yläpuolella ja keisari saattoi erityisissä tapauksissa ”korjata lakia”, jos se oli ristiriidassa hänen periaatteidensa kanssa.⁸⁶

Jo ennen 1848 vallankumousvuotta olivat länsimaissa sosiaalisen tyytymättömyyden synnyttämät sosialistiset liikkeet katsottu Venäjällä vaarallisiksi vanhalle järjestelmälle. Tämä liikehdintä synnytti n.s. kommunistisen manifestin, jossa kaikkien eri maiden köyhälistöä kehoitettiin liittymään yhteen ja jossa vedottiin nimenomaan suurten joukkojen yhteistoimintaan. Sitä mukaa kuin kiihotus levisi eri maihin, muuttui Venäjä entistä varovaisemmaksi ulkomaisia vaikutteita kohtaan. Erittäinkin vuoden 1848 vallankumousliikkeiden johdosta varovaisuustoimia kehitettiin äärimmilleen.⁸⁷

Venäjä muuttui lopullisesti diktatorisesti hallituksi poliisivaltioksi keisari Nikolai I:n aikana. Ihmisten henkilökohtaiset vapaudet ja oikeudet olivat vähäisiä ja erityisesti uusien aatteiden esittäminen torjuttiin. Yliopistoissa luovuttiin valtio-oikeuden opettamisesta ja yleensäkin opetustointa valvottiin. Kuitenkin uskonnon opetusta lisättiin ja korostettiin sen merkitystä. Mentiin jopa niin pitkälle, että kouluissa historian opettajien luennot sensuroitiin etukäteen. Ylioppilaat puettiin tunnustamisen ja tarkkailun helpottamiseksi univormuihin, joista on nykyaikana jäänteinä vielä ylioppilaslakki. Ylikangas huomauttaa, että eräänä tärkeänä syynä edellä kerrottuun menettelyyn oli se, että Puolan kapina 1830 katsottiin ja tulkittiin puolalaisten historioitsijoiden nationalistisen kiihotuksen tuottamaksi. Tämän vuoksi oli itsestään selvää, että Suomessa oli luja ennakkosensuuri, joka valvoi kaikkia kirjallisia julkaisuja.⁸⁸

Vuonna 1850 julkaistiin painoasetus, jolla suomen kielellä kiellettiin julkaisemasta mitään muuta kuin hengellistä tai taloudellista kirjallisuutta. *Jutikkalan* mukaan joutui maan pääväestö, sen suomenkieliset asukkaat tällä asetuksella diskriminaation kohteeksi, sillä ruotsinkieliseen kirjallisuuteen jäivät voimaan entiset sensuurimääräykset. Monet arvovaltaiset tutkijat, sanoo Jutikkala, ovat pitäneet tätä asetusta Suomen ruotsinkielisen byrokratian yrityksenä tukahduttaa versova suomalaisuuden liike. Jutikkala pitää tätä väitettä kuitenkin jonkin verran anakronistisenä, sillä kielitaistelun aika ei vielä ollut tullut. Sensuuriasetus oli syntynyt Menshikovin toimesta eivätkä kotimaisten poliitikkojen mielipiteet olleet vaikuttaneet tämän kannanottoihin.⁸⁹

Tätä taustaa vasten on nähtävä Keisarin aloitteet, joilla hän 1850-luvun alussa pyrki hallinnollisin toimin kohottamaan kansan siveellistä tasoa ja parantamaan oikeudenhoitoa. Samalla pyrittiin ratkaisemaan useita muita lainsäädännön ja hallinnon alalle kuuluvia asioita. Eräs tällainen komitea, jonka puheenjohtajaksi määrättiin salaneuvos, vapaaherra *Lars Gabriel von Haartman*, suunnitteli m.m. kyläoikeuksien perustamista.⁹⁰

⁸⁶ Jussila 1969, 154.

⁸⁷ Osmonsalo 1949, 129.

⁸⁸ Ylikangas 1984, 196.

⁸⁹ Jutikkala ja Pirinen 1966, 243, 244.

⁹⁰ Rauhala I 1915, 319.

Kun komitean ehdotus oli valmistunut lähetettiin se hallitsijan käskystä senaatille lausunnon antamista varten, vaikka se olisi pitänyt lähettää suoraan keisarille kenraalikuvernöörin kautta. Ehdotusta käsiteltiin senaatin salaisissa istunnoissa helmikuun 3 ja 11 päivinä 1853.⁹¹ Senaatin pöytäkirjaan ei ole otettu liitteeksi ko. komitean laatimaan pöytäkirjaa eikä sitä myöskään ole löytynyt kansallisarkistosta.⁹² Senaatin pöytäkirjasta voidaan kuitenkin havaita, että komitean tarkoituksena oli antaa mietintö erinäisistä kysymyksistä koskien Suomen hallintoa sekä laatia ehdotus muun muassa kyläoikeuksien (byrätter) perustamisesta Suomeen.

Kuten jo edellä mainittiin käsiteltiin senaatti asiaa täysistunnoissaan suljetuin ovin. Kun käytettävissä ei ole komitean ehdotusta on tästä pyrittävä muodostamaan käsitys senaatin antaman lausunnon perusteella. Senaatti totesi ensiksi, että kysymys oli poliisiviranomaisten toimien perustamisesta maaseudulle samaan tapaan, kuin maan kolmeen suurimpaan kaupunkiin oli perustettu poliisikamarit. Senaatin käsityksen mukaan näytti olevan kysymyksenalaista, olivatko oikeudenkäynnit viime aikoina etenkin pienempien juttujen osalta kihlakunnanoikeuksissa lisääntyneet. Prokuraattorin vuosittain lähettämistä tilastoista voitiin havaita, että juttujen lisääntyminen aikavälillä 1845-1851 ei ollut erityisen merkittävä ja lisäys voitiin sanoa johtuneen väestön kasvusta. Tämän vuoksi komitean ehdottamia poliisiviranomaisia tai n.s. kyläoikeuksien perustamista ei voitu pitää tarpeellisina.

Senaatti käsitelti tämän jälkeen kyläoikeuksien tarkoitusta eli niiden tehtäviä. Komitea oli ollut sitä mieltä, että niiden perustamisella helpotetaan kihlakunnanoikeuksien työtä ja siten joudutetaan asioiden ratkaisua. Ehdotuksen mukaan kyläoikeus kokoontuisi kuitenkin vain kolme kertaa vuodessa, joten asioiden käsittelyllä ei olisi merkitystä tässä mielessä. Voimassa olevien lakien vastaista olisi myöskin, että samankaltaiset asiat voitaisiin käsitellä sekä kyläoikeuksissa että kihlakunnanoikeuksissa. Kyläoikeuksien henkilökunnan pätevyys tulisi myös olemaan huomattavasti alhaisemmalla tasolla kuin mikä oli kihlakunnanoikeuksien henkilökunnalla. Tämän vuoksi kyläoikeuksia voitaisiin pitää vain poliisiviranomaisina. Senaatti kiinnitti tässä yhteydessä huomiota myös asutuksen erilaisuuteen kaupungeissa ja maaseudulla siinä mielessä, että asutus kaupungeissa oli tiheämpää kuin maaseudulla ja poliisilaitokset tämän vuoksi sopivampia kaupunkiyhteiskuntaan.

Komitean ehdotuksen mukaan kyläoikeuksien organisaatio muodostuisi kihlakunnan kruununvoudista puheenjohtajana, jolle maksettaisiin kirjurin palkkaamiseksi 150 ruplaa. Kun kruununvouti muiden tehtäviensä vuoksi ei kykenisi hoitamaan kaikkia puheenjohtajan tehtäviä olisi kuvernöörillä oikeus määrätä toinen puheenjohtaja, jolle maksettaisiin matkakulut ja päiväraha. Varsinaista palkkaa puheenjohtajat eivät saisi. Senaatin mielestä kruununvouti ei ehtisi millään hoitamaan itse puheenjohtajan tehtäviä laiminlyömättä varsinaisia virkatehtäviään. Sijaisen saaminen taas olisi vaikeata, koska hyvin monissa kunnissa ei ollut, lukuunottamatta pappeja ja

⁹¹ Kansallisarkisto: II oikeustoimituskunta 1853 akti N:o 11, salaiset asiakirjat

⁹² Kansallisarkistossa säilytettävän kenraalikuvernöörin kanslian asiakirjaluettelossa 1846-1854 on merkintä: Akti 122/1851 puuttuu. Diarissa merkintä: kosk. komitean perustamista, jonka puheenjohtajana on salaneuvos, vapaaherra von Haartman sekä jäsenenä kreivi Mannerheim, kuvernööri Federley ja hovioikeudenneuvos Furuhielm.

kruununvirkamiehiä, säätyhenkilöitä, jotka useinmiten olivat haluttomia ottamaan vastaan tällaisia toimia.

Senaatin käsityksen mukaan kyläoikeudet tulisi perustaa jokaiseen seurakuntaan. Kun kussakin olisi kolme istuntoa vuodessa tulisi istuntoja olemaan vuoden aikana kaikkiaan 72. Kun puheenjohtajan tulisi valmistaa pöytäkirjat ennen istunnon päättymistä kuluisi yhteen istuntoon vähintään kolme päivää. Kruununvoudit joutuisivat näin ollen käyttämään ajastaan 2/3 osaa puheenjohtajan tehtäviin ja varsinaisten virka-asioden hoitoon jäisi vain 1/3 osa ajasta.

Senaatin laskelmien mukaan kyläoikeuksien perustaminen tulisi maksamaan valtiolle, kun kruununvoutia oli maassa 48 ja kyläoikeuden kirjurille maksettaisiin 150 ruplaa, yhteensä 7 200 ruplaa. Kun tähän vielä lisättäisiin matkakulut ja ylimääräisten puheenjohtajien kulut, aiheutuisi kyläoikeuksista vuosittain valtiolle vähintään 14 000 hopearuplan kulut. Senaatin käsityksen mukaan komitea ei olisi edes kyläoikeuksien perustamisella kyennyt ratkaisemaan sille annettua tehtävää maalaispoliisien uudesta organisoimisesta. Kyläoikeuksien perustaminen olisi vain tuhlanut yleisiä varoja ilman todellista hyötyä. Tämän lisäksi kyläoikeuksista tehtyjen valitusten käsitteleminen olisi aiheuttanut virkamiesten lisäämisen lääninhallituksissa.

Perusteluihinsa viitaten senaatti katsoi, että kyläoikeuksien perustaminen ei ollut tarkoituksenmukaista eikä enemmiltä osin edes toteuttamiskelpoinen. Senaatti ei kuitenkaan halunnut kiistää, etteikö maalaispoliisin uudelleen järjestäminen edistämään järjestystä ja siveellisyyttä ollut tarpeen. Tämän vuoksi senaatti ehdotti alamaisesti, että sitten kun asianomaisia oli kuultu, poliisiorganisaatiosta maaseudulla tehtäisiin uusi esitys.

Senaatti palasi vielä eräisiin kohtiin komitean esityksessä siltä varalta, että komitean ehdotus kyläoikeuksien perustamisesta kuitenkin hyväksyttäisiin. Kun syyttäjän tehtäviä kyläoikeuksissa tulisi pääasiallisesti toimittamaan kruununnimismies, tulisi luottamus kyläoikeuksien puolueettomuuteen horjumaan, jos siihen valittaisiin puheenjohtajaksi nimismies. Tämän vuoksi puheenjohtajan tehtäviä ei milloinkaan tulisi uskoa hänelle. Komitean ehdotuksessa puheenjohtaja vastaisi laiminlyönneistään kuvernöörille. Senaatin mielestä tulisi hänen kuitenkin vastata, ainakin jos laiminlyönti olisi vakavamman laatuista, tästä asianomaisessa tuomioistuimessa.

Ehdotuksen mukaan kyläoikeus voisi käsitellä ainoastaan sellaisia juttuja, joissa ei ollut aiheutettu vahinkoa tai haittaa eikä vaatimusta vahingonkorvauksesta näin ollen esitettäisi. Jos tämä periaate pysytettäisiin, niin kyläoikeus ei voisi käsitellä suurinta osaa niistä jutuista, jotka komitea on ehdottanut kuuluviksi sen toimivaltaan. Näin ollen asianomistaja jäisi ilman vahingonkorvausta, joka juuri useimmiten johtaa oikeudenkäyntiin. Sellaiset asiat, joissa seuraamuksena olisi ollut vankeusrangaistus tai isompi sakkorangaistus tai tutkinta olisi monimutkaista ja oikeudellinen seuraamus merkityksellisempää, eivät soveltuisi kyläoikeuksiin niiden organisaation tähden. Sellaisina asioina, jotka soveltuisivat kyläoikeuksien päätettäväksi senaatti mainitsi komitean ehdotuksista patoamisen, kalaveden perustamisen, luvattoman

väkijuomien myynnin, nelin- tai useampikertaisen juopumuksen sekä karanneiden sotilaiden ja maaorjien majoittamisen.

Senaatin huomautti vielä olevan voimassa olevan oikeuden vastaista, että syyttäjälle myönnettäisiin oikeus eräissä tapauksissa todistaa kyläoikeudessa. Mitä sitten tuli muutoksenhakuun, niin senaatti lausui, että kun sellaiset asiat, jotka kuuluisivat kyläoikeuteen, mutta syystä tai toisesta käsitelläänkin kihlakunnanoikeudessa, voidaan saattaa hovioikeuden ja sen jälkeen oikeusosaston tutkittavaksi, täytyisi myös kuvernöörien ratkaisemat, kyläoikeudessa käsitellyt jutut voida periaatteessa saattaa ylemmän oikeusasteen tutkittavaksi. Senaatti kiinnitti lopuksi huomiota kyläoikeudessa tuomittaviin sakkorangaistuksiin ja huomautti, että vaikka tuomari todennäköisesti joissakin tapauksissa tulisi saamaan osan tuomitsemistaan sakoista ainoana palkkaetuna ja palkkiona vaivannäöstään, ei tämä pelkästään vähentäisi luottamusta kyläoikeuteen vaan voisi vielä aiheuttaa sen, että sakkorangaistukseen tuomitsemista käytettäisiin tarpeettomasti.

2.4.1. Johtopäätöksiä

Kuten edellä jo on huomautettu komitean mietintöä, josta senaatti antoi edellä selostetun lausuntonsa salaisissa istunnoissaan 3 ja 11 päivinä helmikuuta 1853, ei ole ollut käytettävissä. Senaatin lausunto on kuitenkin perusteellinen (yhteensä 25 sivua), joten siitä saa melko selvän kuvan siitä, minkälaiseksi tuomioistuimeksi-poliisikamariksi kyläoikeudet oli tarkoitus perustaa. Komitean ehdotuksessa oli eri kohdat numeroitu ja muutamiin niistä on lausunnossa vain viitattu selostamatta sisältöä kaikilta osin. Esimerkiksi kyläoikeuden lisäjäsenen (bisittare) valinta ja kelpoisuusvaatimus on jäänyt epäselväksi. Lausunnon selostuksessa olen noudattanut sen omaa metodiikkaa.

Senaatin lausunnossa viitataan maamme kolmen suurimman kaupungin poliisikamareihin, jotka selvästi tarkoittavat Turun (perustettu 1816), Helsingin (1826) ja Viipurin (1836) poliisikamareita, joille oli siirretty alkuaan kaupunkien maistraateille kuuluneita järjestysasiain hoitamiseen liittyneitä tehtäviä. Näille kuului myös pienehköjen rikkomusten osalta tuomiovalta, joka sittemmin v.1869 lakkautettiin. Kuten jäljempänä säätykäsittelyn yhteydessä tullaan kertomaan perusteltiin tuomiovallan lakkauttamista m.m. sillä, että se Suomen perustuslakien mukaan kuului pelkästään tuomioistuimille.

Minkä vuoksi nimenomaan edellä selostettu komitea oli asetettu? *K.W.Rauhala* huomauttaa vain, että ministerivaltiosihteerin marraskuun 29 päivänä 1851 senaatille lähettämän ilmoituksen mukaan komitea oli asetettu laatimaan esitystä useista hallinnollisista kysymyksistä⁹³ Senaatin lausunnosta käy kuitenkin selvästi ilmi, että komitean ensisijainen tehtävä oli yrittää järjestää uudelleen maaseudun poliisihallinto, jolloin esikuvana oli suurimpien kaupunkiemme poliisikamarit. Näiden niminä poliisikamareista erottuen ja maaseudulle paremmin sopivana olisi ollut kyläoikeus, jonka tehtäväpiiriä olisi myös laajennettu. Komitea oli laatinut

⁹³ Rauhala I 1915, 319.

tämän lisäksi ehdotuksen asetukseksi kuvernöörien vallan (makt och myndighet) määrittelemiseksi eräissä tapauksissa sekä ehdottanut nimismiesten (landsfiskal) määrän lisäämistä.

Komitean toimeksiannon taustalla voidaan myös nähdä Venäjällä ja muualla Euroopassa tapahtunut järjestysvallan vahvistaminen. *Seppo Tiihonen* huomauttaa, että 1800-luvulla Venäjällä kuvernementtihallinnon näyttävimmät muutokset kohdistuivat nimenomaan poliisiin. Vuonna 1837 Venäjällä kuvernöörien välittömään alaisuuteen perustettiin paikallispoliisien verkosto, jota tiivistettiin vuonna 1842. *Ujezdit*, erityiset hallintoalueet, jaettiin pienempiin poliisikapteenin hoitamiin yksikköihin ja 1860-luvulla maaseudulle luotiin keskitetty poliisijärjestys, jonka johdossa oli kuvernööri.⁹⁴ Näillä kuvernööreillä oli suuri valta. He määräisivät poliisitutkinnasta, asettivat syyttäjän ja valvoivat oikeudenkäyntiä. Kuvernöörit saattoivat jopa lieventää tuomiota tai kokonaan armahtaa syytetyn.⁹⁵

Komitea herättää kuitenkin eräitä kysymyksiä. Miten on mahdollista, että komitean mietintö ei ole säilynyt ja miksi komitea työskenteli salaisissa istunnoissa? Sen perusteella mitä käsittelystä on merkitty senaatin pöytäkirjaan ei voida tehdä sellaista johtopäätöstä, että asiasisältö sellaisenaan olisi vaatinut salaista käsittelyä. Olisiko selitys siinä, että komitean saama toimeksianto oli osoittautunut oloissamme mahdottomaksi toteuttaa?

Kyläoikeuksien perustamishankkeesta ei ole olemassa muuta lähdekirjallisuutta kuin edellä mainitsemani lyhyet viittaukset Rauhalan kirjallisuuteen. Kun myös arkistolähde on vajavainen olen katsonut tarpeelliseksi selostaa sitä yksityiskohtaisesti. Hankkeella on oma oikeushistoriallinen merkityksensä autonomian ajan pyrkimyksissä parantaa oikeudenhoitoa.

3. Oikeudenkäyntiprosessi kihlakunnan-ja raastuvanoikeuksissa.

Vaikka lainsäädäntö ennen valtiopäiviä oli käytännöllisesti katsoen pysähdyksissä kehittyi tuomioistuinkäytäntö tänä aikana jossain määrin. Kirjallinen menettely, joka tuli vallitsevaksi ylemmissä tuomioistuimissa, voitti jalansijaa myös alioikeuksissa, etenkin kaupunkituomioistuimissa. Todistusoikeudessa siirryttiin legaaliseen todistusten harkinnasta vähitellen vapaampaan todistusten harkintaan. Yksipuolisen tuomion käyttö riita-asioissa olisi selvästi vähentänyt alioikeuksien työmäärää, mutta sitä käytettiin eräin osin liian säästeliäästi. OK 12:3 mukaan yksipuolinen tuomio voitiin antaa kaikenlaisissa riita-asioissa, joissa vastaajan henkilökohtainen läsnäolo erityisistä syistä ei ollut tarpeen. Kun yksipuolisen tuomion antaminen edellytti kanteen täydellistä näyttöä ja sellainen parhaiten ilmeni kirjallisista asiakirjoista ja koska epätäydellisistä haasteista ei aina käynyt ilmi, että vastaaja oli haastettu juuri kanteen kohteena olevasta vaatimuksesta, alettiin käytännössä antaa yksipuolisia tuomioita vain asioissa, jotka perustuivat kirjallisiin asiakirjoihin. Tästä käytännöstä

⁹⁴ Tiihonen 1994, 253.

⁹⁵ Ylikangas 1984, 197.

muodostui sittemmin käsitys, että yksipuolinen tuomio voitiin antaa vain velkomisjutuissa.⁹⁶ *Bertil Sjöströmin* mielestä voitaneen olettaa, että 1800-luvun ensimmäisellä vuosipuoliskolla yksipuolista tuomiota käytettiin vain yksinkertaisissa ja todennäköisesti vain velkomisasiossa. 1800-luvun puolivälissä tämä käytäntö oli jo vakiintunut.⁹⁷

Miten Suomen tuomioistuimet alioikeustasolla selviytyivät vaativista tehtävistään 1800-luvulla? *R.A. Wrede* luonnehti alioikeuksiamme ja erityisesti niiden toimivuutta JFT:ssä vuonna 1895 julkaistussa artikkelissaan. Hänen mielestään tuomioistuinlaitoksessamme oli monta merkittävää etua. Tämä koski erityisesti kihlakunnanoikeuksia, jotka lautakunnan kautta toivat tuomitsemistoimintaan mukaan maallikkoelementin. Kun tämä yhdistyi näissä tuomioistuimissa yleisesti vallitsevaan avoimuuteen, olivat kihlakunnanoikeudet saaneet kansan luottamuksen. Erityisesti maaseudun tuomioistuimissa tuomarin ja asianosaisen kesken tapahtuva käsittelyn suullisuus oli säilyttänyt välittömyyden ja suojannut käsittelyä muodollisuuksilta ja pitkävelteisyyksiltä, jotka olisivat olleet seurausta pelkästä kirjallisesta menettelystä. Paljon myös merkitsi, että inkvisitorinen menettely, vaikka se oli voittanutkin alaa rikosprosessissamme, ei kuitenkaan ollut yltänyt siihen mihin keskeisessä Euroopassa, jossa sen soveltaminen oli tehnyt syytetyn aseman lähes oikeudettomaksi. Vuoden 1734 lain legaalista todistusteoriaa oli noudatettu maltillisesti ja järkevästi. Tällainen menettely muualla, lukuunottamatta vain Englantia, on saman ajankohdan säännösten mukaan ollut täysin tuntematonta. Kun meillä oikeudenkäynti vielä oli suhteellisen halpaa ja helposti saatavissa, niin mitään yleisempää tyytymättömyyttä ei ollut esiintynyt.

Wreden käsityksen mukaan kihlakunnanoikeudet vastasivat parhaiten oikeudenkäynnille asetettavia vaatimuksia. Sitävastoin toisessa alioikeusryhmässä eli raastuvanoikeuksissa oli puutteellisuuksia, jonka vuoksi niiden ei ollut katsottava täyttäneen kohtuullisia vaatimuksia. Ehkä painavin epäkohta *Wreden* mukaan oli siinä, että sen jäsenet valittiin puolueperusteisin näkökohdin, jolloin valintaan saattoi vaikuttaa muut seikat kuin taitavuus ja ansioituminen oikeudenhoidossa. Tämän lisäksi pienempien kaupunkien pormestarilla, joka oli tavallisesti ainoa lakimiesjäsen, oli niin vähäisen harjaannusta lainkäytössä, että hän aikaa myöten saattoi menettää kyvyn ja taidon ratkaista ja tutkia oikeusriidat oikein. Maan suurimmissa kaupungeissa taas oli asianajajien käyttö ja leväperäinen prosessinjohto tuomioistuimen taholta erityisesti riita-asioiden käsittelyssä kehittänyt kirjelmien jättämistä ja vastaanottamista käsittävän menettelyn, joka on voinut olla kätevää tuomarin ja asianosaisen kannalta. Tämä oli kuitenkin vastoin oikeudenkäymiskaaren 4 luvun 1 ja 2 §:n säännöksiä ja lisäksi viivästytti asian ratkaisua ja hävitti välittömyyden oikeudenkäyntiprosessissa.⁹⁸

Edellä esitetty suomalaisen oikeudenkäyntilaitoksen arvostetun asiantuntijan arviointi 1800-luvun kahden merkittävimmän alioikeuden toiminnasta on monella tavoin kiinnostava. Wrede ei ole kuitenkaan ottanut kantaa yhteen kaikkein tärkeimmistä alioikeudelle asetettavista vaatimuksista eli siihen, saivatko oikeudessa

⁹⁶ Ks. lähemmin Wrede 1943, 68.

⁹⁷ Sjöström 1916, 160.

⁹⁸ Wrede 1895, 257-259.

asioivat kansalaiset kohtuullisessa ajassa asiansa käsiteltäviä tuomioistuimissa. Tähän oli kiinnitetty huomiota monessa eri yhteydessä, m.m. edellä selostetussa senaatin lausunnossa mietintöön, joka koski kyläoikeuksien perustamista. Raastuvanoikeuksissa ei tällaista haittaa esiintynyt, koska se piti istuntojaan tarpeeksi usein. Oikeudenkäynnin nopeutuminen liittyy myös oleellisesti tutkimusaiheeseen.

4. Oikeudenkäytön nopeuttaminen maaseudulla.

Oikeudenkäytön nopeus ja varmuus ovat oikeudenkäytön peruspilareita, joihin aina uudistuksissa pyritään. Perussäännös käsittelystä lausuttiin jo v. 1734 vuoden lain oikeudenkäymiskaaren lainkohdassa 14 luvun 1 §:ssä: ”kihlakunnan-kämnerin- ja laamanninoikeudessa sekä pienenlaisten kaupunkien raastuvanoikeudessa on kanne tehtävä suullisesti, jos asian tärkeys ja laajuus tahi muut asianhaarat eivät vaadi sitä kirjallisesti tehtäväksi.” Siinä tuotiin esille yksi välittömyysperiaatteen tuntomerkki, suullinen käsittely. Kuten tunnettua käsittely kuitenkin aikaa myöten muuttui yhä enemmän kirjalliseksi menettelyksi.

Merkittävä syy oikeudenkäytön hitauteen oli kuitenkin pidettyjen käräjien vähälukuisuus. Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:ssä säädettiin, että kihlakunnantuomarin tuli pitää kihlakunnassaan käräjiä oikeassa käräjäpaikassa kolme kertaa vuodessa. Meillä kuitenkin varsinaisten talvikäräjien lukumäärä jo vanhastaan on ollut ainoastaan kaksi, joka johtuu siitä, että täällä tuomiokunnat ovat olleet suhteellisen laajoja.⁹⁹ Raastuvanoikeudet sitävastoin kokoontuivat kolme kertaa viikossa ja useammankin, jos tarve vaati. Laamanninoikeudet kokoontuivat kerran vuodessa. Kämnerinoikeuksien kokoontumisesta ei ollut olemassa säännöksiä. Voidaan perustellusti sanoa, että kansalaisten pääseminen oikeuksiinsa kohtuullisessa ajassa kilpistyi kihlakunnanoikeuksien istuntojen vähäisyyteen. Itse prosessissa olivat tietenkin menettelytapasäännökset ensi sijalla oikeudenkäynnin joutuisuutta ajatellen.

4.1. Asioiden käsittelyä kihlakunnanoikeuksissa yritetään nopeuttaa jakamalla tuomiokuntia.

Kuten jo edellä mainittiin tuomiokunnat ovat olleet Suomessa suhteellisen laajoja. *Yrjö Blomstedtin* mukaan Suomessa oli 1653-1680 välisenä aikana 17 tuomiokuntaa sekä lisäksi läänityksenä yhteensä 17 kreivi- ja vapaaherrakuntaa. Vuosi 1680 on siinä rajapyykkinä, koska silloin tapahtui Kaarle XI:n aloitteesta laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkojen reduktio, joka velvoitti tuomarit itse hoitamaan virkojaan ja asumaan paikkakunnalla.¹⁰⁰ Ensisijaisena toimenpiteenä asioiden

⁹⁹ Alkujaan jokaisessa kihlakunnassa oli oma kihlakunnantuomari, mutta vähitellen tuli tavaksi yhdistää useampia kihlakuntia yhdeksi tuomiokunnaksi. Kun Suomessa kihlakunnat olivat liian laajoja kihlakunnan tuomiopiiriksi, muodostettiin meillä käräjäkuntia, jotka yhdistettiin yhdeksi tuomiokunnaksi. Tällä on merkityksensä myös sikäli, että mitä oikeudenkäymiskaari säättää kihlakunnasta, on meillä sovellettava myös käräjäkuntiin. Meillä tuomiokunta muodostaa vain kihlakunnantuomarin virkapiirin, mutta sillä ei ole itsenäistä merkitystä tuomio-oikeuden alueena. Ks. Wrede 1911, 126-127.

¹⁰⁰ Blomstedt 1958, 274-295, 318.

käsittelyn nopeuttamiseksi pidettiin tuomiokuntien jakamista pienempiin yksikköihin. Tähän tosin jouduttiin osittain pakosta, sillä Venäjän kanssa tehdyissä rauhansopimuksissa (Uusikaupunki 1721 ja Turku 1743) jouduttiin Venäjälle luovuttamaan alueita ja järjestämään tuomiokuntia eräin osin uudelleen.¹⁰¹

Heti 1800-luvun alussa, nimittäin vuosina 1802, 1804 ja 1807 toimitettiin useita tuomiokuntien järjestelyjä. Haminan rauha 1809 aiheutti luonnollisesti jälleen muutoksia tuomiokuntajakoon. Ruotsi joutui rauhanteossa luovuttamaan Suomelle alueita Tornion-, Muonion- ja Kemijoen välisistä alueista, joista muodostettiin myöhemmin Tornion tuomiokunta. Kun sitten Vanha Suomi 1812 palautettiin Suomelle perustettiin alueista viisi tuomiokuntaa, jotka taas järjestettiin uudelleen 1816. Viipurin hovioikeuden perustamisen yhteydessä siirrettiin sen alaisuuteen tuomiokuntia Turun ja Vaasan hovioikeuspiireistä.¹⁰² 1830-luvulla toimitettiin läänien uudelleen järjestämisiä. Antaessaan 5.4.1831 määräyksen Hämeen-Uudenmaan läänin jakamisesta kahteen eri lääniiin keisari samalla määräsi senaatin laatimaan ehdotuksen maan oikeudellisen jaotuksen tasoittamisesta ja kihlakuntien järjestämisestä sen mukaan kuin läänien järjestely vaati. Tämän perusteella toimitettiin sitten 9.4.1832 maan oikeudellisen jaotuksen uudistaminen.¹⁰³

Vuonna 1862 toimitettiin perusteellinen tuomiokuntien uudelleen järjestely, joka alkoi silloisen kenraalikuvernöörin kreivi *Fredrik Wilhelm Bergin* matkasta v.1856 Suomen maaseudulle ja kaupunkeihin. Matkan tarkoituksena oli tutustua kansaan ja sen tarpeisiin ja toiveisiin, joita tuona ajankohtana ei vielä ollut lupa tuoda julki sanomalehdistössä. Kaikkia kehoitettiin kääntymään suoraan hänen puoleensa.¹⁰⁴ Kirjelmässään senaatille 17.8.1856 ilmoitti Berg tulleen tarkastusmatkalla vakuuttuneeksi siitä, että muutamat tuomiokunnat olivat niin suuria, että se vaikeutti asianmukaista tuomarinviran hoitoa. Tämän vuoksi Berg esitti, että senaatti ryhtyisi toimenpiteisiin näiden tuomiokuntien pienentämiseksi, jolloin myös oikeudenhoito näissä nopeutuisi. Berg huomautti vielä, että jotkut talonpojat olivat valittaneet hänelle, että tuomarit eivät ymmärtäneet suomenkieltä seurauksin, että jutut eivät tulleet perusteellisesti käsitellyiksi. Tämän vuoksi tuomareiksi ei tulisi nimittää suomenkieltä taitamattomia tuomareita.

Senaatissa heräsi Bergin kirjeen johdosta ajatus tuomiokuntien järjestelystä ja senaatti ryhtyi hankkimaan asiassa lausuntoja. Erilaisia selvityksiä tuomiokuntien

¹⁰¹ Ernst Tegengren (JFT 1900, s. 34) kertoo, että aikajaksolla 1783-1802 tapahtuneissa tuomiokuntien jakamisissa noudatettiin tavallisesti sellaista menettelyä, että muodostettuihin uusiin tuomiokuntiin asetettiin uudet tuomarit välittömästi eli julistamatta virkoja avoimiksi. Vuoden 1772 hallitusmuodon 10 §:n mukaisesti olisi sen jälkeen, kun oli päätetty tuomiokunnan jakamisesta, asianomaisen hovioikeuden tullut tehdä ehdotus virkanimityksestä, minkä jälkeen kuningas olisi nimittänyt viranhaltijan. Tällaista hallitusmuodon mukaista menettelyä noudatettiinkin vasta Suomen tultua liitettyksi Venäjän yhteyteen.

¹⁰² Selostus tuomiokuntien jakamisesta ja järjestelyistä perustuu Holmbergin teokseen. Ks. Holmberg 1959, 56-59.

¹⁰³ Ks. Rauhala 1915, 195-196. Paavo Alkio huomauttaa, että vuosien 1832 ja 1839 järjestelyissä tuomiokuntien nimet liittyivät vielä kihlakuntien nimiin. Puhuttiin esim. Kemin ja Kajaanin kihlakuntien tuomiokunnasta. Tämän järjestelyn jälkeen kihlakunta-sana häviää tuomiokuntien nimistä. Ks. Alkio: Vaasan hovioikeuspiirin tuomiokunnat 1776-1976, s.97 (Teoksessa: Vaasan hovioikeus 1776-1976).

¹⁰⁴ Bergh 1884 I, 11.

jaon tarpeellisuudesta hankittiin hovioikeuksilta, kuvernööreiltä ja tuomiokapituleilta. Hovioikeudet puolestaan pyysivät selvityksiä tuomareilta. Jakojen tarpeellisuuden selvittämiseksi laadittiin erilaisia tilastoja tuomiokuntien juttumääristä, asukaslukuista ja tuomareiden saamista käräjäkapoista ja muista tuloista.¹⁰⁵

Mielenkiintoisen lausunnon asiassa antoi prokuraattori *Carl Edvard Gadd*. Hänen lausuntonsa, joka on päivätty 1.3.1858, oli varsin laaja käsittäen n. 30 sivua. Gadd käsitteli lausunnossaan pääasiallisesti tuomiokuntien laajuutta, niiden asukasmääriä ja kihlakunnantuomareiden mahdollisuutta selvittää työmäärästään. Hänen mielestään maan tuomiokunnat olivat, harvoja poikkeuksia lukuunottamatta, niin laajoja, että kihlakunnantuomarit eivät kyenneet ilman apulaisia selviytymään kaikista tehtävistään. Parannuksen saamiseksi hän esitti, että tuomarit vapautettaisiin pöytäkirjanpidosta, johon tehtävään määrättäisiin erityinen henkilö, joka myös vastaisi paitsi pöytäkirjojen laatimisesta, myös niiden puhtaaksikirjoittamisesta ja tallekappaleiden lähettämisestä hovioikeuteen. Toinen mahdollisuus olisi tuomiokuntien jakaminen. Koska hänen ensimmäinen ehdotuksensa olisi vaatinut valtiosäätyjen kuulemista ja siis ottanut pidemmän ajan sekä edellyttänyt vain tuomiokuntien jonkun asteista tasoittelua, niin hän ehdotti ryhdyttäväksi tuomiokuntien jakoon. Toinen asia, johon Gadd kiinnitti erityistä huomiota oli kihlakunnantuomareiden palkkaetuedet eli heidän saamansa käräjäkapat, toimituskirjojen lunastukset, kruununpalkkansa sekä eläke-etuedet.¹⁰⁶

Senaatti otti käsittelyynsä täysistunnossa tuomiokuntien jakoa koskevan kysymyksen 9.12.1861.¹⁰⁷ Erimielisyyttä ei syntynyt itse tuomiokuntien jaosta vaan tuomiokuntien lukumäärästä eri osissa maata. Kaikki jäsenet pitivät tarpeellisina lukuisten uusien tuomiokuntien muodostamista. Näin oli menetelty ennenkin kun oli havaittu, että muuten asioita ei saatu käsitellyiksi tarpeeksi joutuisasti.

Senaattori *Pehr Jonas Törnqvist* käytti istunnossa laajan puheenvuoron, jolla oli yleisempääkin merkitystä. Hänen mielestään tuomarien toimeentulo aivan liian vähäisten käräjäkappojen vuoksi jäi riippumaan epävarmoista ja satunnaisista toimituskirjojen lunastusmaksuista. Vain kaikkein suurimmat tuomiokunnat olisi tämän vuoksi jaettava ja siellä, missä ei ollut esiintynyt erityisempää moittimista asioiden viipymisestä tuomioistuimissa, oli jako jätettävä suorittamatta.¹⁰⁸

4.1.1. Kihlakunnantuomareiden palkkaus ja tuomiokuntien jakaminen

¹⁰⁵ Lausunnot ja laaditut tilastot ovat KA:n aktissa: Senaatin talousosasto KD 539/56 1856.

¹⁰⁶ Sinä aikana kuin senaatti hankki erilaisia selvityksiä oli kenraalikuvernööri Berg laadittanut ehdotuksen maan hallinnollisen, oikeudellisen ja kirkollisen jaon uudistamisesta, josta jätettiin ehdotus v. 1858 senaatin tarkastettavaksi. Myös tämä ehdotus aiheutti laajoja valmisteluja. Näissä kiinnitettiin päähuomio lääninjakoon. Vuonna 1861 hallitsija kuitenkin määräsi, että laajemmat järjestelyt oli siirrettävä toistaiseksi ja suoritettava vain vähäisempiä tasoitteluja. Ks. lähemmin Rauhalta II 1921, 78-79.

¹⁰⁷ Ks. KA senaatin plenum 9.12.1861.mf.

¹⁰⁸ Ks. myös Tegengren, JFT 1900, 152-153.

Seuraavassa siirrytään selostamaan kihlakunnantuomareiden palkkausta tarpeellisin osin, sillä se liittyi olennaisena osana tuomiokuntien jakoon ja tämä puolestaan kansalaisten saaman oikeudenkäytön nopeuteen.

Jo varhain muinaisina aikoina pidettiin yhteisen kansan velvollisuutena ylläpitää tuomari ja lautakunta. Varat tähän saatiin määräämällä yhteinen vero, jolloin syntyivät kärjäkapat eli kärjäjyvät, jotka olivat palkkauksena määräpalkkaa vailla oleville kihlakunnantuomareille. Tämän lisäksi kihlakunnantuomarit saivat toimituspalkkioita sekä lunastusmaksut toimituskirjoista eli ns. sporttelit. Vuoden 1720 asetuksessa määrättiin, että kärjäkapparahoista oli toinen puoli tuleva kihlakunnantuomarille ja toinen puoli lautakunnalle. Tämä asetus ei kuitenkaan koskenut Suomea, vaan täällä vanhan tavan mukaan kihlakunnantuomarit saivat pitää kokonaan kärjäkapat, jolloin heidän velvollisuutenaan oli kuitenkin ylläpitää lautakunta.¹⁰⁹

Kärjäkappojen ohella oli olemassa laamannin- ja tuomarinvero, joka kuului ns. henkilöveroihin. Tästä oli määräyksiä 20.11.1741 annetussa kuninkaallisessa ohjesäännössä. Veroa maksettiin samojen perusteiden mukaan kuin kärjäkappoja eli sitä maksettiin ”savulta” eli ruokakunnalta. Veron kantaminen lopetettiin v. 1865.¹¹⁰

Keisarillisella julistuksella 26.8.1862 n:o 17 määrättiin tuomiokuntien yleisestä järjestelystä sekä kihlakunnantuomareille tulevista kruununpalkoista, joka oli Lapinmaan tuomiokunnassa 600, Helsingin tuomiokunnassa 500, Tornion tuomiokunnassa 350 ja muissa tuomiokunnissa 100 ruplaa vuodessa. Julistuksessa annettiin myös määräyksiä kihlakunnantuomareiden asuttamista puustelleista. Lapin tuomarin palkkaukseen kuului puustelli, jonka ylläpitämiseksi hän sai 100 ruplaa. Valtiolla olleet kolme muuta puustellia annettiin Oulun, Uudenkaarlepyyn ja Jyväskylän tuomareille.¹¹¹

Pantaessa täytäntöön vuoden 1862 asetusta tuomiokuntien jaosta havaittiin, että jako voitiin toimittaa vain niissä tuomiokunnissa, joissa tuomarit oli nimitetty ehdolla, että he olivat velvolliset alistumaan tuomiokuntiensa rajojen muutoksiin. Jos tällaista määräystä ei ollut nimityskirjassa eikä tuomari suostunut vapaaehtoisesti muutoksiin, jouduttiin jakamista siirtämään, kunnes hänen virkansa tuli avoimeksi. Tuomarit vastustivat jakoa siitä syystä, että tuomiokuntien pienentyessä vähenivät myös heidän kärjäkappansa ja sporttelitulonsa.

¹⁰⁹ Hermanson 1920, 108, Hermanson 1898, 191, Rytölä 1948, 42. Sandelin huomauttaa, että 1600-luvulla ja paljon myöhemmin senkin jälkeen oli tavallista, että kärjät toimitettiin nimismiehen luona, joka huolehti tuomarin ja lautakunnan ylläpidosta. Korvaukseksi tästä kantoi nimismies kärjäkapat, joista hän kuitenkin oli velvollinen antamaan osan kihlakunnantuomarille, mutta ei lautakunnalle. Ks. tästä lähemmin Sandelin 1936, 88-91.

¹¹⁰ Hermanson 1920, 100-01, 110.

¹¹¹ Ks. myös Hermanson 1898, 188. Oikeusministeriön hallinnassa lienee tänäkin päivänä Lapinmaan puustelli nimeltään Järvelän virkatalo, joka on mahdollisesti muussa käytössä. Suurin osa kihlakunnantuomareista sai siis kruununpalkkana 100 hopearuplaa. Paljonko tämä olisi vuoden 2002 rahana? Vuonna 1860 sai Suomi oman markan ja v. 1865 toimitettiin rahaudistus hopearahakannan mukaan. Hopearupla vastasi tuolloin 4 markkaa eli 100 hopearuplan palkka vastasi 400 mk. Nordea- pankin rahanarvokerroin vuodelta 1862 on 18,45, joten v. 2002 sadan hopearuplan vuotuinen kruununpalkka vastaisi 7.380 mk eli 1241 euroa. Ks. myös Pipping 1947, 184.

4.1.2. Johtopäätöksiä.

Mitä yhteyttä toisiinsa oli edellä käsitellyillä oikeudenkäytön saannin nopeuttamisella, tuomiokuntien jakamisilla ja kärjäkapoilla ja miten ne liittyvät laamannioikeuksien lakkauttamiseen? Vastaus tähän löytyy jo edellä olevasta, mutta sallittakoon siihen vielä palata yhteenvedonomaaisesti. *Väitän, että merkittävin syy oikeudenkäynnin saamisen hitauteen eli este kihlakunnanoikeuksien istuntojen lisäämiseen 1800-luvulla oli kihlakunnantuomareiden palkkausjärjestelmä.* Edellä on jo käynyt ilmi, että kihlakunnantuomareiden pääasiallinen tulo muodostui kärjäkapoista. Heidän saamansa toimituskirjojen lunastukset ja toimituspalkkiot muodostivat vain vähäisen osan heidän tuloistaan. Prosessiin, joka käytiin laamannioikeuksien lakkauttamiseksi, liittyivät oleellisesti vapautuvat laamanninkärjäkapat, joiden käsittelyyn senaatissa ja valtiopäivillä kiinnitettiin aivan erityistä huomiota.

Kuten prokuraattori Gadd edellä esitti olivat tuomiokunnat tuohon aikaan suuria, muutamia harvoja poikkeuksia lukuunottamatta, eivätkä tuomarit kenneet ilman apulaisia selviytymään kaikista tehtävistään. Gadd ehdotti tuomiokuntaan valtion palkkaamia apulaisia. Tämä ehdotus ei kuitenkaan toteutunut ja tuomarit joutuivat edelleenkin itse palkkaamaan apulaisensa. Toinen mahdollisuus oli tuomiokuntien jakaminen pienempiin yksikköihin, joka puolestaan vähensi tuomarien tuloja. Kuten edellä on huomautettu tämä taas ei ollut eräissä tapauksissa mahdollista ilman kihlakunnantuomarin suostumusta. Laamannioikeuksien lakkauttamisen yhteydessä valtiopäiväkäsittelyssä käytiin mittava keskustelu vapautuvien laamannin kärjäkappojen vastaisesta käytöstä. Kuten myöhemmin tullaan esittämään ehdotettiin nämä käytettäväksi kihlakunnantuomareiden palkkaukseen ehdolla, että nämä toimittaisivat vuosittain enemmän kärjiä. Tällä tavoin siis nopeutettiin asioiden käsittelyä kihlakunnanoikeuksissa.

Oikeudenkäynnin saamisen jouduttamiseksi olisi ollut olemassa toinenkin tie. Ruotsissa vuoden 1872 valtiopäivillä pyrittiin toimenpiteisiin, joilla nopeutettaisiin asioiden saamista oikeuden käsittelyyn maaseudulla. Tämän seurauksena 17.5.1872 annetulla lailla määrättiin, että tuomiokunnissa, joissa on yksi tai kaksi kärjäkuntaa, oli vuosittain toimitettava kahdet lakimääräiset kärjät. Tällöin yhden kärjäkunnan käsittävässä tuomiokunnassa oli pidettävä kevätkärjillä 6 yleistä istuntoa ja syyskärjillä 4 istuntoa. Jos tuomiokunta muodostui kahdesta kärjäkunnasta oli kummassakin pidettävä keväällä 3 ja syksyllä 2 istuntoa.

Suomessa vastaava uudistus toteutettiin vasta 12.1.1918 annetulla OK 2 luvun 1 §:n muuttamisella. Istuntojen lukumäärä riippui tällöin tuomiokunnan kärjäkuntien lukumäärästä. Jos esim. kärjäkunta yksin muodosti tuomiokunnan tuli istuntoja pitää vuosittain kahdeksan. Näin oli yksikärjäkuntaisessa tuomiokunnassa toteutettu käytännössä permanenssin periaate.¹¹²

¹¹² Esityksen eduskunnalle teki kansanedustaja, Rantasalmen tuomiokunnan tuomari *Elias Walfrid Söpanen*, joka esityksessään huomautti, että kansalaisten tyytymättömyys on pääasiassa kohdistunut lainkäytön hitauteen kihlakunnanoikeuksissa ja niiden varsinaisten käräjien harvalukuisuuteen. Ks. valtiopäivät 1917 III, 1. Eduskunnan esitys N:o 3.

III Kämnerin- ja laamanninoikeudet sekä ritarisyynioikeus Suomen oikeusjärjestyksessä.

1. Laamanninoikeudet.

1.1. Laamanninoikeuksien varhaisimpia vaiheita.

Yleisesti katsotaan, että Maunu Eerikinpojan maanlaki (1350) antoi sysäyksen Suomen määrittämiseksi omaksi laamannikunnakseen, koska tämä laki oli tarkoitettu noudatettavaksi koko valtakunnassa ja se edellytti oikeudenhoidon tarpeisiin paikallistasolle tuomioistuimia. Tosin Maunu Eerikinpojan maanlakikaan ei tunne Suomen puolella yhtään laamannikuntaa, jonka täten on täytynyt syntyä vasta maanlain jälkeen.¹

Edellä oli kysymys laamannikunnasta, joka edellytti lainsäädännöllä tai kuninkaan käskykirjeellä perustettua laamannin lainkäyttöaluetta, mutta Suomessa olleesta yksityisestä laamannista kertoo Yrjö Koskinen², että tällainen tavataan ensimmäisen kerran vuonna 1324 *Beroni* eli *Björn* nimisenä. Hänestä käytetään virkanimitystä *legifer* tai *legifer finlandensis* taikka *legifer partium orientalium Finlandiae*. Vuonna 1344 hän käyttäen laghman- nimikettä vahvistaa erään kiinteistökaupan Ulvilassa. Tästä Koskinen pääättelee, että Suomenmaalla ainakin vuodesta 1324 alkaen on ollut oma laamanninsa.³

Samoihin aikoihin tavataan meillä muitakin, jotka käyttivät laamannin arvonimeä. Tällaisena esiintyy 1326 *Inge Djekn*, joka merkitsee arvokseen *legifer Nylandiae* sekä *Mathias Kogger* (*Kogg*). Yrjö Koskisen käsityksen mukaan kysymyksessä ei olisi ollut alilaamannin virka, vaan viimeksi mainitut henkilöt samoin kuin kaikki muutkin laamannin arvon nimiinsä liittäneet olisivat toimineet ”lääninhaltiaien asiamiehinä kuninkaan- tuomiota tuomitsemassa.” Ainoastaan täten voidaan selittää näiden toimien yhtäaikaista ja heidän toiminta-aluettaan.⁴ *Gunvor Kerkkonen*⁵ on kuitenkin sitä mieltä, että tutkimuksissa esiintulleiden todisteiden nojalla Suomessa oli 1300-luvulla laamannin ohella myös alilaamanneja, jotka toimivat laamannin sijaisina laajemmalla alueella. Heidän tuomiokirjojihinsa ei ole aina merkitty ”ali”- (laamanni) sanaa.⁶

¹ Blomstedt 1958, 21-22.

² Koskinen 1884, 10.

³ Finlands Medeltidsurkunder I, Reinh. Hausen, s.126, mainitsee lagman Björnin, joka oli mukana laatimassa tuomiokirjaa eräässä talonpoikien rajariidassa 30.8.1324. Björn mainitaan aina 14.10.1347 asti, josta voidaan päätellä hänen olleen laamannina 1324-1347 (s.209). Ks. myös Om ”Svenska och finska rätten”, A.G.Fontell,Helsingfors 1883,s.2-3.

⁴ Koskinen 1884, 11.

⁵ Kerkkonen 1947, 58-59.

⁶ Hausen 1910, 256. Tässä kerrotaan miten alilaamanni Mathias Kogg vahvistaa 18.10.1352 sopimuksen piispa Hemmingin ja eräiden talonpoikien kesken myllypadon sulkemisesta.

Ensimmäisenä luotettavana tietona Suomen eli Ruotsin valtakunnassa Itämaan laamannista pidetään helmikuun 15 päivää 1362, jolloin kuningas Haakon antoi laamanni Niilo Tuurenpoika Bjelkelle oikeuden viranhaltijana osallistua Ruotsin kuninkaanvaaliin. Kirjeessä sanottiin ”...*Herrn Niclis Thureson, som lagman i Österlande aer....Oc nu medhan Österland thaet aer eth biscofs döme oc eth lagmanzdöme.*”⁷

Vuonna 1435 jaettiin Suomi todennäköisesti alueen laajuuden vuoksi kahteen laamannikuntaan siten, että Etelä-Suomen laamannikuntaan tulivat kuulumaan Aurajoen eteläpuoleiset osat ja Pohjois-Suomen laamannikuntaan sen pohjoisenpuolen alueet.⁸

Blomstedt⁹ mainitsee, että 1480-luvulta lähtien mainitaan lähteissä erityinen Karjalan laamanni, jonka toimivaltaan kuuluivat nähtävästi Karjala, Savo sekä Porvoon kihlakunta. Karjalan laamannin asema oli todennäköisesti vaatimattomampi kuin kahden muun, valtaneuvostotasaisen Suomen laamannin. Karjalan laamannikunnan perustamisajankohta ei ole tarkemmin tiedossa. Ahvenanmaalla, joka kuului Pohjois-Suomen laamannikuntaan, mainitaan 1400-luvulla olleen oma pysyvä ali-laamanni.

Karjalan laamannikunnan osalta Tegengren¹⁰ viittaa W.G Laguksen tutkimuksiin, jonka mukaan Karjalan laamannikunta olisi perustettu vasta 1578. Tätä on pidettävä kuitenkin jonkinlaisena maakunnallisena järjestelynä, minkä vuoksi 1600-luvulla puhutaan vain Etelä-Suomen ja Pohjois-Suomen laamannikunnista. Kun laamannikuntien lukumäärä kuitenkin oli määrätty maanlaissa kolmeksi ja Karjalan laamannikunta muodostettiin vain hallinnollisin toimin eikä lainsäädäntöteitse, tehtiin tällaisesta menettelystä huomautuksia.

Erilaiset historialliset tapahtumat valtakunnassa, kuten sotien jälkeiset rauhanteot, uusien hovioikeuksien perustamiset, lääninjaot ja tuomiokuntien uudelleenjärjestelyt ovat aiheuttaneet muutoksia laamannikuntien tuomiopiireissä. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan puututa tarkemmin laamannikunnan laamanninvirkojen haltijoihin, koska tästä on saatavissa kattavaa tietoa jo aikaisemmin tehdyissä tutkimuksissa.¹¹

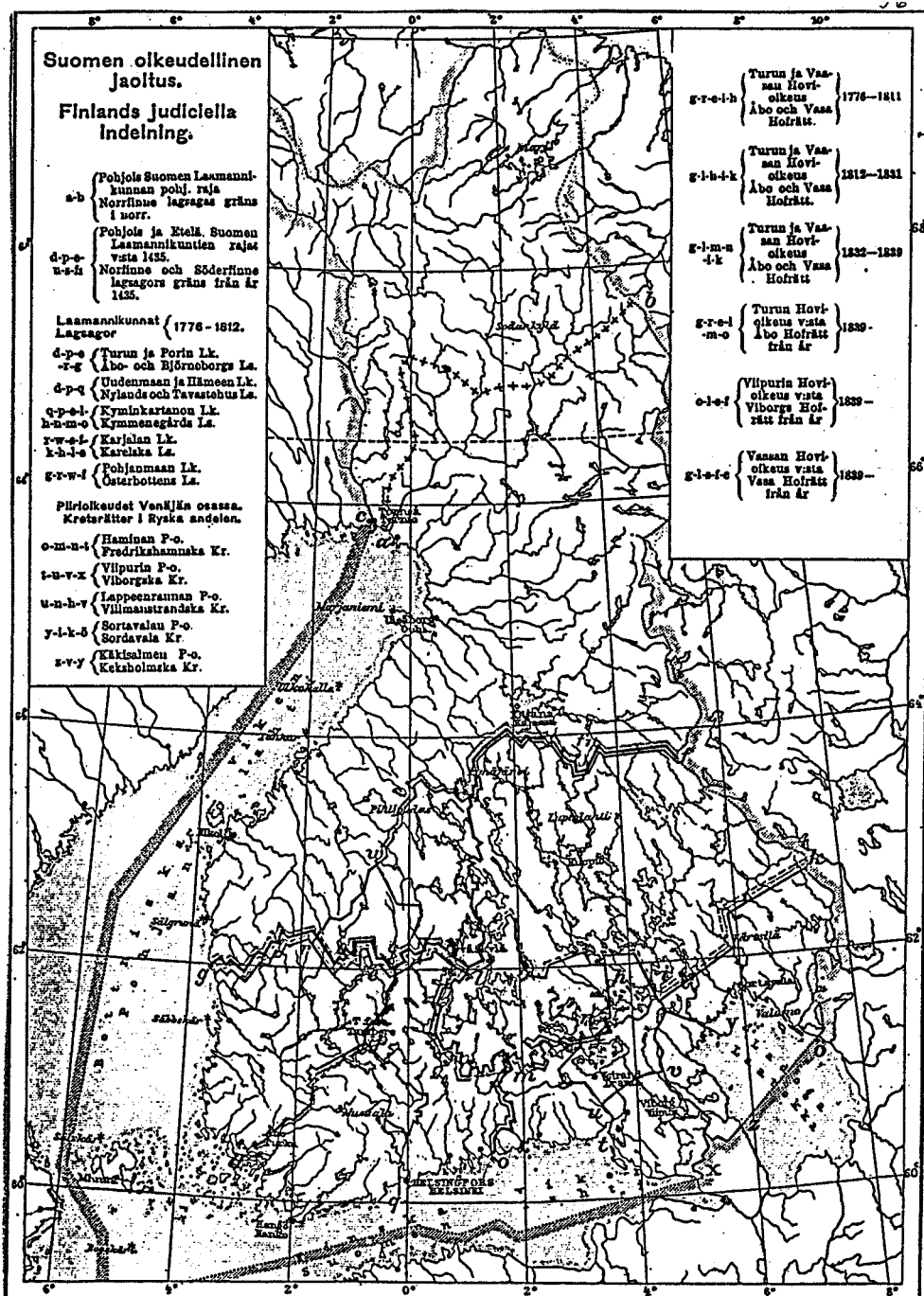
⁷ Hausen 1910, 289.

⁸ Ks. oheinen karttaliite ”Atlas öfver Finland” vuodelta 1899 karttalehti 32a.

⁹ Blomstedt 1958, 23.

¹⁰ Tegengren 1900, 243-244.

¹¹ Ks. Blomstedt 1958, Håkon Holmberg, Suomen laamannikunnat ja laamannit, Turun Historiallinen arkisto XVI, Turku 1968, Forsman 1896, Tegengren 1900 (Bidrag till domstolarnes in Finland historia).

Laamanninoikeutena toimi alunperin maakuntakäräjille kokoontunut kärjäkansa laamannin johdolla. Tästä kehitys johti laamanninkäräjiin, jossa puheenjohtajana toimi laamanni apunaan 12-miehininen lautakunta.¹⁵ Puuttumatta yksityiskohtaisemmin maakuntalakien arkaaiseen oikeusprosessiin todettakoon, että laamannin toimialue, tuomiopiiri muodosti lakikunnan (lagsaga), joka koostui useista tuomiokunnista tai kärjäkunnista. Alkujaan kaupungitkin kuuluivat lakikuntaan, kunnes ne erotettiin siitä Maunu Eerikinpojan kaupunkilaissa, joka annettiin n. 1350.

Tässä yhteydessä herää kysymys mihin ajankohtaan ajoittuvat kihlakunnanoikeus ja kihlakunnantuomarit? *Jan Eric Almquist*¹⁶ huomauttaa, että laamanninviran historiaa voidaan Ruotsissa lähteiden perusteella säännöllisesti seurata ainakin vuosisadan verran aikaisemmin kuin kihlakunnantuomarinviran historiaa. Ruotsalaisen yhteiskuntajärjestyksen kotiuduttua Suomeen voidaan meilläkin olettaa kihlakunnanoikeuslaitoksen saaneen alkunsa. Tuomiopiirinä ei kuitenkaan meillä ollut kihlakunta vaan hallintopitäjä ja sittemmin kärjäkunta¹⁷

Mikä oli näiden kahden oikeuden keskinäinen suhde eli toimiko kihlakunnanoikeus alioikeutena ja laamanninoikeus muutoksenhakutuomioistuimena? Näin ei tapahtunut sillä mitään oikeusastejärjestystä ei ollut olemassa. Periaatteessa kihlakunnankäräjät olisi pitänyt toimia alimpana asteena ja laamanninoikeuden muutoksenhakuasteena sekä kuninkaan korkeimpana tuomioistuimena. Tästä huolimatta asia saatettiin panna vireille suoraan laamanninoikeudessa ja jopa kuninkaan luona. Vasta Kustaa II Adolfin aikana 1614 annetussa oikeudenkäyntiordinantissa, jota on pidettävä eräänä käännekohtana Ruotsi-Suomen oikeuslaitoksen historiassa, säädettiin pysyvä oikeusastejärjestys.

Maunu Eerikinpojan maanlain mukaan laamanninoikeudessa oli toimitettava vuosittain neljät kärjät lakikunnan pääpaikkakunnalla ja tämän lisäksi yhdet kärjät kussakin lakikuntaan kuuluvassa kihlakunnassa. Tätä säännöstä ei kuitenkaan aina noudatettu ja kärjiä toimitettiin yhä harvemmin myöhäisemmällä keskiajalla. Vasta edellä mainitussa oikeudenkäyntiordinantissa 1614 säädettiin, että laamanninkäräjät oli pidettävä joka kihlakunnassa ainakin joka kolmas vuosi

Laamannin samoin kuin kihlakunnantuomarinkin asettivat virkaan alunperin talonpojat. Kuninkaanvallan voimistuessa siirtyi tämä oikeus kuitenkin kuninkaalle.

Laamanninvaali toimitettiin siten, että piispa kutsui käräjille lakikunnan asukkaat ja kaksi pappia. Ehdolle asetettiin kuusi rälssimiestä ja kuusi talonpoikaa, joista pantiin

¹⁵ Letto-Vanamo 1995, 226-229. Lautakunnan tehtävistä on olemassa erilaisia mielipiteitä. Esim. vuoden 1614 oikeudenkäyntijärjestyksessä sanotaan, että tuomiovaltaa käyttävät kihlakunnantuomarit ja laamannit lautakuntineen. Siinä ei kuitenkaan kerrota tarkemmin, miten tuomio syntyi eli mikä oli tuomarin ja mikä lautakunnan osa.

¹⁶ Almquist 1954, 8. Vanhimpana tunnettuna kihlakunnantuomarina Almquist mainitsee ritarin ja valtakunnanmarsalkan Karl Ulfssonin (Sparre), joka oli samanaikaisesti laamannina Upplannissa (1359-1407) ja antoi tällöin muitten henkilöiden hoitaa kihlakunnantuomarin virkaa. Ks. s. 57-58.

¹⁷ Koskisen 1884, s.14, mukaan voidaan varmuudella sanoa, että Hämeessä vuosina 1383-4 on ollut Klaus niminen kihlakunnantuomari. Blomstedtin 1958, s. 24, mukaan Suomi jaettiin 1400-luvun alkuvuosina, nähtävästi vuodesta 1407 lähtien kihlakunnittaisiin tuomiokuntiin.

ehdolle kolme ja joista kuningas sitten nimitti laamannin. *Yrjö Blomstedt*¹⁸ huomauttaa, että 1300-luvun laamannit olivat kaikki mahtavia Ruotsin ylimyksiä.

Edellä selostettu vaali-instituutio lakkaa kuitenkin olemasta voimassaolevaa tapaa Kustaa Vaasan aikana ja nimitykset myös kihlakunnantuomarien osalta siirtyvät kuninkaalle. Kun Juhana III nousi valtaan aatelin tuella toi se mukanaan myös aatelissäädyille uudet privilegit, jotka samalla antoivat kuninkaan nimitysvallalle laillisen sanktion. Vuonna 1569 annetussa aatelin privilegiokirjeessä vahvistettiin aatelin etuoikeus tuomarinvirkoihin.

Tämän selostetun vaalimenettelyn lakkaamisen myötä ja nimitysvallan siirtyessä kuninkaalle tapahtui tuomarinviroissa merkittävä muutos, kun niistä virkojen asemesta tuli läänityksiä. Vaikka varsinaista tuomarinveron peruuttamista ei koskaan tapahtunutkaan muodostui tämä vero kruunulle maksettavaksi korvaukseksi, jonka käytöstä määräsi kuningas. Tavallisesti kuningas määräsi tuomarinveron annettavaksi jollekin tietylle henkilölle, jonka velvollisuutena oli vastata tuomarinviran hoidosta. Tämä ei kuitenkaan tapahtunut ilman vastasuoritusta vastaanottajien taholta. Vuonna 1525 annettiin määräys, että kaikkien läänitystenhaltijain oli asetettava kolme haarniskoitua miestä aina 200 markan läänityksen edestä. Tämä koski myös läänityksinä annettuja laamannin- ja kihlakunnantuomarin virkoja. Erinäisten 1500-luvun toisella puoliskolla tapahtuneiden ratsupalvelusvelvollisuutta koskeneiden muutosten jälkeen määrättiin vihdoin, että tuomarin- ja laamanninvirat oli kuninkaan aikaisemman lupauksen mukaisesti pidettävä palvelusvelvollisuuden ulkopuolella. Tuomarinvirat katsottiin näin suoranaiseksi läänityksiksi eikä niitä enää 1600-luvulla rinnastettu muihin läänityksiin¹⁹

Laamanninvirkojen ollessa läänitettyinä tapahtui viranhoito sijaisten avulla. *Jan Eric Almquist*²⁰ mukaan laamanninvirka on koko olemassaolonsa aikana käynyt suurin piirtein saman kehityksen kuin kihlakunnantuomarinvirka. Näiden ero on kuitenkin siinä, että sijaisten käyttö laamanninoikeuksissa ei milloinkaan yltänyt samaan laajuuteen kuin kihlakunnanoikeuksissa, ei ainakaan ennenkuin myöhään 1600-luvulla. Keskiajalla esiintyy ”alilaamanni” virkanimityksenä, mutta nämä esiintyivät usein ainoastaan pöytäkirjanpitäjinä. Merkittävää on, että alilaamannia usein 1500-luvun lähteissä kutsutaan nimenomaan laamanninikirjuriksi (lagmansskrivare). Esteen sattuessa oli laamannilla tapana, erityisesti jos hän kuului ylhäisaateliin, ilman hallituksen hyväksyntää asettaa sijaisekseen rankijärjestyksessä itseään vastaavan henkilön, jota silloin ei luonnollisesti kutsuttu alilaamanniksi vaan varalaamanniksi (vice lagman). Tämä käytäntö on mahdollisesti yhteydessä siihen, että vanhempina aikoina oli tapana pyytää säätyhenkilö seuraamaan laamannia käräjämatkoille. Näin ollen katsottiin vähemmän soveliaaksi, että laamannia olisi edustanut alempisäätyinen henkilö. Kun laamannia keskiajalla melkein aina seurasi

¹⁸ Blomstedt 1958, 26-27, mainitsee nimeltä Tuure Niilonpoika Bjelken ja Bo Joninpoika Gripin sekä tanskalaisperäisen Klaus Flemingin. Viimeksi mainitun suku kotiutui Suomeen ja Klaus Flemingin pojat, joista Pietari Fleming oli hänen seuraajansa, olivat jo Suomessa syntyneitä ja kasvaneita.

¹⁹ Blomstedt 1958, 40-45.

²⁰ Almquist 1954, 7-8.

käräjille säätyhenkilö oli tästä *Ingerin*²¹ mukaan seurauksena, että lautakunnalla laamanninoikeudessa ei ollut samaa merkitystä kuin kihlakunnanoikeudessa.

Merkittävä muutos oikeudenhoidossa tapahtui 1600-luvun ensimmäisten vuosikymmenien aikana, sillä oikeudenhoito sekä laamannin-että kihlakunnanoikeuksissa siirtyi kokonaan sijaisten varaan. Tämä sekä oikeudenhoidon valvonnan puute merkitsivät silloisia olosuhteita vastaavan yleisen lain puuttumisen ohella tietynlaista taantumusta maan oikeudenhoidossa. Kustaa II Adolfin aikana tapahtunut Svean hovioikeuden perustaminen 1614 auttoi luonnollisesti oikeudenhoidon paranemista Ruotsissa. Suomeen sen vaikutus oli vähäinen etupäässä pitkästä välimatkasta Tukholmaan sekä kalliiksi käyvistä asiamiesten palkkaamisesta johtuen. Kun hovioikeus sitten 1623 perustettiin Turkuun mainittiinkin perustamisasiakirjassa ainoana perusteena edellä mainitut syyt.²²

Kuka sitten nimitti laamannin sijaisen? *Blomstedt*²³ mainitsee, että vaikka tuomarinvaltakirjassa veloitettiin tuomari itse asettamaan itselleen sijainen, jos hän sairauden tai myyn syyn takia ei itse kyennyt toimittamaan käräjiä, niin vallitsi tässä 1600-luvun alkupuolella aina 1640-luvulle asti melkoinen sekasorto. Vuosien 1653 ja 1680 välisenä aikana toimi maassamme kaikkiaan 71 alilaamannia ja lainlukijaa. Heidän pätevyystään Blomstedt kertoo, että koko tästä määrästä 72 % oli joko opiskellut yliopistossa tai auskultoinut hovioikeudessa, 15 % oli saanut pätevyytensä alemmissa tai ylemmissä hallintotehtävissä ja 4 % kaupunkituomareina. Muiden koulutus on tuntematon. Tämän perusteella voidaan päätellä, että alilaamannien ja lainlukijoiden pätevyystaso oli hyvin tyydyttävä.

Kaarle XI:n aikana vuoden 1680 valtiopäivillä päätettiin tuomarinvirkojen reduktiosta. Suomen osalta tämä merkitsi viranhaltijan vaihtumista lähes kaikissa maamme laamannin- ja kihlakunnanoikeuksissa. Laamanneista pysyi virassaan vain valtaneuvos Klaus Rålamb lähemmin tuntemattomasta syystä. Kuninkaallisella kirjeellä kehoitettiin hovioikeuksia tarkoin valvomaan, ettei sijaisia enää käytetä. Vuoteen 1683 mennessä näyttävät kaikki laamannit ja kihlakunnantuomarit ryhtyneen itse hoitamaan virkaansa. Voidaan hyvällä syyllä sanoa, että laamannin- ja kihlakunnanoikeuksien historiassa alkoi uusi aikakausi.²⁴

²¹ Inger 1958, 52.

²² Blomstedt 1958, 199, 206, 210-211.

²³ Blomstedt 1958, 226, 304.

²⁴ Blomstedt 1958, 318, 323, 326.

Edellä selostetun kansanomaisen tuomioistuinorganisaation, joka käsitti kihlakunnanoikeudet ja laamanninoikeudet, ohella esiintyi Ruotsissa jo 1100-luvulla kuninkaallinen oikeudenkäyttö. Kysymys oli tällöin *räfstating* nimisestä tuomioistuimesta, jossa erityiset kuninkaan valitsevat suurmiehet tuomitsivat maakunnissa kuninkaan nimissä. Tämä tuomioistuintyyppi toimi koko keskiajan. Näiden varsinaisten lakimääraisten käräjien lisäksi oli olemassa myös niin sanotut *oikaisukäräjät* (*rättareting*), jotka myös olivat lähtöisin kuninkaasta. Nämä käräjät poikkesivat etsikkokäräjistä siinä, että ne voitiin kuuluttaa pidettäväksi tarpeen niin vaatiessa sekä että lautakunnan oikaisukäräjiin nimesi asianomaisen kihlakunnantuomari eikä kuningas niinkuin oli laita *räfstating*-käräjissä.

Unionin aikana (1389-1521), kun kuningas oleskeli pitkään Tanskassa, otti valtaneuvosto itselleen korkeimman tuomiovallan. Suomeen perustettiin 1400-luvun alussa oma erityinen korkein tuomioistuin, joka toimi maa-oikeus-(*landsrätt*) nimisenä. Ks. tästä laajemmin Inger 1980, s. 47-48, Forsman 1896, s.150, 172, 337, Letto-Vanamo 1995, s.145-148.

1.2. 1734 vuoden lain jälkeinen aika.

Siirryttäessä 1700- luvulle oli Suomessa edelleen kolme laamannikuntaa. *Andreas Joachem von Henell*²⁵ kirjassaan ”Det anno 1729 Floredande Sverige” mainitsee, että Suomen Suuriruhtinaskunnassa (Suomi oli tällöin Ruotsin Suuriruhtinaskunta) oli kolme laamannikuntaa ja 14 kihlakunnanoikeuden tuomiopiiriä, nimittäin ”Det första lagmansdömet”, jota Suomessa kutsuttiin Pohjois-Suomen laamannikunnaksi ja joka käsitti kuuden kihlakunnanoikeuden tuomiopiirit, ”Det andra lagmansdömet”, jonka nimenä Suomessa oli Uudenmaan ja Hämeen laamannikunta ja johon kuului kolme kihlakunnanoikeuden tuomiopiiriä ja ”Det tredje lagmansdömet”, ja Kymen laamannikunta, jossa oli viisi kihlakunnanoikeuden tuomiopiiriä.

Vaasan hovioikeuden perustamisen yhteydessä kuninkaallisessa kuulutuksessa 28 kesäkuuta 1776 määrättiin, että Vaasan hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluivat Vaasan ja Oulun laamannikunta sekä Karjalan laamannikunta. Laamannikuntia oli näinollen Suomessa viisi.²⁶

Vuoden 1734 yleisessä valtakunnallisessa laissa säädettiin laamanninoikeuksista oikeudenkäymiskaaren kolmannessa luvussa, jonka 1 §:n mukaan laamanninkäräjät oli pidettävä kussakin lakikunnassa kerran vuodessa, joka velvollisuus oli laamanneille määrätty jo 29.11.1680 annetussa kuninkaallisessa päätöksessä. Laissa oli myös säilytetty laamannille jo maanlaissa myönnetty erikoislaatuinen oikeus ottaa avuksensa ja neuvoksensa muutamia lainoppineita miehiä. Lainkohtaa oli kuitenkin täsmennetty siten, että vain laamannilla ja lautakunnalla oli valta tuomita. Oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 2 §:ssä säädettiin, että laamanninoikeuden lautakunnassa tuli olla kaksitoista lautamiestä, jotka otettiin lakikunnan kihlakunnanoikeuksien lautamiehistä.

Laamanninoikeus toimi ainoastaan muutoksenhakuinstanssina siviiliasioissa ja muutoksenhaun nimenä oli veto. Rikosasioita laamanninoikeus ei käsitellyt ellei kysymyksessä ollut pienenlainen rikos kuten herjaaminen, räyhääminen tai käräjärauhan rikkominen.²⁷ Kuten jo aikaisemmin on mainittu vedottiin laamanninoikeuden päätöksestä hovioikeuteen maksamalla viiden talarin vetoraha. Edellytyksenä kuitenkin oli, että asiassa oli kysymys ilman korkoja ja oikeudenkäyntikuluja yli viidestäkymmenestä taalarista. Lisäksi oli pantava takaus kuluista ja vahingosta sekä täytettävä, mitä tuomiossa oli määrätty.

Hovioikeudesta haettiin muutosta oikeudenkäymiskaaren 30 luvussa säädetyin tavoin nostoteitse senaatin oikeusosastolta kuten edellä on jo esitetty. Oikeusastejärjestys siviiliasioissa oli siis neliportainen.

Keskustelu laamanninoikeuksien lakkauttamisesta lienee ollut ensimmäisen kerran esillä Kaarle XI:n vuonna 1686 asettamassa yleistä lakia valmistelevassa komissioissa. Laamanninoikeuksien lakkauttamisen kannalla olevat pitivät oikeusasteiden lukumäärää liian suurena ja katsoivat, että muutoksenhakemusten

²⁵ Henell 1993, 14-15.

²⁶ Tegengren 1900, 246.

²⁷ Laamanninoikeuksien kompetenssia oli rajoitettu 1614 siten, että se sai käsitellä vain sinne vedotut riitajutut. Varsinaisissa rikosasioissa valitettiin suoraan hovioikeuteen.

lukumäärä alioikeuksista vähenisi, jos jouduttaisiin hakemaan muutosta suoraan hovioikeudesta. Lisäksi laamanninoikeuksia pidettiin tarpeettomina senkin vuoksi, että ne eivät vuoden 1614 jälkeen enää käsitelleet rikosasioita. Laamanninoikeuksien säilyttämisen kannalla olevat taas katsoivat, että niiden lakkauttaminen lisäisi suuresti hovioikeuksien työmäärää. Tämän lisäksi varattomille asianosaisille tuottaisi vaikeuksia hoitaa asioitaan useinkin pitkien matkojen päässä olevissa hovioikeuksissa. Tämän ohessa laamanninvirkoja pidettiin sopivina palkkioina ansioituneille miehille. Keskusteluja lakkauttamisesta käytiin lakikomissiossa vuosina 1688, 1707 ja 1712.²⁸

*Jan Eric Almquist*²⁹ katsoo, että edellä mainittuja keskusteluja on pidettävä taustana Kaarle XII:n kiireellä vuona 1718 toimittamaan reformiin, jossa hän määräsi kihlakunnan- ja laamanninoikeudet yhdistettäväksi yhdeksi kollegiaalisesti organisoiduiksi tuomioistuimiksi. Uudessa tuomioistuimessa toimisi laamanni puheenjohtajana ja kaksi kihlakunnantuomaria jäsenenä, minkä lisäksi kokoonpanoon kuuluisi tavanmukainen lautakunta. Kun aikaisemmat tuomiopiirit jaettaisiin pienemmiksi yksiköiksi nousisi näiden uusien tuomioistuimien lukumäärä huomattavasti. Tämä uudistus, jota eräissä lakikunnissa ei koskaan ehditty täydellisesti toteuttaa muutoin kuin paperilla, ei elänyt yksinvaltiutta kauempaa. Jo seuraavana vuonna (1719) nimittäin määrättiin, että vanha järjestys oli jälleen saatettava voimaan.

Kysymys laamanninoikeuksien lakkauttamisesta tuli seuraavan kerran esille Porvoon valtiopäivillä 1809. Tuolloin everstiluutnantti, vapaaherra August Armfelt ehdotti aatelissäädyn kokouksessa laamanninoikeuksien lakkauttamista, koska ne vain viivästyttivät juttujen käsittelyä ja aiheuttivat turhia kuluja. Samalla perusteella majuri Johan Tandefelt ehdotti laamannin- ja kihlakunnanoikeuden yhdistämistä. Tandefeltin mukaan maa tulisi jakaa samansuuruisiin piireihin, joissa kussakin olisi kaksi lakimiesjäsentä ja kuusi lautamiestä. Tuomareista vanhempi olisi laamannintapainen ja nuorempi kihlakunnantuomaria muistuttava. Ehdotuksia ei kuitenkaan viety säätykokousta pidemmälle.³⁰

1.3. Laamanninoikeudet 1800-luvulla.

Ruotsi-Suomi oli joutunut kahden hävityn sodan seurauksena luovuttamaan Venäjälle Uudenkaupungin rauhassa 1721 ja Turun rauhassa 1743 Viipurin, Käkisalmen ja Kymenkartanon läänit aina Kymijokea myöten. Lainkäyttö perustui aluksi v.1721 luovutetuilla alueilla Kristofferin maanlakiin n. vuodelta 1442 sekä Turun rauhassa luovutetuilla alueilla vuoden 1734 lakiin. Vuodesta 1763 alkaen alettiin kuitenkin senaatin ehdotuksen mukaisesti noudattaa koko alueella vuoden 1734 lakia. Lainkäyttöä ohjasi justitsikollegio, jonka haaraosasto oli Pietarissa. Ruotsinvallan aikainen laamanninoikeus toimi edelleen toisena asteena, kunnes vuonna 1784 ”Vanhaan Suomeen” järjestettiin monimutkainen käskynhaltijalaitos, jolloin Ruotsin vallan aikaiset oikeuslaitokset, niiden mukana Viipurin ja

²⁸ Forsman 1985, 335-336.

²⁹ Almquist 1954, 10

³⁰ Protokoll förda hos höglofliga ridderskapets och adeln vid landtdagen i Borgå 1809, Helsingfors 1905, s. 305, 335-337.

Lappeenrannan kämnerinoikeudet hävisivät. Helmikuun 26 päivänä 1797 annettiin kuitenkin asetus, jolla käskynhaltijalaitos lakkautettiin ja justitsikollegio, laamanninoikeus sekä kihlakunnanoikeudet aloittivat uudelleen toimintansa.³¹

Vanhan Suomen tultua liitetyksi muuhun Suomeen vuoden 1812 alusta määrättiin Viipurin laamannikunta kuulumaan Turun hovioikeuden tuomiopiiriin. Viipurin hovioikeuden perustamisen yhteydessä 1839 sijoitettiin Viipurin laamannikunta, johon kuului 9 tuomiokuntaa, Viipurin hovioikeuden tuomiopiiriin. Samalla määrättiin Karjalan laamannikunta, joka käsitti 7 tuomiokuntaa, niinikään Viipurin hovioikeuden alaisuuteen. Kymin laamannikunta, joka käsitti 3 tuomiokuntaa, määrättiin liitettäväksi, sitten kun laamanninvirat olivat tulleet avoimiksi, Karjalan laamannikuntaan.

1.4. Laamanninoikeuksissa käytävää prosessia pyritään nopeuttamaan.

1800-luvulla saivat laamanninoikeudet osakseen enenemässä määrin arvostelua. Niiden toimintaa pidettiin liian hitaana, kun ne oikeudenkäymiskaaren 3 luvun 1 §:n mukaisesti kokoontuivat lakikunnassaan vain kerran vuodessa. Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n mukaisessa vetojutun käsittelyssä oli selvä jutun pitkittämisen mahdollistava säännös.

Näiden toimintaan kohdistuvat arvostelut olivat tulleet myös Suomen silloisen kenraalikuvernöörin *Aleksander Menshikovin* tietoon. Senaatille 7 päivänä helmikuuta 1842 lähettämässään kirjelmässä³² Menshikov huomautti, kuinka oikeusasioiden tutkimisen ja ratkaisemisen kiirehtiminen oli jo tätä ennen usein ollut hallituksen huomion kohteena ja kuinka siitä oli annettu yleistä lakia täydentäviä säännöksiä. Ei ainoastaan oman maan voimassa olevista asetuksista vaan myös toisten maiden lainsäädännöstä voitiin johtaa vakaumus, että viivytely asian ratkaisemisessa tuotti saman menetyksen, kuin jos vastapuoli olisi voittanut jutun, sanottiin kirjelmässä.

Kirjelmässä jätettiin senaatin harkittavaksi seuraavia muutoksia laamanninoikeuksien osalta:

- 1) Lisäyksenä oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:ään, joka koski aikaa, jolloin asianosaisten tuli saapua laamanninoikeuteen, määrättäisiin
 - a) että heidän tulisi ilman haastetta taikka erityistä kuulutusta saapua oikeuteen laamannin antamasta kehoituksesta,
 - b) että laamannin tulisi aina ensimmäisen kehoituksensa jälkeen oikeuden ovelle laitettavalla ilmoituksella antaa määräpäivä, jota ennen kello seitsemää iltapäivällä (niinkuin määrätään kuninkaallisessa kirjeessä 27.5.1801), kantajapuolen piti esittää kanteensa ja vastaajan siihen vastata, ja
 - c) että asianosainen, joka ei silloin ollut saapuvilla, menetti kaiken puhevaltansa asiassa.
- 2) Että tähän liittyen myös oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:ään tehtäisiin sellainen täydennys, että tässä lainkohdassa mainittua sakkojen kaksinkertaistamista, kun maaseudulla kihlakunnanoikeuksissa ja kaupungeissa raastuvanoikeuksissa joko kantaja tai vastaaja jäi pois käräjiltä ennen niiden

³¹ Ks. tästä lähemmin Salenius, 1915, 1-15 ja Granfelt 1931, 274-314.

³² KA, STO KD 60/7 1842.

päättymistä ja raastuvanoikeuksissa ennenkuin asioiden käsittely oli päättynyt, ei enää sovellettaisi poissaoloon laamanninoikeuksissa.

Asia otettiin senaatissa käsiteltäväksi maaliskuun 1 päivänä 1842³³. Senaatin jäsenistä ainoastaan *Lars Jägerhorn* olisi ollut valmis ottamaan Menshikovin esityksen heti käsittelyyn. Senaatin muut jäsenet senaattori *Otto Reinhold Rehbinderin* esityksestä päättivät pyytää asiassa hovioikeuksien lausunnot.

Tavallisesti senaatti kuuli lakiehdotuksista myös prokuraattoria, joka kuitenkin tässä tapauksessa oli lakiehdotuksen tehneen kenraalikuvernöörin alainen virkamies. Omituiselta tuntuu, että asiassa ei kuultu laamanninoikeuksien puheenjohtajia, joita muutos mitä läheisimmin kosketi.

Hovioikeuksien lausuntojen saavuttua käsiteltiin asiaa senaatissa yhdessätoista eri istunnossa.³⁴ Asian lykkääminen johtui siitä, että melkein kaikki senaatin jäsenet halusivat tutustua tarkemmin asiakirjoihin ja ennen kaikkea hovioikeuksien lausuntoihin. Peruskysymys oli se, voitiinko yleistä lakia muuttaa pelkällä asetuksella. Hovioikeuksien lausunnotkaan eivät olleet tämän osalta yhdensuuntaisia.

Viipurin hovioikeus käsitteli yksityiskohtaisesti esitetyt muutosehdotukset, jotka hovioikeuden kannan mukaisesti olisi otettava huomioon vasta tulevaisuudessa (..till i akt tagande för framtiden..). Tällä hovioikeus halusi tuoda julki, että lakia voitaisiin muuttaa vasta valtiopäivillä. Turun hovioikeus sitävästoin katsoi, että kenraalikuvernöörin kirjeessä esittämät muutosehdotukset sisälsivät ainoastaan selvennyksen jo voimassa olevaan lakiin (..lagens rätta förstånd och tillämpning..) ja että ehdotetut muutokset voitaisiin näin ollen toteuttaa asetusteitse. Vaasan hovioikeus ei ottanut kantaa siihen, voitiinko oikeudenkäymiskaaren säännöksiä muuttaa asetuksella. Mitä sitten tuli kenraalikuvernöörin kirjelmässä lueteltuihin eri kohtiin, joihin voitaisiin tehdä muutoksia, niin hovioikeudet olivat yksimielisiä siitä, että useat esitetyistä muutoksista olivat tarpeettomia, koska niissä esitetyt muutokset oli jo kirjattu lakiin. Hovioikeuksien esittämiin erilaisiin variaatioihin muutoskohtien muilta osin ei tässä puututa.

Asian käsittelyssä senaatissa asettuivat *Axel Gustaf Mellin* ja *Rehbinder* perustuslain kannalle ja olivat sitä mieltä, että kysymys oli yleisen lain muuttamisesta ja asia vaati säätyjen hyväksymisen. *Mellin*, *Lars Gabriel von Haartman* ja *Alexander Thesleff* katsoivat, että ehdotetuilla muutoksilla ei saavutettaisi tarkoitettua joutuisuutta juttujen käsittelyssä. Heidän mielestään suurin virhe oli se, että laamanninkäräjiä pidettiin vain kerran vuodessa. Useampien istuntojen pitämisestä voitaisiin määrätä pelkästään hallinnollisella asetuksella.

Senaatti antoi päätöksensä 23 päivänä tammikuuta 1843, joka muotoutui toimitetun äänestyksen perusteella. Suurin osa jäsenistä oli Turun hovioikeuden antaman lausunnon kannalla, jonka mukaan kenraalikuvernöörin ehdotus käsitti vain yleisen lain selityksen.

³³ KA, Akti 48/1843 VSV.

³⁴ KA, mikrofilmi C 1 12-13 Sen. Ks. myös Rauhala I 1915, 320.

Keisarillinen asetus asiassa annettiin 12 päivänä toukokuuta 1843. Siinä määrättiin, että niiden laamanninoikeuksien, joiden asioiden paljous sitä vaati ja jotka senaatti erikseen nimesi, tuli pitää kaksi istuntoa vuodessa, toinen keväällä ja toinen syksyllä. (OK 3:1 §). Keisarillisella julistuksella tammikuun 15 päivältä 1844 määrättiin kuitenkin, että kahden istunnon pitäminen vuosittain ei enää ollut riippuvainen asioiden määrästä.

Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:ää muutettiin siten, että laamanninkäräjien alkaessa tuli laamannin määrätä ja panna nähtäville ilmoitus päivämäärästä, jolloin vetoajan tuli antaa vetokirjelmänsä oikeuteen. Ellei vetoaja antanut kirjelmänsä ja kihlakunnanoikeuden pöytäkirjaa oikeuteen sanottuna päivänä tai esittänyt laillista estettä, niin hän menetti puhevaltansa eikä hänellä ollut oikeutta haastaa asiaansa uudelleen oikeuteen. Kihlakunnanoikeuden puheenjohtajan tuli antaa menettelystä tieto vetoajalle

* * *

Edellä selostetun vuosina 1843-44 toimitetun laamanninoikeuksia koskevan muutoksen johdosta voidaan kysyä, saavutettiinkö sillä toivottu tulos eli jouduttiko se asioiden käsittelyä laamanninoikeuksissa? Näiden oikeuksien muutoksenkin jälkeen jatkuvasti saama jyrkkä arvostelu osoitti, että muutoksella ei saavutettu toivottua tulosta. Jo senaatissa päätös muotoutui äänestyksen perusteella ja sitä jouduttiin muuttamaan 15.1.1844, niin kuin edellä on kerrottu. Koko silloiseen oikeudenkäyntijärjestykseen suoritetuilla toimenpiteillä ei ollut suurtakaan merkitystä, sillä kysymys oli vain oikeudenkäynnin yhden osa-alueen korjaamisesta.

.1.5. Laamanninoikeudet v. 1862 toimitetun oikeudellisen jaon jälkeen.

Maan oikeudellisen jaon perusteellinen uudistus ennen laamanninoikeuksien lakkauttamista toimitettiin v. 1862, jolloin tuomiokuntien lukumäärä lisääntyi silloin 49:stä 61:een. Jokaisen hovioikeuden tuomiopiirissä toimi kaksi laamannikuntaa seuraavasti:

Turun hovioikeus:

Turun ja Porin laamannikunta, käsittäen 12 kihlakunnanoikeuden tuomiopiiriä.

Uudenmaan ja Hämeen, ” ” 11 ” ”

Vaasan hovioikeus:

Vaasan laamannikunta, käsittäen 7 kihlakunnanoikeuden tuomiopiiriä.

Oulun ” ” 8 ” ”

Viipurin hovioikeus:

Viipurin laamannikunta käsittäen 9 kihlakunnanoikeuden tuomiopiiriä

Karjalan laamannikunta käsittäen 14 kihlakunnanoikeuden tuomiopiiriä.

1.6. Laamanninoikeuksien v. 1868 ratkaisemat riitajutut.

Vuonna 1868 ratkaisivat laamanninoikeudet riitajuttuja seuraavasti:³⁵

Turun ja Porin laamanninoikeus	674
Uudenmaan ja Hämeen ”	498
Vaasan ”	337
Oulun ”	250
Viipurin ”	430
Karjalan ”	776

Huhtikuun 27 päivänä 1868 annetun asetuksessa N:o 21 määrättiin, että veto, joka oli ilmoitettu kihlakunnanoikeuden päätökseen tai ilmoitetaan myöhemmin kuin kolme viikkoa ennen niitä laamanninkäräjiä, jotka pidetään vuoden 1868 jälkimmäisellä vuosipuoliskolla, piti lykätä ajettavaksi asianomaisessa hovioikeudessa. Samoin oli nekin asiat, joita oli käsitelty laamanninoikeudessa, mutta ei ehditty päättää vuoden 1868 kuluessa, annettava hovioikeuden käsiteltäväksi.

1.7. Keitä olivat laamannit?

Eri lähteistä käy ilmi, että jo varhaisessa vaiheessa 1300-luvulla kaikki Ruotsin laamannit olivat mahtavia Ruotsin ylimyksiä.³⁶ Suomeen ensimmäiseksi unionin ajan laamanniksi tuli tanskalaissyntyinen *Klaus Fleming*, joka sittemmin kotiutui tänne. Fleming ja hänen poikansa ja seuraajansa *Pietari Fleming* olivat jo Suomessa syntyneitä ja toimineet täällä. Lukuun ottamatta *Matti Djäkneä*, *Eerik Bitziä* ja *Henrik Bitziä*, olivat 1400-luvun laamannit, Karjalan laamanneja lukuun ottamatta, olleet kihlakunnantuomareina laamannikuntansa alaisissa tuomiokunnissa.³⁷

Kuten jo edellä on mainittu asettivat alun perin talonpojat laamannin virkaansa, mutta kuninkaanvallan vahvistuessa siirtyivät laamannien nimitykset Kustaa Vaasan aikana kuninkaalle ja v. 1569 annetussa aatelin privilegiikirjeessä vahvistettiin aatelin etuoikeus tuomarinvirkoihin. Tuomarinviroissa tapahtui näin merkittävä muutos kun niistä virkojen asemesta tuli läänityksiä.

Vuonna 1680 määräsi Kaarle XI laamannit ja kihlakunnantuomarit asumaan tuomiopiirissään ja toimittamaan itse lakikunnassaan istunnon kerran vuodessa. Näin päättyi tuomarinvirkojen läänitys ja heistä tuli virkamiehiä.³⁸

Laamanninvirkojen haltijoista on olemassa kattavia ja yksityiskohtaisia tutkimuksia,³⁹ joten kerron tässä ainoastaan maamme laamanninoikeuksien

³⁵ KA, Senaatti prokuraattorin toimintakertomukset 1843-1890.

³⁶ Blomstedt 1958, 26, Tegengren 1900 V, 242 ja Almquist 1954, 9.

³⁷ Blomstedt 1958, 27.

³⁸ Almquist 1954, 10.

³⁹ Ks. esim. Holmberg 1968: Suomen laamannikunnat ja laamannit, s. 88 – 149, Blomstedt 1958: Laamannin ja kihlakunnantuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito 1500- ja 1600- luvuilla ja Tegengren 1900 V: Bidrag till domstolarnes i Finland historia.

viimeisistä viranhaltijoista näiden oikeuksien lakkautusvuonna 1868. Tässä olen käyttänyt lähteenä Håkon Holmbergin tutkimusta.

Turun ja Porin laamannikunta.

Paul Emil Falck toimi laamannina 1843-1864. Hän syntyi v. 1805 ja myös hänen isänsä oli laamanni. Hän toimi kopistina (eräiden senaatin alimpien virkamiesten nimitys) senaatin talousosastossa ja sotilastoimituskunnassa, jossa hoiti myös kanslistin virkaa, ja sai varatuomarin arvonimen 1832. Falck oli Turun ja Porin laamannikunnan vt. laamanni v. 1836. Hänelle myönnettiin protokollasihteerin arvonimi v. 1841. Falckin kuoltua v. 1864 ei laamanninvirkaa enää täytetty, koska oli herätetty kysymys laamanninvirkojen lakkauttamisesta. Virkaa hoiti 1.7.1864 alkaen esittelijäsihteeri *Karl Johan Carpelan*.⁴⁰

Uudenmaan ja Hämeen laamannikunta.

Georg Adolf Wetterhoff oli vakinainen viranhaltija 1854-1868. Hän syntyi v. 1802 perheeseen, jossa isä oli everstiluutnantti. Toimittuaan Turun hovioikeuden auskultanttina sai hän varatuomarin arvonimen v. 1826 ja toimi kopistina samana vuotena prokuraattorin toimituskunnassa. Wetterhoff nimitettiin neljännen tarkk'ampujapataljoonan sotatuomariksi v. 1827 ja toimi siinä vuoteen 1831, jolloin pataljoona lakkautettiin. Hänestä tuli prokuraattorin toimituskunnan sihteeri v. 1833 ja prokuraattorin viransijainen v. 1846.⁴¹

Vaasan laamannikunta.

Henrik Gustaf Aminoff toimi tämän laamannikunnan laamannina 1859-1868. Hän syntyi v. 1795 majurin sotilasperheeseen. Aminoff auskultoi Vaasan hovioikeudessa ja sai varatuomarin arvonimen v. 1819. Hän palveli hovioikeudessa aktuaarina, notaarina, kamreerina, sihteerinä ja varakanneviskaalina vuosina 1820-1832. Hän oli hovioikeudessa myös venäjänkielen kääntäjä. Aminoff nimitettiin kihlakunnantuomariksi Iisalmen tuomiokuntaan 1833, Pohjanmaan keskiosan ylisen tuomiokuntaan 1835 sekä Korsholman eteläiseen tuomiokuntaan v. 1848.⁴²

Oulun laamannikunta.

Enoch Wilhelm Sallmén oli laamannina 1850-1868. Sallmén syntyi v. 1796. Hänen isänsä toimi komisionimaanmittarina. Sallmén auskultoi Turun hovioikeudessa ja sai varatuomarin arvon v. 1819. Hän palveli senaatissa v.1814-1820 kopistin ja kanslistin viroissa sekä päätullijohtokunnan jäsenenä 1821-1824. Piikkiön ja Halikon yläosan tuomiokunnan tuomarina hän oli vuodesta 1824. Sallmén oli useita kertoja Turun hovioikeuden apujäsen vuosina 1830-1842. Laamannin arvonimi myönnettiin hänelle v. 1838. Sallmén hoiti myös Uudenmaan ja Hämeen laamannikunnan Uudenmaan osan laamanninvirkaa vuosina 1847-1850. Sallménin

⁴⁰ Holmberg 1968, 133 – 134.

⁴¹ Holmberg 1968, 135.

⁴² Holmberg 1968, 139.

kuoltua 20.8.1868 hoiti Oulun laamannikunnan laamanninvirkaa varatuomari *Johan Ludvig Haeggström*.⁴³

Viipurin laamannikunta.

August Lohman oli Viipurin laamannikunnan laamannina 1851-1863. Hän syntyi kruununvoudin perheeseen v. 1794. Lohman oli niinikään Turun hovioikeuden auskultantti ja sai varatuomari arvon v. 1819. Hän toimi Turun hovioikeudessa notaarina, kanslistina ja viskaalina vuosina 1818- 1828 ja nimitettiin asessoriksi v. 1831 ja hovioikeudenneuvokseksi v. 1837, jona vuonna hän toimi myös senaatin oikeusosaston jäsenenä. Lohman sai valtioneuvoksen arvonimen v. 1844. Lohmanin kuoltua 1863 hoiti laamannikuntaa vuosina 1864-1868 Suomen Pankin johtaja, valtioneuvos *Lars Langenskiöld*.⁴⁴

Karjalan laamannikunta.

Bror Adam Tamelander toimi Karjalan laamannina ajanjaksona 1844- 1868. Hän syntyi pappisperheeseen v. 1793. Myös Tamelander oli Turun hovioikeuden auskultantti ja sai varatuomarin arvon v. 1819. Senaatin talousosaston kopistina hän toimi v. 1816 ja Turun poliisikamarin notaarina v. 1817. Tamelander palveli virkamiehenä Turun hovioikeudessa toimien kanslistina, kirjaajana ja aktuaarina sekä notaarina vuosina 1817-1827. Viipurin läänin lääninsihteerinä hän oli v. 1828. Laamannin arvonimi myönnettiin hänelle v. 1838. Tamelander oli myös Saimaan kanavaa suunnittelemaan asetetun toimikunnan jäsen v. 1844.⁴⁵

1.8. Ehdotuksia laamanninoikeuksien saattamiseksi uudelleen oikeusjärjestelmäämme.

On todennäköistä, että maamme vanhin oikeusinstituutio, laamanninoikeudet ovat lopullisesti poistuneet oikeusjärjestyksestämme. Sen satoja vuosia vanhat perinteet olivat kuitenkin juurtuneet syvästi yhteiskuntaamme ja laamanninoikeuksia yritettiin 1800-luvun loppupuolelta alkaen juurruttaa uudelleen järjestelmäämme. Kysymys ei kuitenkaan ollut näiden oikeuksien saattamisesta oikeuslaitokseemme lakkautettujen laamanninoikeuksien kaltaisina. Vaikka seuraava poikkeakin tämän tutkimuksen otsikosta katson aiheelliseksi seuraavan lyhyen selonteon.

Ensimmäisen ehdotuksen laamanninoikeuksien uudelleen perustamisesta teki asetuksella 23.5.1892 asetettu ns. *Wreden komitea*, jonka tehtävänä oli valmistella tuomioistuinlaitoksen uudistamista. Komitea sai mittavan työnsä valmiiksi

⁴³ Holmberg 1868, 141.

⁴⁴ Holmberg 1968, 137-138.

⁴⁵ Holmberg 1968, 136.

3.12.1900. Mietintö käsitti ehdotukset perusteluineen tuomioistuinlaiksi sekä riita- ja rikosasiain oikeudenkäynniksi.

Ehdotuksen mukaan yleisiä tuomioistuimia olisivat kihlakunnanoikeus, laamanninoikeus, hovioikeus ja korkein oikeus. Kaupunkien oma tuomiovalta lakkautettaisiin ja useimmat niistä yhdistettäisiin tuomiokuntaan. *Nämä laamanninoikeudet olisivat täysin erilaisia* sekä kokoonpanonsa että tehtäviensä osalta kuin aikaisemmat laamanninoikeudet. Puheenjohtajana niissä olisi laamanni ja jäsenenä kaksi lakikunnassa palvelevaa kihlakunnantuomaria. Rikosasioiden käsittelyssä laamanninoikeudessa olisi lisäksi laamanninlautakunta.

Wreden komitean ehdotuksessa kihlakunnanoikeuden ratkaisuun olisi haettu muutosta laamanninoikeudessa ja siitä nostoteitse hovioikeudessa. Laamanninoikeudessa alulle pannuissa riita-asioissa olisi muutosta taas haettu hovioikeudessa ja siitä edelleen nostoteitse korkeimmassa oikeudessa. Sitävastoin rikosasioissa, jotka laamanninoikeus oli käsitellyt ensimmäisenä asteena, haettiin muutosta nostoteitse suoraan korkeimmassa oikeudessa. Viimeksi mainituissa rikosasioissa oli siis vain kaksi oikeusastetta, mutta muissa asioissa kolme astetta.

Seuraavan kerran laamanninoikeuksia ehdotettiin tuomioistuinjärjestelmäämme korkeimman oikeuden annettua 1921 *O.Hj. Granfeltille* toimeksi valmistaa uusi ehdotus, jossa olisi rajoitettava, mikäli mahdollista, yleisten tuomioistuinten luku kolmeen. Granfelt sai ehdotuksensa valmiiksi 1923.⁴⁶ Yleisenä alioikeutena olisi toiminut kihlakunnanoikeus taikka, mikäli sen tuomiopiiri olisi käsittänyt vain kaupungin, raastuvanoikeus.

Yleisiä tuomioistuimia olisivat lisäksi olleet laamanninoikeus ja korkein oikeus. Ehdotuksessaan *Granfelt luopui historiallisesta hovioikeudesta ja ehdotti tilalle laamanninoikeutta*. Tämä olisi siis toiminut ylioikeutena mutta myös ensimmäisenä asteena eräissä siviiliasioissa ja eräissä virkarikosasioissa. Laamanninoikeuden kokoonpano olisi käsittänyt puheenjohtajan ja kaksi lakimiesjäsentä sekä nelijäsenisen lautakunnan. Lautakunnan olisivat korvanneet merioikeus- ja kaupan alaa koskeissa jutuissa asiantuntevat lisäjänet. Granfelt ehdotti myös vaihtoehtoisesti, että laamanninoikeudessa voitaisiin käsitellä ensimmäisenä oikeusasteena sellaiset rikosasiat, joissa voi seurata kuolemanrangaistus tai elinkautinen kuritushuonerangaistus. Tällöin olisi muutoksenhakuasteena suoraan korkein oikeus.

Mainittakoon vielä erikoisuuden vuoksi, että Granfeltin ehdotuksessa oli tuomioistuinlakiin otettu säännökset sovintolautakunnista. Ehdotuksen mukaan kuntiin, jotka muodostivat tuomiokunnan, asettaisi kunnanvaltuusto sovintolautakunnan, johon kuuluisi viisi jäsentä.

Granfelt perusteli sovintolautakuntien asettamista m.m. sillä, että niin kansanvaltaisessa maassa kuin Suomen tasavallassa on paikallaan perustaa lainoppineista jäsenistä muodostettujen tuomioistuinten rinnalle lainkäyttöelimiä, jotka koostuisivat pelkästään maallikoista.

⁴⁶ Professori Otto Hjalmar Granfeltin ehdotus oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi v. 1923, Helsinki 1925.

Granfeltin ehdotusta tarkastamaan asetettiin v. 1924 komitea, joka poikkeuksellisesti koostui vain käytännön lakimiehistä. Komitean mietinnön, joka valmistui v. 1925,⁴⁷ mukaan olisi oikeudenkäyntien jouduttamiseksi perustettava kyllin useita laamanninoikeuksia, joiden tuomiopiirit vastaisivat lääninjakoa. Myös alioikeuksien tuomiopiirejä olisi pienennettävä, jolloin tuomiokuntia jouduttaisiin lisäämään ja oikeudenkäyttö näin nopeutuisi. Sovintolautakuntien perustamisen suhteen komitea asettui kielteiselle kannalle, koska ne vain pitkittäisivät oikeudenkäyntejä. Myöskään laamanninoikeuteen ei ollut syytä asettaa lautakuntaa.

Merkillepantavaa oli vielä, että tämäkään komitea ei hyväksynyt ylioikeuden nimeksi hovioikeutta vaan katsoi, että maa-oikeus sopisi paremmin ylioikeuden nimeksi. Maa-oikeuden puheenjohtajana olisi kullakin osastolla ollut maatuomari ja jäsenenä maa-oikeusneuvokset. Toimikunta katsoi, että nämä sopisivat paremmin suomenkieleen kuin aikaisemmin ehdotetut käännösnimet laamanninoikeus ja laamanni.

2. Kämnerinoikeudet.

2.1. Kämnerinoikeuksien varhaisimpia vaiheita.

Kun Maunu Eerikinpojan maanlaki (1350) oli tarkoitettu yleiseksi koko valtakunnassa noudatettavaksi laiksi syntyi tarve yleisen kaupunkilain laatimiseksi. Näin vuosina 1350-1357 valmistui yleinen Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki, joka lienee laadittu etupäässä Tukholman tarpeita silmällä pitäen mutta oli tarkoitettu noudatettavaksi kaikissa valtakunnan kaupungeissa. Tässä laissa kaupunkien hallintoa ja oikeudenhoitoa ohjaavat säännökset olivat suurimmaksi osaksi saksalaista alkuperää. Suomeen perustetut uudet kaupungit ryhtyivät myös privilegioidensa ohella käyttämään sanottua lakia. Kaupunkilaista ilmestyi useita eri painoksia, joista vuonna 1618 ilmestyneessä laitoksessa kumottiin määräys, jonka mukaan kaupungin hallituksen jäsenistä piti olla puolet saksalaisia.⁴⁸

Mikä elin näissä kaupungeissa kantoi huolen hallinnosta ja oikeudenhoidosta? Useissa kohdin puhutaan kaupungin maistraatista tai pormestarista ja raadista. Tullessa 1600-luvulle näyttää maistraatti hoitaneen sekä hallintoa että oikeudenhoitoa, joksi nimetään raastuvanoikeus. Tänä ajankohtana, nimenomaan sen alussa, ei tehty jyrkkää eroa valtiollisen ja kunnallisen hallinnon välillä. Kuninkaan voudin tuli kaupunkilain mukaan osallistua maistraatin tärkeimpiin hallinnollisiin ja oikeudenhoidollisiin tehtäviin. Raadissa saattoi 1600-luvun alkuvuosikymmeninä olla joko yksi tai kaksi pormestaria ja joskus useampikin sekä useampia raatimiehiä.⁴⁹ Maunu Eerikinpojan kaupunkilain mukaan raatiin kuului kuusi pormestaria ja kolmekymmentä raatimiestä, jota säännöstä ei kuitenkaan

⁴⁷ Ehdotus oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi. Professori Otto Hjalmar Granfeltin laatimaa ehdotusta tarkastamaan asetetun komitean mietintö. Helsinki 1925.

⁴⁸ Forsman 1896, 113-116.

⁴⁹ Ranta 1981, 77-78 ja Halila 1942, 35.

käytännössä noudatettu. Tukholma lienee tässä ollut poikkeuksena. Kaupunkilaki jakaantui eri kaariin (balker), joista oikeudenhoidosta vastasi ”Radzstuffw balker.” Raastuvanoikeus- nimitys syntyiikin siitä huoneesta, jossa tämä toimi tuomioistuimena.

Kaupunkilain mukaan raati olisi toiminut tuomioistuimena sekä istuntohuoneessa että ulkona torilla. Viimeksi mainitun raadin toiminnasta ei ole olemassa yksityiskohtaisempaa tietoa. On vain maininta, että ne lakkasivat ja tilalle olisi tullut kämnerinoikeus. Petri Karonen⁵⁰ kuitenkin huomauttaa, että mikään alkuperäisaineistoissa ei viittaa siihen, että Suomen kaupungeissa kämneri, torioikeus ja kämnerinoikeus olisivat olleet yhteydessä toisiinsa. Tämän vuoksi mainittua kaupunkilain toriraatia ei voida pitää suoranaisena esikuvana 1600-luvulla perustetuille kämnerinoikeuksille, Tukholmaa jälleen lukuunottamatta.

Kämnerinoikeuksien varhaisemmasta kehityksestä Suomessa ei meillä ole paljonkaan tietoa. Aimo Halila⁵¹ luonnehtii niitä suurten kaupunkiyhteisöjen sovittelu- ja järjestysoikeuksiksi, jotka toimivat aluksi verrattain vaatimattomin muodoin ja joista vedottiin raastuvanoikeuteen. Vasta 1600-luvun jälkipuoliskolla voidaan puhua järjestäytyneestä kämnerinoikeudesta.

Virkamies, jota kutsuttiin kämneriksi ei välttämättä liity kämnerinoikeuksiin, sillä 1600-luvulla joissakin sellaisissa kaupungeissa, joissa ei ollut kämnerinoikeutta tavataan tämän nimisiä virkamiehiä. Näiden virkamiehien tehtävät liittyivät pääasiallisesti veronkanto- ja toimeenpanotehtäviin. Myöhemmin tämä virkanimitys katosi kokonaan ja se korvattiin rahastonhoitajan nimikkeellä. Näiden virkamiesten yhteyksistä perustettuihin kämnerinoikeuksiin ei ole saatu minkäänlaisia todisteita. Kaikki saatavilla oleva tieto viittaaakin siihen, että kämneri ja kämnerinoikeus ovat vain nimien samankaltaisuuden vuoksi tulleet yhdistetyiksi toisiinsa ja kämnerit häviävät joko samaan aikaan tai myöhemmin kuin kämnerinoikeudet perustetaan.⁵² Vuonna 1619 annetussa kaupunkien hallintoa koskevan säädöksen⁵³ annetaan ohjeet kämnerinoikeuden perustamisesta ja toiminnasta: ”*Kämndrerne skole wara två til tahlet i hwarie Stadh, och skole uti Rådstugun hafwa ett serdeles rum, som skal kallas Kämnerstugun: Deras ämbete skal wara at uptaga alla ringa och smdrre saker til förhör, och dem antingen i wänlighet bijladgia, eller uti liusa och klara saker framläggia Lagen, Ordinantierne och Privilegierne och derefter döma.*” Tämän lisäksi säädöksessä kämnerit veloitettiin keräämään, säilyttämään sekä tilittämään sakkorahat kaupungille käskynhaltijan, voudin ja kirjurin (Tienare) läsnäollessa. Samoin tuli kämnerien kerätä kaupungille tulevat maksut ja verot ja valvoa, että ne suoritettiin määräajassa. Kämnerien tehtäviin kuului vielä seurata kaikkea kaupungin toimintaa ja muutoksia, jonka vuoksi heidän tuli joka viikon kolmena päivänä kello 8 ja 11 välisenä aikana kokoontua kämnerinhuoneeseen käsittelemään heille tulleita asioita, jolloin pöytäkirjaa piti kaupungin vartiokirjuri (Wårdskrifware).

⁵⁰ Karonen 1994, 27-28.

⁵¹ Halila 1940, 265-266.

⁵² Karonen 1994, 23-24.

⁵³ Stiernman 1747.

Petri Karosen tutkimuksen mukaan kämnereitä tavataan Suomessa 1500- ja 1600-luvulla Turussa, Viipurissa, Raumalla, Uudessakaupungissa, Porissa, Vaasassa ja Kokkolassa. Kun 1600-luvulla näissä kaupungeissa, Poria ja Kokkolaa lukuunottamatta, on toiminut kämnerinoikeus täytyy tällä oikeudella ja kämnerin virkanimikkeellä olla muutakin yhteyttä kuin vain samansuuntainen nimi. Porissa kämnerin nimi sulautui kaupunginvoudin nimeksi jo 1630-luvun alkupuolella ja Kokkolassa kämneri oli raatiin kuulunut henkilö, joka työskenteli lähinnä veronkanto- ja toimeenpanotehtävissä. Virkanimike hävisi vuoden 1647 jälkeen.⁵⁴

Kämnerien erilaisista tehtävistä kertoo *Aimo Halila*,⁵⁵ että heidän tehtävänsä vaihtelivat eri paikkakunnilla. Turun kämneri toimi 1620-luvulla maistraatin avustajana siviiliasiaien käsittelyssä ja päätösten täytäntöönpanossa, haastemiehenä ja vieläpä yleisenä syyttäjänä. Myös Uudenkaupungin kämnerillä havaitaan olleen samanlaisia tehtäviä. Kämnerin tehtävät olivat raskaita ja vähän haluttuja eikä heidän yhteiskunnallinen asemansa ollut kovin korkea. Akateemisen koulutuksen saanut pyrki vain harvoin kämneriksi.

Kämnerinoikeuksien organisaatiosta mainitsee *Petri Karonen* ⁵⁶, että se oli jokaisessa Suomen kaupungissa 1600-luvun loppupuolella hyvin kevyt. Tämä tarkoitti sitä, että ratkaisuja teki etupäässä kirjuri (!), joka saattoi samalla olla myös kaupunginkirjuri. Ratkaisuja teki myös joko puheenjohtajana tai lisäjäsenenä toiminut raatimies. Toisinaan kokoonpanoon kuului myös yksi tai kaksi porvariston edustajaa. Tällaisen joustavan kokoonpanonsa vuoksi kämnerinoikeus oli kaupungille taloudellisesti hyvin edullinen. Sen kustannukset Turussa, Viipurissa, Vaasassa ja Helsingissä olivat korkeintaan 1/10 osa kaupungin tärkeimmän hallinto henkilöstön kustannuksista. Raumalla kämnerinoikeudessa istuneille henkilöille ei liene maksettu yhtään mitään.

Kämnerinoikeuksien perustamiseen Suomen kaupungeissa 1600-luvun ensi puoliskolla on monenlaisia syitä. Perustaminen ei tapahtunut pelkästään sen takia, että Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki ja vuoden 1619 säädös antoivat tästä määräyksiä. Ensisijainen syy oli kaupungin tarve, joka tarkoitti raastuvanoikeuksiin kertynyttä jutturuuhkaa. Valtiovalta toimi tässä prosessissa lähinnä uudistusten puolestapuhujana ja pyrki varsinkin 1640-luvun lopussa perustamaan kämnerinoikeuden maan jokaiseen kaupunkiin.⁵⁷

Miten kruunu sitten onnistui kämnerinoikeuksien juurruttamisessa Suomeen kysyy *Petri Karonen* ja vastaa, että kämnerinoikeus perustettiin vain kuuteen kaupunkiin yli kahdestakymmenestä ja vuoteen 1660 tultaessa niitä oli toiminnassa enää neljä. Kaupungitkin hyötyivät siitä, että näitä oikeuksia vuoden 1619 säädöksen vastaisesti ei perustettu jokaiseen kaupunkiin. Tällä tavoin välttyttiin tuomioistuinlaitoksen yliorganisoinnilta.⁵⁸

1600-luku on monella tavoin merkittävä Ruotsi-Suomen historiassa. Talouselämän alueella elettiin ennen kaikkea merkantilismin aikaa, joka meillä jatkui vielä 1800-

⁵⁴ Karonen 1994, 21-23.

⁵⁵ Halila 1940, 269-270.

⁵⁶ Karonen 1994, 215.

⁵⁷ Karonen 1994, 209.

⁵⁸ Karonen 1994, 216.

luvun puoliväliin saakka. Kauppatase, viennin ja tuonnin erotus, pyrittiin pitämään mahdollisimman positiivisena. Tähän löytyi keinoja lainsäädännöstä ja myönnettävistä privilegioista. *Jukka Kekkosen*⁵⁹ mukaan varsinaisena merkantilismin läpimurtokautena pidetään yleensä Kustaa II Adolfin hallituskautta (1611-1632). Tämän linjan voimistumisen myötä tapahtuivat myös keskeiset oikeudelliset muutokset, kuten keskitetyn hallintokoneiston luominen ja oikeuslaitoksen uudelleenorganisointi. Järjestelmä vahvisti myös kaupunkien ja niiden privilegioidun porvariston ja muiden privilegioiden varassa toimineiden asemaa.

Elinkeinoelämän laajenemisella oli merkityksensä myös oikeuselämässä, jossa se synnytti uutta lainsäädäntöä. Keskushallinnon pyrkimys kämnerinoikeuksien perustamiseksi kaupunkeihin on nähtävä myös tätä taustaa vasten.

2.2. 1734 vuoden jälkeinen aika.

Kämnerinoikeuksien tarpeellisuudesta ei koskaan käyty sellaista yleisvaltakunnallista keskustelua kuin laamanninoikeuksista. Tähän oli syynä luonnollisesti niiden vähäinen merkitys alimmana oikeutena ja se, että niitä oli vain harvoissa kaupungeissa. Niiden perustaminen oli kunkin kaupunkiyhdyskunnan oma harkinnanvarainen asia. Tultaessa 1700-luvulle oli Suomessa kämnerinoikeudet Helsingissä, Turussa, Porissa, Loviisassa, Vaasassa, Oulussa, Viipurissa ja Haminassa.

Vuoden 1734 yleiseen lakiin kirjattiin yksityiskohtaiset määräykset menettelystä kaikissa tuomioistuimissa. Oikeudenkäymiskaaren 5. luvussa määriteltiin kämnerinoikeuksien tuomiovalta sanomalla, että sen tuli tutkia ja tuomita kaikki kaupungin riita-asiat sekä sellaiset rikosasiat, jotka eivät lain tai erityisten säännösten mukaan kuuluneet muuhun oikeuteen. Jos asia koski henkeä ja kunniaa, niin se oli kämnerinoikeuden tutkittava ja sen jälkeen toimitettava raastuvanoikeuteen. Tällainen asia ei kuulunut kämnerinoikeuden tuomiovaltaan. Poikkeuksena tästä oli jälleen Tukholman kämnerinoikeus, joka siis kykeni tuomitsemaan henkirikosasiassakin.

Kämnerinoikeudet eivät myöskään voineet oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 1,2,3 ja 5 §:n käsitellä vekseli- ja merioikeusasioita, pesän luovuttamista velkojille, eräitä perintö- ja holhousasioita sekä lainhuudatus- ja kiinnitysasioita, jotka siis kuuluivat raastuvanoikeuksien ratkaistaviin asioihin. Saman luvun 4 §:ssä sanottiin selvyiden vuoksi, että sellaisissa kaupungeissa, joissa ei ollut kämnerinoikeutta, ratkaisi raastuvanoikeus nekin asiat, jotka oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 1 §:n mukaan kuuluivat kämnerinoikeudelle. Vuoden 1734 laki vain vahvisti aikaisemman käytännön.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:ssä määrättiin, että kämnerinoikeuden tuomiokirja oli jokaisen oikeuden jäsenen allekirjoitettava. Tämä ynnä sakkoluettelo oli lähetettävä hovioikeuteen määrääjassa sakon uhalla. Jos tuomitut sakot tulivat kaupungille ei sakkoluetteloa tarvinnut lähettää. Oikeudenkäymiskaaren 23 luvun 1 §:ssä oli lisäksi määräys, että kämnerinoikeus oli tuomionvoiva kolmijäsenisenä.

⁵⁹ Kekkonen 1987, 10-15.

1800-luvulla perustettiin Pohjanlahden kaupungeista Ouluun kämnerinoikeus 1801, mutta se jatkoi toimintaansa aina yleiseen lakkautuspäätökseen 1868 saakka. Sitävastoin Kokkolaan 1833 perustettu kämnerinoikeus porvariston yleisestä toivomuksesta lakkautettiin jo 1864. Tähän oli syynä kaupan ja muun liike-elämän lamaantuminen, koska kauppiaat olivat kärsineet tuntuja menetyksiä haaksirikkojen vuoksi.⁶⁰ Kämnerinoikeudet olivat 1800-luvulla itsenäisiä maistraatista riippumattomia tuomioistuimia, joiden puheenjohtajana toimi oikeudellisen koulutuksen saanut *praeses*. Hänellä oli apuna kaksi apujäsentä (*bisittare*), jotka nimitettiin kaupungin porvareista. Vaasassa heidän toimiaikansa oli kerrallaan kolme kuukautta. Apujäsenet vanhoivat raastuvanoikeudessa tuomarinvalan. Sekä pormestari että kämnerinoikeuden puheenjohtaja olivat kaupungin virkamiehiä.⁶¹

Kämnerinoikeuksien lakkauttamisvuonna 1868 oli maassamme seitsemän kämnerinoikeutta. Näistä oli Turun hovioikeuspiirissä Helsingin, Turun ja Porin kämnerinoikeudet, Vaasan hovioikeuspiirissä Vaasan ja Oulun kämnerinoikeudet sekä Viipurin hovioikeuspiirissä Viipurin ja Haminan kämnerinoikeudet.

2.3. Kämnerinoikeuksien v. 1868 ratkaisemat riita- ja rikosjutut.

Viimeisenä toimintavuotenaan 1868 *ratkaisivat* kämnerinoikeudet *riitajuttuja* seuraavasti:⁶²

Helsingin kämnerinoikeus	283	Turun kämnerinoikeus	299
Porin ”	364	Vaasan ”	130
Oulun ”	290	Viipurin ”	513
Haminan ”	83		

Vuonna 1868 *ratkaisivat* kämnerinoikeudet *rikosasioita* seuraavasti:⁶³

Helsingin kämnerinoikeus	312	Turun kämnerinoikeus	264
Porin kämnerinoikeus	266	Oulun kämnerinoikeus	298
Vaasan kämnerinoikeus	201	Haminan kämnerinoikeus	42
Viipurin kämnerinoikeus	283		

Palautettakoon vielä mieliin, että oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 1 §:n mukaan oli kämnerinoikeudessa käsiteltävä kaikki riidat ja rikosasiat, jotka eivät lain ja erityisten säädösten mukaan kuuluneet muuhun oikeuteen. Jos asia koski henkeä tai kunniaa, ”niin se oli kämnerinoikeudessa tutkittava, vaan ei tuomittava, ja tutkinto lähetettävä heti raastuvanoikeuteen.” Saman kaaren 6 luvun 1 §:n mukaan oli taas raastuvanoikeudessa käsiteltävä kaikki kämnerinoikeudesta vedotut asiat sekä tuomittava myös kaikki vekseli- ja merioikeusasiat ynnä eräät muut asiat. Niissä kaupungeissa, joissa oli kämnerinoikeus ei siis raastuvanoikeus käsitellyt muita kuin edellä mainittuja rikosasioita, jotka oli ensin tutkittu kämnerinoikeudessa. Muissa

⁶⁰ Möller 1970, 290-291.

⁶¹ Luukko 1979, 281-283.

⁶² KA. Senaatti Prokuraattorin toimintakertomukset 1863-1890.

⁶³ KA. Prokuraattorin toimintakertomukset 1863-1890.

rikosasioissa haettiin oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 5 §:n mukaisesti muutosta kämnerioikeuden päätökseen valittamalla suoraan hovioikeudessa.

Prokuraattorin tilastotauluissa, jotka liittyivät prokuraattorin toimintakertomuksiin, on eroteltu kämnerin- ja raastuvanoikeuksiin saapuneet rikosasiat, mutta ratkaistuista asioista ilmoitettu näiden oikeuksien osalta vain yksi yhteinen luku.

3. Ritarisyynioikeus.

3.1. Syynioikeuden synty.

Riidat tilusten rajoista ja eri kylien väliset rajariidat ratkaistiin alunperin siten, että asianosaiset nimesivät kumpikin kuusi katselmusmiestä, jotka toimituksessa yrittivät päästä selvyyteen rajan kulusta. He antoivat tämän jälkeen lausuntonsa varsinaisilla käräjillä ja toimivat näinollen riidassa todistuskeinona eikä itsenäisenä tuomioistuimena. Asianosaiset alkoivat kuitenkin vähitellen kutsua katselmustoimituksen jäseniksi kihlakunnanoikeuden lautamiehiä ja koska nämä eivät halunneet antaa lausuntoa omassa oikeudessaan, niin tuli tavaksi, että katselmusmiehet alkoivat ratkaista asian jo paikanpäällä. Näin muodostui katselmusmiehistä erikoistuomioistuin, katselmusoikeus (synerätt) vaikkakin sen kokoonpano oli sama kuin varsinaisen kihlakunnanoikeuden. Syynioikeuden päätöksestä voitiin vedota laamanninsyynioikeuteen, joka oli muodostunut samoin perustein kuin vastaava alioikeus. Jos asianosainen ei ollut tyytyväinen laamanninsyynioikeuden päätökseen oli hänellä mahdollisuus armollisesti pyytää kuninkaalta ritarisyyniä.⁶⁴

Ritarisyynioikeutta voidaan pitää niiden jo 1400-luvun alun syynioikeuksien (katselmusoikeuksien) suoranaaisina jatkoina, jotka tanskalaisen esikuvan mukaisesti kuningas määräsi ratkaisemaan paikan päällä esiintyviä rajankäyntiriitaisuuksia. Säilyneissä pöytäkirjoissa näitä toimituksia maanlain terminologian mukaisesti tavallisesti nimitettiin maakatselmuksiksi (landssyner). 1600-luvun alkupuolella oli maakatselmus samaistunut laamanninkäräjien syynioikeuksien kanssa eikä sitä näinollen voitu enää pitää kuninkaan syynioikeutena. Uudelle oikeudelle piti löytää nimi, koska virallisissa asiakirjoissa puhuttiin m.m. ylimääräisestä katselmuksesta, kuninkaan tutkintokäräjistä (konungsräfäst) ja ritarisyynistä. Vaikka vuonna 1615 perustettu hovioikeus nimenomaan lopetti tutkintokäräjät käytettiin myös tätä nimitystä aina vuoteen 1637, jonka jälkeen toimituksen virallinen nimi oli ritarisyynioikeus.⁶⁵

3.2. 1734 vuoden lain jälkeinen aika.

⁶⁴ Almquist 1961, 29.

⁶⁵ Almquist 1942, 683-684.

Vuoden 1734 laki järjesti uudelleen oikeudenkäynnin tilusriidoissa ja lakkautti kihlakunnan- ja laamanninoikeuksien syynioikeudet. Vaikka katselmuksessa oli kysymys määrätyn asiantilan todistamisesta katselmuksesta ei kuitenkaan otettu säännöksiä oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun. Säännökset rajariidoista otettiin maakaaren 14 lukuun, jonka mukaan asianosaisten tuli pitää tiluskatselmus määrättyinä päivinä. Jos he eivät päässeet sovintoon, niin asia oli saatettava käräjille. Jos käräjilläkään ei päästy sovintoon ilman katselmusta, niin oikeuden tuli määrätä pidettäväksi sellainen. Tässä tuli olla läsnä kihlakunnantuomarin ja lautakunnan ja asiassa oli julistettava päätös katselmuspaikalla. Joka ei tyytynyt katselmustuomioon sai hakea siihen muutosta vedolla laamanninoikeudesta siten kuin oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 10 §:ssä oli määrätty. Laamanninkatselmuksessa piti lautakunnan olla lähimmästä ”ulkokihlakunnasta”. Katselmustuomiosta ei saanut hakea muutosta tavanmukaisin muutoksenhakukeinoin, mutta jos joku oli tuomioon tyytymätön oli hänellä mahdollisuus hakea kuninkaalta kolmen kuukauden kuluessa *ritarikatselmusta*.

Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 10 §:n mukaan kuninkaan tuli määrätä, sitten kun häneltä oli anottu ritarikatselmusta, yksi kuninkaan ja valtakunnan neuvonantajista, tahi joku kunniassa ja virassa heitä lähinnä oleva sekä neljä muuta lainoppinutta ja jäävitöntä miestä ynnä kihlakunnan lautakunta pitämään riidanalaista katselmusta ja siitä tuomitsemaan. Muutoksenhakijan tuli tätä ennen asettaa täysi takaus kuluista ja vahingosta ja jos riita koski metsää määrättiin se tavarikkoon.

Oikeudenkäymiskaareissa oli vielä erinäisiä säädöksiä menettelystä. Niinpä 2 luvun 6:n mukaan kaikki maariidoissa pidetyt katselmukset päätöksineen oli kirjoitettava tuomiokirjaan sekä oikeudenkäymiskaaren 23 luvun 1 §:n mukaan laillisessa katselmuksessa maariidassa ei saanut tuomita ellei lautakunnassa ollut seitsemää jäsentä.

3.3. Ritarisyynioikeus tuomioistuimen nimenä.

Ruotsalainen oikeushistorioitsija *J.E.Almquist* sanoo tämän tuomioistuimen erikoisen nimen herättävän historiasta kiinnostuneen huomion ja tuovan vision kaukaisesta keskiajasta. Kun tämä tuomioistuin toimi vielä 1800-luvulla, jolloin ei enää ollut olemassa ritareita niiden alkuperäisessä merkityksessä, tuntuu erikoiselta ajatella, että valtakunnan korkeimpaan arvoasteikkoon kuuluvien henkilöiden täytyi ennen junien aikakautta matkustella kurjia teitä pitkin erämaihin ratkomaan tilusriitoja. Ritarisyynioikeuden vanhahtaville toimintatavoille antoi myös leimansa erikoinen tapa pitää tuomiota julistettaessa hattu päässä. Tämä tuntuu aluksi luonnolliselta tavalta, koska ritarisyynioikeus toimi etupäässä ulkona luonnossa ja tuomio julistettiin itse riitapaikalla. Todellisuudessa tavalla oli kuitenkin syvä symbolinen tarkoitus. Tällä nimittäin haluttiin osoittaa, että ritarisyynioikeus tuomitsi kuninkaan nimissä kuninkaan erityisenä tuomioistuimenä rajariidoissa. Hattu oli jo muinaisuudessa korkeimman ylivallan oikeussymboli. Alkuperäinen sen taustana ollut ajatus oli mahdollisesti se, että tuomioistuimen jäsenet olivat saaneet hattunsa kuninkaalta merkkinä siitä, että hän täten oli luovuttanut heille oikeutta jakavan toimivaltansa. Erikoista oli joka tapauksessa, että tällainen traditio oli

säilynyt yhteiskunnassa vuosisatoja etenkin, kun ritarisyynioikeus ei ollut vakinainen vaan asetettiin tarpeen mukaan määräämällä aina uusia jäseniä.⁶⁶

3.4. Suomen autonomian aikakausi.

Edellä oleva kuvaus kertoo menettelystä Ruotsissa eikä sen välttämättä tarvitse merkitä, että meillä olisi noudatettu vastaavaa tapaa. Autonomista Suomea sitoivat kuitenkin oikeudenkäymiskaaren määräykset muutoksen hakemisesta laamanninkatselmuksen tuomioon. Anomus ritarikatselmuksen myöntämisestä tehtiin nyt kuninkaan sijasta senaatille. Hallituskonseljin vuonna 1809 annetun ohjesäännön toisen osan 1. luvun 5-kohdan mukaan anomukset ritarisyynioikeuden saamiseksi oli tehtävä senaatin oikeusosastoon.⁶⁷

4. Yhteenvedo.

Laamannin- ja kämnerinoikeudet ovat Ruotsi-Suomen oikeushistoriassa merkittäviä perinteisiä tuomioistuimia. Tukholman hovioikeuden perustamisen jälkeen 1614 oikeusastejärjestelmän vakiinnuttua alkoi laamanninoikeuksien merkitys vähin erin vähentyä. Tämä näkyi muun ohella siinä, että laamanninkäräjien kokoontumisvelvollisuutta harvennettiin. Sanotun vuoden jälkeen se muuttui myös pelkäsi siviiliasioiden muutoksenhakuasteeksi, kuten jo edellä on huomautettu.

Yhteiskunnan kehittymisen myötä vaadittiin yhteiskuntaa palvelemaan tarkoitetuilta laitoksilta ja viranomaisilta joustavampaa toimintaa. Laamanninoikeudet koettiin meillä jo 1800-luvun alkupuolelta lähtien oikeudenkäyntiä hidastavaksi laitokseksi. Vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n mukaan määrättiin, että jos laamanninkäräjät alkavat ennenkuin kolme viikkoa oli kulunut kihlakunnanoikeuden päätöksen julistamisesta ja vetoaja ilmoitti, ettei hän ehtinyt ajaa juttuansa näissä käräjissä, niin hänellä oli oikeus ajaa vetokanteensa perille *vuoden kuluttua* pidettävissä laamanninkäräjissä. Moitteet laamanninoikeuksien ratkaisujen viipymisistä ei näin ollen ollut turhaa puhetta. Kuten edellä on käynyt ilmi tätä epäkohtaa yritettiin korjata vuoden 1843 annetulla asetuksella. Lainmuutos ei voinut paljoakaan auttaa tilannetta, sillä se koski aluksi vain osaa laamanninoikeuksista, vaikka se seuraavana vuotena ulotettiin koskemaan kaikkia laamanninoikeuksia. Lainmuutoksella ei kokonaisuuden kannalta ollut suurtakaan merkitystä. Merkittävää on, että lainsäätäjä itsekin myönsi oikeuden saavuttamisen laamanninoikeudessa olevan hidasta, sillä oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 3 §:n mukaan vedottiin kihlakunnanoikeuden päätöksestä vekseli- ja merilakiasioissa sekä maakaupasta johtuvissa asioissa suoraan hovioikeuteen.

Laamanninoikeuksia pidettiin myös yhteiskunnalle kalliina. Kansalaiset joutuivat maksamaan laamannin- ja kihlakunnantuomarinveroa, joka oli vanha henkilökohtainen vero. Tämä vero lakkautettiin vuonna 1865.

⁶⁶ Almquist 1942, 683.

⁶⁷ Ritarisyynioikeuden kokoonkutsuminen ei enää näytä kiinnostaneen, sillä oikeusosaston anomusdiarissa vuosilta 1866, 1867 ja 1868 ei ole merkintää ainoastakaan anomuksentekijästä. Antamassaan lausunnossa valtiopäiväesitykseen n:o 21/1867 huomauttaa lakivaliokunta, että tämä vanha tuomioistuin ei ole kokoontunut miesmuistiin.

Laamanninoikeudessa oli 12-miehinen lautakunta, johon jäsenet otettiin lakikuntaan kuuluvien kihlakunnanoikeuksien lautamiehistä, kuten jo edellä on mainittu. Varsin arkaainen oli säännös oikeudenkäymiskaaren 3 luvun 2 §:ssä, jossa annettiin laamannille oikeus ottaa ”avuksensa ja neuvoksensa muutamia lainoppineita miehiä”. Kuten jo edellä on kerrottu johtuu tämä erikoinen tapa *Jan Eric Almquistin* mukaan siitä, että vanhempina aikoina oli laamannilla tapana pyytää säätyhenkilö seuraamaan häntä kärjämatkoille. Nykyisen käsityksen mukaan järjestelmä oli absurdi, mutta oliko se sitä myös 1800-luvun katsomuksen mukaan?

Ritarisyyntoikeus oli sidoksissa laamanninoikeuksiin ja sen merkitys oli ajan myötä vähentynyt. Tämän oikeuden kokoonpano viittasi myös kansalaisten eriarvoisuuteen, joka ajankohdan huomioonottaen ei enää vastannut kansalaisten käsitystä yhteiskunnasta. Yhtenä merkinä tästä oli aateliston erikoistuomioistuimen lakkauttaminen vuoden 1867 valtiopäivillä.

Kämnerinoikeuksia oli vain harvoissa kaupungeissa, koska jokainen kaupunki jo keskiajalta lähtien muodosti oman itsehallintoyhdyskunnan ja huolehti itse oikeuslaitoksestaan. Kaupunkien oikeudet perustuivat niille annettuihin privilegioihin ja valitusten johdosta annettuihin kuninkaallisiin päätöksiin. Kaupunkien tuomioistuimet olivat kuitenkin osa valtakunnallista oikeudenhoitoa sillä laki oli yhteinen ja ylioikeus valvoi kaupunkituomioistuimen oikeudenkäyttöä.

Valituksia kaupunkien oikeushoidosta ei juurikaan esitetty. Tämä johtui siitä, että näiden tuomioistuinlaitokset, kämnerinoikeudet ja raastuvanoikeudet pitivät istuntojaan tarpeeksi usein. Erikoista tässä oikeushoidossa oli se, että kaupunkilainen saattoi saada asiansa tutkittavaksi neljässä eri oikeusasteessa, kun taas naapurikaupungin, jossa ei ollut kämnerinoikeutta, asukkaalla oli käytettävissään samanlaisessa jutussa vain kolme oikeusastetta. Kämnerinoikeuksien ylläpito tuotti kaupungille kuitenkin melkoisia kustannuksia ja tämän vuoksi suurin osa kaupungeista antoi raastuvanoikeuden hoitaa kaikki oikeusasiat. Kuten edellä esitetyistä tilastoista voidaan havaita käsiteltiin varsinkin suurimpien kaupunkien kämnerinoikeuksissa suuri määrä asioita, jotka kämnerinoikeuksien lakattua siirtyivät vuoden 1869 alusta raastuvanoikeuksiin seurauksin, että suurimpiin niistä oli pakko perustaa uusia osastoja.

Paitsi edellä mainittuja tuomioistuimia oli kaupungissa raastuvanoikeuden rinnalla myös maistraatti, joka toimi tuomioistuimena talous- ja järjestysasioissa. Maistraatin kompetenssi rajoittui yksinomaan rangaistuksen tuomitsemiseen, sillä esim. vahingonkorvausta koskevaa asiaa ei voida käsitellä järjestysasiana, vaan se kuuluu yleisen tuomioistuimen ratkaistaviin asioihin. Maistraatilla oli yleensä yhteiset tilat ja henkilökunta raastuvanoikeuden kanssa. Niissä kaupungeissa, joissa ei ollut raastuvanoikeutta hoiti maistraatin tehtäviä järjestysoikeus. Järjestysoikeudet perustettiin kustavilaisena aikana hoitamaan talous- ja järjestysasioita kaupunkeihin, jotka kuuluivat kihlakunnanoikeuden tuomiopiiriin ja joissa ei näin ollen ollut maistraattia. Järjestysoikeudet perustettiin m.m. Tampereelle, Kuopioon ja Kaskisiin. Järjestysoikeuksista kerrotaan laajemmin jäljempänä lakivaliokunnan lausunnon yhteydessä VIII luvussa.

Raastuvan-, kämnerin- ja järjestysoikeudet eivät olleet ainoita kaupunkien tuomioistuimia. Teollisuuden kehittyessä tarvittiin n.s. teoslainojen kiinnittämistä varten erityistuomioistuimia. *Hallioikeudet* huolehtivat kaupungeissa olleiden manufaktuurilaitosten tehdasirtaimiston kiinnittämisestä. Hallioikeuksia oli Turussa, Porissa, Hämeenlinnassa, Naantalissa, Oulussa, Helsingissä, Raahessa, Loviisassa ja Viipurissa. Keisarillisella julistuksella 12.12.1859 lakkautettiin hallioikeudet ja niiden tehtävät siirrettiin maistraateille. *Aksiisioikeuksia* perustettiin 1672 annetun asetuksen mukaan kaupunkeihin hoitamaan tulleja, aksiiseja sekä väärin painojen ja mittojen käyttöä koskevia juttuja. Puheenjohtajana näissä toimi tulliprovinssitarkastaja, jolla oli apunaan tullimies ja kaksi raatimiestä. Nämä oikeudet lakkautettiin vuonna 1808. Vuoden 1686 annetun asetuksen mukaan tuli niissä kaupungeissa, joilla oli oikeus ulkomaankauppaan ja joissa perittiin ns. suuri meritulli, olla *meritullioikeus*. Näiden kokoonpanon muodosti tullinhoitaja ja kaksi raatimiestä. Oikeudet lakkautettiin vuonna 1831.⁶⁸

Suurimpien kaupunkien Helsingin, Turun ja Viipurin poliisikamareiden tuomiovaltaa määrättyissä asioissa käsitellään lähemmin tutkimuksen IX osassa.

Kaupunkituomioistuinien osuus koko valtakunnan oikeuslaitoksesta 1800-luvun alkupuolella ei vielä ollut merkittävä, sillä niiden tuomiopiireihin kuului vain n. 5 % maan väestöstä. Kaupunkilaisilla oli myös tilaisuus käyttää apunaan tuomioistuinien henkilökuntaa, joka mahdollisuus usein puuttui maaseudulta. Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n mukaan asiamiesten tuli olla hyvämaineisia, kunniallisia, rehellisiä ja asiaa ymmärtäviä. Asiamiehenä ei saanut käyttää ketään, jota se oikeus, jossa asiaa ajettiin, ei ollut häntä hyväksynyt ja joka ei ollut saanut siihen lupaa. Virkamiesten käyttöä asiamiehenä rajoitti myös määräys, että asiamiehellä täytyi olla esimiehensä lupa eikä asia saanut olla ristiriidassa hänen virkavelvollisuutensa kanssa.

IV Valtiopäivien valmisteluun liittyviä toimenpiteitä.

1. Senaatin hallitsijan käskystä 1859-61 laatima valtiopäiväasiain luettelo ja senaatissa käyty keskustelu kämnerin- ja laamannioikeuksien lakkauttamisesta

Suomen asemasta ja tulevaisuudesta vuosina 1856-63 käyty keskustelu oli maamme historian tärkeimpiä. Sitä käytiin etupäässä lehdistössä mutta myös yliopistossa ja muilla forumeilla. Se oli myös ensimmäisiä poliittisia keskusteluja ja tietoisuus omista perustuslaeista sai siinä ilmauksensa. Keskustelu hahmotti myös rintamalinjat suomenmielisten ja ruotsinmielisten välillä. Suomenmieliset *J. W. Snellmanin* johdolla perustivat Suomen kehityksen suomen kieleen, suomalaiseen kansaan ja yhteisymmärryksessä Venäjän kanssa tapahtuvaan yhteiskunnan uudistamiseen. Ruotsinmieliset olivat venäläisvastaisia ja korostivat yhteydenpitoa Ruotsiin, jopa Suomen palauttamista Ruotsin yhteyteen ja ruotsinkielisen kulttuurin

⁶⁸ Nikula 1981, 225.

etevämmyyttä suomalaiseseen nähden. Kumpikin suunta kannatti liberaaleja uudistuksia. Sitten 1860-luvun alussa liberaalit ryhmittivät Helsingfors Dagbladin ympärille omaksi ryhmäkseen. He pitivät tärkeimpinä valtiollisia vapauksia ja yhteiskunnan uudistamista kaksikielisessä Suomessa.¹

Kenraalikuvernööri *Fredrik Wilhelm Berg* oli kevättalvella 1859 jättänyt hallitsijalle kirjelmän, jossa hän ilmoitti useiden sekä taloudellista että henkistä kehitystä vaativien kysymysten ratkaisemisen vaativan perustuslakien mukaan säätyjen kokoonkutsumista. Tämä saikin sitten aikaan hallitsijan käskyn, jonka ministerivaltiosihteeri ilmoitti kirjelmässään 9.5.1859 senaatille. Käskyn mukaan senaatin tuli parin seuraavan vuoden aikana valmistella ja laatia luettelo sellaisista asioista, jotka koskivat suuriruhtinaskunnan lainsäädäntöä ja taloudellisia olosuhteita sekä liittyvät läheisesti maan henkiseen ja materiaaliseen kehitykseen ja joita ei voitu ratkaista hallinnollisella lainsäädännöllä. Senaatti ryhtyi valmistelemaan luetteloa, joka valmistui pitkällisen ja raskaan työn tuloksena toukokuun 4 päivänä 1861. Tarkoituksena oli tehdä luettelo tuleville valtiopäiville, jotka kuitenkin toteutuivat vasta jäljempänä selostettavan tunnetun valiokuntamenettelyn jälkeen.

Vuonna 1861 oli senaattori *Fabian Langenskiöld* senaatin raha-asiaintoimituskunnan päällikkönä päässyt Pietarissa keisarin puheille ja tullut silloin siihen käsitykseen, ettei keisari halunnut juuri sillä hetkellä toteuttaa valtiopäivien kokoonkutsumista. Langenskiöld oli tällöin ehdottanut, että Suomessa kutsuttaisiin koolle neljästä säädystä kokoonpantu valiokunta, jonka tehtävänä olisi harkita, oliko säätyjen myötävaikutusta tarvitsevien asioiden joukossa sellaisia asioita, jotka voitaisiin ratkaista pelkästään hallinnollista tietä. Tätä taustaa vasten on nähtävä ns. huhtikuun manifesti 10.4.1861, jonka mukaan tammikuun valiokunnan oli kokoonnuttava 20.1.1862. Senaatin oli ryhdyttävä manifestin edellyttämiin toimenpiteisiin. Senaatti päätti istunnossaan 16.4.1861 julkaista manifestin²

Senaatin laatima luettelo oli jaettu neljään ryhmään, joista ensimmäinen ryhmä käsitti oikeudellisia asioita, joita oli kaikkiaan 35. Toinen ryhmä käsitti kirkkoon liittyviä lakiasioita, kolmas merilain piiriin kuuluvan asian ja neljäs yleisen talouden piiriin kuuluvat asiat, joita oli kaikkiaan 15 kohtaa. Kaikkiaan oli luettelossa 52 eri kohtaa, joihin kuitenkin saattoi sisältyä useampia kysymyksiä.

Oikeudelliset kysymykset koskivat m.m. laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamista, oikeudenkäytön nopeuttamista, lautamiesten määräämistä vaaleilla ja heille tulevia käräjäkappoja, välikäräjien toimittamista ilman hovioikeudelta anottavaa lupaa, aatelin erikoistuomioistuimen lakkauttamista, kuvernöörin tuomio-oikeuden poistamista kruununtaloja koskevista riidoista, oikeutta kuulla rikosasiassa todistajaa oikeudessa asianosaisen poissa ollessakin, raastuvanoikeuden saattamista tuomionvoivaksi kolmijäsenisenä sekä hovioikeuden ja senaatin oikeusosaston saattamista tuomionvoivaksi nelijäsenisenä vähäisemmissä ja viisijäsenisenä isommissa asioissa silloin, kun kolme olivat asian ratkaisusta yksimielisiä.

¹ Vahtola 2003, 254-55.

² Osmonsalo 1949, 178-180. Ajatus oli alun perin lähtöisin senaattori Antellilta. Ks. myös Rauhala II 1921, 3-4 sekä Bergh 1884, 58. Berghin käsityksen mukaan aloite valiokunnasta oli lähtöisin kenraalikuvernööri, kreivi Bergiltä.

Oikeudellinen luettelo käsitti vielä erinäisiä tärkeitä perhe- ja perintöoikeuden, holhouksen ja rikosoikeuden alueelle kuuluvia asioita sekä konkurssia, velan maksamista kuolemantapauksessa ynnä kiinnitystä koskevia asioita.³

Kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamista koskeva asia oli esillä muiden asioiden ohella senaatin plenumissa toukokuun 4 päivänä 1861.⁴ Senaatin enemmistö, johon kuuluivat senaattorit *Langenskiöld, Mauri ja Klaus Nordenheim, Born, Bergbom, Furuhjelm, Munck, Trapp, Granlund, Antell ja Edelheim* kannatti näiden tuomioistuimien lakkauttamista. He katsoivat, että hyvän oikeudenkäynnin perusedellytys on sen nopeus. Tämän vuoksi maan oikeusasteiden lukuisuus ei ole ilman syytä ollut moitteiden kohteena. Siviiliasioissa nämä käsittävät maaseudulla kihlakunnanoikeudet ja laamanninoikeudet sekä kaupungeissa eräin poikkeuksin kämnerin- ja raastuvanoikeudet, johon tulevat lisäksi hovioikeudet ja senaatin oikeusosasto. Kaikki nämä oikeudet on asianosaisten käytettävissä ennenkuin asiassa saadaan lopullinen päätös. Enemmistö katsoi vielä, että menettely aiheutti asianosaiselle paitsi tuntevia kuluja myös ajanhukkaa. Tämä taas johtaa siihen, että yleinen lain kunnioitus vähenee, koska asianosainen voi kokea turhaksi koko muutoksenhaun. Sen vuoksi senaatin enemmistön mukaan olisi muutoksenhakuinstanssien lukumäärää vähennettävä siten, että laamanninoikeudet lakkautetaan maaseudulla sekä kämnerin- ja raastuvanoikeuden organisaatiota muutetaan siten, että ne eivät muodosta kahta eri astetta jutun käsittelyssä. Näiden muutosten seurauksena laamanninkäräjäkappojen vastaisesta käyttämisestä oikeuslaitoksen tarpeisiin tulisi niinkään antaa myöhemmin määräykset.

Senaattori *Ekbom* ei yhtynyt enemmistön mielipiteeseen. Hän huomautti, että 15 päivänä tammikuuta 1844 annetulla keisarillisella julistuksella oli jo lyhennetty laamanninoikeuksien oikeudenkäyntiä ja tämän instanssin epäkohta oli näin pääasiallisesti korjattu. Lisäksi tähän tuomioistuimeen tuli pääasiallisesti vähäarvoisia riitajuttuja, joiden selvittäminen riippui oikeudessa kuultavista todistajista. Jos näissä jutuissa mentäisiin suoraan hovioikeuteen, niin tämä ei aiheuttaisi asianosaiselle ainoastaan vielä pitempää viivytystä vaan myös enemmän kustannuksia, koska todistajia olisi kuultava kihlakunnanoikeudessa. Tämän vuoksi Ekbom katsoi, ettei nykyoloissa ollut syytä lakkauttaa laamanninoikeuksia eikä muuttaa oikeudenkäyntijärjestystä. Myös kämnerinoikeuksien osalta Ekbom katsoi, ettei ollut esitetty erityisen painavia syitä näiden lakkauttamiseen. Jos kuitenkin näiden lakkauttamista esitettäisiin, niin hänen mielestään niissä kaupungeissa, joissa oli kämnerinoikeus, tulisi harkita raastuvanoikeuden ja maistraatin erottamista toisistaan eli asiat saattaisivat vastaisuudessa vaatia tämänkaltaisen työnjaon.

Senaattori *Peterson* yhtyi Ekbomin mielipiteeseen laamanninoikeuksien osalta ja oli samaa mieltä myös kämnerinoikeuksien osalta katsoen kuitenkin, että nämä oli säilytettävä vain suurimmissa kaupungeissa, joiksi Peterson nimesi Helsingin, Turun, Viipurin, Oulun, Vaasan ja Porin. Näiden tuomio-oikeutta olisi sitä paitsi lisättävä alistettavissa asioissa sekä tulli- ja muissa rikosasioissa, jotka nykyisten määräysten mukaan kuuluivat raastuvanoikeuden tuomiovaltaan. Peterson oli sitä mieltä, että

³ Rauhala II 1921, 19-20.

⁴ KA, senaatin plenum 1861, Sen. mf. 28.

Haminan, Loviisan ja Kokkolan kämnerinoikeudet voitaisiin tarpeettomina lakkauttaa, mikäli sanottujen kaupunkien porvaristo suostuisi tähän.

Senaattori *Federley* oli laamanninoikeuksien lakkauttamisen kannalla, mutta yhtyi kämnerinoikeuksien osalta Petersonin lausuntoon. Samalle kannalle kuin *Federley* asettuivat myös varapuheenjohtajat *Sackleen* ja *Nordenstam*. Senaattori *Törnquist* oli samaa mieltä kuin *Ekbom* laamanninoikeuksien osalta eli ne olisi säilytettävä sekä yhtyi Petersonin mielipiteeseen kämnerinoikeuksien osalta.

1.1.Yhteenvetoa.

Edellä olevan mukaan senaatin enemmistö kannatti ko. tuomioistuimien lakkauttamista pitäen hyvän oikeudenkäynnin perusedellytyksenä sen nopeutta. Syyinä hitauteen pidettiin oikeusasteiden lukuisuutta, joka lisäksi aiheutti asianosaisille turhia kuluja ja ajanhukkaa. Tämän vuoksi olisi laamanninoikeudet lakkautettava sekä kämnerin- ja raastuvanoikeudet yhdistettävä.

Jo tässä vaiheessa kävi ilmi, että kaikki eivät olleet samaa mieltä kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisesta. Senaattori *Ekbomin* mielestä ei ollut esitetty erityisen painavia syitä näiden oikeuksien lakkauttamiseen. *Ekbomin* mielipiteeseen yhtyivät myös senaattori *Peterson* laamanninoikeuksien osalta, mutta esitti kämnerinoikeuksien säilyttämistä suurimmissa kaupungeissa. Senaattori *Federley* olisi lakkauttanut laamanninoikeudet, mutta oli *Petersonin* kanssa samaa mieltä kämnerinoikeuksien osalta. Senaattorit *Sackleen* ja *Nordenstam* yhtyivät *Federleyn* mielipiteeseen. Senaattori *Törnquist* oli laamanninoikeuksien osalta samaa mieltä kuin *Ekbom* eli ne olisi säilytettävä. Kämnerinoikeuksien osalta *Törnquist* kannatti *Petersonin* mielipidettä.

Edellä olevasta voidaan todeta, että kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisprosessin alkaessa mielipiteet eivät vielä olleet selkiytyneet. Tämä tapahtui kuitenkin vähitellen seuranneissa jatkokäsittelyissä, kuten tulemme huomaamaan.

2.Tammikuun valiokunnassa 1862 käyty keskustelu kämnerin-ja laamanninoikeuksien lakkauttamisesta.

Keisarin antaman huhtikuun manifestin mukaan valiokuntaan kutsuttiin jokaisesta säädystä 12 edustajaa. Valiokunnan 48 jäsenen tuli neuvotella yhteisesti ja äänestää pääluvun mukaan sen käsiteltäviksi tulevilla asioilla, mutta ei ratkaista niitä. Käsittely poikkesi tältä osin valtiopäivistä siten, että neuvottelu ja äänestäminen toimitettiin yhdessä eikä erikseen kussakin säädysssä. Keskustelut määrättiin julkisiksi, minkä lisäksi suomenkielelle annettiin sama asema kuin ruotsinkielelle. Valiokunnan tuli aloittaa työskentelynsä tammikuun 20 päivänä 1862 Helsingissä, jossa kokouspaikkana oli ritarihuoneen rakennus. Puheenjohtajaksi keisari määräsi senaattori *Sebastian Gripenbergin*.

Valiokunnan koollekutsuminen oli aiheuttanut kansalaisissa osittain pelonsekaisia mielipiteitä. Yleisesti odotetun säätyjen koollekutsumisen sijasta tarkoituksena näytti olevan, että tämä valiokunta asettuisi valtiopäivien tilalle ja hoitaisi lainsäädäntötehtäviä, jotka perustuslain mukaan olisivat kuuluneet valtiopäiville. Kun senaatin mielipidettä valiokunnan kokoonkutsumisesta ei ollut kysytty, pidettiin tätä keisarillisen mielivallan osoituksena.⁵ Tunnettua on, että nämä pahat aavistukset myöhemmin osoittautuivat turhiksi ja valtiopäivät päästiin aloittamaan jo seuraavana vuotena.

Tammikuun valiokunnan mielipideryhmät olivat selvärajaisempia kuin ensimmäisten valtiopäiviemme huomauttaa *Krusius-Ahrenberg*. Tämä johtui hänen mukaansa neuvottelu- ja äänestystavasta. Valituilla oli myös selvä poliittinen profiili ja heistä oli kaikkiaan 39 myöhemmin myös valtiopäivämiehiä.

Valiokunta ryhtyi työskentelemään tammikuun 20 päivänä 1862 tehtävänänsä käsitellä senaatin asettaman luettelon käsittämät viisikymmentäkaksi asiaa. Tammikuun 21 päivänä 1862 valiokunta jakoi käsiteltävät asiat eri kategorioihin, jolloin laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamista koskeva asia, joka numerolla 21 merkittiin luetteloon, tuli kategoriaan A: oikeudelliset asiat, jotka edelleen luokiteltiin kiireellisyysjärjestyksen mukaisesti ensimmäiseen luokkaan (äänestys 40 puolesta 7 vastaan).⁶

Kuten edellä on kerrottu oltiin senaatissa vielä erimielisiä siitä, tulisiko kämnerin- ja laamanninoikeudet lakkauttaa. Senaatin jäsenistä pienempi osa oli näiden säilyttämisen kannalla, joskin kämnerinoikeuksien osalta esitettiin erilaisia variaatioita. Tammikuun valiokunnassa mielipiteet näyttivät selkiytyneen niin, että yksimielisyys vallitsi sekä kämnerin- että laamanninoikeuksien lakkauttamisesta. Laamanninkäräjäkappojen vastaisesta käytöstä ei kuitenkaan oltu samaa mieltä senaatin kanssa. Senaattihan oli yksimielisesti lausunut, että niiden vastaisesta käytöstä oikeuslaitoksen hyväksi tulisi päättää myöhemmin erikseen. Valiokunnassa tältä osin 20 jäsentä oli sitä mieltä, että nämä kapat olisi käytettävä kihlakunnantuomareiden palkkaukseen 28 edustajan ollessa sitä mieltä, että kapat olisi käytettävä muihin hyödyllisiin tarkoituksiin.

Tammikuun valiokunta tarjosi edustajille ainutlaatuisen tilaisuuden puuttua maan oikeudenhoitoon yleisten tuomioistuinten osalta. Vaikka valiokunnassa oli edustettuina kaikki neljä säätyä, joilla oli näin mahdollisuus tuoda esille oma näkemyksensä. Joukosta puuttui kuitenkin vielä se osa väestöstä, jota ei luettu kuuluvan mihinkään säätyyn. Tällainen tilaisuus oli viimeksi ollut Porvoon valtiopäivillä. Erityistä huomiota näytettiin kiinnittävän oikeudenkäyntimenettelyyn, jonka kautta haluttiin menettelyä nopeuttaa ja yksinkertaistaa. Tällä tavoin pyrittiin saamaan myös oikeudenkäynnin kustannukset pienemmiksi.

Ryhdyttäessä käsittelemään laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamista koskevaa asiaa paroni, esittelijäsihteeri *Carpelan*, pormestarit *Mölsä* ja *Hornborg*,

⁵ Krusius – Ahrenberg 1981, 41-43.

⁶ Januariutskottets protokoller 1862, 16, 32-33.

hovioikeudensihteeri *Aminoff*, pormestari *Tengström*, talollinen *Jaatinen* ja lautamies *Keto* pyysivät saada käyttää puheenvuoron asiassa.⁷

Seuraavassa selostetaan tarpeellisin osin valiokunnassa käytettyjä puheenvuoroja, jotka mielestäni antavat kuvan siitä, millä tavoin autonomian ajan kansalaiset suhtautuivat tuon ajankohdan oikeuslaitokseen.

*Carpelan*⁸ ilmoitti puoltavansa senaatin mainitsemien perustein sekä laamannin- että kämnerinoikeuksien lakkauttamista. Hänen mielestään ne olivat täysin tarpeettomia. Oikeudenhoidon kannalta laamanninoikeuksilla oli vähäinen tai olematon merkitys ja oikeutta hakevan kannalta ne useimmissa tapauksissa olivat vain vahingoksi ja tuottivat kuluja ja menetyksiä. Hänen käsityksensä mukaan joukko riita-asioita saatetaan laamanninoikeuteen vain siinä mielessä, että täten voitetaan aikaa, estetään vastapuolta saavuttamasta oikeuksiaan ja aiheutetaan hänelle raskaita kustannuksia etenkin, kun oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 3 § usein sivuutetaan eikä sitä tuskin koskaan tosissaan noudateta.⁹ Tämä väärinkäyttö voitaisiin estää siten, että alioikeutta seuraisi muutoksenhakuasteena suoraan hovioikeus. Tuskin yksikään vähän tärkeämpi juttu on jäänyt laamanninoikeuden päätöksen varaan. Tästä voidaan päätellä, että laamanninoikeuksia ei valitettavasti ole otettu todesta.

Carpelan halusi puuttua vielä todistajankuulusteluun huomauttaen, että tämä oli mahdollista riita-asiaa myös laamanninoikeudessa tarvitsematta palauttaa asiaa kihlakunnanoikeuteen. Tämä ei kuitenkaan mitenkään vastannut aiheutuneita kustannuksia ja ajanhukkaa. Asianosainen, joka tahtoi vain pitkittää asiaa, kutsui laamanninoikeuteen todistajia, jotka hän suostutteli jäämään pois oikeudesta, korvasi mitättömät poissaolosakot ja saavutti siten päämääränsä eli vastapuolen ajanhukan ja rasittamisen tarpeettomilla kustannuksilla. Esimerkkejä ei puuttunut myöskään siitä, että juttu, jossa oli kuultu todistajia, oli kuitenkin palautettu kihlakunnanoikeuteen.

Kaikkeen tähän kuitenkin voitaisiin *Carpelanin* käsityksen mukaan saada korjaus siten, että kiinnitettäisiin enemmän huomiota juttujen selvittämiseen kihlakunnanoikeudessa ja että pakottavissa tapauksissa sallittaisiin todistajankuulustelu joko hovioikeudessa taikka todistajien kotipaikkaa lähinnä olevassa alioikeudessa. Näin kulut eivät koskaan tulisi suuremmiksi kuin todistajankuulustelun tapahtuessa laamanninoikeudessa. Oli myös huomautettu, että laamanninoikeuksien lakkauttaminen merkitsisi juttujen huomattavaa lisääntymistä hovioikeuksissa, joka puolestaan lisäisi valtion kustannuksia hovioikeuksien jäsenten ja virkamiesten palkkauksissa. *Carpelan* viittasi tässä kohdin tämän valiokunnan esityslistalla n:o 30 olevaan ehdotukseen, jonka mukaan hovioikeudet olisivat tuomionvoivia pienemmin kokoonpanoin kuin tähän asti. Hovioikeuksien henkilökunnan lisääminen tosin tulisi tarpeelliseksi, joka ei kuitenkaan johtuisi laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamisesta vaan hovioikeuksien

⁷ Lausunnot ovat teoksessa *Januariutskottets protokoller 1862*, 151-161.

⁸ *Januariutskottets protokoller 1862*, 151-53, 159. Karl Johan *Carpelan*, paroni ja senaatin esittelijäsihteeri kuului tammikuun valiokunnan ja vuosien 1863-64 valtiopäivien aatelissäädyn huomattavimpiin edustajiin edustaen vapaamielistä kantaa. Valiokunnan pormestareista Mölsä oli Savonlinnasta, Hornborg Haminasta ja *Tengström* Pietarsaaresta sekä raatimies *Öhrnberg* Helsingistä. Nämä kaikki kuuluivat niinikään liberaaleihin.. Ks. *Krusius- Ahrenberg 1981*, 66-67.

⁹ OK 31:3 § koskee hävinneen osapuolen velvoittamista korvaamaan vastapuolen kulut.

jakaantumisista useampiin osastoihin. Nämä puolestaan kustannettaisiin suurelta osalta laamannien palkkaeduista.

Carpelan puuttui vielä vapautuvien laamanninkärjäkappojen vastaiseen käyttöön. Hän viittasi esitettyihin vaatimuksiin tuomiokuntien alueiden pienentämisestä, joka puolestaan vähentäisi tuomarien ennestäänkin vähäisiä tuloja. Carpelanin mielestä tulisi ennen muuta säilyttää tuomarikunnan riippumattomuus, jonka menettämisestä meillä on huonoja esimerkkejä lähinaapurista. Hänen käsityksensä mukaan tämä oli mahdollista siten, että jokaiselle kihlakunnantuomarille tuomiokunnassaan annettaisiin laamannien nykyään saamat kärjäjyvät lyhentämättöminä.

Pormestari *Mölsä*¹⁰ oli samaa mieltä Carpelanin kanssa siitä, että kämnerin- ja laamanninoikeudet oli lakkautettava ja yhtyi siihen, mitä Carpelan oli sanonut vapautuvien laamanninkärjäkappojen vastaisesta käytöstä. Mölsä raastuvanoikeuden tuomarina kiinnitti erityistä huomiota juttujen joutuiseen käsittelyyn tuomioistuimissa. Kun kansalainen ei saa nopeaa apua tuomioistuimessa, niin syy tähän ei ole niinkään oikeusasteiden lukumäärässä kuin tuomioistuinmenettelyn jäykkyydessä. Tällaisia tuomioistuimia ovat maaseudun kihlakunnanoikeudet, joissa asioita voitiin käsitellä vain kahdesti vuodessa. Poissaolosakkojen vähäinen rahamäärä ehkäisi myös suuressa määrin oikeudenkäytön kulkua, sillä kun 96 hopeakopeekan riitajutun viivytys voi kestää puoli vuotta, niin vastapuoli saattoi ajatella, niinkuin usein tapahtui, että hän jää tärkeämmissä jutuissa saapumatta ensimmäiseen istuntoon. Tuomiokuntien alueellinen pienentäminen velvoittaisi kihlakunnantuomarit useampien istuntojen pitämiseen vuodessa, minkä lisäksi olisi syytä muuttaa oikeudenkäyntimenettelyä. Tämän lisäksi hän suositti myös *summa appellabilistä* koskevan lainsäädännön poistamista soveltumattomana asianosaiselle kuuluvaan oikeuteen saada hakea muutosta jokaisessa asiassa, sen raha-arvosta riippumatta.

Pormestari *Hornborg*¹¹ ja hovioikeudensihteeri *Aminoff*¹² yhtyivät Carpelanin mielipiteeseen ja katsoivat, että tämän perusteella laadittaisiin esitys laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamisesta esitettäväksi ensiksi tulevilla valtiopäivillä. Lisäksi Hornborg katsoi, ettei senaatin esitys laamanninkärjäkappojen vastaisesta käytöstä estänyt Carpelanin samasta asiasta tekemää esitystä. Lautamies *Keto*¹³ (Mustasaari) oli myös kaikessa samaa mieltä Carpelanin kanssa.

Pormestari *Tengström*¹⁴ puolsi niinkään laamanninoikeuksien lakkauttamista. Samoin voitiin lakkauttaa kämnerinoikeudet samaan tapaan kuin senaattori Peterson oli ehdottanut eli siten, että ne jäisivät vain maan kahteen suurimpaan kaupunkiin eli Helsinkiin ja Turkuun. Laamanninkärjäkappojen vastaisesta käytöstä Tengström oli kuitenkin eri mieltä kuin edellä mainitut. Kihlakunnantuomarit kuuluivat jo nyt maan parhaiten palkattujen virkamiesten joukkoon ja heidän tulonsa pöytäkirjojen

¹⁰ Januariuskottets protokoller 1862, 153-54.

¹¹ Januariuskottets protokoller 1862, 154.

¹² Januariuskottets protokoller 1862, 154-55.

¹³ Januariuskottets protokoller 1862, 156-57.

¹⁴ Januariuskottets protokoller 1862, 157-58

lunastuksista vain lisääntyivät tilojen halkomisten, uusien torpparitilojen ja useiden mäkitupa-alueiden muodostamisen kautta. Siitä huolimatta, että laamannien kärjäkäpat käytettäisiin toisiin tarkoituksiin, tulisivat kihlakunnantuomarit jatkuvasti olemaan tuloihinsa nähden maan virkakunnan parasosaisin. Maasta löytyisi monia muita kohteita, joille laamanninkärjäkäpat voitaisiin jakaa, esimerkiksi kihlakunnanoikeuksien valantehneille, vastuullisille notaareille. Toinen tarkoitus laamannien kärjäkäppöjen käyttämisestä, johon myös sanomalehdistössä on viitattu, löytyisi maan kunnallishallinnosta, joihin palkattaisiin kärjäkäpoilla sihteereitä.

Talollinen *Jaatinen*¹⁵ (Hiitola) puolestaan oli Tengströmin kanssa samaa mieltä laamannien kärjäkäppöjen vastaisesta käytöstä. Hänen mielestään laamanninoikeudet aiheuttivat monenlaista harmia ja ne olivat vain ”kapakka kahden kestikievarin välillä.” Kihlakunnanoikeuksien istuntoja olisi pidettävä, missä se olisi mahdollista, kolmet tai neljät vuosittain ja välikärjät määrättävä silloin, kuin ne olisivat tarpeen.

Rovasti *Sohlberg*¹⁶ (Tammisaari), joka pääasiassa oli samaa mieltä kuin Carpelan, oli laamannien kärjäkäppöjen vastaisesta käytöstä sitä mieltä, että ne olisi käytettävä kunnallishallinnon uudistukseen. Koska kuitenkin kihlakunnantuomareiden palkkatulot tuomiokuntien jakamisella tulevat vähenemään ja koska maalle on elinehto omata hyvin palkattu ja riippumaton tuomarikunta, halusi myös rovasti omasta puolestaan suositella laamanninkärjäkäppöjen jakamista kihlakunnantuomareille. Tämä kuitenkin sillä ehdolla, että viinanpoltto kotitarpeeksi lakkautetaan ja osa viinaverosta sekä kaikki vähittäiskaupan kulut ja viinan anniskelu kuin myös salakapakoinnista ym. annetut sakot tulevat kunnille, joilla on täten mahdollisuus palkata kunnallishallituksen tarvitsemia virkamiehiä. *Sohlbergin* mielipiteeseen yhtyi myös tilanomistaja *von Essen*,¹⁷ joka myös esitti harkittavaksi, pitäisikö valiokunnan alistaa hallituksen harkittavaksi vapautuvien laamanninvirkojen ja kämnerinoikeuksien puheenjohtajien virkojen täyttämättä jättämistä, kunnes asiassa oli annettu lopullinen päätös.

Raatimies *Öhrnberg*¹⁸ (Helsinki) puuttui Tengströmin mielipiteeseen kämnerinoikeuksien säilyttämisestä Helsingissä ja Turussa. Hän ei käsittänyt, miksi kahden oikeusasteen säilyttäminen yhden sijasta näissä kaupungeissa varmimmin tulisi edesauttamaan ratkaisuun pääsemistä. Kämnerinoikeuksien säilyttämisen sijasta näissä kaupungeissa raastuvanoikeudet voitaisiin järjestää uudelleen siten, että niihin perustettaisiin useampia jaostoja tai osastoja, jotka voisivat työskennellä samanaikaisesti. Tämä järjestely ei vaatisi suuria kustannuksia eikä aiheuttaisi muitakaan vaikeuksia. Järjestelyllä kuitenkin nopeutettaisiin juttujen käsittelyä. Laamanninkärjäkäppöjen vastaisen käytön osalta *Öhrnberg* oli samaa mieltä *Carpelanin* kanssa.

¹⁵ Januariuskottets protokoller 1862 156-57

¹⁶ Januariuskottets protokoller 1862,157-58

¹⁷ Januariuskottets protokoller 1862, 160

¹⁸ Januariuskottets protokoller 1862, 158-160.

Pormestari Tengström¹⁹ huomautti raatimies Öhrnbergin lausuman johdosta, että kämnerinoikeudet Helsingissä ja Turussa tulisi säilyttää ainoastaan toistaiseksi eli siihen asti, kunnes näiden kaupunkien raastuvanoikeudet ehditään organisoida uudelleen siten, että niissä olisi useampia osastoja kuten Tukholmassa.

Keskustelun päätyttyä totesi puheenjohtaja valiokunnan jäsenten olevan yksimielisiä laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamisesta. Puheenjohtajan tiedusteluun, olisiko vapautuvat laamanninkärjäkapat jaettava alituomareille heidän palkkauksensa parantamiseen taikka käytettäväksi muihin hyödyllisiin tarkoituksiin, oli edellisen vaihtoehdon kannalla kaksikymmentä ja jälkimmäisen vaihtoehdon kannalla kaksikymmentäkahdeksan jäsentä. Ensimmäiseen kiireellisyysryhmään ehdotuksen asetti 40 edustajaa ja toiseen 7 edustajaa.²⁰

Laamanninkärjäkapoista tehtyyn edellä mainittuun päätökseen esitti eriävän mielipiteensä merkittäväksi pöytäkirjaan yhteensä 10 jäsentä, nimittäin paroni Carpelan, hovioikeudensihteeri Aminoff, apukamreeri Wasastjerna, raatimies Öhrnberg, pormestarit Juselius, Hornborg ja Mölsä, varatuomarit Törngren ja Järnefelt sekä kreivi Armfelt.

Tilanomistaja von Essenin ehdotukseen laamannin- ja kämnerinoikeuksien puheenjohtajien mahdollisesti auki tulevien virkojen täyttämättä jättämisestä yhtyivät Carpelan, professori Schauman, rovasti Sohlberg sekä suuri määrä muita jäseniä.²¹

* * *

Yhteiskunnallisissa keskusteluissa tammikuun valiokunnassa käsitellyt asiat samoin kuin muutkin oikeudelliset kysymykset olivat jo olleet esillä eri tasoilla. *Björne* huomauttaa, että kun ”Litteraturbladet för allmän medborgerlig bildning” toimi myös juridisena forumina aina 1840 luvun lopusta alkaen, sai Suomi ensimmäiset oikeustieteelliset julkaisunsa 1860-luvulla. Ensimmäinen oikeustieteellinen julkaisu oli *Robert Laguksen* toimittama ”Juridiskt Album”, josta ilmestyi ainoastaan neljä vihkoa vuosina 1861-1862. Seuraava oikeustieteellinen julkaisu olikin sitten ”Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift” (JFT), joka perustettiin 1865 ja ilmestyy tänäkin päivänä nimellä ”Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland” ja on siten pohjoismaiden ensimmäisiä teoreettisia oikeustieteellisiä julkaisuja.²²

Laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttaminen oli vain yksi valmisteltava asia muiden oikeudellisten asioiden joukossa. Näiden muiden asioiden joukossa oli useita erittäin tärkeitä m.m. siviilioikeuden alalta olevia asioita, jotka jo olivat voimassa olevaa oikeutta muualla sivistyneessä Euroopassa. Näihin ei kuitenkaan puututa tässä tutkimuksessa.

¹⁹ Januariutskottets protokoller 1982, 160

²⁰ ” ” ” 160

²¹ ” ” ” 161.

²² Björne 1998, 224-225. Ks. Robert Laguksesta myös Klami 1977, 13-14.

Minkälainen on ollut myöhempi arvio tammikuun valiokunnasta ja sen toiminnasta? *Krusius-Ahrenbergin* mukaan virallinen suhtautuminen oli keskustelujen edetessä rauhallisesti muuttunut selvästi arvostavaksi. Sen aikainen oppositio, *von Essenin* arvion mukaan, oli sitä mieltä, että jos valiokunnasta ei ole mitään muuta hyötyä, niin se ainakin oli hyvä koulu tulevia valtiopäiviä varten. Valiokunnassa käydyt neuvottelut olivat antaneet kokemuksia, joista eivät hyötäneet vain sen jäsenet. Myös hallituksen kannalta hyöty oli ilmeinen, sillä se oli saanut ensimmäisen edustuksellisen kosketuksen yhteiskunnan mielipiteisiin konkreettisissa kysymyksissä. Hallitus oli oppinut tuntemaan ne liberaaliset lähtökohdat, joiden pohjalta myöhemmin tehtäisiin valtiovallan lisäämiseen tähtääviä yrityksiä.²³

Tammikuun valiokunta löi uuden poliittisen elämän alkutahdin Suomessa. Se oli myös Suomen ensimmäinen edustuksellinen elin, jonka jäsenet valittiin normaalien valtiopäivien valintamenettelyllä ja joka otti kantaa lainsäädännöllisiin kysymyksiin. Oli tärkeää, että valtiopäivillä oli uudistusmielisyyttä yli säätyrajojen.²⁴ Tammikuun valiokunnan sanoma Suomen kansalle oli, että sen oli pidettävä tiukasti kiinni lain kirjaimesta.²⁵

3. Senaatin keväällä 1862 valmisteleva lausunto valiokunnan esityksistä.

Valiokunta sai valmiiksi työnsä etuajassa eli maaliskuun 6 päivänä 1862 ja päätti alistaa työnsä keisarille. Valiokunta nimesi jäsenistään kuitenkin neljän miehen työryhmän, jonka tehtävänä oli tarkastaa tehty työ. Tarkistusryhmä sai työnsä valmiiksi maaliskuun 13 päivänä, jonka jälkeen valiokunnan puheenjohtaja senaattori Gripenberg kenraalikuvernöörin kautta saamansa keisarin käskyn mukaisesti vei asiakirjat Pietariin.

Seuranneen huhtikuun 12 päivänä saapui senaatille ministerivaltiosihteerin kirje, jossa senaattia kehoitettiin antamaan lausunto valiokunnan esityksistä. Kirjeessä kehoitettiin senaattia ottamaan käsiteltäväkseen ensiksi ne asiat, jotka sen mielestä olivat kiireellisimpiä niin, että ne joutuisivat käsiteltäviksi jo ensimmäisillä valtiopäivillä. Tämän lisäksi senaatin oli myös eriteltävä ne asiat, jotka sen käsityksen mukaan voitiin ratkaista hallinnollisessa järjestyksessä.²⁶

Senaatti ryhtyi huhtikuussa 1862 käsittelemään valiokunnan esityksiä ja tekemään luokituksia.²⁷ Kun tammikuun valiokunta oli sijoittanut kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamista koskevan asian kiireellisimpään eli ensimmäiseen luokkaan katsoi senaatti riittävän, että tämä asia käsiteltäisiin toisessa kiireellisyysluokassa. Senaatin käsityksen mukaan valtiopäiväkäsittelyä vaativat sellaiset asiat, jotka koskivat yleisen lain muutosta, privilegioita tai verotus- ja

²³ Krusius-Ahrenberg 1981, 91-92.

²⁴ Vahtola 2003, 258.

²⁵ Jutikkala-Pirinen 1966, 262.

²⁶ Rauhala 1921, 11.

²⁷ Senaatin täysistuntojen pöytäkirjat 1862 Sen. mf. 30. Ks. myös Rauhala 1921, 23.

suostunta-asioita. Sellaiset asiat, jotka katsottiin voitavan ratkaista hallinnollista tietä eroteltiin eri ryhmäksi vaikka senaatti näidenkin osalta katsoi, että niistäkin niiden tärkeyden vuoksi senaatin tulisi antaa lausuntonsa.

Senaatti päätti luokittelun toukokuun 24 päivänä 1862, minkä jälkeen plenumin pöytäkirja lähetettiin keisarille. Keisarin pöytäkirjan johdosta antamat päätökset olivat pääosin myönteisiä. Kun vastaus tuli vasta myöhään syksyllä ja esitykset säädyille piti valmistella kiireellisesti, määrättiin senaatti käyttämään tähän asiantuntija-apua ja lähettämään ehdotuksensa säädyille valtiopäiväesitykseksi siinä järjestyksessä kuin ne valmistuivat. Senaatti pyysi samalla, että se saisi asettaa komitean, joka valmistelisi valtiopäiville annettavat ehdotukset, jotka sitten senaatti vielä tarkistaisi.

Valtiosihteerin viraston kirjeessä 25.10.1862²⁸ määriteltiin ne asiat, jotka senaatin tuli valmistella esityksiksi ensiksi pidettävälle valtiopäiville. Toisessa samana päivänä 25.10.1862 päivätyssä kirjeessä valtiosihteerinvirasto luetteli ne taloudelliset ja hallinnolliset asiat, jotka ensisijaisesti tarvitsivat nopeata ratkaisua ja jotka tulivat hallitsijan päätettäviksi.²⁹ Senaatti päätti saamansa ohjeen mukaisesti luokitella valtiopäiväesitykset eri ryhmiin. Tehtävää varten senaatti asetti valmistelukomitean, johon kuului yli 40 maan etevintä lainoppinutta ja muita asiantuntijoita. Komiteaan kuului myös osa tammikuun valiokunnan jäsenistä. Komitea jaettiin yhdeksään osastoon, joiden johtoon asetettiin senaattori. Maaliskuussa 1863 ensimmäiset ehdotukset olivat jo senaatissa, jossa ne sitten käsiteltiin kevään aikana.³⁰

Edellä mainitussa kirjeessä 25.10.1862 määritellyt ensiksi pidettävälle valtiopäiville tulevat oikeudelliset asiat koskivat m.m. kihlakunnanoikeuden lautamiesten nimittämistä ja palkkausta, välikäräjien pitämistä ja renovaatioiden lähettämistä hovioikeuteen.

Mainittakoon vielä, että senaattiin oli ennen valtiopäivien alkua nimitetty 1.7.1863 senaattoriksi *J.W. Snellman*, joka oli kunnostautunut hallituksen toimien puolustajana liberaalien hyökkäystä vastaan.³¹

V Vuoden 1863-64 valtiopäivät.

1. Säätyvaltiopäivien taustaa.

Suomessa oli edetty ajankohtaan, jolloin suuriruhtinaskunta sai valtiopäivät, ensimmäisen kerran sitten vuoden 1809. Tätä väliaikaa on luonnehdittu eräänlaiseksi

²⁸ Valtiosihteerinviraston kirje n:o 854 sekä kirje n:o 855 ovat aktissa VSV 30/1864.

Ks. myös Krusius-Ahrenberg 1981, 100.

²⁹ Ks. senaatin täysistunto 24.5. ja 10.11.1862.

³⁰ Rauhala 1921, 11-12 ja Krusius-Ahrenberg 1981, 100.

³¹ Tyynilä 1992, 175. Tyynilä huomauttaa, että Snellmania tarvittiin senaatissa liberaalien vastapainona. Snellman oli ensi päivänään senaattorina julkaissut *Litteraturbladet*issa 9.7.1863 kuuluisan kirjoituksen ”Sota vai rauha Suomelle.” Se liittyi Puolan kapinan aiheuttamaan tilanteeseen. Hän ruoski liberaalien Helsingfors Dagbladin ehdotusta, että Suomi julistautuisi puolueettomaksi.

lainsäädännölliseksi tyhjiöksi. Suomella oli vuosien 1772 ja 1789 perustuslakien säätämässä järjestyksessä oikeus omaan lainsäädäntöön, joka oikeus kuitenkin oli vain muodollinen, sillä Venäjä oli autokraattinen maa, jonka lakien mukaan ylin valta kuului keisarille. Tosin hallitsijalla oli laaja valta edellä mainittujen lakien mukaisesti antaa hallinnollisia asetuksia ja määräyksiä. Kenraalikuvernöörin katsottua, ettei hallitsijan aikaa tullut kuluttaa toisarvoisten asioiden käsittelyyn ja välttääkseen asioiden pitkittymisen, hän esitti tällaisten asioiden ratkaisemisen siirrettäväksi hallituskonseljille. Näin tapahtuikin vuosina 1810-1826 useita kertoja. Yhteiskunnan suurimmat lainsäädännölliset aukot pyrittiin täyttämään asetusteitse annetuilla säännöksillä.

Aimo Halilan mukaan valtiopäivättömyys vaikutti autonomian ajan alkupuolella ratkaisevasti siihen, että myös talouselämän osalta yhteiskuntamme perusteet säilyivät muuttumattomina. Kysymyksiä, jotka olisi tullut järjestää samojen oikeusperiaatteiden mukaan kuin useissa Euroopan sivistysmaissa oli siviilioikeuden alalla useita., m.m. perheoikeutta koskevia. Myös useat hallintoa ja elinkeinoelämää koskevat suunnitelmat olisivat vaatineet säätyjen myötävaikutusta. Kun säätyjä ei kutsuttu koolle, muutoksia ei voitu toteuttaa. Jos kuitenkin kaikesta huolimatta haluttiin tehdä muutoksia, oli joko loukattava säätyjen oikeutta tai koetettava löytää kiertotie. Valtiopäivätoiminta Euroopassa ei tänä aikana yleensä ole ollut tavallista vaan pikemminkin poikkeuksellista. Jo kustavilaisen ajan lopulla kansakunnan tietoisuus säätyjen oikeudesta osallistua valtiolliseen elämään oli heikentynyt ja tämä kävi yhä selvemmäksi autonomian ajan alkupuolella.

Miksi sitten valtiopäiviä ei kutsuttu kokoon puoleen vuosisataan, vaikka niiden kokoonkutsumisesta oli keskusteltu Aleksanteri I:n kanssa? *Matti Klinge* katsoo, että vielä syyskuussa 1809 vaikutti todennäköiseltä, että maapäivät kutsuttaisiin koolle valtiosihteeri Rehbindein ehdotettua sitä keisarille. Keisarin mieli oli kuitenkin tässä asiassa myöhemmin muuttunut erityisesti vuoden 1819 tapahtumien johdosta Puolassa. Euroopan kuohunnan vuosina 1830- ja 1840-luvuilla ei tilanne Klingen mukaan ollut muuttunut, sillä jos poliittiset reformit olivat mahdottomia Venäjällä olivat ne mahdottomia myös Suomessa.

Heikki Ylikankaan mielestä valtiopäivien kokoonkutsumatta jättäminen ei vastannut ainoastaan keisarin vaan myös Suomessa valtaa pitävän korkean byrokratian etuja. Pääosa virkamiehistöstä kannatti säätyjen kuulemista vain kolmesta syystä, nimittäin Suomen ja Venäjän suhteen saattamiseksi sopimukselliselle pohjalle, armeijan luomiseksi maahan turvaamaan hallinnon jatkuvuutta kriisiaikoina, jolla tarkoitettiin Venäjän mahdollista tappiota sodassa, ja verojen korottamiseksi armeijan kustannusten peittämistä varten. Byrokratia tahtoi näin lujittaa ja varmistaa valtaansa. Venäläinen hallitusvalta oli myös ymmärtänyt tämän eikä valtiopäivähanke tämän vuoksi toteutunut.³²

³² Ks. Rauhala 1915, 69, 200-03, Halila 1962, 561, 575, Klinge 1997, 59, 127-28 ja Ylikangas 1986, 106-07 sekä Vahtola 2003, 248.

Aleksanteri II:n noustua valtaistuimelle 1855 ei tilanne Euroopassa ollut muuttunut. Hän oli jo perintöruhtinaan käynyt Suomessa ja toiminut vuodesta 1826 yliopiston kanslerina. Hän tunsikin näin ollen Suomen oloja ja oli suhtautunut maahamme myönteisesti. Tämä kävi ilmi myös hänen v. 1856 Suomen senaatissa pitämästään puheesta, joka koski etupäässä maan teollisuuden ja kulkulaitosten kehittämistä.³³ Samana vuonna alkoi myös keskustelu Suomen valtiopäivien koolle kutsumisesta.

Valtiopäivien lähestyessä jouduttiin luonnollisesti pohtimaan, minkälaisiin säännöksiin oli nojaututtava valittaessa valtiopäiväedustajia ja minkälaisia seremoniaalisia määräyksiä oli noudatettava. Valtiopäivätoiminta sinänsä perustui vuoden 1772 hallitusmuotoon ja vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirjaan. Vuoden 1772 hallitusmuodossa kumottiin kaikki ennen annetut perustuslait samoin kuin vuonna 1723 annettu valtiopäiväjärjestys. Kun uuden hallitusmuodon antamisen yhteydessä ei annettu uutta valtiopäiväjärjestystä palattiin vuoden 1617 valtiopäiväjärjestykseen ja ritarihuonejärjestykseen, joka oli annettu vuonna 1626. Säädyt olivat lisäksi kadottaneet esityksenteko-oikeutensa vuonna 1789. Miten oli järjestettävä valtiopäivien seremoniallinen puoli?

Senaatin saatua tähän luvan lähetettiin esittelijäsihteeri *E.von Knorring* Tukholmaan kesällä 1862 tutustumaan säädöksiin menettelytavoista ja asioiden käsittelystä sekä noudatettavista juhlamenoista, jotka olivat olleet voimassa Suomen ja Ruotsin valtioyhteyden aikana. Senaatin hyväksyttyä valmistelua varten asetetun valiokunnan ehdotuksen lähetettiin se hallitsijan hyväksyttäväksi. Hallitsijan hyväksyttyä esityksen julkaisi senaatti sen maaliskuun 30 päivänä 1863.³⁴

Suomi siis halusi tarkempaa selvitystä siitä, miten valtiopäivillä oli menetelty 1700-luvulla soveltaakseen menettelyä omiin valtiopäiviinsä 1863 samanaikaisesti, kun Ruotsissa jo oltiin luopumassa säätyvaltiopäivistä ja siirtymässä kaksikamariseen edustuslaitokseen.

Ruotsissa 1810 valmistunut uusi valtiopäiväjärjestys käsitti vielä vanhan säätyjaon huolimatta siitä, että säätyjakoa oli arvosteltu jo vapaudenaikana ja myöhemmin kustavilaisena aikana. Monet katsoivat, että maan väestö oli huonosti edustettuna, sillä aivan liian monta väestöryhmää oli jäänyt vaille valtiopäiväedustusta. Mainitun valtiopäiväjärjestyksen mukaan säädyt kokoontuivat joka viides vuosi joskin kuninkaalla oli valta määrätä ylimääräiset valtiopäivät. Vuonna 1845 määrättiin valtiopäivät kokoontumaan joka kolmas vuosi. Valtiopäiväpäätökseen tarvittiin kolmen säädyn suostumus lukuunottamatta perustuslain muutosta, johon tarvittiin kaikkien neljän säädyn suostumus. Sama koski veroluontoisia asioita. Kukin sääty käsitteli ja teki päätöksensä erikseen. Mikäli säädyt eivät voineet päästä yksimielisyyteen, voitiin asia jättää ratkaistavaksi vahvennetussa valiokunnassa,

³³ Puntila 1971, 36. Ks. myös Kekkonen 1987, 45-46, jossa on yksityiskohtaisesti selostettu keisarin senaatin pöytäkirjaan saneleman nootin sisältö.

³⁴ Rauhala 1921, 12.

joka käsitti kolmekymmentä edustajaa koottuna eri säädyistä.³⁵ Ruotsin yhteiskuntakehitys 1800-luvulla samoin kuin vallinneet ideologiset suuntaukset toivat mukanaan kuitenkin jatkuvaa tyytymättömyyttä säätyvaltiopäivien kokoonpanoon. Privilegioita vailla olevat säädyt katsoivat aatelin ja papiston olevan valtiopäivillä ylliedustettuina.

Ruotsissa pyrittiin lisäämään kansalaisten edustusta valtiopäivillä avaamalla vanhat säädyt uusille kansalaisryhmille, esim. yliopiston opettajille, vuoriteollisuuden harjoittajille ja rälssitalonpojille. Tähänkään ei oltu tyytyväisiä vaan viitattiin kehitykseen ulkomailla, etupäässä Norjassa, Isossa-Britanniassa ja Ranskassa. 1820-luvun lopulla kääntyi oppositio kuninkaan yksinvaltiutta vastaan ja 1830 tehtiin ehdotus uudeksi yksikamariseksi valtiopäiväjärjestykseksi Norjan mallin mukaan. Ehdotus kuitenkin kaatui aatelin ja papiston vastustukseen 1844. Vasta 1860-luvulla otettiin kysymys jälleen esille porvaris- ja talonpoikaissäätysten esityksestä. Oikeusministeri *Louis De Geer* antoi vuosien 1862-1863 valtiopäiville kuninkaan *Kaarle XV:n* vastahakoisuudesta huolimatta esityksen uudeksi kaksikamariseksi valtiopäiväjärjestykseksi. Esitys hyväksyttiin, mutta koska kysymyksessä oli perustuslain muutos, niin lakiesitys hyväksyttiin vasta 1865 ja astui voimaan 22 kesäkuuta 1866.³⁶

Ruotsin uuden valtiopäiväjärjestyksen mukaan molempien kamarien jäsenet valittiin yleisillä vaaleilla. *Seppo Tiihonen*³⁷ huomauttaa, että vaikka toisen kamarin vaalissa äänioikeus oli yhtäläinen, niin se suotiin vain miehille, jotka ylittivät varsin korkean tulo- ja varallisuusrajan. Ensimmäisen kamarin edustajat valitsivat maakäräjät ja suurehkojen kaupunkien kaupunginvaltuutetut, joiden valinnassa puolestaan sovellettiin porrastettua ääniasteikkoa, joka taas riippui tuloista. Uudistus ei siis ollut kovin mullistava, sillä uusi järjestys korvasi syntyperän varakkuudella eli säätyraajat korvattiin varallisuuseroilla.

Suomessa nelijakoisten valtiopäivien puutteet koko kansan edustamisessa olivat samantapaiset kuin Ruotsissa 1800-luvun alussa. Aatelissäätyn kuulumisen selvisi aateliskalenterista ja pappissäätyn kuulumisen ei tuottanut valitsijoille vaikeuksia. Aateliston edustajia ei valittu valtiopäiville, vaan kutakin aatelissukua edusti sukuhaaran päämies eli vanhin miespuolinen jäsen ja pappissäädynkin edustajista osa oli itseoikeutettuja. Ketkä kuuluivat porvaristoon ja talonpoikaistoon ja miten niiden edustajat oli valittava, olikin sitten jo toinen juttu. Valtakunnassa oli lisäksi kansalaisia, joiden ei voitu katsoa kuuluvan mihinkään mainituista luokista tai joilla ei muuten ollut oikeutta osallistua vaaleihin. Esim. naisille myönnettiin Suomessa valtiollinen äänioikeus 1906 (Ruotsissa vasta 1921).

³⁵ Krusius-Ahrenberg 1981, 259. Krusius-Ahrenberg huomauttaa, että Ruotsin edellä mainittu vuoden 1810 valtiopäiväjärjestys oli syntynyt samantapaisista johtoajatuksista kuin ne ohjeet, joiden mukaan Suomen uuden v. 1869 voimaan tulleen valtiopäiväjärjestyksen odotettiin muotoutuvan.

³⁶ Inger 1980, 185-86.

³⁷ Tiihonen 1994, 111-12.

Seuraavassa esitetään valtiopäivämiesten vaalittavasta ainoastaan eräitä olennaisia piirteitä. Ennen uutta valtiopäiväjärjestystä 1869 oli meri- eli tapulikaupunkien porvareilla sekä isompien maakaupunkien porvareilla lupa valita enintään kaksi edustajaa. Pienet kaupungit valitsivat valtiopäiville yhden edustajan mutta pienillä kaupungeilla oli lupa liittyä kaksi tai kolme kaupunkia käsittäväksi yhden miehen vaalipiiriksi. Kaupunkien sijainti ei vaikuttanut vaalipiirin muodostamiseen. Silloin kuin vaali oli välitön oli kullekin porvarille annettava ääniä hänen verojensa mukaan, jos haluttiin tehdä äänivalta riippuvaksi äänestäjän varallisuudesta. Verot ja veroyksiköt kuitenkin vaihtelivat kaupungista toiseen ja jokaisella kaupungilla oli oikeus itse sopia ääntenlaskun perusteista. Vuonna 1863 ei ainoassakaan kaupungissa toimitettu välillistä eli valitsijamiesten kautta tapahtuvaa vaalia.³⁸

Talonpoikaissäädyn vaaleissa muodosti tuomiokunta vaalipiirin ja valitsijamiesten vaali toimitettiin yleensä pitäjänkokouksissa. Vaaliin osallistuivat perintö- ja rälssimaata omistavat talonpojat, kruununtilojen asukkaat ja virkatalojen vuokraajat. Äänten laskemisen perusteena pidettiin omistuksessa tai hallinnassa olevaa manttaalimäärää. Maanomistajalla, joka kuului muuhun säätyyn, hän oli esim. aatelinen, pappi taikka kaupungissa asuva porvari, ei ollut äänioikeutta. Kun säätyraajat vähitellen kävivät yhä epäselvimmiksi ei voitu enää asettaa ehdottomaksi vaatimukseksi, että äänestäjän tuli olla talonpoika. Koulusivistystä saaneet suurtilalliset, joilla ei ollut valtion virkaa, ja maakauppiaat, jotka hallitsivat vaikka vähäistäkin tilanosaa, olivat näin ollen äänioikeutettuja. Vuosien 1863-64 ja 1867 valtiopäivillä muistutti talonpoikaissääty vielä ”yhteisen kansan” kokousta.³⁹

Osmonsalon mukaan 1860 luvun valtiopäivät muodostavat oman ryhmänsä Suomen valtiopäivälaitoksen historiassa. Näiden vuosien säätykokouksille oli yhteistä m.m. se, että niillä oli mahdollisuus käyttää hyväkseen Ruotsissa 1800-luvun alkupuolella suoritettua lainsäädäntötyötä, koska lähtökohtamme olivat läheisesti yhteisiä. Myöhemmin ei Ruotsin valtiopäivien suorittamalla työllä eikä siellä saavutetuilla kokemuksilla ollut koko autonomiamme aikana yhtä suurta merkitystä kuin 1800-luvun valtiopäivillämme.⁴⁰

2. Anomusehdotuksia sekä eräitä oikeudenhoitoa koskevia ratkaisuja..

2.1. Anomusesitykset kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamiseksi.

Kuten jo aikaisemmin tammikuun valiokunnan yhteydessä on mainittu asetti tämä kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamista koskevan esityksen ensimmäiseen kiireellisyysryhmään. Senaatti oli kuitenkin luokitellut tämän asian kuuluvan vähemmän kiireellisiin ja jätti siitä esityksen vasta seuraaville valtiopäiville. Useat valtiopäivämiehet eivät kuitenkaan olleet tästä tietoisia, josta johtuen kämnerin- ja

³⁸ Jutikkala 1974, 42-43, 45.

³⁹ Jutikkala 1942, 625-627. Säätyvaltiopäivien valitsijakunnasta, vaalista ja koostumuksesta katso laajemmin Jutikkala 1974, 9-145.

⁴⁰ Osmonsalo 1949, 190.

laamanninoikeuksien lakkauttamista koskeva asia tuli heidän toimestaan esille jo vuoden 1863 valtiopäivillä anomustietä.⁴¹

Porvarissäädystä Raahen pormestari *Constantin Hilden*⁴² esitti 23.10.1863 kirjallisen anomuksen, jossa hän huomautti, että jo Porvoon valtiopäivillä 1809 oli herätetty kysymys oikeudenkäyntimuotojen yksinkertaistamisesta lakkauttamalla laamannin- ja kämnerinoikeudet. Kysymys oli esillä myös tammikuun valiokunnassa, joka oli asettanut tämän asian ensimmäiseen kiireellisyysryhmään. Tämän vuoksi Hilden esitti, että laamanninoikeudet tarpeettomina määrätyn ajan kuluessa lakkautetaan ja samoin kämnerinoikeudet sen mukaan, kuin puheenjohtajanvirat näissä tuomioistuimissa tulevat vapaiksi. Hilden lisäsi vielä, että sanotut tuomioistuimet ovat tarpeettomia ja ehkä myös vahingollisia oikeudenhoidon kannalta, joten enempi perustelu oli hänen mielestään tarpeeton.

Mitä sitten tuli laamanninkäräjäkappoihin, jotka maan kuuden laamanninoikeuden osalta nousevat n. 5000 viljatynnyriin, huomautti Hilden, että nämä voitaisiin käyttää osaksi kohtuullisena lisäyksenä kihlakunnantuomarien palkkaetuihin, jotka vähenevät huomattavasti tuomiokuntien jakamisen myötä, ja osaksi kansakoulunopettajien palkkaukseen.

Myös Hämeenlinnan pormestari *Anton Johan Thermen*⁴³ porvarissäädystä antoi edellä mainittuna päivänä kirjallisen anomuksen, jossa hän pyysi säätyä tekemään hallitsijalle esityksen kaikkien vapaana olevien laamanninvirkojen täyttämättä jättämisestä, koska hallitsija oli puheessaan säädylle ilmoittanut, että säädyt kokoontuisivat jälleen kolmen vuoden kuluttua, jolloin esitys laamanninoikeuksien lakkauttamisesta todennäköisesti tulisi esille. Thermen pyysi anomuksen lähettämistä säädyn valitusvaliokuntaan.

Edellä mainittujen anomusten johdosta käyttivät porvarissäädystä puheenvuoroja vielä Loviisan pormestari *Adolf Juselius*, joka ilmoitti, että hänellä oli ollut tarkoitus tehdä anomus samasta asiasta kuin Thermen, sekä Pietarsaaren pormestari *Gabriel Tengström* ja kauppaneuvos *Carl Sundman* Helsingistä, joiden esityksestä anomus jätettiin pöydälle seuraavaan plenumiin.

Seuraavassa täysistunnossa 22.2.1864 käytettiin edelleen puheenvuoroja sen puolesta, että auki tulevia laamanninvirkoja ei pitäisi täyttää ennenkuin kysymys laamanninoikeuksien viroista olisi lopullisesti ratkaistu. Kaskisista oleva kauppias *Carl Johan Grönberg* oli kuitenkin sitä mieltä, että koska Thermen oli osoittanut laamanninoikeuksien olevan esteenä joutuisalle oikeudenkäynnille, pitäisi tehdä sellainen anomus, jossa nämä virat pyydetään heti lakkauttamaan.

⁴¹ Anomuksista ja anomusehdotuksista ei ollut mitään mainintaa perustuslaeissa, joten niiden käyttö ensimmäisissä säätykokouksissa muodostui käytännön kautta. Anomusaloite lähti valtiopäivämieheltä ja se lähetettiin säädyn yksityiseen valitusvaliokuntaan. Anomusehdotus voitiin myös hylätä ilman valitusvaliokunnan valmistelua. Ks. lähemmin Patrik Lilius 1974, 245, 259-268.

⁴² Borgarståndet 1, Landtdagen 1863-64, 148-149, 172.

⁴³ Borgarståndet 1, Landtdagen 1863-64, 149.

Puhemiehen ehdotuksesta lähetettiin Thermenin anomus ja pöytäkirjanote yksityiseen valitusvaliokuntaan. Thermen pyysi myöhemmin, että enemmän toimenpiteet anomuksen johdosta lopetettaisiin, koska hallitsijan taholta oli tehty esitys kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisesta seuraavilla valtiopäivillä. Sääty hyväksyi pyynnön yksimielisesti.⁴⁴

Pappissäädyssä teki kirkkoherra *Albert Heikel* jätti lokakuun 30 päivänä 1863 kirjallisen anomuksen, jossa hän lausui Suomen oikeudenkäyntijärjestyksen olevan niin lavean, että moni köyhä mies kärsii mieluummin tuntevan vahingon kuin antautuu kalliiseen ja monivuotiseen, joskin kaikkein oikeudenmukaisimpaan prosessiin. Jo kihlakunnanoikeudessa voi riitajuttu kestää vuosikautia, minkä jälkeen tulevat muutoksenhaut laamanninoikeuteen ja hovioikeuteen sekä vihdoin, monien selitystenannon ja asiamiesten kautta, senaatin oikeusosastoon. Tämän välttämiseksi tulisi kihlakunnankäräjät toimittaa useammin eli kolme-neljä kertaa vuodessa sekä lakkauttaa laamanninoikeudet täysin tarpeettomina. Kämnerinoikeudet tulisi yhdistää raastuvanoikeuteen taikka poliisikamareihin niissä kaupungeissa, joissa on sellainen.⁴⁵

Heikelin anomus päätettiin lähettää säädyn yksityiseen valitusvaliokuntaan, jossa hänen anomuksensa hylättiin. Perusteluiksi valiokunta katsoi, että koska asetus välikäräjien toimittamisesta siviiliasioissa ja pienemmissä rikosasioissa oli jo annettu ja hallituksen huomio oli kiinnittynyt kihlakunnan- ja laamanninoikeuksien keskinäiseen suhteeseen eikä laamanninvirkoja tämän vuoksi tultane tavallisessa järjestyksessä täyttämään.⁴⁶

Myös talonpoikaissäädyssä laadittiin anomusesitys laamanninoikeuksien lakkauttamiseksi. Talollinen *Martti Kiuru*.⁴⁷ antoi lokakuun 30 päivänä 1863 kirjallisen anomusesityksen, johon yhtyivät edustajat *Tiainen*, *Pietari Kumpulainen* ja *Teräs-Rautila*, jossa hän ehdotti lakkautettavaksi laamanninoikeudet. Kiuru perusteli anomustaan sillä, ettei laamanninoikeuksiin saanut jättää suomenkielisiä kirjelmiä ja että laamanninoikeudet vain huomattavasti viivyttivät velkomisia. Lisäksi laamannien suuri palkka voitaisiin käyttää hyödyllisemmin esim. koululaitokseen ja lääkarien palkkaamiseksi. Maakuntia rasitti myös se, että laamanninoikeuksien lautamiehet, jotka usein olivat isompien tilojen omistajia, oli vapautettu yhteisestä hollikyytivelvollisuudesta.⁴⁸

Kun laamanninoikeuksien lakkauttamisen myötä poistui myöskin muutoksenhaussa mahdollisuus todistajien kuulemiseen, oli Tiainen lisäksi sitä mieltä, että todistajien kuulemiseen olisi varattava mahdollisuus joko raastuvanoikeudessa tai hovioikeudessa. Tämä olisi tarpeellista senkin vuoksi, että alioikeudessa

⁴⁴ Borgarståndet 3, Landtdagen 1863-64, 44.

⁴⁵ Prestståndet 1, Landtdagen 1863-64, 263-264 ja Prestståndet 3, 550-551. Ks. myös Bergh I 1884, 390..

⁴⁶ Prestståndet 3, Landtdagen 1863-64, 550-551.

⁴⁷ Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat I-II 1863-64, 169-170.

⁴⁸ Kiuru tarkoitti tällä rakennuskaaren 28:5 §:ssä olevaa määrystä hollikyydistä. Kihlakunnanoikeuden osalta tämä lakkautettiin 17.12.1888.

suomenkielellä annetut todistajanlausunnot oli usein merkitty ruotsinkielisiin pöytäkirjoihin virheellisesti. Monesti oli asia voitu toteennäyttää vasta siinä vaiheessa, kun päätökseen oltiin hakemassa muutosta.⁴⁹

Kiurun ehdotus lykättiin säädyn erityiseen valituslautakuntaan, jossa asia raukesi kun saatiin tieto asian tulemisesta seuraaville valtiopäiville.

2.1.1. Johtopäätöksiä..

Kuten edellä on käynyt ilmi tuli kämnerin-ja laamanninoikeuksien lakkauttaminen esille anomustietä kolmessa säädysssä, koska oltiin siinä käsityksessä, ettei näiden oikeuksien lakkauttaminen tulekaan esille valtiopäivillä vaikka tammikuun valiokunnassa lakkauttaminen oli esitetty otettavaksi esille ensimmäisessä kiireellisyysryhmässä. Tästä voidaan suoraan päätellä, että säädysissä oli todellista tahtoa laamannin-ja kämnerinoikeuksien lakkauttamiseksi.. Tämä koski erityisesti laamanninoikeuksia, joiden tuomiopiireissä kansalaisista asui valtaosa.

Laamanninoikeudet saivat jo näissä anomuksissa osakseen ankaraa arvostelua, joka toistuu myöhemmin valtiopäiväkäsittelyssä. Kysymys oli ennen kaikkea oikeuden saavuttamisen hitaudesta ja tällöin miellettiin, että oikeudenkäytössä oli yksi porras liikaa. Tämä aste oli laamanninoikeus, joka kokoontui liian harvoin ja jonka oikeudenkäyntimenettely, huolimatta siitä, että sitä oli yritetty parantaa asetuksella 12.5.1843, kuten edellä on kerrottu, ei tyydyttänyt kaikkia. Tähän liittyi vielä oikeudenkäynnin ulkopuolisia asioita. Oltiin sitä mieltä, että niiden ylläpito tuli kalliiksi ja että laamanneille suoritettavat suuret laamanninkäräjäkapat olisi voitu käyttää hyödyllisemminkin esim. kihlakunnantuomareiden palkanlisäyksiin tai kansakoulunopettajien palkkoihin. Lisäksi huomautettiin, ettei laamanninoikeuteen saanut jättää suomenkielisiä kirjelmiä. Kämnerinoikeuksia ei arvosteltu samassa määrin, koska ne eivät sanottavasti hidastaneet oikeudenkäyttöä. Oltiin kuitenkin yleisesti sitä mieltä, että ne olivat tarpeettomia ja olisivat helposti yhdistettävissä raastuvanoikeuksiin.

2. 2. Välikäräjien saamista helpotetaan.

Välikäräjien toimittamista koskevassa ehdotuksessa tammikuun valiokunnalle lausui senaatti, että voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 4 luvun 2 §:n mukaan hovioikeus voi antaa luvan kihlakunnantuomarille määrätä kantajan pyynnöstä pidettäväksi riita-asiassa välikäräjät, jos kantaja otti vastuun niiden kustannuksista⁵⁰. Senaatin käsityksen mukaan hovioikeuden lupa oli tarkoitukseton, minkä vuoksi lainsäädännöstä olisi muutettava siten, että välikäräjät voitaisiin määrätä ilman hovioikeuden erikseen antamaan lupaa sekä pienemmissä rikosasioissa että

⁴⁹ Kiuru ja Tiainen olivat puuttuneet myös kielikysymykseen laamanninoikeudessa Aleksanteri II antoi 1.8.1863 asetuksen, jossa muun ohessa määrättiin, että suomenkielisiä asiakirjoja voitiin jättää oikeuteen. Asetuksen pääasiallinen sisältö oli kuitenkin, että suomenkieli oli kahdenkymmenen vuoden kuluessa saatettava samanarvoiseksi ruotsinkielen kanssa.

⁵⁰ Kihlakunnanoikeuksien varsinaisten istuntojen vähäisyyden ohella välikäräjien saaminen vain hovioikeuden luvalla ainoastaan riita-asioissa oli osaltaan syynä juttujen viipymiseen.

riitajutuissa, jotka eivät koskeneet lainhuudatusta ja kiinnitystä, kun toinen asianosainen sitä pyytää ja suostuu vastaamaan välikäräjien kustannuksista.

Asia otettiin esille tammikuun valiokunnassa helmikuun 21 päivänä 1862.⁵¹ Valiokunnan kaikkien jäsenten mielestä oikeudenkäymiskaaren 4 luvun 2 §:n muuttaminen oli tarpeen. Paroni *Boije* katsoi, että samalla olisi muutettava myös oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 § siten, että varsinaiset käräjät määrättäisiin pidettäväksi kussakin kärjäkunnassa kuudesti vuodessa eli joka toinen kuukausi. Tämä myös johtaisi siihen, että välikäräjiä niin riita- kuin rikosjutuissakin tarvittaisiin hyvin harvoin.⁵²

Talollinen *Puhakka* olisi myös lisännyt varsinaisia käräjiä. Hän ehdotti, että niitä määrättäisiin pidettäväksi vain neljästi vuodessa kussakin kärjäkunnassa. Tämä johtaisi siihen, että jutut jakaantuisivat useammille käräjille ja istuntopäivät voisivat päättyä aikaisemmin. Pitkät istuntopäivät olivat haitaksi maatalouden harjoittajille.⁵³

Raatimies *Öhrnberg* huomautti, että riitajuttujen vuoksi määrätyistä välikäräjistä tulisi kihlakunnantuomarin ilmoittaa sekä hovioikeudelle että kuvernöörille. Mitä tuli esitettyihin toivomuksiin varsinaisten käräjien lisäämisestä neljään tai kuuteen vuodessa, oli *Öhrnberg* sitä mieltä, että suurin este tähän olisi kihlakunnantuomarien lisääntynyt työmäärä, joka ei käsittänyt pelkästään käräjien toimittamista vaan myös toimituskirjojen kokoonpanon.⁵⁴

Kuten edellä jo mainittiin oli valiokunta yksimielinen ehdotetun muutoksen tarpeellisuudesta. Sitävastoin puheenjohtajan tiedusteluun, oliko senaatin ehdottama muutos riittävä, vastasi valiokunnan 47 jäsenestä 40 myöntävästi ja 7 kielteisesti.⁵⁵

Tammikuun valiokunnan pöytäkirjojen saavuttua senaattiin valmistui siellä esitysehdotus säädylle huhtikuun 13 päivänä 1863,⁵⁶ joka lähetettiin hallitsijan hyväksyttäväksi. Keisari antoi toukokuun 23 päivänä 1863 säädylle esityksen N:o 21 koskien yleistä lupaa välikäräjien toimittamiseksi siviili- ja rikosasioissa. Esitys oli samanlainen kuin senaatin tammikuun valiokunnalle antama esitys muuten paitsi, että tuomari veloitettiin ilmoittamaan hovioikeudelle välikäräjien määräämisestä. Lisäksi esitettiin, että hävinnyt osapuoli ei olisi velvollinen suorittamaan oikeudenkäyntikustannuksia enempää, kuin mitä asian käsittely olisi vaatinut varsinaisilla käräjillä. Esitys koski sekä kihlakunnan- että laamanninoikeuksia.

Säädyn lähettivät esityksen lakivaliokuntaan, joka antoi asiassa mietinnön nro 2 marraskuun 20 päivänä 1863.⁵⁷ Lakivaliokunta oli muuten samaan mieltä hallitsijan tekemän esityksen kanssa, mutta katsoi olevan tarpeetonta, että kihlakunnantuomari

⁵¹ Januariuskottets protokoller 1862, 172-173.

⁵² Januariuskottets protokoller 1862, 172.

⁵³ Januariuskottets protokoller 1862, 172-73.

⁵⁴ Januariuskottets protokoller 1862, 173.

⁵⁵ Januariuskottets protokoller 1862, 173.

⁵⁶ Senaatin istuntopöytäkirjat 1863. Sen mf 31.

⁵⁷ Ks. Nådiga Propositioner å landtdagen 1863-64, 23, 529-536.

ja laamanni velvoitettaisiin ilmoittamaan välikäräjistä hovioikeudelle. Tarpeellinen kontrolli toimitetuista välikäräjistä ja muista toimituksista saavutettiin jo sillä, että alituomarin oli liitettävä vuosittain hovioikeuteen toimittamiensa renovaatioiden ohkeen luettelo näistä toimituksista.

Lakivaliokunnan lausuntoon esitti eriävän mielipiteensä hovioikeudensihteeri *Aminoff*,⁵⁸ jonka mielestä alituomarin olisi vuoden lopussa lähetettävä hovioikeuteen luettelo välikäräjistä siviiliasioissa, koska tämä olisi tarpeetonta, koska rikosasioiden tuomiokirjoja ei enää tämän jälkeen lähetettäisi hovioikeuteen. Tähän mielipiteeseen yhtyi myös pöytäkirjoista vastaava sihteeri *Pipping*.⁵⁹

Hovioikeudenasessori *Grotenfelt* yhtyi kaikin puolin lakivaliokunnan mietintöön, mutta katsoi, että alituomari määrätessään välikäräjät olisi samalla velvollinen ilmoittamaan niistä hovioikeudelle, jolla olisi täten mahdollisuus kontrolloida, että näistäkin toimituksista oli lähetetty hovioikeuteen puhtaaksikirjoitetut tuomiokirjat.⁶⁰

Kuten edellä on käynyt ilmi lakivaliokunta poistamalla kihlakunnantuomarin velvollisuuden ilmoittaa välikäräjistä hovioikeudelle, muutti hallitsijan tekemää esitystä. Pääasiallinen polemiikki säädyissä syntyikin tästä ilmoitusvelvollisuudesta. Porvarissäädyssä, jossa olivat edustajina Hämeenlinnan, Loviisan, Pietarsaaren ja Raahen pormestarit sekä oikeusneuvosmiehet Helsingin ja Haminan raastuvanoikeuksista, olivat muut paitsi Helsingin oikeusneuvosmies *Öhrnberg* sitä mieltä, että ilmoitusta välikäräjistä ei tarvinnut tehdä hovioikeudelle. *Öhrnberg* oli myös sitä mieltä, että kaikille hovioikeuksille olisi pitänyt varata mahdollisuus antaa tästä asiasta lausuntonsa.⁶¹

Toinen kysymys, josta säädyissä keskusteltiin oli välikäräjien kulukysymys. Aatelissäädyssä herrat *Schatelowitz* ja von *Weissenberg* sekä kreivi *Creutz* olivat sitä mieltä, että tuomarin annettaisiin välikäräjillä juttua ratkaistessaan määrätä, kenen oli maksettava kulut siten kuin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 3 §:ssä oli säädetty.⁶² Pappissäädyssä rovasti *Heikel* kiinnitti myös huomionsa kuluihin ja oli sitä mieltä, että kun välikäräjät oli määrätty rikosasian vuoksi, niin olisi kohtuutonta jos kuluja perittäisiin myös samoilla käräjillä käsitellyiltä riita-asian asianosaisilta. *Heikel* oli lisäksi sitä mieltä, että välikäräjillä tulisi käsitellä myös kiinnitysasioita, mutta ei lainhuudatusasioita, koska viimeksi mainituissa oli säädetty kanneaika.⁶³

. Lääninrovasti *Hellen* oli kuitenkin toista mieltä *Heikelin* ehdotuksista. Kiinnityksen osalta *Hellen* viittasi kauppakaaren 17 luvun 11 §:ään, jonka mukaan niillä, jotka

⁵⁸ Nådiga Propositioner å landtdagen 1863-64, 532

⁵⁹ Nådiga Propositioner å landtdagen 1863-64, 533 . Määräys välikäräjien ja muiden ylimääräisten toimitusten luettelon liittämisestä hovioikeudelle toimitettavien puhtaaksikirjoitettujen tuomiokirjojen ohkeen olivat antaneet Turun hovioikeus v. 1837 ja Viipurin hovioikeus v. 1841.

⁶⁰ Nådiga Propositioner å landtdagen 1863-64, 533

⁶¹ Landtdagen 1863-64, Borgarståndet I, 233-234.

⁶² Landtdagen 1863-64, Riddar och Adeln 2, 489,492,495.

⁶³ Landtdagen 1863-64, Prestståndet I, 302-303, 305,

olivat kiinnityttäneet saamisensa samoissa käräjissä, oli yhtäläinen etuoikeus. Jos kiinnitykset hyväksyttäisiin myös välikäräjissä saisivat paikkakuntaa lähellä asuvat suuren edun verrattaessa kauempana asuviin.⁶⁴

Schatelowitz kiinnitti huomiota myös ko. esityksen mukanaan tuomaan yleiseenkin puoleen ja katsoi muutoksen tarkoituksena olevan oikeudenkäynnin lyhentämisen, jolla oikeutta hakevalle suotaisiin mahdollisuus pienemmin kustannuksin ja vähemmin käsittelykerroin saada asiansa ratkaistuksi kihlakunnanoikeudessa. Hän katsoi myös annetun esityksen erittäin toivottavaksi ja tarpeelliseksi uudistukseksi kihlakunnanoikeuksien muuttumiseksi vakinaisiksi tuomioistuimiksi.

Talonpoikaissäädystä esitys hyväksyttiin vähäisin huomautuksin.⁶⁵

Toimitusvaliokunnan tekemä ehdotus hyväksyttiin kaikissa säädöissä, minkä jälkeen säädöt marraskuun 20 päivänä 1863 antoivat vastauksen keisarin tekemään esitykseen. Esitys oli sama kuin lakivaliokunnan antama eli siitä jätettiin pois tuomarin velvollisuus ilmoittaa erikseen välikäräjistä hovioikeudelle. Tätä perusteltiin sillä, että hovioikeudella oli mahdollisuus kontrolloida alioikeuksia sillä, että näillä oli velvollisuus vuosittain lähettää hovioikeuksille tallekappaleiden yhteydessä luettelo välikäräjistä ja muista ylimääräisistä toimituksista. Keisarin hyväksyttyä asetuksen välikäräjistä antoi senaatti sen helmikuun 15 päivänä 1864.⁶⁶

2.2.1. Yhteenveto

Kysymyksessä oli selvästi vanhentuneen, vuoden 1734 lain alkuperäisessä sanamuodossa säilyneen lainkohdan muuttamisesta. Tämän lainsäädännön mukaan oli asianosaisen, joka riita asiassa halusi välikäräjiä, pyydettävä niitä hovioikeudelta. Jos hakija ilmoitti vastaavansa välikäräjien kustannuksista, oli hovioikeuden ne myönnettävä vaikka toinen osapuoli ei olisi välikäräjiä halunnut. Riita-asia voitiin myös lykätä varsinaisista käräjistä välikäräjiin, jos asianosaiset oikeudessa tästä sopivat. Kihlakunnantuomarin tuli antaa välikäräjistä tieto hovioikeudelle ja kuvernöörille. Vangitun henkilön sekä törkeiden rikosten osalta oli rikoskaareissa ja erillisissä laeissa omat määräykset välikäräjistä. Vähäisempien rikosten osalta, joista kuvernööri ei ollut pyytänyt välikäräjien määräämistä, ei ollut laissa määräystä, joskaan niiden käsittelemistä välikäräjillä ei ollut kiellettykään.⁵⁷

⁶⁴ Landtdagen 1863-64, Presteståndet I, 305, 306.

⁶⁵ Talonpoikaissäätö I, 19, 33-34, 321.

⁶⁶ Lakiesityksessä ei puututtu oikeudenkäymiskaaren 4 luvun 1 §:ään eli vuoden 1734 lain säätämään inkvisitoriseen prosessimenettelyyn, *inquisitio generalis*, joka mainitaan ensi kerran jo v. 1682 kuninkaallisessa kirjeessä. Lainkohdan mukaan kihlakunnantuomarien tuli määrätä välikäräjät, jos nousee ”yleinen kulkupuhe suuresta rikoksesta”, vaikka siitä ei kukaan tehnyt kannetta. Merkille pantavaa on, että tämä lainkohta kumottiin vasta v. 1960. Ks. myös Tirkkonen 1948, 54, 111, 445.

⁵⁷ Lakiesityksessä ei puututtu oikeudenkäymiskaaren 4 luvun 1 §:ään eli vuoden 1734 lain säätämään inkvisitoriseen prosessimenettelyyn, *inquisitio generalis*, joka mainitaan ensi kerran jo v. 1682 kuninkaallisessa kirjeessä. Lainkohdan mukaan kihlakunnantuomarien tuli määrätä välikäräjät, jos nousee ”yleinen kulkupuhe suuresta rikoksesta”, vaikka siitä ei kukaan tehnyt

Välikäräjien saamisen helpottaminen liittyi yleiseen pyrkimykseen oikeudenkäynnin nopeuttamiseksi. Kansalaiset kokivat myös voimassa olevat määräykset välikäräjien saamisesta liian virkavaltaisiksi. Oikeudenkäyntitilaisuuksien lisäämistä tarkoittivat myös tammikuun valiokunnassa Boijen ja Puhakan esitykset varsinaisten käräjien lukumäärästä. Tämän suurimpana esteenä kuitenkin oli, kuten Öhrnberg huomautti, kihlakunnantuomareiden lisääntynyt työmäärä. Säätykäsittelyssä Schatelowitz ehdotti kihlakunnanoikeuksien muuttamista jopa vakinaisiksi tuomioistuimiksi. Epäselväksi jää, mitä hän tarkoitti sillä, että ehdotetun muutoksen seurauksena oikeudenkäynnit lyhenisivät. Tarkoittiko hän sitä, että lykkäyksen sattuessa uusi käsittelykerta olisi tällöin lähempänä?

Säätykäsittelyssä Öhrnberg esitti myös sen näkökannan, että jokaiselle hovioikeudelle olisi pitänyt varata tilaisuus antaa asiassa lausuntonsa. Öhrnberg teki tässä mielestäni merkittävän huomautuksen. Olen jo aikaisemminkin pannut merkille, että lausuntoja lakiehdotuksista ei ole useinkaan pyydetty niiltä viranomaisilta, joita asia nimenomaan koskee. Tässäkin tapauksessa olisi ollut tarpeellista pyytää lausunnot hovioikeuksilta ja alioikeustuomareilta. Prokuraattori tuntui olevan viranomainen, jonka puoleen lakiehdotuksissa useimmiten käännyttiin.

Edellä käsitellyn lainkohdan muuttaminen oli yksi askel maamme oikeudenkäyntijärjestyksen saattamiseksi ajankohdan vaatimalle tasolle. Vuoden 1863-64 valtiopäivät on eräs ajankohta, josta uudistamisen voidaan katsoa alkaneen. Oikeudenkäymiskaaren 4 luvun 2 § säilyi vuonna 1970 tehdyin vähäisin muutoksin aina vuoden 1980 loppuun, jolloin se kokonaisuudessaan kumottiin. Samalla oikeudenkäymiskaaren 2 lukua muutettiin siten, että kihlakunnanoikeudessa määrättiin pidettäväksi istuntoja säännöllisin väliajoin niin usein kuin käsiteltävät asiat vaativat. Kihlakunnanoikeudessa voitiin myös samanaikaisesti pitää useampia istuntoja.

2.3. Puhtaaksikirjoitettujen tallekappaleiden lähettäminen hovioikeuteen.

Valtiopäiväluettelon oikeudellisiin asioihin kuului myös esitys helpotuksen myöntämisestä alioikeuksien tuomareille tuomiokirjojen tallekappaleiden lähettämisessä hovioikeuteen. Senaatti oli alunperin ollut sitä mieltä, että kysymyksessä oli toimenpide, joka olisi voitu järjestää hallinnollisin määräyksin, koska kysymyksessä ei ollut lainsäädännön muuttaminen. Senaatti laati tästä ehdotuksen ja alisti sen hallitsijalle, joka oli kuitenkin sitä mieltä, että siitä oli tehtävä esitys valtiopäiville. Keisari oli tämän vuoksi kirjelmässään tammikuun valiokunnan puheenjohtajalle elokuun 23 päivästä 1861 ilmoittanut, että hän halusi myös tämän ja erään toisen maakaaren 16 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asian valtiopäiväkäsittelyyn.

Tammikuun valiokunta ryhtyi käsittelemään alituomareiden tallekappaleiden lähettämistä koskevaa asiaa maaliskuun 6 päivänä 1862 ⁶⁷ Paroni *Carpelan*

kannetta. Merkille pantavaa on, että tämä lainkohta kumottiin vasta v. 1960. Ks. myös Tirkkonen 1948, 54, 111, 445.

⁶⁷ Januariutskottets protokoller 1862, 633-637.

huomautti, että jokainen tuomarinvirkaa alituomarina hoitanut on tullut huomaamaan, kuinka paljon työtä ja kustannuksia puhtaaksikirjoitus ja tuomiokirjojen lähettäminen hovioikeuteen aiheuttaa. Määräyksillä tuomiokirjojen lähettämisen hovi oikeuteen on kahdenlainen tarkoitus: osaksi tuomiokirjojen renovaatiolla pyritään säilyttämään pysyvästi tuomioistuimen päätöksiä koskevat pöytäkirjat tärkeimmissä asioissa ja osaksi niillä pyritään kontrolloimaan alituomarin työtä. Carpelan hyväksyi tehdyn esityksen ja huomautti, että rikosasioiden kontrolli voidaan suorittaa sakkoluetteloiden ja vankiluetteloiden avulla.⁶⁸

Pormestari *Juselius* (Loviisa) puolestaan myönsi alituomareiden, erityisesti kihlakunnantuomareiden vastuullisen ja raskaan työn. Hän näki kuitenkin monta tärkeää syytä, jotka puolsivat nykyisen lain säilyttämistä. Näistä *Juselius* piti kaikkein tärkeimpänä alituomareiden virkatoiminnan kontrollia, joka toteutuu kanneviskaalin tallekappaleiden tarkastustoiminnalla. Vaikka tällaista tarkastustoimintaa ei nykyään voitaisikaan suorittaa samassa laajuudessa kuin ennen, niin tällaisen toiminnan tärkeys ei kuitenkaan siitä vähene. Ehdotettu helpotus tarkoittaa ainoastaan niitä kustannuksia, jotka aiheutuvat tallekappaleiden kirjoittamisesta, eivätkä ne näin ollen millään muotoa vastaa sitä, että yleistä oikeudenhoitoa tällä tavoin heikennetään. Mieluummin tulisi valtion korvata alituomarin kärsimä rahallinen menetys.⁶⁹

Hovioikeudensihteeri *Aminoff* yhtyi Carpelanin mielipiteeseen ja huomautti, että hovioikeuden kanneviskaali ehtii nykyään tarkastamaan vain pienen osan tallekappaleista. Tavoiteltu päämäärä saavutettaisiin paremmin, jos kanneviskaali vuosittain suorittaisi tarkastuksen alioikeuksien arkistoissa ja täten varmistaisi, että niitä hoidetaan asianmukaisesti. Samalla kanneviskaali voisi tarkastaa tuomiokirjoja.⁷⁰

Varatuomari *Järnefelt* oli samaa mieltä kuin *Juselius*. Hänen mielestään oli arveluttavaa, jos tallekappaleiden lähettämismäärästä myönnetään joitakin helpotuksia, koska vastaisuudessa nämä pöytäkirjat saattavat olla äärimmäisen tärkeitä. Toisaalta olisi erittäin vaikeata rajata ne vähemmän tärkeät pöytäkirjat, joita ei tarvitsisi lähettää hovioikeudelle. Nämä pöytäkirjat saattaisivat sinänsä olla vähemmän tärkeitä, mutta usein merkityksellisiä lisäselvityksiä toisessa jutussa.⁷¹

Varatuomari *Törngren* ja raatimies *Öhrnberg* yhtyivät *Juseliuksen* ja *Järnefeltin* mielipiteisiin.⁷²

Puheenjohtajan tiedusteluun, olisiko valiokunnan käsityksen mukaan tallekappaleiden lähettämisessä alituomareille annettava helpotus, vastasi 33 jäsentä kieltävästi ja 13 myöntävästi.⁷³

⁶⁸ Januariuskottets protokoller 1862,633-634.

⁶⁹ Januariuskottets protokoller 1862,634.

⁷⁰ Januariuskottets protokoller 1862,634-635.

⁷¹ Januariuskottets protokoller 1862, 635.

⁷² Januariuskottets protokoller 1862, 635-636.

Valiokunnan lähetettyä pöytäkirjansa senaattiin valmisti tämä asiasta esityksen valtiopäiville, joka lähetettiin hallitsijalle huhtikuun 13 päivänä 1863. Valtiopäiville annettiin tästä esitys kesäkuun 4 päivänä 1863.⁷⁴

Tässä esityksessä määrättiin, että kihlakunnan-, laamannin- ja raastuvanoikeuden tuli lähettää hovioikeudelle tallekappaleet tuomiokirjoista sellaisissa asioissa, jotka koskivat kiinteän omaisuuden omistus- ja käyttöoikeutta tai niihin sisältyviä oikeuksia ja velvoitteita, omistusoikeuden muutosta, maan jakoa, perintöä ja testamenttia niin myös vastaisuudessa noudatettaviksi annetut määräykset. Nämä oli lähetettävä hovioikeudelle säädetyllä uhalla ja mukaan liitettävä sakkoluettelo, joka käsitti kaikki vuoden aikana tuomitut sakkorangaistukset.

Muista tuomiokirjan sisältämisestä asioista tuli tallekappaleen sisältää vain asian numero ja lyhyesti sen sisältämä asia. Kämnerinoikeuden ei tarvinnut lähettää tallekappaleita vaan ainoastaan sakkoluettelo. Tuomiokirjat tuli allekirjoittaa ja varustaa sinetillä.

Tallekappaleiden lähettämisestä hovioikeuteen oli kihlakunnanoikeuden osalta säädetty oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 §:ssä, jonka mukaan tuomarin ”oli pidettävä oikeata tuomiokirjaa”. Tuomiokirja oli tuomarin allekirjoitettava sekä varustettava tuomiokunnan ja tuomarin omalla sinetillä. Tuomiokirja oli lähetettävä hovioikeuteen jokaiselta vuodelta ennen seuraavan vuoden Mikkelinpäivää kahdenkymmenen taalarin sakon uhalla. Tuomiokirjaan oli myös kirjoitettava kaikki maariidoissa pidetyt katselmukset päätöksineen. Laamanninoikeuden ja raastuvanoikeuden osalta olivat säännökset 3 luvun 5 §:ssä ja 6 luvun 6 §:ssä. Lainhuudatus- ja kiinnitysasioiden tallekappaleiden lähettämisestä hovioikeuteen oli määräys oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 3 §:ssä. Määräaika oli kuusi kuukautta käräjien päättymisestä ja laiminlyönnin uhkana oli kolmen taalarin sakko kultakin myöhästyneeltä päivältä. Raastuvanoikeuden oli samanlaisen sakon uhalla lähetettävä lainhuudatus- ja kiinnitysasiain tallekappaleet joka kuukaudelta neljäntoista päivän aikana.⁷⁵

Tämä määräys koski kaikkia tuomiokirjaan merkittyjä asioita, oli niiden merkitys kuinka vähäinen tahansa. Alioikeustuomareiden kannalta katsottuna ei siis ollut kysymys mistään vähäisestä helpotuksesta. Keskikokoisen tuomiokunnan

⁷³ Januariutskottets protokoller 1862, 636.

⁷⁴ Nådiga Propositioner å landtdagen 1863-64 II, 1121-1123.

⁷⁵ 1800-luvulla oli sekä suomen- että ruotsinkieliseen lakisanastoon juurtunut sana *konseptituomiokirja* (konseptdombok), jolla tarkoitettiin kantatuomiokirjaa. Samoin puhuttiin konseptiprotokolleista lainhuudatus- ja kiinnitysasioissa, kun tarkoitettiin kantapöytäkirjaa. Yleisessä kielessä konseptilla tarkoitetaan luonnosta, jonka perusteella sitten kirjoitetaan lopullinen asiakirja. Tuomiokirjat olivat ja ovat nykyäänkin lopullisia kantapöytäkirjoja, joiden muuttaminen muun kuin kirjoitusvirheen osalta on rangaistava teko. Jos tuomioistuimessa halutaan välttämättä puhua konseptipöytäkirjoista, niin määritelmä sopii lähinnä istunnossa pidettävään memoriaalipöytäkirjaan, jonka perusteella laaditaan lopullinen pöytäkirja. Ks. tästä esim. Kuninkaallinen selitys 23.3.1807 (OK 2:6 §:n kohdalla vanhemmissa lakikirjoissa ja pöytäkirjojen osalta Keisarillinen asetus 6.8.1861 OK 24:5 §:n kohdalla. Vielä nykyäänkin konseptituomiokirja-pöytäkirja sanoja näkee käytettävän joissakin juridisissa teksteissä.

tuomiokirja saattoi sisältää lähes parituhatta numeroitua sivua, joiden puhtaaksikirjoitus käsin oli työläs tehtävä.⁷⁶ Kirjoituskoneella laadittuja tuomiokirjoja esiintyy yleisemmin vasta 1900-luvun alkupuolella.

Valtiopäiväesityksessä perusteltiinkin muutosta sillä, että suurin osa alituomareiden ratkaistaviksi tulleista asioista koski rikosasioita, saamisia ja muita pienempiä asioita, joilla niiden laadun vuoksi oli vähäisempi merkitys. Tällaisia asioita koskevien pöytäkirjojen säilyttäminen useammassa paikassa ei ollut tarpeellista. Myöskään tallekappaleiden avulla suoritettu alituomareiden työn kontrolli oli osoittautunut vähäiseksi. Tallekappaleiden säilyttäminen hovioikeuksissa oli myös aiheuttanut tilanahtautta niiden arkistoissa.

Esityksen saavuttua säädylle lähettivät nämä ehdotuksen tavan mukaan lakivaliokuntaan, joka sai mietintönsä valmiiksi marraskuun 9 päivänä 1863.⁷⁷ Mietinnössään lakivaliokunta yhtyi tehtyyn esitykseen, mutta katsoi kuitenkin, että siihen tulisi tehdä joitakin tarkennuksia. Kuninkaallisen halliohjesäännön mukaan huhtikuun 2 päivältä 1770 tuli hallioikeuksien lähettää pöytäkirjansa ja tuomiokirjan kauppakollegiolle siten kuin oli määrätty oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:ssä. Kun hovioikeudet v. 1809 hallituskonseljin ohjesäännön mukaan tulivat kauppakollegioiden sijaan juridisissa asioissa seurasi tästä, että hallioikeuksien pöytäkirjat piti tällaisissa asioissa lähettää hovioikeudelle. Hallioikeudet kuitenkin lakkautettiin 1859, jolloin niiden tehtävät siirtyivät maistraateille, joiden näin ollen on katsottava olevan velvolliset lähettämään tuomiokirjat juridista laatua olevissa hallioikeusasioissa hovioikeuteen. Samasta syystä kuin muut alituomarit voitaneen myös maistraatit vapauttaa tallekappaleiden lähettämisestä muissa paitsi juridista laatua olevissa asioissa.

Kun alituomarit ehdotuksen mukaisesti vapautettaisiin lähettämästä osasta käsittelemistään asioista tallekappaleet, tulisi heille määrätä aika, jonka kuluessa alituomareiden tulisi saattaa täydellisesti valmiiksi ”konseptituomiokirja”. Ensimmäisen pykälän loppuun olisi vielä lisättävä määräys siitä, että tuomiokirjan mukaan tulisi liittää paitsi sakkoluettelo myös luettelo kaikista vuoden aikana tapahtuneista toimituksista.

Säätykäsittelyssä käytiin laajin keskustelu ritari- ja aatelissäädystä. Eniten keskustelua herätti lakivaliokunnan ehdotuksen 3 §, joka koski maistraatin velvollisuutta lähettää hovioikeudelle hallioikeusasioissa vain kiinnityksiä koskevat tallekappaleet. *Von Born* ja *von Knorring* olivat sitä mieltä, että kun huhtikuun 2 päivänä 1770 annettu hallisääntö oli syntynyt hallinnollisessa järjestyksessä eivätkä säädyt näin ollen ottaneet osaa sen käsittelyyn, oli hallitus menetellyt oikein lakkauttaessaan hallioikeudet asetuksella 12 joulukuuta 1859. Hallituksen asia on

⁷⁶ Esimerkiksi Iitin tuomiokunnan tuomiokirja v. 1837 käsitti 1612 sivua sekä Piikkiön ja Halikon alisen tuomiokunnan tuomiokirja vuodelta 1861 1769 sivua. Tuomiokirja käsitti varsinaisia (rikos- ja riitajuttujen) pöytäkirjat talvi-, kesä- ja syyskäräjistä, katselmuspöytäkirjat ja sakkoluettelon. Eri pöytäkirjan muodostivat lainhuuto-, kiinnitys, holhous- ja avioehtoasiat, joista niinkään lähetettiin tallekappaleet hovioikeuteen. Foliokoko oli lisäksi nykyistä A4-kokoa mittavampi.

⁷⁷ Nådiga Propositioner å landtdagen 1863-64/36 II, 1123-1125.

myös ilman säätyjen myötävaikutusta päättää maistraatille myönnettävistä helpotuksista tallekappaleiden lähettämisessä. Molemmat ehdottivat kokonaan kolmannen pykälän poistamista esityksestä. Von Knorring huomautti lisäksi, että kysymys oli teoslainasta, joka vahvistettiin laitoksen valmisteisiin, tuotteisiin ja raaka-aineisiin eli se oli vaihtuva päivittäin. Kysymyksessä oli siis kokonaan toisenlainen kiinnitys kuin kiinteistöä koskeva. Muu keskustelu säädystä koski etupäässä sanojen erilaista merkitystä esityksessä. Äänestyksessä sääty kuitenkin päätyi lakivaliokunnan esityksen hyväksymiseen.⁷⁸

Porvarissäädystä pormestari *Juselius* oli sitä mieltä, että alioikeustuomareille tarkoitettu helpotus tallekappaleiden lähettamisvelvollisuudessa oli vähäinen, tuskin lainkaan mikään helpotus. *Juselius* myönsi, että alioikeustuomarit, erityisesti kihlakunnantuomarit olivat töiden ylläpitämiä, mutta hän katsoi, että helpotus tulisi myöntää heille muulla tavoin, esim. jakamalla tuomiokuntia ja palkankorotuksin.⁷⁹

Raatiemies *Grönberg* hyväksyi lakivaliokunnan esityksen muuten, mutta katsoi, että ehdotuksen 3 §:stä tulisi jättää pois maistraatin velvollisuus tallekappaleiden lähettämiseen.⁸⁰ Pormestari *Thermen* hyväksyi ehdotuksen ilman muutoksia ja katsoi kiinnityksien suuren merkityksen vuoksi, että myös 3 § tulisi säilyttää lakivaliokunnan kirjoittamassa muodossa.⁸¹

Varakonsuli *Wesander* oli kuitenkin sitä mieltä, että tallekappaleet pitäisi kuten tähänkin asti kirjoittaa kaikista jutuista ja asioista. Täten jokaisella kansalaisella olisi mahdollisuus saada hovioikeuden arkistosta tarpeelliset jäljennökset alioikeuksien tuomiokirjoista.⁸²

Äänestyksessä enemmistö porvarissäädystä kuitenkin hyväksyi lakivaliokunnan ehdotuksen äänin 25/10.⁸³

Pappissäädystä enemmistö hyväksyi lakivaliokunnan ehdotuksen vain vähäisin huomautuksin. Talonpoikaissäädystä lakivaliokunnan ehdotus hyväksyttiin yksimielisesti.⁸⁴

Toimitusvaliokunnan ehdotuksen saavuttua hyväksyivät säädyn sen yksimielisesti ja antoivat vastauksensa hallitsijan esitykseen joulukuun 8 päivänä 1863.⁸⁵ Tässä vastauksessaan säädyn esittivät joitakin muutoksia hallitsijan esitykseen. Esityksen 1 §:n loppuun haluttiin lisättäväksi määräys, jonka mukaan hovioikeudelle lähetettävän tuomiokirjan oheen olisi liitettävä luettelo kaikista vuoden aikana toimitetuista käräjistä ja muista toimituksista. Ehdotuksen 3 § ehdotettiin siirrettäväksi 4 §:ksi ja

⁷⁸ Landtdagen 1863-64, Riddar och Adeln 820-823, 825-826.

⁷⁹ Landtdagen 1863-64, Borgarståndet 339-340.

⁸⁰ Landtdagen 1863-64, Borgarståndet, 339.

⁸¹ Landtdagen 1863-64, Borgarståndet, 341.

⁸² Landtdagen 1863-64, Borgarståndet, 341

⁸³ ” ” ” 342.

⁸⁴ ” ” Prestståndet I, 436-437, 505. Talonpoikaissäätö, 276.

⁸⁵ Nådiga Propositioner å landtdagen 1863-64 II, 1126-1129.

pykälässä 3 säädettäisiin maistraatin velvollisuudesta lähettää tallekappaleet hovioikeudelle kiinnityksiä koskevissa asioissa. Viimeiseen eli 5 §:ään tulisi liittää määräys siitä, minkä ajan kuluessa alioikeuksien tuomiokirjan tulisi olla valmiiksi kirjoitettu. Säätyjen vastaus siis noudatteli lakivaliokunnan mietintöä.

Säätyjen vastaus otettiin esille senaatin täysistunnossa helmikuun 29 päivänä 1864, jolloin senaatti puolsi säätyjen tekemiä muutosehdotuksia alkuperäiseen esitykseen.

⁸⁶Toukokuun 23 päivänä 1864 julkaistiin vahvistettu asetus.

2.3.1. Yhteenvedo.

Kuten edellä on käynyt selväksi oli tallekappaleiden lähettämällä hovioikeuteen ennen 1864 tapahtunutta muutosta kahdenlainen tarkoitus: hovioikeuden kanneviskaali suoritti alioikeustuomareiden viranhoidon valvontaa lukemalla lähetettyjä tallekappaleita ja toisaalta haluttiin varmistaa pöytäkirjojen säilyminen.

Virkatehtävien kontrolli tallekappaleiden avulla jäi vähäiseksi, niin kuin edellä lakiesityksen käsittelyn aikana on käynyt ilmi. Tähän oli syynä se, joka myös edellä on käynyt selväksi, että kanneviskaalit eivät yksinkertaisesti ehtineet suorittaa valvontaa tällä tavoin. Lainmuutoksen tultua voimaan v. 1864 ei kanneviskaalilla olisi enää ollut mahdollisuuttakaan tallekappaleiden perusteella suorittaa alioikeustuomareiden virkatyön valvontaa. Valvontaa tämän jälkeen suoritettiin vuosittain tuomiokunnan ja raastuvanoikeuden arkistossa tapahtuvilla hovioikeuden kanneviskaalin tarkastuksilla.

Edellistä paljon tärkeämpi peruste tallekappaleiden lähettämiseen oli tuomiokirjojen säilyttäminen asianmukaisessa arkistotilassa. Raastuvanoikeuksien arkistojen osalta tilanne oli selvästi parempi kuin maaseudun tuomareiden. Raastuvanoikeudet ja niiden arkistot sijaitsivat yleensä kivisissä raatihuoneissa. Kihlakunnantuomarien arkistot olivat useimmiten kihlakunnantuomareiden asunnon yhteydessä sijaitsevilla kansliahuoneistoissa eivätkä näin ollen täyttäneet arkistotilan vaatimuksia. Kun vielä ottaa huomioon ajankohdan asuntojen uunilämmityksen ja kehittymättömän palosuojelun voidaan pitää jonkinlaisena ihmeenä, että arkistopaloja ei yleensä sattunut.⁸⁷ Tuntuu siltä, että tallekappaleiden lähettämisvelvollisuudesta päättäneillä oli muistissaan myös 1800-luvun alkupuolen suurpalojen aika.

Vuonna 1864 annettu edellä mainittu asetus kumottiin vasta 27.1.1939 annetulla lailla alioikeuksien pöytäkirjain tallekappaleista. Se oli pääpiirteittäin samanlainen

⁸⁶ Senaatin täysistuntopöytäkirjat 1864, Sen. mf. 34.

⁸⁷ Poikkeuksena tästä on luonnollisesti Turun kaupungin jättiläispalo 1827, joka nimenomaan arkistojen osalta oli erittäin tuhoisa. 1800-luvun alkupuoli aina 1860-luvulle asti oli suurien kaupunkipalojen aikaa. Tästä ajasta esimerkkeinä mainittakoon, että Porissa paloin v. 1801 272 yksityistaloa ja julkiset rakennukset, Kokkolassa v. 1805 paloin 36 taloa, Savonlinnan 86 talosta paloin v. 1812 19 taloa, Oulussa v. 1822 330-365 taloa. Onnettomuuksien vuotena 1852 Vaasa paloin niin täydellisesti, että jäljelle jäi vain hovioikeuden rakennus ja kuusi muuta lähellä sijainnutta yksityistaloa. Ks. tästä lähemmin Jutikkala 1997, 491-506.

kuin edeltäjänsä kuitenkin niin, että tallekappaleiden tuli yleensä sisältää vain oikeuden päätös sekä lainhuuto- ja kiinnitysasioissa myös asiakirja, johon oikeuden päätös perustui. Lakiin sisältyi myös säännös, että jos arkisto oli sijoitettu sitä varten pysyvästi varattuun, tulenkestävään säilytyspaikkaan valtion tai kunnan omistamassa rakennuksessa, oli oikeusministeriöllä mahdollisuus toistaiseksi vapauttaa asianomainen virkamies tallekappaleiden lähettämisestä.

Hovioikeuksien pöytäkirjoihin kohdistuva valvonta ei päättynyt tallekappaleisiin. Hovioikeus valvoi myös, että asianosaiset saivat käräjillä päätetyistä asioista toimituskirjansa. Valvonta tapahtui siten, että kihlakunnantuomari velvoitettiin varsinaisilta käräjiltä laatimaan tuomiokirjan kanssa yhtäpitävä luettelo käräjillä päätetyistä asioista, johon oli merkittävä jo annetut toimituskirjat sekä erikseen merkitä ne jutut, joissa toimituskirjaa ei vielä ollut annettu. Kihlakunnantuomari oli velvollinen viimeistäänkin kuudenkymmenen päivän kuluttua käräjien päättymisestä antamaan kärjäkunnan nimismiehelle tai muulle sopivalle kruununpalvelijalle toimituskirjat asianomaiselle jätettäväksi. Tätä ennen oli kuitenkin kärjäkunnan kirkoissa kuulutettava, kenelle tämä toimikirjojen jakaminen oli uskottu. Tämä luettelo oli asianmukaisine kuittauksineen lähetettävä hovioikeuteen kolmen kuukauden kuluessa käräjien päättymisestä. Jos tuomari laiminlöi luettelon lähettämisen, joutui hän siitä syytettäväksi hovioikeudessa. Sama koski kaupunkituomioistuimia.⁸⁸

Miten renovaatioiden lähettäminen liittyy tutkimuksen otsikkoon oikeudenkäynnin yhdenmukaistamisesta? Ryhdyttäessä 1800-luvulla yhdenmukaistamaan oikeudenkäyntiä maaseudulla ja kaupungeissa kuului siihen osana tuomioistuinien toiminnan selkeyttäminen ja nykyaikaistaminen. Toisin sanoen pyrittiin poistamaan tarpeettomiksi käyneitä määräyksiä ja muuttamaan niitä ajankohtaan paremmin soveltuviksi. Olennaisena osana näihin kuului edellä selostettu velvollisuus tallekappaleiden lähettämisestä hovioikeuteen.

VI. Kämnerin-ja laamannioikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttaminen vuoden 1867 valtiopäivillä.

1. Edellisten valtiopäivien jälkeinen aika.

Vuonna 1864 päättyneet valtiopäivät lopettivat yli puolen vuosisadan valtiopäivättömän kauden ja käynnistivät vilkkaan lainsäädäntöajan. Kehitystä kuitenkin alkuvuosina 1865-67 varjostivat katovuodet, jolloin väestön kuolleisuus kohosi lähes ennennäkemättömiin lukemiin. Pahimmat katovuodet olivat valtiopäivävuosi 1867 ja sitä seuraava vuosi 1868. Valtio yritti pitää väestöä paikallaan järjestämällä hätäaputoita eri puolille maata. Rakennettiin teitä ja siltoja, ojitettiin soita, kaivettiin kanavia ja rakennettiin Riihimäen- Pietarin rataa. Tästä

⁸⁸ Ks. Asetus elokuun 6 päivästä 1861 alatuomarin velvollisuudesta riitaveljille toimittaa pöytäkirjoja ja päätöksiä heitä koskeissa juttu-asioissa.

huolimatta saattoi joissakin kunnissa kuolleisuus kohota kymmenenteen osaan väestöstä ja joissakin kunnissa sitä suurempaankin osaan. *Klinge* mainitsee, että maan väestöstä oli v. 1868 loppuun mennessä kuollut 137 700 henkeä. Katovuosiin katsottiin olevan syynä, paitsi luonnonolosuhteet, myös talouden yksipuolinen rakenne, joka perustui pääasiallisesti maatalouteen. Kansantaloudessa tapahtui näinä vuosina suuria muutoksia sen maatalousvaltaisen luonteen saadessa yhä enemmän piirteitä metsätaloudesta ja teollisuudesta.⁸⁹

Samoina vuosina tapahtui myös merkittävä rahaolojen uudistus. Autonomisessa Suomessa oli alkuaikoina kaksi rahajärjestelmää, nimittäin Ruotsin raha ja Venäjän rupla, joiden käyttö rinnakkain havaittiin hankalaksi. Tämä johtui etupäässä siitä, että sekä Venäjän että Ruotsin rahan arvo vaihteli ja niiden keskinäinen arvo oli täten usein vaikeasti määriteltävissä. Vasta 1840 annetulla julistuksella toimitettiin raharealisaatio, jolla rupla tehtiin maassamme ainoaksi maksuvälineeksi. Suomen hopeamarkka tuli maan lailliseksi maksuvälineeksi v. 1865, jolloin venäläisten setelien pakollinen vastaanotto liikkeissä lopetettiin. Tämän rahanuudistuksen yhteydessä Suomi sai myös oikeuden hankkia valtionlainoja muista maista ja maan autonominen asema tuli näin korostetuksi.⁹⁰

Venäjän valtiollinen asema ulkopoliittikan alueella vahvistui 1860-luvun loppupuolella. Tämä johtui etupäässä merkittäväksi valtioksi tunnustetun Preussin pyrkimyksistä yhdistää Saksan osavaltiot, jolloin Preussi pyrki kaikin diplomaattisin keinoin estämään muiden valtioiden sekaantumisen Saksan asioihin. Tällöin olivat suhteet Venäjään ensiarvoisen tärkeitä. Preussin johtajana toimi tuolloin Otto von Bismarck, joka oli toiminut lähettiläänä Venäjällä ja tunsi maan oloja. Preussi jopa tarjosi Venäjälle apuaan Puolan itsenäisyystaistelun tukahduttamiseksi. Se kuitenkin torjuttiin Venäjän taholta. Bismarckin eurooppalainen rauhanpolitiikka piti yllä Venäjän vahvaa asemaa aina pitkälle 1870-luvulle asti.⁹¹

Keisari Aleksanteri II:n aikana aloitettiin elinkeinoelämän vapauttaminen sekä Venäjällä että Suomessa. Häntä pidetään yleensä Venäjän historian ensimmäisenä valistuneena yksinvaltiaana. Hänen toimintansa Venäjällä käsitti suuria sosiaalisia uudistuksia, joista tunnetuin on maaorjuuden poistaminen ja joka perustui inhimillisten näkökohtien ohella myös siihen, että Venäjä tarvitsi teollistamiseen työvoimaa, jota voitiin saada enimmäkseen maataloudesta. Keisarin surmaamisyritys v.1866 aiheutti sen, että taantumus alkoi jälleen voittaa alaa. Alkoi Balkanin selkkaus, joka jälleen viilensi suhteita Preussiin.

Aleksanteri II:n aikana uudistettiin Venäjällä myös oikeuslaitosta, joka uudistustyö oli alkanut jo hänen edeltäjänsä Nikolain aikana. Vuosien 1857-1862 välisenä aikana annettiin neljätoista aloitetta riita- ja rikosasioiden sekä koko tuomioistuineläytöksen uudistamiseksi, jonka työn sai tehtäväkseen erityinen komitea. Komitean

⁸⁹ Klinge 1997, 239, Osmonsalo 1949 II, 205-206, Krusius-Ahrenberg 1981, 185, Turpeinen 1986 sekä Myllyntaus 1980, 333-366.

⁹⁰ Rauhala 1921 II, 255-257, Osmonsalo 1949 II, 158, 197-198 sekä Myllyntaus 1980, 333-366.

⁹¹ Puntila 1971, 49 sekä Vahtola 2003, 265.

valmistelemat lait vahvistettiin 20 päivänä marraskuuta 1864. Laki tuomioistuimien organisaatiosta määritteli rauhantuomarit, piiri- ja muutoksenhakutuomioistuimet sekä hallitsevassa senaatissa toimivan muutoksenhakuosaston.⁹²

Jyrki Ukkonen on tutkimuksessaan ”Kuinka porvarillinen tuomioistuinlaitos omaksuttiin yksinvaltaiselle Venäjälle” käsitellyt v. 1864 tehtyä tuomioistuinlaitosuudistusta. Uudistuksen suurin muutos aikaisempaan verraten oli hänen mukaansa valamiehistön käyttöönotto. Valamiehistöä käytettiin kuitenkin vain ensimmäisessä oikeusasteessa. Heidän tehtävänsä oli näytön arviointi, mutta ei seuraamuksesta päättäminen. Ukkosen mukaan uudistus synnytti suhteellisen tehokkaan porvarillisen tuomioistuinlaitoksen, joka ei kuitenkaan tarjonnut yksinvaltiudelle sen haluamaa valtiollista kontrollivälinettä. Tämän johdosta yksinvaltiuden kannattajat käynnistivät vastauudistuksen, jonka avulla pyrittiin purkamaan porvarillisen tuomioistuinlaitoksen oppositiota suojaavia piirteitä.⁹³

Sanomalehdistö nousi tähän aikaan autonomiassamme vaikuttavaksi poliittiseksi tekijäksi. Vuoden 1772 hallitusmuoto salli sensuurijärjestelmän ja sen perusteella maahamme järjestettiin 1829 sensuuriylihallitus. Tämän perusteella vaadittiin sanomalehtien julkaisemiseen senaatin lupa. Vuonna 1865 sensuuria helpotettiin ja julkaistiin hallitsijan vahvistama painovapausasetus, joka kuitenkin oli voimassa vain vuoteen 1867. Tällöin annettiin hallinnollinen asetus, jolla jälleen palattiin lupa- ja sensuurijärjestelmään.

Puntilan mukaan 1860-luvulla voidaan katsoa syntyneen *yleisen mielipiteen*, jonka luojana oli keskeisessä asemassa Suomen valtiollisessa kehityksessä ollut sanomalehdistö. Kaikki ne, jotka vaikuttivat sanomalehtien palstoilla, olivat poliittisen historiamme tärkeitä tekijöitä. Puntila kirjoittaa:

”Kaikki 1800-luvun merkittävät johtohenkilöt olivat jossakin elämänsä vaiheessa sanomalehtimiehiä ja pitivät muunkin toimintansa ohella kiinteää kosketusta lukevaan yleisöön. A.I. Arwidsson, J.V. Snellman, J.L. Runeberg ja Sakari Topelius käyttivät lehdistöä mielipiteen luomiseen, ja heidän kirjoituksillaan oli kehitystä suuntaava merkitys. Kaikki nämä olivat tosin muissa toimituksissaan enemmän ansioituneita. Lehtien taloudellinen vaurastuminen 1860-luvulla teki mahdolliseksi

palkata

ammattimiehiä. Journalistiikasta tuli elämäntehtävä.”⁹⁴

⁹² Ehrström 1866, 227-231. Venäjä sai siis rauhantuomarilaitoksen vasta v. 1864. Tämä muodostettiin ilmeisesti länsimaisten esikuvien mukaisesti. Rauhantuomarit valittiin kerrallaan kolmeksi vuodeksi ja heidän tehtävänsä oli tuomita politiarikkomusten kaltaisia pienempiä asioita, mutta myös määrätyissä tapauksissa ehdottaa sovintoa. Piirituomioistuimet käsittivät presidentin ja vähintään kolme jäsentä, jotka tuomitsivat juryn kanssa tai ilman jurya. Ylikangas (1984, s. 199) huomauttaa, että edellä mainittu eräänlainen rauhantuomarijärjestelmä oli kolmiportainen, joista ensimmäinen taso käsitti paikallisen tason, toinen piiritason ja kolmas koko kuvernementin, jota tuomioistuimessa edusti kuvernööri. Menettely tässä tuomioistuimessa tapahtui hallinnollisessa järjestyksessä. Edellä mainittuna vuotena 1864 uudistettiin myös rikos ja siviiliprosessioikeus ranskalaisen esikuvan mukaisesti.

⁹³ Ukkonen 2002.

⁹⁴ Puntila 1971, 50.

Lehdistössä käytiin laajaa keskustelua myös maan taloudesta ja elinkeinovapaudesta. Pohdittiin mitä oli tehty elinkeinovapauden toteuttamiseksi ja mitä pitäisi tehdä sen saattamiseksi loppuun. Myös koululaitos oli esillä sanomalehtien palstoilla sen saamien määrärahojen ja suomenkielisen opetuksen lisäämisen sekä alkeisopistojen sekularisoinnin takia. Sanomalehdistö tunnusti tiettyä pettymystä säätyjen aikaansaannoksiin vuosien 1863-64 valtiopäivillä ja tähän liittyvään entistä realistisempaan käsitykseen valtiopäivien vallan rajoista.⁹⁵

2. Valmisteluvaiheet senaatissa vuosina 1865-66.

Kun keisari oli luvannut uudet valtiopäivät pidettäväksi kolmen vuoden kuluttua, määräsi hän ne syyskuun 25 päivänä 1866 antamallaan käskyllä kokoontumaan Helsinkiin tammikuun 22 päivänä 1867. Senaatin kokoonpanossa oli tapahtunut joitakin muutoksia uutta valtalupaa annettaessa v. 1865, jolloin uudeksi senaattoriksi oli nimitetty *J.A. von Born*. Seuraavana vuonna erosi senaattori *S. Gripenberg* ja uusiksi senaattoreiksi nimitettiin *S.H. Antell* ja *B. Indrenius*. Senaatin talousosaston varapuheenjohtajaksi nimitettiin *K.M. Nordenstam* sekä finanssiasiaien toimituskunnan päälliköksi *J.V. Snellman*. Senaatti oli v. 1866 lähtien työskennellyt ahkerasti valtiopäiväesitysten parissa, mutta oli siitä huolimatta myöhässä monien valtiopäiväesitysten osalta. Tämä johtui siitä, että keisari halusi perehtyä jokaiseen esitykseen, minkä lisäksi hän pyysi niistä Suomen asiain komitean lausunnon ennen esityksen vahvistamista. Esityksiä oli kaikkiaan 35, joista vain numerot 1-23 saatiin valmiiksi valtiopäivien avajaisiin mennessä. Loput jouduttiin antamaan vasta vuoden 1867 huhtikuussa.⁹⁶

Kuten jo aikaisemmin on kerrottu oli esitys kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamisesta esillä jo tammikuun valiokunnassa 1862, joka ehdotti sitä ensimmäiseen kiireellisyysluokkaan eli käsiteltäväksi jo 1863-64 valtiopäivillä. Senaatti katsoi asian kuitenkin vähemmän kiireelliseksi, minkä vuoksi se teki tästä esityksen vasta näille valtiopäiville. Senaatti oli saanut lokakuun 30 päivänä 1865⁹⁷ hallitsijalta valtuudet valmistaa valtiopäiväesitykset muun muassa laamanninoikeuksien ja kämnerinoikeuksien lakkauttamisesta, mahdollisuutta muuttaa lain säännöksiä siten, että määrätty tuomioistuimet olisivat tuomionvoivia vähäisemmällä jäsenmäärällä, oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 3 §:n muuttamista siten, että alioikeuden päätökseen maakauppaa koskevassa asiassa haettaisiin

⁹⁵ Krusius-Ahrenberg 1981, 192-196. sekä erityisesti elinkeinovapauden syntyhistorian osalta Kekkonen 1987, 155-165.

Erityisesti pääkaupungissa johtava sanomalehdistö oli tähän aikaan ruotsinkielinen. Näitä olivat Helsingfors Dagblad ja Hufvudstadsbladet. Turussa ilmestyi Åbo Underrättelser. Suomenkielisestä lehdistöstä Helsingin Uutiset oli lakannut ilmestymästä ja sen toimittajat Yrjö Koskinen, J. Forsman ja A. Meurman olivat palanneet P. Tikkasen toimittamaan Suomettareen, vanhempien fennomaanien äänenkannattajaan. Hallituksen lehden, Suomen Virallisen lehden, lisäksi ei Helsingissä vuosina 1867-68 ilmestynyt yhtään suomenkielistä päivälehteä. Suomenkieliset valtiopäivämiehet joutuivat turvautumaan Viralliseen Lehteen tai suomenkielisiin maaseutulehtiin. Ks. Krusius-Ahrenberg 1981, 193.

⁹⁶ Krusius-Ahrenberg 1981, 183, 190 sekä Rauhala 1921, 104-105.

⁹⁷ Senaatin täysistuntopöytäkirjat 1865, mf 36.

muutosta valittamalla sekä kumottaisiin 12 päivänä huhtikuuta 1858 annetun armollisen julistuksen 1 momentti, jossa määrättiin laamannin- ja kihlakunnantuomarin käräjäkappojen muodostumisesta.

Senaatti päätti yhdistää valtiopäiväesitykseensä kaikki edellä mainitut muutosesitykset, lukuunottamatta kuitenkin esitystä senaatin oikeusosaston tuomionvoivan jäsenmäärän vähentämistä, samaan valtiopäiväesitykseen. Kuten jäljempänä lähemmin kerrotaan sisällytettiin ehdotukseen myös esityksiä muutoksenhakemusten perille ajamisesta ylioikeuksissa. Täysistunnossaan marraskuun 5 päivänä 1866 päätti senaatti lähettää esityksensä hallitsijan hyväksyttäväksi.⁹⁸ Keisarillinen majesteetti puolestaan antoi esityksen säädylle joulukuun 28 päivänä 1866.

3. Hallitsijan kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyyntoikeuden lakkauttamisesta säädylle antaman esityksen sisältö.

Hallitsijan esitys säädylle⁹⁹ perustui pääasiassa historiallisiin näkökohtiin. Seuraavassa kerrotaan tämän esityksen pääkohdat.

Valtiopäiväesitys alkaa historiallisella katsauksella maamme oikeuslaitokseen. Esityksessä lähdetään Suomen varhaisemmista ajoista ja kerrotaan, että maassamme oli alkuaan ainoastaan kolme oikeusastetta siviiliasioissa. Myös vuoden 1734 laki luetteli saman määrän oikeuksia eli kihlakunnan- ja laamanninoikeudet maaseudulla sekä kämnerin- ja raastuvanoikeudet kaupungeissa. Näiden yläpuolella oli hovioikeus, joka oli kuninkaan korkein lautakunta, jota vastaan kenelläkään ei ollut oikeutta vedota. Hovioikeuden tuomioon tyytymättömän sallittiin kuitenkin kääntyä kuninkaan puoleen anomuskirjelmällä saattaakseen hovioikeuden päätöksen tai tuomion tarkempaan tutkimukseen. Hovioikeutta voitiin näin ollen oikeudellisesti pitää viimeisenä oikeusasteena, kunnes kuninkaan tuomio-oikeus vähitellen muuttui yleiseksi tuomioistuimeksi, joka muodosti viimeisen oikeusasteen. Täten hovioikeus oli kadottanut aikaisemman merkityksensä kuninkaan lautakuntana ja muodostunut maan ensimmäiseksi ylioikeudeksi. Tällä tavoin on oikeusasteiden lukumäärä muodostunut neljäksi ikivanhan kolmen oikeusasteen sijaan.

Tämän jälkeen esityksessä käsiteltiin kämnerinoikeuksien perustamista kaupunkeihin ja oikeusasteiden muodostumista joko kolmi- tai keliasteiseksi, niin kuin tässä tutkimuksessa on jo edellä esitetty. Yhdenmukaisuus oikeusjärjestyksessä kuitenkin vaatii, huomautettiin esityksessä, että oikeusasteiden luku oli sama riippumatta siitä, käytiinkö oikeutta maaseudulla vai kaupungissa. Kokemus oli myös riittävästi osoittanut, että oikeusasteiden lukumäärä sen sijaan, että olisi hyödyttänyt oikeutta hakevaa oli pikemminkin viivytännyt oikeudenkäynnin kulkua kuin lisännyt sen varmuutta. Palaaminen ikivanhaan oikeusasteiden lukumäärään oli täten tarpeen vaatima. Oikeusvarmuutta menettämättä saavutetaan tämä päämäärä lakkauttamalla

⁹⁸ Senaatin täysistuntopöytäkirjat 1866, mf 38.

⁹⁹ Nådiga Propositioner å landtdagen 1867 II, 955-983.

kämnerin-ja laamanninoikeudet. Näiden tuomioistuimien tarpeettomuudesta puhui parhaiten se tosiasia, että suurin osa maan kaupungeista, niiden joukossa muutamia, joiden asukasluku on suurempi kuin osalla niistä kaupungeista, joissa on kämnerinoikeudet, olivat tähän asti tulleet toimeen vaikeuksista ilman kämnerinoikeuksia.

Laamanninoikeudet taas kokoonpanonsa johdosta eivät vastanneet toiselle asteelle asetettavia vaatimuksia. Kun tämä tuomioistuin ei ollut organisoitu eri tavalla kuin kihlakunnanoikeus ei siltä voinut myöskään odottaa tarkkanäköisempää oikeussuhteiden tutkintaa kuin kihlakunnanoikeudelta.. Laamanninoikeuksien lakkauttamisesta seurasi myös, että määrättyjen omistus- ja rajankäyntiriitojen ratkaisemista varten asetettu erityinen ylioikeus, jota laissa sanotaan ritarisyynioikeudeksi, on osoittautunut sopimattomaksi oikeuslaitokseen. Tämän vuoksi on myös ritarisyynioikeus tässä yhteydessä lakkautettava.¹⁰⁰

3.1. Tuomionvoivan jäsenmäärän alentaminen yleisissä tuomioistuimissa.

Esityksessä huomautettiin, että tuomioistuimien asteiden vähentämiseen liittyi läheisesti näiden tuomionvoivan jäsenmäärän vähentäminen.

Mitä ensin tuli *kihlakunnanoikeuden lautakuntaan*, niin esityksessä katsottiin, että sen merkitys varsinaisessa oikeudenkäytössä oli ajanmittaan melkein lakannut ja itse oikeudenkäynnissä rajoittui yleisesti siihen, että se tuntemalla lähemmin paikkakunnan väestön saattoi tuomarin tietoon paikalliset olosuhteet. Tämän vuoksi tulisi tuomionvoiva lautamiesten lukumäärä sekä käräjillä että katselmuksissa vähentää viiteen, koska oli täysin yhdentekevää osallistuuko kaksi maallikkojäsentä enemmän tai vähemmän siihen kollektiiviseen äänioikeuteen, joka on lautakunnalla. Esityksessä viitattiin vielä tältä osin tuomiokuntien viime aikoina suoritettuihin kärjäkuntien pienentämissä ja toimitettuihin muihin tuomiokuntien järjestelyihin.

Esityksen mukaan ei myöskään mitään arveluttavaa voine seurata siitä, että *raastuvanoikeuksien* tuomionvoivaa jäsenmäärää vähennetään. Raastuvanoikeus, jossa myös vastaisuudessa ainakin puheenjohtajan on oltava lainoppinut, tulee olemaan kaupungissa ensimmäinen tuomioistuin ja se on siten verrattavissa kämnerinoikeuteen, jossa riittävä jäsenmäärä on ollut ainoastaan kolme.

Sitävastoin tulisi *hovioikeuden* ylioikeutena olla siten organisoitu, että se vastaa tarkoitustaan tutkia ja tarkastaa alioikeuden päätökset, jolloin vaaditaan, että se on kokoonpantu useista lainoppineista jäsenistä. Esityksessä huomautettiin kuitenkin, että koska hovioikeuden kuolemanrangaistusta koskeva päätös ei mene täytäntöön vaan se on alistettava keisarin ratkaistavaksi sekä tuomitseminen sellaisissa asioissa, joissa tähän asti on seurannut kunnian menetys, eivät vaadi yleisesti monipuolisempaa tutkintaa kuin muut jutut, voitaisiin tuomitsevien lukumäärää sen aiheuttamatta vaaraa oikeusturvallisuudelle alentaa. Tällöin tulisi kuitenkin tehdä sellainen ero, että hengen menetystä koskevissa pitäisi olla vähintään viisi tuomitsemassa. Muissa asioissa voitaisiin tuomitseminen jättää neljälle jäsenelle,

¹⁰⁰ Proposition 21, landtdag 1867, 955-56.

joista kolme olisivat päätöksestä yksimielisiä. Muussa tapauksessa asia olisi viiden jäsenen ratkaistava.

Esityksessä perusteltiin muutosta sillä, että tällä tavoin kiistattomasti joudutettaisiin hovioikeuden työskentelyä sen kuitenkin vähentämättä oikeusvarmuutta, koska silloinkin, kun jäsenmäärä on viisi päätös tehdään sen mielipiteen mukaisesti, johon kolme on yhtynyt. Tammikuun valiokunnalle annetussa kysymyksessä oli mukana myös senaatin oikeusosaston tuomionvoivan jäsenmäärän vähentäminen, jota kuitenkin ei otettu mukaan valtiopäiväesitykseen.¹⁰¹

3.2. Muutoksenhaku maakaupan rikkomista koskevassa asiassa.

Kuten edellä on kerrottu tuli senaatin antaa esitys valtiopäiville myös maakauppaa koskevan rikkomuksen muutoksenhausta. Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 3 §:n mukaan vedottiin hovioikeuteen m.m. riidassa maakaupan pidosta. Kauppakaaren 6 luvun 1 §:n mukaan luvaton maakauppa oli kuitenkin rikos elinkeinolainsäädäntöä vastaan, joka esiintyi useimmiten luvatonta tavarankuljetusta koskevan syytteen yhteydessä. Tämän vuoksi olisi lakia muutettava siten, että muutoksenhakuna alioikeuden tällaisissa jutuissa antamaan päätökseen olisi valitus eikä veto.¹⁰²

3.3. Muutettavien lainkohtien perustelut.

Ennenkuin esityksessä ryhdyttiin käsittelemään niitä lainkohtia, joihin kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttaminen tulee aiheuttamaan muutoksia, lausuttiin siinä merkittävä oikeuspoliittinen kannanotto: ”*Oikeusjärjestelmässä, joka käsittää useita asteita, on luonnostaan selvää, ettei kukaan ole velvollinen tyytymään vain ensimmäisen oikeusasteen päätökseen eikä asian suurempaan tai vähäisempään rahalliseen arvoon kysymyksen ollessa asian saattamisesta ylemmän asteen tutkittavaksi. Asianosaisille pitää antaa oikeus, sanotuista arvoista riippumatta, saattaa asiansa ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi eli hovioikeuden ja sieltä edelleen Keisarin tutkintoon, olkoon asia miten vähäinen tahansa.*”¹⁰³

¹⁰¹ Tuomioistuimien jäsenmäärää oli käsitelty myös tammikuun valiokunnassa 27.2.1862 kysymyksen n:o 30 kohdalla. Tuolloin *Sackleen* ja *Nordenstam* esittivät, että kihlakunnanoikeuden ja laamanninoikeuden lautakunnan jäsenmäärä saisi olla nykyisellään. Hovioikeus voisi *Carpelanin* mielestä olla tuomionvoiva pienemmissä asioissa ainoastaan silloin, kun neljä jäsentä olivat yksimielisiä. *Aminoff* puolestaan katsoi, että nykyinen jäsenmäärä oikeuksissa takasi suuremman varmuuden ja perusteellisemmän käsittelyn. Äänestettäessä annettiin esityksen puolesta 11 ääntä ja sitä vastaan 31 ääntä. Januariuskottet 1862, 547-548.

¹⁰² Myös tämä asia oli ollut esillä tammikuun valiokunnassa 27.2.1862 kysymyksen 32 kohdalla.

Tällöin valiokunta oli yksimielisesti hyväksynyt tehdyn esityksen.

Maakauppaa koskevat rajoitukset olivat tähän aikaan vähitellen poistumassa liberalismiin syrjäyttäessä merkantilismin. Tunnustettiin, että maakaupan kielto oikeudettomasti hyödytti kaupunkien porvaristoa maaseudun kustannuksella. Vaikka maakauppa oli kielletty, niin se ei kuitenkaan estänyt oman talouden tuotteiden myyntiä. Vuoden 1868 kauppa-asetuksella poistettiin kaupunkien ja maaseudun kaupan välinen ero. Elinkeinovapaus saatettiin Suomessa voimaan v. 1879. Ks. laajemmin elinkeinovapauden toteuttamisesta Kekkonen 1987, 39-270.

¹⁰³ Proposition 21, landtdagen 1867, 958.

Tämän jälkeen esityksessä ryhdyttiin käsittelemään perusteluja eri lainkohtien muuttamiseksi. *Muutoksenhakuaika* alioikeudesta hovioikeuteen tulisi yhtäläiseksi kaikissa oikeuksissa ja vetojutuissa tuntuisi kuudenkymmenen päivän vetoaika olevan riittävä. Tästä olisivat kuitenkin poikkeuksena raastuvanoikeudet niissä kaupungeissa, joissa sijaitsi hovioikeus. Näissä olisi vetoaika puolta lyhyempi eli kolmekymmentä päivää. Myös oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 5 §:ssä säädetty kolmenkymmenen päivän aika valituksen perille ajamiseksi saisi jäädä. Sen sijaan määräaika paikalletulopäivään korkeimmassa oikeudessa esitettiin lyhennettäväksi, koska tällä tavoin joudutettaisiin oikeudenkäyntiä eikä tämän katsottu vaarantavan asianosaisten oikeutta.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 1 §:ssä ja 30 luvun 3 §:ssä säädettiin, että se joka vetoaa ylempään oikeuteen oli velvollinen asettamaan *omavelkaisen takauksen kuluista ja vahingosta*, jotka hänet ehkä velvoitetaan korvaamaan. Jos tämä laiminlyötiin menetti muutoksenhakija oikeutensa muutoksenhakemuksen perilleajamiseen. Näillä määräyksillä tarkoitettiin kuitenkin vain, että osapuolen, joka vei asian ylempään oikeuteen, tuli saada vastapuolensa vakuutetuksi siitä, että tämä ei tulisi kärsimään vahinkoa asian perilleajamisesta siinä tapauksessa, että muutoksen hakemiseen ei ollut syytä. Nämä määräykset takauksesta olivat jääneet vain tyhjäksi muodollisuudeksi, koska esityksen mukaan takaukseen ei voitane vedota muulloin kuin kysymyksen ollessa oikeudenkäyntikuluista ja kannetta takausmiestä vastaan lieenee harvoin, jos edes koskaan nostettu. Tästä syystä ja koska nämä määräykset olivat usein johtaneet siihen, että asianosainen oli menettänyt puhevaltansa mitättömän, asiaan vaikuttamattoman muutoseikan vuoksi, määräykset takauksen asettamisesta muutoksenhaussa alioikeuden tai hovioikeuden päätöksiin esitti valtiopäiväesitys kumottaviksi.¹⁰⁴

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 § ja 30 luvun 5 § koskivat tapauksia, joissa voittaneella osapuolella oli *oikeus panna tuomio täytäntöön* huolimatta siitä, että se ei vielä ollut saanut lainvoimaa. Voimassa olevassa laissa oli tästä vaikeaselkoiset säännökset, jotka edellyttivät eri asteiden päätösten vertailua keskenään. Valtiopäiväesityksessä lausuttiin, että lainvoimaa vailla olevat tuomiot voitaisiin panna täytäntöön ainoastaan siinä tapauksessa, että hakija asettaisi varmuuden siitä vahingonkorvauksesta tai takaisinmaksusta, johon hänet katsotaan velvolliseksi siinä tapauksessa, että tuomio sittemmin kumotaan. Tällä tavoin turvattaisiin molempien osapuolien oikeus, johon esitetty lainmuutos perustuu. Esityksen sisältämän lakiehdotuksen mukaan tämä koskisi hovioikeudessa ainoastaan vekseli- ja merioikeusjuttuja, mutta ei muita riita-asioita. Sekä hovioikeudessa että korkeimmassa oikeudessa olisi lisäksi ehtona, että muutoksenhaku täytäntöönpanon takia ei tulisi mitättömäksi.¹⁰⁵

Esityksessä käsiteltiin tämän jälkeen oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 §:n mukaisen *nostorahan alentamista*. Esityksessä todettiin ensin, että nostorahan

¹⁰⁴ Proposition 21, landtdagen 1867, 959,960.

¹⁰⁵ Proposition 21, landtdagen 1867, 960.

tarkoitus on ilmeisesti estää vähäisempien tai sellaisten juttujen saattaminen korkeimman oikeuden tutkittaviksi, jotka eivät tulisi muuttumaan. Samalla on kuitenkin haluttu, että kaikilla olisi mahdollisuus saattaa asia korkeamman asteen tutkittavaksi säätämällä, että nosterahan ovat velvolliset suorittamaan ainoastaan ne, joilla on määrätty varallisuus tai määrätty vuotuinen palkkatulo ja joilla on täten mahdollisuus suorittaa nosteraha. Sitävastoin kaikilla muilla, jotka määrättyllä tavalla osoittavat vähävaraisuutensa, on mahdollisuus saada vapautus nosterahan maksamisesta. Jos kuitenkin nosteraha kokonaan poistettaisiin olisi vaarana korkeimman oikeuden työmäärän hallitsematon kasvu. Tämän vuoksi täytyy säilyttää tämä juttujen määrää hillitsevä tekijä, lausuttiin esityksessä. Sitä voidaan kuitenkin alentaa huomattavasti ja täten suoda mahdollisuus vähävaraisillekin kääntyä korkeimman oikeuden puoleen. Nosterahan määrä 200 taalaria ehdotettiin alennettavaksi puoleen.¹⁰⁶

Voimassa olevan lain mukaan *nosterahan suorittamisesta olivat vapaat* ne, joiden varallisuus ei noussut viiteensataan taalariin. Koska nosterahaa ehdotettiin alennettavaksi on kohtuullista, että myös oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 6 §:ssä tarkoitettun varallisuuden arvoa alennetaan. Esityksessä ehdotettiin, että jos muutoksenhakijan varallisuuden arvo ei nouse 300 taalariin eli 576 markkaan, on hän vapautettu nosterahan maksamisesta. Tämän lisäksi pidettiin kohtuullisena vähentää niitä toimenpiteitä, joilla muutoksenhakijalle myönnetään vapautus nosterahan suorittamisesta.¹⁰⁷

Valtiopäiväesityksen seuraavassa kohdassa huomautettiin, että niihin asioihin, jotka korkeimmassa oikeudessa on käsiteltävä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 ja 6 §:n mukaisesti on laskettu kuuluviksi myös kysymykset, jotka koskevat *kiinnitystä kiinteään omaisuuteen ja lainhuutoa samoin kuin ulosotto ja häätöasioita*, y.m. asioita, jotka hovioikeudessa ajetaan valitusteitse siitä huolimatta, että ne käsitellään siviiliasioden oikeudenkäyntijärjestyksessä. Tästä on kuitenkin tuomareilla lainkäytössä ollut erilaisia mielipiteitä, minkä vuoksi on tarpeen saada tästä yhtenäiset säännökset. Koska laissa on katsottu, että jotkut asiat osaksi niiden erityisen laadun vuoksi ja osaksi myös sen vuoksi, että ne on ensimmäisessä asteessa käsiteltyt ulosottoviranomainen, voitiin ottaa hovioikeudessa käsiteltäväksi muutoksenhakijan valituksena, niin ei ole mitään pätevää syytä siihen, miksi sanottuja asioita ei voitaisi käsitellä samassa järjestyksessä silloin, kun ne saatetaan korkeimman mahdin tutkittavaksi. Tämä yksinkertaistaa tuomioistuinlaitosta etenkin, kun se vielä voidaan tehdä muuttamatta lain perussäännöksiä ja tuottaa helpotusta oikeutta hakevalle. Tästä johtuen ja kun laajempi muutostyö ei tällä kertaa voi tulla kysymykseen, on esityksessä katsottu, että muutoksenhaku nostoteitse oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 ja 6 §:n mukaan olisi mahdollinen ainoastaan niissä jutuissa, jotka ovat saapuneet hovioikeuteen vetoteitse tai hovioikeuden ensimmäisenä asteena käsittelemässä jutussa, jossa hovioikeus on antanut lopullisen tuomion. Sitävastoin muutoksenhakuna olisi valitus kaikissa muissa asioissa, jotka

¹⁰⁶ Proposition 21, landtdagen 1867, 960,961.

¹⁰⁷ Proposition 21, landtdagen 1867, 961,962.

ovat saapuneet hovioikeuteen valitusteitse ja jotka hovioikeus on ratkaissut lopullisella päätöksellä.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 § ehdotettiin kokonaan kumottavaksi, koska hovioikeudessa olevat asiakirjat revisiotapauksissa lähetetään suoraan korkeimmalle oikeudelle eikä ole kohtuullista, että hovioikeudessa perittäisiin muutoksenhakijalta niistä leimavero.¹⁰⁸

Tämän jälkeen esityksessä siirryttiin käsittelemään oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 16 §:n lainsäädännöstä, jonka mukaan henkilö, *joka vastoin parempaa tietoansa ja selviä perusteita oli saattanut asian korkeimpaan oikeuteen*, oli tuomittava 500 taalarin sakkoon ja hänen valtuusmiestensä rangaistava vankeudella niin pitkäksi aikaa, kuin kuningas katsoi hänen rikoksensa ansainneen. Koska tätä säännöstä ei oltu tähän asti sovellettu ja on aihetta enemmän kuin ennen olettaa, ettei tämän jälkeenkään tällaista tule tapahtumaan, on sanottu lainkohta esitetty kumottavaksi. Samoin esitettiin kumottavaksi sanotun kaaren 11 §, jossa säädettiin, että korkeimmassa oikeudessa ei saa esittää muuta näyttöä kuin ne, jotka on esitetty hovioikeudessa tai alioikeudessa. Tämä ei koskenut kuitenkaan sellaisia todisteita, jotka on löydetty vasta myöhemmin tai ovat sellaisia, ettei niitä ole ennen voinut saada käsille. Tämä lainkohta on kumminkin, jos sitä on edes koskaan käytetty, jo kauan sitten jäänyt pois käytöstä niin, että asianosaisen oikeutta esittää uutta näyttöä ei enää koskaan aseteta kysymyksenalaiseksi.

Samoin puuttui esityksen mukaan oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 19 §:ltä soveltamiselta kaikki oikeusperusteet. Muuttuneiden olosuhteiden vuoksi¹⁰⁹ on kieltä hakea muutosta kuitenkin jäänyt syrjään ja *muutoksenhaku on sallittu myös rikosasioissa* ehdotetun lakitekstin mukaisesti. Samoin on ristiriidassa ajankohdan oikeusajattelun kanssa ehdotettu kumottavaksi saman kaaren 30 §, joka määrää ”hengenrangaistusta lähinnä olevan rangaistuksen” sille, joka tulee kuninkaan luokse valittamaan, että hovioikeus on tuominnut tahallansa väärin.¹¹⁰

3.4. Esityksen jättäminen säätyjen hyväksyttäväksi.

Valtiopäiväesitys jätettiin tämän jälkeen säätyjen hyväksyttäväksi. Nämä numeroidaan tässä tutkimuksessa samoin kuin esityksessä. Säätykäsittelyssä kutsutaan kohtia momenteiksi ja niihin tullaan viittaamaan eri yhteyksissä.

1) Kaikkien *kämnerinoikeuksien lakkauttaminen 1 päivästä tammikuuta 1869 alkaen*. Raastuvanoikeus ottaisi tämän jälkeen välittömästi ratkaistavakseen ne asiat, jotka lakien ja erityisten asetusten mukaan kuuluivat kämnerinoikeuden ratkaistaviksi samalla tavoin, kuin nykyään tapahtuu kaupungeissa, joissa ei ole kämnerinoikeutta. Raastuvanoikeus ottaisi myös käsiteltäväkseen ne asiat, jotka mainittuna päivänä ovat vireillä kämnerinoikeudessa.

¹⁰⁸ Proposition 21, landtdagen 1867, 962,963.

¹⁰⁹ OK 30:19 §:n säätämisen aikaan hovioikeus oli vielä korkein oikeusaste, joka selittää lainkohdan sanamuodon.

¹¹⁰ Proposition 21, landtdagen 1867, 963,964.

2) *Laamanninoikeuksien* lakkauttaminen samasta ajankohdasta alkaen. Näiden osalta säädettäisiin, että veto, joka ilmoitetaan kihlakunnan- tai kihlakunnansyynioikeuden päätökseen taikka myöhemmin kuin kolme viikkoa ennen niiden lakimääräisten laamanninkäräjien alkua, jotka pidetään vuoden 1868 jälkimmäisellä puoliskolla, on osoitettava ajettavaksi asianomaisessa hovioikeudessa. Ne asiat, jotka ajetaan laamanninoikeudessa ja joita ei saateta loppuun vuoden 1868 aikana, on myös jätettävä asianomaisen hovioikeuden ratkaistaviksi.

3) *Ritarisyynioikeus* lakkautetaan niinkään vuoden 1868 lopussa. Kihlakunnansyynioikeudessa vireillä olevat riidat tiluksista sekä näiden käsittely hovioikeudessa ja oikeusosastossa käsitellään samoin kuin muut siviiliasiat. Kuitenkin tulee sen, joka ei tyydy laamanninsyynioikeuden vuoden 1686 lopussa antamaan päätökseen, pyytää keisarilta ritarisyynioikeuden kokoontumista. Jos laamanninoikeus on määrännyt katselmuksen, mutta asiaa ei ole saatu päätökseen ennen tammikuun 1 päivää 1869, on se jätettävä asianomaisen hovioikeuden käsiteltäväksi.

4) Tämä momentti käsitti lakiesityksiksi laaditut lainkohdat niistä oikeudenkäymiskaaren ja maakaaren säännöksistä, jotka sisältyivät valtiopäiväesitykseen ja joiden muuttaminen tai kumoaminen oli siinä edellä kerrotuin tavoin perusteltu. (Ks. lakiehdotukset: Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Propositioner å landtdagen 1867 II s. 964-981).

5) Tässä momentissa julistetaan rauenneeksi kaikki ne asetukset, jotka koskevat laamanninoikeutta, kämnerinoikeutta ja ritarisyynioikeutta sikäli kuin kämnerinoikeuksia koskevia säännöksiä ei ole sovellettava raastuvanoikeuteen kaupungin ensimmäisenä oikeutena kämnerinoikeuden asemesta. Samoin katsottiin rauenneeksi kaikki ne määräykset, jotka koskevat asialle asetettua määrättyä arvoa vedon edellytykseksi raastuvanoikeuden päätöksestä.

6) Kuudennessa momentissa annettiin määräyksiä edellä 4) kohdassa muutettavien lainkohtien voimaantulosta. Muutettuja lainkohtia olisi noudatettava 1 päivästä tammikuuta 1869 lukien kaikissa niissä jutuissa, joissa oli ilmoitettu veto kihlakunnanoikeuden tai raastuvanoikeuden päätöksestä. Samoin myös niissä jutuissa, jotka sanotun päivän jälkeen luovutetaan ratkaisemattomina kämnerinoikeudesta raastuvanoikeuteen tai laamanninoikeudesta hovioikeuteen. Samoin koskevat lainmuutokset ennen vuoden 1868 loppua niissä tapauksissa, joissa veto on tätä ennen ilmoitettu, niinkuin edellä 2) momentissa on sanottu. Tällöin on ne jutut, jotka ratkaisemattomina luovutetaan kämnerinoikeudesta raastuvanoikeuteen taikka laamanninoikeudesta hovioikeuteen, käsiteltävä niinkuin ne olisivat tulleet vetoteitse kämnerinoikeudesta raastuvanoikeuteen ja laamanninoikeudesta hovioikeuteen. Sitävastoin on tätä ennen voimassa olleita määräyksiä vedon perille ajamisessa ja juttujen käsittelyssä raastuvanoikeudessa ja hovioikeudessa noudatettava niiden juttujen käsittelyssä, jotka ovat tulleet ennen tammikuun 1 päivään 1869 kämnerinoikeudesta raastuvanoikeuteen tai säädetyssä

ajassa vuoden 1868 laamanninkäräjien jälkeen laamanninoikeudesta hovioikeuteen.¹¹¹

3.5. Säädyille esitetty pyyntö lausunnon saamiseksi vapautuvien laamanninkäräjäkappojen vastaisesta käytöstä sekä nostorahan alentamisen ja saamatta jääneiden lunastusmaksujen korvaamisesta hovioikeuden jäsenille ja virkamiehille.

Sillä edellytyksellä, että säädyt antavat suostumuksensa laamanninoikeuksien lakkauttamiseksi pyydettiin esityksessä vielä lausuntoa *laamanninkäräjäkappojen* vastaisesta käyttämisestä. Esityksessä viitattiin vuoden 1772 hallitusmuodon 15 §:ään, jonka mukaan rahvaan tuomariensa palkaksi ja ylläpidoksi suorittamat laamannin- ja kihlakunnantuomarin käräjäkapat oli vähentämättöminä maksettava palkkaukseksi asianomaisille tuomareille. Kun kihlakunnantuomarin ja lautakunnan välinen sopimus käräjäkappojen jakamisesta vastaisuudessa ei ollut mahdollista, vaan lautakunnalle oli annettava siitä se osa, joka sille lain mukaan kuului, tulee kihlakunnantuomarien palkkaus tällä tavoin ja myös tuomiokuntien tarpeellisilla jakamisilla pienenemään. Tärkeintä tässä asiassa kuitenkin oli, että maan tuomarikunnalle luodaan sellaiset olosuhteet, että nämä riippumattomina taloudellisista olosuhteista kykenivät hoitamaan vastuunalaista tehtäväänsä. Tämän vuoksi jätettiin säätyjen harkittavaksi, voisiko kunkin tuomiokunnan kihlakunnantuomari lyhentämättömänä saada laamannien nykyisin nauttimat käräjäkapat. Tällä hetkellä virassa olevat laamannit saisivat kuitenkin pitää palkkansa ja heille nykyään tulevan osan käräjäkapoista kuolemaansa saakka tai kunnes he ottavat vastaan toisen viran.

Esityksessä kiinnitettiin vielä säätyjen huomio siihen, että mikäli *nostorahan alentamiseen* ja *aktien lunastusmaksujen* poistamiseen annetaan suostumus, hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille suoritetaan korvaus siitä, mitä he täten menettävät.¹¹²

3.6. Yhteenveto.

Kuten edellä kerrottiin koottiin hallituksen valtiopäiväesitys säädyille kuuteen eri momenttiin, joista 4. momentti käsitti lakiesityksen muotoon laaditut lainkohdat edellä kerrotuista oikeudenkäymiskaaren ja maakaaren säännöksistä. Näitä lopullisen lakiesityksen muotoon kirjoitettuja oikeudenkäymiskaaren ja maakaaren säännöksiä ei ole otettu tutkimukseen, koska lakiesitykset ovat, kuten edellä on huomautettu, nähtävissä vuoden 1867 valtiopäiväesityksessä (Propositioner å landtdagen 1867 II, s. 964-981).

¹¹¹ Proposition 21, landtdagen 1867, 964, 981, 982.

¹¹² Proposition 21, landtdagen 1867, 982, 983.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 17 §:n mukaan nostorahan 200 taalaria saivat hovioikeuden jäsenet, jos asianomaiset sopivat asian tai hovioikeuden tuomio vahvistettiin. Muussa tapauksessa se palautettiin muutoksenhakijalle. Kaksisataa taalaria vastasi sen ajan rahassa n. 192 mk.

Edellä on jo puututtu yksityiskohtaisesti perusteluihin. Palattakoon tässä kuitenkin näiden perustelujen pääkohtiin. Kämnerin ja laamanninoikeuksien kohdalla esityksessä lähdettiin siitä, että maassamme oli jo varhaisemmista ajoista alkaen ollut vain kolme oikeusastetta, joka määrä oikeusasteita sisältyi myös vuoden 1734 lakiin. Yhdenmukaiseen oikeusjärjestykseen kuului kuitenkin, että oikeusasteiden lukumäärä on sama riippumatta siitä, käytiinkö oikeutta maaseudulla tai kaupungeissa. Oli myös todettu, että neliasteinen oikeusasteiden luku pikemminkin viivytti oikeudenkäynnin kulkua kuin lisäsi sen varmuutta. Laamanninoikeuksien kokoonpano ei myöskään vastannut toiselle asteelle asetettavia vaatimuksia, jolla tarkoitettiin sitä, että sen kokoonpano oli saman kuin kihlakunnanoikeuden. Kämnerinoikeuksien tarpeettomuutta osoitti myös se, että kaupungit, joiden väestömäärä oli suurempi kuin osalla niistä kaupungeista, joissa oli kämnerinoikeus, olivat vaikeuksitta tulleet toimeen ilman näitä oikeuksia. Laamanninoikeuksien lakkauttamisesta myös seuraisi, että ritarisyyntioikeus, joka oli osoittautunut sopimattomaksi oikeuslaitokseen, oli tässä yhteydessä lakkautettava.

Esitykseen sisältyi myös tuomionvoivan jäsenmäärän alentaminen kihlakunnanoikeuksissa viiteen lautamieheen, raastuvanoikeuksissa kolmeen jäseneseen ja hovioikeuksissa neljään jäseneseen, jos kolme niistä olisivat yksimielisiä. Muissa tapauksissa olisi hovioikeudessa viiden jäsenen tuomittava. Esityksessä ehdotetut tuomiovoivat jäsenmäärät säilyivät kihlakunnan- ja raastuvanoikeuden osalta aina nykypäiviin asti. Perusteluna esityksessä mainittiin, että vähennykset voitiin tehdä oikeusturvaa vaarantamatta.

Vaikka maakaupan rikkomista koskevaa asiaa oli pidettävä rikosasiana oli siitä vanhan käytännön mukaan muutoksenhakukeinona veto, jonka muuttaminen valitukseksi oli täten perusteltua.

Muutettaviksi tai kumottaviksi esitetyt lainkohdat olivat osaksi seurausta lakkautettaviksi esitetyistä tuomioistuimista ja osaksi johtuivat muuttuneista olosuhteista yhteiskunnassa. Esimerkkinä viimeksi mainitusta mainittakoon OK 30:19 §, jonka mukaan muutoksenhaku hovioikeuden päätöksestä rikosasiassa oli kielletty.

Valtiopäiväesityksessä kehoitettiin vielä säätyjä antamaan lausuntonsa vapautuvien laamanninkäräjäkappojen vastaisesta käytöstä. Säätyjen harkittavaksi jätettiin, olisiko vapautuvat käräjäkapat lyhentämättömänä annettava kihlakunnantuomareille. Ehdotusta perusteltiin sillä, että tuomiokuntia voitaisiin täten jakaa pienempiin yksikköihin, jolloin oikeudenkäynti maaseudulla nopeutuisi. Perusteluna oli lisäksi se, että käräjäkappojen jakaminen kihlakunnantuomarin ja lautakunnan kesken ei enää ollut mahdollista. Kysymys oli rahallisestikin isosta asiasta eli n. 5000 viljatynnyristä, jotka kertyivät maan kuudelta laamanninoikeudelta, kuten Constantin Hilden oli huomauttanut v. 1863-64 valtiopäivillä.

Esityksessä kiinnitettiin vielä säätyjen huomio siihen, että hovioikeuksien jäsenien tulot pienenevät noston alentamisen johdosta ja virkamiesten tulot hovioikeuden aktien lunastusmaksujen poistuttua.

4. Valtiopäiväkäsittely.

4.1. Lakivaliokunnan mietintö.

Säätyjen saatua edellä selostetun esityksen lähetti jokainen sääty sen lakivaliokunnan¹¹³ käsiteltäväksi. Valiokunta oli myös saanut senaatista ilmoituksen, että esitys oli laadittu samansisältöiseksi kuin senaatissa valmisteltu ehdotus ja että sen käsittelyssä senaatissa ei ollut tapahtunut äänestystä.

Lakivaliokuntaan oli valittu varsinaisiksi jäseniksi aatelissäädystä *S.W.von Troil*, *A.Grotenfelt*, *B.G.E.Blåfield*, *G.J.Järnefelt*, *N.C.E.Nassokin* ja *A.G. af Björkstén*, pappissäädystä *J.Grönberg*, *E.M.Rosengren*, *E.J.Andelin*, porvarissäädystä *C.A.Öhrnberg*, *S.W.Nylander* ja *C.Rosenius* sekä talonpoikaissäädystä *T.Poikela*, *J.Hartonen* ja *K.Muttillainen*. Sihteerinä toimi hovioikeuden asessori *A.A. Brunou* (Ks. Bergh II 1884, 497).

4.1.1. Lausunto esitykseen kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyyntöoikeuden lakkauttamiseksi..

Valiokunta yhtyi valtiopäiväesitykseen perustelujen osalta huomauttaen, että kämnerin- ja laamanninoikeudet voitiin lakkauttaa oikeusvarmuuden siitä vähenemättä. Vaikka mitään yleistä sääntöä tuomioistuimien lukumäärästä ei voi johtaa teoreettiselta pohjalta, niin on kuitenkin sellainen mielipide saanut kiistämättömän kannatuksen, että oikeusasoiden käsittely useammassa kuin kolmessa instanssissa ainoastaan viivyttaa lopullisen päätöksen antamista ja lisää kustannuksia. Lakivaliokunnan mielestä oikeusasteiden lukuisuus ei lisää oikeusvarmuutta, joka on paremminkin löydettävissä tuomioistuimien kokoonpanosta kuin niiden lukumäärästä.¹¹⁴

Kihlakunnanoikeuden ja laamanninoikeuden keskinäisestä suhteesta valiokunta huomautti, että niin tärkeää kuin onkin, että jo alioikeus takaa varmuuden monipuoliseen ja kypsään asioiden tutkintaan, niin täytyy samat edellytykset asettaa vielä korkeammalle ylemmässä tuomioistuimessa, koska ne ovat tällaisen tuomioistuimen tärkeimpiä edellytyksiä. Kun sekä kihlakunnanoikeuteen että laamanninoikeuteen kuuluu vain yksi lainoppinut jäsen, on lainkäyttö näissä riippuvainen vain yhden henkilön henkilökohtaisista ominaisuuksista. Vaikkakin laamanninoikeuksien vähäisempi määrä ja korkeampi palkkaus näyttäisi tarjoavan

¹¹³ Nådiga Propositioner å landtdagen 1867/21 II, lagutskottets betänkande n:o 4, s. 983-1026.

¹¹⁴ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 983.

paremman mahdollisuuden tuomarin valintaan, niin ei tämä vielä sinänsä takaa, että laamanninoikeudessa olisi sellainen parempi tietämys, jonka voisi odottaa olevan korkeammassa instanssissa.

Lakivaliokunta halusi vielä puuttua laamannien nimityksiin huomauttaen, että vaikka virantäytössä henkilökohtaiset ominaisuudet ovat voineet tulla jopa yliarvostetuiksi, hoitavat näitä virkoja usein viransijaiset, joiden ei voida olettaa omaavan viranhoidon vaatimia merkittäviä taitoja. Tämä puute oli huomioitu jo vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren 3 luvun 2 §:ssä, jossa lausutaan, että ”laamannin on lupa avuksensa ja neuvoksensa ottaa muutamia lainoppineita miehiä oikeudessa istumaan, mutta ainoastaan laamannilla ja lautakunnalla on valta tuomita”.¹¹⁵

Kun siitä merkittävästä määrästä riita-asioita, jotka saapuvat laamanninoikeuteen, vain pieni osa viedään hovioikeuden ratkaistavaksi katsoi valiokunta tämän näennäisesti laamanninoikeuksia puoltavan seikan johtuvan muiden muassa siitä, että suuri osa laamanninoikeuksissa käsittelevistä asioista eivät nouse arvoltaan yli 50 taalarin eli 96 markan ja josta muutoksenhaku näin ollen ei ole sallittu. Osaksi tämä kuitenkin johtuu siitä, että muutoksenhauulla laamanninoikeudessa pyritään voittamaan aikaa ja näin viivyttämään vastapuolta saamasta suoritustaan kohtuullisessa ajassa. Kun laamanninoikeus kokoontuu vain kaksi kertaa vuodessa, johtuu tästä, että myös pienempien riitojen saaminen päätökseen kestää siellä kuudesta kahdeksaan kuukautta.¹¹⁶

Mitä sitten tuli huomautuksiin, että oikeudenkäynti laamanninoikeudessa määräytyissä asioissa olisi halvempi kuin hovioikeudessa, niin valiokunnan mielestä tämä vertailu olisi mahdollista suorittaa vain siinä tapauksessa, että laamanninoikeuden voitaisiin katsoa vastaavan ylioikeuden vaatimuksia. Kustannukset laamanninoikeudessa tuskin koskaan lienevät alhaiset ja ne voidaan katsoa vain kohtuuttomiksi ylimääräisiksi kustannuksiksi siitä, että muutoksenhakija vihdoin on saanut tilaisuuden turvautua asiassaan sellaiseen tuomioistuimeen eli hovioikeuteen, jonka kokoonpano täyttää todellisen muutoksenhakutuomioistuimen vaatimukset. Lakivaliokunnan käsityksen mukaan kustannukset laamanninoikeudessa ja hovioikeudessa tuskin ovat niin kovin erilaiset ainakaan niissä asioissa, jotka eivät edellytä asianosaisten henkilökohtaista läsnäoloa.

Valiokunta puuttui tämän jälkeen laamanninoikeuksissa käytävään prosessiin erityisesti todistajankuulustelussa ja huomautti hyvään oikeudenkäyntijärjestykseen kuuluvan oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 3 §:n mukaan, että asianosaisten tulee jo alioikeudessa esittää kaikki tarpeellinen näyttö. Saman kaaren 17 luvun 3 §:ssä myönnytään kuitenkin siihen, että myös laamanninoikeudessa ja hovioikeudessa voidaan esittää lisää näyttöä. Tämä on kuitenkin valiokunnan käsityksen mukaan katsottava poikkeukseksi yleisestä säännöstä ja tarkoittaa ainoastaan sellaista näyttöä, joka ei aikaisemmin ole ollut asianosaisten tiedossa tai tämän käytettävissä taikka ilmaantunut vasta oikeudenkäynnin aikana. Näin ollen voi todistajan

¹¹⁵ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 984.

¹¹⁶ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 985

kuulustelu ylemmässä oikeudessa tapahtua vain poikkeuksellisesti. Valiokunnan käsityksen mukaan todistajan kuulustelu laamannioikeuksissa on valitettavasti saanut sellaiset mittasuhteet, että jutun valmistava käsittely, jonka pitäisi kuulua alioikeuksille, on siirtynyt laamannioikeuksille. Näitä kuluja ei voida ottaa huomioon laskettaessa kustannuksia laamannioikeudessa eikä missään tapauksessa perustella tällä laamannioikeuksien tarpeellisuutta.¹¹⁷

Yleiseksi ohjeeksi valiokunta esitti, että hovioikeuksien tulisi siinä tapauksessa, että laamannioikeudet lakkautetaan, kiinnittää huomiota oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n säädökseen ja suoda asianosaisille oikeus kuten tähänkin asti esittää todistajankuulustelulla näyttöä hovioikeudessa. Muut haitat, jotka tulevat aiheutumaan laamannioikeuksien lakkauttamisesta väistyvät ajan mittaan. Hallituksen tulisi myös ottaa huomioon laamannioikeuksien lakkauttamisesta johtuva työ määrän lisäys hovioikeuksissa ja missä määrin tätä auttaisi hovioikeuksien lukumäärän lisääminen taikka niiden muuttaminen sopivimmille paikkakunnille

Valiokunta katsoi edellä lausutun eräin osin soveltuvan myös kämnerioikeuksiin. Tämän vuoksi ja ottaen huomioon, mitä valtiopäiväesityksessä oli lausuttu *valiokunta puolsi laamannin- ja kämnerioikeuksien lakkauttamista*, jolloin raastuvanoikeudet kaupungeissa tulisivat ensimmäisiksi tuomioistuimiksi ja kihlakunnanoikeuksien päätöksistä haettaisiin muutosta suoraan hovioikeudessa.¹¹⁸

Ritarisyynioikeudesta valiokunta lausui, että tämä ikivanha tuomioistuin ei ole kokoontunut miesmuistiin. Nykyään tilus- ja rajariidoissa tarvitaan erittäin harvoin tuomioistuinkokoonpanoa sekä sen toimittamaa katselmusta paikanpäällä. Tämä johtuu valiokunnan mukaan siitä, että tarvittava näyttö näissä riidoissa hankitaan isossajaossa laadituista kartoista ja niissä tapauksissa, joissa kartat ovat vielä epätäydellisiä saadaan tarvittava tieto parhaiten maanmittarien toimittamassa katselmuksessa. Tästä johtuen on tilus- ja rajariitoja jo kauan käsitelleet tavalliset ylioikeudet. Tämä ei kuitenkaan koske toimitettavassa isojaossa syntyneitä riitoja, jotka tutkii maanjako-oikeus ja valituksen kautta korkein oikeus. *Ritarisyynioikeus voidaan näinollen lakkauttaa* tarpeettomana, kokoonpanoltaan sopimattomana ja yksityiselle asianosaiselle kalliina.

Ritarisyynioikeuden lakkauttamisen johdosta valtiopäiväesityksessä ehdotettiin muutettavaksi maakaaren 14 luvun 3 §. Ehdotuksen mukaan tiluksia ja rajamerkkejä koskevassa riidassa kihlakunnantuomarin lautakunnan kanssa toimittamaan katselmustuomioon tyytymättömän tuli valittaa hovioikeuteen, niinkuin oikeudenkäymiskaarella säädettiin. Koska verotilojen halkomistoimituksista ei voimassa olevan lain mukaan saanut hakea muutosta laamannioikeuden päätökseen, ehdotti valiokunta lisättäväksi edellä mainittuun 3 §:n 5 momenttiin säännöksen, jonka mukaan sanottuun halkomistoimitukseen haettaisiin muutosta samalla tavoin kuin riita-asioissa oli säädetty.¹¹⁹

¹¹⁷ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 985, 986

¹¹⁸ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 987.

¹¹⁹ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 988.

4.1.2. Tuomionvoivan jäsenmäärän alentaminen yleisissä tuomioistuimissa.

Valiokunta ilmoitti täysin puoltavansa valtiopäiväesityksessä esitettyä muutosta kihlakunnan, raastuvan- ja hovioikeuden tuomionvoivan jäsenmäärän alentamisesta. Hovioikeuden osalta valiokunta kuitenkin lausui, että jäsenmäärän alentamiseen peruste oli siinä, että nämä oikeudet ovat jo nykyään niin ylityöllistettyjä, että ne joutuvat työskentelemään nelijäsenisinä jaoksina. Ehdotuksen mukaan jutut tullaan ratkaisemaan sen mielipiteen mukaan, johon kolme jäsentä yhtyvät. Näin vältetään myös usein sattuvissa mielipide-eroissa aikaa viedältä neuvottelulta viidennen jäsen kanssa.¹²⁰

4.1.3. Muiden kumottaviksi tai muutettaviksi esitettyjen lainkohtien perustelut.

Lakivaliokunnan oikeudenkäyntijärjestykseen tekemät ehdotukset käsittivät seuraavien alempana mainittujen lainkohtien joko kumoamisen tai osaksi niiden muuttamisen. Näiden lainkohtien perusteluihin ilmoitti valiokunta joissakin tapauksissa tehneensä sellaisia muutoksia, joihin se katsoi olevan aihetta. Lakivaliokunta on perustellut esitettyjä muutoksia laajemmin kuin valtiopäiväesityksessä oli tehty. Tämän vuoksi olen ottanut näistä perusteluista pääkohdat seuraavaan esitykseen. (ks. lagutskottets betänkande 4/1867, s.989-998)

Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 16 §:n kumoaminen. Valtiopäiväesityksessä oli yleisenä perusteena lausuttu, että oikeusjärjestelmässä, jossa on useita instansseja, kenelläkään ei ole velvollisuutta tyytyä ensimmäisen asteen päätökseen. Myös lakivaliokunta oli sitä mieltä, että oikeutta hakea muutosta ei voida tehdä riippuvaksi riidanalaisen esineen arvosta vaan jokainen riita, olkoon sen käsittämisen esineen arvo miten vähäinen tahansa, on voitava saattaa jokaisen oikeusasteen tutkittavaksi. Valiokunnan mielestä tarpeettomat oikeudenkäynnit voitiin parhaiten estää soveltamalla oikeudenkäymiskaaren 29 lukua oikeuden väärinkäyttämisestä sekä saman kaaren 30 luvun 16 §:ssä olevaa säännöstä, jossa vastuu asetetaan vastoin parempaa tietoa ja selviä perusteita aloitetusta oikeudenkäynnistä. Laamannioikeuksien lopettaessa toimintansa ei myöskään oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 7 §:ssä säädettyä kanteen arvonmääritystä tulla noudattamaan hovioikeudessa.

Valituksen ja noston perilleajamista koskevan ajan muuttaminen, joista ajankohdista oli säädökset oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa sekä 30 luvun 9 §:ssä. Vedon perilleajamisaika vaihteli 40 ja 90 päivän välillä riippuen laamannioikeuksien ja hovioikeuksien välisestä etäisyydestä. Tästä olivat poikkeuksena kuitenkin hovioikeuskaupungeissa sijaitsevat raastuvanoikeudet sekä veto vekseli- ja merioikeusasioissa, jotka oli ajettava perille puolta lyhyemmässä ajassa. Valiokunta yhtyi valtiopäiväesityksen kantaan, jonka mukaan vetoaika hovioikeuteen ja noston perilleajamisaika korkeimmassa oikeudessa oli säädettävä kaikille samaksi eli 60 päiväksi. Tästä olisivat poikkeuksia edellä selostetuin tavoin hovioikeuskaupunkien

¹²⁰ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 988,989.

raastuvanoikeudet sekä ajat vekseli- ja merioikeusasioissa. Valiokunta perusteli muutosta myös parantuneilla liikenneyhteyksillä ja järjestyneellä postinkululla. Tämän lisäksi tuli säilyttää voimassa oleva yleinen säädös valitusajasta, joka oli puolet siitä, mitä vetoasioissa on säädetty.¹²²

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 1 §:n sekä 30 luvun 3 kumoaminen ja 30 luvun 18 §:n muuttaminen. Valiokunta huomautti, että lainkohdissa olevat säädökset olivat muuttuneet pelkäksi muodollisuudeksi, kuten jo esityksessäkin oli todettu ja että monet asianosaiset osaksi laiminlyömällä asettaa takauksen, osaksi laiminlyömällä muodollisuuksia olivat menettäneet puhevaltansa Valiokunta oli näin ollen näiden lainkohtien osalta samaa mieltä kuin esityskin.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n ja 30 luvun 5 §:n kumoaminen. Valiokunnan mielestä lainkohtien käsittämät määräykset olivat usein olleet esteenä muutoksenhauille. Näiden säädösten tarkoituksena on ollut suoda voittaneelle osapuolelle tilaisuus heti päästä nauttimaan oikeuttaan sekä riistää tappiopuolelta mahdollisuus hyötyä viivytyksestä, johon hänellä muuten olisi ollut tilaisuus oikeudenkäynnin pitkittyessä. Voittanut osapuoli voi saada edellä tarkoitetun hyödyn lainvoimaa vailla olevan tuomion täytäntöönpanosta siten, kuin esityksessä oli ehdotettu. Valtiopäiväesityksessä nämä lainkohdat oli esitetty muutettaviksi, kuten edellä on kerrottu. Valiokunta oli kuitenkin sitä mieltä, että nämä lainkohdat olisi kumottava ja niiden sijaan säädettävä uudet määräykset tuomion täytäntöönpanosta vireillä olevassa oikeudenkäynnissä. Edellytyksenä oli kuitenkin, ettei muutoksenhaku täytäntöönpanon johdosta käynyt mitättömäksi. Tällä tavoin voitaisiin panna täytäntöön vielä lainvoimaa vailla oleva alioikeuden päätös vekseli- ja merioikeusasioissa, mutta ei muissa asioissa.¹²³

Valiokunta myönsi, että vaikka yleisten periaatteiden mukaan lainvoimaa olevan päätöksen täytäntöönpano tulisi ulottaa koskemaan kaikkia alioikeuden päätöksiä siviiliasioissa, on valiokunta kuitenkin asettunut samalle kannalle kuin valtiopäiväesitys. Täytäntöönpanon ulottaminen laajemmalle voisi olla arveluttavaa ainakin siihen asti, kunnes kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisen johdosta muuttunut oikeuskäytäntö on vakiintunut.

Mitä erityisesti tuli alioikeuden päätökseen vekseliasiaissa, niin valiokunta huomautti, että 29 päivänä maaliskuuta 1858 annetussa vekselisäännössä annetaan lupa päätöksen täytäntöönpanoon ilman voittajapuolen takausta. Varojen nostamista varten tuli kuitenkin asettaa takaus (ks. vekselisääntö 1858 §87). Kun vekselisäännössä täten jo on esitetty se, mitä esityksessä on ehdotettu, ei valiokunta voi hyväksyä esitettyä muutosta. Valiokunta ei myöskään voinut hyväksyä, että säännökset sisällytettäisiin oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:ään ja 30 luvun 5

¹²² Lagutskottets betänkande 4, Landtdagen 1867, 989-991.

¹²³ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 991, 992.

§:ään Nämä säännökset eivät kuulu oikeudenkäyntijärjestykseen ja niillä on siten paikkansa ulosottokaaren 3 luvun 5 ja 6 §:ssä. Valiokunta on sen vuoksi sisällyttänyt sanotut säännökset ulosottokaareen, josta seuraa, että oikeudenkäymiskaaren koko 26 luku ja 30 luvun 5 § kumotaan¹²⁴

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 §:ssä tarkoitetun nostorahan alentaminen. Valiokunta yhtyi esitykseen nostorahan 200 taalarin eli 384 markan alentamisesta puoleen. Valiokunnassa oli tästä lausuttu, että vaikka korkeampi nostoraha saattaisi hillitä prosessihaluja, niin se saattaisi myös estää vähävaraista kääntymästä korkeimman oikeuden puoleen.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 6 §:n muuttaminen. Voimassa olevan lainkohdan mukaan asianosainen, joka haki muutosta hovioikeuden tuomioon, oli vapautettu nostorahan suorittamisesta, jos hänen varallisuutensa ei noussut 500 taalariin eli 960 markkaa. Esityksessä oli ehdotettu tämän varallisuusmäärän laskemista 300 taalariin eli 576 markkaan sillä perusteella, että nostorahakin oli laskettu puoleen eli 192 markkaan. Valiokunta ilmoitti, ettei se voinut hyväksyä esitystä tältä osin, koska muutos tulisi koskemaan vain niitä, joiden varallisuus nousee 576 markkaan tai sen yli aina 960 markkaan ja jotka tähänkin asti ovat vapautetut nostorahan maksamisesta. Valiokunnan käsityksen mukaan *nostorahan määrän alentamisen tarkoituksena on, samoin kuin usean muunkin armolliseen esitykseen otetun ehdotuksen tarkoituksena, yleisesti helpottaa muutoksenhakua.* Kuitenkin varallisuusmäärän laskeminen tässä tapauksessa tuottaisi pienelle vähemmistölle päinvastaisen vaikutuksen. Tämän vuoksi valiokunta katsoi, että tähän on yhtä vähän syytä kuin 192 markan suuruisen nostorahan periminen siltä, joka ei omista enempää kuin 960 markkaa, joka vastaa viidesosaa hänen varallisuudestaan ja vaatii siten melko suuren uhrauksen. Näin ollen valiokunta ilmoitti puoltavansa voimassa olevan säädöksen pitämistä entisellään sanotuin kohdin. Muilta osin ei valiokunnalla ollut huomauttamista ehdotuksesta.¹²⁵

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 §:n muuttaminen muutoksenhakua ulosotossa ja muissa virka-apua koskevissa asioissa. Tähän asti on asioita, jotka koskivat kiinnitystä kiinteään omaisuuteen ja lainhuutoa sekä täytäntöönpanoa, häätö- ja eräitä virka-apuasioita, jotka olivat tulleet hovioikeuteen valituksen kautta, ajettava korkeimmassa oikeudessa nostoteitse. Mutta koska samaa muutoksenhakujärjestystä olisi noudatettava sekä hovioikeudessa että korkeimmassa oikeudessa on esityksessä katsottu sellainen määräys sopivaksi, että muutosta on haettava valituksella kaikissa niissä asioissa, jotka ovat tulleet hovioikeuteen valitusteitse. Sitävastoin muutoksenhakuna olisi nosto hovioikeuteen vetoteitse tulleissa ja sen ensimmäisenä asteena käsittelemissä jutuissa, joissa hovioikeus on antanut lopullisen tuomion. Näistä olisi kuitenkin poikkeuksena hovioikeuden antama päätös oikeudenkäyntiväitteistä, joista muutoksenhakemuksena olisi valitus.

¹²⁴ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 993.

¹²⁵ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 993,994.

Ne virka-apuasiat, joista nyt on kysymys, on ulosottokaaren 4 luvussa annetun määräyksen¹²⁶ mukaan pantava täytäntöön, jos ne ovat riidattomia ja selviä. Muussa tapauksessa oli asia lykättävä riitaisena oikeuteen. Esityksen mukaan olisi muutosta riitaisena oikeuteen lykättyssä asiassa haettava hovioikeuden päätökseen nostoteitse. Sitävastoin ulosotonhaltijan päätökseen haettiin muutosta hovioikeudelta valittamalla,¹²⁷ jolloin hänen ei tarvinnut suorittaa nostorahaa. Kun nostorahan tarkoituksena on estää tarpeettomia muutoksenhakuja ja aiheetonta asian viivyttämistä oli valiokunnan mielestä vaikea löytää perustetta siihen, miksi muutoksenhakua samantapaisissa asioissa helpotetaan sillä, että ne ovat selviä ja riidattomia, mutta sitä vastoin vaikeutetaan silloin, kun ne ovat riitaisia ja vaikeaselkoisia. Valiokunta katsoi olevan aiheellista esitetyin perustein suostua valtiopäiväesityksen ehdotukseen sikäli, kuin oli kysymys kiinnitys- ja lainhuudatusasioista, jotka eivät ole varsinaisia riita-asioita. Sitävastoin valiokunnan mielestä virka-apuasiat niiden laadun vuoksi oli rinnastettavissa tuomioistuimissa käsiteltyihin riita-asioihin, joihin oli haettava muutosta nostoteitse valiokunnan esittämien tavoin oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 §:n mukaisesti.¹²⁸

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 16 §: kumoaminen. Valiokunta yhtyi tämän lainkohdan osalta esitykseen. Perusteena siihen miksi lainkohtaa ei ole sovellettu korkeimmassa oikeudessa lienee valiokunnan mielestä se, että tarpeettomia ja vastoin parempaa tietoa vireille pantuja oikeudenkäyntejä on harvoin esiintynyt. Tähän on myös vaikuttanut erityisen suuri 500 taalarin sakko. Valiokunta katsoi, että sanotun 16 §:n jälkimmäinen lause tulisi kuitenkin vastuumäärää alentaen säilyttää sijoitettuna oikeudenkäymiskaaren 20 §:ään siten, että se, joka vastoin selvää syytä ja parempaa tietoa on saattanut asian korkeimpaan oikeuteen, tulisi tuomita sakkoon sadasta kahteensataan taalariin ja asiamiestä rangaista oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 14 §:n mukaisesti. Jos kuitenkin armollinen esitys hyväksyttäisiin, tulisi johdonmukaisesti myös kumota 30 luvun 18 §:n viimeinen momentti sekä 29 luvun 4 §, jossa on viittaus 30 luvun 16 ja 18 §:iin.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 11 §:n kumoaminen. Valiokunta lausui, että koska tämän lainkohdan soveltamisesta on luovuttu, ei muutoksenhakijan oikeutta esittää uutta näyttöä korkeimmassa oikeudessa ole enää asetettu kysymyksenalaiseksi.¹²⁹

Kun valiokunta ei voinut hyväksyä tämän lainkohdan kumoamista valtiopäiväesityksessä mainituin perustein halusi valiokunta perustella omaa poikkeavaa kantaansa laajemmin. Lakivaliokunta huomautti, että oikeusvarmuuden kannalta on tärkeää, että kaikki todisteet, jotka perustuvat asianosaisten väittämiin, tutkii ja arvioi jokainen tuomioistuintaso. Valiokunta viittasi tältä osin oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 3 §:ään huomauttaen, että täysin yhdenmukaisesti tämän tärkeän perusmääräyksen kanssa lausutaan saman kaaren 11 §:ssä, että muita todistuksia kuin niitä, jotka on esitetty aikaisemmin alioikeudessa tai hovioikeudessa,

¹²⁶ Vuoden 1734 lain ulosottokaaren 4 luku 2 §.

¹²⁷ Ulosottokaaren 9 luvun 1 §.

¹²⁸ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 995.

¹²⁹ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 996, 997.

ei voida esittää korkeimmassa oikeudessa elleivät ne ole olleet tiedossa taikka ettei niitä ole voitu esittää aikaisemmin. Edellä esitetyn lainkohdan kumoaminen antaa siis rajoittamattoman oikeuden asianosaiselle esittää uutta näyttöä korkeimmassa oikeudessa ja on näinollen selvässä ristiriidassa sanotun 14 luvun 3 §:n kanssa, ellei oikeutta todisteen esittämiseen saada riippumaan tuomioistuimen suostumuksesta. Perustetta siihen, miksi uutta näyttöä tähän asti on huomautuksitta otettu vastaan korkeimmassa oikeudessa, ei tule etsiä siitä, että lain selvät määräykset olisi tahallisesti syrjäytetty. Syy tähän on paremminkin siinä, että on ollut vaikea saada varmuutta siitä, että esitetyt uudet todisteet aikaisemmin olisi tahallisesti jätetty esittämättä. Syynä voi olla myös se, että aihetta niiden aikaisempaan esiintuomiseen ei ole ollut olemassa. Valiokunta uskoi pikemminkin olevan välttämätöntä sen säilyttämiseen jo siitä syystä, että siinä lausutaan yleisesti hyväksytty periaate. Valiokunta ei yhtynyt valtiopäiväesityksen kantaan tämän lainkohdan kumoamisesta.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 19 §:n muuttaminen ja 20 §:n kumoaminen. Edelliseen lainkohtaan sisältyi kielto hakea muutosta hovioikeuden päätökseen rikosasiassa. Kun lainkohdan säätämisen jälkeen hovioikeuden yläpuolelle on tullut vielä yksi oikeusaste on asianosaiselle varattava mahdollisuus hakea muutosta myös hovioikeuden päätökseen. Jälkimmäisessä lainkohdassa säädetään rangaistus sille, joka väittää hovioikeuden tahallaan tuominneen väärin. Ellei asianosainen voinut näyttää väitettään toteen tai luopunut siitä, oli hänen tuomittava rangaistukseen, joka oli ”lähinnä hengenrangaistusta.” Valiokunta katsoi, että rangaistus ei ollut suhteessa rikkomukseen ja lainkohta voidaan kumota senkin vuoksi, että voimassa olevassa laissa oli jo säännös rangaistuksen määräämisestä teosta, joka käsitti tuomarin perusteettoman syyttämisen

Muulta kuin edellä selostetulta osin lakivaliokunta yhtyi valtiopäiväesitykseen.¹³⁰

Edellä olevat muutokset, jotka kohdistuivat voimassa olevaan lakiin, oli valtiopäiväesityksen 4 momentin mukaan tarkoitettu tehtäväksi yleisen lain tekstiin. Tällaiset yleiseen lakiin tehtävät muutokset voivat määrätyissä tapauksissa vaikuttaa myös muihin lainkohtiin. Tarkastaessaan valtiopäiväesityksen ehdotuksia ja tehdessään niihin muutoksia, lisäyksiä ja lainkohtien kumoamisia oli valiokunta tehnyt esitykseen erinäisiä vähäisempiä muutoksia. Näistä lakivaliokunnan tekemistä muutoksista kerrotaan seuraavassa.

¹³⁰ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 997,998.

Tällainen lainkohta oli oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 1 §, jossa oli määräykset kihlakunnanoikeuden lautakunnasta. Ehdotuksessa oli kuitenkin jätetty pois määräykset lautakunnan kokoonpanosta ja lautamiesten valitsemisesta. Tällaiset määräykset puuttuivat myös yleisessä laissa mainituista tuomioistuimista, joita oli annettu määräykset erityisissä asetuksissa. Tämän vuoksi valiokunta oli sitä mieltä, että myös tässä oli pätevä syy näiden säädösten poisjättämiseen etenkin, kun tällaiset määräykset eivät ole sopusoinnussa sen kanssa, mikä on maantapana useimmilla paikkakunnilla. Kihlakunnanoikeuksien lautakunnan muodostumisesta, sen kokoonpanosta ja ottamisesta puuttuvat kuitenkin kaikki muut määräykset paitsi ne, jotka sisältyvät kuninkaalliseen kirjeeseen syyskuun 9 päivästä 1800. Sen vuoksi lakivaliokunta oli katsonut tarpeelliseksi, että tulevan kämnerin- ja laamanninoikeuksien ja ritarisyynioikeuden lakkauttamista sekä eräiden oikeudenkäymiskaaren lainkohtien kumoamista koskevan asetuksen loppuun *erilliseen momenttiin* sisällytetään säännös siitä, että mitä aikaisemmin on sanottu lautakunnan lukumäärästä ja lautamiesten ottamisesta, on edelleenkin toistaiseksi noudatettava.¹³¹

Lakivaliokunnan lisäämä 7. momentti oli seuraavansisältöinen: ”Mitä tätä ennen on kihlakunnanoikeuden lautakunnan lukumäärästä ja sen ottamisesta säädetty ja ollut maantapana jokaisella eri paikkakunnilla, olkoon vastedeskin toistaiseksi noudatettava”.. (Ks. lagutskottets betänkande n:o 4, s. 1011).

Kokonaan uusi esitys oli raastuvanoikeuksien tuomiopiirin rajojen määrittäminen. Tästä ei aikaisemmin ollut olemassa minkäänlaisia säännöksiä, vaan tällaiseksi oli katsottu se alue, joka hallinnollisten rajojen mukaan on katsottu kuuluvan kaupunkiin. Esityksessä oli ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 1 §:n muuttamista siten, että *raastuvanoikeuden tuomiopiirin muodostaisi kaupunki sekä ne tilukset, jotka sijaitsevat sen rajojen sisällä*. Lakivaliokunnan mielestä tämä voisi johtaa väärinkäsitykseen niiden asioiden osalta, jotka asetuksissa oli määrätty raastuvanoikeuden käsiteltäviksi. Tällainen asia oli tullimääräysten rikkominen, jonka ei enää voitaisi katsoa kuuluvan raastuvanoikeuden tuomiovaltaan, mikäli ehdotus hyväksyttäisiin. Esityksestä voitaisiin luopua senkin vuoksi, että oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 19 §:ään sisältyi täydentävä määritelmä raastuvanoikeuden tuomiopiiristä.¹³²

Koska näihin valiokunnan tarkoittamiin muihin vähäisimpiin muutoksiin ja lisäyksiin tullaan viittaamaan valtiopäiväkäsittelyssä, käsitellään seuraavassa vain valiokuntakäsittelyn pääkohdat näiden osalta. (Ks vähäisemmistä muutoksista: Nådiga Propositioner å landtdagen 1867. Proposition N:o 21. Lagutskottets betänkande N:o 4, s. 998 – 1003).

Valtiopäiväesityksessä oli esitetty oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:ssä esteettömästä poissaolosta tuomittava rangaistus korotettavaksi kahdeksi taalariksi. Valiokunta huomautti, että tuomarit olivat soveltaneet lainsäädännöstä eri tavoin siten, että muutamat tuomarit olivat tuominneet asianosaisen, jolla oli ollut useita juttuja samana päivänä, vain yhteen sakkorangaistukseen poissaolosta, kun taas toiset tuomarit olivat tuominneet poissaolosakon jokaisen jutun osalta erikseen. Tämän

¹³¹ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 998.

¹³² Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 999

vuoksi valiokunta ehdotti, että poissaolosakko olisi tuomittava jokaisen jutun osalta erikseen ja sakko kaksinkertaistettava, mikäli asianosainen oli kokonaan jäänyt saapumatta oikeuteen.¹³³

Seuraava lainkohta, oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 5 §, käsitteli tuomion julistamista. Raastuvanoikeuden osalta oli määrätty, että ainoastaan vähäisemmissä jutuissa oli päätös annettava heti, joka määräys koski myös kaikkia rikosjuttuja. Jos asia kuitenkin oli laaja eikä oikeus kyennyt heti julistamaan päätöstä, olisi raastuvanoikeudelle annettava mahdollisuus lykätä päätöksen antaminen määrättyyn, asianosaisille heti ilmoitettuun aikaan. Samoin olisi vastaajalle annettava oikeus olla lunastamatta päätöstä, jos hän ei sitä halunnut. Lisäksi olisi saman luvun 6 §:ää muutettava siten, että säännös koskee pelkästään hovioikeuksia.¹³⁴

Valtiopäiväesityksessä esitettiin kumottavaksi kokonaan oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 7 §. Tässä lainkohdassa oli säännökset hovioikeuden tuomion toimittamisesta julkipanon jälkeen. Lainkohdassa oli määrätty, että hovioikeudessa oli säilytettävä yhtäpitävä kappale tuomiosta eli taltio varustettuna päätökseen osaa ottavien jäsenien allekirjoituksella. Koska tässä kohdin ei ollut olemassa tarkempia määräyksiä, oli valiokunnan käsityksen mukaan lainkohta säilytettävä.¹³⁵

Valtiopäiväesityksessä oli vielä ehdotettu, että veto- ja nostojutuissa asianosaisten ei tarvitsisi antaa oikeudelle asiakirjojaan ennen paikalletulopäivää. Mikäli tämä saa säätyjen hyväksymisen on määräykset tästä sisällytettävä ehdotetulla tavalla oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1, 9 ja 15 §:ään sekä 30 luvun 10 §:ään. Kun ehdotus ei kuitenkaan vielä ole säätyjen lopullisesti käsittelemä, on valiokunta tehnyt tästä vaihtoehtoisen esityksen. Valiokunta on myös muuttanut 1 §:n sanat ”joka on voittanut” sanoiksi ”joka on tyytynyt tuomioon”.

Edellä mainituilla perusteilla on valiokunta myös esittänyt, että *oikeudenkäymiskaaren 26. luku* kokonaisuudessaan kumottaisiin.¹³⁶

Valiokunta lausui edelleen, että esityksessä oli *oikeudenkäymiskaaren 27 luvun 8 §:n* muuttamiseksi yhdenmukaisesti ulosottokaaren 9 luvun 2 §:n tavoin ehdotettu, että kun hovioikeus sinne saapuneen valituksen johdosta haluaa kuulla vastapuolta, on asiakirjat valittajan toimesta saatettava vastapuolen tietoon. Tämän on sitten sakon uhalla annettava määräpäivänä selityksensä. Jos hän tämän laiminlyö on hänelle annettava uusi määräaika uhalla, että häntä ei enää kuulla asiassa. Kuninkaallisella asetuksella kesäkuun 28 päivästä 1798 on tähän tehty sellainen muutos, että vastaaja oli jo ensimmäisellä kerralla velvoitettava antamaan selitys uhalla, ettei häntä enää kuulla. Kuninkaallisella kirjeellä 23 päivästä tammikuuta 1799 oli määrätty, että tätä tiedoksiantotapaa oli noudatettava ainoastaan velkakirjasaatavissa ja että muissa saamisjutuissa oli edelleen noudatettava ulosottokaaren 9 luvun 2 §:n määräyksiä. Kun kuninkaallisessa asetuksessa määrätty tiedoksiantotapa nopeuttaa asioiden

¹³³ Lagutskottets betänkande 4, landtdag 1867, 999,1000.

¹³⁴ Lagutskottets betänkande 4, landtdag 1867, 1000.

¹³⁵ Lagutskottets betänkande 4, landtdag 1867, 1000.

¹³⁶ Lagutskottets betänkande 4, landtdag 1867, 1001

käsittelyä, on valiokunta ehdottanut, että tätä menettelyä noudatettaisiin kaikissa niissä asioissa, joista tässä on kysymys.¹³⁷

Valiokunnan mielestä olisi myös *oikeudenkäymiskaaren 29 luvun 2 §:n* lopussa olevat sanat ”maaliskuun 23 päivältä 1807 olevan kuninkaallisen selityksen mukaisesti” vaihdettava sanoihin ”niinkuin erityisesti on säädetty”, koska tämä paremmin sopii yleiseen lakiin.

Esityksessä *oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 §:n* muuttamiseksi on määrätty, että tyytymättömyydenilmoitus hovioikeuden päätökseen on tehtävä ennen kello kahtatoista seitsemäntenä päivänä. Valiokunta lausui, että niin kauan kuin oikeus hakea muutosta hovioikeuden päätökseen hallitsijan luona katsottiin erityisoikeudeksi, oli tämä lyhyt määräaika käsitettävissä. Kun kuitenkin korkeimman oikeuden asema on nykyään muuttunut, on tämä tyytymättömyyden ilmoittamisajaksi sovitettava paremmin asianosaisten olosuhteisiin sopivaksi. Tämän vuoksi on valiokunta ehdottanut tyytymättömyyden ilmoittamisajaksi kaksikymmentäyksi päivää. Siinä tapauksessa, että tämä määräaika hyväksytään on myös saman luvun 2 §:n saat ”kahdeksan päivän kuluttua” muutettava sanoiksi ”kahdenkymmenen kahden päivän kuluttua”.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 6 §:n osalta valiokunta ehdotti vain vähäisiä sanallisia muutoksia esitykseen.

Valtiopäiväesityksessä oli ehdotettu *Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 16 §* muutettavaksi siten, että jos keisari vahvistaa hovioikeuden tuomion on vastapuolen korvattava kantajan kulut ja vahinko. Esityksessä oli näin ollen jätetty pois lainkohdan toinen momentti, joka oli tarkoitus sisällyttää toiseen lainkohtaan. Kun ehdotuksessa oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 4 §:n muuttamiseksi on hävinneen osapuolen korvattava vastapuolen oikeudenkäyntikulut, jos korkein oikeus vahvistaa hovioikeuden tuomion, ja tämä koskee sekä valitusteitse että nostoteitse tulleita juttuja, on mainittu 16 § tarpeeton.¹³⁸

Tämän jälkeen lakivaliokunta antoi lausuntonsa valtiopäiväesityksestä ja ilmoitti hyväksyvänsä sellaisenaan kohdat 1, 3 ja 6, joita esityksessä sanottiin momenteiksi. Valiokunta esitti kuitenkin, että seuraavia esityksen momenteja muutettaisiin valiokunnan esittämällä tavalla.¹³⁹

2 .momentti hyväksytään sellaisenaan muuten, mutta loppu muutetaan siten, että ne asiat, joita ei ehditä käsitellä ennen mainitun vuoden loppua luovutetaan asianomaisen hovioikeuden käsiteltäviksi. Tällä hovioikeudella on myös oikeus antaa selitys laamanninoikeuden aikaisemmin antamiin lainvoiman saaneisiin tuomioihin, joihin pyydetään selitystä oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 11 §:n mukaisesti, ja jotka on aikaisemmin antanut laamanninoikeus.

¹³⁷ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 1001.1002.

¹³⁸ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867 1002.1003.

¹³⁹ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 1003,1004.

4. momentin johdanto hyväksytään sellaisenaan. Tässä momentissa lakivaliokunta lausui erikseen kustakin esitykseen sisältyvästä lainkohdasta. Mikäli valiokunta oli samaa mieltä kuin esitys, sisälsi lainkohta vain lyhyen lausunnon hyväksymisestä. Jos taas valiokunta oli eri mieltä oli lainkohdasta laadittu lakiesitys. (Nådiga Proposition n:o 21 å landtdagen 1867 II. Lagutskottets betänkande n:o 4 s. 1004-1011).

5. *momentti* hyväksyttiin yhdenmukaisesti esityksen kanssa lisäyksineen, että riidoissa, jotka koskevat verotilojen halkomista, on voimassa, mitä riitajutuista on yleisesti säädetty.

7. *momentti*. Kuten jo edellä on mainittu halusi lakivaliokunta ottaa ehdotukseensa uuden 7. momentin, jota ei ollut valtiopäiväesityksessä. Ehdotuksen sanamuoto on jo edellä esitetty. Tässä lausuttiin, että mitä aikaisemmin on lautakunnan jäsenistä noudatettu, olkoon toistaiseksi vastedeskin noudatettava.¹⁴⁰

4.1.4. Lausunto laamanninkärjäkappojen suorittamisesta ja vastaisesta käytöstä sekä nostorahan alentamisen ja asiakirja-aktien lunastusmaksun lakkauttamisen korvaamisesta hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille.

Tässä tutkimuksessa on jo useamman kerran puututtu kärjäkappojen eli kärjäjyvien (tingsgästning) merkitykseen tuomarien palkkauksessa. Lakivaliokunta lausui, että vanhojen ja myöhäisempien asetusten mukaan rahvas oli velvollinen huolehtimaan tuomarin ja lautakunnan palkkauksesta kärjäillä. Tämä käsitti neljä kappaletta viljaa kultakin ”savulta” eli taloudelta. Myöhemmin saivat myös laamannit tällaisen oikeuden siten, että heille maksettiin puoli kappaletta niissä kihlakunnissa, joissa toimitettiin kolmet kärjät vuodessa ja kapen niissä kihlakunnissa, joissa oli vuodessa kahdet kärjät .Viimeksi mainittu määrä kärjäkappoja suoritetaan nykyään laamanneille. Valiokunta katsoi tämän vuoksi, että näiden kärjäkappojen käyttäminen kihlakunnantuomareiden palkkaukseen ei olisi ristiriidassa vuoden 1772 hallitusmuodon 15 §:n kanssa. Tämän ohessa valiokunta ottaen huomioon, mitä kuninkaallinen päätös rahvaan valitukseen joulukuun 13 päivältä 1672 ja kuninkaallinen asetus heinäkuun 6 päivältä 1720 sisälsi, katsoi olevan kysymyksenalaista, miten viimeksi mainittua asetusta kärjärahojen jaosta kihlakunnantuomarin ja lautakunnan kesken on noudatettava myös Suomessa jaettaessa kärjäkappoja. Valiokunta ryhtyi tämän jälkeen perustelemaan lausuntoaan kärjäkappojen jakamisesta kihlakunnantuomareille. Vaikka Suomessa toimitettiin aluksi kolmet varsinaiset kärjät vuosittain oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n mukaisesti ainakin maan eräissä osissa, nämä kuitenkin myöhemmin tuomiokuntien laajuuden vuoksi supistuivat kaksiksi varsinaisiksi kärjiksi, joiden tuolloin katsottiin riittävän maan tarpeisiin. Olosuhteet olivat maassamme kuitenkin myöhemmin muuttuneet oleellisesti ja käräjien harvalukuisuus on saanut osakseen perusteltua moitetta.

Valiokunta suhtautui myös epäröiden notaarien palkkaamiseen kansliatöiden helpottamiseksi, koska notaari tuskin pystyisi auttamaan tuomaria käräjien

¹⁴⁰ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 1011.

kokoonpanotoissa. Jotta notaareista olisi todellista hyötyä, täytyisi heillä olla lainopillista sivistystä ja heidän palkkaamisensa näin ollen tulisi ylittämään laamanninkärjäkapoista saatavan hyödyn. Valiokunta oli myös sitä mieltä, että ns. sovintotuomioistuimien perustamisesta ei olisi hyötyä lainkäytössä eikä oikeudenkäyntien jouduttamisessa. Sovintotuomioistuimet eivät myöskään tulisi vähentämään riitajuttujen määrää. Jos taas sovintotuomioistuimet tehtäisiin pakollisiksi ja niille annettaisiin tuomioistuimien status, niistä muodostuisi neljäs oikeusaste kaikkine jo edellä lueteltuine epäkohtineen. Valiokunnan käsityksen mukaan riitajuttujen vähenemiseen voisi auttaa sovintolautakuntien perustaminen. Näiden tehtävät ja pätevyys rajoittuisi asianosaisten keskinäiseen sopimukseen.¹⁴¹

Valiokunta katsoi, että ehdoton etusija pitää antaa kaikille niille toimenpiteille, joiden tarkoituksena on muodostaa kihlakunnanoikeudet uudelleen siten, että niistä muodostetaan vakinaisia tuomioistuimia ja että niiden kokoonpano käsittää enemmän kuin vain yhden lainoppineen jäsenen. Kun tällaisten tuomioistuimien perustaminen nykyoloissa kustannusten osalta ylittäisi maan kantokyvyn, olisi askel tähän suuntaan varsinaisten käräjien nostaminen vuodessa vähintään kolmeen. Jo nykyään on tuomiokuntia, joissa vaikeuksitta toimitetaan vuodessa kolmet varsinaiset käräjät, jotka tosin aiheuttavat kihlakunnantuomarille lisäkustannuksia. Jos juttujen ja kärjäkuntien lukumäärä estää käräjien lisäämisen olisi nämä tuomiokunnat jaettava. Tuomiokuntien jakamista voitaisiin helpottaa käyttämällä laamanninkärjäkappoja kihlakunnantuomarien palkkaukseen korvaukseksi useampien käräjien toimittamisen aiheuttamista kustannuksista.

Tämän johdosta *valiokunta päättäen kannattaa tehtyä esitystä ehdotti* laamanninkärjäkappojen käyttämistä tulevaisuudessa laamanninoikeuksien lakattua lyhentämättömänä kihlakunnantuomarien palkkaukseen kuitenkin sillä ehdottomalla edellytyksellä, että tuomiokunnan varsinaisten käräjien lukumäärä nostetaan vähintään kolmeen vuodessa ja riippumatta niistä järjestelyistä, jotka vastaisuudessa ehkä tullaan tekemään kärjäkappojen jaosta kihlakunnantuomarin ja lautakunnan kesken.

Jos kuitenkin tuomiokuntien tarpeellisia uudelleen järjestämisistä ei voitaisi tulevaisuudessa toteuttaa *valiokunta ehdotti*, että kärjäkapat tulisi kuitenkin kantaa ja luovuttaa kihlakunnantuomareille vasta sitten, kun käräjien lisääminen on tapahtunut ja tuomiokuntien jakaminen suoritettu. Mikäli tuomiokuntien järjestelyjen aikana hallitukselle kertyisi jakamattomia kärjäkappoja, tulisi hallituksen aikanaan tehdä säädylle eri esitys niiden käytöstä.

Valtiopäiväesityksessä oli lopuksi pyydetty säätyä kiinnittämään huomiota siihen, että hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille suoritetaan korvaus *nostorahan alentamisesta ja asiakirja-aktien lunastusmaksujen loppumisesta*. Tämän johdosta valiokunta katsoen ehdotuksen kohtuulliseksi *jätti keisarin määrättäväksi*, tulisiko

¹⁴¹ Viittaamalla sovintotuomioistuihin valiokunta tarkoitti edellä kerrottua v. 1817 tehtyä yritystä perustaa maahan sovintotuomioistuihin. Ajatus sovintotuomioistuinista taikka sovintolautakunnasta on maamme lainsäädännössä myöhemminkin otettu useamman kerran esille. Nämä eivät kuitenkaan vielä ole johtaneet lopullisiin päätöksiin.

korvaus hovioikeuden jäsenille ja virkamiehille suorittaa vastaavalla palkankorotuksella vaiko muulla tavoin valtion varoista.¹⁴²

4.1.5. Lakivaliokunnan säädylle tekemä ehdotus linnaoikeuksien lakkauttamisesta sekä poliisikamareiden ja järjestysoikeuksien tuomiovallan lakkauttamisesta pienemmissä rikosasioissa ynnä kuvernöörien tuomiovallan poistamisesta kruununtiloja koskevissa riitaisuuksissa.

Vaikka hallituksen esitys valtiopäiville käsitti vain edellä käsitellyt asiat katsoi lakivaliokunta aiheelliseksi kiinnittää säätyjen huomiota vielä joihinkin maamme oikeudenhoitoon liittyviin kysymyksiin. Valiokunnan mielestä nämä kysymykset liittyivät oikeuslaitoksen yhdenmukaistamiseen ja entisestään lisäsivät luottamusta lainkäyttöön.

4.1.5.1 Linnaoikeudet.

Valiokunta ehdotti ensinnäkin *linnaoikeuksien lakkauttamista* huomauttaen, että nämä kuuluvat maassamme vielä oleviin harvalukuisiin erikoistuomioistuimiin, joiden puoleen nykyään enää harvoin käännytään. Linnaoikeudet perustuvat kuninkaalliseen asetukseen kesäkuun 22 päivästä 1696, jonka mukaan linnaoikeus tuli olla kaikissa valtakunnan linnoissa. Näissä tuomioistuimissa toimi puheenjohtajana asianomainen maaherra sekä jäseninä pormestari ja kaupungeissa joitakin raatimiehiä, joista osan piti olla tuomarinvalan vannoneita lakimiehiä. Jäsenmäärä muodostui näin seitsemäksi.

Lakivaliokunta selvitti vielä linnaoikeuksien asemaa autonomisessa Suomessa. Joulukuun 27 päivänä 1817 annetun keisarillisen asetuksen mukaan kuuluvat linnaoikeuteen kaikki ne asiat, joissa linnarauhaa on rikottu eli ne jutut, joissa tekijänä on ollut hoviväkeen tai linnan varusväkeen kuulumaton henkilö. Linnaoikeuksien tuomiovaltaan kuuluvat myös kaikki ne talot ja tilat, joissa keisari perheineen oleskelee Suomessa käyntinsä aikana kuten senaatin ja hovioikeuksien työhuoneet. Tämän lisäksi kuuluu linnanoikeuden käsiteltäviin asioihin lääninvankiloiden henkilökunnan rikkomukset sekä vuoden 1798 sota-artikloiden mukaan rikokset ja rikkomukset, joihin syyllistyvät alempaan päällystöön kuuluva henkilö paikkakunnalla, jossa maaherralla on asunto ja jotka ovat sen laatuksia, että ne kuuluvat sotatuomioistuimeen, mutta paikkakunnalta ei ole kuitenkaan saatavissa jäseniä tuomionvoivan sota-oikeuden muodostamiseksi. Koska linnaoikeudet määrätyissä jutuissa aikaisemmin olivat ylioikeutena on myös säädetty, että valitukset linnaoikeuksien päätöksistä otetaan välittömästi käsiteltäviksi senaatin oikeusosastossa.

Edellä olevan johdosta valiokunta katsoen, että linnaoikeuksia ei enää tarvittu senkään vuoksi, että ne eivät olleet sopusoinnussa hyvin järjestetyn oikeudenhoidon kanssa, esitti niiden täydellistä lakkauttamista. Tähän oli valiokunnan mielestä syytä senkin vuoksi, kuten yleisesti oli tiedossa, että linnanoikeudet oli viime aikoina usein

¹⁴² Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 1011-1017.

syRJäytetty sellaisen juttujen käsittelystä, jotka muuten olisivat kuuluneet sen tuomiovaltaan, ja nämä jutut saatettu yleisten tuomioistuimien käsiteltäviksi. Valiokunta katsoi vielä, että kansalaisten vakaa usko maan yleisiin tuomioistuihin vaikutti osaltaan siihen, että he eivät enää luottaneet tuomioistuihin, joiden oikeudenhoito oli uskottu tilapäiselle kokoonpanolle.¹⁴³

4.1.5.2. Poliisikamarit ja järjestysoikeudet.

Seuraavaksi valiokunta käsitteli *Helsingin, Turun ja Viipurin poliisikamareiden tuomiovallan lakkauttamista vähäisemmissä rikosasioissa*. Näiden kaupunkien poliisilaitoksille, huomautettiin lausunnossa, oli vuosina 1816 (Helsinki ja Turku) sekä 1836 (Viipuri) myönnetty tuomiovalta pienemmissä rikosasioissa. Valiokunta perusteli kantaansa sillä, että poliisin tehtävänä on tutkia tehtyjä rikoksia ja koettaa estää niitä mutta ei tuomita, joka tehtävä kuuluu yleiselle tuomioistuimelle. Poliisikamareiden tuomiovalta ei myöskään nopeuteta rikosasioiden käsittelyä, koska näillä paikkakunnilla on jo pysyvä tuomioistuin. Poliisikamareiden kokoonpano tuomiovallan käytössä ei myöskään vastaa sitä, mikä asetetaan tuomiovaltaa käyttävälle viranomaiselle. Kahdessa mainituista poliisikamareista ei vaadita, että puheenjohtajan tulisi olla lain- oppinut ja kaikissa kolmessa voidaan puheenjohtaja erottaa toimestaan ilman laillista tutkintaa ja tuomiota, mikä ei vastaa perustuslain vaatimusta tuomarin erottamattomuudesta.

Valiokunnan mukaan melkein samanlainen tilanne vallitsi muutamissa maan pienemmissä kaupungeissa sijaitsevien *järjestysoikeuksien* suhteen. Vaikka nämä oikeudet oli perustettu käsittelemään kaupungin talous- ja kunnallisasioita oli niille niinkään myönnetty tuomiovalta pienemmissä rikosasioissa. Valiokunta viittasi vuoden 1772 hallitusmuodon 16 §:ään sekä vuonna 1789 annetun yhdistys- ja vakuuskirjan 2 momenttiin, joiden mukaan kaikki ylimääräiset tuomioistuimet, olivatpa ne hallitsijan tai säätyjen asettamia, oli lakkautettava ja jokaiselle kansalaiselle annettava oikeus tulla tuomituksi siinä tuomioistuimessa, jonka tuomiovaltaan hän lain mukaan kuuluu.¹⁴⁴

4.1.5.3. Kuvernöörien tuomiovalta.

Valiokunta käsitteli tämän jälkeen kuvernööreille kuuluvaa tuomio-oikeutta kruunutiloilla, näiden asukas-oikeutta, tilojen osittamista ja keskinäisiä omistussuhteita. Tämä oli valiokunnan mukaan seurausta siitä, että entisinä aikoina katsottiin kruunutilojen asukkaat kruunun lampuodeiksi eli vuokratilallisiksi ja asumisoikeus kuului näin ollen talousasioihin, joiden käsittely kuului talousasioista vastaaville viranomaisille. Vähitellen kruunutilojen hallinto-oikeus sai osakseen suurempaa arvostusta, kunnes yhdistys- ja vakuuskirjaan liittyvällä kuninkaallisella asetuksella 21.2.1789 asukas-oikeus tunnustettiin pysyväiseksi siten, että asukas ja hänen lapsensa saivat esteettä asua ja viljellä tilaa, jonka lunastamiseen he saivat myös oikeuden. Tästä johtuu, että asukas-oikeutta ei enää voitu pitää talousasiana, jolloin sitä koskevat riitaisuudet kuuluivat näin ollen yleisten tuomioistuimien ratkaistaviin asioihin.

¹⁴³ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 1017,1018.

¹⁴⁴ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 1018,1019.

Valiokunnan mielestä käsittelyä yleisissä tuomioistuimissa voitiin puoltaa senkin vuoksi, että kruununtalojen asukasoikeutta koskevat asiat olivat usein hyvin monimutkaisia eikä lääninhallituksilta liennyt tarpeeksi aikaa niiden käsittelyyn. Sitä vastoin tällaiset asiat jakaantuneena useaan kihlakunnanoikeuteen vain vähän lisäisivät niiden työmäärää. Tällöin välttyttäisiin myös siltä epäjohtamukaisuudelta, että kuvernöörin päätöksestä ratsutilaa tai augmenttitilaa koskevassa asiassa haettiin muutosta hovioikeudelta ja senaatin oikeusosastolta, mutta muiden tilojen osalta välittömästi senaatin oikeusosastolta, jonka finanssiosastolle oli erityisesti näitä asioita varten asetettu valiokunnan käsityksen mukaan muuten tarpeettomia virkamiehiä.¹⁴⁵

Viitaten edellä olevaan lausuntoonsa *lakivaliokunta alisti säätyjen päätettäväksi voisivatko säädetyt keisarilta anoa seuraaviin toimenpiteisiin ryhtymistä:*

- että linnanoikeudet lakkautetaan ja näihin tuomioistuihin kuuluvat asiat siirretään yleisten tuomioistuihin käsiteltäviksi;
- että poliisikamareille ja järjestysoikeuksille kuuluva tuomiovalta pienemmissä rikosasioissa lakkautetaan; ja
- että kuvernöörin tuomiovalta kruununratsutilojen ja kruununtalojen osalta lakkautetaan ja nämä riidat siirretään yleisten tuomioistuihin käsiteltäviksi siinä järjestyksessä, jota noudatetaan siviilioikeudellisten riitajuttujen käsittelyssä.¹⁴⁶

4.1.6. Yhteenveto.

Linnaoikeudet.

Lakivaliokunnan selostamasta linnaoikeuksien historiasta ja toiminnasta käy selvästi ilmi, että yhteiskunta ei enää tarvinnut linnaoikeuksia. Tätä osoittaa myös linnaoikeuksien viimeisimpien vuosien kovin vähäinen käyttöaste. Prokuraattorin toimintakertomusten vuosilta 1843-1890 mukaan oli linnaoikeuksissa vuosina 1864-1868 käsitelty asioita seuraavasti.¹⁴⁷

1864: ratkaistu 6 asiaa:
4 vangin tuottamuksellista
irtipäästöä, 1 näpistys,
1 juopumus

1865: ratkaistu 5 asiaa:
1 murtovarkaus
1 kavaltaminen
3 tuottamuksellista vangin irtipäästöä

1866: ratkaistu 2 asiaa
1 väkisinmakaaminen,

1867
ei asioita

1868
ei asioita

Poliisikamarit ja järjestysoikeudet.

Kuten valiokunta edellä jo totesi oli järjestysoikeudet perustettu hoitamaan pienempien kaupunkien talous- ja kunnallisasioita eli samoja tehtäviä, joita

¹⁴⁵ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 1019,1020.

¹⁴⁶ Lagutskotets betänkande 4, landtdagen 1867, 1020,1021.

¹⁴⁷ KA, senaatti prokuraattorin toimintakertomukset 1843-1890.

maistraatit hoitivat isommissa kaupungeissa. Järjestysoikeudet korvasivat täten kaupunkien talouden kannalta kalliimmat maistraatit. Järjestysoikeudet saivat alkunsa valtakunnan kauppakollegion kustavilaisena aikana v. 1778 tekemän ehdotuksen seurauksena. Kauppakollegio ehdotti, että vastaisuudessa perustettavalle kaupungille annettaisiin oikeus pysyä tuomiokunnan tuomiopiirissä, mikäli se sitä halusi. Tätä oikeutta sitten käytettiin Suomessa Tampereen, Kuopion ja Kaskisten kaupunkien perustamisen yhteydessä. Kihlakunnanoikeus kokoontui kuitenkin vain kaksi kertaa vuodessa eikä tämä riittänyt kaupunkilaisille. Harvoin kokoontuvasta tuomioistuimesta kärsi etenkin kaupungin elinkeinoelämä. Kaupunkilaiset katsoivat myös, että kaupungin rikollisuuden leviämiseksi ja estämiseksi oikeutta tuli jakaa pikaisemmin. Kun kaupungeissa ei ollut oikeutta eikä raatia tuli kaupunkien hallinto järjestää muulla tavoin. Tämä tapahtui yleensä siten, että kuninkaalta pyydettiin maaherran välityksellä lupaa saada ottaa hallintoasioita hoitamaan vakinainen järjestysmies. Tästä kehittyi vähitellen järjestysoikeus, joka esim. Tampereella aloitti toimintansa v. 1802. Autonomian aikana kuvernööri valitsi järjestysmiehet ja antoi niille ohjeet. Järjestysoikeuteen kuului puheenjohtaja, jonka tehtäviin kuului valita tarpeellinen määrä lautamiehiä. Järjestysoikeuksia oli maassamme autonomian aikana, paitsi edellä mainituissa kaupungeissa, myös Joensuussa, Jyväskylässä, Heinolassa, Maarianhaminassa, Mikkelissä ja Sortavalassa. Maarianhaminasta järjestysoikeus lakkautettiin vasta v. 1928.¹⁴⁸

Kaikki oikeusasiat edellä mainituissa kaupungeissa ratkaisi edelleenkin kihlakunnanoikeus. Järjestysoikeus oli kuitenkin, samoin kuin maistraattikin, myös tuomioistuin käsitellessään järjestysasioita. Muutosta maistraatin ja järjestysoikeuden päätöksiin haettiin lääninhallitukselta ja edelleen senaatin oikeusosastolta. Maistraatin ja järjestysoikeuden tuomiovalta rajoittui kuitenkin vain rangaistuksen tuomitsemiseen. Vahingonkorvausta ei voitu käsitellä järjestysasiana, vaan se kuului aina yleiselle tuomioistuimelle.¹⁴⁹

Edellä mainitut linnaoikeudet, poliisikamarit ja järjestysoikeudet tuovat esiin *politia*-käsitteen, johon tosin valiokunnan esityksessä ei ollut viitattu. Jatkuvasti muuttuva *politia*-lainsäädäntö jätettiin pois myös vuoden 1734 laista.¹⁵⁰

Lähestyttäessä 1800-lukua alettiin *politia*-käsitteellä yhä enemmän viitata yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen. Autonomian aikana 1800-luvun ensi puoliskolla keisarin antamista säädöksistä voidaan suurin osa luokitella *politiasäädöksiksi*. Perinteinen *politia* alkoi vähetä vasta 1800-luvun toisella puoliskolla. Suomen

¹⁴⁸ Ks. tästä laajemmin Nikula 1981, 216-223.

¹⁴⁹ Järjestysoikeuksien toiminta säänneltiin uudelleen 23.1.1959 säädetyssä laissa, jossa määrättiin, että kaupungissa, joka kuului kihlakunnanoikeuden tuomiopiiriin, on järjestysoikeus eikä maistraatti. Järjestysoikeuteen tämän lain mukaan kuului puheenjohtajana pormestari sekä kaksi neuvosmiestä. Syyttäjänä oli nimismies käsiteltäessä syytteitä kaupungissa tehdystä rikoksista. Järjestysoikeudet lakkautettiin 23.4.1976 annetulla lailla siirrettäessä maistraatit ja ulosottotoimi valtion haltuun.

¹⁵⁰ Ks. Heikki Pihlajamäki Lakimies 1999/4, 511-529. Pihlajamäki kertoo, että *politia*-lainsäädännöstä käsitti Ruotsi-Suomessa siveellisyysrikokset, pyhäpäivän viettoja koskevat säännökset, vartiopalveluksen, puhtaanapidon, kyydityksen ja talouselämän. Autonomian aikana 1800-luvun ensi puoliskolla keisarin antamista säädöksistä suurin osa voidaan luokitella *politiasäädöksiksi*. Perinteinen *politia* alkoi vähetä vasta 1800-luvun toisella puoliskolla. Suomen vuoden 1889 rikoslakiin *politiasäädännökset* sijoitettiin rikoslain neljään viimeiseen lukuun (41-44).

vuoden 1889 rikoslakiin politiasäännökset sijoitettiin liberaaliselle oikeusvaltiolle tyypilliseen tapaan neljään rikoslain viimeiseen lukuun (41-44).

Kuvernöörien tuomiovalta.

Kuten lakivaliokunta jo edellä huomautti tapahtui ratkaiseva muutos talonpoikien ja pikkuporvariston asemassa Kustaa III:n vuonna 1789 toteuttamalla perustuslain muutoksella eli yhdistys- ja vakuuskirjalla. Tähän liittyvillä asetuksilla perintötalonpojat vapautettiin kruunun holhouksesta ja heidän omistusoikeutensa perintömaahan tunnustettiin samanveroiseksi aateliston rälssimaan omistuksen kanssa eli heille myönnettiin oikeus omistaa myös rälssitiloja, ei kuitenkaan rälssisätärejä, jotka jäivät edelleenkin aatelistolle. Tämä tarkoitti luopumista feodaalisesta omistusoikeuskäsityksestä.¹⁵¹ Mainittakoon, että augmenttitilat olivat luonteeltaan kruununmaata, jotka suorittivat veroa kruununrustholleille. Jutikkala huomauttaa, että kruununtilallisten nautintaoikeus muodostui yhdistys- ja vakuuskirjalla siksi, mitä ennen oli ymmärretty *dominium utilella* eli heistä tuli perintövuokraajia. Pysyvä nautintaoikeus edellytti, että maat ja rakennukset pidettiin kunnossa.¹⁵²

Valiokunnan perustelu kruununtiloja koskevien asioiden siirtämisestä lääninhallituksilta kihlakunnanoikeuksiin sillä perusteella, että lääninhallituksilta ei tahtonut liietä aikaa tällaisten asioiden käsittelyyn, on lakivaliokunnan esittämänä hämmästyttävä.

4.2. Vastalauseet mietintöön

Perustellun vastalauseen lakivaliokunnan mietintöön esitti hovioikeudenneuvos *Grottenfelt*, jonka mielestä valiokunnan olisi tullut tarkemmin perustella kantaansa laamanninkäräjäkappojen vastaisesta käyttämisestä. Vastalauseeseen yhtyivät kihlakunnantuomari *Järnefelt* ja lääninrovasti *Andelin*. Valtiopäivämiehet *Hartonen* ja *Muttilainen* yhtyivät vastalauseeseen siltä osin, kuin siinä lausuttiin ohjeiden käräjäkappojen jaosta olevan toivottuja.

Grottenfelt laajassa ja perusteellisessa lausunnossaan huomautti, että valtiopäiväesityksessä kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamisesta m.m. lausutaan, että kihlakunnantuomarin ja lautakunnan ei tule keskenään sopia laamanninkäräjäkappojen vastaisesta jaosta, vaan kumpikin saa siitä sen osan, joka hänelle kuuluu lain mukaan. Tällaisesta jaosta ei kuitenkaan ole löytynyt lainsäädännöksistä täydellistä selvyyttä. Kun hän ei ollut saanut valiokunnan enemmistöltä tukea tällaisen selvityksen lisäämiseksi mietintöön, niin hän pyysi saada seuraavassa esittää sen vastalauseenomaisesti.

Kuten tässä tutkimuksessa myöhemmin tullaan osoittamaan ei näiden laamanninkäräjäkappojen vastaisestakaan käytöstä saatu aikaan yhteistä säätypäätöstä. Käräjäkapoilla oli, kuten jo aikaisemmin on lausuttu, keskeinen asema laamannien ja kihlakunnantuomarien palkkauksessa. Tämän perusteella myös

¹⁵¹ Ks. tästä lähemmin Korpjaakko 1989, 292-298.

¹⁵² Jutikkala 1942, 501.

Grotenfeltin esittämillä argumenteilla on oma mielenkiintonsa. Hänen erittäin laajasta lausunnostaan esitetään tässä kuitenkin vain pääkohdat.

Grotenfelt huomautti, että rahvaalle jo vanhastaan kuulunut velvollisuus huolehtia tuomarin ja lautakunnan kestityksestä käräjien aikana muuttui vähitellen vuotuiseksi maksuksi, joka vaihteli paikkakuntien mukaan. Kuninkaallisella päätöksellä 13.12.1672 vahvistettiin maksu kahdeksi hopeaäyriksi käräjiltä eli kuudeksi äyriksi kaikilta kolmelta käräjiltä vuodessa. Suomessa määrättiin 21.12.1680 käräjäkapoista, että ne tuli suorittaa ”in natura” eli neljänä viljakappana, joka määräys on voimassa nykyisinkin. Nämä kantoivat kihlakunnantuomarit käräjäkappojen nimisinä ja se velvoitti tuomaria huolehtimaan lautakunnan ylläpidosta käräjien aikana. Vuonna 1720 määrättiin, että puolet näistä kuului kihlakunnantuomarille ja toinen puoli lautakunnalle, jonka tuli tämän jälkeen itse huolehtia toimentulostaan käräjien aikana, ylimääräisissä kruunun toimituksissa ja laamanninkäräjillä. Tämän määräyksen katsottiin ensin koskevan myös Suomea, mutta näyttää myöhemmin tulleen kumotuksi kuninkaallisella kirjeellä maaherroille 27.7.1727. Tämän jälkeen valtiopäivät silloisten laamannien esityksestä päättivät, että käräjäkapoista piti osa jakaa laamanneille. Laamannien tuli tämän vuoksi samoin kuin kihlakunnantuomarienkin huolehtia myös lautakunnan toimeentulosta käräjillä.

Välttyäkseen lautakunnan huolehtimisesta käräjien aikana tekivät kihlakunnantuomarit vähitellen sopimuksia lautakunnan kanssa, joissa lautakunta sitoutui itse huolehtimaan kestityksestä käräjien aikana. Sovitun korvauksen määrä vaihteli paikkakunnittain eikä näitä sopimuksia ole tietävästi tämän jälkeen uusittu. Kuninkaallisella asetuksella 20.11.1741 tehtyjen valitusten johdosta muutettiin kuitenkin rahvaan veroa siten, että he suorittivat käräjäkappaverona 8 äyriä savulta eli ruokakunnalta. Tästä määrästä saivat kihlakunnantuomari ja lautakunta 6 äyriä ja laamanni 2 äyriä. Alituomareiden valituksesta muutettiin käräjäkapat kuitenkin 22.12.1743 annetulla kuninkaallisella kirjeellä jälleen niiden entiseen määrään eli neljään kappaan viljaa kultakin savulta. Rahvaan hakemuksesta 30.11.1773 ja kuninkaallisella kirjeellä hovioikeuksille 24.3.1778 määrättiin käräjäkapat eräin poikkeuksin täysmääräisinä maksettaviksi kihlakunnantuomareille ja laamanneille.

Grotenfeltin käsityksen mukaan voimassa olevissa asetuksissa ei ole muita lähempiä määräyksiä käräjäkappojen jaosta tuomarin ja lautakunnan kesken. Näistä määräyksistä on lautakunnan nykyisen palkkauksen katsottava saaneen alkunsa. Kihlakunnantuomareille käräjäkapat muodostavat ainoan merkittävän tulolähteen ja heidän vanhuudessaan ainoan toimeentulon. Lautamiehille käräjäkapat sitä vastoin ovat vain kohtuullinen korvaus heidän käräjillä olostaan. Kun lautamiehet lisäksi saavat vapautusta erinäisistä kunnallisista rasituksista, olisi kohtuullista antaa heille vain pienempi osuus käräjäkapoista.

Tuodessaan esiin kihlakunnantuomarien palkkauksen ei Grotenfelt kuitenkaan puuttunut 26.8.1862 annettuun keisarilliseen julistukseen kihlakunnantuomareille tulevista kruununpalkoista, joista on edellä osiossa ”kihlakunnantuomarien palkkaus ja tuomiokuntien jakaminen” kerrottu. Merkittävä tulonlähde vuodesta 1862 alkaen oli kruununpalkka, joka alhaisimmillaan oli 7 380 markkaa ja korkeimmillaan 44 676 markkaa vuodessa. Joillakin tuomareilla oli lisäksi asuttavana valtion virkatalo.

Heidän saamansa kärjäkapat muodostivat kuitenkin selvästi suurimman tulonlähteen.¹⁵³

5. Käsittely säädyissä

Säätykäsittelyn tarkoituksena oli selvittää eri säätyjen kannanotto ja näiden välinen keskinäinen suhtautuminen valtiopäiväesitykseen. Kunkin säädyn osalta pyritään esittämään näiden keskeisimmät perusteet, joilla nämä perustelivat kantaansa.

Kussakin säädystä käsiteltiin aluksi valtiopäiväesityksen kohdat 1-3, jotka esityksessä nimettiin momenteiksi ja jotka käsittivät kämnerinoikeuksien, laamanninoikeuksien ja ritarisyynioikeuden lakkauttamisen. Tämän jälkeen siirryttiin käsittelemään momenttia 4, joka koski lakkautettavia ja muutettavia lainkohtia. Seuraavaksi käsiteltiin momentit 5 ja 6, joista ensin mainitussa julistettiin kämnerin- laamanninoikeuksia sekä ritarisyynioikeutta koskevat asetukset kumotuiksi, sekä 6 momentissa muutettujen lainkohtien voimaantuloa koskeva ajankohta. Sen jälkeen otettiin käsittelyyn vapautuvien laamanninkärjäkappojen vastainen käyttö. (ks. tästä lähemmin edellä kohta 3.5. esityksen jättäminen säätyjen hyväksyttäviksi). Lakivaliokunnan tekemät uudet esitykset linnaoikeuksien ym. lakkauttamisesta käsiteltiin yleensä viimeisenä. Järjestyksestä saatettiin tehdä poikkeuksia. Lopuksi esitetään kunkin säädyn osalta lyhyt yhteenveto.

Valtiopäiväesityksen pääkohtana voidaan pitää kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamista. Esityksen näitä kohtia pidettiin niin itsestään selvinä, että porvaris- ja talonpoikaissäädystä ne hyväksyttiin keskusteluitta. Aatelis- ja pappissäädystä kummassakin yksi jäsen vastusti niiden lakkauttamista. Näihin puheenvuoroihin palataan kummankin säädyn yhteydessä.

5.1. Ritaristo ja aateli.

Ritaristo ja aateli muodosti valtiopäivillä selvästi suurimman säädyn, joka jakaantui vielä 1867 valtiopäivillä kolmeen luokkaan. Valtiopäivillä säädystä oli yhteensä 127 edustajaa (säädyn suuruus vaihteli valtiopäivien aikana), joista siviilivirkamiehiä laskettiin olleen 56. Suurimman ryhmän 17 edustajaa muodostivat senaatin virkamiehet. Tässä ryhmässä oli m.m. senaattoreita 9, kuvernöörejä, keskusviraston virkamiehiä ja hovioikeuksien virkamiehiä jokaista 6 sekä muita valtion virkamiehiä 9. Muista säädyn jäsenistä muodostivat upseerit (29) ja tilanomistajat (21) muita suuremmat ryhmät. Säädyn jäsenistä 53 oli saanut korkeamman lainopillisen koulutuksen ja 16:lla oli muu akateeminen koulutus.¹⁵⁴

*Krusius-Ahrenberg*¹⁵⁵ kuvaillessaan säätyjen profiilia 1860-luvun valtiopäivillä huomauttaa, että ritaristo ja aateli omaksui jälleen historiallisen roolinsa johtavana säädynä. Kun otetaan huomioon säädyn suuruus ja laaja ammatillinen koostumus verrattuna muiden säätyjen pienuuteen ja yksipuoliseen koostumukseen, oli tämä

¹⁵³ Lagutskottets betänkande 4, landtdagen 1867, 1021-1026.

¹⁵⁴ Jutikkala 1974, 10, 27.

¹⁵⁵ Krusius-Ahrenberg 1981, 129, 130. Ks myös Honka 1959, 244, 245, 248, 334.

odotettuakin. Krusius-Ahrenbergin mukaan oli kuitenkin vähemmän odotettua, että tämä sääty esiintyi myös edistyksellisimpänä säätyinä. Kaikissa säädyissä oli huomattu, että liberaalina esiintyminen oli muodikasta, mutta kaikkein voimakkaimmin tämä piirre tuli esiin aatelissa. Ryhmän varsinaisia liberaaleja olivat *J. F. Pipping*, *N. K. Grotenfelt*, *Aug. Armfelt* ja *E. von Knorring*. Viimeksi mainittu oli senaatin oikeusosaston jäsen ja toimi prokuraattorina vuodesta 1863 *R. A. Montgomery* toimi valtiopäivien aikaan pankinjohtajana Yhdyspankissa, mutta oli myöhemmin siviiliopin professori, Vaasan hovioikeuden presidentti ja oikeuskansleri vuodesta 1882 alkaen. Vapaaherra *R. A. de la Chapelle* toimi senaatin oikeusosaston jäsenenä ja myöhemmin prokuraattorina vuodesta 1870. Vapaaherra *J. A. von Born* oli senaattori ja mielipiteiltään vanhoillinen ja jyrkkä ruotsalaisuuden kannattaja. Säätyyn kuului myös *C. F. von Born*, joka oli toiminut oikeusosaston esittelijäsihteerinä.

Säädyn valtiopäiväkoostumukseen nähden oli näin ollen ilmeistä, että osalla sen jäsenistä oli tietoa ja kokemusta oikeudellisista asioista, joista tämän valtiopäiväesityksen yhteydessä oli kysymys. Tämä näkyi selvästi käytettyjen puheenvuorojen määristä ja niiden asiasisällöstä. Eri mielipiteiden kesken toimitettavia äänestyksiä vaikeutti vielä näillä valtiopäivillä säädyn kolmijakoisuus, joka poistettiin vuoden 1869 valtiopäiväjärjestyksestä.

Keskustelun alkaessa *Johan William Forsman*¹⁵⁵ käytti mittavan puheenvuoron, jossa hän puolusti laamanninoikeuksien säilyttämistä Suomen oikeusjärjestyksessä. Hän perusteli kantaansa moninaisin argumentein ja ilmoitti puolustavansa erityisesti maan rahvasta, jonka asiat muodostavat suurimman osan laamanninoikeuksissa esiintyvistä jutuista. Forsman puuttui lausunnossaan asian periaatteelliseenkin puoleen ja kun hänen lausunnolleen antaa erityistä painoa hänen monipuolinen kokemuksensa tuomarintehtävissä on mielestäni paikallaan lähemmin selostaa hänen mielipidettään.¹⁵⁶

Forsmanin mukaan ei ollut tarpeellista, kuten esityksessä oli ehdotettu, että oikeusasteiden lukumäärä olisi sama kaupungeissa ja maaseudulla, koska olosuhteet maaseudulla ja kaupungeissa olivat monessa suhteessa erilaiset. Enemmistö Suomen todellisesta rahvaasta ei hänen käsityksensä mukaan halua laamanninoikeuksien lakkauttamista, koska he haluavat saada henkilökohtaisesti valvoa oikeuksiaan maaseudulla kahdessa tuomioistuimessa. Väitetyn laamanninoikeuksien aiheuttaman oikeudenkäyntien viivästymisen katsoi Forsman vain olevan hyödyksi, koska on osoittautunut, että kiireellä toimitettujen oikeudenkäyntien päätöksiin on jouduttu hakemaan korkeimmalta instanssilta lainvoiman saaneen tuomion purkamista uuden näytön esittämistä varten.

¹⁵⁵ Johan William Forsman kuului maamme historiaan monin tavoin vaikuttaneeseen Forsmanien sivistys- ja kulttuurisukuun. Hän toimi vuodesta 1822 Iisalmen ja vuodesta 1827 Ala-Karjalan tuomiokunnan tuomarina. Vuonna 1839 hänet kutsuttiin senaatin oikeusosaston jäseneksi. Vaasan hovioikeuden presidenttinä hän toimi vuosina 1856-62. Hänet aateloitiin 1856 edustaen sukuaan vuosien 1863-64 sekä 1867 valtiopäivillä. Forsmanin lausunto kokonaisuudessaan: Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 360-364.

¹⁵⁶ Ks. säädystä käyty keskustelu, Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 360-419, 482-485.

Omaan kokemukseensa viitaten Forsman huomautti, että Vaasan ja Viipurin hovioikeuksien tuomiopiireihin kuuluvat laamanninoikeudet ovat monissa siellä vireillä olevissa jutuissa sallineet toimittaa asianosaisten pyytämiä todistajankuulusteluja. Hovioikeudet sitä vastoin vain harvoin sallivat tällaisen todistajankuulustelun, josta puolestaan seuraa, että juttu on palautettava alioikeuteen todistajankuulustelua varten.

Jos laamanninoikeudet lakkautetaan seuraa siitä, että hovioikeus joutuu ratkaisemaan kaikki kihlakunnanoikeudesta vedotut siviiliasiat. Tästä taas seuraa, että Suomen kolmeen hovioikeuteen, jotka jo nyt ovat ylityöllistettyjä, tulee niin paljon juttuja, että hovioikeuksien jaostoihin joudutaan perustamaan uusia jäsenien ja muun henkilökunnan virkoja.

Edellä olevaan viitaten Forsman ilmoitti vastustavansa laamanninoikeuksien lakkauttamista mutta huomautti olevan toivottavaa ja ajankohtaista, että laamanninoikeudet organisoidaan uudelleen. Forsman kannatti lakivaliokunnan mietintöä kämnerinoikeuksien ja ritarisyynioikeuden lakkauttamisesta.

Forsmanin odottamattoman puheenvuoron johdosta esitettiin muutamia kriittisiä puheenvuoroja. Vapaaherra *de la Chapellen* mielestä tuomioistuimien monilukuisuus ei herätä kansalaisten luottamusta vaan näiden kokoonpano. Hän ilmoitti varauksitta puoltavansa tehtyä esitystä. *Von Bonsdorff* ja *von Born* ilmoittivat olevansa samaa mieltä *de la Chapellen* kanssa edellisen huomauttaessa, ettei hän missään Euroopan maassa ollut tavannut ylempää ja alemmaa tuomioistuinta, joissa olisi ollut vain yksi tuomari.¹⁵⁷

Säädyn vielä hyväksyttyä yksimielisesti *von Knorringin* tekemän lisäysehdotuksen¹⁵⁸ valtiopäiväesityksen 2. momenttiin, joka koski selityksen hakemista hovioikeudelta lakkautetun laamanninoikeuden tuomioon oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 11 §:n nojalla, hyväksyi sääty myös lakivaliokunnan antaman lausunnon mukaisesti valtiopäiväesityksen 3. *momentin* sekä esitetyt muutokset oikeudenkäymiskaaren ensimmäiseen lukuun.

Sääty ryhtyi tämän jälkeen käsittelemään *valtiopäiväesityksen 4. momenttia*, joka käsitti lakiehdotuksen muotoon laaditut lainkohdat muutettavista tai kumottavista oikeudenkäymiskaaren, ulosottokaaren ja maakaaren säännöksistä. Kysymyksessä oli siis lukuisa määrä oikeudenkäymiskaaren säännöksiä, joihin valtiopäiväesityksessä ja lakivaliokunnan mietinnössä oli esitetty muutoksia. Sääty hyväksyi näistä suurimman osan ja teki eräisiin lainkohtiin vain vähäisiä sanallisia muutoksia. Muutamien lainkohtien osalta sääty oli kuitenkin täysin eri mieltä valtiopäiväesityksen ja lakivaliokunnan mietinnön kanssa. Seuraavassa kerrotaan aatelissäädystä tehdyistä merkittävimmistä muutosesityksistä.

Valtiopäiväesityksessä oli ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 7 §:n kumoamista eikä lakivaliokunta ollut puuttunut ehdotukseen tältä osin. Vapaaherra

¹⁵⁷ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 363-365.

¹⁵⁸ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 368.

*von Born*¹⁵⁹ huomautti tämän johdosta, että 7 §:n mukaan oli myös sellainen riitapuoli velvollinen lunastamaan hovioikeuden päätöksen, jota ei ollut kuultu asiassa. Alioikeuden päätöstä tällainen osapuoli ei ollut velvollinen lunastamaan. Tämän vuoksi *von Born* ehdotti, että 7 §:ää muutettaisiin siten, että riitapuoli, jota ei ollut kuultu asiassa, ei olisi velvollinen lunastamaan hovioikeuden päätöstä. *Von Bornin* mielipidettä kannatti myös *F.J.Pipping*, joka huomautti, että senaatin oikeusosastosta ei koskaan toimiteta tuomiota poissaolevalle riitapuolelle.

Vastakkaista mielipidettä edustivat *von Knorring* ja *af Björkstén*.¹⁶⁰ Heidän mielestään oli ehdottoman välttämätöntä, että myös oikeudesta poisjääneelle riitapuolelle toimitetaan kappale tuomiosta. *Af Björkstén* huomautti, että sinä aikana kun hän oli palvellut Turun hovioikeudessa, jossa tuomiota ei toimitettu poisjääneelle asianosaiselle, kuultiin valituksia asianosaisten taholta siitä, että tällainen menettely oli aiheuttanut heille suuria kustannuksia.

Säädyssä toimitetussa äänestyksessä voitti kuitenkin *von Bornin* tekemä esitys. Poisjäänyt riitapuoli ei siis olisi velvollinen lunastamaan päätöstä.

Von Knorring ei ollut tyytyväinen niihin muutoksiin, joita valtiopäiväesityksessä ja lakivaliokunnan mietinnössä oli esitetty oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 3, 8 ja 15 §:iin, jotka koskivat maakaupassa hovioikeudelta haettavaa muutosta, vapautta vetorahan maksamisesta ja takauksen asettamisesta sekä todistuksesta ilmoitetusta vedosta. *Von Knorring* teki näistä oman ehdotuksensa, jonka sääty hyväksyi.¹⁶¹

Aatelissäädyn ehdotus mainittujen lainkohtien muuttamisesta ei saanut tukea muilta säädyiltä, jotka hyväksyivät lakivaliokunnan esityksen sellaisenaan.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luku oli ehdotettu kumottavaksi valtiopäiväesityksessä muilta osin paitsi 2 §:n osalta, joka koski vekseli- ja merioikeusasioissa annetun tuomion täytäntöönpanoa. Lakivaliokunta oli ehdottanut tämänkin lainkohdan kumoamista ja lisättäväksi ulosottokaareen vastaavan säännöksen.

Muut säädyn paitsi aatelissäätö hyväksyivät lakivaliokunnan ehdotuksen, josta poikkeava aatelissäädyn muutosesitys ei saanut muiden säätyjen kannatusta. Kysymyksellä alioikeuden tuomion täytäntöönpanosta on yleisempääkin merkitystä ja kun säädyn ehdotus kertoo myös jossain määrin aatelissäädyn tavoitteista, selostan seuraavassa säädystä ehdotuksesta käytyä keskustelua.

Keskustelun aloitti . herra *von Born* viitaten nykyiseen lainsäädäntöön, jonka mukaan asianosaisen, jolla on vastassaan kaksi alioikeuden tuomiota, on ennen hovioikeuteen menoa täytettävä mitä tuomioissa on määrätty. Tätä ei kuitenkaan enää voi noudattaa, koska on olemassa vain yksi alioikeus. Valtiopäiväesityksen ja

¹⁵⁹ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 374. Yhteensovitus ehdotuksessa säätyjen lopulliseksi päätökseksi tuli kummankin riitapuolen velvollisuus lunastaa tuomio. Vapaaherra *von Born* ja *Pipping* sekä säädyn enemmistö näyttivät olevansa aikaansa edellä, sillä sellaisen asianosaisen, joka ei ollut saattanut asiaa hovioikeuteen, lunastusvelvollisuus poistettiin v. 1921.

¹⁶⁰ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 374-375.

¹⁶¹ Ks. lähemmin *von Knorringin* tekemästä esityksestä Riddar och Adeln 2, 378-379.

lakivaliokunnan ehdotuksen mukaan täytäntöönpano tällaisissa asioissa ei olisi mahdollista. Voittanut osapuoli ei enää saisi samaa etua kuin mitä hän on nauttinut tähän saakka ja von Born ihmetteli, oliko tämä oikein. Jo aikaisemmissa keskusteluissa oli sovittu, että välttyäkseen tarpeettomilta oikeudenkäynneiltä hovioikeudessa tulisi määrätä, että voittanut osapuoli pääsee oikeuksiinsa niin, ettei tappiopuolella ole mitään erityistä etua jutun pitkittämisestä. Tämän vuoksi olisi tässäkin tapauksessa määrättävä, että voittanut osapuoli saa oikeuden alioikeuden tuomion täytäntöönpanoon kaikissa niissä tapauksissa, joissa täytäntöönpano ei tee muutoksenhakua hovioikeudessa tarpeettomaksi.¹⁶²

Von Bornin käsityksen mukaan esityksen 26 luvun 2 §:n muutos koskisi ainoastaan vekseli- ja merioikeusjuttuja vaikka sen tulisi koskea kaikkia niitä juttuja, joissa täytäntöönpano ei tee tarpeettomaksi muutoksenhakua. Hän viittasi Ruotsin vastaavaan lakiin, joka lakkautti laamannin- ja kämnerinoikeudet yhdeksäntoista vuotta sitten. Ruotsissa vastaava säännös sijoitettiin oikeudenkäymiskaaren 26 lukuun. Samoin tulisi meillä sijoittaa vastaavat täytäntöönpanoa koskevat säännökset oikeudenkäymiskaaren 26 lukuun eikä ulosottokaareen. Hän ehdotti mainitulle 2 §:lle seuraavaa sanamuotoa: ”Alioikeuden tuomio, josta on vedottu, menköön täytäntöön siten, kuin ulosottokaaren 5 luvun 3 §:ssä sanotaan, kun voittanut osapuoli sitä vaatii eikä muutoksenhaku tämän takia käy mitättömäksi”.

Järnefelt ei ollut samaa mieltä ja huomautti, että von Bornin mainitsema alioikeuden tuomion täytäntöönpano on joltain osin otettu Ruotsin lakiin siten, että alioikeuden tuomion perusteella voidaan toimeenpanna takavarikko, mutta esim. takavarikoidun omaisuuden myyminen ei ole sallittua. Myös siellä on siis epäröity panna kokonaisuudessaan täytäntöön alioikeuden tuomio. Ruotsin tapaisten lainsäädösten noudattaminen meillä saattaa tuottaa vaikeuksia. Esim. talonpojan myyntikelpoisin omaisuus käsittää tavallisesti karjaa. Jos tällainen omaisuus pannaan takavarikkoon, täytyisi sen jatkuvasti jäädä omistajan hallintaan tai ottaa heiltä ja antaa jonkun ulkopuolisen hoidettavaksi. Jos tämä jätetään omistajan hallintaan on siinä aina omat riskinsä. *Järnefelt* katsoi tämän vuoksi, että alioikeuden tuomion välitön täytäntöönpano ei ollut sopusoinnussa oikeusvarmuuden kanssa. Hänen mielestään myös sanotun säännöksen sijoittaminen ulosottokaareen oli paikallaan.¹⁶³

Von Knorring ja *de la Chapelle* ilmoittivat yhtyvän kaikilta osiltaan siihen, mitä von Born oli esittänyt.

Säädystä toimitettiin tämän jälkeen äänestys, jonka tuloksena ylivoimaisella enemmistöllä hyväksyttiin von Bornin tekemä ehdotus.

¹⁶² Von Born viittasi tältä osin valtiopäiväesityksen sivulle 5 (tämän tutkimuksen lähdetekstien Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Propositioner n:o 21 å landtdagen 1867, sivulle 960): ”Men då frågan, huruvida domen rätteligen blivit fullgjord, kommer under övervägande först när den, som tappat, inställer sig att saken vidare fullfölja....i fall domen sedermera upphäves.” Riddar och Adeln 2, 381-382

¹⁶³ Ks. lähemmin von Knorringin ja *Järnefeltin* lausunnot: Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 382-383.

Esitys oikeudenkäymiskaaren 27 luvun 3 §:n kumoamiseksi hyväksyttiin keskusteluita. Sitä vastoin 8 §:n muutosehdotuksesta keskusteltiin. Tässä lainkohdassa säänneltiin menettely oikeudenkäyntivirheistä ym. *Von Knorringin* mielestä lakivaliokunnan tekemä muutos esitykseen siltä osin, kuin se koski hakijan velvollisuutta antaa uusi valituskirjelmä hovioikeuteen tarpeellisine asiakirjoinaan vastaajan jättäessä vastaamatta valitukseen, ei tuntunut onnistuneelta. Hän ehdottikin, että valtiopäiväesityksen sanamuoto näiltä osin hyväksytään taikka hakija velvoitetaan antamaan valituksensa hovioikeuteen kolmena kappaleena. Tähän lausuntoon yhtyivät myös *Forsman* ja *von Born*.

Järnefelt huomautti valiokunnan tässä tarkoittaneen tapausta, jossa vastapuoli tarkoituksella hävittää asiakirjat. Jos valittaja ei voisi antaa uusia asiakirjoja menettäisi hän ilman syytään asiansa. Hän kannatti valiokunnan ehdotusta, johon yhtyi myös *Grotenfelt*.

De la Chapelle kannatti von Knorringin ehdotusta. Äänestyksessä tuli säädyn kannaksi kuitenkin lakivaliokunnan ehdotus.¹⁶⁴

Lakivaliokunta oli esittänyt oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 5 §:n, joka koski hovioikeuden tuomion täytäntöönpanoa, kumoamista ja siirtämistä ulosottokaareen.

Herra *von Born* kritisoi jälleen valiokunnan mietintöä ja esitti kumottavaksi esitetyn 5 §:n säilyttämistä laissa. Von Bornin mielestä lainkohta tulisi muotoilla niin, että hovioikeuden päätös voitaisiin panna täytäntöön kaikissa niissä kohdissa, joissa se on samansisältöinen kihlakunnanoikeuden päätöksen kanssa, kuitenkin edellytyksin, että täytäntöönpano ei tee mitättömäksi, tarpeettomaksi tai mahdottomaksi muutoksenhakua.¹⁶⁵

Tähän mielipiteeseen yhtyivät myös *Von Knorring*, *Forsman* ja *de la Chapelle*. *Järnefelt* kuitenkin tuki valiokunnan ehdotusta huomauttaen, että voi esiintyä tapauksia, joissa asianosaiselle tuottaa vaikeuksia parhaalla tahdollakaan täyttää, mitä tuomiossa on määrätty. Hän ei ehkä kykenisi realisoimaan omaisuuttaan ja varallisuuttaan ja menettäisi näin oikeutensa muutoksenhakuun.¹⁶⁶

Suoritettussa äänestyksessä säätö hyväksyi ylivoimaisella enemmistöllä 5 §:n säilyttämisen siihen edellä esitetyin lisäyksin. Aatelissäädyn ehdotus ei kuitenkaan riittänyt 3 ja 5 §:n säilyttämiseen laissa, koska muut säädyn olivat näiden lainkohtien kumoamisen kannalla lakivaliokunnan mietinnön mukaisesti.

¹⁶⁴ Lainkohtaa selvennettiin 14.8.1901 annetulla asetuksella, joka sisälsi erinäisiä määräyksiä muutoksen hakemisesta alioikeuksien tuomioihin ja päätöksiin. Tällöin m.m. poistettiin laista hakijan velvollisuus antaa hovioikeuteen uusi valituskirjelmä liitteineen, jota von Knorring oli edellä kritisoinut. Ks. lainkohdasta käyty keskustelu: Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 384-388.

¹⁶⁵ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 390-391. Von Born viittasi tältä osin jälleen Ruotsin valtiopäivien päätökseen laamanninoikeuksien lakkauttamista koskevalta osalta. Hän huomautti, että oikeudenhoidon turvaamiseksi on kaikissa maissa tehty ero alioikeuden ja ylioikeuden päätösten täytäntöönpanossa siten, täytäntöönpano tulee kysymykseen ylioikeuden päätöksen nojalla vain silloin, kuin nämä ovat yhdensuuntaiset. Tämä ei kuitenkaan tule kysymykseen maissa, joissa ei ole kahta alioikeutta.

¹⁶⁶ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 391-392.

Myös seuraavaan lainkohtaan eli 6 §:n sääty esitti vähäisiä sanallisia muutoksia, jotka eivät kuitenkaan saaneet muiden säätöjen hyväksymistä.¹⁶⁷

Siirryttäessä tämän jälkeen käsittelemään oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 9 §:n muutosta, joka koski nostoajan lyhentämistä 120 päivästä 60 päivään, käytiin säädössä perusteellinen keskustelu. *De la Chapelle* ja *von Knorring* huomauttivat, että lainkohdan sanamuoto olisi muutettava siten, että se käsittäisi kaikki OK 30:1 §:n tarkoittamat asiat.¹⁶⁸

Vapaaherra *von Born* kannatti lakivaliokunnan mietinnön hyväksymistä huomauttaen, että oikeudenkäynnin hitaus johtuu paljolti muutoksenhaussa noudatetusta menettelystä. Ehdotettu menettely muutoksenhausta hovioikeuden päätökseen on odotettu ehdotus oikeudenharjoittamisen jouduttamiseksi. Tätä mieltä olivat myös *Grottenfelt* ja *Molander*, joka huomautti lisäksi, että kulkuvälineet ovat sitten vuoden 1734 lain, jossa muutoksenhaku aika oli 120 päivää, parantuneet, joten 60 päivää on riittävä. Tämän lisäksi hovioikeuksien lukumäärä on kasvanut. Tuohon aikaan oli huomattavasti pitempi Kajaanista Turkuun ja Turusta Tukholmaan kuin nykyään Kajaanista Vaasaan ja Vaasasta Helsinkiin. Lakivaliokunnan mietinnön hyväksyi myös *Järnefelt*.¹⁶⁹

Keskustelun tauottua toimitettiin säädössä äänestykset. Ensin äänestettiin muutoksenhakuajasta, jolloin säädyn päätökseksi tuli valiokunnan ehdotus 60 päivää.

Herra *von Born* ilmoitti eriävän mielipiteen säädyn päätökseen ja sanoi olevansa vakuuttunut siitä, että tehty päätös melko lyhyen ajan kuluessa osoittautuu maassamme turmiolliseksi oikeudenhoidossa ja oikeusvarmuudessa. Tähän eriävään mielipiteeseen yhtyivät vapaaherrat *Klinckowström* ja *Silverhjelm*.¹⁷⁰

Tämän jälkeen äänestettiin 9 §:n sanamuodosta Tällöin hyväksyttiin sanamuoto, joka käsitti myös OK 30:1 §: 1 kohdassa mainitut asiat.

Yhteensovitusesityksessä esitettiin, että muut säädöt, jotka hyväksyivät lakivaliokunnan mietinnön, hyväksyisivät lainkohtaan aatelissäädyn esittämän sanamuodon.

Siirryttäessä käsittelemään oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 10 §:n 1 momenttia lausui *von Knorring*, että edellä olevat saman luvun 6 ja 7 § ovat nyt niin muotoiltuja, että kukaan ei käsitä, tuleeko varattoman asianosaisen saattaessaan asiansa korkeimman oikeuden tutkittavaksi, täyttää hovioikeudessa mitä 6 §:ssä on määrätty, niinkuin nykyään on voimassa, vaiko korkeimmassa oikeudessa Niiden

¹⁶⁷ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln, 393.

¹⁶⁸ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln, 393.

¹⁶⁹ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln, 395-397.

¹⁷⁰ Riddar och Adeln 2, 394. Herra *von Born* viittasi jälleen Ruotsin lainsäädäntöön, jossa oli säilytetty vanha säännös, jonka mukaan muutoksenhakijan on toimitettava kirjelmänsä 90 päivässä esim. Götan hovioikeuteen, joka ei sijaitse kauempana Tukholmasta kuin Turku Helsingistä. Tätä lyhyempi aika tulisi jättää ajankohdalle, jolloin kulkuvälineet olivat jo parantuneet. Hänen mielestään 9 § olisi muutettava tämän mukaisesti.

kyselyjen johdosta, jotka nyttemmin olen suorittanut, on tarkoituksena ollut, että suoritus tapahtuu vasta korkeimmassa oikeudessa

Tämän vuoksi von Knorring laati oman ehdotuksen 10 §:n 1 momentin sanamuodoksi. Ehdotus oli muuten samansisältöinen esityksen kanssa, mutta sanamuotoon oli lisätty ohje siitä, miten meneteltiin, jos muutosta haettiin 6 §:n tarkoittamalla tavalla eikä hänen varattomuuttaan ole välittömästi todettu hovioikeudessa.¹⁷¹

Maamarsalkan toimesta äänestettiin asiassa. Säädyn päätökseksi tuli valiokunnan jälkimmäinen vaihtoehto täydennettynä von Knorringin esittämällä sanamuodolla.

Esityksestä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 10 §:n 2 momentin muuttamiseksi käytiin jälleen laaja keskustelu. Kysymyksessä oli vastaajan osalta annetut määräykset muutoksenhausta korkeimmassa oikeudessa. Sääty hyväksyi lopulta *von Knorringin* tekemän ehdotuksen, jonka mukaan vastine oli annettava viimeistään neljäntenätoista päivänä.¹⁷²

Säädystä keskusteltiin vielä 30 luvun 19 §:n sanamuodosta ja esitettiin siihen vähäisiä sanallisia muutoksia.¹⁷³

Muut kolme säätyä kuitenkin hyväksyivät 19 §:n sanamuodon lakivaliokunnan mietinnön mukaisesti, joka ei ollut muuttanut alkuperäistä esitystä.

Sääty hyväksyi vielä lakivaliokunnan ehdotukset *ulosottokaaren 3 luvun 6 §:n kumoamiseksi sekä maakaaren 14 luvun 3 §:n muuttamiseksi*

Hera *von Born* ei ollut tyytyväinen lakivaliokunnan ehdotukseen ulosottokaaren 3 luvun 5 §:n sanamuotoon ja esitti siitä oman versionsa, jonka sääty hyväksyi.¹⁷⁴ Kaikki muut säädyt kannattivat kuitenkin lakivaliokunnan ehdotusta.

Säädystä ryhdyttiin nyt käsittelemään *valtiopäiväesityksen 5. momenttia*, joka koski ko. tuomioistuimista säädettyjen asetusten voimassaolon päättymistä. Sääty hyväksyi lakivaliokunnan ehdotuksen äänestyksen jälkeen. Käytetyissä puheenvuoroissa *Grottenfelt* kannatti ehdotusta, mutta *de la Chapelle* kritisoi sitä ja hänen mielipiteeseensä yhtyivät vapaaherra *von Born* ja herra *von Born*.¹⁷⁵

¹⁷¹ Landtdagen 1867, Riddar och Adel 2, 397-398. Yhteensovitus ehdotuksessa esitettiin muille säädyille, jotka olivat hyväksyneet lakivaliokunnan mietinnön, että nämä hyväksyisivät aatelissäädyn ehdottaman 1 momentin sanamuodon. Lainkohdan 2 momentin sanamuodoksi esitettiin valtiopäiväesityksen sanamuotoa. Hallitsijan 4.11.1867 antamassa selityksessä määrättiin kuitenkin, että vastapuolella on oikeus ennen valvontapäivääkin antaa vastineensa oikeusosastoon.

¹⁷² Landtdagen 1867, Riddar och Adel 2, 398.

¹⁷³ Landtdagen 1867, Riddar och Adel 2, 401.

¹⁷⁴ Landtdagen 1867, Riddar och Adel 2, 401-402.

¹⁷⁵ De la Chapelle huomautti, että lakivaliokunnan ehdotus tarkoitti kuninkaallisten julistusten 1.3.1752 ja 24.1.1756 kumoamista, joiden mukaan laamanninoikeuden tuomio tilusten jaosta on pysyvä. Kun nämä asetukset ovat syntyneet hallinnollisessa järjestyksessä ei ole sopivaa, että säädyt ilman aloitetta ryhtyvät niitä lakkauttamaan. Jos tästä ei anneta mitään määräystä on itsestään selvää, että kaikki verotilojen halkomista koskevat asiat käsitellään tavallisessa oikeudenkäynnissä. Tämän vuoksi valiokunnan tekemää lisäystä ei olisi sisällytettävä tähän momenttiin. Riddar och Adel 2, 402.

Sääty kannatti myös *valiokunnan ehdotusta 6. momentin* hyväksymisestä. Momentti käsitteli muutettujen lainkohtien soveltamista tammikuun 1 päivän 1869 jälkeen.

Sääty käsitteli vielä *7. momenttia*, jonka valiokunta oli lisännyt esitykseen ja joka koski kihlakunnanoikeuden lautakunnan jäsenmäärää ja lautamiesten nimittämistä. *Von Bonsdorff* oli sitä mieltä, että tällaista esitystä, jota ei ollut otettu valtiopäiväesitykseen eikä tuottaisi mitään parannusta lakiin, ei olisi hyväksyttävä. Samalla kannalla olivat myös muut säädyn jäsenet, joten ehdotus yksimielisesti hylättiin.¹⁷⁶

Sääty ryhtyi käsittelemään tämän jälkeen *lakivaliokunnan ehdotusta kärjäkappojen vastaisesta käyttämisestä*. Kuten oli odotettavissakin käytiin tästä esityksen momentista säätyjen laajin keskustelu. Mielipiteet eri säädysissä olivat yhteneväisiä siinä, että käyttämättä jääneet laamanninkärjäkapat oli käytettävä oikeuslaitoksen vastaisiin tarpeisiin. Yksimielisiä oltiin myös sen suhteen, että laamanninkärjäkappojen vastaisesta käytöstä ei voitaisi lopullisesti päättää vielä näillä valtiopäivillä.

Aatelissäädysissä mielipiteet jakaantuivat siten, että vapautuvat kärjäkapat olisi eräiden mielestä annettava kihlakunnantuomareiden palkkaukseen ja toisen mielipiteen mukaan käytettävä hovioikeuksien lisääntyvän henkilökunnan palkkaukseen.

Herra *von Born* aloitti keskustelun huomauttamalla, että valiokunnan pääasiallinen tarkoitus oli lisätä käräjien lukua kolmeen istuntoon vuodessa kussakin kärjäkunnassa. Tämä olisi hänen mielestään kuitenkin vain väliaikainen ratkaisu, joka aiheuttaisi myös tuomiokuntien ja koko oikeuslaitoksen uudelleenjärjestelyn.¹⁷⁷

Vapaaherra *Wrede*, ja *von Bonsdorf* ilmoittivat kannattavansa herra von Bornin esitystä.¹⁷⁸

Vapaaherra *Von Born* katsoi, että Wreden esitys meni liian pitkälle sillä on otettava huomioon, että tätä kysymystä ei voida lopullisesti käsitellä näillä valtiopäivillä. Hänen mielestään oli pääasia, että näillä valtiopäivillä päätetään ainoastaan, että kärjäkapat käytetään lyhentämättöminä alkuperäiseen tarkoitukseensa eli oikeuslaitoksen tarpeisiin.

¹⁷⁶ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 404-405.

¹⁷⁷ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 405-406.

¹⁷⁸ Riddar och Adeln 2, 406. Tässä yhteydessä Wrede esitti merkittävän oikeuspoliittisen kannanoton, joka toteutettiin vasta 1990-luvun oikeuslaitosuudistuksessa. Wreden mielestä vapautuvat kärjäkapat olisi käytettävä edistämään tarpeellisia toimenpiteitä kihlakunnanoikeuksien muuttamiseksi vakinaisiksi tuomioistuimiksi ja että niiden kokoonpanon muodostaisi useampi kuin yksi juridista koulutusta saanut henkilö. Tämä myös vastaisi sitä, mitä valiokunta oli esittänyt. Kaikkinaisen muu maaseudun oikeudenhoidon edistäminen ei vastaa lopullista päämäärää. *E. Linder* ja *af Forselles* kannattivat vapaaherra Wreden ehdotusta.

Von Bonsdorf katsoi, etteivät kihlakunnantuomarit olleet velvollisia alistumaan niihin muutoksiin, jotka vastaisuudessa ehkä suoritetaan sillä perusteella, että he saavat palkanlisäyksenä osan kärjäkapoista. Nämä ovat saaneet virkansa sillä perusteella, että vuodessa on vain kahdet kärjät.

De la Chapelle kannatti vapaaherra von Bornin ehdotusta ja yhtyi von Bonsdorfin mielipiteeseen asiassa. *De la Chapelle* esitti, että von Bonsdorfin lausunnolle annettaisiin seuraavanlainen sanamuoto. ”Laamanninkäräjäkapat määrätään käytettäväksi kihlakunnantuomarien palkkaukseen ehdolla, että nämä alistuvat niihin tuomiokuntien järjestelyihin maaseudulla, jotka voivat tulla tarpeellisiksi”.¹⁷⁹

Tämän jälkeen puheenvuoron käytti *J. W. Snellman*. Valtion varojen vastaajana hän halusi saattaa säädyn mietittäväksi, kykeneekö valtio vastaamaan kaikista niistä kustannuksista, jotka voivat aiheutua oikeuslaitoksen uudistamisesta. Snellman kiinnitti erityistä huomiota siihen, että kun laamanninoikeudet lakkautetaan, lisääntyvät jutut huomattavasti hovioikeuksissa, jotka jo nykyään ovat ylityöllistettyjä. Tästä johtuu, että palkataan lisäjäseniä tai perustetaan uusi jaosto kuten Turun hovioikeudessa on tehty, taikka hovioikeuksien lukumäärää lisätään. Myös hovioikeuksien jäsenien palkkaus on todettu riittämättömäksi. Snellman esitti laajan puheenvuoronsa päätteeksi lausumaa, että heti kun laamanninkäräjäkapoista syntyy säästöä, tämä säästö luovutetaan hallitukselle käytettäväksi edistämään niitä päämääriä, joista säädyt nyt päättävät.¹⁸⁰

Hovioikeudenasessori *af Björksten* ilmoitti ehdottomasti kannattavansa Snellmanin esitystä. Hänen mielestään ei ole muuta kuin viisasta, että laamanninkäräjäkapat annetaan hallitukselle käytettäväksi hovioikeuksien lisääntyvän henkilökunnan palkkaukseen. Niiden syiden joukossa, joiden mukaan käräjäkapat tulisi antaa kihlakunnantuomareille, on mainittu työmäärän lisääntyminen lukuisimpien käräjien muodossa. *Af Björksten* halusi tämän johdosta huomauttaa, että kun laamanninoikeudet velvoitettiin pitämään kahdet käräjät vuosittain, ei milloinkaan esitetty, että heille tulisi antaa tästä korvaus. *Af Björksten* vastusti vapautuvien käräjäkappojen antamista kihlakunnantuomareille.¹⁸¹

Herra *von Bornin* käsityksen mukaan lakivaliokunta on tarkoittanut saavuttaa jonkinasteisen vakinaistamisen (permanens) kihlakunnanoikeuksien toiminnassa, joka hänen käsityksensä mukaan ei ole saavutettavissa muutoin kuin tuomiokuntien tuomiopiirien järjestelyillä. Jos hallitukselle annetaan jonkinlainen oikeus käyttää käräjäkappoja hovioikeuksien henkilökunnan palkkaamiseen, on se vastoin hallitusmuotoa, jonka 15 §:n mukaan vain maaseudulla toimiva tuomari on oikeutettu käräjäkappoihin. Von Born huomautti vielä, että hallitusmuodon sanoilla ”asianomainen tuomari” ei koskaan voida tarkoittaa hovioikeuksien jäseniä ja kun hallitus ei edes ole tehnyt tästä esitystä ja kysymys tässä kohdin on perustuslain luontoinen, niin hänen käsityksensä mukaan sääty ei voi edes antaa siitä lausuntoa.¹⁸²

¹⁷⁹ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 406-408.

¹⁸⁰ Ks. lähemmin Snellmanin puheenvuorosta Riddar och Adeln 2, 408-409. Snellman oli nimitetty senaattoriksi v. 1863 ja saanut aatelisarvon v. 1866 edustaen säätyä näillä ja kaksilla seuraavilla valtiopäivillä. Senaatin jäseneksi tullessaan hänen kutsuttiin valtiovarain toimituskunnan päälliköksi, jossa virassa hän toimi myös suurina katovuosina 1867-68.

¹⁸¹ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 409-410.

¹⁸² Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 410.

De la Chapelle lausui, että laamanninkärjäkapat voitaisiin antaa kihlakunnantuomareille sillä ehdolla, että nämä alistuvat tarpeellisiin tuomiokuntien tuomiopiirien järjestelyihin, jotka ovat tarpeellisia oikeudenhoidon saattamiseksi joutuisammaksi. Hän ehdotti, että sääty tekisi asiassa tämänsuuntaisen päätöksen. Vapaaherra *von Born* oli samaa mieltä ja huomautti, että hallituksen tulisi varata itselleen laamanninkärjäkapat, kunnes ne voitaisiin käyttää tähän tarkoitukseen.¹⁸³

Keskustelun tästä asiasta tauottua säädystä toimitti maamarsalkka äänestyksen kolmen ehdotuksen, nimittäin Snellmanin, *de la Chapellen* ja vapaaherra *Wreden* ehdotusten kesken. Äänestyksessä voitti *de la Chapellen* ehdotus, joka siis liittyi tuomiopiirien jakoon.¹⁸⁴

Säädyn oli vielä päätettävä laamanninkärjäkappojen kannosta ja niiden luovuttamisesta kihlakunnantuomareille. Säädystä käytiin myös tästä keskustelua, jolloin vapaaherra *von Bornin* ehdotus hyväksyttiin. Hänen ehdotuksensa mukaan hallitus huolehtisi niiden kannosta ja kärjäkapat käytettäisiin, mikäli niitä ei tarvita kihlakunnantuomareiden palkanlisäykseen, edellä mainittuun eli oikeuslaitoksen tarpeisiin. Vapaaherra *von Bornin* ehdotuksesta sääty myös päätti, ettei se ota kantaa *rahallisen menetyksen korvaamisesta hovioikeuden jäsenille ja virkamiehille nostorahan alentamisesta ja asiakirja-aktien lunastusmaksun menettämisestä. Valtion* tulisi ilman huomautustakin varoistaan suorittaa tällaiset korvaukset.¹⁸⁵

Lakivaliokunta oli mietinnössään halunnut kiinnittää säätyjen huomiota vielä siihen, että tässä yhteydessä tulisi järjestää myös erinäisiä oikeudenkäyttöä lähellä olevia kysymyksiä, jotka selventäisivät oikeudenkäyttöä ja johtaisivat yhtenäiseen oikeudenhoitoon ja edelleen vahvistaisivat luottamusta oikeuslaitokseen.

Yksi tällainen kysymys oli *linnaoikeuksien lakkauttaminen*. Sääty hyväksyi enemmittä puheenvuoroita *Molanderin* ehdotuksen näiden lakkauttamisesta.¹⁸⁶

Toinen edellä mainituista kysymyksistä oli *poliisikamareiden ja järjestysoikeuksien tuomiovallan lakkauttaminen vähäisissä rikosasioissa*. Asiassa käytti ensimmäisen puheenvuoron *von Bonsdorf*, jonka mielestä asianosaisen edun mukaista on, että hänen asiansa otetaan heti käsiteltäväksi poliisikamarissa hänen tarvitsematta odottaa varsinaisen tuomioistuimen kokoontumista. Näin vältetään myös turhalta ajanhukalta. Hänen mielestään myös näissä käsitellyt asiat olivat niin vähäpätöisiä ja yksinkertaisia, että niistä tuomitseminen voidaan jatkuvasti jättää poliisikamareille ja järjestysoikeuksille. Hänen mielipiteeseensä yhtyi myös vapaaherra *von Born*.¹⁸⁷

Montgomerie ja *Järnefelt* olivat asiasta täysin toista mieltä. Heidän mielestään poliisikamareille myönnetty oikeus tuomiovallan käyttöön oli vastoin perustuslakia. Tosin poliisikamareiden ja järjestysoikeuksien käsittelemät asiat olivat luonteeltaan

¹⁸³ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 411.

¹⁸⁴ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 412.

¹⁸⁵ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 413.

¹⁸⁶ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 413.

¹⁸⁷ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2 414.

vähäpätöisiä, mutta se ei oikeuta poikkeamaan perustuslain määräyksistä. Sekä Montgomerie että Järnefelt kannattivat valiokunnan ehdotusta.¹⁸⁸

Tämän jälkeen toimitetussa äänestyksessä hyväksyi sääty lakivaliokunnan esityksen.

Kolmas lakivaliokunnan ehdotus käsitti *kuvernöörien tuomiovallan lakkauttamisen kruununtilojen riitoja koskevissa asioissa*. Asiassa käyttivät puheenvuoron *von Bonsdorff* ja vapaaherra *von Born* jotka huomauttivat kruununtilojen kuuluvan kuvernöörien alaisuuteen taloudellisessa suhteessa. Tämä tarkoitti muun tehtävä ohella katselmusten toimittamista kruununtilalla. Tällaisen tehtävän siirtyminen kihlakunnanoikeudelle ei ollut sopivaa heidän mielestään.¹⁸⁹

Seuraavan puheenvuoron käytti asiassa tuolloinen Hämeen läänin kuvernööri Clas Herman *Molander*, joka perusteellisessa esityksessään käsitteli kruununtilojen asukasoikeuksia aina kuninkaan helmikuun 21 päivänä 1789 antamasta vakuutuksesta kruununtilojen asukkaille. Hän huomautti kruununtilan asukkaan suhteen kruunuun olleen ainoastaan vuokrasuhde ja kuvernöörille kuuluvan kruununtilojen talouden yllävalvonta. Tämä käsittää huolenpidon siitä, että kulloisellakin asukkaalla on asianmukainen asukasoikeus, että kruununtilaa hoidetaan siten, ettei kruunu menetä verotulojaan ja että metsää ja muita valtion omistuksia ei luvattomasti luovuteta.¹⁹⁰

Järnefeltin mielestä puheenvuorojen käyttäjät olivat käsittäneet väärin valiokunnan tarkoituksen. Valiokunnan tarkoitus ei ole ollut luovuttaa huolenpitoa kruununtiloista yleisille tuomioistuimille, vaan ne jäisivät edelleenkin niille viranomaisille, joilla se nykyäänkin kuuluu. Tässä on kysymys pelkästään siviilioikeudellisista riidoista. Järnefelt esitti tämän vuoksi säädylle, että valiokunnan esitys hyväksyttäisiin.¹⁹¹

Tämän jälkeen toimitetussa äänestyksessä todettiin valiokunnan tekemä esitys hyväksytyksi.

* * *

Aatelissäätö muodosti 127 edustajallaan valtiopäivillä selvästi suurimman säädyn, kuten jo edellä on mainittu. Säätyä pidettiin yleisesti johtavana säätynä. Tällaista mielipidettä voidaan pitää oikeutettuna, kun tarkastelee sen kokoonpanoa. Säätyyn valtiopäivillä kuului useita tuon ajankohdan huomattavia oikeusoppineita. Osa heistä oli myös virassa olevia tuomareita. Sääty toi myös useasti esille oman kantansa, joka poikkesi valtiopäiväesityksestä ja lakivaliokunnan mietinnöstä. Aatelissäädyn kanta ei kuitenkaan useinkaan tullut valtiopäivien lopulliseksi päätökseksi, koska lopulliseen säätyjen päätökseen vaadittiin kolmen säädyn enemmistö päätös.

Sääty keskittyi etupäässä valtiopäiväesityksen 4. momentin käsittämien, oikeudenkäymiskaareen ehdotettujen muutosten käsittelyyn. Ahkerimpia puheenvuorojen käyttäjiä olivat senaatin oikeusosaston jäsenet von Knorring ja de la

¹⁸⁸ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 414.

¹⁸⁹ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 414-415.

¹⁹⁰ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 415-417.

¹⁹¹ Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 417.

Chapelle sekä oikeusosaston esittelijäsihteeri herra von Born. Myös vapaaherra von Born osallistui aktiivisesti keskusteluun, jossa saatettiin kriittisestikin arvostella valiokunnan lausuntoa. Tällöin kihlakunnantuomari Järnefelt, joka kuului lakivaliokuntaan, puolusti menestyksellisesti valiokunnan kantaa.

Oliko säädyllä joitain omia intressejä, joita se olisi pyrkinyt edistämään valtiopäivillä? Edellä käsiteltyt lainkohdat koskivat pääasiassa tuomioistuimissa tapahtuvaa menettelyä, jonka yhteyteen on vaikea sijoittaa omia intressejä, jos tällaista olisi haluttu. Voidaan kuitenkin kysyä, olisiko tällaista ollut säädyssä käyty keskustelu alioikeuden ja hovioikeuden tuomion täytäntöönpanosta? Valtion omia intressejä puolusti voimakkaasti J.W. Snellman, joka toimi valtiovarain toimituskunnan päällikkönä.

5.2. Pappissääty.

Pappissääty oli selvästi sekä valitsijakuntansa että jäseniensä suhteen yhtenäisin kaikista säädyistä. Itseoikeutettuja jäseniä säädyssä olivat vain piispat. Vuoden 1867 valtiopäivillä Porvoon hiippakuntaa edusti piispa *Frans Ludvig Schauman*. Kuopion hiippakuntaa edustamaan valittiin piispan sairauden vuoksi lukionlehtori, teologian tohtori *Johan Christian Lampén*. Edustajia oli kaikkiaan 26, jotka mainittua Lampenia lukuun ottamatta toimivat pappisvirassa. Muutamat toimivat pappisviran ohella lukionlehtoreina.¹⁹² Vuoden 1869 valtiopäiväjärjestyksen mukaan pappissäätyyn saivat yliopiston opettajat ja vakinaiset virkamiehet 1 taikka 2 edustajaa sekä oppikoulujen vakinaiset opettajat kustakin hiippakunnasta samoin 1 tai 2 edustajaa

Pappissääty oli näillä valtiopäivillä poliittiselta luonteenlaadultaan paljon konservatiivisempi kuin edellisillä valtiopäivillä. Tälle säädyllä näillä valtiopäivillä oli luonteenomaista ei ainoastaan suuri oppineisuus vaan myös lämmin suomalaisuusinto. Sitävastoin edistysmielisten liberaalinen ryhmä oli valtiopäivillä selvästi supistunut sitten viime valtiopäivien Säädyn kymmenestä uudesta tulokkaasta vain *E..J. Andelin* voitiin ehkä lukea liberaaleihin. Viime valtiopäivien liberaaleista papeista olivat mukana *J.I. Bergh*, *A.G. Borg*, *A.Fr. Sirén*, *M.E. Alopaeus*, *A.F. Borenus* ja *G. Geitlin*, mutta muuten edistysmielinen ryhmä oli supistunut.¹⁹³

Sääty ryhtyi toukokuun 1 päivänä 1867 käsittelemään pöydälle pantua lakivaliokunnan mietintöä n:o 4. Puhemiehen todettua, että sääty hyväksyi esityksen johdannon, käsiteltiin esitys momentti momentilta.¹⁹⁴

1.momentti kämnerinoikeuksien lakkauttamisesta hyväksyttiin yksimielisesti.

Laamanninoikeuksien lakkauttamisista, joka oli kirjattu *2. .momenttiin*, käytettiin puheenvuoroja. Kirkkoherra *Castrén* osoittautui ainoaksi säädyn jäseneksi, joka vastusti laamanninoikeuksien lakkauttamista. Hänen kantansa perustui siihen, että

¹⁹² Bergh 1 1884, 489-491.

¹⁹³ Krusius-Ahrenberg 1981, 208.

¹⁹⁴ Säädyssä käydyt keskustelut ks. Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 801-818.

laamanninoikeuksien lakkauttamisen jälkeen usean asianosaisen matka hovioikeuteen valvomaan oikeuksiaan tulisi olemaan jopa viidensadan kilometrin pituinen. Tämän takia olisi heidän pakko käyttää kalliita asianajajia. Tämä puolestaan johtaisi siihen, että varattoman olisi tyydyttävä kihlakunnanoikeuden päätökseen. Castrén perusteli vielä väitettään sillä, että kihlakunnanoikeuksien puheenjohtajina toimivat usein kokemattomat juristit, kun taas laamannit olivat maan kokeneimpia lakimiehiä. Jutut myös usein palautettiin laamanninoikeuksista kihlakunnanoikeuksiin ja vaikka tämä saattoi johtua siitä, että tällä tavoin haluttiin saada lisää aikaa, niin tämä johtui usein myös siitä, että kihlakunnanoikeuden päätös oli virheellinen tai epätäydellinen. Hänen mielestään laamanninoikeudet tulisi säilyttää ainakin niin kauan, kuin kihlakunnanoikeuden organisaatio oli nykyisenlainen.¹⁹⁵

Rovasti *Hjelt* ihmetteli, että nykyään vielä joku kannatti laamanninoikeuksien säilyttämistä. *Hjelt* itse kannatti laamanninoikeuksien lakkauttamista huomauttaen yleisesti tiedettävän, että asian saattamisella laamanninoikeuden tutkittavaksi haluttiin ainoastaan saada lisää aikaa ja siten aiheuttaa vastapuolelle vahinkoa. Tämän lisäksi laamanninoikeuksien organisaatio oli samanlainen kuin kihlakunnanoikeuksien, eli puheenjohtaja yksin teki päätöksen ja antoi sen sitten lautakunnan tiedoksi.

Rovastit *Grönberg* ja *Rosengren* sekä tohtori *Andelin* kannattivat *Hjeltin* ehdotusta. Viitaten *Castrénin* lausuntoon, että asian hoitaminen hovioikeudessa olisi kalliimpaa, huomautti *Grönberg*, että useat jutut on valvottu hovioikeudessa neljällä markalla kun taas asian hoitaminen laamanninoikeudessa tavallisesti maksoi kaksikymmentä markkaa. Tämä taas johtuu siitä, että ne asiamiehet, joiden puoleen on tapana kääntyä, muodostuivat pelkästään paikkakunnalta toiselle matkaavista asiamiehistä, jotka osasivat pitää puolensa palkkioiden perimisen suhteen. Mitä tuli laamannien kokeneisuuteen ja taitavuuteen, niin on usein sattunut, että hänen tehtäviään on hoitanut yhtä nuori ja kokematon juristi kuin kihlakunnanoikeuksissakin. *Grönberg* huomautti vielä, että yleinen mielipide on jo kauan antanut hylkäystuomion laamanninoikeuksille, joita on vertailtu krouviin kahden kestikievaritalon välissä.¹⁹⁶

Tämän jälkeen hyväksyttiin säädys kiistämättömällä enemmistöllä valiokunnan 2. momentin esitys. Sääty hyväksyi myös 3. *momentin*, joka koski ritarisyyntoikeuksien lakkauttamista.

Säädys siirryttiin tämän jälkeen käsittelemään *oikeudenkäymiskaaren* esitettyjä muutoksia eli valtiopäiväesityksen 4. *momenttia*.¹⁹⁷

Sääty hyväksyi yksimielisesti esitykset oikeudenkäymiskaaren 1-11 lukujen muuttamiseksi. Ensimmäinen kannanotto koskikin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:n muuttamista. Valtiopäiväehdotuksessa oli esitetty esteettömästä poissaolosta oikeudessa tuomittavaksi kahden taalarin sakko, kun se aikaisemmin oli ollut yksi

¹⁹⁵ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 801-802.

¹⁹⁶ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 802.

¹⁹⁷ Pappissäädyn pöytäkirjaan on merkitty, että myös 4. momentti hyväksyttiin. Ks. Presteståndet 2,803.

taalari kihlakunnan- ja kämnerinoikeuksissa, mutta laamannin- ja raastuvanoikeuksissa kaksi taalaria.. Lakivaliokunta oli samaa mieltä ja ehdotti lisäksi, että sakko olisi tuomittava jokaisen jutun osalta ja että sakko olisi kaksinkertaistettava, mikäli asianosainen ei saapunut varsinaiseen istuntoon. Tämä koski riitajutun sekä kantajaa että vastaajaa.

Kun pelkästään oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:n sanamuodosta on vaikea päätellä, mistä ehdotetussa muutoksesta oli oikeastaan kysymys, sallittakoon seuraavassa tästä lyhyt selostus. Kaikki haasteet annettiin aikaisemmin käräjien ensimmäiseksi päiväksi, koska asianosaisten oli tällöin pakko kuunnella käräjäsaarna ja papin lukemia asetuksia. Yhteisen kansan valituksesta määrättiin kuitenkin maaliskuun 16 päivänä 1739, että kihlakunnantuomarin tuli käräjien alussa ”riitapuolia huudettaessa” ilmoittaa minä päivänä kunkin juttu tuli esille. Kihlakunnantuomari teki ns. juttujen jakoluettelon, joka luettiin käräjäyleisölle ja joka mahdollisti sen, että asianosaisten ei tarvinnut olla paikalla niinä päivinä, jolloin hänen juttunsa ei ollut esillä. Tämä aiheutti erilaista käytäntöä tuomioistuimissa siten, että osa tuomareista tuomitsi osapuolen, jolla oli juttuja useina päivinä mutta joka ei ollut niissä saapuvilla, yhden taalarin sakkoon kaikista jutuista, lukuun ottamatta esiinhuutosakkoa, kun taas osa tuomareista antoi poissaolosakon jokaisen jutun osalta. Tämän välttämiseksi esitettiin lainkohtaan sellaista muutosta, että asianosaista, joka esiinhuudossa jää kantajana tai vastaajana saapumatta ilman laillista syytä kihlakunnanoikeuden tai raastuvanoikeuden istuntoon, on sakotettava kahdella taalariilla jokaisen jutun osalta ja jos hän jäi saapumatta jutun käsittelyyn oli sakko kaksinkertaistettava.

Edellä mainitun *oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:n muuttamisesta* käytiin säädyssä laaja keskustelu. Tohtori *Hellén* huomautti, että määräys sakkojen kaksinkertaistamisesta asianosaisten jäädessä saapumatta oikeuteen ei ollut tarpeen vaatima. Tämän vuoksi hän ehdotti, että esitystä ei tältä osin hyväksyttäisi, johon lopputulokseen porvarissäädyssäkin oli päädytty. *Hellénin* mielipiteeseen yhtyi myös kirkkoherra *Juselius*¹⁹⁸.

Tohtori *Bergh* ilmoitti olevansa samaa mieltä edellisen puhujan kanssa ensimmäisen momentin suhteen, mutta jätti säädyn harkintaan, oliko peruste tässä pykälässä oikea sakkojen korottamiseksi, koska kihlakunnanoikeus täten nostettaisiin rangissa laamanninoikeuden tasolle, jolloin asianosaisten oikeudenkäyntikulut myös poissaolosakkoja ole korotettu. Esimerkkinä tästä on oikeudenkäymiskaaren 28 luvun 1 §, jossa sakko tuomion rikkomisesta on korotettu viidestä taa taalariasta kymmeneen taalariin. Kaukana käräjäpaikasta asuvan kansalaisen on vaikea tietää, milloin hänen asiansa tulee esille. Tämän vuoksi hänen on viivytävä käräjäpaikalla päiväkausia. Tällöin voi helposti sattua, että hänen on poistuttava jostain syystä käräjäpaikalta, jolloin hänet tuomitaan poissaolosakkoon. Tämän lisäksi oli vielä otettava huomioon, että köyhän rahvaan oikeudenkäyntikulut entisestään nousevat senkin vuoksi, että muutoksenhakutuomioistuimena tulee olemaan hovioikeus. Sakkoja ei tulisi *Berghin* mielestä korottaa vaan pienentää.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Landtdagen 1867, Preteståndet 2, 803, 804.

¹⁹⁹ Landtdagen 1867, Preteståndet 2, 803, 805.

Rovasti *Grönbergin* mielestä poissaolosakkojen korottamisen tarkoituksena oli hillitä aiheutonta poissaoloa oikeuden istunnosta ja parantaa prosessikuuliaisuutta. Valiokunta oli ollut sitä mieltä, että kihlakunnanoikeus ja raastuvanoikeus pitää saattaa samanarvoisiksi. Kun vielä valiokunnan jäsenet, jotka olivat ottaneet osaa päätöksentekoon, olivat mieleltään oikeudenmukaisia ja puolueettomia, uskoi Grönberg heidän kannanottoonsa. Hän ilmoitti kannattavansa valiokunnan mietintöä.

Rovasti *Rosengren* oli samaa mieltä Grönbergin kanssa. Hyvään oikeudenhoitoon kuului, että asianosainen mahdollisimman pian pääsi oikeuksiinsa. Myös Ruotsissa ja muualla ulkomailla on jo korotettu puheena olevia poissaolosakkoja.²⁰⁰

Tuomiorovasti *Borg* halusi huomauttaa, että myös Ruotsissa kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisen yhteydessä v. 1849 korotettiin kyseisiä poissaolosakkoja. Borg hyväksyi myös jo edellä Sirénin esiintuomat perustelut näiden sakkojen korottamiseksi. Hän katsoi myös, että juttujen jakaminen eri päville ensimmäisenä käräjäpäivänä saattoi tapahtua pintapuolisesti, kuten Bergh huomautti, ja että käräjäväelle tuotti vaikeuksia oleskella käräjäpaikalla. Tätä asiaa ei kuitenkaan voitu parantaa lainsäädännöllä. Borg ehdotti valiokunnan mietinnön hyväksymistä.²⁰¹

Tohtori *Andelin* muisteli, että juristit, jotka olivat ottaneet osaa käsittelyyn lakivaliokunnassa, olivat kertoneet sellaisesta käräjiltä poisjäämisestä, että henkilö vaikka hän oli käräjäpaikalla, kieltäytyi kutsusta saapua tuomioistuimen istuntoon ja että kaksinkertaisten sakkojen tarkoitus oli juuri estää tällainen niskoittelu. Andelinin mielestä oli oikeudenmukaista, että asianosainen, joka ilman laillista syytä jää saapumatta oikeuteen, tuomitaan sakkoihin, joko pienempiin tai suurempiin. Sitävastoin lainkuuliaisen asianosaisen ei tarvitse koskaan pelätä tällaista vastuuta Ainoastaan keinottelijoita ja rettelöitsijöitä suojeltaisiin, jos meneteltäisiin Berghin esittämällä tavalla ja alennettaisiin kauttaaltaan sakkoja.²⁰²

Varapastori (vicepastor) *Putkonen* ilmoitti, ettei hänellä ollut mitään huomauttamista poissaolosakkojen määristä. Hän kuitenkin ihmetteli, miten asianosaista voitaisiin sakottaa kaksinkertaisesti, jos hän ei tullut paikalle jutun jo oltua esillä. Hän ehdotti lainkohdan sanamuodoksi, että jos asianosainen ei saavu oikeuteen ennen kello 12, jolloin ilmoitetaan tauosta ennen keskipäivää taikka ennen kuin kello 6 ilmoitetaan tauosta keskipäivän jälkeen, sakotettakoon kaksinkertaisesti. Tällä tavoin estettäisiin tahallinen poisjääminen istunnosta. Mitä tuli Andelinin huomautukseen, että vain tottelemattomalle tuomittaisiin poissaolosakko, niin laillisen esteen ilmoittaminen oikeudelle voi joskus tuottaa vaikeuksia. Voi sattua esim., että asianosainen rajuilman taikka muun luonnonesteiden takia ei ole voinut ajoissa saapua oikeuteen. Putkonen ehdottikin tämän vuoksi, että hänen edellä tekemänsä ehdotus hyväksyttäisiin.²⁰³

Tämän jälkeen toimitettiin puhemiehen johdolla äänestys, jossa valiokunnan ehdotus muuttamattomana hyväksyttiin äänin 13-10.

²⁰⁰ Landtdagen 1867, Presteståndet 2,803,804.

²⁰¹ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 805.

²⁰² Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 806.

²⁰³ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 806.

Ilman äänestystä hyväksyttiin lakivaliokunnan ehdotukset *oikeudenkäymiskaaren 13–23 lukujen muuttamisesta*.

Ryhdyttäessä käsittelemään *oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 5 §:n* muuttamista, joka koski alioikeuksien ja hovioikeuksien tuomion antamista, huomautti tohtori *Hellén*, että vaikka valiokunta oli perusteluissaan maininnut, että raastuvanoikeus voi laajemmissa jutuissa lykätä päätöksen antamisen määrättyyn toiseen päivään, jonka valiokunta oli kuitenkin jättänyt ehdotuksessaan määrittelemättä. Hänen mielestään lainkohdan 2 momentti ei vastannut perusteluita. *Hellén* katsoi, että raastuvanoikeuden tulisi heti päätöksen antamisen jälkeen määritellä tämä päivämäärä. Tämän osalta olisi myös lainkohtaa täydennettävä.²⁰⁴

Rovastit *Grönberg* ja *Rosengren* olivat kuitenkin sitä mieltä, että valiokunta oli sanamuodossaan riittävän tarkasti määritellyt ajankohdan, jolloin raastuvanoikeuden päätös annetaan.²⁰⁵

Varapastori *Johnsson* ja tohtori *Bergh* olivat lainkohdan muuttamisesta samaa mieltä kuin *Hellén*. *Berghin* mielestä koko 2 momentti tulisi poistaa. Tuomiorovasti *Borg* halusi huomauttaa, että Ruotsissa, jonka lainsäädäntö oli samantapaista kuin Suomessa, oli *Hellénin* mainitsemaa lainkohtaa selvennetty 18 päivänä huhtikuuta 1849 annetulla asetuksella.²⁰⁶

Säädyn puhemies toimitti tämän jälkeen äänestyksen asiassa, jolloin enemmistö hyväksyi valiokunnan ehdotuksen. *Bergh* ja *Hellén* ilmoittivat vastalauseen säädyn päätökseen.²⁰⁷

Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 6 § sekä saman kaaren 7 ja 11 § hyväksyttiin valiokunnan ehdotuksen mukaisina.²⁰⁸

Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1–14 § hyväksyttiin yksimielisellä huomautuksella, että 9 §:n kohdalla valittiin kahdesta vaihtoehdosta jälkimmäinen. Tämän vaihtoehdon ilmoitti sääty tulevansa hyväksymään myös muissa kohdissa, joissa kysymykseen tulee samanlainen vaihtoehto.

Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 15 §:n osalta tohtori *Bergh* huomautti, että vetorahan nostaminen 3 markasta 3 taalariin tulisi lisäämään oikeudenkäyntikuluja, minkä vuoksi hän halusi säilyttää vetorahan entisen suuruisena.

Huomautus jätettiin säädysssä kuitenkin huomioon ottamatta ja enemmistö hyväksyi 15 §:n valiokunnan ehdotuksen mukaisena. Samoin hyväksyttiin

²⁰⁴ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 807.

²⁰⁵ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 807.

²⁰⁶ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 807.

²⁰⁷ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 808 Sädysssä oltiin siis erimielisiä tämän lainkohdan hyväksymisestä. Samaa mieltä pappissädyn kanssa oli talonpoikaissäätö. Muiden ollessa eri mieltä meni lainkohta yhteensovitusmenettelyyn.

²⁰⁸ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 808.

oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 16, 17 ja 24 § valiokunnan ehdottamin muutoksin.²⁰⁹

Lakivaliokunta oli esittänyt kumottavaksi koko *oikeudenkäymiskaaren 26 luvun*. Kuten edellä on kerrottu oli valtiopäiväesityksessä kuitenkin ehdotettu pysytettäväksi tämän luvun 2 § eräin muutoksin. Tohtori *Bergh* oli sitä mieltä, että säädyn tuli hyväksyä keisarillinen esitys. Rovasti *Grönberg* ja varapastori *Johnsson* katsoivat, että säännökset jo sisältyivät ulosottokaareen, jossa oli niiden oikea paikka.

Sääty hyväksyi kuitenkin puhemiehen esityksestä valiokunnan ehdotuksen koko 26 luvun poistamisesta.

Oikeudenkäymiskaaren 27, 28 ja 29 lukujen osalta hyväksyttiin ilman äänestystä valiokunnan ehdotukset.²¹⁰

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 §:n muuttamisesta syntyi säädystä jälleen laaja keskustelu. Lainkohta koski muutoksen hakemista hovioikeuden päätökseen. Kuten edellä on kerrottu oli esityksessä ehdotettu tyytymättömyyden ilmoitusajaksi seitsemän päivää eli aika olisi sama kuin aikaisemminkin. Nostoraha, joka ennen oli ollut kaksisataa taalaria, ehdotettiin laskettavaksi sataan taalariin.

Rovasti *Hjelt* oli sitä mieltä, että nostoraha tulisi kokonaan poistaa, koska tämä perustui siihen periaatteeseen, että rahalla voi saada oikeutta. Tämä ei kuitenkaan ollut sopusoinnussa sen kanssa, että kaikkien on oltava samanarvoisia lain edessä. Jos taas haluttaisiin kiinnittää huomiota siihen, että hovioikeuden jäsenet täten menettävät osan palkkaeduistaan, niin heille voitaisiin korvata menetys hallituksen keräämistä laamanninkäräjäkapoista. Jos taas nostorahan perusteeksi katsottaisiin se, että täten estetään vähäisempien asioiden saattaminen korkeimman oikeuden tutkittavaksi, niin tämä estetään oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 16 §:n määräyksellä, jossa asetetaan vastuuseen henkilö, joka vastoin parempaa tietoaan on saattanut asian korkeimman oikeuden tutkittavaksi. Hjeltin mielipiteeseen yhtyivät myös tohtori *Bergh* sekä kirkkoherrat *Castrén* ja *Juselius*.²¹¹

Myös varapastori *Johnsson* oli samaa mieltä nostorahan poistamisen puolesta, koska varattomalle asianosaiselle saattoi tuottaa vaikeuksia hankkia tarpeelliset asiakirjat ja todisteet vapautuakseen nostorahan suorittamisesta. Rovasti *Rosengren* huomautti tämän johdosta, että valiokunta oli jo alentanut nostorahan 200 taalarista 100 taalariin, koska nostorahaa ei voitu poistaa kokonaisuudessaan. Nostorahan tarkoituksena oli ehkäistä asiatonta muutoksenhakua ja vallattomuutta oikeudenkäytössä.²¹²

Tohtori *Andelinin* mielestä valiokunta oli epäröinyt poistaa nostorahan kokonaan sen vuoksi, että muutoin ei olisi ollut mitään eroa rikos- ja riitajutuissa. Mitä tuli huomautukseen, ettei köyhällä ollut mahdollisuutta muutoksenhakuun, niin Andelin

²⁰⁹ Landtdagen 1867, Presteståndet 2,808-809.

²¹⁰ Landtdagen 1867, Presteståndet 2,809.

²¹¹ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 09-810.

²¹² Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 810.

muistutti, että köyhällä asianosaisella oli edelleenkin mahdollisuus saada vapautus nosterahan suorittamisesta.²¹³

Tämän jälkeen puhemiehen johdolla suoritettussa äänestyksessä voitti niukasti kanta, jonka mukaan esityksestä oli poistettava sanat ” ja pankoon lisäksi sata taalaria”. Tarkemman sanamuodon laatiminen annettiin toimituskunnan tehtäväksi.

Kuten jo edellä on huomautettu tämä lainkohta jouduttiin ottamaan lakivaliokunnan yhteensovitusehdotukseen paitsi pappissäädyn esittämän nosterahan poistamisen johdosta myös siksi, että aatelissääty oli esittänyt siihen sanallista muutosta.

Käsiteltävänä olevan 30 luvun 1 §:n 2 ja 3 momentit hyväksyttiin yksimielisesti. Samoin hyväksyttiin 30 luvun 3 ja 5 § kumoaminen valiokunnan ehdotuksen mukaisesti. Säädyn 1 §:ään ottaman kannan mukaisesti oli myös saman kaaren 6 § poistettava.

Oikeudenkäymiskaaren 31 ja 32 lukujen muuttaminen hyväksyttiin valiokunnan esityksen mukaisesti. Samoin hyväksyttiin ilman äänestystä *ulosottokaaren* sekä *maakaaren* muuttaminen valiokunnan esityksen mukaisesti.²¹⁴

Valtiopäiväesityksen 5. *momentti* ja 6. *momentti* hyväksyttiin niinikään yksimielisesti.

Tämän jälkeen sääty otti käsiteltäväkseen *lakivaliokunnan ehdottaman 7. momentin*, joka käsitteli, kuten jo edellä on mainittu, kihlakunnanoikeuden lautakunnan ottamista ja sen jäsenten lukumäärää.

Tohtori *Hellén* katsoi, että lautamiesten nimittäminen ja heidän lukumäärästään päättäminen kuului kuntakokoukselle. Samaa mieltä olivat myös kirkkoherra *Juselius* ja tohtori *Bergh*, joka jätti säädyn harkittavaksi, oliko sillä mahdollisuutta ottaa kantaa tähän kysymykseen, koska sitä ei ollut ehdotettu valtiopäiväesityksessä. *Juselius* puolestaan huomautti, että nykyinen lautamiesten palkkiosysteemi oli johtanut siihen, että vaivaisia ja vanhoja mäkitupalaisia sekä käsityöläisiä oli nimitetty lautakuntaan, koska tilalliset eivät sinne halunneet huonon palkkion vuoksi.²¹⁵

Rovasti *Grönberg* halusi *Juseliuksen* lausuman johdosta huomauttaa, että myös mäkitupalaisia voitiin ottaa lautakuntaan, jos he täyttivät vaatimukset muissa suhteissa. Lautamiesten nimittäminen tulisi suorittaa kuntakokouksessa, jolloin kuitenkin tulisi kuulla myös tuomaria.²¹⁶

Keskustelun tauottua suoritettiin säädystä äänestys siitä, hyväksyikö se valiokunnan ehdotuksen vai halusiko sääty hylätä *7. momentin*. Kun selvä enemmistö oli hylkääminen kannalla tuli sääty vastaamaan kieltävästi valiokunnan esitykseen.

²¹³ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 810

²¹⁴ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 811.

²¹⁵ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 811-812.

²¹⁶ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 812.

Tämän jälkeen sääty siirtyi käsittelemään vapautuvien *laamanninkäräjäkappojen* vastaista käyttämistä. Tästä virisi säädystä jälleen mittava keskustelu.

Rovasti *Grönberg* viittasi valiokunnan kannanoton motiiveihin, joiden mukaan tuomiokuntien jakaminen ja vakinaisten alioikeuksien perustaminen ei ollut mahdollista ilman kihlakunnantuomareiden palkan lisäystä. *Grönberg* kannatti valiokunnan ehdotuksen hyväksymistä. Tähän yhtyi myös tuomiorovasti *Borg*.²¹⁷

Rovasti *Hjelt* oli asiassa toista mieltä ja katsoi, ettei hän voinut hyväksyä laamanninkapoista kertyvän rahamäärän käyttämistä kokonaisuudessaan kihlakunnantuomareiden hyväksi. Nämä olivat hänen mielestään maan parhaiten palkattuja virkamiehiä, joiden tuloja olivat lisänneet asiakirjojen lunastusmaksujen korotus sekä vapautus lähettää tuomiokirjojen tallekappaleet hovioikeuteen. Kun kuninkaallisella kirjeellä 22 päivästä joulukuuta 1743 oli laamanneille myönnetty vain puolet ko. käräjäkapoista, niin *Hjelt* ehdotti, että tämä osuus näistä kapoista annettaisiin kihlakunnantuomareille sillä ehdolla, että he toimittavat kolmet varsinaiset käräjät vuosittain. Tohtori *Bergh* oli samaa mieltä *Hjeltin* kanssa muutoin, mutta katsoi, että laamanninkäräjäkapat tuli antaa hovioikeudelle korvaukseksi lisääntyneestä työmäärästä, joka aiheutuu laamannioikeuksien lakkauttamisesta.²¹⁸

Rovasti *Grönberg* tahtoi vielä huomauttaa, että vuoden 1772 perustuslain mukaan laamanninkäräjäkapat oli käytettävä niiden alkuperäiseen tarkoitukseensa. Hovioikeudenneuvos *Grotenfelt* oli eriävässä mielipiteessään lausunut, että nämä tulot oli alunperin kuuluneet kihlakunnantuomareille, mutta sittemmin luovutettu laamanneille. Kun nyt oli herätetty kysymys tuomiokuntien jakamisesta ja vakinaisten tuomioistuimien perustamisesta, olisi myös välttämätöntä, että vapautuvat käräjäkapat annetaan kihlakunnantuomareille.²¹⁹

Tohtori *Alopæus* katsoi laamanninkäräjäkappojen alkuaan kuuluneen oikeudenkäynnin tarpeisiin. Tämän vuoksi ne olisi varattava rahastoon, jota tultaisiin käyttämään vakinaisten tuomioistuimien perustamiseen. Tähän mielipiteeseen yhtyi myös kirkkoherra *Castrén*.²²⁰

Tohtori *Andelin*, samalla kuin hän yhtyi siihen, mitä rovasti *Grönberg* oli lausunut, muistutti tohtori *Berghin* ehdotuksen johdosta, että rahvaan velvollisuus ei ollut palkata hovioikeuksien henkilökuntaa. Se että kihlakunnantuomarit velvoitettaisiin, mikäli käräjäkapat annetaan heille, pitämään vuosittain kolmet käräjät, ei ollut muuta kuin kohtuullista. Vakinaisten tuomioistuimien perustaminen maaseudulle oli vielä tässä vaiheessa liian aikaista. Lääninrovasti *Ehrström* huomautti tämän johdosta, että aatelissäätö oli tehnyt anomusesityksen vakinaisten tuomioistuimien perustamiseksi. Tätä anomusta valmisteltiin parhaillaan säädyn yksityisessä valitusvaliokunnassa. *Ehrström* kuitenkin uskoi, että mikäli pappissäätö hyväksyisi

²¹⁷ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 815

²¹⁸ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 815.

²¹⁹ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 815.

²²⁰ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 815-816.

lakivaliokunnan esityksen ko. asiassa, se ei tulisi vastustamaan mainittua anomusta.²²¹

Keskustelun tauottua toimitti säädyn puhemies asiassa äänestyksen, jolloin 12 ääntä annettiin esityksen hyväksymien puolesta ja 11 ääntä sen hylkäämisestä. Valiokunnan ehdotus tuli näin ollen hyväksytyksi. Päätökseen ilmoittivat vastalauseen Hjelt, Bergh, Castrén ja Juselius.²²²

Tämän jälkeen *sääty hyväksyi muut lakivaliokunnan tekemät ehdotukset*

Säädystä ei näin ollen keskusteltu yksityiskohtaisesti lainkaan lakivaliokunnan ehdotuksesta linnanoikeuksien ja poliisikamareiden tuomiovallan lakkauttamisesta sekä kuvernöörien tuomiovallasta kruununtiloja koskevissa riidoissa.. Sitä vastoin pyysi rovasti *Grönberg* vielä puheenvuoron kehottaen säätyä kiinnittämään huomion valiokunnan mietintöön, joka koski *lainoppineiden notaarien palkkaamista kihlakunnanoikeuksiin sekä sovintotuomioistuimien perustamista*. Grönberg katsoi tätä koskevan uudistuksen olevan erittäin tarpeellinen maan oikeudenkäytön kannalta. Ja koska asia voitiin parhaiten toteuttaa siten, että hallitus tekisi tästä aloitteen, esitti Grönberg säädyn harkittavaksi, voisiko sääty tehdä näistä kysymyksistä aloitteen hallitukselle.²²³

Lääninrovasti *Ehrström*, rovasti *Rosengren* ja professori *Geitlin* vastustivat Grönbergin esitystä. Geitlin huomautti kannattaneensa ensin Grönbergin esitystä. Tutustuttuaan kuitenkin tarkemmin lakivaliokunnan esitykseen oli hänkin muuttanut mielipidettään.²²⁴

Puhemiehen esityksestä sääty ei ottanut esitystä laajemmin käsiteltäväkseen.

* * *

Pappissäädystä oli täten saatettu loppuun valtiopäiväesityksen sekä lakivaliokunnan mietinnön käsittely. Kämnerinoikeuksien kuten ritarisyynioikeudenkin lakkauttamisesta oli sääty yksimielinen. Sitä vastoin säädystä löytyi yksi jäsen (kirkkoherra Castrén), joka olisi säilyttänyt laamanninoikeudet. Kuten edellä on kerrottu oli myös aatelissäädystä yksi jäsen (Johan William Forsman), joka ei hyväksynyt laamanninoikeuksien lakkauttamista.

Kuten jo edellä on kerrottu kuului pappissäätöyn näillä valtiopäivillä vain 26 edustajaa. Heidän oppineisuutensa oli kuitenkin korkea, sillä kymmenellä säädyn edustajalla oli tohtorin arvo ja neljällä professorin virka. On ymmärrettävää, että muutettaviksi esitettyjen lainkohtien käsittelyyn ei puututtu yhtä yksityiskohtaisesti kuin aatelissäädystä, koska pappissäätöyn ei kuulunut oikeustieteellisen koulutuksen saaneita edustajia. Tämä on pidettävä mielessä arvioitaessa heidän käyttämiään puheenvuoroja. Laajimmat puheenvuorot käytettiin kysymyksissä, jotka

²²¹ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 816

²²² Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 817.

²²³ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 817.

²²⁴ Landtdagen 1867, Presteståndet 2, 817,818.

koskivat yksityisen kansalaisen asemaa oikeudenkäynnissä. Tällaisia olivat esim. kysymykset noston alentamisesta tai kokonaan poistamisesta ja asianosaisen velvollisuus osallistua oikeudenkäyntiin, josta viimeksi mainitusta käytettiin toistakymmentä puheenvuoroa. Sääty toi näissä kysymyksissä voimakkaasti esille oikeusprosessin inhimillisen puolen.

Tohtorit Bergh, Hellén ja Andelin sekä rovastit Hjelt, Rosengren ja Grönberg osallistuivat aktiivisti säädyssä käytyyn keskusteluun. Mittavassa keskustelussa vapautuvien kärjäkappojen käytöstä mielipiteet olivat vastakkain siitä, olisiko nämä annettava kihlakunnantuomareille vuosittaisten varsinaisten käräjien lisäämiseksi vai olisiko ne annettava hovioikeuksille. Lopuksi valiokunnan ehdotus näiden antamisesta kihlakunnantuomareille voitti vain yhden äänen enemmistöllä.

Mielenkiintoinen ja edistyksellinen oli rovasti Grönbergin valiokunnan mietintöön perustuva ehdotus lainoppineiden notaarien palkkaamisesta kihlakunnanoikeuksiin sekä sovintotuomioistuimien perustamisesta. Sääty ei kuitenkaan ottanut esitystä laajemmin käsiteltäväkseen.

5.3. Porvarissääty.

Porvariston rajojen määrittäminen ei vielä Venäjän vallan alussa tuottanut sen suurempia vaikeuksia kuin toistenkaan aatelittomien säätyjen, mutta itse kunkin porvarin äänimäärästä ei ollut yhtenäisiä määräyksiä. Sitten vuoden 1869 valtiopäiväjärjestys myös laajensi kaupunkien vaalikorporaatiota. Kun lisäksi jokaisella kaupungilla oli oma perinteensä vaaleissa, ei minkään muun säädyn vaaleista ole ollut yhtä vaikeata saada yhtenäistä kuvaa kuin juuri porvarissäädyn. Myöskään minkään muun säädyn valitsijakunnassa ei ole tapahtunut yhtä suuria muutoksia 1800-luvulla kuin tämän säädyn.

Menettelystä ennen vuoden 1869 valtiopäiväjärjestystä kertoo Jutikkala, että sitten kun valtiopäiväkutsu oli luettu saarnastuolista, kaupungin maistraatti kutsui porvarit raatihuoneessa pidettävään vaalitulaisuuteen. Juliste vaaleista naulattiin vaalipaikan seinään, mutta tämä ei vielä riittänyt: kaupunginpalvelija kiersi talosta taloon sanaa kuuluttamassa. Äänioikeutettuja olivat kaikki oikeat porvarit eli ne, joilla oli kauppiaina, käsityöläismestarina tai manufaktuurin omistajana porvarinoikeus ja jotka maksoivat veroa kaupungille ja kruunulle, näihin luettuna myös ne maistraatin jäsenet, jotka harjoittivat porvarillista elinkeinoa.²²⁵

Kysymyksessä olevien vuoden 1867 valtiopäivien koostumus porvarissäädyn osalta oli koostumukseltaan melko samanlainen kuin 1863-64 valtiopäivien. Kauppiaiden ammattiryhmään kuuluvia oli eniten molemmilla valtiopäivillä, nimittäin vuosien 1863-64 valtiopäivillä 11 ja 1867 valtiopäivillä 12. Lakimiehiä oli vuosien 1863-64 valtiopäivillä 9 ja 1867 valtiopäivillä 10 eli kummallakin valtiopäivillä huomattavan suuri määrä. Tämän lisäksi oli raatimiehiä 4-5 molemmilla valtiopäivillä. Vuoden 1867 valtiopäivien porvarissäädystä esiintyivät myös suutarimestarin, värimestarin ja muurarin ammattinimikkeet sekä varakonsulin ja kauppaneuvoksen arvonimet.²²⁶

²²⁵ Jutikkala 1974, 42-43.

²²⁶ Bergh 1 1884, 140-142.

Minkälaisen johtopäätöksen voi vetää porvarissäädyn koostumuksesta? Ensinnäkin sellaisen päätelmän, että siihen lukeutui yhteiskunnan keskiluokka, jonka vaikutus yhteisiin asioihin oli jatkuvassa nousussa. Henkilöluettelossa oli kaikkiaan viisi kauppaneuvosta ja yksi tehtaanomistaja, joiden voidaan olettaa edustavan vahvaa taloudellista tietämystä, jota jo säädyn nimikin edusti. Lakimiehistä oli kaksi raastuvanoikeuksien oikeusneuvosmiehiä ja muut pormestareita. Lainopillista tietämystä valtiopäiväesityksen käsittelyssä nimenomaan tarvittiinkin. *Krusius-Ahrenbergin* mukaan säädyn johtavia jäseniä olivat *C. A. Öhrnberg*, *J. E. H. Bergh* ja *F. E. L. Bronikowski*. Liberaaleihin edustajista kuuluivat ainakin Öhrnberg ja *P. E. Östring*. Konservatiiveja edustivat pohjalaiset kauppaneuvokset *P. Malm* ja *C. G. Wolf*.²²⁷

Säädyn ryhdyttyä käsittelemään lakivaliokunnan ehdotusta hyväksyttiin *valtiopäiväesityksen momentit 1, 2 ja 3 ilman keskustelua lakivaliokunnan ehdotuksen mukaisina*.²²⁸

Esityksen *4. momentin osalta*, joka koski oikeudenkäymiskaareen tehtäviä muutoksia, käytiin säädystä seuraavia keskusteluja.

Ensimmäiseksi keskusteltiin *oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 1 §:n* muutosta, joka koski raastuvanoikeuksien istuntopäiviä. *Cedermanin* mielestä ehdotuksesta tuli poistaa määräys siitä, että raastuvanoikeuden on kokoonnuttava viikoittain määrättyjen kolmen päivän lisäksi niin usein kuin on tarpeellista, koska vapaat päivät tarvitaan toimituskirjojen valmistamiseen ja toimittamiseen asianosaisille. Cederman viittasi ehdotuksen 2 §:ään, jonka mukaan raastuvanoikeudessa voi olla useampia jaostoja, jos asiat sitä vaativat. Mikäli ehdotettu määräys pidetään voi se johtaa siihen, että raastuvanoikeudessa pidetään viikoittain kuusi istuntoa.²²⁹

Östring puuttui 6 luvun 1 §:n tuomiopiiriehtotukseen, koska sen määritelmä ”kaupunki siihen kuuluvine tiluksineen, jotka ovat sen sisäpuolella, muodostavat raastuvanoikeuden tuomiopiirin” ei pidä paikkaansa. Esimerkiksi osa Tammisaaren latokartanosta, vaikka se ei ole yhdistetty kaupunkiin, on raastuvanoikeuden tuomiopiirissä, kun sen sijaan muu osa kartanosta kuuluu kihlakunnanoikeuden tuomiopiiriin. Östring ei yhtynyt Cedermanin ehdotukseen huomauttaen, että joskus on parempi pitää viikossa useampia istuntoja kuin lykätä asiat seuraavaan viikkoon. Työmäärä on joka tapauksessa sama. Östring ilmoitti yhtyvänsä valiokunnan esitykseen. Myöskään *Öhrnberg* ei ollut samaa mieltä ko. lauseen poistamisesta kuin Cederman. Puheenjohtajalle tässä annettu valta määrätä istunnosta vain edisti oikeuden istuntoja.²³⁰

Tämän jälkeen puhemiehen esityksestä sääty hyväksyi valiokunnan ehdotuksen.

²²⁷ Krusius-Ahrenberg 1981, 210.

²²⁸ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 652.

²²⁹ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 652.

²³⁰ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 653.

Oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 5 § oli seuraava käsiteltävä lainkohta.. Esityksessä oli ehdotettu haasteesta raastuvanoikeuteen seuraavaa: ”Raastuvanoikeuteen haastetaan kahdeksan päivää ennen, paitsi jos asia ei siedä viivytystä ja siihen ennenkin sopii vastata.” Tähän yhtyi myös valiokunta. *Cederman* katsoi tämän lainkohdan esityksessä olevan epämääräisen ensinnäkin siten, että siinä ei määritellä minkälainen on asia, joka ei siedä viivytystä, ja toiseksi on vaikea määritellä asia ”johon voi ennenkin vastata. Myös sanonta ”kahdeksan päivää ennen” (åtta dagar förut) on epämääräinen, koska siinä ei määritetä lasketaanko mukaan myös ne päivät, jolloin haaste annetaan tiedoksi ja se päivä, johon haastetaan. *Cederman* ehdotti tämän vuoksi, että sanat ”paitsi jos” poistetaan ja lisätään sanat ”ne päivät poislueutuna, jolloin haaste annetaan tiedoksi ja asia tulee esille.”²³¹

Öhrnberg huomautti *Cedermanin* esityksen johdosta, että valtiopäiväesityksellä ja siihen sisältyvillä lainmuutoksilla ei ole muuta tarkoitusta, kuin ehdottaa lainkohtiin sellaisia muutoksia, jotka ovat tarpeen siinä tapauksessa, että kämnerin- ja laamanninoikeudet lakkautetaan. Myöskään nyt kysymyksessä olevalla lainmuutoksella ei ole muuta tarkoitusta, joka käy ilmi verrattaessa sitä tähän lainkohtaan sellaisena kuin se on vuoden 1734 laissa. *Öhrnberg* huomautti vielä, että jos haluttaisiin mennä laajempaan kysymyksessä olevien lainkohtien tarkasteluun, syyllistyttäisiin todelliseen virheeseen. Jos halutaan muuttaa voimassa olevaa oikeudenkäyntijärjestystä, niin sen ei tule rajoittua pelkästään niihin lainkohtiin, jotka mainitaan esityksessä, vaan sen tulee käsittää koko oikeudenkäymiskaari, koska muutoksesta muussa tapauksessa tulee epätasainen. Tämän vuoksi *Öhrnberg* vastusti *Cedermanin* huomautusta.²³²

Öhrnbergin mielipiteeseen yhtyi myös *Östring* huomauttaen, ettei tässä pidä puuttua muihin kuin niihin muutoksiin, jotka ovat tarpeen kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisen yhteydessä. *Östring* ehdotti myös haasteajan täsmällisempää määrittystä. *Cederman* puolestaan huomautti *Öhrnbergin* ja *Östringin* lausunnon johdosta, että nämä erehtyvät uskoessaan, että valtiopäivät eivät voisi puuttua muuhun, kuin niihin säännöksiin, jotka välittömästi koskevat kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamista.²³³

Bergh ilmoitti yhtyvänsä valiokunnan mietintöön. Hän katsoi, että haasteaikaa ei tullut määrätä liian lyhyeksi, koska myös vastaajalle oli annettava aikaa valmistautua ja itse prosessi oli tehtävä lyhyeksi ja nopeaksi. Asioilla, jotka eivät siedä lykkäystä, tarkoitetaan, paitsi vekseliasioita, myös merioikeusasioita ym. *Berghin* mielipiteeseen yhtyi myös *Snellman* (kauppaneuvos Oulu)²³⁴.

Tämän jälkeen keskustelun tauottua hyväksyttiin ylivoimaisella äänen enemmistöllä valiokunnan ehdotus.

Öhrnberg teki edellä mielenkiintoisen huomautuksen siitä, että valtiopäivät eivät voisi puuttua muuhun kuin niihin säännöksiin, jotka olivat välittömästi tarpeen

²³¹ Landtdagen 1867, Borgaståndet, 654

²³² Landtdagen 1867, Borgarståndet, 654.

²³³ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 655.

²³⁴ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 656.

kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamiseksi. Öhrnberg ja Cederman, joka siis oli eri kannalla kuin Öhrnberg, toivat näin esiin kysymyksen siitä, millaisia muutoksia säädyllä on mahdollisuus tehdä hallituksen esitykseen sisältyvään lakiehdotukseen. Lakivaliokuntahan oli tehnyt, paitsi muutoksia hallituksen esitykseen, myös kokonaan uusia esityksiä. Nämä kuitenkin alistettiin myöhemmin hallitsijan hyväksyttäväksi. Olisiko sama pätenyt myös säädyn kohdalla?

Ryhdyttäessä käsittelemään *oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:n* säännöstä, joka koski esteetöntä poissaoloa oikeudesta, katsoi *Cederman*, että säännöksestä tuli poistaa kantajan sakottaminen esteettömästä poissaolosta, sillä kantajan omassa vallassaan on, haluaako hän jatkaa kannetta. Seuraus poissaolosta olisi vain asian poispyyhtyminen kanneluettelosta ja hänen velvoittamisensa suorittamaan vastaajan oikeudenkäyntikulut, mikäli tämä tulee saapuville.

Bergh puolestaan ei voinut täysin hyväksyä sanamuotoa, jonka valiokunta oli antanut tälle lainkohdalle. Hän viittasi lainkohdan vanhaan sanamuotoon ja katsoi, että lainkohdan tarkoitus oli sakottaa esiinhuudosta poisjäänyttä asianosaista pienemmällä summalla kuin hänen jäämistään pois jutun käsittelystä, jolloin sakko oli kaksinkertainen. Sellaisena kuin lainkohta on nykyään, sopii se ainoastaan kihlakunnan- ja laamanninoikeuksien istuntoon. Tätä epäjohdonmukaisuutta on valiokunta yrittänyt korjata, mutta sanamuoto on niin puutteellinen, että mikään ei estä ottamasta juttua heti esille ja sakottamasta asianosaista kaksinkertaisesti. *Bergh* toivoi sen vuoksi, että lainkohtaa muutettaisiin siten, että se soveltuisi molempiin sekä maaseutu- että kaupunkituomioistuimiin. Tätä varten olisi asia palautettava valiokunnalle.²³⁵

Öhrnberg viitaten *Cedermanin* lausuntoon huomautti, että myös kantajaan nähden on syytä säilyttää määrätty kunnioitus tuomioistuinta kohtaan ja että myös hänelle on tuleva rikosoikeudellinen seuraamus ko. suhteen rikkomisesta. *Öhrnberg* ei yhtynyt esitettyihin huomautuksiin ja viittasi lakivaliokunnan perusteluihin asiassa.²³⁶

Säädyn puhemiehen laatimaan äänestys ehdotukseen vastattiin selvällä enemmistön äänillä lakivaliokunnan ehdotuksen hyväksymisen puolesta.

Tornion pormestari *Cederman* oli aikaansa edellä katsoessaan, että kantajan vallassa on päättää, haluaako hän jatkaa kannetta eikä häntä saisi poissaolon vuoksi tuomita sakkorangaistukseen. Sakkorangaistus säilytettiin kuitenkin vielä v. 1901 tapahtuneessa OK 12:2 §:n muutoksessa, mutta sitä ei enää käytännössä noudatettu. Lainkohdasta sakkorangaistus poistettiin vasta v. 1972 tehdyssä OK 12 luvun muutoksessa.

Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 5 §:n osalta, joka koski säännöksiä siitä, miten oli meneteltävä, kun vastaaja oli ilman laillista syytä jäänyt saapumatta laamannin- tai raastuvanoikeuteen sinne vetoteitse tullessa jutussa, huomautti *Bergh*, että säännös oli tarpeeton sitten kun laamannin- ja kämnerinoikeudet oli lakkautettu. Myös valtiopäiväesityksessä oli ehdotettu tämän lainkohdan poistamista. Valiokunta oli

²³⁵ Landtdagen 1867, Borgasståndet, 657.

²³⁶ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 657.

Berghin mielestä kuitenkin toista mieltä, koska esitys oli jätetty pois valiokunnan mietinnöstä. Samoin on asianlaita myös tämän kaaren 7 §:n suhteen, joka myös ehdotetaan esityksessä kumottavaksi. Bergh ehdotti, että sääty hyväksyisi näissä kohdissa esityksen²³⁷.

Öhrnberg puolestaan huomautti, että valiokunnalta tässä kohdin näyttää jääneen huomaamatta Berghin edellä mainitsemat lainkohdat, joista se ei ole lausunut mitään puolesta tai vastaan. *Öhrnberg* ilmoitti tämän vuoksi yhtyvän Berghin mielipiteeseen.

Tämän jälkeen sääty puhemiehen esityksestä päätti hyväksyä valtiopäiväesityksen ehdotuksen oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 5 §:n ja saman luvun 7 §:n viimeisen momentin kumoamisesta.

Lakivaliokunnan lausunto, joka koski edellä käsiteltyjä OK 12 luvun lainkohtia oli jäänyt pois valiokunnan mietinnöstä painovirheen vuoksi. Tämän vuoksi myös aateliston ja pappissäädyn lausunnot puuttuvat. Talonpoikaissääty sitä vastoin hyväksyi valtiopäiväesityksen ja säätyjen lopulliseksi päätökseksi yhteensovitusehdotuksessa tuli esityksen hyväksyminen.

Valtiopäiväesityksessä oli ehdotettu muutettavaksi *oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 9 §* siten, että asianosaisia kiellettiin vaatimasta puhtaantunnonvalaa missään oikeudessa. Tämän valan mahdollisuus pysytettiin kuitenkin hovioikeudella siinä tapauksessa, ettei totuutta saatu muuten esiin. Myös valiokunta hyväksyi ehdotuksen.

Cedermanin mielestä puhtaantunnonvalan mahdollisuus tulisi kokonaan poistaa oikeusjärjestyksestämme sekä alioikeudessa että hovioikeudessa. *Öhrnberg* kuitenkin hyväksyi esityksen vaikka hän ilmoitti, ettei kannata sitä erilaisten valojen määrää, joka nykyään liittyy oikeusjärjestelmäämme. Hänen mielestään koko nykyinen oikeudenkäyntijärjestyksemme kaikkine osa-alueineen tulisi saattaa uudistuksen alaiseksi jo seuraavilla valtiopäivillä.²³⁸

Sääty hyväksyi suurella enemmistöllä OK 14: 9 §:n muutoksen.

Porvarissääty oli ainoa, jossa käytiin keskustelua edellä olevasta lainkohdasta. Muut säädöt hyväksyivät esityksen keskusteluitta. Asianosaisen valaan kuuluva puhtaantunnonvala poistui oikeusjärjestyksestämme v. 1960 oikeudenkäymiskaaren 14 luvun muutoksen yhteydessä..

Säädystä siirryttiin tämän jälkeen käsittelemään *oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 1 §:ään* esitettyä muutosta, joka koski oikeudenkäyntiväitteen tekemistä.

Snellman (kauppaneuvos, Oulu) huomautti, että ehdotuksessa oleva lause ”minä päivänä ennen kello 12 se on tehtävä” muutettaisiin siten, että valitus voitaisiin jättää minä aikana tahansa ennen kello 12, koska vastaavanlainen muutos oli tehty aikaisemmin muissakin lainkohdissa. *Öhrnberg* oli kuitenkin sitä mieltä, että sääty

²³⁷ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 658.

²³⁸ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 658.

voisi sellaisenaan hyväksyä esityksen ja viittasi vastaavanlaisiin muutoksiin oikeudenkäymiskaaren 25 ja 26 luvuissa. *Cederman* puolestaan ilmoitti hyväksyvänsä Snellmanin näkökannan ja ehdotti kysymyksessä olevan sanonnan muuttamista hänen esittämällään tavalla.²³⁹

Keskustelun tästä asiasta päätyttyä hyväksyi sääty selvällä enemmistöllä valtiopäiväesityksen muutosehdotuksen sellaisenaan.

Keskustelu säädysä siirtyi tämän jälkeen *oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 4 §:ään*, joka käsitteli oikeudenkäyntikulujen korvaamista. *Cedermanin* mielestä esityksen sanonta ”ellei tuomari havaitse jossakin jutussa olevan sellaisia asianhaaroja, että jommankumman asianosaisen pitää kuitenkin palkita oikeudenkäyntikulut” pitäisi jättää pois asiattomana. *Cederman* perusteli tätä sillä, että tuomarilla on tuskin syytä velvoittaa toista osapuolta maksamaan vastapuolen oikeudenkäyntikuluja sillä perusteella, että tämä on hävinnyt yhdessä oikeusasteessa ja hänen vastapuolensa toisessa oikeusasteessa. Hänen mielestään pitäisi oikeudenkäyntikulut tällaisessa tapauksessa kuitata.²⁴⁰

Öhrnberg puolestaan vastusti *Cedermanin* ehdotusta. Hän katsoi olevan oikeudenhoidon omassa intressissä, että sellainen harkintaoikeus, josta tässä on kysymys, pysytetään tuomarilla. *Öhrnbergin* käsityksen mukaan sellaisia asianhaaroja voi todellakin ilmentyä, joskin luonnollisesti hyvin harvoin, jolloin myös häviävällä osapuolella, siinä tapauksessa, että hän on voittanut alioikeudessa, on oikeutetusti tunnustettava olevan oikeus velkoa vastapuolelta oikeudenkäyntikulunsa.²⁴¹

Tämän jälkeen sääty puhemiehen ehdotuksen mukaan ylivoimaisella äänen enemmistöllä hyväksyi tältä osin valtiopäiväesityksen.

Kysymyksessä oli jälleen *Cedermanin* ja *Öhrnbergin* erilainen käsitys muutettavasta lainkohdasta. Tällä kertaa lopullisen lakitekstin kannalla oli *Öhrnberg*. Lainkohdan säännös koski tärkeätä oikeudenkäyntikulujen korvaamisvelvollisuutta. Lainkohtaan lisättiin toinen momentti v. 1901. Uusi momentti koski asianosasen tiedossa olevaa näyttöä, joka olisi pitänyt esittää jo aikaisemmin.

Tämän jälkeen ryhdyttiin käsittelemään *oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 5 §:n* muutosta. Lainkohdasta, joka käsitteli kihlakunnan-, raastuvan- sekä hovioikeuden tuomion julistamista, käytiin säädysä mittava keskustelu. *Östring* katsoi, että lakivaliokunnan ehdotus ei ollut selväpiirteinen eikä oikea. Lainkohta pitäisi hänen mielestään kirjoittaa siten, että kaikissa oikeuksissa tuomio on julkisesti julistettava, alioikeuksissa ilman julkipanoa ja asianosaisen poissaolosta huolimatta. *Bergh* yhtyi pääasiallisesti *Östringin* tekemiin huomautuksiin. Hän esitti kuitenkin säädyn harkittavaksi, olisiko asia palautettava lakivaliokuntaan lainkohdan uudelleen muokkaamista varten.²⁴²

²³⁹ Lanttdagen 1867, Borgarståndet, 659-660.

²⁴⁰ Lanttdagen 1867, Borgarståndet, 660.

²⁴¹ Lanttdagen 1867, Borgarståndet, 660-661.

²⁴² Lanttdagen 1867, Borgarståndet, 661-662.

Bronikowskij katsoi, että raastuvanoikeus oli mietinnössä asetettu tuomion julistamisen suhteen vaikeampaan asemaan kuin kihlakunnanoikeus, sillä viimeksi mainitun osalta mietintö ei edellytä, että tuomio olisi heti julistettava, vaan se on annettava niin pian kuin se on laadittu. *Bronikowski* ilmoitti puoltavansa sitä sanamuotoa, joka oli valtiopäiväesityksessä.²⁴³

Ottelin (pormestari, Kokkola) ilmoitti kannattavansa *Berghin* ja *Östringin* tekemiä huomautuksia. *Lindblom* (kauppias, Turku) yhtyi puolestaan siihen, mitä *Bronikowskij* oli edellä huomauttanut.²⁴⁴

Keskustelun tauottua suoritettiin puhemiehen johdolla useampia äänestyksiä. Viimeisessä äänestyksessä olivat vastakkain valiokunnan ehdotus ja valtiopäiväesitys. Tällöin valiokunnan ehdotus sai taakseen 10 ääntä ja valtiopäiväesitys 13 ääntä, joten sääty asettui valtiopäiväesityksen kannalle.²⁴⁵

Äänestyksen tuloksen johdosta huomautti *Bronikowskij*, että siihen nähden, mitä sääty oli päättänyt 5 §:stä, minkäänlainen sanamuodon korjaus ei tule kysymykseen *oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 6 §:n* suhteen.²⁴⁶

Berghin ollessa samaa mieltä kuin *Bronikowskij* päätti sääty puhemiehen ehdotuksesta hylätä valiokunnan ehdotuksen 6 §:n muuttamisesta.

Tämän jälkeen *Bronikowskijn* ja *Öhrnbergin* esityksestä ja puhemiehen ehdotuksesta päätti sääty yhdenmukaisesti 5 §:n suhteen tekemänsä päätöksen johdosta hyväksyä myös valtiopäiväesityksen ehdotuksen *oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 7 §:n* poistamisesta, jolloin valiokunnan ehdotus tulee hylättäväksi.²⁴⁷

Kun muut säädöt hyväksyivät OK 24: 6 ja 7 §:n lakivaliokunnan mietinnön mukaisina jäi porvarissääty näiden osalta yksinään kannattamaan valtiopäiväesitystä.

Säädystä siirryttiin nyt käsittelemään *oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n* muuttamista. Lainkohta koskee muutoksenhakua kihlakunnanoikeuden päätökseen siviiliasiaissa. Ensimmäisen puheenvuoron asiassa käytti *Östring*, joka kiinnitti huomion siihen, että vetoraha oli korotettu kihlakunnanoikeudessa kolmeen taalariin eli samaksi, mikä se saman luvun 15 §:n mukaan on raastuvanoikeudessa. Hän ei käsittänyt, mikä tarkoitus vetorahalla on, sillä se on liian pieni hillitsemään prosessoimista. Jos taas vetorahan saisi tuomioistuin se ei olisi velvollinen palauttamaan sitä siinä tapauksessa, että veto voitettaisiin. Asianosaisen tulee siis maksaa tuomioistuimelle kolme taalaria siitä, että tämä on antanut tuomion, johon hänen on haettava muutosta ja täten aiheuttanut tälle ylimääräisen kustannuksen.

²⁴³ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 663.

²⁴⁴ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 664.

²⁴⁵ Kysymyksessä oli jälleen valtiopäiväesityksen kohta, josta säädöt olivat erimielisiä. Kuten edellä on käynyt ilmi päätyi aatelisto samaan lopputulokseen kuin porvarissääty. Sitä vastoin pappissääty asettui lakivaliokunnan mietinnön kannalle, jonka mielipiteen myös porvarissääty hyväksyi. Yhteensovitusehdotuksen tuloksena myös aatelisto ja porvarissääty hyväksyivät esityksen.

²⁴⁶ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 664-665.

²⁴⁷ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 665.

Östring ilmoitti omasta puolestaan puoltavansa vetorahan alentamista kihlakunnanoikeudessa siihen, mikä se on ollut aikaisemminkin. Jos kuitenkin vetorahaa korotetaan pitäisi myös määrätä siinä tapauksessa, että päätös muuttuu, vetoraha palautettavaksi asianosaiselle ellei katsottaisi sopivammaksi, että se luovutetaan köyhille.²⁴⁸

Öhrnberg puolestaan katsoi sekä esityksestä että valiokunnan ehdotuksesta käyvän ilmi, että vetorahan korottamisella on tarkoitus saattaa tässä suhteessa kihlakunnanoikeus ja raastuvanoikeus samanlaisiksi. Hän huomautti myös, että kun vetorahan arvo määrättiin v. 1734 laissa, rahalla oli tuolloin täysin erilainen arvo. Öhrnberg ilmoitti tältä osin kannattavansa valiokunnan ehdotusta.²⁴⁹

Bergh kannatti valiokunnan mietintöä niiltäkin osin, joita Östring oli vastustanut. Vektorahan tarkoituksena on pitää prosessoiminen kurissa, sillä useimmissa tapauksissa lieene käynyt ilmi, että muutosta korkeammassa instanssissa ei ole saatu. Tämän vuoksi Bergh katsoisi, että ensimmäisen tuomioistuimen päätös voitaisiin takausta vastaan panna täytäntöön, jossa tapauksessa voitaisiin luopua vetorahan käyttämisestä. Lisäksi Bergh huomautti, että ehdotuksessa oleva kohta ” ja ilmoittakoon määräpäivän, jonka kuluessa vetoajan on annettava kirjelmänsä hovioikeuteen ja jona vastaajan tulee ottaa se ilman haastetta tai kuulutusta ” käsitti lainmuutoksen, jota hän piti täysin tarpeettomana. Bergh perusteli kantaansa sillä, että jo aikaisemmin oli hyväksytty lainkohta, jossa nämä asiat on selvitetty²⁵⁰.

Tämän keskustelun perusteella puhemies teki päätösehdotuksen, joka hyväksyttiin ylivoimaisella enemmistöllä, ja jolla oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n muuttamisesta valiokunnan laatima ehdotus tuli hyväksytyksi.

Sääty ryhtyi käsittelemään tämän jälkeen valiokunnan ehdotusta *oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 §:n* muuttamiseksi. Lainkohta koski hovioikeuden päätökseen nostoteitse haettavaa muutosta. Puheenvuoron käytti ensimmäiseksi Malm huomauttaen, että armollisessa esityksessä oli ehdotettu ainoastaan ne jutut, jotka olivat tulleet hovioikeuteen vetoteitse taikka hovioikeus käsitellyt ensimmäisenä asteena, saatettavaksi korkeimpaan oikeuteen nostoteitse. Sitävastoin olisi kaikissa muissa jutuissa haettava muutosta valitusteitse. Valiokunta oli poikennut tässä kohdin esityksestä ja ehdottanut, että myös ulosotto- ja muissa virka-apuasioissa, jotka oli saatettu valitusteitse hovioikeuteen, olisi maksettava nostoraha. Malm ilmoitti, ettei hän voinut omasta puolestaan hyväksyä valiokunnan ehdotusta, vaan tuki armollista esitystä.²⁵¹

Bergh puolestaan oli sitä mieltä, että valtiopäiväesitys siltä osin kuin se koskee ulosotto- ja virka-apuasioita, on monessa suhteessa sopimaton. Laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamista koskeva asetus ei hänen mielestään voi asian laadun vuoksi sisältää muita muutoksia kuin ne, jotka johtuvat näiden instanssien lakkauttamisesta. Valtiopäiväesitys on sitä paitsi hänen mielestään erittäin

²⁴⁸ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 665.

²⁴⁹ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 665-666.

²⁵⁰ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 666.

²⁵¹ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 667

epäjohdonmukainen siten, että velkomisjutussa, joka on pantu vireille alioikeudessa haasteella ja sieltä vedottu hovioikeuteen, voitaisiin ainoastaan nostorahan maksamalla hakea muutosta korkeimmassa oikeudessa. Sitävastoin lainhakuasia, joka koskee selvää ja maksettavaksi langennutta saamista ja joka sen vuoksi on pantu vireille pikaisemman päätöksen toivossa kuvernöörin luona, mutta sieltä velallisen valituksesta saatettu hovioikeuteen, voitaisiin ilman nostorahaa saattaa edelleen senaatin tutkittavaksi. Täten jätettäisiin velalliselle, mikäli velkojan vaatimus on selvä, mahdollisuus helpommin pitkittää oikeudenkäyntiä, kuin jos asia olisi ollut riittävämpi ja tämän vuoksi ajettu yleisessä tuomioistuimessa. Berghin käsityksen mukaan tämän vuoksi ei ollut mitään syytä lakkauttaa nostorahan maksamista tällaisissa jutuissa.²⁵²

Tämän jälkeen sääty puhemiehen ehdotuksesta hyväksyi valiokunnan ehdotuksen tämän lainkohdan osalta.

Valiokunnan mietinnöstä *oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 10 §:n* muutokseksi hyväksyttiin puhemiehen ehdotuksesta jälkimmäinen vaihtoehto, joka alkoi sanoilla: ”viimeistään paikalletulopäivänä.”²⁵³

Kuten jo aikaisemmin on esitetty olivat säädyt oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1 momentin hyväksymisestä jonkin verran erimielisiä. Porvarissääty ja talonpoikaissääty hyväksyivät valiokunnan ehdotuksen samoin kuin pappissäätykin muuten, mutta katsoi, että nostoraha tulisi poistaa. Myös 9 §:ään esitti aatelisto oman sanamuodon muiden säätyjen hyväksyessä valiokunnan ehdotuksen. Tämän kaaren 10 §:n kohdalla hyväksyivät muut paitsi aatelisto lakivaliokunnan mietinnön. Lainkohta joutui yhteensovitusmenettelyyn. Edellä aatelissäädyn kohdalla on jo huomautettu, että hallitsija oli 4.11.1867 antanut selityksen, jonka mukaan vastapuolella on oikeus jo ennen valvontapäivääkin antaa vastineensa.

Sääty otti vielä käsiteltäväkseen *oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 20 §:ään esitetyn muutoksen*. Lainkohta koski tapausta, jossa joku oli tullut kuninkaan luo ja väittänyt, että hovioikeus oli tahallaan tuominnut väärin. Valtiopäiväesityksessä lainkohta oli esitetty kumottavaksi. Puheenvuoron asiassa käytti jälleen *Bergh*, joka oli sitä mieltä, että lainkohta tulisi kumota eli hän yhtyi esitykseen. Kuten jo edellä on kerrottu oli lakivaliokunta toista mieltä. Bergh huomautti, että asianosaiselle täytyisi olla sekä alioikeuden että hovioikeuden tuomiot vastaisia, jotta tätä lainkohtaa olisi voitu soveltaa. Koska hovioikeuden tuomio tällaisessa tapauksessa menee täytäntöön on tuskin odotettavissa, että joku tällaisessa tilanteessa vastoin parempaa tietoaan ja selviä perusteita veisi asian korkeimpaan oikeuteen, koska hänen pitäisi vielä maksaa nostoraha. Bergh katsoi valtiopäiväesityksen olleen hyvin perustellun ja kannatti sen vuoksi lainkohdan kumoamista.²⁵⁴

Puhemies toimitti tämän jälkeen asiassa äänestyksen, jossa valtiopäiväesitys tuli hyväksytyksi 17 äänellä valiokunnan ehdotuksen saadessa 4 ääntä.

²⁵² Landtdagen 1867, Borgarståndet, 667-668

²⁵³ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 668.

²⁵⁴ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 668.

Porvarissääty oli tässä eri kannalla kuin muut säädyt, jotka siis kannattivat lakivaliokunnan ehdotusta.

Kaikki muut *valtiopäiväesityksen 4. momenttiin* kuuluvat lainkohtien muutokset hyväksyttiin säädysä ilman keskustelua lakivaliokunnan mietinnön mukaisina. Puhemiehen ehdotuksesta hyväksyttiin myös *momentit 5 ja 6* ilman keskustelua.²⁵⁵

Säädysä ryhdyttiin käsittelemään tämän jälkeen lakivaliokunnan lisäämää 7. *momenttia*, joka siis koski kihlakunnanoikeuden lautakunnan nimittämistä ja sen lukumäärää. Asiassa käytti ensimmäisen puheenvuoron *Östring*, joka arvosteli ankarasti lakivaliokunnan ehdottamaa uutta momenttia, koska sillä on vain haluttu legalisoida kärjäkappojen jako, joka on vastoin valtiopäiväesityksessä olevaa kieltoa sopia tästä jaosta. Östring katsoi, että ne ovat myös edesauttaneet kunnallisen elämän tukahduttamista maassamme. Tästä on myös johtunut, että talonpoikaissääty näillä valtiopäivillä ei ole sillä tavoin edustettuna kuin se voisi ja pitäisi olla. Östringin mukaan hänen esittämänsä väite voidaan todistaa vertailemalla paikkakuntia, joissa lautakunta todellakin saa puolet kärjäkapoista niihin paikkakuntiin, joissa näin ei ole asianlaita. On itsestään selvää, että todella kyvykkäät henkilöt eivät ole halukkaita ottamaan vastaan lautamiehen tehtävää, koska he eivät halua alistua tässä suhteessa tuomarin määräysvaltaan. Östring viittasi vielä viimeisiin valtiopäiviin, jossa valtiopäiväesityksen perusteella yritettiin parantaa lautakunnan asemaa siten, että tämä valittaisiin kunnanvaaleilla. Asia kuitenkin raukesi, koska se ei saanut tarpeellista kannatusta.²⁵⁶ Östring katsoi tämän vuoksi, että valiokunnan ehdottama 7. momentti saisi kokonaisuudessaan raueta.²⁵⁷

Öhrnberg, joka kuului myös lakivaliokuntaan, ilmoitti, että hän oli valiokunnassa asettanut kyseenalaiseksi, oliko valiokunnan tarpeellista ottaa kantaa koko asiaan. Ehdotus ei kuitenkaan saanut tarpeellista kannatusta. Öhrnberg tuki Östringin ehdotusta ja katsoi, ettei hän ollut tähän esteellinen, vaikka hän ei ollut ilmoittanutkaan valiokunnassa eriävää mielipidettä.²⁵⁸

Kun muita puheenvuoroja ei pyydetty teki puhemies ehdotuksen siitä, tulisiko ehdotettu 7. momentti hyväksyä tai hylätä, jolloin enemmistö oli ehdotuksen hylkäämisen kannalla.

Tämän jälkeen otettiin käsiteltäväksi valiokunnan ehdotus *laamanninkärjäkappojen vastaisesta käytöstä*. Puheenvuoron pyysi jälleen *Östring*, joka halusi jättää kysymyksessä olevasta ehdotuksesta pois sanat ”riippumatta niistä järjestelyistä, jota voidaan tehdä kihlakunnanoikeuksien ylläpitämiseksi tarkoitettusta kärjäkapoista

²⁵⁵ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 669.

²⁵⁶ Östring tarkoitti tällä v. 1863-64 valtiopäiviä, jossa esityksessä n:o 20 ehdotettiin lautamiesten nimittämisen jättämistä kärjäkunnan asukkailla. Sekä että vaali tapahtuisi kihlakunnanoikeudessa ja että kärjäkapat jaettaisiin siten, että 2/3 osaa niistä saisi kihlakunnantuomari ja 1/3 osan lautakunta. Säädyt tekivät kuitenkin ehdotukseen erinäisiä muutoksia ja päätyivät lopulta kärjäkappojen jaossa tilanteeseen, jossa aateli ja porvaristo hyväksyivät esityksen, mutta papisto ja talonpojat halusivat kärjäkapat jaettaviksi siten, että kumpikin osapuoli olisi saanut samansuuruisen osuuden. Näin ollen asia raukesi. Ks. Bergh I 1884, 388.

²⁵⁷ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 669-670.

²⁵⁸ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 670.

kihlakunnantuomarin ja lautakunnan kesken” Östring katsoi myös, että kihlakunnanoikeuksien pitäisi toimittaa vuosittain vähintään neljät käräjät esitettyjen kolmien käräjien sijasta. Östring ei kuitenkaan halunnut antaa ehdotusta tästä.²⁵⁹

Laamanninkärjäkappojen vastaisesta käytöstä toimitutti puhemies asiassa äänestyksen, jonka tuloksena sääty hyväksyi valiokunnan ehdotuksen äänin 17-6.

Lopuksi sääty hyväksyi enemmittä keskusteluitta lakivaliokunnan ehdotuksen hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille suoritettavista korvauksista, jotka johtuvat *nostorahan alentamisesta* ja saamatta jäävistä *asiakirja-aktien lunastusmaksuista*. Samoin hyväksyi sääty valiokunnan esityksen siitä, että säädyt anoisivat hallitsijalta toimenpiteitä *linnaoikeuksien lakkauttamiseksi* sekä *poliisikamareiden* ja *järjestyoikeuksien tuomiovallan* poistamiseksi rikosasioissa kuin myös, että *kuvernöörien tuomiovalta kruununtilojen riidoissa kumotaan* tulevaisuudessa ja tuomiovalta tältä osin siirretään yleisille tuomioistuimille.²⁶⁰

Lakivaliokunnan ehdotuksen tultua näin käsitellyksi pyysi Öhrnberg kuitenkin vielä puheenvuoron, jonka hän ilmoitti liittyvän valtiopäiväesitykseen, mutta joka oli jäänyt käsittelemättä sekä esityksen että valiokunnan ehdotuksen yhteydessä. Tämä puutteellisuus johtuu siitä, että valtiopäiväesityksen oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 3 §:n muutoksen yhteydessä oli jätetty muuttamatta lainkohdan määräykset vekseli- ja merioikeusasioissa, jotka olisi pitänyt kumota. Samoin olisi pitänyt kumota saman luvun 4 §, joka on ilmeisesti jäänyt pois puhtaaksikirjoitusvaiheessa. Öhrnberg ehdotti tämän vuoksi, että asia tältä osin joko palautettaisiin valiokuntaan muutettavaksi tältä osin taikka päätettäväksi 4 §:n kumoamisesta tässä tilaisuudessa.²⁶¹

Bergh yhtyi Öhrnbergin mielipiteeseen katsoen, että 4 §:n kumoaminen oli tarpeellista senkin vuoksi, että siinä oleva viittaus 3 §:ään voisi johtaa sellaiseen väärinkäsitykseen, että myös konkurssiasioissa olisi muutosta haettava valitusteitse.²⁶²

Puhemiehen ehdotuksesta sääty päätti, että oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 4 §, joka käsitti säännöksen määrättyjen siviiliasioden saattamisesta kihlakunnanoikeudesta välittömästi hovioikeuteen, olisi kumottava laamanninoikeuksien lakkauttamisen myötä.

* * *

Kun kysymyksessä oli oikeudenkäynnin keskeisten säännösten tarkastelu ja muuttaminen tarvittiin valtiopäiväkäsittelyssä oikeustieteellistä tuntemusta. Tällaista tietämystä oli ollut runsaasti jo aatelissäädystä. Porvarissäädystä lainopillista tuntemusta ja käytännön juridiikkaa edustivat raastuvanoikeuksien pormestarit ja oikeusneuvosmiehet.

²⁵⁹ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 670

²⁶⁰ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 671.

²⁶¹ Landtdagen 1867, Borgarståndet, 671.

²⁶² Landtdagen 1867, Borgarståndet, 671-672.

Kuten oli odotettavissakin keskittyi porvarissääty niihin lainkohtiin, jotka koskivat etupäässä raastuvanoikeuksia. Laaja keskustelu raastuvanoikeuksista olikin tarpeen, sillä kämnerinoikeuksien lakkauttamisen jälkeen ne muodostuivat kaupungeissa ensimmäisiksi yleisiksi tuomioistuimiksi, joiden päätöksistä haettiin muutosta hovioikeudessa. Raastuvanoikeuksien prosessimenettely periytyi sellaisenaan valtioyhteyden ajalta Ruotsin kanssa. Tältä ajalta oli toki menettely kihlakunnanoikeuksissakin. Nämä kaksi perusoikeutta, jos sellaista ilmaisua voidaan näistä käyttää, pyrittiin nyt menettelyn osalta saattamaan samankaltaisiksi missä se vain oli mahdollista. Tässä tosin onnistuttiin vain vähäiseltä osalta. Tähän oli merkittävin syy se, että olosuhteet kaupungeissa ja maaseudulla poikkesivat merkittävästi toisistaan vielä tuohon aikaan. Tällaisia eroja olivat muun ohella väestökeskittymän puuttuminen ja pitkät etäisyydet.

Sääty käsitti kaikkiaan 30 edustajaa, joista ahkerimmin puheenvuoroja käyttivät raastuvanoikeuksien jäsenet Öhrnberg, Bergh, Östring, Cederman ja kunnallispormestari Bronikovski.

5.4. Talonpoikaissääty

Kuten jo aikaisemmin on mainittu muistutti v. 1867 valittu talonpoikaissääty vielä yhteisen kansan kokousta, mutta myöhemmillä valtiopäivillä se ei enää lainkaan edustanut kansan alimpia kerroksia. Vuoden 1867 valtiopäivien talonpoikaissäädyn valtiopäivämiehistä, joita oli yhteensä 55, muodostivat kuitenkin vielä talonpojat suurimman ryhmän, mutta joukkoon mahtui myös ratsutilanomistajia. Joukossa oli myös 9 lautamiestä, joista osa oli jo pitemmän aikaa lautamiehinä toimineita ja herastuomarin arvonimen saavuttaneita.

*Krusius-Ahrenberg*²⁶³ mainitsee, että talonpoikaissäädyssä oli myös kaksi ns. herrasmiestä, nimittäin maanviljelijä *Theodor Aschan* Espoosta ja Jääskestä oleva maanviljelijä *Johan Punderus*, joka oli myös apteekkari. Ratsutilallisia oli säädyssä peräti yhdeksän.

Mielenkiintoinen on *Jutikkalan* esiintuoma luonnehdinta talonpoikaissäädyn toimintatavoista. Hän mainitsee osoitetun itäsuomalaisen jäsenen suhtautuneen esille tullessiin kysymyksiin silmiinpistävästi toisin kuin länsisuomalaiset. Itäsuomalaiset olivat aloitekykyisimpiä ja länsisuomalaiset asiallisempia. Itäsuomalaiset saattoivat esiintyä monissa kysymyksissä vapaamielisemmin, jopa radikaaleina, kun taas länsisuomalaiset edustivat vanhoillista suuntaa. Monella säädyn jäsenellä oli myös luontaiset puhujanlahjat. Kun aateli- ja porvarissäädyssä käytettiin kuivaa lakimiestyyliä ja pappissäädyssä saarnaamistyyliä, joista usein puuttui persoonallinen leima, olivat talonpoikaissäädyssä käytetyt puheet voimakkaan yksilöllisiä.²⁶⁴

Sääty otti käsiteltäväkseen lakivaliokunnan mietinnön kämnerinoikeuksien ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyyntoikeuden lakkauttamisesta huhtikuun 27

²⁶³ *Krusius-Ahrenberg* 1981, 210.

²⁶⁴ Ks. *Jutikkala* 1942, 627-628, 630 ja *Bergh I* 1884, 492-495.

päivänä 1867. Pöytäkirjan mukaan sääty hyväksyi tuolloin *momentit 1-4 valiokunnan ehdotuksen mukaisesti*.²⁶⁵

Säädyn ryhtyessä käsittelemään *oikeudenkäymiskaaren* ehdotettuja muutoksia hyväksyi sääty *6 luvun pykälät 1-4 sekä luvut 9-11* valtiopäiväesityksen ja lakivaliokunnan ehdottamissa muodoissa.²⁶⁶

Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:ään esitetty muutos koski asianosaiselle esteettömästä poissaolosta oikeudesta tuomittavaa sakkorangaistusta. Lainkohta, joka oli herättänyt keskustelua muissakin säädyissä, sai aikaan vilkkaan mielipiteiden vaihdon myös talonpoikaissäädystä. Kysymyksessä oli lainkohta, josta varsinkin niillä säädyn jäsenillä, jotka kuuluivat kihlakunnanoikeuden lautakuntaan, oli varsin läheisiä kokemuksia. Puheenvuoroja käyttivät tämän lainkohdan osalta 26 edustajaa yhteensä 32. Seuraavassa pyritään kokoamaan yhteen näitä puheenvuoroja. Joitakin puheenvuoroja esitetään myös sellaisenaan.

Koponen (talonpoika, Leppävirta) esitti tässä pykälässä ehdotettujen sakkojen alentamista, koska poisjäämisen syitä voi olla useita ja sakot saattavat nousta suuriksi, jos asianosaisella sattuu olemaan useita asioita käräjillä. Tähän mielipiteeseen yhtyivät myös *Riihimäki* (talonpoika, Keuruu) ja *Määttä* (talonpoika, Kuhmoniemi).²⁶⁷

Valiokunnan mietinnön hyväksyi kuitenkin *Muttilainen* (lautamies, Juva).. Ehdotus oli hänen mielestään parempi kuin nykyinen käytäntö, joka salli vain yhden poissaolosakon tuomitsemisen asianosaiselle käräjillä. Tämä synnytti asianosaisessa saamansa haasteen ja oikeuden väheksymistä, koska hän poissaolollaan voi hyötyä asiassa enemmän kuin mitä poissaolosakko maksaa. Esityksen hyväksyminen olisi omiaan nostamaan jälleen oikeuden arvovaltaa.²⁶⁸

Vitikkala (talonpoika, Jämsä) katsoi, että lainkohdan mukaan poissaolosakot nousisivat liian suuriksi. Tämän vuoksi hän ehdotti poissaolosakkojen pienentämistä puoleen. Samaa mieltä oli myös *Varpenius* (talonpoika, Orimattila), joka ehdotti lisäksi, että sanat ”jos hän ei tule saapuville asian ollessa esillä, sakotettakoon kaksinkertaisesti” jätettäisiin lainkohdasta pois. Varpeniuksen ehdotukseen yhtyivät myös *Kavén* (talonpoika, Hattula) sekä *Tiilikainen* (talonpoika, Liperi).²⁶⁹

Eri mieltä Vitikkalan kanssa oli *Keto* (lautamies, Mustasaari), joka muistutti säätyä siitä, että vastaisuudessa kihlakunnanoikeus tullaan kaikissa suhteissa saattamaan raastuvanoikeuden kaltaiseksi, minkä vuoksi myös poissaolosakot tullaan korottamaan yhdestä taalarista kahteen taalariin. Jos kuitenkin poissaolosakkoa alennettaisiin, pitäisi tehdä ero kihlakunnanoikeuden ja raastuvanoikeuden kesken,

²⁶⁵ Säädystä käyty keskustelut ks. Valtiopäivät 1867. Talonpoikaissäätö 2, pöytäkirjat, s. 508-815. Sääty todennäköisesti tarkoitti 4. momentin hyväksymisellä sen johdantoa, sillä seuraavassa käsitellään 4. momentin sisältävää lainsäädäntöä.

²⁶⁶ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 509.

²⁶⁷ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 509-510.

²⁶⁸ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 509.

²⁶⁹ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 509-510.

koska raastuvanoikeuden osalta ei ole syytä missään tapauksessa alentaa sakkoa. Myös ehdotuksen sanonta ”jos hän ei tule saapuville, kun juttu on esillä, sakotettakoon kaksinkertaisesti” vastaa täydellisesti nykyistä lakia ja käytäntöä. Keto viittasi siihen, että ennen oli kärjäväen oltava paikalla käräjien loppuun saakka, koska juttuja ei jaettu etukäteen eri päiville vaan ne otettiin käsiteltäviksi siinä järjestyksessä, kuin tuomari katsoi sopivaksi. Tällainen menettely kuitenkin muutettiin tehdystä valituksesta seurauksin, että jutut tämän jälkeen jaettiin eri päiville jo käräjien alussa. Kun valiokunnan ehdotus näin perustui historiaan ilmoitti Keto, että hän ei voinut muuta kuin puoltaa valiokunnan ehdotusta. Kedon mielipiteeseen yhtyi myös *Laurila* (talonpoika, Eurajoki)²⁷⁰

Poissaolosakon alentamista puoleen ehdotti *Riihimäki* (talonpoika, Keuruu), joka katsoi, että asianosaista, joka tahallaan oli jäänyt pois oikeuden istunnosta tulisi sakottaa enemmän kuin sitä, jolla on ollut laillinen este. Riihimäki huomautti, että erilaiset luonnonesteet ovat voineet saada aikaan sen, että asianosainen myöhästyy istunnosta. Hän on joutunut kulkemaan ehkä kolme peninkulmaa kiertämällä järviä ja ylittämällä jokia. *Kumpulainen* (talonpoika, Iisalmi) oli samaa mieltä Riihimäen kanssa ja kertoi hänen kotiseudullaan olevan niitä, joilla oli matkaa käräjäpaikalle viidestä seitsemään peninkulmaan. Matka oli tehtävä osittain maata ja osittain vesiä pitkin, minkä vuoksi myrskyt usein vaikeuttivat käräjille pääsyä. Kumpulaisen mielestä oli kaksinkertainen poissaolosakko poistettava.²⁷¹

Myös *Hannuksela* (talonpoika, Ilmajoki) oli myös sitä mieltä, että kaksinkertainen sakko jätettäisiin pois. Hannuksela halusi lisäksi, että yksipuolista tuomiota käytettäisiin edelleenkin selvissä velkakirjasaatavissa ja muissa asioissa, joissa se tähänkin asti oli ollut tavallista ilman, että vastaajaa sakotetaan esteettömästä poissaolosta.²⁷²

Slotte (laamanninoikeuden lautamies, Alaveteli) yhtyi siihen, mitä Riihimäki ja Kumpulainen olivat esittäneet. Tämän lisäksi hän ehdotti, että laajoissa kärjäkunnissa, jotka sijaitsevat kaukana käräjäpaikasta, lautamiehille annettaisiin tehtäväksi ilmoittaa oikeutta hakeville, minä päivänä heidän juttunsa tulee esille oikeuden istunnossa, koska asianosaisille tulisi aivan liian kalliiksi itse saapua käräjäpaikalle kaksi kertaa. Sattuu usein, että kun asianosainen pyytää lautamiestä ilmoittamaan toiselle osapuolelle näiden välisten asian esilläolosta, tämä ilmoittaa erehdyksessä väärän päivän ja asianosainen täten ilman omaa syytään tuomitaan sakkoon esteettömästä poissaolosta. Tämän vuoksi Slotte piti kohtuuttomana kaksinkertaista sakkoa. Valiokunnan esittämä kaksinkertainen sakko oli sovelias kaupungeissa, koska ne eivät kärsi pitkistä kärjämatkoista.²⁷³

Ahvenainen (lautamies, Mäntyharju) halusi huomauttaa, että ne säädyn jäsenet, jotka ovat edellä esittäneet poissaolosakon alentamista, eivät ilmeisesti ole tietoisia siitä, minkälaisilla verukkeilla vastaajat usein viivyttävät asian päättämistä. Ahvenaisen mielestä olisi ainoastaan sellaista vastaajaa, joka ei tule huudettaessa oikeuteen

²⁷⁰ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissaäty 2, 510

²⁷¹ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissaäty 2, 511.

²⁷² Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissaäty 2, 511-512.

²⁷³ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissaäty 2, 512.

vaikka hän on saapuvilla, sakotettava kaksinkertaisesti. Sitävastoin kantajaa ei ole syytä sakottaa poissaolosta oikeudesta.²⁷⁴

Suo-Anttila (lautamies, Luumäki) katsoi, että kaksikertaisia sakkoja tulisi käyttää ainoastaan silloin, kuin asianosainen poistuu käräjäpaikalta hänen asiansa ollessa vielä käsiteltävänä. Tämän vuoksi *Suo-Anttila* ilmoitti hyväksyvänsä ehdotuksen sellaisenaan. Myös *Punderus* (maanviljelijä, Jääski) oli sitä mieltä, että valiokunnan ehdotus oli hyväksyttävä muuttamatta. *Keto* huomautti vielä, että pitkien välimatkojen ja muiden luonnonesteiden ei tule aiheuttaa muutoksia ehdotettuihin säännöksiin, sillä ei tule unohtaa, että tuomioistuimen antama uhkasakko harvoin pannaan täytäntöön. *Keto* oli myös sitä mieltä, että suuret sakot paremmin kuin pienet edistävät lain kunnioitusta.²⁷⁵

Keskustelun tauottua esitti puhemies äänestusehdotuksen, jolloin säädyn jäsenistä 37 oli sitä mieltä, että valiokunnan ehdotus hyväksytään siten muutettuna, että sanat ”jos hän ei tule saapuvilla asian esillä ollessa, sakotettakoon kaksinkertaisesti” tulevat mietinnöstä poistetuiksi. Esityksen hyväksymistä sellaisenaan puolusti 10 jäsentä.²⁷⁶

Edellä olevasta käy ilmi, että säädyn jäsenet olivat hyvin perillä käsiteltävänä olleesta asiasta. Muista säädyistä aatelissääty hyväksyi ilman keskustelua lakivaliokunnan ehdotuksen. Kuten aikaisemmin on kerrottu käytettiin pappissäädyssä asiasta 11 puheenvuoroa säädyn hyväksyessä lakivaliokunnan ehdotuksen äänin 13-10. Porvarissäädyssä keskusteltiin asiasta kolmessa puheenvuorossa ja valiokunnan ehdotus hyväksyttiin suurella enemmistöllä. Lainkohtaa muutettiin tämän jälkeen ensi kerran v. 1901, jolloin sakkoon tuomitulle myönnettiin oikeus hakea tähän muutosta valituksella.

Tämän jälkeen sääty hyväksyi *oikeudenkäymiskaaren 13-16 luvut* ehdotuksen mukaisina.

Sääty siirtyi käsittelemään *oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n 4. kohtaan* esitettyä muutosta, joka käsitti oikeuden istunnosta poisjääneelle todistajalle tuomittavaa sakkorangaistusta.

Vitikkala oli sitä mieltä, että oikeudesta poisjääneelle todistajalle tuomittava sakko olisi alennettava, koska näin on tehty myös asianosaisen osalta. *Koponen* oli samaa mieltä ja esitti, että sakko alennettaisiin yhdeksi taalariksi ja että todistajaa ei pitäisi sakottaa kuin yhden kerran kullakin käräjillä.²⁷⁷

Keto katsoi, että ehdotus tulisi hyväksyä myös tässä kohdin, koska kihlakunnan- ja raastuvanoikeudet on yhdenmukaistettu. Tähän mielipiteeseen yhtyivät myös *Varpenius* ja *Muttilainen*. *Muttilainen* oli lisäksi sitä mieltä, että oikeudessa koko jutun ratkaisu saattoi riippua yhden todistajan lausunnosta. Tähän mielipiteeseen

²⁷⁴ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 512-513.

²⁷⁵ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 513.

²⁷⁶ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 514.

²⁷⁷ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 514.

yhtyi myös *Tiainen* (lautamies, Parikkala). *Nikkarla* (talonpoika, Lemu) piti kohtuuttomana, että todistajaa sakotettaisiin enemmän kuin asianosaista etenkin, kun todistajan sakko on tähän asti ollut puolta pienempi kuin asianosaisen.²⁷⁸

Slotte katsoi, että todistajalle esteettömästä poissaolosta tuomittava sakkorangaistus olisi määrättävä kahdeksi taalariksi jokaisen eri jutun osalta. *Määttä* (talonpoika, Kuhmoniemi) ja *Laurila* yhtyivät Slotten mielipiteeseen. *Wärri* (talonpoika, Pöytyä) oli kuitenkin sitä mieltä, että arm. esitys olisi hyväksyttävä sellaisenaan.²⁷⁹

Tämän jälkeen puhemiehen johdolla toimitetussa äänestyksessä sääty asettui äänin 27-16 sille kannalle, että kysymyksessä oleva poissaolosakko todistajalle oli alennettava kahdeksi taalariksi kussakin jutussa.

Säädystä hyväksyttiin tämän jälkeen yksimielisesti *oikeudenkäymiskaaren 18 luvun Oikeudenkäymiskaaren 19 luvun 1 §:n* käsittelyssä syntyi mielipide -eroja.. Tässä lainkohdassa määrättiin rangaistus siitä, jos joku tuomarilta lupaa kysymättä poistuu oikeuden istunnosta.

Keto hyväksyi puolestaan muutoksen, mutta pyysi säätyä kiinnittämään huomiota siihen, että sakkorangaistus oli esityksessä korotettu kahdesta viiteen taalariin. *Sloten* mielestä esityksessä ehdotetut sakot eivät olleet missään suhteessa liian suuret, koska rikkomuksen, josta nämä sakot määrättäisiin, voi tehdä vain henkilö, jonka tarkoituksena on aiheuttaa muille harmia.²⁸⁰

Sääty hyväksyi kuitenkin yksimielisesti esityksen.

Sääty hyväksyi myös *oikeudenkäymiskaaren 20-22 luvut hallituksen.* esityksen mukaisina sekä *oikeudenkäymiskaaren 23 ja 24 luvut* sellaisina kuin valiokunta oli ne ehdottanut.

Säädyn siirryttyä käsittelemään *oikeudenkäymiskaaren 25 lukua*, joka koski muutoksenhakua alioikeuksien päätöksiin, ilmoittivat *Muttalainen, Punderus, Varpenius ja Koponen* hyväksyvänsä valiokunnan ehdotuksen.²⁸¹

Slotte halusi kuitenkin kiinnittää säädyn huomion siihen, että ehdotuksessa oli vetoraha korotettu 3 markasta 3:een taalariin. *Slotte* itse katsoi, että 3 markkaa olisi ollut riittävä vetorahaksi. *Keto* puolestaan huomautti, että kun laamanninoikeudet lakkaavat ja kihlakunnanoikeudesta siten vedotaan suoraan hovioikeuteen, on vetorahan korottaminen kolmeen taalariin paikallaan.²⁸²

Tämän jälkeen sääty hyväksyi valiokunnan mietinnön *oikeudenkäymiskaaren 25 luvun* muuttamisesta siten, että luvun 9 ja 15 §:n muutoksenhakukirjelmien jättöajaksi tuli molempien pykälien osalta jälkimmäinen vaihtoehto.

²⁷⁸ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 514

²⁷⁹ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 515.

²⁸⁰ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 515.

²⁸¹ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 515.

²⁸² Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 516.

Sääty hyväksyi myös valiokunnan ehdotukset oikeudenkäymiskaaren 26, 27, 28, 29 ja 30 luvun muuttamisesta. Viimeksi mainitun luvun 10 §:n kohdalla hyväksyttiin paikalletulon kohdalla valiokunnan jälkimmäinen vaihtoehto. Lisäksi sääty hyväksyi saman kaaren 31 ja 32 luvut.

Sääty hyväksyi myös valiokunnan ehdotuksen mukaisina *ulosottokaaren 3 luvun 5 ja 6 § ja maakaaren 14 luvun*. Samoin hyväksyttiin *valtiopäiväesityksen 6. momentti*.²⁸³

Kuten edellä on kerrottu oli lakivaliokunta lisännyt *uuden 7. momentin*, joka koski kihlakunnanoikeuden lautakunnan nimittämistä ja lautamiesten lukumäärää. Ehdotuksen tultua säädyn käsittelyyn ehdotti *Kumpulainen* valiokunnan ehdotuksen hylkäämistä. Sen sijasta olisi säädettävä, että lautamiesten nimittäminen ja lautakunnan luvun määrääminen uskottaisiin kullakin paikkakunnalla kunnalliskokouksen asiaksi.²⁸⁴

Kumpulaisen mielipiteeseen yhtyivät *Varpenius, Koponen, Nykänen* (talonpoika, Pieksämäki), *Vitikkala, Joutsiniemi* (talonpoika, Kangasala), *Huostila* (talonpoika, Lampi), *Keto, Slotte, Laurila, Hannuksela, Nikkarla ja Poikela* (talonpoika, Rovaniemi). *Varpenius* huomautti lisäksi, että lautamiesten lukumäärä tulisi olla jokaisessa kärjäkunnassa vähintään viisi ja enintään seitsemän. Hän piti soveliaana, että lautamiehet valittaisiin kerrallaan kolmeksi vuodeksi, jonka jälkeen kunnalliskokous katsoisi, olisiko heidät vielä pysytettävä toimessaan vaiko valittava toiset heidän sijaansa.²⁸⁵

Lindgren (ratsutilallinen, lautamies, Helsingin pitäjä) ei kuitenkaan halunnut vastustaa lakivaliokunnan esitystä. Hänen mielestä oli sopimatonta tyrkyttää tuomarille lautamiehiä. Tuomari itse kykeni parhaiten arvioimaan heidän pätevyytensä lautamiehen toimeen.²⁸⁶

Säädystä keskusteltiin vielä lautakunnalle tulevien kärjäkappojen määrästä, jolloin säädyn enemmistö katsoi *Varpeniuksen* ehdotuksen mukaisesti, että lautakunnalle kuuluisi puolet kärjäkappoista, jotka lautakunta itse kantaisi.

Keskustelun tauottua sääty hyväksyi yksimielisesti ehdotuksen, jonka mukaan 7. momentti kuuluisi seuraavasti: ”Mitä tulee kihlakunnan lautamiesten lukuun ja määräämiseen, on se kunnalliskokouksen vallassa ja kuuluu lautakunnalle puoli nykyisistä kihlakunnan kärjäkappoista.”²⁸⁷

Näin jokaisessa säädystä oli hylätty lakivaliokunnan ehdotus siitä, että mitä tätä ennen oli säädetty kihlakunnanoikeuden lautakunnan lukumäärästä ja sen nimittämisestä eri paikkakunnilla, jäisi toistaiseksi voimaan. Ehdotusta ei suoraan

²⁸³ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 515-516

²⁸⁴ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 516.

²⁸⁵ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 516-517.

²⁸⁶ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 517.

²⁸⁷ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 520.

hylätty vaan siitä käytiin puheenvuoroja ja se sai puolelleen joitakin ääniä. Asia oli läheinen nimenomaan talonpoikaissäädystä, sillä kihlakunnanoikeuden lautamiehet tulivat tuohon aikaan yksinomaan talonpoikaissäädystä. Kuten jo aikaisemmin on mainittu oli näillä valtiopäivillä lautakunnan jäseniä kaikkiaan yhdeksän. Erikoinen oli porvarissäädystä Östringin käyttämä puheenvuoro, jossa hän toi tässä yhteydessä esiin kärjäkappojen jaon kihlakunnantuomarin ja lautakunnan kesken. Kuten edellä on kerrottu hän jopa väitti, että talonpoikaissäätö ei ole edustettuna näillä valtiopäivillä sillä tavoin kuin sen pitäisi olla ja että kyvykkäät henkilöt kieltäytyivät vastaanottamasta lautamiehen tehtäviä, koska he eivät halua alistua tässä suhteessa tuomarin määräysvaltaan.

Sääty siirtyi nyt käsittelemään *laamanninkärjäkappojen jakoa laamanninoikeuksien lakkauttamisen jälkeen*. Myös tämä kysymys oli aiheuttanut säädystä runsaasti keskusteluja ja tuonut esiin vastakkaisia mielipiteitä. Myös talonpoikaissäädystä käytiin tässä heillekin läheisessä asiassa erittäin laaja keskustelu, jossa käytettiin 19 puheenvuoroa.

Määtän mukaan kihlakunnantuomarien työt eivät olleet lisääntyneet eikä heidän ennestäänkin suuria palkkoja ollut syytä lisätä. Hänen mielestään kärjäkapat eivät alkuaan olleet kuuluneet kihlakunnantuomareille ja vaikka näin olisi ollutkin, niin säädylle oli oikeus päättää niistä. Tämän vuoksi näitä vapautuvia kärjäkappoja ei tulisi antaa heille vaan ne voitaisiin antaa kuntien käyttöön.²⁸⁸

Keto oli eri mieltä ja ilmoitti hyväksyvänsä valiokunnan mietinnön. Hän kertoi olleensa tätä mieltä jo tammikuun valiokunnassa 1862.. Keto piti tärkeänä tuomarikunnan riittävää palkkausta, jotta väärinkäytöksiä ei syntyisi taloudellisista syistä.²⁸⁹

Määtän ja *Kedon* esitettyä näin vastakkaiset mielipiteensä laamanninkärjäkappojen käyttämisestä yhtyivät *Määtän* mielipiteeseen *Nygård* (talonpoika, Lapinjärvi), *Auvinen* (talonpoika, Impilahti) ja *Koponen*. *Auvinen* huomautti lisäksi, että ne jotka haluavat tuomiokuntien jakoa ehdottakoot myös millä korvataan tästä aiheutunut tulojen menetys. *Koposen* mielestä tuomarien palkat olivat riittäviä ja olivat lisäksi koko ajan lisääntymässä väestön kasvun myötä.²⁹⁰

Kedon mielipiteeseen taas yhtyivät *Hannuksela*, *Nikkarla* (talonpoika, Lemu, *Muttilainen* ja *Knuutinen* (talonpoika, Pielavesi). *Hannuksela* katsoi kuitenkin, että kolmet kärjät vuodessa eivät riittäisi laamanninkärjäkappojen saamiseksi, vaan niitä olisi toimitettava vähintäänkin kuudet kussakin kärjäkunnassa. Myös *Vitikkala* oli sitä mieltä, että kärjäkapat olisi annettava oikeuksien käyttöön ja hän ehdotti valiokunnan esityksen hyväksymistä.²⁹¹

Varpenius katsoi, ettei säädillä ollut oikeutta antaa kärjäkappoja kunnille, koska ne oli alunperin määrätty annettaviksi kihlakunnantuomareille, joiden käyttöön ne

²⁸⁸ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 521

²⁸⁹ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 521.

²⁹⁰ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 521-522.

²⁹¹ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 521-522.

edelleenkin pitäisi uskoa. Lisäksi kihlakunnantuomareiden työt olivat nykyään lisääntyneet senkin vuoksi, että eräitä aatelisten oikeusasioita ei enää käsitelty erikoistuomioistuimissa. Varpeniuksen mielestä olisi päinvastoin lisättävä heidän tulojaan siten, että kärjäkapat olisi suoritettava myös niiltä tiloilta, jotka nyt ovat siitä vapautetut.²⁹²

Vitikkala huomautti perustuslaissa määrätyn, että kärjäkapat olisi käytettävä oikeuksien ylläpitoon eikä niitä tämän vuoksi voitu määrätä muihin tarkoituksiin. Nämä kärjäkapat tekisivät myös mahdolliseksi kuusien käräjien toimittamisen vuodessa, mitä määrää *Vitikkala* itse piti sopivana senkin takia, että se tasoittaisi tuomarien koko vuoden työtä sekä lopettaisi välikärjät, joita nykyisin pidetään kuukausittain. *Vitikkala* kuitenkin myönsi, ettei maamme pohjoisimmissa osissa olisi mahdollisuutta kuusiin käräjiin vuosittain. Myös *Kylmäla* (talonpoika, Luhanka) oli sitä mieltä, että jos halutaan poistaa tuomioistuinten toiminnasta hitaus, joka on vanhastaan vainonnut niitä, niin olisi määrättävä toimitettaviksi kuudet kärjät vuosittain sekä tämän lisäksi toimitettava suurempien tuomiokuntien jakaminen. Kun myös kihlakunnantuomareiden kärjäkapat vähenevät sen kautta, että tilaton väestö on vapautettu kärjäkappojen suorittamisesta, olisi *Kylmäla* mielestä kohtuullista, että tuomareiden tuloja lisättäisiin laamanninkärjäkapoilla.²⁹³

Myös *Slotte* yhtyi pääpiirteittäin siihen, mitä *Keto* oli esittänyt ja muistutti, että säädyt olivat tehneet esityksen, jonka mukaan torpparit ja itselliset (*inhysingar*) olisi vapautettava suorittamasta kärjäkappoja. Tämä tulisi vähentämään kihlakunnantuomareiden palkkaetuja, jonka vuoksi olisi kohtuullista, että näitä toisaalta lisättäisiin laamanninkärjäkapoilla. *Kumpulainen* ilmoitti myös yhtyvän *Kedon*, *Slotten* ja muiden mielipiteisiin, jotka olivat kannattaneet valiokunnan ehdotuksen hyväksymistä etenkin sen vuoksi, että kolmien käräjien toimittaminen vuodessa olisi askel vakinaisten tuomioistuinten suuntaan. Samaa mieltä olivat myös *Tiainen* ja *Arola* (talonpoika, Iijoki) sekä *Riihimäki*.²⁹⁴

Koponen puolestaan esitti, että laamanninkärjäkapat olisi annettava kunnille eikä kihlakunnantuomareille, joiden työt tosin ovat lisääntyneet aatelisille tarkoitettujen erikoistuomioistuinten²⁹⁵ lakkauttamisen myötä, mutta toiselta puolen vähentyneet

²⁹² Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö, 2, 522

²⁹³ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 522, 524.

²⁹⁴ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 524.

²⁹⁵ Talonpoikaissäätö 2, 524, 525. *Koponen* puuttui lausunnossaan aateliston erikoistuomioistuimeen, johon tässä tutkimuksessa on viitattu jo aikaisemminkin. Tämän tuomioistuimen, *forum privilegiatum*in toiminta oli säännelty oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 2 §:n kohdissa, 8 ja 9. Tämän mukaisesti hovioikeuden tuli ensimmäisenä oikeusasteena käsitellä ja tuomita riidat vapaasukuisten perinnöstä, perillisten holhouksesta ja eräistä muista perheoikeudellisista asioista. Hovioikeuden tuli ensimmäisenä asteena tuomita myös heidän teurimänsä vakavimmat rikokset. kuten kaksintaistelut ym. Asian tutki kuitenkin ensin paikkakunnan tuomari, jossa rikos oli tapahtunut. Vuoden 1867 valtiopäiville annettiin esitys lakkauttamisesta lausumalla m.m., että oman aikamme oikeuskäsitys vaatii ehdottomasti kaikkien kansalaisten yhdenvertaisuutta lain edessä. Tuomioistuin lakkautettiin asetuksella 4.11.1867.

Aatelin erikoistuomioistuimen lakkauttamisen jälkeen jäi yleiseen lakiimme vielä säätyjen erikoisoikeuksia. Rikoslain voimaantuloasetuksen (1889) 20 §:ssä oli määräykset vangitsemisesta ritaristolle ja aatelille 16.10.1723 vahvistettujen erioikeuksien 5. kohta sekä papistolle samana päivänä

uuden kunnallislain johdosta. Koponen viittasi Kylmälän lausuntoon ja katsoi, että oikeudenkäytön hitauteen ei ole niinkään syynä se, että vuodessa toimitetaan vain kahdet käräjät, vaan enemmänkin ”monet toinen toistansa korkeammat oikeudet”, joista yksi, laamanninoikeus, tulee nyt häviämään. Koposen mielestä kolmet käräjät vuodessa olivat täysin riittävät. Myös *Mustonen* (talonpoika, Pielisjärvi) oli sitä mieltä, että laamanninkärjäkapat annettaisiin kunnille, etenkin niille kunnille, jotka katsovat kaksien käräjien vuodessa riittävän.²⁹⁶

Keskustelun lakattua tältä osin toimitutti puhemies äänestyksen käräjien vuosittaisesta lukumäärästä. Vastakkain olivat valiokunnan ehdotus vähintään kolmista käräjistä vuosittain ja Hannukselan tekemä ehdotus vähintään kuusista käräjistä vuosittain. Toimitetussa äänestyksessä voitti valiokunnan ehdotus äänin 41-10. Tähän päätökseen ilmoitti Hannuksela vastalauseensa.²⁹⁷

Tämän jälkeen toimitettiin äänestys siitä, olisiko laamanninkärjäkapat annettava valiokunnan ehdotuksen mukaan kihlakunnantuomareille vaiko kunnille. Sääty hyväksyi äänin 28-23 valiokunnan ehdotuksen, jonka mukaan laamanninkärjäkapat laamanninoikeuksien lakattua olisi annettava kihlakunnantuomareille. Tähän päätökseen esittivät vastalauseensa Määttä, Auvinen, Mustonen ja Koponen.²⁹⁸

Sääty ryhtyi tämän jälkeen käsittelemään *hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille tulevaa korvausta nostorahan alentamisesta ja asiakirja-aktien lunastusmaksun menettämisestä*.

Ensimmäisen puheenvuoron käytti *Vitikkala*, joka esitti, että sääty jättäisi asian yksinomaan keisarin päätettäväksi. *Keto* katsoi kuitenkin kohtuulliseksi, että virkamiehille annetaan korvaus heidän menettämistään tuloista. Hovioikeuksien jäsenet ja virkamiehet tuskin tulevat menettämään tulojaan nostorahan alentamisen myötä, koska nostorahan alentamisen seurauksena hovioikeuksiin tulee entistä enemmän muutoksenhakuja, joten tämä ei tule aiheuttamaan tulojen menetystä. Sitävastoin olisi jäsenille ja virkamiehille korvattava lunastusmaksujen menetykset.

Koposen ja *Määttän* yhdyttyä Kedon esitykseen päätti sääty yksimielisesti hyväksyä valiokunnan ehdotuksen sillä muutoksella, jonka *Keto* oli esittänyt.²⁹⁹

Lakivaliokunnan ehdotuksesta oli vielä käsittelemättä *linnaoikeuksien lakkauttaminen* samoin kuin *poliisikamareille ja järjestysoikeuksille annetun tuomiovallan poistaminen* sekä *kuvernöörien tuomiovallan lakkauttaminen kruununtilojen riittäisyyksiä* koskevissa asioissa.

vahvistettujen etuoikeuksien 24. kohta, joihin sisältyivät vangitsemista koskevat määräykset. Nämä säännökset kumottiin vasta 1.7.1948 rikoslain voimaantuloasetuksen 20 §:n muuttamisen yhteydessä. Ks. Samling af författningar, utgiven av för Finland tillförordnad lagkommision 1538-1799 (förra delen), Helsingfors 1855 sekä hallituksen esitys nro 184/1947.

²⁹⁶ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 524, 525.

²⁹⁷ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 525.

²⁹⁸ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 526.

²⁹⁹ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissääty 2, 526.

Puheenvuoron asiassa käytti *Määttä*, joka esitti, että sääty hyväksyisi valiokunnan ehdotuksen tältä osin keskustelematta. Perusteluna *Määttä* esitti, ettei olisi kohtuutonta vaikka kihlakunnantuomareiden työt täten lisääntyvät, koska myös heidän tulonsa lisääntyvät säädyn äskettäin tekemän päätöksen mukaisesti. Samaa mieltä oli asiassa myös *Varpenius*.³⁰⁰

Tämän jälkeen hyväksyttiin valiokunnan ehdotus yksimielisesti.

* * *

Tunnettua on, että maaseudulla useita vuosia toimineet lautamiehet ovat yleensä hyvin selvillä kihlakunnanoikeuden toiminnasta. Tämä oli havaittavissa myös näillä valtiopäivillä talonpoikaissäädystä. Kuten edellä on kerrottu oli säädyn 55 jäsenestä 9 lautamiestä, joista osa oli herastuomareita. Aktiivisimpia puheenvuorojen käyttäjiä olivat länsisuomalaiset lautamies Keto ja laamanninoikeuden lautamies Slotte. Itäsuomalaisista käyttivät eniten puheenvuoroja lautamies Muttilainen ja talonpoika Keto.

Sääty keskittyi oikeusprosessin käytännölliseen puoleen, johon säädyllä oli hyvät edellytykset. Tällainen lainkohta oli m.m.jutun asianosaisen esteetön poissaolo oikeudesta, josta myös pappissäädystä käytettiin runsaasti puheenvuoroja. Oli myös odotettavissa, että sääty puuttuisi lakivaliokunnan ehdottamaan 7. momenttiin, joka koski kihlakunnanoikeuden lautakunnan ottamista ja lautakunnan lukumäärää ja jonka muut säädyn olivat hylänneet vähin puheenvuoroin. Talonpoikaissäätö tekikin tästä oman ehdotuksensa. Kuten edellä on kerrottu ehdotti lakivaliokunta, että mitä aikaisemmin oli säädetty kihlakunnanoikeuden lautakunnasta ja sen ottamisesta jäisi edelleen voimaan. Talonpoikaissäätö esitti, että asiasta määräisi kunnalliskokous. Sääty kytki tämän yhteyteen myös kihlakunnan kärjäkapat, joista puolet tulisi kuulua lautakunnalle.

Myös vapautuvien laamanninkärjäkappojen vastaisesta käytöstä käytiin säädystä mittava keskustelu, sillä näiden kärjäkappojen vastainen käyttö oli sidoksissa varsinaisten käräjien vuosittaiseen lukumäärään. Säädyn neljä jäsentä esitti laamanninkärjäkappojen luovuttamista kunnille.

6. Yhteensovitus ehdous.

Kun asiat säätyvaltiopäivillä käsiteltiin neljässä säädystä ja lisäksi äänestäminen säätyjen välisistä erimielisyyksistä valiokunnissa tapahtui myös säädystä oli luonnollista, että tehdyt päätökset eivät aina olleet samansuuntaisia. Kun asiat lisäksi valtiopäivillä ratkaistiin, perustuslaki- ja erioikeuskysymyksiä lukuun ottamatta, kolmen säädyn enemmistöllä, oli päätöksen saamiseksi kehitettävä erilaisia menetelmiä. Päätösten yhdenmukaisuuteen pyrittiin myös säätyjen keskinäisin suostutteluin toisille esitettyjen kutsujen muodossa. Tämän rinnalle ja etenkin sen

³⁰⁰ Valtiopäivät 1867, Talonpoikaissäätö 2, 526.

sijaan oli luotava tehokkaampi lakiin perustuva menettely, jolloin päädyttiin yhteensovitusmenettelyyn.

Jo vapaudenajalla säädyt olivat tiiviin tiedottamis- ja kutsumismenettelyä käyttäen yrittäneet yhdenmukaistaa käsityksiään. Vuoden 1772 vallankaappauksen jälkeen keskitettiin aloite sovittelukysymyksissäkin hallitsijalle: säätyjä painostettiin mitä erilaisimmilla tavoilla ja keinoilla tekemään yhtäpitäviä ja toivottuja päätöksiä, joita lisäksi viimeisteltiin kuninkaallisessa kansliassa siten, että mahdolliset eroavaisuudet näkökannoista poistettiin. 1860-luvun valtiosäädylle oli vain vähän hyötyä tästä käytännöstä. Säätyjen väliset kutsut riippuivat säätyjen omasta tahdosta, eikä niitä näin ollen voitu käyttää pätevänä sovitteluvälineenä. Asiantila oli huomattu jo vuoden 1863 valtiopäivillä, joilla mielipide-eroavaisuuksien tasoittamista edistävän menetelmän puute tuli voimakkaasti esille. Ratkaistavana oli monta tärkeää aloitetta lainsäännöksi ja kysymyksessä oli myös valtiopäivien asema valtiomahtina. Valtiosäädyt improvisoivat tässä tilanteessa menettelytavan, jossa toimitusvaliokunta velvoitettiin ilmoittamaan säädylle, milloin erimielisyydet olivat esteenä säätypäätökselle. Toimitusvaliokunnan tuli tämän jälkeen kehottaa asian valmistellutta valiokuntaa laatimaan sovitteluehdotus. Tällainen menettely katsottiin mahdolliseksi kaikissa asioissa.

Kun toimitusvaliokunta v. 1867 valtiopäivillä uhkasi nääntyä samanaikaisesti loppuun käsiteltäviksi joutuneiden kysymysten paljouteen, se taivutti säädyt antamaan suoraan asian valmistelleen valiokunnan tutkittavaksi, oliko säätypäätös syntynyt. Vasta kun säätypäätös oli saatu aikaan taikka sovittelu epäonnistunut, asia oli lähetettävä toimitusvaliokunnalle. Näin välttyttiin yhdeltä aikaa vievältä käsittelyvaiheelta.³⁰¹

Yhteensovitus ehdotus, joka oli päivätty 25 päivänä toukokuuta 1867, laadittiin tässä tapauksessa taulukon muotoon, jossa ensimmäisessä sarakkeessa oli valtiopäiväesitys, toisessa sarakkeessa valiokunnan ehdotus ja sen jälkeen kukin sääty omassa sarakkeessaan. Viimeisessä sarakkeessa oli ehdotus yhteensovitukseksi.³⁰²

Yhteensovitus koski seuraavassa selostettavia lainkohtia oikeudenkäymiskaaren 12, 24 ja 30 luvuissa sekä tämän lisäksi hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille suoritettavia erinäisiä korvauksia.

Ensimmäinen kohta sovitus ehdotuksessa koski *oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 5 ja 7 §:n* kumoamista. Valiokunta oli hyväksynyt esityksen, mutta sattuneen painovirheen vuoksi maininta oli jäänyt pois ehdotuksesta. Porvarissääty oli huomannut painovirheen ja hyväksynyt esityksen, kuten myös talonpoikaissääty. Muut säädyt eivät lausuneet asiasta. Yhteensovitus ehdotus käsitti esityksen hyväksymisen.

Seuraava lainkohta koski *oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 5 §:ssä* säänneltyä kihlakunnan-, raastuvan- ja hovioikeuden tuomion julistamista. Ritaristo ja aateli ei ollut hyväksynyt valiokunnan ehdotusta, vaan kannatti esityksen sanamuodon

³⁰¹ Lilius 1974, 284-287.

³⁰² Ks. lähemmin Nådiga Propositioner å Landtdagen 1867 II, s. 1026.

hyväksymistä. Samaa mieltä oli myös porvarissääty, mutta pappissääty ja talonpoikaissääty kannattivat valiokunnan ehdotuksen hyväksymistä.

Raastuvanoikeuden tuomion julistamista koskevan 2 momentin sanamuotoa yksinkertaistettiin jättämällä pois sanat ”kirjallisesti” ja ”ilman lykkäystä”. Hovioikeuden tuomion julistamista koskeva kohta oli yhtäpitävä valiokunnan ehdotuksen kanssa. Muutosta raastuvanoikeuden osalta perusteltiin sillä, että tämä tulee olemaan ensimmäinen oikeusaste kaupungeissa ja on syytä saattaa menettely samankaltaiseksi kihlakunnan - ja raastuvanoikeuksissa..

Valtiopäiväesityksessä oli ehdotettu *oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 7 §:n* kumoamista. Valiokunta ei kuitenkaan ollut samaa mieltä ja ehdotti, että hovioikeuden tuomiot ja päätökset piti olla kahtena kappaleena valmiiksi kirjoitetut ennen hovioikeuden ovelle pantua julkipanopäivää. Ritaristo ja aateli oli muuten samaa mieltä valiokunnan kanssa, mutta halusi sanamuodosta poistettavaksi sanat ”kahtena kappaleena” ja oli lisäksi sitä mieltä, että vastaaja, joka ei ollut saapuvilla ei myöskään ollut velvollinen lunastamaan tuomiota. Pappissääty ja talonpoikaissääty hyväksyivät valiokunnan ehdotuksen, mutta porvarissääty oli esityksen kannalla eli lainkohta pitäisi kumota. Yhteensovituksessa lähdettiin siitä, että kun kolme säätyä olivat asiasta samaa mieltä olisi lainkohta sisällytettävä esitykseen ja kun kahden säädyn hyväksymä sanamuoto on yhtäpitävä nykyään voimassa olevien säännösten kanssa, niin alistettiin aatelissäädyn ja porvariston harkintaan, olisiko valiokunnan ehdotus hyväksyttävissä.

Yhteensovitus ehdotuksen seuraava lainkohta *oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 1§* koski muutoksenhakua hovioikeuteen vetoteitse tullessa jutussa. Esityksessä oli ehdotettu tyytymättömyyden ilmoitusajaksi seitsemän päivää eli sama kuin alioikeuksissa ja nostorahaksi 100 taalaria eli 192 markkaa. Valiokunnan ehdotuksessa oli tyytymättömyyden ilmoitusaikaa nostettu 21 päivään sekä lausuttu myös ulosotto- ja muiden virka-apuasoiden muutoksenhausta, kuten edellä on selostettu. Aatelissääty hyväksyi valiokunnan esityksen muuten, mutta esitti siihen pari sanallista muutosta. Pappissääty hyväksyi muuten valiokunnan ehdotuksen, mutta katsoi, että määräys nostorahan 100 taalarin asettamisesta pitäisi poistaa. Porvarissääty ja talonpoikaissääty hyväksyivät valiokunnan ehdotuksen. Yhteensovituksessa lausuttiin, että pappissäädyn päätöksellä nostorahan täydellisestä poistamisesta sekä aatelissäädyn päätöksellä siitä, että muutoksenhaku muissa virka-apuasioissa paitsi ulosottoasioissa, tapahtuisi ilman nostorahan suoritusta, ovat kaksi säätyä päätyneet erilaisiin ratkaisuihin koskien muutoksenhakua näissä asioissa. Koska kuitenkin kolmen säädyn päätös nostorahan suorittamisesta tulee pitämään, ja pappissääty on muuten samaistanut kaikki virka-apuasiat, lieene valiokunnan päätös erilaisten päätösten sovittelussa katsottava tulleen hyväksytyksi. Säätyjen hyväksyttäväksi alistettiin vielä, olisiko aatelissäädyn esittämä ensimmäisen momentin ensimmäisen osan lopussa oleva sana ”kun”(då) vaihdettava sanoihin ”jonka ajan kuluessa”.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 9 §:ssä lausuttiin, että vedotuissa jutuissa samoin kuin hovioikeuden ensimmäisenä asteena käsittelemisissä ja tuomiolla ratkaisemissa jutuissa, muutoksenhakuaika oli kuusikymmentä päivää. Valiokunta ei muuttanut

esitystä. Aatelissäätö esitti sanamuotoon seuraavan muutoksen: ”Vedotuissa jutuissa sekä hovioikeuden ensimmäisenä asteena käsittelemissä ja tuomiolla ratkaisemissa asioissa samoin kuin 1 §:n 1 momentissa mainituissa ulosottoasioissa olkoon viimeinen paikalletulopäivä..(kuten esityksessä)” Papisto, porvaristo ja talonpojat hyväksyivät esityksen. Valiokunta esitti yhteensovitusehdotuksessaan, että koska tässä pykälässä tarkoitetaan, kuten aatelistokin oli esittänyt, kaikkia niitä asioita, joihin haetaan muutosta nostoteitse, eli kaikissa niissä asioissa, jotka mainitaan 1 §:n 1 momentissa, sellaisena kuin valiokunta on sen esittänyt, pitäisi myös 9 §:lle antaa tämän mukainen sanamuoto. Valiokunta jätti säätyjen hyväksyttäväksi tämän mukaisen sanamuodon.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 10 § koski muutoksenhakijan menettelyä hovioikeudessa. Valtiopäiväesityksen mukaan muutoksenhakijan oli paikalletulopäivänä ennen kello kahtatoista annettava hovioikeudelle muutoksenhakukirjelmä. Vastaajan tuli tuolloin ottaa kirjelmän kaksoiskappale ja antaa kirjallinen vastine neljäntenätoista päivänä tämän jälkeen. Lakivaliokunta hyväksyi muuten esityksen, mutta antoi kaksi vaihtoehtoa määräpäivälle, nimittäin ”paikalletulopäivänä” ja ”viimeistään paikalletulopäivänä ennen kello 12”. Aatelissäätö asettui valiokunnan jälkimmäisen vaihtoehdon kannalle ja esitti kokonaan uuden sanamuodon 10 §:lle. Tässä aatelissäädyn ehdotuksessa otettiin huomioon myös saman luvun 6 §, jossa määriteltiin, miten varattoman henkilön tuli menetellä muutoksenhaussa. Muut säädöt, papisto, porvaristo ja talonpojat hyväksyivät valiokunnan esityksen ja olivat esityksen jälkimmäisen vaihtoehdon kannalla. Yhteensovitusehdotuksessa huomautettiin, että kolmen säädyn yhtäpitävän mielipiteen nojalla olisi valiokunnan ehdotus hyväksyttävissä jälkimmäisen vaihtoehdon mukaisesti. Valiokunta huomautti kuitenkin, että kun nykyään hovioikeuden tulee tutkia keisarille osoitetun muutoksenhaun edellytykset, on vastaisuudessa näiden edellytysten tutkiminen siinä tapauksessa, että muutosta hakee 6 §:ssä tarkoitettu varaton henkilö, tarkoitus antaa oikeusministeriölle. Tämän vuoksi esitti valiokunta 10 §:lle uutta sanamuotoa. Tämä sanamuoto perustui lakivaliokunnan esittämän jälkimmäisen vaihtoehdon kannalle määräpäivän suhteen. Ehdotuksessa oli myös otettu huomioon menettely hovioikeudessa siinä tapauksessa, että muutosta haki 6 §:n tarkoittama varaton henkilö.

Viimeisenä kohtana yhteensovitusehdotuksessa oli keisarin esitys, jossa pyydettiin säätyjä kiinnittämään huomio siihen, että jos *nostorahan alentamiseen suostutaan* ja *asiakirja-aktien lunastusmaksu lopetetaan*, niin miten tämä olisi korvattava hovioikeuden jäsenille ja virkamiehille. Lakivaliokunta oli ehdottanut, että korvauksen antaminen hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille olisi kohtuullista joko palkankorotuksena taikka muulla sopivalla tavalla, mutta esitti suoritustavan jättämistä keisarin harkintaan. Aatelissäätö ei halunnut antaa lähempää lausuntoa tästä asiasta. Pappissäätö ja porvarissäätö hyväksyivät valiokunnan esityksen. Talonpoikaissäätö hyväksyi esityksen sikäli, kuin siinä oli kysymys aktien lunastusmaksuista, mutta ei korvausta nostorahan alentamisesta. Sääty perusteli tätä sillä, että menetys nostorahan alentamisesta olisi vähäinen. Valiokunta yhteensovitusehdotuksessaan katsoi, että kun kolme säätyä oli antanut lausuntonsa armollisesta esityksestä, niin talonpoikaissäädystä ilmennyt epätietoisuus siitä, oliko hovioikeuden jäsenille aiheutunut ansion menetystä ja missä määrin, ei ollut

edellytyksenä lausunnon antamiselle. Sen johdosta valiokunta jätti aateliston sekä talonpoikaissäädyn harkittavaksi, voisivatko nämä yhtyä pappissäädyn ja porvarissäädyn asiassa tekemiin päätöksiin.

Säädyt hyväksyivät yhteensovitus ehdotuksen kaikilta osiltaan keskustelematta.³⁰³

7. Säätyjen vastaus esitykseen.³⁰⁴

Säätyjen hyväksyttyä edellä olevan mukaisesti myös yhteensovitus ehdotuksen olivat säädyt valmiit antamaan vastauksensa keisarin valtiopäiväesitykseen n:o 21. Vastaus oli päivätty 29.5.1867 ja kuten odottaa sopiikin oli vastaus perusteellinen ja siinä käytiin läpi esitys kohta kohdalta. Vastauksessa tuotiin aluksi esiin ne kohdat, joihin armollinen esitys perustui. Tämän mukaan esityksen tarkoituksena oli tuoda yhtenäisyyttä oikeudenkäyntijärjestykseen ja enemmän nopeutta lainkäyttöön sekä muuten karsia tätä koskevasta lainsäädännöstä sellaiset määräykset ja säännökset, joilla ei ollut havaittu olevan todellista hyötyä ja merkitystä hyvälle ja tarkoituksenmukaiselle oikeudenhoidolle. Säädyt huomauttivat, että ne perusteet, jotka puoltavat kysymyksessä olevien tuomioistuimien lakkauttamista, ovat myös säätyjen käsityksen mukaan niin painavat, että ne seikat, joilla mahdollisesti pyritään mitätöimään näiden painoa, vaikuttavat näiden suhteen todella mitättömiltä. Tuntematonta ei tosin ole, huomautettiin säätyjen taholta, että tällainen perusteellinen muutos ei voi tapahtua ilman vaikeuksia. Nämä vaikeudet, joista varteenotettavin on hovioikeuksien työmäärien lisääntyminen, menettävät kuitenkin merkityksensä, kun otetaan huomioon muutoksen aikaansaama oikeudenkäytön nopeutuminen sekä muutoksen mukanaan tuoma yhtenäisyys ja varmuus tuomioistuinmenettelyssä, joka merkitsee hyvää oikeudenkäyntijärjestyä. Vakuuttuneena siitä, että maan hallitus ei jätä ottamatta huomioon, aiheuttaisiko odotettavissa oleva hovioikeuksien työmäärien lisäys hovioikeuksien lukumäärän lisäämisen vaiko niiden muuttaminen sopivammalle paikkakunnalle, ovat säädyt sen vuoksi yksimielisesti hyväksyneet kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkaamisen.³⁰⁵

Säädyt hyväksyivät sellaisinaan momentit 1,3 ja 6 mutta tekivät muutoksia 2. momenttiin. Nämä muutokset tarkoittivat selityksen saamista hovioikeudelta oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 11 §:n nojalla laamanninoikeuden aikaisemmin antamiin lainvoiman saaneisiin tuomioihin, kuten edellä on jo selostettu. Viidenteen

³⁰³ Riddar och Adeln, Landtdagen 1867 3, 482-483, Presteståndet, Landtdagen 1867, 818, Borgarståndet, Landtdagen 1867, 673 ja Talonpoikaissääty, Valtiopäivät 1867, 814.

³⁰⁴ Nådiga Propositioner å Landtdagen 1867, 1026-1059 sekä KA: STO KD 217/16a 1868, kotelo Ea 2952.

³⁰⁵ Vuoden 1867 valtiopäivillä oli tehty hovioikeuksia koskevia aloitteita porvaris- ja talonpoikaissäädyissä. Porvarissäädyssä raatimies F.R.Ehnberg teki anomuksen uuden hovioikeuden perustamisesta Kuopioon ja kaupunginvouti A.Petrelus anomuksen Viipurin hovioikeuden siirtämisestä Savonlinnaan, joka olisi keskellä hovioikeuden tuomiopiiriä ja jota sopivampaa sijaintipaikkaa hänen käsityksensä mukaan ei ollut olemassa. Neljännen hovioikeuden perustamista Petrelius piti tarpeettomana, koska Ruotsissakin tultiin toimeen kolmella hovioikeudella. Talonpoikaissäädyssä talollinen A. Taskinen puolestaan ehdotti Viipurin hovioikeuden siirtämistä Mikkeliin tai Savonlinnaan. Taskisen aloite hylättiin valiokuntaan lähettämättä. Kaksi muuta aloitetta lähetettiin porvarissäädyn yksityiseen valitusvaliokuntaan. Valiokunnan esityksen mukaisesti sääty kuitenkin hylkäsi molemmat anomukset. Ks. Borgarståndet Landtdagen 1867, 80,95-96. sekä Talonpoikaissääty Valtiopäivät 1867, 71-72.

momenttiin säädyt hyväksyivät lauseen, jonka mukaan riidoissa verotilan halkomisesta on voimassa, mitä riita-asioiden oikeudenkäynnistä on yleisesti voimassa.

Säätyjen vastauksessa siirryttiin tämän jälkeen käsittelemään niitä muutoksia, joita esityksessä oli ehdotettu oikeudenkäymiskaareen. Nämä muutokset, jotka johtuivat kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisesta ja osaksi muista siihen kuuluvista muutoksista, olivat omiaan poistamaan tähän asti oikeudenkäyntijärjestyksessä voimassa olleita todellisia puutteita ja epämääräisyyksiä. Säädyt huomauttivat kuitenkin, että he eivät olleet voineet hyväksyä kaikkia ehdotettuja muutoksia sellaisinaan. Määrättyjen tuomioistuimien organisaatioon esitettyjä muutoksia säädyt eivät myöskään ole halunneet vastustaa.

Vastauskirjelmässä käytiin läpi kaikki ne oikeudenkäymiskaaren muutosesitykset, jotka sisältyivät valtiopäiväesityksen 4. momenttiin ja jotka säädyt edellä kerrotuin tavoin olivat kukin kohdallaan käsitelleet ja tehneet päätöksensä ja joista siinä tapauksessa, että säätypäätöstä ei saatu aikaan, oli laadittu sittemmin hyväksytty yhteensovitus ehdotus. Tämän vuoksi kirjelmää ei enemmälti selosteta tältä osin.³⁰⁶

Säädyt vastasivat myös kirjelmässään keisarin pyytämään lausuntoon *laamanninkärjäkappojen vastaisesta käytöstä* laamanninoikeuksien lakkauttamisen jälkeen. Säädyt huomauttivat, että niistä aika ajoin laadituista asetuksista olivat säädyt voineet havaita, että ne rahvaan suorittamat kärjäkapat, jotka Suomessa käsittävät tuomarin palkkauksen, ovat käsittäneet neljä kappaa viljaa kultakin savulta ja ovat alunperin tarkoitettut tuomarin ja lautakunnan ylöspitoon kärjillä. Näistä kärjäkapoista on myöhemmin annettu osa laamannille. Tämän vuoksi säädyt katsoivat, että laamannien osan kärjäkapoista tullessa vapaiksi olisi ne lyhentämättöminä käytettävä lisäämään kihlakunnantuomarien palkkausta. Tämä tarkoittaa palaamista niihin olosuhteisiin, jotka aikaisemmin olivat vallinneet ja jonka ei voi katsoa olevan ristiriidassa hallituksen esityksessä viitattuun vuoden 1772 hallitusmuodon 15 §:ään. Säädyt pitivät kyseenalaisena, olisiko kuninkaallista asetusta heinäkuun 6 päivältä 1720 kärjäkappojen jaosta kihlakunnantuomarin ja lautakunnan kesken sovellettava myös täällä. Tämän vuoksi säädyt katsoivat, että kysymyksessä olevat kärjäkapat olisi lyhentämättöminä käytettävä kihlakunnantuomarien palkkaukseen.³⁰⁷

Säädyt huomauttivat, että he eivät ole voineet tässä kohdin olla ottamatta huomioon, missä määrin oikeudenhoidon välttämätön parantaminen voidaan kytkeä kärjäkappojen luovuttamiseen maan kihlakunnantuomareille. Säätyjen käsityksen mukaan varsinaisten vuotuisten käräjien lisääminen olisi yksi keino tämän päämäärän saavuttamiseksi. Kuitenkin ainoa keino saattaa oikeudenhoito maaseudulla sellaiseksi, jollaisen sen pitäisi olla, olisi saattaa tuomioistuimet vakinaisiksi ja että näissä toimisi kihlakunnantuomarin lisäksi toinen

³⁰⁶ Säätyjen vastauskirjelmä tältä osin oli laadittu samaan muotoon ja noudatettu samaa järjestystä kuin valtiopäiväesityksessä. Ks. tästä lähemmin Nådiga Propositioner å Landtdagen 1867, 1041-1050.

³⁰⁷ Hans Kejserliga Majestäts nådiga propositioner II å landtdagen 1867, 1050-1051.

henkilö.³⁰⁸ Tällöin tulisi kuitenkin ottaa huomioon sen vaatimat taloudelliset kustannukset ja säädyt katsoivatkin, että nämä nykyoloissa ylittäisivät maan voimavarat. Kuitenkin voidaan tähän suuntaan ottaa suuri askel lisäämällä käräjien vuotuista määrää.³⁰⁹

Säädyt lausuivat edelleen, että aikaa on kulunut siitä, kun kihlakunnanoikeudet oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n mukaisesti pitivät kolmet käräjät vuosittain ainakin osassa maata. Kuitenkin jo kauan sitten on tämä käytäntö lakannut ja käräjiä on pidetty vain kahdesti vuodessa. Tilanne on kuitenkin jo muuttunut, sillä nykyään monessa tuomiokunnassa toimitetaan vuosittain kolmet varsinaiset käräjät ilman muita vaikeuksia kuin se, että käräjät aiheuttavat tuomarille ylimääräisiä kustannuksia. Missä taas juttujen ja kärjäkuntien lukumäärä estää käräjien lisäämisen voidaan tämä välttää pienentämällä tuomiopiiriä. Tuomiokuntien suurimittainen jakaminen toimitettiin vuonna 1862, mutta se on vielä osittain panematta täytäntöön. Säätyjen käsityksen mukaan tämä tuomiokuntien jakamisen loppuunsaattaminen ja uuden jaon toimittaminen niiden tuomiokuntien osalta, joissa tällainen jakaminen on tarpeen käräjien lisäämiseksi, auttaisi useampien käräjien saamista ja palkankorotus olisi samalla korvaus lisääntyneistä kuluista. Hallituksen esitystä kärjäkappojen luovuttamisesta kihlakunnantuomareille ovat säädyt tämän vuoksi katsoneet voivansa tukea vain siinä tapauksessa, että käräjien lukumäärä tuomiokunnissa nostetaan kolmeksi vuodessa ja että kärjäkapoista ei myöhemminkään sovita kihlakunnantuomarin ja lautakunnan välillä.

Säädyt katsoivat lisäksi, että koska tuomiokuntien uudelleen järjestelyjä ei voida toimittaa lähitulevaisuudessa ja koska nykyisille vakinaisille laamanneille pitää myös taata heidän osuutensa kärjäkapoista eikä tarkempia määräyksiä vielä voida antaa asiasta, ovat säädyt päättäneet jättää keisarin harkintaan paitsi kaikkien tarvittavien toimenpiteiden tekemisen myös huolehtimisen ja kantamisen niiden kärjäkappojen osalta, joita ei voida heti luovuttaa kihlakunnantuomareille. Siinä tapauksessa, että toimitettavien järjestelyjen aikana käyttämättömiä kärjäkappoja kertyy odottavat säädyt esitystä niiden käytöstä.³¹⁰

Hallituksen pyytämään lausuntoon korvauksen suorittamisesta hovioikeuden jäsenille ja hovioikeuden virkamiehille noston alentamisesta ja asiakirja-aktien lunastusmaksujen lakkaamisesta, säädyt jättivät keisarin harkintaan, olisiko nämä korvattava jäsenille ja virkamiehille joko palkankorotuksin taikka muulla sopivalla tavalla.

Antaessaan lausunnon säädyille keisarin armollisesta esityksestä oli lakivaliokunta lisäksi halunnut muistuttaa säätyjä ”erinäisistä epäkohdista maan oikeuslaitoksessa”, niinkuin valiokunta asian luonnehti. Valiokunta tarkoitti tällä linnaoikeuksia, poliisikamareille ja järjestysoikeuksille kuuluvaa tuomiovaltaa sekä kuvernöörien tuomiovaltaa kruununratsutiloja ja muita kruunun tiloja koskevissa riidoissa.

³⁰⁸ Säädyt viittasivat tällä aatelissäädystä Vapaaherra Wreden tekemään ehdotukseen vakinaisista tuomioistuimista maaseudulla, josta jo on kerrottu edellä aatelissäädyn kohdalla. Ks. Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 406.

³⁰⁹ Hans Kejserliga Majestäts nådiga propositioner II å landtdagen 1867, 1051.

³¹⁰ Hans Kejserliga Majestäts nådiga propositioner II, å landtdagen 1867, 1051-1053.

Säätyjen käsityksen mukaan nämä epäkohdat olivat sitä luokkaa, että ne eivät voineet kuulua hyvään oikeudenhoitoon ja että ne eivät perustuneet maan lakien tunnustamiin yleisiin oikeusperiaatteisiin. Tämän vuoksi säädyt yksimielisen päätöksen perusteella esittivät näiden epäkohtien pikaista poistamista.³¹¹

Säädyt perustelivat esitystään kunkin lakkautettavan instituution osalta samoin kuin lakivaliokunta. Kun nämä perustelut on jo edellä selostettu lakivaliokunnan esityksen kohdalla, ei niihin ole enää tässä puututtu.

Vastauksessaan säädyt pyysivät alamaisesti hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin, että linnaoikeudet lakkautettaisiin ja näiden tuomioistuimiin kuuluneet asiat määrättäisiin käsiteltäviksi yleisissä tuomioistuimissa, että poliisikamareille ja järjestysoikeuksille kuulunut tuomiovalta pienemmissä rikosasioissa poistettaisiin sekä että kuvernöörien tuomiovalta kruununratsutiloja ja muita kruununtiloja koskevissa riidoissa lakkautetaan ja nämä riidat siirretään yleisten tuomioistuinten käsiteltäviksi siten, kuin siviiliasioiden käsittelystä on yleisesti voimassa.

8. Senaatin lausunto säätyjen vastaukseen.

Säätyjen vastaus, joka oli päivätty 29.5.1867, otettiin käsittelyyn senaatin plenumissa joulukuun 9 päivänä 1867³¹² asiakirjojen oltua sitä ennen senaatin varapuheenjohtajan ja senaattoreiden luettavina. Senaatin istunnossa käytiin läpi säätyjen kirjelmä ja siihen liitetyt asiakirjat, joista havaittiin, että säädyt, jotka olivat yksimielisesti hyväksyneet kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyyntoikeuden lakkauttamisen, olivat tehneet asetusehdotukseen, hyväksyessään sen muutoin, erinäisiä muutoksia.

Kun senaatti tämän johdosta ryhtyi laatimaan päätöstään, tiedusteltiin senaatin jäseniltä, oliko heillä eriäviä mielipiteitä siitä, mitä säädyt olivat esittäneet asiassa. Tällöin puheenvuoron käytti ensimmäiseksi senaattori *Forsman*, joka lausui, ettei hän ollut omasta puolestaan havainnut sellaisia arveluttavuuksia säätyjen esittämässä asetuksessa, etteikö sitä voitaisi hyväksyä. Forsman halusi kuitenkin huomauttaa säätyjen vastauksessaan oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 17 §:n osalta ilmeisestikin epähuomiossa ainoastaan viitanneen esityksen sanamuotoon, jota ei näin ollen muutettaisi seurauksin, että nostoraha tässä lainkohdassa määritellään 192 markaksi. Säädyt olivat kuitenkin sanotun luvun muissa kohdissa luopuneet markka-sanasta ja korvanneet sen taalari-sanalla. Tämän vuoksi olisi myös 17 §:ssä mainittu rahamäärä määrättävä taalareina.

Forsman lausui vielä, että jos säätyjen ehdottama asetusta vahvistetaan senaatin tulisi tehdä keisarille esitys, hankittuaan sitä ennen tarpeelliset selvitykset, ei ainoastaan laamanninkäräjäkappojen käytöstä huomioonottaen tähän liittyvän säätyjen lausunnon, vaan myös korvauksista hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille. Lisäksi

³¹¹ Hans Kejslerliga Majestäts nådiga propositioner II, å landtdagen 1867, 1054.

³¹² KA, senaatin pöytäkirjat 1867, mf 40.

voitaisiin sallia senaatin vastaisuudessa ottaa harkittavakseen, mitä toimenpiteitä se katsoisi tarpeellisiksi esittää keisarille säätyjen edellä olevan lausunnon johdosta .

Senaattori *Johan Wilhelm Snellman* ilmoitti olevansa senaattori Forsmanin kanssa samaa mieltä kaikessa muussa paitsi siinä, että varsinaisten käräjien lukumäärä tulisi olla vuosittain kolme jokaisessa tuomiokunnassa ja että näissä sen vuoksi tulisi toimittaa tarpeellinen järjestely. Snellmanin mielestä tulisi jo nyt kääntyä keisarin puoleen esityksin, voitaisiinko kärjäkunnan asukkaiden toivomuksen mukaisesti taikka muuten havaittujen olosuhteiden perusteella useammassa tai osassa tuomiokuntaa taikka ainoastaan yksittäisessä tuomiokunnan kärjäkunnassa pitää kolmet varsinaiset käräjät oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n mukaisesti. Tällöin tulisi kuulla asiasta kaikkia tuomiokunnan asianomaisen kärjäkunnan asukkaita kihlakunnanoikeudessa sekä hankkia tuomarien, kuvernöörien ja hovioikeuksien lausunnot.

Äänestettäessä senaattorit *Palmén, vapaaherra von Born, Johan Wilhelm Snellman, von Knorring, Rotkirch, Antell, Knut Furuhjelm, Trapp, Wictor Furuhjelm, Bergbom, Clas Nordenheim, Cronstedt ja Indtrenius* yhtyivät kukin kohdallaan senaattori Forsmanin mielipiteeseen. Varapuheenjohtajista *vapaaherra af Schultén* yhtyi senaattori Johan Wilhelm Snellmanin mielipiteeseen *vapaaherra Nordenstamin* hyväksyessä senaattori Forsmanin mielipiteen.

Senaatin täysistunnon päätös oli siis edellä olevan mukaisesti laadittava senaattori Forsmanin ehdotuksen mukaisesti ja pöytäkirja siihen liitettyine säätyjen lausuntoineen ja senaatissa toimitettuine äänestyksineen lähetettävä keisarille.

9. Hallitsijan päätös säätyjen ehdotukseen. Asetus julkaistaan 27.4.1868.

Kun säätyjen vastaus siihen liitettyine senaatin lausuntoineen oli toimitettu hallitsijalle oli hän toimitetussa esittelyssä hyväksynyt ja vahvistanut ruotsinkielelle käännetyn ehdotuksen asetukseksi kämnerinoikeuksien, laamanninoikeuksien ja ritarisyynioikeuden lakkauttamiseksi sekä eräiden oikeudenkäymiskaaren lainkohtien ja eräiden tuomioistuinten organisaation muuttamiseksi tai kumoamiseksi ynnä oikeuttanut senaatin hallitsijan nimissä antamaan asetuksen. Tämän ohessa hallitsija oli oikeuttanut senaatin tekemään hallitsijalle esityksen, hankittuaan sitä ennen tarpeellisen selvityksen, sekä laamanninkärjäkappojen käytöstä ja miten se liittyisi säätyjen tässä asiassa antamaan lausuntoon, että kysymyksestä hovioikeuden jäsenille ja virkamiehille suoritettavasta korvauksesta nostorahan alentamisesta ja asiakirja-aktien lunastuksen lakkaamisesta. Lisäksi senaatin tuli myös vastaisuudessa ottaa lähempään tarkasteluun säätyjen muilta osin tekemät esitykset ja minkälaisiin toimenpiteisiin ne antoivat aiheen sekä ilmoittamaan niistäkin hallitsijalle.³¹³

Asian tullessa senaatin käsittelyyn huhtikuun 27 päivänä 1868 päätti senaatti julkaista hallitsijan vahvistaman edellä mainitun asetuksen tavallisessa järjestyksessä

³¹³ Valtiosihteerinviraston kirje Suomen kenraalikuvernöörille 2.4.1868.

³¹⁴ Lisäksi senaatti päätti vastaisuudessa ottaa esittelyyn senaatissa hallitsijan vahvistuksen mukana tulleen valtiosihteerinviraston kirjeessä mainittuja toimenpiteitä.

Mainittuna huhtikuun 27 päivänä oli senaatissa esitelty myös toinen Suomen valtiosihteerinvirastosta saapunut kirjelmä 14.4.1868. Kirjelmässä hallitsija määräsi senaatin antamaan lausunnon ritariston ja aatelin viime valtiopäivillä allekirjoittamasta kirjeestä, jossa sääty pyysi, että hallitsija antaisi seuraavilla valtiopäivillä säädyille esiteltäväksi anomuksen, joka tarkoitti kihlakunnanoikeuksien muuttamista pysyväisiksi tuomioistuimiksi maan tiheimmin asutuilla seuduilla. Tällöin tulisi mahdolliseksi suorittaa tuomiokuntien tuomiopiirien uudelleen järjestely kihlakunnantuomareille laamanninkäräjäkapoista suoritettavan palkanlisäyksen avulla.³¹⁵

Kun aatelissäädyn esityksestä vaadittiin myös senaatin lausunto otettiin asia esille senaatin täysistunnossa joulukuun 16 päivänä 1867, jolloin senaatti lausui ko. kysymyksen olevan mitä läheisimmässä yhteydessä laamanninkäräjäkappojen käytön kanssa ja ehdotti sen vuoksi, että asia tulisi siirtää siksi, kunnes laamanninkäräjäkappojen käytöstä oli saatu lopullinen ratkaisu. Sitten kun senaatin tämä päätös oli saanut myös hallitsijan hyväksymisen, siirtyi asian ratkaisu tuonemmaksi.³¹⁶

³¹⁴ Asetus julkaistiin asetuskokoelmassa 27.4.1868 numerolla 21. Kämnerin- ja laamanninoikeudet sekä ritarisyyntioikeudet lakkautettiin. 1.1.1869 alkaen. Tämän lisäksi muutettiin tai kumottiin edellä mainitut oikeudenkäymiskaaren, ulosottokaaren ja maakaaren säännökset. Kuriositeettina mainittakoon, että vielä tuolloin pidettiin voimassa oikeudenkäymiskaaren 32 luvun 3 §:n säännös, jonka mukaan kihlakunnanoikeuden tuomitsemista sakoista kihlakunnantuomari sai 1/3 osan sekä lautakunta ja kihlakunta kumpikin 1/3 osan. Raastuvanoikeudessa pormestari sai sakoista kaksinkertaisen osan raatimiehen suhteen. Vasta 19.12.1889 annetun uuden rikoslain voimaannpanoasetuksen 47 §:ssä määrättiin, että sakot ja uhkasakot menevät kruunulle.

³¹⁵ Edellä on jo käsitelty vapaaherra *Wreden* aatelissäädyn istunnossa tekemää ehdotusta vakinaisten kihlakunnanoikeuksien perustamisesta maan tiheimmin asutuille seuduille ja että niiden kokoonpanoon kuuluisi toinen oikeustieteellisen koulutuksen saanut henkilö. Sädyn yksityinen valitusvaliokunta puolsi aloitetta muuten, mutta ehdotti toisen jäsenen palkkaamisen jättämistä kustannussyistä tuonemmaksi. Asian ollessa esillä säädyn istunnossa 25.5.1867 lausuttiin julki myös esitystä vastustavia kantoja. Myönteinen kanta voitti kuitenkin äänin 15 puolesta 9 vastaan. Kun muita säätyjä oli pyydetty kannattamaan ehdotusta yhtyivät siihen pappis- ja porvarissäädyt, mutta talonpoikaissääty oli sitä vastaan. Tämän vuoksi yhteistä anomusta ei saatu aikaan. Aatelissääty antoi siitä kuitenkin oman aloitteen. Ks. Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 406, 476-490. Ks. myös Rauhala II 1821, 187, 264-266.

³¹⁶ 1870-luvulla käytiin senaatissa ja valtiopäivillä laamanninkäräjäkapoista mittava keskustelu. Senaatti laati v. 1872 valtiopäiville säädyille jätettävän selonteon laamanninkäräjäkappojen käytöstä. Tämän johdosta säädyt ilmoittivat pysyvänsä edellisten valtiopäivien kannalla käräjäkappojen käytössä eli ne oli käytettävä tuomarien palkkauksen lisäykseksi edellytyksin, että tuomioistuimet lisäsivät varsinaisten käräjien lukua. Asiaan ei kuitenkaan saatu ratkaisua näillä valtiopäivillä, ja asia tuli uudelleen esille v. 1877-78 valtiopäivillä. Asia oli ko. ajankohtana tiukasti sidoksissa kihlakunnanoikeuksien uudelleen järjestämiseen ja kun tähän yrityksistä huolimatta ei saatu ratkaisua kysymys laamanninkäräjäkappojen käytöstä jäi edelleen ratkaisematta. Laamanninkäräjäkapat kannettiin kuitenkin edelleen ja niistä muodostettiin erityinen rahasto, kunnes v. 1886 annetulla asetuksella niiden kantaminen lakkautettiin. Tämän jälkeen käräjäkapat maksettiin rahana, kunnes lailla 15.9.1923 käräjäjyvät niminen vero lakkautettiin. Ks. VSV 1868 nro 67, Valtiopäiväasiakirjat 1872 I, s. 336-348 ja Rauhala II 1921, 264-266.

10. Senaatin päätökset ritariston ja aatelin anomukseen pysyvästä tuomioistuimista sekä hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille suoritettavista korvauksista nostorahan alentamisesta ja lunastusmaksuista.

Kun senaatin edellä asettama varaus laamanninkärjäkappojen vastaisesta käytöstä oli saanut ratkaisunsa 27.4.1868 laamannioikeuksien lakkauttamisen myötä, otettiin asia uudelleen esille senaatin toukokuun 11 päivänä 1868 pitämässä täysistunnossa.³¹⁷ Senaatti päätti tällöin kehottaa kaikkia maan hovioikeuksia hankkimaan lausunnon ritariston ja aatelin anomuksesta kihlakunnantuomareilta ja kihlakunnanoikeuksien kärjäkuntien asukkailta sekä lähettämään näistä pöytäkirjanotteet oman lausuntonsa kera senaatille. Lisäksi pyydettiin lausunnot kaikilta maan kuvernööreiltä. Hovioikeuksien tuli lisäksi sisällyttää lausuntoonsa ehdotuksensa siitä, mitkä tuomiokunnat siinä tapauksessa, että niissä toimitettaisiin kolmet varsinaiset kärjät vuodessa, voisivat säilyttää nykyiset tuomiopiirinsä ja missä tuomiokunnissa olisi toimitettava tuomiopiirien järjestely. Näistä järjestelyistä lähetettäisiin myöhemmin tieto senaatin talousosastolle laamanninkärjäkappojen vastaista käyttöä varten.³¹⁸

Toinen asia, joka otettiin käsiteltäväksi senaatin toukokuun 11 päivänä 1868 pitämässä plenumissa oli kysymys hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille suoritettavista korvauksista. Kuten edellä on selostettu oli valtiopäiväesityksessä kiinnitetty huomiota siihen, että jos nostorahan alentamisesitykseen suostutaan ja muutoksenhaun yhteydessä luovutaan asiakirja-aktien lunastusmaksuista aiheutuu näistä tulojen menetystä hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille. Valtiopäivillä säädyt esittivät, että mainitut tulojen menetykset olisi korvattava valtion varoista joko palkanlisäyksenä tai muulla sopivalla tavalla. Korvausten suoritustapa jätettiin kuitenkin keisarin harkintaan.

Senaatti päätti ennen kuin se ryhtyi enempiin toimenpiteisiin asiassa kehottaa maan kaikkia hovioikeuksia antamaan senaatille selvitys siitä, kuinka suuri rahamäärä oli suurin piirtein viimeisten kymmenen vuoden aikana nostorahoina ja aktien

³¹⁷ KA: senaatin pöytäkirjat 1868 mf 41.

³¹⁸ Aatelissäädyn vakinaisia tuomioistuimia koskeva anomus synnytti varsin perusteellisen ja laajan selvittelyn, jonka kaikkiin yksityiskohtiin ei ole mahdollista perehtyä tämän tutkimuksen puitteissa. Erilaisten vaiheiden jälkeen päädyttiin v. 1873 arvovaltaisen komitean asettamiseen. Komiteaan kuului yksi jäsen kustakin hovioikeudesta ja kaksi tuomaria kunkin hovioikeuden toimialueelta. Komitea valmisti perusteellisesti ehdotukset tuomiokuntien uudelleen järjestämisestä ja selvitykset kärjäkapoista. Komitea ehdotti, että kihlakunnanoikeudet eräissä osissa maata muutettaisiin vakinaisiksi ja eräiden tuomiokuntien varsinaisten käräjien lukumäärää lisättäisiin. Lisäjäsenen asettamista tuomiokuntiin ei kuitenkaan kannatettu. Hallitus teki asiasta esityksen, joka otettiin v. 1877-78 valtiopäiville. Valtiopäiväkesittelyssä lakivaliokunta ehdotti vain käräjien lisäämistä. Aatelissäätö ja porvarissääty kannattivat esitystä, mutta pappissäätö ja talonpoikaissäätö vastustivat sitä. Vaikka säädyt pitivätkin uudistuksia tarpeellisina, niin ne tekivät esitykseen muutosesityksiä.. Tämän vuoksi hallitus katsoi, ettei se voinut vahvistaa säätyjen päätöstä. Asia raukesi näin ollen. Ks. KA: VSV 1879 nro 101, STO KD 217/16a 1868.

lunastusmaksuina kertynyt hovioikeuksiin ja miten niiden jakaminen oli suoritettu jäsenille ja virkamiehille.³¹⁹

VII Muita oikeudellisia uudistuksia.

Senaatti oli plenumissaan joulukuun 9 päivänä 1867 säätyjen vastaukseen antamassaan lausunnossa, hyväksyessään kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyyntoikeuden lakkauttamisen, samalla hyväksynyt myös säätyjen esittämän toivomuksen linnaoikeuksien lakkauttamisesta ja niille kuuluneiden asioiden siirtämisestä yleisiin tuomioistuimiin. Senaatti hyväksyi myös säätyjen toivomuksen sekä poliisikamareille, että järjestysoikeuksille vähäisissä rikosasioissa kuuluneen tuomiovallan ynnä kuvernööreillä kruununratsutiloja ja kruununtiloja koskevissa riitaisuuksissa olleen tuomiovallan lakkauttamisesta ja näiden asioiden siirtämisestä yleisten tuomioistuinten ratkaistaviksi.

Asian tullessa uudelleen esille senaatin täysistunnossa toukokuun 11 päivänä 1868 todettiin keisarin kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyyntoikeuden lakkauttamista koskevan päätöksensä yhteydessä lausuneen, että senaatin tuli ottaa käsiteltäväkseen myös muut säätyjen ehdotukset sekä hankittuaan tarpeelliset selvitykset, ilmoittamaan toimenpiteistään hallitsijalle. Kun hallitsija ei siis heti hyväksynyt muuta kuin kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyyntoikeuden lakkauttamisen ja tähän liittyvän lainsäädännön muuttamisen ja kumoamisen päätti senaatti ryhtyä toimenpiteisiin edellä mainittujen muiden instituutioiden lakkauttamiseksi.

1 .Linnaoikeuksien lakkauttaminen.

1.1. Kuvernöörien lausunnot.

Senaatin pyydettyä maan jokaiselta läänin kuvernööriltä lausunnot ilmoittivat nämä kannattavansa linnaoikeuksien³²⁰ lakkauttamista ja niille kuuluneiden asioiden siirtämistä yleisiin tuomioistuimiin.

Turun ja Porin läänin kuvernööri huomautti lisäksi, että koska Suomessa vielä olevia linnoja on nyttemmin sisustettu ja käytetty kaikenlaisiin tarkoituksiin ei niitä sen vuoksi voi enää verrata sellaisiin kruunun linnoihin, jotka perustettiin v. 1696 ja jotka kuuluivat linnaoikeuksien tuomiopiireihin. Linnaoikeuksien lakkauttaminen auttaa osaltaan myös yhtenäiseen oikeuskäytäntöön siirtymistä.

Uudenmaan läänin kuvernööri viittasi kirjeessään lakivaliokunnan perusteluihin, joissa huomautettiin, että ne ajat olivat jo jääneet kauaksi taakse, jotka olivat oikeuttaneet erikoistuomioistuinten perustamisen rikosasioissa. Vakiintunut usko

³¹⁹ Tässä senaatin 11.5.1868 pitämässä istunnossa oli siis kysymys siitä, kuinka suuri palkankorotus taikka muu korvaus oli suoritettava hovioikeuksien jäsenille ja virkamiehille, joten asiaan ei tämän tutkimuksen yhteydessä puututa tämän enempää.

³²⁰ Kaikki linnaoikeuksien lakkauttamista käsittelevät asiakirjat löytyvät aktista: KA STO Ea 2987.

maan yleisiin tuomioistuimiin oli aiheuttanut sen, että kansa suhtautui nurjamielisesti tilapäisesti kokoonpantuihin tuomioistuimiin. *Kuopion* läänin kuvernöörin mukaan asioiden käsittely yleisissä tuomioistuimissa oli nopeampaa. Tämän lisäksi linnaoikeuksien kokoonkutsuminen oli työlästä ja aiheutti aina mittavia toimenpiteitä.³²¹

Mikkelin läänin kuvernööri lausui, että ainoa peruste, joka tukee linnaoikeuksien säilyttämistä on vähäisempi oikeusasteiden luku.³²² Koska kuitenkin nykyään asioiden käsittely yleisissä tuomioistuimissa sujuu meillä viivytyksittä on tämäkin etu menettänyt merkityksensä. Hän oli *Kuopion* kuvernöörin kanssa samaa mieltä siitä, että asioiden joutuisalle käsittelylle linnaoikeuksissa on tuottanut vaikeuksia sen kokoonpanoon tarvittavan jäsenmäärän kutsuminen.

1.2. Prokuraattorin lausunto.

Plenumissaan lokakuun 6 päivänä 1868 päätti senaatti pyytää lausuntoa vielä prokuraattorilta. Lausunnossaan lokakuun 13 päivältä 1868 prokuraattori *Pehr Peterson* ilmoitti yhtyvän muiden viranomaisten asiassa jo antamiin lausuntoihin katsoen, ettei enää ollut olemassa edellytyksiä linnaoikeuksien säilyttämiseen. Hän huomautti vielä, että voimassa olevan sota-artiklan 14 luvun 10 §:n mukaan tulee linnaoikeuden käsitellä ja tuomita myös sellainen asia, joka muuten olisi tullut sotaoikeuden käsiteltäväksi. Tämä lainkohta tulisi muuttaa siinä tapauksessa, että linnaoikeudet lakkautetaan.

1.3. Asetus linnaoikeuksien lakkauttaminen 1.3.1869 alkaen.

Senaatin toimitettua asiakirjat hallitsijalle ilmoitti Pietarin valtiosihteerinvirasto kirjeellään joulukuun 20 päivältä 1868, että hallitsija oli suostunut senaatin anomukseen ja oikeuttanut senaatin antamaan asetuksen tavallisessa järjestyksessä ja samalla määräämään ajankohdan, jolloin linnaoikeudet lakkautetaan.

Senaatti antoi asetuksen linnaoikeuksien lakkauttamisesta tammikuun 14 päivänä 1869. Asetuksessa määrättiin, että linnanoikeudet lakkaavat maaliskuun 1 päivästä 1869 alkaen ja että linnaoikeuksiin kuuluneet asiat oli käsiteltävä maan yleisissä tuomioistuimissa.³²³

2. Poliisikamareiden ja järjestysoikeuksien tuomiovallan poistaminen vähäisissä rikosasioissa.

Senaatti päätti edellä mainitussa toukokuun 11 päivänä 1868 pitämässään istunnossa kehottaa Turun ja Viipurin hovioikeuksia vaatimaan asianomaisilta kuvernööreiltä

³²¹ Kuvernööri tarkoitti tällä linnaoikeuden kokoonpanoa, joka käsitti kaikkiaan 7 jäsentä, kuten jo edellä on huomautettu. Näiden kokoonkutsuminen oli tuottanut aina vaikeuksia. Puheenjohtajana linnaoikeuksissa oli kuvernööri sekä jäsenenä pormestari ja raatimiehiä.

³²² Tällä haluttiin viitata siihen, että linnaoikeuksien päätöksistä haettiin muutosta suoraan senaatin oikeusosastosta.

³²³ Senaatin täysistunto 14.1.1869, mf 42.

lausunnot Helsingin, Turun ja Viipurin poliisikamareille ja pienimpien kaupunkien järjestysoikeuksille vähäisissä rikosasioissa kuuluvan tuomiovallan poistamisesta sekä lähettämään nämä lausunnot oman lausuntonsa seuraamina senaatille.³²⁴

2.1. Kuvernöörien ja hovioikeuksien lausunnot.

Viipurin läänin kuvernööri ilmoitti kirjeessään 17.7.1868 kannattavansa ilman muuta poliisikamareiden tuomiovallan poistamista pienemmissä rikosasioissa ja näiden asioiden siirtämistä yleisen kaupunkioikeuden ratkaistaviksi. Järjestysoikeuksien tuomiovallan poistamisen osalta kuvernööri oli kuitenkin toista mieltä. Hänen mielestään järjestysoikeudet tulisi säilyttää siihen saakka, kunnes Sortavalan kaupunkiin on saatu muiden kaupunkien tavoin raastuvanoikeus ja maistraatti. Kuvernööri vastusti järjestysoikeuksien rikosasioiden siirtämistä kihlakunnanoikeuksien ratkaistaviksi myös sillä perusteella, että tämä selvästi hidastaisi asioiden käsittelyä. Kuvernööri pyysi lopuksi, että Sortavalaan kustannettaisiin raastuvanoikeus ja maistraatti ilmoittaen samalla alamaisesti, että hän oli turhaan hakenut Sortavalan kaupungin porvarisoikeuksia järjestysoikeudelta.

Viipurin hovioikeus lausunnossaan 9.10.1868 ilmoitti kannattavansa säätyjen esitystä poliisikamareiden tuomiovallan poistamisesta. Sitävastoin hovioikeus Viipurin läänin kuvernöörin tavoin vastusti Sortavalan järjestysoikeuden tuomiovallan poistamista. Tämä olisi hovioikeuden käsityksen mukaan mahdollista vasta sen jälkeen, kun kaupunkiin olisi perustettu raastuvanoikeus taikka kihlakunnanoikeus Sortavalan käräjäkunnan osalta olisi tehty vakinaiseksi. Hovioikeus ilmoitti vielä, että asian käsittelyssä ei ollut esitetty eriäviä mielipiteitä.

Uudenmaan läänin vt. kuvernööri lausunnossaan 15.9.1868 asettui vastustamaan tehtyä esitystä. Kun lakivaliokunta oli perustellut esitystään sillä, että turvallisuuspoliisin tehtävä on paljastaa ja tutkia rikokset mutta ei tuomita niitä ja että paikkakunnilla, jossa on vakinaiset tuomioistuimet, syytteenpano tapahtuu nopeammin tuomioistuinissa, huomautti kuvernööri, että nämä perusteet eivät ole niin merkityksellisiä, että niiden takia tulisi lopettaa yhteiskunnalle tärkeitä toimintoja. Tämän vuoksi ja viitaten hallitsijan v. 1861 Helsingin poliisilaitoksesta antamaan asetukseen kuvernööri lausui, että poliisikamari on siten organisoitu, että se kykenee varsinaisen tehtävänsä lisäksi toimittamaan myös nyt kysymyksessä olevia toimintoja. Kokemukset lisäksi osoittavat, että myös pienimmät rikosasiat voivat viipyä pitkään yleisissä tuomioistuinissa, mistä saattaa aiheutua moninaisia haittoja. Samat asiat ratkaistaan poliisikamarissa huomattavasti nopeammin eikä tästä tähän mennessä ole ilmaantunut minkäänlaista haittaa ainakaan Helsingin poliisikamarin osalta. Lisäksi poliisikamarin kokoonpano rikosasiaa käsiteltäessä on sellainen, päinvastoin kuin lakivaliokunta on väittänyt, että se täysin herättää saman luottamuksen kuin esimerkiksi maaseudun alioikeudet. Kun ottaa vielä huomioon, että poliisikamari niissä asioissa, joissa sillä on tuomio-oikeus, on ainoastaan ensimmäinen aste ja sen päätöksestä siis voidaan hakea muutosta, niin kuvernööri huomautti, ettei hän nähnyt mitään tärkeämpiä yhteiskunnallisia intressejä, joiden

³²⁴ Tähän liittyvät kaikki asiakirjat aktissa KA STO Ea 2990 1869.

vuoksi poliisikamarin tuomiovalta olisi poistettava tai sitä vähennettävä. Mikäli poliisikamarin kokoonpano sen toimiessa tuomioistuimena on sama kuin Helsingissä, niin sillä vain nopeutetaan asioiden käsittelyä, jonka edut ovat ilmeisiä.

Turun ja Porin läänin kuvernööri lausunnossaan lokakuun 1 päivältä 1868 ei ollut valmis kokonaan poistamaan poliisikamareiden tuomiovaltaa. Kuvernööri huomautti, että poliisikamareille annettu tuomiovalta sopii huonosti yhteen vuoden 1772 hallitusmuodon ja vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirjan säännösten kanssa. Tämän lisäksi poliisimestarin epävarma asema ei ole omiaan antamaan luottamusta tälle instituutiolle tuomioistuimena. Kuvernöörin mielestä oli lisäksi epä johdonmukaista, että viranomaisella, jonka tehtävänä oli paljastaa ja ehkäistä kaikenlaisia rikoksia ja väärinkäytöksiä, oli myös oikeus toimia samoissa asioissa tuomarina määrättyissä tapauksissa. Jos kuitenkin on olemassa rikkomuksia kuten esim. juopottelu, sapattirikokset, kiroilu ja meluaminen kadulla, joiden tuomitseminen sopii paremmin yleiselle tuomioistuimelle, niin on myös joukko pienempiä rikkomuksia, joita tapahtuu päivittäin ja jotka vaativat joutuisaa käsittelyä. Näiden saattaminen yleisiin tuomioistuihin yksityiskohtaisempaan käsittelyyn aiheuttaisi vain ajanhukkaa ja jatkuvaa niskoittelua järjestyssääntöjä vastaan. Tämän vuoksi kuvernööri ilmoitti olevansa sitä mieltä, että poliisikamareiden tuomiovalta hyvän järjestyksen vuoksi tulisi säilyttää ainakin, mikäli on kysymys pienemmistä politiarikkomuksista, jotka olisi annettavassa asetuksessa tarkasti määriteltävä.

Turun hovioikeus käsitteli asiaa plenumissaan, jossa hovioikeudella oli käytettävissään Uudenmaan sekä Turun ja Porin läänien kuvernöörien antamat lausunnot. Istunnosta laadittu pöytäkirja liitettiin marraskuun 10 päivänä 1868 annetun lausunnon oheen. Hovioikeus lausui, että poliisikamareiden tuomiovalta perustui asetuksiin joulukuun 7 päivältä 1816, kesäkuun 7 päivältä 1836 ja toukokuun 6 päivältä 1861, joissa poliisikamareiden tuomiovalta oli määriteltä. Nämä säännökset koskivat etupäässä rikkomuksia yleistä järjestystä vastaan sekä palkollissäännön ja kestikievariasetuksen rikkomista. Kysymyksessä olivat näin ollen vain vähäisemmät rikkomukset. Sitä vastoin yleisen rikoslain sääntelemät rikokset ovat yleisen tuomioistuimen tuomittavat ja poliisikamareiden toimivalta näiden osalta on epäroimattä poistettava.³²⁵

Tämän vuoksi ja kun suostuminen säätyjen tekemään ehdotukseen johtaisi lainkäytön yhtenäisyyteen ja oikeudenmukaisuuden edistämiseen, jotka ovat kaiken lainkäytön perusta, hovioikeus katsoi, että säätyjen tekemään esitykseen voidaan suostua. Täten myöskin välttyttäisiin siltä nykyään vallitsevalta epä johdonmukaisuudelta, että vaikka hallitsija on eristänyt keisarin käskynhaltijan kaikkinaisesta tuomarintoimesta, niin hän toimii kuitenkin tutkintotuomarina toisessa asteessa. Hovioikeus huomautti lisäksi, että varsinaiset poliisiasiat käsittävät käskyjen ja määräysten rikkomisia,

³²⁵ Hovioikeus viittasi lausunnossaan *politia – säädöksiin*, joita ei vielä ollut otettu vuoden 1734 lakiin. Hovioikeus erotti lausunnossaan nämä yleisen rikoslain säätämistä rangaistuksista. *Heikki Pihlajamäki* huomauttaa, että autonomiamme alkuaikoina, valtiopäivättömänä aikana, suuriruhtinaskuntamme poliittisen eliitin senaatin ongelmana ei ollut se, että valtiopäivien suostumusta edellyttäneitä lakeja ei voitu säätää. Oikeudellisina instrumentteina olivat keisarin antamat säädökset, joista suurin osa voitiin luetella politiasäädöksiksi. Ks. Pihlajamäki, Lakimies 1999/4.

jotka hallinnollinen viranomainen on antanut sellaisia olosuhteita varten, joissa yleinen tai yksityinen etu voi tulla loukatuksi ja joita tämän vuoksi ei voi verrata toisiin rikosasioihin. Mitään vahinkoa siitä, että näitä asioita hoitavat hallinnolliset viranomaiset ei liene havaittu ja tuskin tullaan tulevaisuudessakaan havaitsemaan, koska poliisisäännökset ovat yksinkertaiset ja selvät sekä rangaistussäännökset kiinteästi määrättyjä eikä niissä näin ollen tule kysymykseen rangaistuksen määrääminen syyllisyysasteen mukaan.

2.2. Prokuraattorin lausunto.

Saatuaan pyytämänsä edellä mainitut lausunnot päätti senaatti vielä istunnossaan joulukuun 21 päivänä 1868 pyytää asiassa lausunnon prokuraattorilta, jolle tämän vuoksi toimitettiin kaikki asiassa kertyneet asiakirjat.

Prokuraattori *Pehr Peterson* antoi laajan lausuntonsa 14 päivänä tammikuuta 1869. Kun eräissä lausunnoissa oli viitattu v. 1772 hallitusmuotoon ja yhdistys- ja vakuuskirjaan vuodelta 1789, niin prokuraattori huomautti, että hänen käsityksensä mukaan tähän ei ole ollut pätevää syytä. Ne tuomiovallalla varustetut komissiot ja valtuuskunnat, joista hallitusmuodossa puhutaan, olivat menneinä aikoina tarkoitettua määrättyä tehtävää varten. Tämän jälkeen nämä instituutiot, sitten kun tehtävä oli suoritettu, olivat lakanneet vaikuttamasta. Lisäksi se tarkoin rajattu tuomiovalta, joka Suomessa on uskottu poliisikamareille ja järjestysvoimille, on tuskin vertailukelpoinen edellä mainittujen komissioiden toimivallan kanssa.

Peterson jatkoi, että Suomen vielä ollessa Ruotsin yhteydessä perustettiin poliisikamarit valtakunnan pääkaupunkiin Tukholmaan ennen kuin hallitusmuodon antamisesta oli kulunut tuskin neljää vuotta sekä myöhemmin yhdistys- ja vakuuskirjan antamisen jälkeen v. 1807 Göteborgiin. Lisäksi perustettiin useisiin kaupunkeihin järjestysvoimat. Täten perustetuille poliisikamareille ja järjestysvoimille annettiin heti tuomiovalta kaikenlaisissa asioissa.

Niihin perustuslaillisen legaliteetin näkökohtiin, joita on esitetty ko. tuomio-oikeutta vastaan, kuuluu myös poliisikamareiden kokoonpano, joka ei vastaisi sitä luottamusta, joka vaaditaan tuomaritoimen harjoittamisessa. Kahdessa launnossa huomautetaan, ettei puheenjohtajalta vaadita lainoppineisuutta ja hänet voidaan erottaa toimestaan ilman laillista tutkimusta, joka ei vastaa perustuslain vaatimuksia. Kuitenkin jo Suomen ollessa Ruotsin yhteydessä oli asiantila sama ainakin Tukholman poliisimestarin suhteen, josta helmikuun 13 päivänä 1776 annetussa perustamisasiakirjassa nimenomaan mainittiin, että hänen toimensa oli katsottava samanlaiseksi kuin hallitusmuodossa lueteltujen luottamusvirkojen, joten se jo alusta alkaen muodostettiin pysyväksi. Missään ei myöskään määrätty, että hänen olisi tullut harjoittaa akateemisia opintoja ja esittää todistus oikeustieteellisistä tiedoista. Sanotunlaisia taitoja ei myöskään vaadittu osaan kaupunkeja asetetuilta järjestysmiehiltä.

Launnoissa on käsiteltävät asiat pyritty jakamaan kahteen ryhmään, nimittäin 1) erinäisiin poliisikamareiden ohjeissa osoitettuihin varsinaisiin rikoslainsäädännön tarkoittamiin asioihin sekä 2) asioihin, jotka etupäässä tarkoittavat hyvän

järjestyksen, puhtauden ja rauhan säilyttämistä ko. kaupungeissa. Jos on käsiteltävissä säätyjen tarkoittaneen, että ainoastaan rikosasiat eivät kuulu poliisikamareiden käsiteltäviin, niin säädyt näyttävät tarkoittaneen, että myöskään edellä 2) kohdassa mainitut asiat eivät kuuluisi niihin asioihin, joita poliisikamareiden tulisi tuomita. Omana mielipiteenään Peterson lausui, että rikosasioiden tuomitseminen poliisikamareissa tulisi voida ilman tuntuvia haittoja rajoittaa määrättyihin asioihin, joista tulisi säätää yleisessä asetuskokoelmassa niin yksityiskohtaisesti kuin se vain olisi mahdollista. Hän kuitenkin puolsi 2) kohdassa tarkoitettujen asioiden jättämistä poliisikamareiden tuomittaviksi. Perusteluinaan hän viittasi edellä oleviin lausuntoihin.

Prokuraattori katsoi, että niin kauan kuin Sortavalan kaupungissa ei ollut muuta vakinaista tuomioistuinta kuin järjestysoikeus tämän tuomioistuimen kompetenssin vähentäminen ei tullut kysymykseen. Mikäli kaupunkilaiset haluaisivat perustaa kaupunkiin raastuvanoikeuden, niin tätä ei tulaisi vastustamaan.³²⁶

2.3. Senaatti julkaisee asetuksen poliisikamareiden tuomiovallan kumoamisesta

Senaatin toimitettua asiakirjat hallitsijalle saapui Pietarista valtiosihteerinvirastosta kenraalikuvernöörille osoitettu kirje heinäkuun 11 päivästä 1869, jossa hallitsijan ilmoitettiin suostuneen poliisikamareiden tuomiovallan kumoamiseen. Kirjeessä annettiin senaatille lupa julkaista asetus sekä määrätä ajankohta, jolloin poliisikamareiden tuomiovalta oli lakkaava. Sikäli kuin ehdotus koski järjestysoikeuden tuomiovallan kumoamista anomukseen ei suostuttu. Senaatti päätti ilmoittaa valtakunnan Virallisessa lehdessä, että hallitsija ei ollut suostunut järjestysoikeuden tuomiovallan poistamiseen.³²⁷

Elokuun 4 päivänä 1869 julkaistiin asetus n:o 19, joka tuli voimaan tammikuun 1 päivästä 1870 alkaen. Asetuksella poistettiin poliisikamareiden tuomiovalta asioissa, jotka koskivat kiroilua ja melskettä kaduilla tai muilla julkisilla paikoilla sekä sapatin rikkomista ynnä juopumusta ja juoppoutta. Nämä asiat määrättiin käsiteltäviksi raastuvanoikeuksissa.³²⁸

2.4. Yhteenveto.

Prokuraattori viittasi lausunnossaan säätyihin, joista kuitenkin ainoastaan aatelissääty oli ottanut lähemmin kantaa poliisikamareiden tuomiovallan lakkauttamiseen. Muut säädyt olivat hyväksyneet sellaisenaan lakivaliokunnan toivomuksen tuomiovallan lakkauttamisesta. Aatelissäädysäkin vain von Bonsdorf ja vapaaherra von Born olivat olleet sitä mieltä, että määrätynlainen tuomiovalta voidaan säilyttää poliisikamareilla.

³²⁶ Suomen ainoa järjestysoikeus ko. aikana toimi Sortavalassa vuosina 1819-1877.

³²⁷ Asiaa käsiteltiin senaatin täysistunnossa 4.8.1869. Ks. KA :täysistuntopöytäkirjat mf 42 Sen.

³²⁸ Ks. Rauhala 1921, 187 ja Tuominen 1981, 486.

Senaatin pyytämät lausunnon antajat olivat myös erimielisiä. Viipurin hovioikeus ilmoitti yksimielisenä päätöksensä asiaa sen tarkemmin perustelematta, että se kannatti säätyjen tekemää esitystä poliisikamareiden tuomiovallan lakkauttamisesta. Samaa mieltä oli myös saman läänin kuvernööri. Uudenmaan läänissä ja Turun ja Porin läänissä sekä Turun hovioikeudessa oltiin asiasta kuitenkin toista mieltä.

Uudenmaan läänin kuvernööri ei ollut nähnyt mitään syytä vähentää tai poistaa poliisikamareiden tuomiovaltaa. Turun ja Porin läänin kuvernööri taas oli sitä mieltä, ettei ollut syytä kokonaan poistaa poliisikamareiden tuomiovaltaa, joka voitaisiin säilyttää poliisikamareilla pienempien rikkomusten osalta.

Turun hovioikeus samoin kuin prokuraattorikin oli sitä mieltä, että yleisen rikoslain säätelemät rikokset ovat yleisen tuomioistuimen tuomittavat ja poliisikamareiden tuomiovalta niiden osalta on poistettava. Sitä vastoin vähäisempien rikosten kuten rikkomukset yleistä järjestystä vastaan sekä palkollissäännön ja kestikievariasetuksen rikkomista koskevat asiat voidaan jättää poliisikamareiden tuomittaviksi.³²⁹

Poliisikamareiden tuomiovaltaa rajoitettiin asetuksessa kerrotuin tavoin tammikuun 1 päivästä 1870 alkaen. Tuomiovalta poistettiin vain asetuksessa lueteltujen rikkomusten osalta ja poliisikamareiden tuomiovalta säilytettiin vielä muiden järjestysrikkomusten osalta. Seuraavan kerran poliisikamareiden tuomiovaltaa rajoitettiin yleisen rikoslain voimaantullessa tammikuun 1 päivänä 1891.³³⁰ Poliisikamareilta poistettiin kaikkinaisen tuomiovalta kolmella joulukuun 15 päivänä 1897 annetuilla Helsingin kaupungin poliisilaitosta sekä Turun ja Viipurin poliisikamareita koskevilla asetuksilla. Kussakin asetuksessa sanottiin: ”poliisimestari älköön puuttuko tuomarinvirkaan.” Nämä erilliset asetukset korvasi v.1903 annettu yhteinen asetusta poliisikamareista.

Poliisikamarit ratkaisivat vuosittain tuomioistuimina huomattavan määrän erilaisia vähäisempiä rikoksia. Prokuraattorin toimintakertomuksiin liittyvistä taulukoista käy ilmi, että Helsingin, Turun ja Viipurin poliisikamarit ratkaisivat rikosjuttuja seuraavasti:³³¹

v 1868	Helsinki	726	Turku	435	Viipuri	687
v 1869	”	588	”	435	”	130
v 1870	”	539	”	286	”	129
v 1871	”	501	”	304	”	126
v 1872	”	505	”	393	”	133

³²⁹ Miten sitten poliisirangaistus eroaa rikosoikeudellisesta rangaistuksesta? *Von Lisztin* mukaan poliisirangaistus ei eroa rikosoikeudellisesta rangaistuksesta eikä kriminaalirikoksen ja hallintopoliisirikoksen käsittelyssä ole mitään eroa. Näiden yhtäläisyys rajoittuu kuitenkin muodollisiin rikoksen edellytyksiin. Sitä vastoin kriminaalisen vääryyden ja kriminaalisen syyllisyyden aineellinen ydin puuttuu täysin. hallintorikosoikeudellisista teoista. Tämän vuoksi hallintorikosoikeuden erottaminen kriminaalirikosoikeudesta on tärkeä lainsäädännöllinen tehtävä. Ks. lähemmin von Liszt-Salovaara 1947, 37,155.

³³⁰ Ståhlberg 1931, 86.

³³¹ KA, Senaatin prokuraattorin toimintakertomuksiin 1843-1890 liittyvät taulukot.

Yllä esitetystä tilastosta voidaan havaita, että 1.1.1870 voimaantullut poliisikamareiden tuomiovallan poistaminen vähäisten rikosten osalta ei paljoakaan vaikuttanut poliisikamareiden käsittelemien rikkomusten kokonaismäärään. Poliisikamarit ratkaisivat jatkuvasti melkoisen määrän vähäisiä rikos- ja järjestysasioita, jotka olivat poissa alioikeuksien käsittelylistoilta.

Kuten tunnettua siirrettiin meillä yleisistä tuomioistuimista tällaiset bagatellirikokset rangaistusmääräysmenettelyyn v. 1934. Tähän menettelyyn kuuluivat virallisen syytteen alaiset rikokset, joista ei ollut säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta ja menetetyksi vaadittavan omaisuuden arvo ei saanut olla enempää kuin 5000 mk. Rangaistusmääräysmenettelyn säätäminen perustui samoille näkökannoille, kuin poliisikamareiden tuomiovalta.

3. Kuvernöörien tuomiovallan poistaminen kruunutilojen keskinäisissä riitaisuuksissa.¹

3.1. Kuvernöörien ja hovioikeuksien lausunnot.

Senaatti päätti täysistunnossaan toukokuun 11 päivänä 1868² kehottaa maan kaikkia hovioikeuksia hankkimaan kuvernöörien lausunnot asiassa, joka koski kuvernöörien tuomiovallan poistamista kruununratsutiloja ja kruununluontoisia tiloja koskevissa riitaisuuksissa sekä lähettämään lausunnot oman lausuntonsa kera senaatille.

Seuraavassa käydään pääpiirteittäin läpi kuvernöörien ja hovioikeuksien senaatin pyynnöstä antamat lausunnot.

Mikkelin ja Viipurin läänien kuvernöörit vastustivat kuvernöörien tuomio-oikeuden siirtämistä yleisille oikeuksille. Mikkelin läänin kuvernööri perusteli lausuntoaan sillä, että kiinteän maaomaisuuden valvonta on jo vanhastaan kuulunut asianomaiselle maaherralle taikka nykyään kuvernöörille eikä tällaisen omaisuuden valvontaa ja hoitoa voida erottaa toisistaan ja luovuttaa eri viranomaisille. Kruunutiloihin liittyvien riitaisuuksien siirtäminen tuomioistuimille aiheuttaisi lisäksi valtiolle huomattavia kustannuksia.

Viipurin läänin kuvernööri suhtautui niinkään kriittisesti ehdotukseen. Hän huomautti, että jo kruunun ensimmäisten tilojen ilmestyttyä on niiden hoito määrätty hallinnollisille viranomaisille. Tällainen hoito oli käsittänyt kruunutilojen oikeudet tilojen siirron tai halkomisen yhteydessä, kysymyksen asukasoikeudesta asukkaan kuollessa, jolta ei jäänyt leskeä tai rintaperillistä, sekä harkinnan siitä, milloin kruununratsutilan tai kruunutilan asumisoikeus tai hallintaoikeus oli menetetty.

Kuvernöörin käsityksen mukaan viimeksi mainittu kysymys kuuluisivat yleisen alioikeuden ratkaistaviin asioihin. Kun kihlakunnanoikeudet kuitenkin eivät ole vakinaisia ja toimittavat vuosittain vain kaksi yleistä istuntoa, niin hänen mielestään nämä tuomioistuimet eivät kykene tarpeeksi joutuisasti käsittelemään tällaisia asioita. Tästä seuraisi, että ko. tilat voisivat autioitua ja kruunu jäisi ilman tuloja. Sen vuoksi kuvernööri ilmoitti vastustavansa esitettyä tuomiovallan poistamista kuvernööreiltä, joiden tulisi myös tulevaisuudessa käsitellä nämä asiat.

Kuopion läänin kuvernööri oli sitä mieltä, että kuvernööreille tulisi edelleen jättää oikeus ottaa kruunutilan asukas sekä erottaa hänet asukasoikeudesta huolimattoman hoidon ja maksujen laiminlyönnin johdosta. Jos nämä toimenpiteet luovutettaisiin yleisille tuomioistuimille johtaisi se asioiden käsittelyn merkittävään viivästymiseen ainakin niin kauan, kuin nämä tuomioistuimet ovat vain määräaikaisesti kokoontuvia. Kuvernööri oli kuitenkin sitä mieltä, että kruunutilojen keskeiset riitaisuudet maasta ja rajankäynnistä sekä kalavesistä ja myllyjen sijoituspaikoista voisi siirtää yleisten

¹ Asiakirja-akti, johon sisältyvät kaikki lausunnot KA: STO Ea 2951 1868. Ks. myös Rauhala 1921, 187 ja Tuominen 1981, 486.

² KA:Senaatin plenum pöytäkirjat, mf 41 Sen.

oikeuksien käsiteltäviin riita-asoiden käsittelystä annettujen säädösten mukaisesti. Tässä tilaisuudessa tulisi myös tuomarin ilmoituksesta kuulla asianomaista kuvernööriä.

Viipurin hovioikeus antoi lausuntonsa lokakuun 9 päivänä 1868. Hovioikeus lausui, että koska kruununratsutilojen riitaisuudet ja muutkin kruununtilojen riidat, jotka koskevat tiluksia, rajariitoja, kalavesiä ja myllynpaikkoja ovat luonteeltaan juridisia ja lisäksi muuten sellaisia, jotka voidaan haitatta käsitellä ja ratkaista yleisissä tuomioistuimissa, olisi näiden asioiden käsittely mitä pikimmin siirrettävä yleisiin tuomioistuihin. Hovioikeus kuitenkin katsoi kruununtiloja koskevilla riidoilla olevan erottamaton yhteys monenlaisiin kysymyksiin, lukuun ottamatta kuitenkin taloudellisia ja hallinnollisia asioita, ja ne voidaan tämän vuoksi vain vaivoin irrottaa ikivanhasta yhteydestään yhteiseen forumiin lääninhallitukseen. Tämän vuoksi hovioikeus esitti, ottaen vielä huomioon edellä mainittujen tilojen hallintoa ja hoitoa koskevan lainsäädännön sekä kihlakunnanoikeuksien nykyisen vain ajankohdittain tapahtuvan kokoontumisen, joka aiheuttaa tuntuva viivytystä näiden asioiden käsittelyssä, että kruununtiloja koskevien riitaisuuksien ratkaiseminen myös vastaisuudessa tulisi kuulua lääninhallituksille.

Hovioikeus oli liittänyt kirjelmänsä oheen myös istuntopöytäkirjan samalta päivältä, josta voitiin havaita, että päätös oli syntynyt äänestyksen perusteella. Päätökseksi tulleen mielipiteen oli esittänyt hovioikeudensihteeri *Söderhjelm* ja hänen mielipiteeseensä olivat yhtyneet kihlakunnantuomari *Mechelin*, asessorit *Forsman* ja *Björkstén* sekä hovioikeudenneuvokset *Alopæus* ja *Grotenfelt*. Myös hovioikeuden varapresidentti *Wärnhjelm* kannatti sihteerin esitystä. Kanneviskaali *Hornborg* oli sitä mieltä, että säätyjen esittämä toivomus olisi ollut hyväksyttävä.

Uudenmaan läänin ja *Turun ja Porin läänin kuvernöörit* lausunnoissaan vastustivat niinkään kuvernöörien tuomiovallan siirtämistä alioikeuksille Kumpikin kuvernööri huomautti myös siitä viivytyksestä ja lisäkustannuksista, jonka tuomiovallan siirtäminen kihlakunnanoikeuksiin aiheuttaisi.

Turun ja Porin läänin kuvernööri lausui vielä, että vain harvoin oli esiintynyt sellaisia kysymyksiä, joita voitiin pitää todellisina oikeusriitoina. Tällaiset kysymykset olivat johtuneet joko asianosaisten olosuhteista taikka käsiteltävänä olevan asiakirjan sisällöstä. Tällöin kuvernöörillä oli mahdollisuus lykätä asia yleiseen tuomioistuimeen.

Hämeen läänin kuvernööri huomautti, että koska kruununtilojen valvontaa ei voida ottaa pois kruunulta kuuluu valvonta samoin kuin huolenpito siitä, että tilalta ei puutu asukasta, sopivimmin kuvernöörille. Tällaiset toimenpiteet eivät ole siviilioikeudellisia vaan hallinnollisia. Tällaisten toimenpiteiden siirtäminen harvoin kokoontuville kihlakunnanoikeuksille aiheuttaisi vielä viivytystä asioiden käsittelyssä, joka nykyään tapahtuu lääninhallituksissa. Kuvernöörin käsityksen mukaan voitaisiin kruununtiloja koskevat riitaisuudet siirtää kihlakunnanoikeuksiin vain siltä osin, kuin ne koskevat parempaa oikeutta asukas-oikeuteen. Samoin oli kuvernööri sitä mieltä, että asiat, jotka koskevat asukas-oikeuden menettämistä huonon hoidon ja rappion vuoksi samoin kuin kruununtilojen keskinäisetkin riitaisuudet tilojen maista, olisi käsiteltävä siviiliasioina kihlakunnanoikeudessa.

Turun hovioikeus lausunnossaan marraskuun 10 päivältä 1868 lausui, että koska kruununtilan asukkaalle ja heidän jälkeläisilleen oli asukasoikeutta koskevien alkuperäisten säännösten lisäksi taattu vakaa asukasoikeus, olivat heitä koskeneet säännökset muuttuneet oleellisesti. Näitä määräyksiä ei voitu enää kuten aikaisemmin pitää taloudellisina säännöksinä vaan niitä koskevat asiat tuli käsitellä samoin kuin veromaata koskevat asiat yleisissä tuomioistuimissa. Tällä ei vaarannettaisi millään tavalla asianosaisen asemaa vaan käsittely vähentäisi haittoja ja tulisi halvemmaksi. Tämän vuoksi hovioikeus katsoi, että kaikki kruununratsutilojen ja muiden kruununtilojen asukas- ja hallintaoikeutta, uudisrakentamista, rappiohoitoa ja lähtöpäivää koskevat asiat sekä lisäksi asukasoikeuden menettämistä tai muuten lakkaamista kuin myöskin näiden tilojen keskinäisiä riitaisuuksia, tilojen halkomista ynnä tilojen syytinkiä koskevat asiat tulisi vastaisuudessa erottaa lääninhallituksilta ja siirtää ne yleisten tuomioistuinten ratkaistaviksi siinä järjestyksessä kuin riitaasioiden käsittelystä on säädetty.

Turun hovioikeus oli liittänyt oheen asian käsittelystä hovioikeudessa marraskuun 10 päivänä 1868 laaditun pöytäkirjan. Tästä kävi ilmi, että hovioikeuden antamaa lausuntoa olivat kannattaneet asian esitellyt varakanneviskaali *Idestam* sekä kanneviskaali *Trapp*, sihteerit *de la Chapelle*, asessorit *Gadolin*, *Wladimir Lönnblad*, *von Hellens*, *Ithimaeus* ja *Emil Lönnblad* sekä hovioikeudenneuvos *Adlerstjerna*.

Hovioikeudenneuvos *af Björksten* esitti eriävän mielipiteen lausuen, että koska kruununtilojen hoito ja valvonta todennäköisesti tulee pysymään kuten tähänkin asti kuvernööreillä aiheuttaa tämä siinä tapauksessa, että säätyjen toivomus toteutetaan, eripuraisuutta tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten kesken. Tämän vuoksi Björksten katsoi, että ainakin siihen saakka, kunnes kihlakunnanoikeudet muodostetaan vakinaisiksi tuomioistuimiksi, olisi kysymyksessä olevien kruununtilojen asema pysytettävä entisellään. Björksten ilmoitti, ettei hän voinut puoltaa säätyjen esitystä. Hänen mielipidettään kannattivat hovioikeudenneuvokset *Granfelt*, *Wahlberg* ja *Sundwall* sekä varapresidentti *Tihleman*.

Oulun läänin kuvernööri ilmoitti kannattavansa säätyjen ehdotusta *Vaasan läänin kuvernööri* kannatti asian siirtämistä tuomioistuimeen heti, kun syntyi riita asukasoikeudesta. Kuvernööri ilmoitti havainneensa, että tällainen toimenpide oli aina aiheuttanut lisäkustannuksia.

Vaasan hovioikeus antoi pyydetyn lausuntonsa lokakuun 29 päivänä 1868. Lausunnossaan hovioikeus ilmoitti yhtyvänsä Oulun ja Vaasan läänien kuvernöörien lausuntoihin sekä puoltavansa säätyjen tekemää esitystä kruununtilojen tuomiovallan siirtämisestä yleisille alioikeuksille. Hovioikeus ilmoitti vielä, ettei asian käsittelyssä ollut ilmennyt erimielisyyksiä.

3.2. Prokuraattorin lausunto.

Edellä mainittujen lausuntojen saavuttua senaattiin päätti senaatti istunnossaan tammikuun 25 päivänä 1869³ pyytää asiassa vielä prokuraattorin lausunnon, jossa tarkoituksessa lausunnot toimitettiin kirjeen mukana prokuraattorille.

Prokuraattori *Pehr Peterson* antoi asiassa perusteellisen lausuntonsa helmikuun 17 päivänä 1869. Peterson lausui, että vanhempina aikoina kruununtilojen asukkaita pidettiin tavallisina maalaisina ja kruununtiloja koskevat asiat katsottiin kuuluvan taloutta hoitaville viranomaisille. Yhdistys- ja vakuuskirja vuodelta 1789 antoi kuitenkin asukkaille pysyvän asumisoikeuden, kuten jo edellä eräissä lausunnoissa oli huomautettu. Tästä oli seurauksena, että asukasoikeutta koskevien riitojen ei enää katsottu kuuluvan taloudellisen lainsäädännön piiriin, vaan ne käsiteltiin yleisissä tuomioistuimissa. Samoin tuomioistuinten käsiteltäviin kuuluivat näiden tilojen halkomiset ja keskinäiset riitaisuudet.

Valtiolle kuului edelleenkin kruununtilojen omistusoikeus, joka ilmeni m.m. siitä, että asukasoikeus ei ulottunut pidemmälle kuin asukkaan lapsiin. Tästä taas seurasi välttämättä, että kruunun toimesta oli valvottava näiden tilojen käyttöä ja hallintaa. Petersonin käsityksen mukaan on tarkoituksenmukaista, että kuvernööri myös antaa sijoituskirjan kruununtilaan, koska sijoituskirjan antaja joutuu etsimään selvitystä monelta eri taholta. Kuvernöörin tulisi myös käsitellä kruununtilojen verolleostoa (skatteköp) koskevia asioita. Asukasoikeuden käsittelyssä voi ilmetä monenlaisia juridisia kysymyksiä, kuten lähempien tai kaukaisempien sukulaisuussuhteiden selvittäminen, perintöoikeus, toimeentulo ja esitettyjen sopimuksien sitovuus ym. Tällöin tulee kuvernöörin osoittaa asia yleisen tuomioistuimen ratkaistavaksi ja ottaa asia tuomioistuimen päätöksen jälkeen uudelleen käsiteltäväksi.

Prokuraattori ilmoitti lausuntonsa koskevan myös kruununratsutiloja ja kaikkia augmenttitiloja (aputiloja), jotka ovat kruununluontoisia. Petersonin mielestä oli omituista, vaikka hän ei halunnut siihen tällä kertaa lähemmin puuttua, että kuvernöörin päätöksestä kahden viimeksi mainitun tilan osalta haetaan muutosta hovioikeudesta ja lopuksi oikeusosastosta, kun muista kuvernöörin kruununtiloja koskevista päätöksistä haetaan muutosta suoraan senaatin talousosastosta.

Mitä tuli niihin riitaisuuksiin, jotka voivat aiheutua kruununtilojen haltijoiden kesken tiluksista ja muista etuuksista, yhtyi Peterson täysin säätyjen mielipiteeseen. Tällaiset asiat kuuluivat yleisten tuomioistuinten käsiteltäviin ja ratkaistaviin.

3.3. Yhteenveto.

Kun senaatti pyysi edellä mainitussa täysistunnossaan 11.5.1868 hovioikeuksia hankkimaan kuvernöörin lausunnot ja lähettämään ne senaatille oman lausuntonsa kera, oli pyynnössä viitattu säätyjen tästä tekemään esitykseen. Säädyt puolestaan

³ KA: Senaatin täysistuntopöytäkirjat mf 42 Sen.

olivat esittäneet, että kuvernöörien tuomiovalta kruununratsutilojen ja kruununtilojen riitaisuuksissa vastaisuudessa lakkautetaan ja siirretään yleisten tuomioistuimien käsiteltäviksi siinä järjestyksessä, kuin riita-asioissa on yleisesti voimassa.

Lausunnonantajat olivat näin ollen ajatelleet, että lausunto olisi annettava kaikista kruununtiloihin liittyvistä asioista, myös niistä, jotka olivat luonteeltaan selvästi hallinnollisia. Tämän vuoksi kuvernöörit yleensä vastustivat esitystä perustellen tätä pääasiassa sillä, että asiat tulisivat viipymään kihlakunnanoikeuksissa ja aiheuttaisivat näin asukkaille turhia kustannuksia. Tosin Kuopion läänin kuvernööri olisi ollut valmis siirtämään kruununtilojen keskinäiset riidat tiluksista, rajoista, myllynpaikoista ja kalavesistä yleisen oikeuden käsiteltäviksi. Myös Hämeen läänin kuvernööri olisi ollut valmis siirtämään tällaiset asiat kihlakunnanoikeuksiin.

Viipurin hovioikeus olisi niinikään ollut valmis siirtämään kruununtilojen keskinäiset riitaisuudet maasta ja rajankäynneistä sekä kalavesistä ja myllynpaikoista yleisten oikeuksien käsiteltäviksi, mutta esitti muilta osin kruununtilojen hoidon jättämistä kuvernööreille. Samaa mieltä oli myös Turun hovioikeus. Vaasan hovioikeus hyväksyi säätyjen tekemän pyynnön kruununtiloja koskevan tuomiovallan siirtämisestä yleisille oikeuksille. Prokuraattori Peterson ilmoitti täysin yhtyvänsä säätyjen pyyntöön siltä osin, kuin se koski kruununtilojen haltijoiden keskinäisten riitaisuuksien siirtämistä yleisiin oikeuksiin.

Kuten jäljempänä tullaan kertomaan muutti senaatti mielipidettään lausuntojen saavuttua. Senaatti esitti hallitsijalle, että kuvernöörien tuomiovalta lakkautettaisiin ainoastaan siltä osin, kuin se koski kruununtilojen haltijoiden keskinäisiä riitaisuuksia tiluksista, kalavesistä ja myllynpaikoista, jotka olivat puhtaasti oikeudellisia asioita. Tähän hallitsija myös suostui. Kun senaatin pyytämä lausunto koski kruununtiloja kokonaisuudessaan eli myös sen hallinnollista puolta, on annetut lausunnot arvioitava tätä taustaa vasten.

3.4. Lausuntojen käsittely senaatin plenumissa ja senaatin hallitsijalle antama esitys kuvernöörien tuomiovallan poistamisesta.

Senaatti totesi täysistunnossaan helmikuun 22 päivänä 1869 pyydettyjen lausuntojen saapuneen. Lausunnot annettiin senaattoreille tutustumista varten. Huhtikuun 5 päivänä 1869 pidetyssä täysistunnossa⁴ otettiin lausunnot uudelleen käsittelyyn.

Senaattori *Dahl* lausui mielipiteenään, että vaikka 21 päivänä toukokuuta 1789 annetulla asetuksella oli kruununtilan haltijalle vakuutettu enemmän turvaa, ei kruunun omistusoikeus tilaan ollut kadonnut eikä muutenkaan tullut rajoitetuksi. Tämä kävi ilmi vakuutuksessa olleesta ehdosta, jonka mukaan tilaa oli hoidettava ja käytettävä asianmukaisesti, joka ehto kokonaisuudessaan kuului taloudellisen lainsäädännön piiriin. Tämän vuoksi Dahl katsoen, että säätyjen anomuksensa tueksi esittämät perusteet eivät olleet riittäviä, piti parempana kruununtilojen hoidon ja

⁴ KA:Senaatin täysistuntopöytäkirjat mf 42 Sen.

hallinnan uskomista edelleenkin kuvernööriille. Dahlin käsityksen mukaan näiden tilojen hoitoa ei voida ilman kruunun etujen vaarantamista uskoa tuomioistuimille, joilla ei ole tilaisuutta suorittaa tarpeellista keskeytymätöntä tilojen valvontaa. Hoitoon liittyy läheisesti myös tilojen asianmukainen käyttö sekä näitä koskevat halkomiset, syytingit, hädät rappiotoilta, maksujen korkorästit sekä monet muut tämännäiset riitaisuudet, jotka nykyään ratkaisee kuvernööri ja joita ei voida siirtää tuomioistuimille. Vielä vähemmän voidaan tilojen valvonta ja tarkastus siirtää tuomioistuimelle. Kun lisäksi otetaan huomioon, että kihlakunnanoikeudet eivät ole vakinaisia voivat riitajutut näissä asianosaisten vedotessa lisäselvityksiin ja muihin seikkoihin viipyä huomattavasti.

Tämän vuoksi Dahl ilmoitti, ettei hän voinut tukea säätyjen esitystä siltä osin, kuin se koski edellä mainittujen riitaisuuksien ratkaisemisesta. Kaikki kruununratsutilojen ja muiden kruununtilojen väliset riidat, jotka koskivat tiluksia, rajariitoja, kalavesiä ja myllynpaikkoja, olivat kuitenkin luonteeltaan pelkästään oikeudellisia ja muuten sellaisia, että ne voitiin vaikeuksista ottaa käsiteltäviksi yleisissä tuomioistuimissa. Tämän vuoksi Dahl ehdotti, että senaatti tekisi esityksen oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n muuttamisesta niin, että säädyt voisivat päättää asiasta seuraavilla valtiopäivillä.

Dahlin mielipiteeseen yhtyivät myös senaattorit *de la Chapelle* ja *Forsman*, joka esitti, että senaatti tekisi säätyjen mainitsemien perusteiden hallitsijalle ehdotuksen valtiopäiväesitykseksi kuvernööreille kruununratsutilojen ja kruununtilojen riidoissa kuuluvan tuomio-oikeuden lakkauttamisesta vastaisuudessa ja sen siirtämisestä yleisille tuomioistuimille käsiteltäviksi siinä järjestyksessä, kuin riita-asoiden ratkaisemisesta on yleisesti säädetty.

Senaattorit *Norrmén*, *Palmén*, *von Born*, *von Knorring*, *Antell*, *Furuhielm*, *Trapp*, *Bergbom*, *Clas Nordenheim*, *Mauritz Wilhelm Nordenheim*, kenraaliluutnantti *Indrenius* sekä varapuheenjohtajat, presidentti vapaaherra *af Schultén* ja kenraaliluutnantti, vapaaherra *Nordenstam* yhtyivät senaattori Dahlin lausuntoon.

Senaatti päätti tämän johdosta laatia päätöksen senaattori Dahlin ehdotuksen mukaisesti ja lähettää päätöksen pöytäkirjan kera hallitsijalle.

3.5. Hallitsijan vastaus senaatin ehdotukseen ja valtiopäiväesityksen laatiminen.

Hallitsijan vastauksen saavuttua otettiin asia uudelleen esille senaatin plenumissa elokuun 4 päivänä 1869.⁵ Hallitsija oli ilmoittanut, ettei hän voinut hyväksyä säätyjen ehdotusta kuvernöörien tuomiovallan poistamisesta niiltä osin, kuin se oli läheisessä yhteydessä kruununratsutilojen ja muiden kruununtilojen asianmukaista viljelemistä ja valvontaa, niiden hallintaa ja etuoikeutta koskevissa kysymyksissä taikka koskien näiden tilojen halkomista ja eläkkeillä rasittamista, rappiotalta häätöä ja veronmaksun laiminlyöntiä sekä useita muita tämänkaltaisia riitaisuuksia. Koska sitä vastoin kaikki muut kruununratsutilojen ja muiden kruununtilojen haltijoiden väliset

⁵ KA: täysistuntopöytäkirjat mf 42 Sen.

riittäisyydet tiluksista, rajoista, kalavesistä ja myllynpaikoista olivat luonteeltaan puhtaasti oikeudellisia ja muuten sellaisia, että ne voitiin haitatta ottaa käsiteltäviksi ja ratkaistaviksi yleisissä tuomioistuimissa, antoi hallitsija senaatille tehtäväksi vastaisuudessa laatia ja lähettää hänelle ehdotuksen valtiopäiväesitykseksi oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n muuttamiseksi edellä mainitussa tarkoituksessa niin, että se voitiin ottaa esille seuraavilla valtiopäivillä.

Hallitsijan kirjeen johdosta päätti senaatti antaa esittelijän tehtäväksi laatia valtiopäiväesitys, joka oli tämän jälkeen esiteltävä senaatissa. Senaatin plenumissa maaliskuun 6 päivänä 1871⁶ todettiin, että senaatin toimesta oli armollinen esitys säädylle oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n muuttamiseksi toimitettu hallitsijalle, joka oli sen hyväksynyt. Senaatti päätti valmistaa esityksestä suomen- ja ruotsinkieliset kappaleet sekä toimittaa nämä kenraalikuvernöörille.

Miksi . kuvernöörien tuomiovallan lakkauttaminen piti ottaa esille valtiopäivillä vaikka linnaoikeuksien ja poliisikamareiden tuomiovallan lakkauttaminen oli toimitettu senaatin antamalla asetuksilla? Tämä johtuu luonnollisesti siitä, että linnaoikeudet perustuivat kuninkaallisen asetukseen 22.6.1696 sekä keisarilliseen asetukseen 27.12.1817. Helsingin, Turun ja Viipurin poliisilaitokset perustuivat niinkään asetuksiin, joissa määriteltiin niiden toiminta ja tehtävät Kuvernöörien tuomiovallan lakkauttamisessa oli kysymys laintasaisen oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n muuttamisesta, joka oli mahdollista ainoastaan säätyjen suostumuksella.

3.6. Asian käsittely v. 1872 valtiopäivillä.

3.6.1. Uusia valtiopäiviä kohden..

Vuoden 1867 valtiopäivillä vahvistettiin uusi valtiopäiväjärjestys, jonka mukaan valtiopäivät oli kutsuttava koolle vähintään joka viides vuosi. Tavaksi kuitenkin tuli pian, että ne kutsuttiin koolle joka kolmas vuosi. Myöhemmin keisari myönsi valtiopäiville myös rajoitetun oikeuden tehdä aloitteita. Sitä vastoin kysymys äänioikeutettujen piirin laajentamisesta ei paljoakaan kiinnostanut uuden perustuslain säätäjiä. Jyrkkien muutosehdotusten pelättiin vaarantavan reformin toteutusta ja valtiopäivät tyytyivät vain huomauttamaan nelikamarijärjestelmän epäajanmukaisuudesta.⁷

Uuden valtiopäiväjärjestyksen myönteiseksi uutuudeksi nähtiin valiokuntien toiminnan ja koostumusperusteen muuttuminen siten, että valiokunnissa äänestettiin nyt jäsenten pääluvun mukaan eikä säädyyttain. Valiokunta sai myös valita puheenjohtajan keskuudestaan eikä tämä tehtävä enää itseoikeutetusti kuulunut ylimpään aatelissukuun kuuluvalla jäsenelle.⁸

⁶ KA: täysistuntopöytäkirjat mf 44 Sen.

⁷ Jutikkala-Pirinen 1966, 263,264.

⁸ Tuominen 1981, 384. Merkittävänä uutuutena Tuomisen mukaan pidettiin myös mahdollisuutta säätyjen yhteisistuntojen, *plenum plenorum*, järjestämiseen.

Valtiopäivätoiminnan alkaminen vauhditti taloudellista toimintaa sääntelevän normiston uudistamista, vaikka jo vuonna 1863 toteutettiin hallinnollisessa järjestyksessä erinäisiä uudistuksia, joilla nakerrettiin vuosisatoja voimassa olleen merkantilistisen sääntelyjärjestelmän perustaa. Huomattavaa parannusta elinkeinoelämän alueella sai aikaan v. 1868 annettu elinkeinoasetus, vaikka silläkään ei vielä toteutettu elinkeinovapautta. Lisäksi senaatti antoi erillisen julistuksen talonpoikaipurjehduksesta hallitsijan antaman valtuutuksen nojalla.⁹

Käsityöstä ja ammattikunnista annettu asetus vuonna 1859 rajoitti ammattikuntien privilegioita, sillä vain viisitoista asetuksessa lueteltua ammattia jätettiin ammattikuntalaitoksen määrättäviksi. Muita ammatteja sai harjoittaa vapaasti hankittuaan ensin luvan maistraatilta. Samoihin aikoihin annettiin kauppaa koskeva asetus, jolla laajennettiin oikeutta harjoittaa maaseudulla kauppaliikettä. Kansantaloudellisesti tärkein tämän ajanjakson uudistuksista oli kuitenkin sahausliikkeen vapauttaminen rajoituksista. Höyrysahojen perustaminen sallittiin vuonna 1857. Tämän kauden uudistuksiin liittyi vielä vekselisääntö vuodelta 1858, uusi tullitariffi v. 1859 ja oman rahayksikön saaminen v. 1860.¹⁰

Elinkeinoelämää pyrittiin lisäksi parantamaan ja helpottamaan lukuisilla erittäin tärkeillä asetuksilla. Ensimmäinen osakeyhtiöitä koskeva lakimme annettiin asetuksella 24.11.1864, jonka esikuvana oli Ranskan vastaava lainsäädäntö ja siihen pohjautuva Ruotsin asetus vuodelta 1848. Uudelle osakeyhtiölaillemme oli tunnusomaista se, että se jätti osakeyhtiötä koskevat oikeussuhteet yhtiösopimuksen varaan.¹¹

Samana päivänä kuin annettiin asetus osakeyhtiöistä annettiin myös asetus ”äännöttömistä eli kommandit-yhtiöistä”. Paria vuotta myöhemmin eli v.1866 annettiin asetus yksityispankkien perustamisesta. Kiinteistöihin liittyvään lainsäädäntöön kuului 20.6.1864 annettiin asetus, jolla pyrittiin estämään sopimattomat ehdot kiinteistönkaupoissa. 9.11.1868 julkaistiin kolme tärkeää, vielä tänäkin päivänä voimassa olevaa asetusta, nimittäin kiinnityksestä kiinteään omaisuuteen, konkurssisääntö sekä asetus velan maksamisesta kuolemantapauksessa ja perinnönluovutuksesta.¹²

3.6.2. Valtiopäiväesityksen sisältö.

Kuten edellä on kerrottu oli senaatissa laadittu valmiiksi valtiopäiväesitys säädylle oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n muuttamiseksi. Senaatin plenumissa

⁹ Kekkonen 1992, 193,194, Kekkonen 1987, 201, Rauhala 1921, 161.

¹⁰ Kekkonen 1992, 191-193.

¹¹ Caselius - Heikonen 1955, 12.

¹² Kekkonen 1992, 194,195.

maaliskuun 6 päivänä 1871 oli todettu hallitsijan hyväksyneen tämän valtiopäiväesityksen, joka oli seuraavan sisältöinen:

” Jos yhden tai useamman kruununtilan omistajat riitelevät tiluksista, rajoista, kalavedestä tahi myllynsijasta, ratkaiskoon kihlakunnanoikeus heidän välinsä; ja määrätköön Keisarin Käskeynhaltia jonkun läsnä olemaan viran puolesta. Kihlakunnanoikeus tuomitkoon myös luvattomasta viljelyksestä kruunun maalla.”¹³

3.6 3. Lakivaliokunnan lausunto¹⁴.

Lausunnossaan lakivaliokunta lähti v.1789 yhdistys- ja vakuuskirjan määräyksistä huomauttaen, että siinä oli asukkaalle ja heidän lapsilleen uskottu vakaa asukasoikeus. Tämän vuoksi nämä asukasoikeudet eivät enää kuuluneet taloudellisen lainsäädännön piiriin vaan niistä tuli päättää yleisen alioikeuden. Näin ollen tilan lohkomisetkin (halkomiset)¹⁵ kuuluvat näiden oikeuksien käsiteltäviin. Valiokunta puuttui vielä lääninhallitusten työmäärään huomauttaen, että näiden asioiden siirtäminen tuomioistuimille helpottaisi työtä lääninhallituksissa eikä tämä sanottavasti rasittaisi tuomioistuimia, koska asiat tulisivat jakaantumaan usean tuomioistuimen kesken. Tällöin myös poistuisi sellainen epäkohta, että kuvernöörien ratkaisuun ratsutilan ja augmenttitilan osalta nykyään haetaan muutosta hovioikeudesta ja senaatin oikeusosastosta, mutta muuta kruununtilaa koskevalta osalta suoraan senaatin oikeusosastosta, jonka valtiovarainoimituskuntaan on näiden asioiden käsittelyä varten asetettu erityiset virkamiehet, joita muutoin voidaan pitää tarpeettomina.

Valiokunta ilmoitti olevansa samaa mieltä kuin v. 1867 valtiopäivien säädetyt siinä, että yleisten tuomioistuinten ratkaistaviksi olisi voitu jättää myös riidat kruununratsutilojen hallinta - ja lunastusoikeudesta sekä hallinta- ja asukasoikeudesta kruununtiloihin ynnä näiden tilojen lohkomista (halkomista), häättöä sekä eläkerasitusta koskevat asiat. Kun annettua esitystä kuitenkin on pidettävä edistyskäsityksenä nykyisestä tilanteesta, niin valiokunta katsoi, että valtiopäiväesitys oli hyväksyttävissä pääasian osalta.

Koska kuitenkin oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:stä kävi ilmi, että tilus - ja rajariidat kruununtilojen ja toiselta puolen vero- ja rälssimaan välillä on ratkaistava kihlakunnanoikeudessa, ja tätä ei ole huomioitu esityksessä, niin valiokunta esitti, että lainkohtaan lisättäisiin viittaus oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 14 §:ään, jonka mukaan maariidat tulee käsitellä kiinteistön sijaintipaikan oikeudessa.

¹³ Valtiopäivät 1872. Asiakirjat 1, s. 167-168.

¹⁴ Valtiopäivät 1872. Asiakirjat 1, s. 168-175.

¹⁵ Ruotsinkielisessä tekstissä puhutaan halkomisesta, joka on oikea termi.

Valiokunta halusi myös selkeyden vuoksi lisättäväksi pykälän loppuun, vaikka asiasta oli lausuttu esityksen johdannossa, että riidat kruununtalojen hallinnasta ja niiden lohkomisesta (halkomisesta), eläkkeestä, viljelysrappiosta, verorästistä tai muista kruununmaata koskevista asioista on edelleen lääninhallituksen ratkaistava. Valiokunnan enemmistö katsoi, että mitään epäilystä ei myöskään voinut syntyä siitä, että tällä kumottaisiin rakennuskaaren 27 luvun 2 §:n määräys.¹⁶

Vaikka lakiehdotuksesta ilmenee, että ”riita maasta” käsittää myös riidat kalkkikaivoksista, savi-, multa- ja hietakuopista, niin valiokunta halusi vielä lisätä lakiehdotuksen johdantoon, että muutos tulee tapahtumaan ei ainoastaan oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:ään vaan myös maaherroille marraskuun 4 päivänä 1734 annetun kuninkaallisen johtosäännön 40 §:ään sekä yleisen kansan valituksesta kesäkuun 29 päivänä 1752 annetun kuninkaallisen päätöksen 20 §:ään, koska näissä asetuksissa on säädetty, että tilusriidat kruununtalojen kesken on maaherran ratkaistava riitojen oltua ensin tutkittavina kihlakunnanoikeudessa.

Tämän vuoksi lakivaliokunta katsoen, ettei esitystä voitu sellaisenaan hyväksyä, antoi 4 päivänä maaliskuuta 1872 seuraavan sisältöisen ehdotuksen¹⁷ asetukseksi:

”Sen muuttamiseksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 § sekä 40 § Kunink. Johtosäännössä Maaherroille 4 p:ltä Marraskuuta 1734 ja 20 § Kunink. Päätöksessä yhteisen kansan valituksista 20 p:ltä Kesäkuuta 1752 sisältävät, säädetään, että ensinmainitun lakikohdan tulee kuulua seuraavalla tavalla:

Jos riita syntyy maasta tahi rajoista kruununtalon ja perintö - eli vapaanmaan välillä; käyköön sen, niinkuin 14 §:ssä sanotaan. Jos kruununtalot, yksi tahi useampi, keskenänsä riitelevät tiluksista, rajasta kalavedestä tahi myllynsijasta, ratkaiskoon myös kihlakunnanoikeus niiden välin; ja määrätköön Keisarin Käskynhaltia jonkun läsnä olemaan viran puolesta, milloin kruunulla on asiassa osaa. Luvattomasta maan- ja metsänviljelyksestä kruununmaalla tuomitkoon myöskin kihlakunnanoikeus. Jos riita on kruununtalon hallituksesta, taikka lohkomisesta, eläkkeestä, viljelysrappiosta, verorästistä tahi muusta sellaisesta, joka kruununmaata koskee; menköön se Keisarin Käskynhaltialle, niinkuin erittäin on säättö.”

Eriävän mielipiteen asiassa antoi vapaaherra *C. J. Carpelan*, joka ilmoitti yhtyvänsä siihen, mitä valiokunta oli lausunut lain johdantoon otettavista asetuksista. Carpelan katsoi kuitenkin, että valiokunnan ehdottamassa esityksessä viittaus oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 14 §:ään on tarpeeton, koska asia oli selvästi sanottu annetussa esityksessä. Epäselvyyttä voi Carpelanin mielestä syntyä oikeuspaikan

¹⁶ Kun rakennuskaaren 27 luvun 2 §:ään tullaan useasti viittaamaan, niin mainittakoon, että se koski joka kolmas vuosi kruununvoudin tai nimismiehen yhdessä kahden lautamiehen kanssa kruununtalalla pidettävää katselmusta. Katselmuskirja oli sitten esitettävä kihlakunnanoikeudessa. Jos vaadittiin uutta katselmusta, niin se oli pidettävä kihlakunnantuomarin puolen lautakunnan kanssa.

¹⁷ Valtiopäivät 1872, Asiakirjat 1, s.172-173. Lakivaliokunnan ehdotus samoin kuin edellä oleva valtiopäiväesitys on poikkeuksellisesti otettu tähän sellaisenaan, koska tämä helpottaa valtiopäiväkäsittelyn seuraamista.

suhteen silloin, kun kruununtalojen kesken on kysymys kalkkikaivoksista, savi-, multa- ja hiekkakuopista, teiden sulkemisesta ja aukaisemisesta jne. Vaikka näistä ei ole mitään nimenomaista mainintaa esityksessä, niin hänen mielestään myös nämä kuuluisivat kihlakunnanoikeuden tutkittaviin asioihin. Tämä epäselvyys poistuisi, jos asetukseen lisättäisiin sana ”tilusomaisuuksista,” johon voidaan lukea ei ainoastaan kalavesi ja myllynsija, vaan myös kalkkikaivos ja muut taloille kuuluvat tilusetuudet. Carpelan ei myöskään voinut yhtyä valiokunnan kantaan rakennuskaaren 27 luvun 2 §:n kumoutumisesta.

Carpelan esitti oman ehdotuksensa asetukseksi, joka muuten oli samanlainen kuin valtiopäiväesitys, mutta sanat ”kalavedestä” ja ”myllynsijasta” oli jätetty pois ja korvattu sanalla ”tilusomaisuuksista” sekä luvattomaan viljelyyn oli lisätty sanat ”maan ja metsän”.¹⁸

Hovineuvos *Th. von Hellens* ilmoitti yhtyvänsä Carpelanin mielipiteeseen muutoin, mutta katsoi, että esityksessä oli tarpeeksi selvästi määritelty myös kalkkikaivosten, savi-, multa- ja hiekkakuoppien sisältyvän tähän. Von Hellensin ehdotus oli näin ollen sama kuin valtiopäiväesitys muutoin, mutta ”viran puolesta” oli korvattu sanoilla ”kruunun puolesta”. Laamanni *Cajander* ilmoitti kannattavansa von Hellensin mielipidettä.¹⁹

3.6 4. Käsittely ritaristossa ja aatelissa.

Käsittely aatelissäädystä aloitettiin maaliskuun 21 päivänä 1872 Keskustelun aatelissäädystä aloitti professori *Montgomery* viitaten lakivaliokunnan mietintöön, jossa oli katsottu, että kuninkaallisella asetuksella vuodelta 1789 asukkaan oikeudesta kruununtilaan oli tullut todellinen esineoikeus, kun se sitä ennen oli määritelty vuokraksi. Hänen mielestään riidat asukasoikeudesta ja tilan rappiolle saattamisesta tuli käsitellä todellisina oikeuskysymyksinä eikä ainoastaan taloudellisina hallintoasioina. Ruotsissa, jossa olosuhteet ovat samanlaiset kuin meillä, lakkautettiin v. 1828 hallinnollisten viranomaisten tuomio-oikeus kruununtiloja koskevissa asioissa eli samoissa asioissa, joista meillä nyt on kysymys. Tämän lisäksi annettiin Ruotsissa v. 1860 kuninkaallinen julistus, jonka mukaan kruununtilan asukasoikeuden menettäminen käsitellään tuomioistuimessa.

Montgomery ilmoitti pääasiallisesti hyväksyvänsä lakivaliokunnan mietinnön, mutta katsoi, että sitä tulisi täydentää niillä huomautuksilla sanamuodon suhteen, joita von Hellens oli vastalauseessaan esittänyt. Montgomery katsoi myös, että lakivaliokunnan viittaus oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 14 §:ään sekä määräys, että keisarin käskynhaltijan olisi ratkaistava riidat kruununtilan hallinnasta, verojäämistä ym., olivat tarpeettomia ja yhtyi tältäkin osin Carpelanin ja von Hellensin mielipiteisiin.²⁰

¹⁸ Valtiopäivät 1872, Asiakirjat 1, 173-174.

¹⁹ Valtiopäivät 1872, Asiakirjat 1, 74-175.

²⁰ Landtdagen 1872, Riddar och Adeln 1, 320-321.

Senaattori *Molander* ilmoitti olevansa samaa mieltä Montgomeryn kanssa oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n muuttamisesta ja katsoi, että kaikki lakivaliokunnan tekemät lisäykset olivat tarpeettomia. Lakivaliokunnan enemmistön huomautusta rakennuskaaren 27 luvun 2 §:n kumoutumisesta *Molander* piti täysin tarpeettomana ja vieläpä harhaanjohtavana ja sanoi yhtyvänsä tältä osin von *Hellensin* ja *Cajanderin* mielipiteisiin.²¹

Kihlakunnantuomari, vapaaherra *Wrede* kertoi kuuluneensa lakivaliokunnan edellä mainittuun enemmistöön. Lakivaliokunta ei ollut asianmukaisesti ottanut huomioon sitä vartenotettavaa seikkaa, että osa kruununmaiden riidoista edelleenkin jäisi lääninhallitusten käsiteltäviksi. Koska hallitsija ei ollut suostunut säätyjen pyyntöön siltä osin, kuin se koski kysymyksiä kruununtilojen asianmukaisen käytön valvonnasta, tilojen halkomisista ja niiden eläkerasituksista, hädöistä ja muista samanlaisista asioista, niin valiokunta ei ollut katsonut soveliaaksi käsitellä enempää näitä asioita. *Wrede* valitti sitä, että hallitsija ei ollut kokonaisuudessaan suostunut säätyjen anomukseen, jolla olisi vastaisuudessa voitu välttää monia riitoja ja epäselvyyksiä. Mitä tuli muihin huomautuksiin, niin *Wrede* katsoi yleisen säännön olevan, että jokainen laki oli kirjoitettava niin selvästi, että se ei antanut sijaa epäselvyyksille. Tätä sääntöä on lakivaliokunta pitänyt lähtökohtana viitatessaan niihin lisäyksiin, joista tässä on ollut puhe. Mitä tuli valiokunnan laatiman esityksen viimeiseen momenttiin, niin *Wrede* katsoi, että se määritteli ne asiat, jotka jäivät lääninhallituksen käsiteltäviksi ja oli tästä syystä tarpeellinen. Tässä oli lopuksi kysymys vain sanamuodoista.²²

Kihlakunnantuomari *Svinhufvud* yhtyi puheenvuorossaan Montgomeryn mielipiteeseen, mutta halusi kuitenkin, että myös kalkin-, saven-, mullan- tai hiekanottoa koskevat kysymykset, jotka *Carpelan* oli sijoittanut sanaan ”tilusomaisuudet”, tulisi selvyiden vuoksi luetella lainsäädännöksessä.²³

Montgomery huomautti vielä vapaaherra *Wreden* lausuman johdosta olevansa samaa mieltä siitä, että lakitekstiin ei pidä ottaa mitään tarpeetonta. Montgomery mainitsi tästä esimerkkinä vuoden 1734 lain. Tämän mukaan ei ole mitään epäilystä siitä, että riidat, joissa osapuolina ovat kruununmaiden omistaja toiselta puolen sekä vero- ja rälssimaan omistaja toiselta puolen, menevät oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 14 §:n nojalla asianomaiseen tuomioistuimeen. Kun taas saman luvun 16 §:ssä sanotaan, että jos toisella puolen on vero- tai rälssimaan omistaja, menköön asia kihlakunnanoikeuteen, johtuu siitä, että saman pykälän ensimmäisessä lauseessa puhutaan vain kruununtilojen keskinäisistä riidoista, jotka osoitetaan käskynhaltijan ratkaistaviksi. Tämän vuoksi ei tulisi toistaa mainintaa toisessa momentissa, kuten Ruotsissa on menetelty. Montgomery ilmoitti pysyvänsä valiokunnan ehdotuksen kannalla täydennettynä von *Hellensin* ja *Cajanderin* ehdottamilla muutoksilla.²⁴

²¹ Landtdagen 1872, Riddar och Adeln 1, 321-322.

²² Landtdagen 1872, Riddar och Adeln 1, 322-323.

²³ Landtdagen 1872, Riddar och Adeln 1, 323

²⁴ Landtdagen 1872, Riddar och Adeln 1, 323-324.

Varamaamarsalkan tekemään päätösehdotukseen valiokunnan mietinnön hyväksymisestä von Hellensin ehdottamassa sanamuodossa vastasi säädyn enemmistö hyväksyvästi.

3.6.5. *Käsittely pappissäädyssä.*

Kruunun omistamien maiden asiat näyttivät olevan läheisiä pappissäädyille, sillä asian käsittelyssä käytettiin runsaasti puheenvuoroja. Puheenvuorot aloitti *Forsman* (yleisen historian professori, Porvoo), joka halusi tiedustella valiokunnan jäseniltä, miksi lakiehdotukseen ei ollut otettu säännöksiä yhteismaista (allmänningar), joista oli säännökset nykyään voimassa olevassa laissa.²⁵

Rikosoikeuden professori *Ehrström* kertoi lakivaliokunnassa harkitun, olisiko yhteismaat pitänyt ottaa mukaan lakiehdotukseen. Valiokunnassa oli jäseniä, hän itse niiden mukana, jotka olisivat halunneet näin tehdä, koska yhteismaita voisi vielä olla olemassa. Toisaalta taas huomautettiin, että tällaisia maita varmuudella ei enää ollut. Tätä kantaa tuki myös se, että nämä oli jätetty pois valtiopäiväesityksestä. *Ehrström* itse ei uskonut, että Suomessa vielä olisi sellaisia yhteismaita, joita laissa oli alunperin tarkoitettu. Sitä vastoin oli totta, että meidän vanhimmat asetuksemme puhuivat kruunun yhteismaista, mutta sen jälkeen kun maassamme toimitettiin isojako ovat nämä yhteismaat tällaisina lakanneet olemasta. Tosin nykyäänkin oli olemassa valtion metsämaita, mutta niitä ei nimitetä enää yhteismaiksi vaan kruununmetsiksi, kruununpuistoiksi ym. *Ehrström* oli myös sitä mieltä, että määräyksiä yhteismaista ei enää tarvittu eikä määräyksiä tästä ollut otettu esitykseenkään.²⁶

Lukion lehtori *Johnsson* huomautti, että lakiehdotus oli herättänyt myös juristien keskuudessa epävarmuutta siitä, miten sitä olisi tulkittava. Eräät katsoivat, että ehdotuksessa kumottiin rakennuskaaren 27 luvun 2 § toisten taas ollessa sitä mieltä, että ehdotusta ei ollut tulkittava tällä tavoin. *Johnsson* itse hyväksyi valiokunnan ehdotuksen muutoin, mutta katsoi, että lainkohdan loppuosa, jossa mainittiin riitojen kruunun talon hallinnasta, halkomisesta, eläkkeestä ym. kuuluvan lääninhallitukselle, voitaisiin poistaa kuten myös valiokunnassa eri mieltä olevat *Carpelan*, von *Hellens* ja *Cajander* olivat esittäneet.²⁷

Kappalainen *Dahlberg* ilmoitti kannattavansa von *Hellensin* ehdotusta, joka hänen mielestään oli lähinnä valtiopäiväesitystä. Von *Hellensin* ehdotusta kannatti myös tuomiorovasti *Borg* Kuopiosta. *Borg* laajassa puheenvuorossaan puuttui valiokunnan esittämiin sanamuotoihin ja esitti oman ehdotuksensa OK 10:16 §:n sanamuodoksi huomauttaen, että hallitsija oli esityksessään halunnut kuulla säätyjä ainoastaan kruunun tiloja koskevien riitojen oikeuspaikasta.²⁸

²⁵ Landtdagen 1872, Prestståndet 1, 486.

²⁶ Landtdagen 1872, Prestståndet 1, 436-437.

²⁷ Landtdagen 1872, Prestståndet 1, 437.

²⁸ Landtdagen 1872, Prestståndet 1, 437-438, 483.

Professori *Cleve* ja rovasti *Hjelt* arvostelivat puheenvuoroissaan valiokunnan esitystä. *Cleve* lausui, että valiokunta ei ollut kehottanut säätyjä hyväksymään valtiopäiväesitystä sellaisenaan, vaan esittänyt siihen erinäisiä muutoksia. *Cleve* kiinnitti erityisesti huomiota valiokunnan mainintaan siitä, että jos maasta tai rajoista syntyy riita kruununtilan ja perintötilan välillä, niin on meneteltävä niinkuin 14 §:ssä on mainittu. *Cleven* mielestä asia ei ollut aivan tällä tavalla, vaan asiassa oli meneteltävä sillä tavalla, kuin 4 päivänä marraskuuta 1734 annetun kuninkaallisen johtosäännön 40 §:ssä sanotaan.²⁹ Eri mieltä olevat von *Hellens* ja *Cajander* olivat myös kiinnittäneet tähän huomiota. *Cleve* katsoi, että asia tulisi joko palauttaa valiokunnalle tarkemman ja täsmällisemmän sanamuodon laatimiseksi taikka säädyn tulisi hyväksyä esitys sellaisenaan. *Hjelt* puolestaan katsoi, ettei valiokunnan ehdotus ollut parantanut esitystä ja ilmoitti sen vuoksi äänestävänsä von *Hellensin* ehdotuksen puolesta.³⁰

Ehrström huomautti *Borgin* oikeuspaikkaa koskevan väitteen johdosta erittäin laajassa ja yksityiskohtaisessa puheenvuorossaan, että hallitsija esityksessään ei ollut ehdottanut ainoastaan uutta säännöstä *Borgin* mainitsemassa asiassa vaan oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n sanamuodon täydellistä muuttamista. *Ehrström* selosti tämän jälkeen laajasti esitetyn uudistuksen merkitystä ja esityksessä mainittujen eri lainkohtien tarkoitusta ja liittymistä käsiteltävään esitykseen. Lopuksi *Ehrström* ilmoitti hyväksyvänsä kokonaisuudessaan valiokunnan mietinnön, jonka sanamuodossa mahdollisesti olisi korjattavaa harhaanjohtavien välimerkkien osalta. *Ehrströmin* mielipiteeseen yhtyi myös tuomiorovasti *Renvall* Turusta.³¹

Rovasti *Rosengren* huomautti tulleen professori *Ehrströmin* puheenvuoron jälkeen siihen tulokseen, että käsiteltävän lainkohdan sanamuodon tulee olla sellainen, kuin valiokunta on sen ehdottanut. Hänen käsityksensä mukaan hyvään lainsäädäntöön

²⁹ Lakivaliokunnan esityksen johdannossa oli viitattu maaherroille 4.11. 1734 annetun kuninkaallisen johtosäännön 40 §:ään. Tässä lainkohdassa säädetään, että maaherran tulee tutkia kruununtalonpoikien väliset tilusriidat ja ratkaista ne hallintoasioista annettujen ohjeiden mukaan sitten kun asianomainen maanmittari oli antanut niistä lausuntonsa, saattamatta niitä ensin paikkakunnan alituomarin ratkaistaviksi. Kuitenkin oli maaherralla valta, jos olosuhteet sitä vaativat, saattaa asia ensin käräjäoikeuden tutkittavaksi todistajien kuulemista ja asian selvitystä varten. Jos asia koski kruununtalonpojan ja vero tai rälssitilallisen välistä riitaa, tuli kruununtalonpojan antaa asiasta tieto maaherralle, joka määräsi maaviskaalin taikka kruununvoudin avustamaan talonpoikaa. Jos asia hävittiin ensimmäisessä asteessa tuli asiamiehen ilmoittaa päätökseen veto ja antaa siitä tieto välittömästi maaherralle, joka päätti asian jatkamisesta hovioikeudessa.

Lakivaliokunnan johdannossa oli vielä viitattu kuninkaalliseen päätökseen 29.6.1752. Tässä lainkohdassa viitattiin edellä mainittuun 40 §:ään, jonka mukaan tilusriidat oli kruununtalonpoikien kesken maaherran ratkaistava. Koska kuitenkin nämä riidat enimmäkseen olivat sellaisia, ettei niitä voitu ratkaista ilman edellä käypää tutkintaa ja todistajien kuulustelua kihlakunnanoikeudessa, niin tällainen käsittely tuotti suuria kustannuksia ja ajanhukkaa etenkin sellaisille talonpojille, jotka asuivat kaukana lääninhallituksesta. Saadakseen tähän rahvaalle lievennystä oli kuningas päättänyt, että kruununtalojen keskeiset riidat voitiin tämän jälkeen saattaa suoraan, ilman maaherralle tehtävää ilmoitusta asianomaiseen kihlakunnanoikeuteen, jossa asia käsitellään ja ratkaistaan kruununasiamiehen läsnä ollessa. Ks. molempien edellä selostettujen päätösten osalta: Samling af de i Storfurstendömet Finland utkomne författningar 1855, s. 136-137, 339-340.

³⁰ Landtdagen 1872, Prestståndet 1, 485-488.

³¹ Landtdagen 1872, Prestståndet 1, 488-493, 497.

kuuluu, että sitä ei kirjoiteta pelkästään tuomaria varten vaan siten, että sen ymmärtää myös tavallinen kansalainen. Rosengren ilmoitti yhtyvänsä Ehrströmin mielipiteeseen.³²

Keskustelun säädysssä päätyttyä hyväksyttiin lakivaliokunnan mietintö äänin 17 puolesta ja 11 vastaan. Valiokunnan mietintö hyväksyttiin näin ollen muuttamattomana.

Vastalauseen esittivät *Borg, Hornborg, Hjelt ja Dahlberg*.

3.6.6. Käsitteily porvarissäädysssä.

Keskustelun aloitti pormestari *Tengström*, joka aluksi puuttui sanamuotoihin esittäen, että ”viran puolesta” vaihdettaisiin muotoon ”kruunun puolesta” eli hän näin yhtyi valiokunnan jäsenten von Hellensin ja Cajanderin mielipiteeseen. Tengströmin mielestä lainkohdan ensimmäinen momentti eli johdanto oli täysin tarpeeton, koska uusi lainsäädäntö kumoaa aikaisemmat säännökset. Valiokunnan mietinnössä mainitut lait eivät nimittäin ole ainoat, jotka käsiteltävänä oleva lainsäädäntö kumoaa. On olemassa monia muita määräyksiä, joiden mukaan kruununtilojen tilus- ja rajariidat kuuluvat keisarin käskynhaltijan tutkittaviksi. Ensimmäinen momentti sellaisena kuin valiokunta ja kaksi vastalauseen esittäjää ovat sen laatineet on tarpeeton. Tengström katsoi myös, että valiokunnan enemmistön laatima toinen momentti ei ollut ainoastaan tarpeeton, vaan myös vahingollinen, sillä lainkohdasta tulee käydä ilmi ainoastaan positiivinen sanoma, positiivinen säädös, mutta se ei saa sisältää aikaisemman käskyn vahvistamista. Tämän vuoksi Tengström ilmoitti kannattavansa valtiopäiväesitystä sellaisena, kuin kaksi eri mieltä olevaa valiokunnan jäsentä olivat sen muokanneet. Tengströmin mielipiteeseen ilmoitti yhtyvänsä myös kihlakunnantuomari *Cajander* siltä osin kuin se koski mietinnön toista momenttia eli tarpeettomia lisäyksiä lakitekstiin.

³³

Pormestari *Boström* hyväksyi kaikki muutokset, joita valiokunta ja eri mieltä olevat jäsenet olivat tehneet esityksen johdantoon. Itse lakitekstistä Boström sen sijaan huomautti, ettei hän voinut yhtyä niihin korjauksiin ja huomautuksiin, joita tästä oli esitetty. Hän ei myöskään ollut tyytyväinen siihen luetteloon riidoista, jotka osoitetaan kihlakunnanoikeuden ratkaistaviksi, koska monet muutkin asiat kuin kysymykset kalavesistä, myllynpaikoista jne. ovat saman luontoisia ja joutuvat näin ollen kihlakunnanoikeuden ratkaistaviksi. Tämän vuoksi hän ehdotti, että lakiteksti saisi seuraavansisältöisen muodon: ”Jos kruununtilat riitelevät keskenään tai muiden tilojen kanssa tiluksista, kalavesistä, myllynpaikasta taikka muista tilaan kuuluvista eduista, tuomitkoon kihlakunnanoikeus.”³⁴

³² Landtdagen 1872, Prestståndet 1, 493.

³³ ” Borgarståndet 1, 447-448.

³⁴ Landtdagen 1872, Borgarståndet 1, 448.

Pormestari *Frey* ilmoitti olleensa lakivaliokunnan jäsenenä mietintöä tehtäessä ja halusi muutamain sanoin puolustaa valiokunnan kantaa. Mitä ensin tuli Tengströmin huomautukseen siitä, että riitojen forumia koskeva ensimmäinen momentti ei ollut tarpeen, niin Frey viittasi siihen, mitä mietintö sisältää tässä suhteessa. Mitä sitten tuli valiokunnan tekemään lisäykseen toisessa momentissa, niin Frey huomautti, että hallitsija ei ollut suostunut kokonaisuudessaan säätyjen tekemään anomukseen siltä osin, kuin se koski kruununtilojen hallintoa, niiden halkomista, eläkerasitusta ym. Kruununtiloja koskevat riitaisuudet olivat tällä avoin jakaantuneet kahteen osaan. Mietinnön viimeisessä lauseessa on haluttu osoittaa, mitkä kruununtiloja koskevat riidat jäävät edelleenkin kuvernöörien ratkaistaviksi.³⁵

Pormestari *Gummerus* ilmoitti niinikään olleensa lakivaliokunnan jäsenenä laadittaessa ko. mietintöä. Gummerus yhtyi edellä Freyn esittämään mielipiteeseen, jossa tämä oli perustellut niitä syitä, jotka olivat johtaneet valiokunnan enemmistön mielipiteeseen Kun jo kaksi säätyä olivat yhtyneet von Hellensin esittämään vastalauseeseen, niin vaikka hän itse valiokunnan jäsenenä halusi pitäytyä sen esittämässä sanamuodossa, niin kokonaisuudesta ei menetettäisi mitään vaikka myös porvarissääty yhtyisi tähän.³⁶

Myös oikeusneuvosmies *Öhrnberg* ilmoitti yhtyvän Gummeruksen mielipiteeseen siitä, että sääty hyväksyisi von Hellensin ja Cajanderin ehdottaman lakiehdotuksen sanamuodon. Perusteluksi Öhrnberg esitti pääasiallisesti sen, että myös ritaristo ja aateli sekä talonpoikaissääty olivat hyväksyneet tämän ja esitys näin ollen saisi ratkaisunsa. Muussa tapauksessa lakivaliokunta joutuu tekemään yhteensovitusesityksen, joka taas johtaisi uusiin neuvotteluihin, jotka puolestaan veisivät aikaa muilta tärkeämpien asioiden neuvotteluilta. Öhrnberg huomautti, että mitään todellista painavuutta ei sisältynyt täällä esitettyihin erilaisiin sanamuotoihin, koska asetuksen väärinkäsitystä tuskin voi syntyä. Hänen käsityksensä mukaan olisi ollut riittävää, jos sanamuodossa olisi tyydytty vain sanoihin ”tilukset” ja ”rajat”, sillä kalavedet ja myllynpaikka ovat tosiasiallisesti myös tiluksia, niinkuin vapaaherra Cajander oli vastalauseessaan esittänyt.³⁷

Kun kukaan säädyn jäsenistä ei enää pyytänyt puheenvuoroa, julisti puhemies keskustelun päättyneeksi ja esitti ehdotuksen säädyn päätökseksi. Puhemiehen esitykseen valiokunnan mietinnön hyväksymisestä sellaisenaan vastasi säädyn enemmistö kieltävästi, minkä jälkeen Tengström, välttääkseen enempiä äänestyksiä, ilmoitti luopuvansa käsittelyssä esittämästään mielipiteestä ja yhtyvän von Hellensin ja Cajanderin häntä lähinnä olleisiin mielipiteisiin.

Tämän jälkeen puhemies tiedusteli, hyväksyykö sääty valiokunnan mietinnöstä tehdyn vastaesityksen, jonka olivat tehneet von Hellens ja Cajander. Säädyn

³⁵ Landtdagen 1872, Borgarståndet 1, 449.

³⁶ Landtdagen 1872, Borgarståndet 1, 452.

³⁷ Landtdagen 1872, Borgarståndet 1, 452-453.

enemmistö vastasi tähän myöntävästi. Säädyn päätökseksi merkittiin näin ollen, että sääty oli yhtynyt von Hellensin esittämään ja Cajanderin kannattamaan vastalauseeseen.³⁸

3.6.7. *Käsittely talonpoikaissäädystä.*

Puheenvuorossaan kunnallisneuvos *Meurman* huomautti, ettei hän ollut löytänyt valtiopäiväesityksen ja valiokunnan mietinnön välillä mitään oleellista eroa. Mietintö oli vain selvittänyt esityksen sisältöä ja lisännyt asetusehdotuksen johdanto-osaan muutamia kumottavia lainkohtia. *Meurman* piti tarpeettomana viittausta oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 14 §:ään ja ilmoitti hyväksyvänsä von Hellensin ja Cajanderin esittämän vastalauseen.

Lindberg ja *Gädda* yhtyivät *Meurmanin* lausuntoon.

Tämän jälkeen hyväksyttiin yksimielisesti valtiopäiväesitys siinä muodossa, jonka von Hellens ja Cajander olivat esittäneet.³⁹

3.6.8. *Säätyjen vastaus esitykseen 3.4.1872.*

Kun säädyt edellä kerrotuin tavoin olivat saaneet aikaan yhteisen päätöksen ilman yhteensovitusmenettelyä laadittiin hallitsijan esitykseen vastaus, joka oli päivätty huhtikuun 3 päivänä 1872. Vastaus aloitettiin kertaamalla säädylle annettu esitys oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n muuttamiseksi.

Tämän jälkeen säädyt alamaisesti ilmoittivat, että he olivat hyväksyneet esityksen vähäisin muutoksin korvaamalla sanan ”viran” sanalla ”kruunun”. Lisäksi säätyjen mielestä lainkohdan johdannossa olisi selvästi ilmoitettava ne lainpaikat ja asetukset, jotka muutetaan uudella lainsäädännöksellä.

Kun näihin sanamuotoihin on edellä useassa kohdin puututtu, niin katson olevan tarpeellista, että tässä kerrotaan tämän lainkohdan lopullinen sanamuoto, joka siis oli seuraavan sisältöinen:

”Muuttamalla mitä Oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 § sekä 40 § Kunink. Johtosäännöstä Maaherroille 4 päivältä marraskuuta 1734 ja 20 § Kunink. Päätöksessä yhteisen kansan valituksiin 29 päivältä kesäkuuta 1752 sisältävät, säädetään, että ensinmainitun lainpaikan pitää kuulua seuraavalla tavalla:

Jos yhden tahi useamman kruununtilan haltiat riitelevät tiluksista, rajasta, kalavedestä tahi myllynpaikasta, ratkaiskoon kihlakunnanoikeus riidan ja määrätköön Keisarin Käskeynhaltia jonkun läsnä olemaan Kruunun puolesta. Kihlakunnanoikeus tuomitkoon myös luvattomasta maan ja metsän viljelyksestä kruununmaalla.”⁴⁰

³⁸ Landtdagen 1872, Borgarståndet 1, 453,454.

³⁹ Valtiopäivät 1872, Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat 1, 284.

⁴⁰ Valtiopäivät 1872. Asiakirjat I, 175-176.

3.7. Hallitsija hyväksyy säätyjen vastauksen. Senaatti julkaisee 4.3.1873 asetuksen kuvernöörien tuomiovallan poistamisesta.

Senaatin täysistunnossa maaliskuun 4 päivänä 1873,⁴¹ esiteltiin vt. kenraalikuvernöörin kirje saman vuoden helmikuun 27 päivältä ja sitä seurannut hallitsijan kirjelmä sanotun helmikuun 19 päivältä, jossa ilmoitettiin, että hallitsija oli hyväksynyt säätyjen kannan oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n muuttamiseksi sekä valtuuttanut senaatin antamaan tästä asetuksen. Senaatin antama asetusta julkaistiin asetuskokoelmassa numerolla 8 maaliskuun 4 päivänä 1873.

3.8. Minkälaisia tiloja olivat kruununratsutila ja kruununtila?

Edellä on toistuvasti puhuttu kahdenlaisesta kruununtilasta mutta ei ole lähemmin selvitetty, miten nämä poikkesivat toisistaan. *Liljenstrand* perusteellisessa selvityksessään Suomen maanluonnoista⁴² jakaa kruununmaat kirjassaan seuraavasti: 1. tiloihin, joihin yksityisillä henkilöillä on perinnöllinen hallintaoikeus, 2. tiloihin, joiden rajoittamaton omistus- ja hallintaoikeus on kruunulla sekä 3. tiloihin, joita valtiovallan valvonnassa hallitsevat erityiset etuoikeutetut yhteisöt määrättyyn yhteiskunnalliseen tarkoitukseen.

Ensimmäiseen ryhmään kuuluviksi *Liljenstrand* asettaa kruununtilan ja kruununratsutilan. Hän huomauttaa, että vaikka eräät kruununtilat alkuaan jaettiin jalkaväelle ja toiset ratsuväelle, niin tämän ei pitänyt johtaa minkäänlaiseen erilaisuuteen näiden kesken maanluonnon suhteen. Kuitenkin näiden tilojen oikeusasema on ajan myötä muodostunut hyvin erilaiseksi.

Kruununtiloja koskevien erilaisten säännösten jälkeen julistettiin kuninkaallisella kirjeellä 21.3.1781, että kaikki uudisraivaajat kruununmailla saivat raivaamallaan tiloilla pysyvän hallintaoikeuden itselleen sekä lapsilleen ja näiden jälkeläisille. Lopullisesti tällainen ajatus sai hyväksymisensä kuninkaallisessa asetuksessa 21 päivältä helmikuuta 1789, jossa perustuslaillisella säännöksellä myönnettiin kruununtilan asukkaille ja heidän lapsilleen pysyvä oikeus hallita tilaa niin kauan, kuin he maata ja rakennuksia vastuullisesti hoitivat. Myöhemmin perintöoikeus kuninkaallisella julistuksella 11.6.1811 ulotettiin koskemaan myös muita sukulaisia. Ensin mainittu asukasoikeus oli siis myönnetty perustuslailla ja jälkimmäinen vain hallinnollisella asetuksella.⁴³

Liljenstrand huomauttaa, että lopuksi oli kruununtilojen asukkaiden asema niin taattu, että erotus heidän omistuksensa ja täydellisen omistuksen välillä ei ollut suuri. Kruunun oikeus heidän tiloihinsa oli enemmänkin nimellinen kuin todellinen.

⁴¹ KA: senaatin täysistuntopöytäkirjat mf 47.

⁴² *Liljenstrand* 1894, s. 368. *Liljenstrand* toimi talousoikeuden ja kansantaloustieteen professorina Helsingin Yliopistossa v. 1852 perustetussa virassa. *Finlands jordnaturer* on toinen hänen pääteoksistaan. Ks. Veikko O. Hyvönen: *Kiinteistönmuodostamisoikeus I*. Espoo 1998, s. 95.

⁴³ Merkillepantavaa on, että vuoden 1811 asetusta, Suomen tuolloin ollessa jo suuriruhtinaskuntana, ei vahvistettu maassamme.

Kruununtilan asukkaan oikeutta tilaan voidaan luonteeltaan pitää jaettuna omistusoikeutena, *dominium divisumina*. Näin ollen voidaan myös sanoa, että useimmat niistä oikeuksista, jotka liittyvät täydelliseen omistusoikeuteen, kuuluivat asukkaalle.

Kruununratsutilojen osalta Liljenstrand mainitsee, että ne kruununratsutilat, jotka myöhemmin oli verolleostettu, olivat muuttuneet ratsutiloiksi taikka ratsuvelvollisiksi säteritiloiksi, mikäli niille oli myönnetty säterivapaus. Näiden tilojen välillä, siis ratsuvelvollisten kruununsäterien ja tavallisten kruununratsutilojen välillä, ei ole muuta eroa kuin se, joka johtuu säterivapaudesta. Sitä vastoin ero kruununratsutilojen ja tavallisten kruununtilojen välillä on niin suuri, että niiden on katsottava kuuluvan erilaisiin maanluontoihin.⁴⁴

Ratsutilojen osalta antoi kuningas Kaarle XI kaksi sotaväelle osoitettua asetusta vuosina 1684 ja 1695, joiden mukaan ratsutilalliset ja heidän lapsensa ja perillisensä saivat häiriöttä pitää hallinnassaan ratsutilaa niin kauan, kuin he kykenivät lain mukaisesti viljelemään, rakentamaan ja parantamaan tilaansa. Ratsutilojen suurempi arvo ja asukkaiden vähemmät vaatimukset lienevät myös vaikuttaneet siihen, että heille myönnettiin pysyvä hallintaoikeus aikaisemmin. Kesäkuun 9 päivänä 1726 annetusta kuninkaallisesta asetuksesta voidaan havaita, että jo silloin oli melko tavallista käsitellä kruununratsutilojen asioita samoin kuin yksityistä omaisuutta siten, että tilojen siirrot tapahtuivat ilman maaherran kuulemista ja että muutamat kihlakunnanoikeudet tapasivat vahvistaa ne ilman lainhuutoa ja kiinnekirjaa.. Tästä syntyi kuitenkin valituksia ja täydellisemmät määräykset asukkaiden hallintaoikeudesta annettiin sittemmin kuninkaallisella asetuksella 22.2.1749. Tällä asetuksella tunnustettiin hallintaoikeus niin täydelliseksi ja lähellä täydellistä omistusoikeutta olevaksi, että kaikki mitä vuoden 1789 perustuslaissa sittemmin yleisesti luvattiin kruununtiloille käsitti vähemmän etuisuuksia.

Liljenstrand mainitsee vielä, että samoin kuin lainmääräykset, jotka koskevat tavallista kruununtilaa, ovat enimmäkseen vuoden 1811 julistuksessa, sisältyvät kruununratsutilaa koskevat määräykset sitä vastoin vuoden 1749 asetukseen. Huomattava eroavaisuus tässä asetuksessa verrattuna mainittuun julistukseen on siinä, että kruununratsutilan haltijan leski ei missään muodossa omannut naimaoikeutta kiinteään omaisuuteen, vaan sai pesästä ainoastaan, niinkuin asetuksessa sanotaan, vaatetuksensa pesän irtaimistosta. Epäiltiin, ettei hän kyennyt hoitamaan ratsuväen hevosta. Vain siinä tapauksessa, että ratsutilan haltija oli kuollut lapsettomana, leski oli voinut omistajan määräyksestä hallita tilaa elinaikansa.⁴⁵

⁴⁴ Käsitteiden moninaisuuden vuoksi selvennettäköön niitä seuraavasti: *Säteri* tarkoitti rälssitilaa, joka oli vapautettu suorittamasta ratsupalvelusta *Rälssi* käsitti vapauden veroista. *Ratsutila* (rustholli) oli perintö- tai kruununluonteinen tila, jonka puolesta oli sitouduttu ratsupalvelukseen ja oli näin vapautettu maaverosta. *Ratsusäteri* puolestaan tarkoitti säteritilaa, joka reduktiossa peruutettiin valtiolle, mutta luovutettiin entiselle omistajalle ratsupalvelusta vastaan. *Rälssilampuoti* oli lampuoti (vuokralainen), joka viljeli rälssitilaa.

⁴⁵ Liljenstrand jättää mainitsematta keisarillisen asetuksen 6.6.1883, jonka 4 ja 30 §:ssä sanotaan, että myöskään kruununtiloihin ei ole naimaosaa. Asetuksen 4 §:ssä lausutaan, että jos mies on siirrolla hankkinut asukas-oikeuden kruununtilaan taikka kruununratsutilaan avioliittonsa aikana, saakoon

Mitä tuli kruununtilojen osittamiseen, niin *Jutikkala* huomauttaa, että kun v. 1747 otettiin ensimmäinen askel kohti vapaampaa talouspolitiikkaa, niin halkominen perintö- ja kruununtiloilla sallittiin ja ne voitiin jakaa jopa kuuteen tai kahdeksaan osaan tai vieläkin pienempiin osiin ”aina sen mukaan, kuin niitä voitiin viljellä.”⁴⁶ Kruununtiloilla ratkaisu halkomisen toimittamisesta kuului maaherralle sitten kun kihlakunnanoikeus oli toimittanut paikalla katselmuksen. Vuoden 1811 asetus kruununtilojen asukasoikeudesta salli puolestaan haltijanvaihdon yhteydessä kruununtilan halkomisen silloin, kuin tila oli niin suuri, että sen jakaminen v. 1747 asetuksen mukaan oli mahdollista. Vuoden 1864 asetuksessa määrättiin, että halkomalla muodostettujen tilojen tuli kyetä elättämään kolme täyskasvuista henkilöä, kun aikaisemmin oli vaadittu viiden henkilön elättämistä. Kun kuvernöörien tuomiovallan lakkauttamista kruununtilojen välisissä riidoissa vaadittiin v. 1872 valtiopäivillä, oli niiden osittamisesta voimassa vuoden 1864 asetus, jonka mukaan lohkominen kruununtiloilla ei ollut mahdollista. Kuitenkin lakivaliokunnan mietinnössä, jonka suomenkieliseen versioon olen edellä viitannut, puhutaan kruununtilojen lohkomisesta. Tämä on katsottava johtuneen epätarkasta suomennoksesta ruotsinkielestä, jossa puhutaan vastaavassa kohdassa halkomisesta. Vasta v.1886 kruununtiloja koskevassa asetuksessa sallittiin myös näillä tiloilla lohkominen.⁴⁷

3.8. Muutoksenhaku maariidoissa.

Kun maassamme pyrittiin 1800-luvulla edellä kerrotuin tavoin yhtenäistämään oikeudenkäyntiä kuului siihen olennaisena osana muutoksenhaun uudistaminen. Myös maariidoissa ja maanmittaustoimituksissa muodostaa yhden oikeudenkäynnin tärkeän elementin muutoksenhaku, jonka forum ei aina ole ollut itsestään selvä. Sen vuoksi kerrotaan seuraavassa pääpiirteittäin muutoksenhausta maariidoissa.

Maassamme on tilusriidoista ja maanjaoista johtuvat riitaisuudet perinteisesti ratkaistu kihlakunnanoikeuksissa. Näitä koskevat säännökset sisältyvät v. 1734 lain maa- ja rakennuskaariin, joista edellinen sisälsi puhtaasti yksityisoikeudelliset säännökset ja maakaari julkisoikeudellista laatua olevat säännökset maaomaisuuden

vaimo naimaosan irtaimen tai siihen vastineeseen, joka oli annettu asukasoikeudesta. Ks. laajemmin kruununmaasta: Liljenstrand 1894, s. 366 - 450.

⁴⁶ Jutikkala 1942, 443.

⁴⁷ Jutikkala 1942, 511-514, Haataja 1945, 28-29. Myöhemmästä lainsäädännöstä mainittakoon, että rälssitilojen ja eräiden kruununluontoisten tilanosien muuttamiseksi perintöluontoisiksi annettiin meillä laki 29.6.1951, joka kuitenkin kumottiin 1 §:ää lukuun ottamatta lailla 8.8.1958. eräiden kruununluontoisten tilanosien muuttamiseksi perintöluontoiseksi. Tämän lain 1 §:ssä lausuttiin, että osaksi perintö- ja osaksi kruununluontoisiin tiloihin kuuluvat vakaalla asukasoikeudella hallittavat kruununluontoiset tilanosat muuttuvat tämän lain voimaantullessa perintöluontoiseksi. Eräiden kruununluontoisten tilojen ja tilanosien järjestelystä 12.11.1965 annetun lain voimaan tullessa 1.1.1966 olivat kaikki tilat muuttuneet perintöluontoisiksi.. Tiloista oli tehtävä merkintä maarekisteriin ilmoitettava kiinteistötuomarille ja henkikirjoittajalle.

käytöstä.⁴⁸ Kuten edellä on kerrottu ovat tästä olleet poikkeuksena kruununtilat, joiden osalta ratkaisun tekeminen oli annettu hallinnolliselle viranomaiselle maaherralle.⁴⁹

Maahamme perustettiin v. 1766 annetuilla asetuksilla maanjakoasioihin erikoistuneet maanjako-oikeudet isojakotoimituksissa syntyneiden riitojen ratkaisemista varten. Nämä olivat tilapäisiä ja vain Viipurin lääniin v. 1816 perustettu maanjako-oikeus oli vakinainen. Muualla ne asetettiin paikkakunnalle silloin, kuin siellä tuli suoritettavaksi isojako. Toukokuun 15 päivänä 1848 annettu maanmittausohjesääntö jätti maanjako-oikeuden aseman entiselleen, mutta lisäsi sen käsittelemien asioiden lukua. Tämän ohjesäännön mukaan maanjako-oikeuden käsiteltäviin kuuluivat jaon valmisteluissa syntyneet riitaisuudet rajoista, maan jyvityksistä, jakoperusteesta ym. Maanjako-oikeudelle eivät vieläkaan kuuluneet kaikista maanmittaustoimituksista syntyneet riitaisuudet vaan pelkästään ne, jotka aiheutuivat isojaosta ja muista samassa järjestyksessä suoritetuista jakotoimituksista. Tällaisia olivat isojaon täydennykset ja m.m. halkomiset ja niiden yhteydessä suoritettut rajankäynnit. Maanjako-oikeuden toimivalta oli jossain määrin epäselvä, sillä eivät edes kaikki riidat, jotka syntyivät isojaossa, kuuluneet maanjako-oikeuden kompetenssiin. Katsottiin myös, että hallinnollisessa järjestyksessä syntynyt maanmittausohjesääntö ei voinut syrjäyttää oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 14 §:n määrittelemää forumia riideltäessä maalla olevista maista ja tiluksista.⁵⁰

Vuoden 1848 maanmittausohjesäännön mukaan kihlakunnanoikeuden ratkaistavaksi jäivät vielä riidat, jotka aiheutuivat vesialueiden jaoista, toistaiseksi toimitettujen vesijättöjen jaoista, erillisistä rajankäynneistä ja tilusvaihdoista, sekä kaikki jakojen yhteydessä esiintyvät tai niistä johtuvat omistus- ja hallintaoikeutta koskevat riidat. Myöhemmin säädettiin kihlakunnanoikeuden ratkaistaviksi riidat, jotka koskivat oikeutta erottaa määräala lohkomalla tai palstatilaksi. Maaherran ratkaistaviksi jäivät kysymykset verollepanosta ja liikamaan erottamista koskevat riidat.⁵¹

Oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n muuttamisen jälkeen 4.3.1873 lähtien käsiteltiin kruununtilojen haltijoiden väliset riitaisuudet kihlakunnanoikeudessa ja näin ollen myös halkomiset sellaisilla tiloilla, joilla ei ollut toimitettu isojakoa, kuuluivat kihlakunnanoikeuden käsiteltäviin. Maanjako-oikeuden toimivalta oli jossain määrin epäselvä, sillä eivät edes kaikki riidat, jotka syntyivät isossajaossa, kuuluneet maanjako-oikeuden kompetenssiin. Katsottiin myös, että hallinnollisessa järjestyksessä syntynyt maanmittausohjesääntö ei voinut syrjäyttää oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 14 §:n määrittelemää forumia riideltäessä maalla

⁴⁸ Haataja 1945, 15, 46.

⁴⁹ Palautettakoon tällä kohtaa mieleen edellä kerrottu prokuraattori *Pehr Petersonin* lausunto, jossa hän ihmettelee miksi kruununratsutilaa ja kruununluontoista augmenttitilaa koskevien kysymysten valitusforum kuvernöörin toimenpiteistä oli hovioikeus ja senaatin oikeusosasto, kun muista kuvernöörin päätöksistä kruununtilojen osalta valitettiin suoraan senaatin talousosastoon. Ks. prokuraattorin senaatille antama lausunto 17.2.1869.

⁵⁰ Ahla 1933, 55-59.

⁵¹ Haataja 1945, 47.

olevista maista ja tiluksista. Maatilojen osittamisesta kesäkuun 12 päivänä 1895 annettu asetus kumosi kaikki aikaisemmat tilojen osittamista koskevat säännökset ja koko halkomistoimitukseenkin haettiin muutosta maanjako-oikeudesta. Huomattava muutos oli myös, että halkomistoimituksia ei enää tarvinnut vahvistuttaa kihlakunnanoikeudessa.⁵²

VIII

Johtopäätöksiä.

1. Laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamisen vaikutus hovioikeuksien työmääriin.

Edellä valtiopäiväkäsittelyssä on useasti puututtu siihen työmäärän lisääntymiseen hovioikeuksissa, joka johtuisi laamanninoikeuksien lakkauttamisesta. Puheenvuoroissa ehdotettiin uuden hovioikeuden perustamista ja ennakoitiin virkojen ja jaostojen lisäämistä hovioikeuksiin. Tässä keskustelussa mm. viitattiin Ruotsiin, jossa kämnerin- ja laamanninoikeudet lakkautettiin v. 1849. *Von Born* käyttämässään puheenvuorossa huomautti, kuten jo edellä on kerrottu,⁵³ että vaikka Ruotsissa oli kaksinkertainen väestömäärä sielläkin oli vain kolme hovioikeutta, joissa tosin oli yhteensä kymmenen jaostoa. Tämä määrä jaostoja, hän lausui, ei kuitenkaan ollut läheskään kaksinkertainen määrä Suomeen verrattuna. Oliko von Born näin ollen sitä mieltä, että Suomen hovioikeudet kykenivät selviytymään lisääntyvästä työmäärästä ilman lisätyövoimaa?

Hovioikeuksien kasvavaa työmäärää ennakoiden annettiin keisarillisella asetuksella tammikuun 10 päivältä 1870 uudet ohjeet hovioikeuksien työskentelystä sekä lisättiin jaostojen lukumäärää ja henkilökuntaa. Hovioikeuksien tuli tämän mukaan kokoontua talvi- ja syysistuntoihin seuraavasti: Turun hovioikeuden neljänä jaostona, Viipurin hovioikeuden kolmena ja Vaasan hovioikeuden kahtena jaostona. Kesä-, heinä-, elo- ja syyskuussa Turun hovioikeuden tuli kokoontua kahtena, Viipurin hovioikeuden yhtenä tai kahtena jaostona ja Vaasan hovioikeuden yhtenä jaostona. Tämän lisäksi asetuksessa lisättiin henkilökuntaa Turun hovioikeudessa yhdellä hovioikeudenneuvoksella, kahdella asessorilla ja yhdellä notaarilla, Viipurin hovioikeudessa yhdellä hovioikeudenneuvoksella, kahdella asessorilla, yhdellä notaarilla ja ylimääräisellä viskaalilla sekä Vaasan hovioikeudessa kahdella asessorilla ja yhdellä notaarilla.⁵⁴

⁵² Ks. laajemmin Ahla 1933, 55-59.

⁵³ Ks. valtiopäiväkäsittely 1867 ritaristo ja aateli.

⁵⁴ Tähän asetukseen sisältyi vielä huomionarvoinen kohta auskultanttien osalta. Asetuksessa mainittiin lopuksi, että hovioikeudet vapautettiin kuninkaallisen kirjeen 16.2.1776 ja julistuksen 27.10.1801 määräyksistä koskien kirjoituskoetta ja kuulustelua hovioikeuksiin pääsyyn ehtona sekä oikeutettiin hovioikeudet ilman tällaisia tietokokeita ottamaan hovioikeuksiin auskultanteiksi opiskelijoita, jotka todistavat suorittaneensa yliopistossa lainopin tutkinnon.

Seuraavalla kaaviolla pyritään havainnollistamaan, mikä vaikutus laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamisella 1.1.1869 alkaen oli hovioikeuksien työmääriin. Hovioikeuksien työmääristä laaditut tilastot⁵⁵ käsittävät vuodet 1860-1880 ja ne sisältävät hovioikeuksiin saapuneiden juttujen kokonaismäärän. Tämä tarkoittaa edelliseltä vuodelta siirtyneitä, haastettuja, veto-, valitus- ja alistusteitse hovioikeuteen saapuneita ratkaistuja siviili- ja rikosjuttuja sekä seuraavaan vuoteen siirtyneitä asioita. Työmääriin sisältyvät myös hovioikeuden sotaylioikeutena käsittelemät jutut, joita oli vuosittain 108 ja 48 jutun väliltä, enimmäkseen kuitenkin alle sadan. Siviili- ja rikosjuttujen määriä ei ole eritelty. Kämnerinoikeuksien lakkauttamisen vaikutusta hovioikeuksien työmääriin on vaikea arvioida. Kämnerinoikeuksien lakkauttaminen luonnollisesti lisäsi raastuvanoikeuksien työmääriä niissä kaupungeissa, joissa oli ollut kämnerinoikeudet.

Laamanninoikeuksien lakkauttamisella oli suoranainen vaikutus hovioikeuksien työmääriin siviiliasioiden osalta, koska nämä oikeudet käsittelivät, sanottakoon se vielä kerran, vain riitajuttuja. Vuoden 1868 asetus laamannin- ja kämnerinoikeuksien lakkauttamisesta helpotti huomattavassa määrin vedon edellytyksiä. Asetuksella kumottiin *summa appellabilistä* koskevat säännökset (OK 25:7, 16 ja 17 §) samoin kuin vetoajalle siihen asti kuuluneen velvollisuuden panna vakuus kuluista ja vahingosta sekä eräissä tapauksissa täyttää, mitä alioikeuden tuomiossa oli määrätty (OK 26 luku). Oma merkityksensä oli myös vetorahan alentamisesta 5 taalarista 3:een taalariin (OK 25:1 ja 15 §).

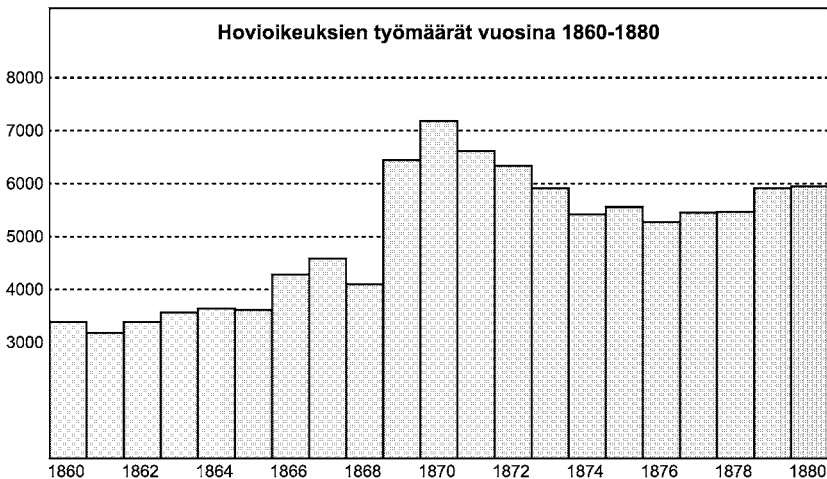
Valtiopäiväkäsittelyssä oli moni valtiopäivämies sitä mieltä, että laamanninoikeuksiin ei vedottu pelkästään siitä syystä, että olisi haluttu muutosta kihlakunnanoikeuden päätökseen. Muutoksenhakemisella vastaajan puolelta haluttiin viivyttää päätöksen lainvoimaiseksi tuloa ja siten saada lykkäystä maksuvelvollisuuteen. Tähän olikin hyvät mahdollisuudet, koska laamanninoikeudet kokoontuivat vain kerran vuodessa.⁵⁶ Esitettiinpä sellaisiakin mielipiteitä, että muutoksenhaku oli tarpeetonta senkin vuoksi, että laamanninoikeuksien kokoonpano ei poikennut kihlakunnanoikeuksien kokoonpanosta eikä laamanninoikeuden tämän vuoksi katsottu edustavan parempaa tietämystä.

Näin ollen ei voida vetää sellaista johtopäätöstä, että laamanninoikeuksien lakkauttamisen jälkeen haettiin muutosta hovioikeudesta aina niissä tapauksissa, joissa sitä olisi haettu laamanninoikeudestakin. Todennäköistä on, että muutosta haettiin 1.1.1869 alkaen hovioikeudesta niissäkin tapauksissa, joissa muutoksenhaku aikaisemmin laamanninoikeudesta oli katsottu hyödyttömäksi.

⁵⁵ KA. Senaatti prokuraattorin toimituskunta. Prokuraattorin kertomukset 1843-1890.

⁵⁶ Kuten jo edellä on mainittu koski v. 1843 asetus kahdesta istunnosta vuodessa vain niitä laamanninoikeuksia, joissa asioiden paljous sitä vaati ja jotka senaatti tämän perusteella erikseen nimesi. Lainkohtaa muutettiin kuitenkin 15.1.1844 siten, että kahden istunnon pitäminen vuodessa ei enää ollut riippuvainen asioiden määrästä.

Hovioikeuksien työmäärää 1800-luvun jälkipuoliskolla ei pelkästään kasvatettu. Edellä on vuoden 1867 valtiopäivien säätykäsittelyssä selostettu aatelin erikoistuomioistuimen lakkauttamista asetuksella 4.11.1867. Tässä tuomioistuimessa, *forum privilegiatumissa*, tuomitsi hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena eräitä vapaasukuisten keskeisiä riitaisuuksia ja vakavampia rikoksia. Hovioikeuksien työtä helpotti myös kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamisen yhteydessä muutettu oikeudenkäymiskaaren 23 luvun 1 §, jonka mukaan hovioikeus oli tuomionvoiva jo nelijäsenisenä asioissa, jotka eivät koskeneet ”henkeä” ja joissa vähintään kolme oli samaa mieltä. Aikaisemminhan vaadittiin viisi jäsentä vähäisissä asioissa ja neljäkin jäsentä riitti tähän, jos kaikki olivat yksimielisiä. ”Tärkeissä asioissa” piti jäseniä olla seitsemän.⁵⁷

Edellä olevasta kaaviosta voidaan havaita, että hovioikeuksien työmäärät nousevat selvästi laamanninoikeuksien lakkauttamisen jälkeen. Kaaviosta voidaan niin ikään havaita, että työmäärät nousevat jyrkästi vuosina 1869 ja 1870 tasaantuaakseen sen jälkeen määrätylle tasolle, jonka voidaan sanoa kuvaavan hovioikeuksien työmäärää laamanninoikeuksien lakkauttamisen jälkeen. Mikä aiheutti mainitun työmäärän

⁵⁷ Oli luonnollista, että hovioikeuksien työtä haluttiin myös rationalisoida. *Ernst Tegengrenin* mielestä yksi tällainen keino olisi ollut kirjallisen kertomuksen jättäminen kokonaan pois hovioikeuteen vedotuista jutuista. Näihin juttuihin kirjoitettaisiin resiitti vain siltä osin, kuin se koski jutun käsittelyä hovioikeudessa. Tegengren perusteli tällaista menettelyä sillä, että kirjallisen kertomuksen tarkoitus on ainoastaan antaa asianosaiselle mahdollisuus tehdä huomautuksia päätöksestä taikka anoa asian suullista käsittelyä. Sitä paitsi hovioikeudella olisi mahdollisuus kirjoittaa kertoelma jutuissa, joissa se olisi asiallista jutun tärkeyden ja laajuuden vuoksi. Hän viittasi myös oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 1 §:ään, jonka mukaan tällaista kertomusta ei tarvittu meri- ja vekseliasioissa eikä pesäero -ja konkurssiasioissa. Ks. Tegengren 1881, s.371-372.

poikkeuksellisen nousun vuosina 1869 ja 1870? Saapuneiden juttujen lukumäärä oli v. 1867 yhteensä 4565 ja v. 1868 yhteensä 4061, kun se vuonna 1869 oli 6465 ja v. 1870 7219. Yhtenä syynä tähän oli kämnerin- ja laamanninoikeudet sekä ritarisyynioikeuden lakkauttavan asetuksen 2 ja 3 kohdat. Asetuksen 2-kohdan mukaan määrättiin kihlakunnanoikeuden päätökseen ilmoitettu veto määrätyin edellytyksin ajettavaksi suoraan hovioikeudessa, jonka tuli antaa myös laamanninoikeuden tuomion selitykset, jotka OK 24:11 §:n nojalla ehkä tultiin anomaan. Sanotun asetuksen 3 kohdan mukaan taas osoitettiin laamanninoikeuden syynituomioon tyytymätön hakemaan muutosta suoraan hovioikeudesta, ellei laamanninoikeus ollut ehtinyt ennen 1.1.1869 osoittaa asiaan ritarisyynioikeuteen.

Suuret nälkävuodet sattuivat juuri vuosiin 1867-68. Oliko näillä merkitystä edellä mainittuun tilastopiikkiin? Katoa ja lamaa seuraa säännöllisesti riita-asioiden määrän suuri kasvu. Tällöin on kysymys luottosuhteista, jotka ovat erittäin alttiita taloudellisten suhteiden heilahteluille.⁵⁸Tämän vuoksi katovuosien on katsottava osaltaan vaikuttaneen hovioikeuksien poikkeuksellisen suureen työmäärään vuona 1869.⁵⁹

2. Yhteenvedo niistä perusteista, joilla lakkautettiin kämnerin- ja laamanninoikeudet sekä ritarisyynioikeus.

Keskustelua näiden oikeuksien lakkauttamisesta oli käyty tammikuun valiokunnassa ja senaatissa ennen kuin hallitus antoi asiasta valtiopäiväesityksen. Lakivaliokunnassa esitettiin samoja perusteita kämnerin-, ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamiseksi eli lakivaliokunta hyväksyi esityksen perusteet. Voidaan todeta, että valtiopäiväesitys painotti enemmän historiallisia perinteitä, kun taas lakivaliokunta kiinnitti huomion etupäässä tuomioistuimissa käytävään prosessiin. Tammikuun valiokunnassa ja valtiopäivillä käydyissä keskusteluissa ja kannanotoissa on merkillepantavaa se yksimielisyys, joka vallitsi näiden oikeuksien lakkauttamisesta. Kuten jo edellä on käynyt ilmi vain hyvin harvoja mielipiteitä esitettiin kämnerin- ja laamanninoikeuksien säilyttämisen puolesta. Ritarisyynioikeuden lakkauttamisesta olivat kaikki yksimielisiä⁶⁰

Tärkein peruste kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamiseksi oli oikeusasteiden lukumäärä, joka riippui siitä, missä oikeutta käytiin ja minkälaisesta oikeusasiasta kulloinkin oli kysymys. Tähän on jo aikaisemmin puututtu, mutta mainittakoon vielä, että maaseudulla riita-asiassa oli oikeusasteita neljä, mutta rikosasiassa kolme. Samoin kaupungeissa, joissa oli kämnerinoikeus, oli riita-asioissa neljä oikeusastetta, mutta rikosasioissa, konkurssi- ja vekseliasioissa sekä merioikeusjutuissa vain kolme. Niissä kaupungeissa, joissa ei ollut kämnerinoikeutta

⁵⁸ Nousiainen 1993, 487.

⁵⁹ Aika vedon perilleajamiseen hovioikeudessa vaihteli 40-90 päivien välillä asuinpaikasta johtuen. Tämän vuoksi työmäärän lisäys näkyy usein vasta seuraavana vuotena.

⁶⁰ Valtioapäiväesitys: Nådiga Propositioner å landtdagen 1867 II, s. 955—956.

Lakivaliokunnan mietintö: Nådiga Propositioner å landtdagen 1867 II, s. 983-985.

oli oikeusasteita vain kolme. Oikeusasteiden lukumäärän vähentämistä perusteltiin sillä, että oikeusasteiden lukuisuus ei lisää oikeusvarmuutta. Sitä vastoin ne lisäävät asianosaisen kustannuksia ja hidastavat häntä saavuttamasta oikeuttaan. Oikeusvarmuutta lisää enemmänkin tuomioistuimen kokoonpano, sanottiin kannanotoissa.

Yhtenä varteenotettavana perusteena laamanninoikeuksien lakkauttamiseksi oli tämän tuomioistuimen kokoonpano. Se oli samanlainen kuin kihlakunnanoikeuden kokoonpano eli tuomari ja lautakunta. Muutoksenhakuasteen kokoonpanon tuli kuitenkin olla erilainen kuin alemman oikeuden, koska ylemmältä tuomioistuimelta ei muutoin voinut odottaa tarkkanäköisempää tutkimusta.⁶¹ Valtiopäiväkäsittelyssä huomautettiinkin, ettei missään Euroopan maassa ollut ylempää ja alempaa tuomioistuinta, joissa kummassakin olisi ollut vain yksi tuomari. Antaakseen takuun paremmasta oikeudesta tulee tuomioistuimen käsittää useampia tuomareita.⁶² Laamanninvirkkaa hoiti myös usein viransijainen, jolla ei voinut olla laamanninviran vaatimaa pätevyyttä.

Laamanninoikeuksien lakkauttamista oli v. 1983-64 valtiopäivillä vaadittu myös mm. sillä perusteella, että laamanninoikeuksiin ei saanut jättää suomenkielisiä kirjelmiä.⁶³ Elokuun 1 päivänä 1863 julkaistiin kuitenkin kielimanifesti ja helmikuun 20 päivänä 1865 asetus, joiden mukaan asianosaisilla oli tämän jälkeen oikeus antaa virastoihin suomenkielisiä asiakirjoja.

Laamanninoikeuksien toimintaa pidettiin liian hitaana, sillä ne OK 3:1 §:n mukaisesti kokoontuivat lakikunnassaan vain kerran vuodessa ja pienienkin riitojen käsittely saattoi kestää 6-8 kuukautta. Lisäksi OK 25:1 §:n mukaisessa vetojutun käsittelyssä laamanninoikeudessa oli selvä jutun pitkittämisen mahdollisuus. Kuten edellä on kerrottu muutettiin viimeksi mainittua lainkohtaa 23.1.1843 siten, että laamanninoikeuden tuli pitää kaksi istuntoa vuodessa. Tämä oli mahdollista kuitenkin vain silloin, kuin asioiden määrä sitä vaati ja se koski vain senaatin nimeämiä laamanninoikeuksia.⁶⁴

Laamanninoikeuksia moitittiin pääasiassa siitä syystä, että se viivytti lopullisen ratkaisun saamista riita-asioissa. Tämä oli toinen peruste OK 3:1 §:n muuttamiseksi. Toinen peruste lainmuutokselle oli se, että laamanninoikeuksissa haluttiin pitää vuosittain kaksi istuntoa. Jo asian käsittelyssä senaatissa oltiin sitä mieltä, että ehdotetuilla muutoksilla ei nopeutettaisi asioiden käsittelyä ja että useampien istuntojen pitämisestä olisi voitu määrätä hallinnollisella asetuksella. Perusteellisimmat muutokset laamanninoikeuksissa olisivat vaatineet käsittelyä

⁶¹ Propositioner å landtdagen år 1867 II, 956.

⁶² Ks. valtiopäiväkäsittely: aatelissäätö von Bonsdorf. Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 364.

⁶³ Ks. Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat I-II 1863-64, 169-170.

⁶⁴ Kuten jo edellä on kerrottu muutettiin keisarillisella julistuksella 15.1.1844 asetusta siten, että laamanninoikeuden kokoontuminen kahdesti vuodessa ei enää ollut riippuvainen asioiden määrästä.

säädysissä. Tätä mieltä oli myös Viipurin hovioikeus, joka esitti asian lykkäämistä tulevaisuuteen.⁶⁵

Yksi tapa viivyttää jutun ratkaisua oli todistajankuulustelun toimittaminen laamanninoikeudessa. Lakivaliokunta katsoi laamanninoikeudessa toimitetun todistajankuulustelun saaneen jo sellaiset mittasuhteet, että jutun valmistava käsittely, joka OK 14 :3 §:n mukaan tuli tapahtua alioikeudessa, oli siirtynyt laamanninoikeudelle, vaikka siellä OK 17: 3 §:n mukaan voitiin vain poikkeuksellisesti kuulla todistajia. Tämä ei kuulunut hyvään oikeudenkäyntitapaan ja aiheutti lisäksi asianosaisille ylimääräisiä kuluja.⁶⁶

Siinä mittavassa asiakirja-aineistossa, joka käsittää laamannin-, kämnerin- ja ritarisyynioikeuksien lakkauttamisen, on painopiste selvästi laamanninoikeuksissa, jonka tarpeettomuutta perustellaan moninaisin argumentein. Tämä johtui luonnollisesti siitä, että laamanninoikeuksien tuomiopiirit käsittivät koko valtakunnan, kun taas kämnerinoikeuksia oli maassamme v. 1868 vain seitsemässä kaupungissa, joiden lukumäärä tähän aikaan oli 25. Kämnerinoikeuksien lakkauttamisen merkittävänä perusteena pidettiin myös sitä, että maan useimmat kaupungit, niihin luettuna osa väkirikkaimmista kaupungeista, olivat tulleet toimeen ilman kämnerinoikeuksia.

Ritarisyynioikeuden lakkauttamisen peruste oli syntynyt yhteiskuntakehityksen myötä. Tilus- ja rajariidoissa tarvittiin enää harvoin tuomioistuinta ja sen toimittamaa katselmusta. Tarvittava näyttö näissä asioissa saatiin isossajaossa laadituista kartoista taikka maanmittarien toimittamissa katselmuksissa. Tämän vuoksi tilus- ja rajariitoja käsiteltiin yleisissä tuomioistuimissa paitsi isossajaossa syntyneet riidat, jotka käsitteli maanjako-oikeus. Ritarisyynioikeus, joka ei ollut kokoontunut miesmuistiin, voitiin näin ollen lopettaa tarpeettomana, kokoonpanoltaan sopimattomana ja asianosaiselle kalliina.

Kämnerin-, laamannin- ja ritarisyynioikeuksien lakkauttaminen liittyy 1800-luvulla siihen laajempaan kokonaisuuteen, jonka tarkoituksena oli oikeudenkäyntiprosessien olennainen lyhentäminen eli oikeudenkäynnin nopeuttaminen. Yleisesti katsottiin, että riita-asian saattaminen lainvoimaiseen tuomioon kesti aivan liian kauan. Tällaiseen kokonaisuuteen, jolla haluttiin lyhentää oikeudenkäyntiprosessia, kuuluivat edellä mainitun kolmen oikeusinstanssin lakkauttaminen. Lisäksi siihen liittyivät oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttaminen sekä alioikeusasteessa että hovioikeudessa. Tähän kokonaisuuteen liittyi myös uuden hovioikeuden perustaminen Kaakkois-Suomeen eli Viipuriin, alioikeusasteella välikäräjien entistä helpompi saatavuus eli ilman hovioikeuden suostumusta alioikeustuomareille myönnetty oikeus määrätä välikäräjät, tallekappaleiden lähettämisessä hovioikeuteen

⁶⁵ Ks. KA, Akti 48/1843 VSV.

⁶⁶ Aatelissäädysä Johan William Forsman, joka oli säädysssä ainoa laamanninoikeuksien säilyttämisen puolesta puhuva, huomautti kuten jo aikaisemmin on mainittu, että Viipurin ja Vaasan hovioikeuksien tuomiopiireihin kuuluvat laamanninoikeudet olivat monissa siellä vireillä olevissa jutuissa sallineet toimittaa asianosaisen pyytämiä todistajankuulusteluja. Ks. Landtdagen 1867, Riddar och Adeln 2, 362.

myönnetty helpotus sekä tuomiokuntien jakaminen pienempiin yksikköihin tarkoituksena nopeuttaa oikeudenkäyntiä. Tärkeänä tähän kokonaisuuteen vaikuttavana tekijänä oli myös vapautuvien laamanninkäräjäkappojen varaaminen oikeuslaitoksen tuleviin uudistuksiin.

3. Miten oikeudenkäynnin yhdenmukaistaminen toteutui tämän tutkimuksen käsittämässä tuomioistuimien lakkauttamisissa?

Kolmiportainen yleisten tuomioistuimien järjestelmä maahamme muodostui edellä käsitellyllä asetuksella huhtikuun 27 päivänä 1868. Asetuksella toteutettiin tammikuun 1 päivästä 1869 alkaen huomattava muutos oikeusjärjestelmässämme. Maaseudulla kihlakunnanoikeuden yläpuolella ollut laamanninoikeus ja kaupungissa raastuvanoikeuden alapuolella ollut kämnerinoikeus lakkautettiin.

Antaessaan valtiopäiväesityksen säätyjen käsiteltäväksi hallitus perusteli esitystään sillä, että oikeudenkäyntijärjestyksen yhtenäisyys vaatii, että oikeusasteiden lukumäärä on sama riippumatta siitä, käytiinkö oikeutta maaseudulla taikka kaupungissa. Kokemus oli sitä paitsi osoittanut, että oikeusasteiden lisääntyminen on aiheuttanut ainoastaan oikeuden harjoittamisen hidastumista lisäämättä oikeusvarmuutta.

Muodostamalla kolmiportainen tuomioistuinjärjestelmä luotiin samalla pohja oikeudenkäynnin yhdenmukaistamiselle eli oikeudenkäyntijärjestyksen yhtenäisyydelle. Edellä mainitussa asetuksessa 27.4.1868 annettiin samalla useita määräyksiä menettelystä kihlakunnan- ja raastuvanoikeuksissa. Näiden tarkoituksena oli saattaa menettely kummassakin oikeudessa mahdollisimman samankaltaiseksi sekä muuttaa lainkohdat menettelyn osalta vastaamaan tehtyjä muutoksia ja ajankohdan vaatimuksia. Ilman lukuisia oikeudenkäymiskaareen tehtyjä muutoksia, joista on kerrottu edellä valtiopäiväkäsittelyn yhteydessä, ko. oikeuksien lakkauttaminen ei olisi ollut mahdollistakaan. Kun puhutaan ajankohdan vaatimista muutoksista oikeudenkäymiskaareen, niin tämä tarkoittaa erityisesti muutoksenhakua koskevia lainkohtia. *Wrede* huomauttaa oikeudenkäymiskaareen valtiopäivätoiminnan jälkeen tehdyistä muutoksista, että suurin osa näistä muutoksista tarkoitti yksinkertaistaa ja lyhentää menettelyä riita-asioissa.⁶⁷

Oikeudenkäytön yhtenäisyys ei vielä täysin toteutunut kämnerin- ja laamanninoikeuksien sekä ritarisyynioikeuden lakkauttamisella. Linnaoikeudet harjoittivat omaa tuomitsemistoimintaa, kuten edellä on kerrottu. Myös poliisikamareilla oli tuomiovalta vähäisissä rikosasioissa, minkä lisäksi kuvernöörit päättivät kruunutilojen keskinäiset riitaisuudet. Lakivaliokunta perusteli näiden lakkauttamista sillä, että lakkauttaminen liittyi oikeuslaitoksen yhdenmukaistamiseen ja se entisestään lisäisi luottamusta oikeuslaitokseen.

⁶⁷ Wrede I 1911, 11.

Kuten edellä on kerrottu lakkautettiin linnaoikeudet 1.3.1869 alkaen, poliisikamareiden tuomiovalta vähäisissä rikosasioissa 1.1.1870 alkaen sekä kuvernöörien tuomiovalta kruununtilojen osalta 4.3.1873.⁶⁸

Miksi oikeudenkäytön yhtenäisyyteen pyrittiin? Katson vastauksen kysymykseen olevan kaksijakoinen. Ensisijaisesti haluttiin selventää ja yksinkertaistaa yleisten oikeuksien oikeudenkäyntijärjestystä saattamalla menettely sekä maaseutu- että kaupunkioikeuksissa mahdollisuuksien mukaan samankaltaiseksi, kuten edellä on jo huomautettu. Tämä koski sekä alioikeusmenettelyä että muutoksenhakua. Toisaalta voidaan viitata lakivaliokunnan mietintöön valtiopäivillä, jossa valiokunta huomautti, viitaten perustuslakeihimme vuoden 1772 hallitusmuotoon ja vuonna 1789 annettuun yhdistys- ja vakuuskirjaan, joiden mukaan kaikki ylimääräiset tuomioistuimet, olivat ne sitten hallitsijan tai säätyjen asettamia, oli lakkautettava ja jokaiselle kansalaiselle annettava oikeus tulla tuomituksi siinä tuomioistuimessa, jonka tuomiovaltaan hän kuului lain mukaan.

Oliko oikeudenkäynnin yhdenmukaistamisella laajemmalti merkitystä yhteiskunnassa? Tähän voidaan vastata, että uudistukset liittyivät kiinteästi talouselämään, jolle tärkeitä asioita olivat muun ohessa oikeudenkäynnin varmuus, oikeudellisen ratkaisun kesto ja sen ennakoitavuus. Liike-elämä kykeni tämän avulla arvioimaan entistä paremmin mm. vaihdannan ennustettavuutta.

Edellä mainittu voidaan sanoa toisinkin päin. Markkinatalouteen liittyvien laitosten kehittyminen liittyi siihen, että oikeuslaitoksen uudistaminenkin koettiin välttämättömäksi. Oikeuslaitoksen uudistamisen periaatteet liittyivät tuomiovallan hahmottamiseen laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, mutta välittömät uudistuspaineet sen sijaan markkinatalouden aiheuttamiin muutoksiin.⁶⁹

Samanaikaisesti oikeuslaitoksen uudistusten kanssa tapahtui siirtyminen merkantilismista liberalismiin. *Jukka Kekkonen* jakaa liberalismiin valtiolliseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen liberalismiin. Taloudellinen liberalismi rakentuu vapaan liberalismiin varaan, joka tarkoittaa sitä, että talouselämä ja sen myötä muukin yhteiskuntaelämä kehittyy vapaan toiminnan kautta. Näistä liberaalisen opin eri lohkoista voidaan johtaa erilaisia oikeudellisia reformivaatimuksia. Taloudellisen liberalismiin toteutumisen ehtona on oikeusjärjestys, joka rakentuu vapaan elinkeino-

⁶⁸ 1800-luvun erikoistuomioistuimiin kuuluivat myös *vuorioikeudet* (vuorikollegiot), jotka lakkautettiin asetuksella 1.1.1856 alkaen, jolloin niissä olleet oikeudelliset asiat siirrettiin asianomaisiin kihlakunnanoikeuksiin. Vuorioikeudet käsitelivät kaivostoimintaan kuuluvia asioita ja m.m. teoslainan kiinnitystä.

Kaupunkien erikoistuomioistumista on ollut jo puhe kerrottaessa kämnerin- ja ritarisyynioikeuksista. Mainittakoon tässä vielä, että kaupungeissa hallioikeudet lakkautettiin v. 1859, akssiioikeudet v. 1808 ja meritullioikeudet v. 1831. Oikeudenkäynti erikoistuomioistuimissa tapahtui yleisen lain säännösten mukaisesti, ellei joitakin varten ollut olemassa erikoissäännöksiä.

⁶⁹ Nousiainen 1993, 478.

ja sopimusvapauden periaatteiden varaan, ja jossa yksityinen omistusoikeus on vankasti turvattu.⁷⁰

4. Miksi kynnys muutoksenhakemiseen oli korkea?

Yksityisen kansalaisen oikeusasemaa olen edellä luonnehtinut sanomalla, että kynnys muutoksenhakemiselle oli korkea. Säännöksiin muutoksenhausta alioikeuksien ja hovioikeuksien päätöksiin ja tuomioihin tehtiin merkittäviä muutoksia, jotka kuitenkin nimeltään ja luonteeltaan pysyivät entisen kaltaisina. Näitä olen selostanut edellä johdannossa ja erityisesti valtiopäiväkäsittelyn yhteydessä. Nämä muutokset olivat osana sitä oikeuslaitoksen kehittämistyötä, joka varsinaisesti alkoi vasta 1860-luvulla.⁷¹ Yhteenvedonomaaisesti mainittakoon näistä muutoksista:

- osin vaikeaselkoisen lakitekstin uudistaminen
- varallisuusarvon poistaminen muutoksenhaun edellytyksenä (OK 25:7,16,17)
- veto- ja nostorahan alentaminen
- poistaminen vakuuden asettamisesta kuluista ja vahingosta sekä tuomion täyttämisestä eräissä tapauksissa (OK 26 luku)
- määräajan pidentäminen noston ilmoittamisesta 7 päivästä 21 päivään (OK 31:1)
- velvollisuuden poistaminen noston yhteydessä lunastaa kopiot vastapuolen kirjelmästä hovioikeudessa
- muutoksenhakijan varattomuuden toteamiseksi käydyn monimutkaisen ja ihmisarvoa loukkaavan menettelyn (OK 30:6) lopettaminen
- muutoksenhaun uudistaminen hovioikeuden päätökseen rikosasioissa (OK 30:19)
- määräaikojen muuttaminen Ruotsin vallan aikaisesta neljästä kuukaudesta kuuteenkymmeneen päivään haettaessa muutosta hovioikeuden tuomioon (OK 30:9).⁷²

Mistä sitten johtui, että menettely muutoksenhakemisessa oli säännelty vaikeaselkoiseksi? Tällöin meidän on palattava v. 1734 lain syntyvaiheisiin 1600-luvun lopulle. *Heikki Ylikankaan* mukaan vuoden 1734 lain perusta laskettiin itsevaltiuden aikana, jolloin tehtiin pääosa sen muokkaustyöstä. Kun valta sittemmin siirtyi hallitsijalta valtiopäiville, niin tämä ei paljoakaan vaikuttanut siihen perustaan,

⁷⁰ Kekkonen 1987, 315. Eino Jutikkalan mukaan liberalismien talouspoliittinen ohjelma toteutettiin Suomessa pääasiassa vuosina 1859-68 ja joiltakin osin vuoden 1879 asetuksella elinkeinovapaudesta. Hän huomauttaa myös, että yksittäiset lainsäädännölliset toimenpiteet m.m. pankkilaista ja rahareformista eivät yksinään olisi saaneet paljoakaan aikaan Näiden eri aloja koskevien yksittäisten lainsäädäntötoimenpiteiden todellisen vaikutuksen saivat aikaan vasta taloudelliset voimat. Ks. Jutikkala 1968, 210-211.

⁷¹ Mielestäni Suomen oikeuslaitoksen uudistamisen alkamisajankohtana voidaan hyvällä syyllä pitää toukokuun 4 päivää 1861, jolloin senaatti täysistunnossaan otti esille kämnerin- ja laamannioikeuksien lakkauttamisen ja jota istuntoa sittemmin seurasi ns. tammikuun valiokunta v. 1862.

⁷² Ruotsin ja Suomen lakimiesten yhteisesti julkaisemassa ”Minneskrift ägnad 1734 års lag” 200-vuotuisjulkaisussa v.1934 on Wrede kirjoittanut m.m. edellä mainituista toimenpiteistä Ks. Wrede 1934, 484-488.

johon vallankäyttö Ruotsissa rakentui.⁷³ *N. Gärden* luonnehdinta on saman suuntainen. Hän huomauttaa, että näkökantaa, jota v. 1734 laki edustaa voidaan erityisesti tuomioistuinlaitoksen osalta pitää paremminkin aikaisemman kehityksen päätepisteenä kuin uuden vaiheen lähtökohtana. Taistelu kuninkaan ja kansan tuomio-oikeudesta oli jo 1600-luvulla saanut ratkaisunsa. Tässä taistelussa, huomauttaa Gärde, säilyttivät muuten kaupunkituomioistuimet parhaiten riippumattoman asemansa.⁷⁴ Sisällöltään v. 1734 laki oli yhdistelmä vanhaa kotimaista ja 1600-luvulla omaksuttua roomalaista oikeutta. Muodoiltaan laki kuitenkin seurasi keskiaikaisia maan- ja kaupunkilakeja.⁷⁵ Ruotsista oli 1600-luvulla kasvanut suurvalta, jonka yhteys Keski-Eurooppaan oli kasvanut sekä talouden että kulttuurin tasolla. Sääty-yhteiskunta korvasi vanhan talonpoikais yhteiskunnan.⁷⁶

Vuoden 1734 laki ei yleisesti tuonut esiin uusia periaatteita, vaan tyytyi useimmissa kysymyksissä kokoamaan ja viimeistelemään aikaisempaa kehitystä. Tämä koskee suuressa määrin myös oikeudenkäymiskaarta ja yleensä siviilioikeuteen liittyviä säännöksiä. Nämä tulevat esiin vuoden 1734 laissa suullis-pöytäkirjallisenä menettelynä, modifioituna käsittelymenettelynä ja pääasiassa legaaliseen teoriaan pohjautuvassa todistelussa. Ajankohtana, joka kului lain valmistumisesta Suomen irtautumiseen Ruotsista, pysyi prosessioikeus melkein täydellisesti samana.⁷⁷

Heikki Ylikangas on osin toista mieltä. Hän huomauttaa, että yleensä katsotaan vuoden 1734 lain vain ”vahvistaneen” 1600-luvulla tapahtuneen oikeudellisen kehityksen. Tästä saa helposti sen virheellisen kuvan, että lainvalmistelijoiden tarkoituksena olisi ollut pelkkä voimassa olevien säännösten koontaminen yhdeksi lakikirjaksi siten, että korkeintaan aukkokohtiin olisi kehitetty uutta oikeutta. Todellisuudessa valmistelijoilla oli valta uudistaa oikeutta mielensä mukaan ja näin he myös itse käsittivät tehtävänsä.⁷⁸

Edellyttivätkö v. 1734 lain laatijat, että kansalaiset etenkin muutoksenhaussa käyttäisivät asiamestää, koska laki osittain oli vaikeatajuisesti kirjoitettu?⁷⁹ Lakia valmistellut suuri lakikomissio ehdotti, että asiamieheltä vaadittaisiin paitsi rehellisyyttä ja hyvämaineisuutta myös lainoppineisuutta. Säädyt eivät kuitenkaan hyväksyneet lainoppineisuuden vaatimusta haluten korvata sanan ”lagfarne” sanalla

⁷³ Ylikangas 1986, 12-13, 26.

⁷⁴ Gärde 1934, 371, 373. Ruotsalainen oikeusneuvos N.Gärde kommentoi v. 1734 lain oikeudenkäymiskaarta em. Ruotsin ja Suomen lakimiesten yhteisesti julkaisemassa lain 200-vuotuisikirjassa.

⁷⁵ Björne 1979, 104.

⁷⁶ Ylikangas 1986, 15. Ylikangas kysyy lisäksi, miten saattoi keskiaikainen, talonpoikaisyhteiskuntaa varten laadittu maanlaki kelvata näin suuresti muuttuneen yhteiskunnan tarpeisiin ja vastaa, ettei se todellisuudessa kelvannutkaan. Ylhäisaatelin ei kuitenkaan tarvinnut muuttaa lakia, koska vallitsevan valtastruktuurin mukainen oikeudenkäyttö toteutui muutenkin tavalla, joka salli alempien säätyjen protestoinnin vähäisemmässä määrin kuin lainuudistushanke valtiopäivillä olisi sallinut.

⁷⁷ Wrede I 1911, 8-9.

⁷⁸ Ylikangas 1986, 26-27.

⁷⁹ Ks. esim. oikeudenkäymiskaaren 26 luku ja erityisesti sen 2 §. Tämä luku kumottiin kokonaisuudessaan v. 1868.

”förståndige.” Lisäksi useat aatelissäädyn edustajat ja talonpoikaissäät kokonaisuudessaan vastustivat asianajo-oikeuden rajoittamista vaatien, että asianosaisen pitäisi saada käyttää oikeudessa ystäväänsä taikka muuta, johon hän luotti. Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n sanamuodoksi tuli, että asiamiehenä ei saanut käyttää ketään, jota oikeus, jossa asiaa ajettiin, ei ollut hyväksynyt ja joka ei ollut saanut siihen lupaa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että hänellä tuli olla 10.3.1749 annetun asetuksen mukainen akatemian todistus riittävästä tiedoista lainopissa. Asetuksen määräyksistä muistutettiin kuninkaallisessa kirjeessä 27.5.1801. Säännöksen merkitys jäi kuitenkin vähäiseksi eivätkä tuomioistuimet kovinkaan yleisesti vaatineet asiamieheltä lainoppineisuutta.⁸⁰ Rikosasiassa oli vastaajan ehdottomasti oltava itse saapuvilla. Jos tuomari näki syytetyn tarvitsevan oikeusapua, niin hänen sallittiin käyttää avustajaa (OK 15:1).⁸¹

Näin ollen on todettava, että v. 1734 lain laatimisaikaan ei vielä ollut sisäistetty asianajajia yhdeksi tuomioistuinlaitoksen orgaaniksi. Entä auttoiko siviiliasioiden oikeudenkäyntimenettely jollain tavoin jutun selvittelyä? *Malmström* lausuu, että v. 1734 lain tarkoituksena oli antaa tuomioistuimelle määrätty asema kulloinkin käsillä olevan asian selvittelyssä. Tuomioistuimen asema ei missään tapauksessa ollut puhtaasti passiivinen. Myöskin välittömästi vuoden 1734 jälkeisenä aikana lienee yleinen mielipide pitänyt tätä käsitystä periaatteellisesti oikeana ja tavoiteltavana. Vähitellen kuitenkin yhdenmukaisesti yleisen individuaalisen kehityssuunnan kanssa näkökanta menettelyssä muuttui järjestelmäksi, jota on tapana nimittää käsittelymenetelmäksi.⁸²

5. Vapautuvien laamanninkäräjäkappojen käyttö.

Keisarillinen Majesteetti oli valtiopäiväesityksessään halunnut saada säädyltä lausunnon laamanninkäräjäkappojen suorittamisesta ja vastaisesta käytöstä laamannioikeuksien lakkauttamisen jälkeen. Esityksessä viitattiin v. 1772 hallitusmuodon 15 §:ään, jonka mukaan rahvaan heidän tuomariensa palkkaamiseen myöntämät laamannin- ja kihlakunnantuomarin käräjäkapparahat oli käytettävä lyhentämättöminä tuomarien palkkaamiseen palkkaussäännön mukaisesti.

⁸⁰ Letto-Vanamo 1985, 15-16. Björne huomauttaa, että mainitun 10.3.1749 annetun asetuksen tarkoituksena oli parantaa tuomari- ja asianajajakunnan juridisia tietoja. Vastoin Tanskassa 10.2.1736 annettua vastaavaa asetusta, joka tarkoin määritteli tutkinnon sisällön, sisälsi Ruotsissa annettu asetukset vain erittäin epämääräisiä tietoja itse tutkinnosta ja antoi lisäksi kaksi erilaista vaihtoehtoa. Ks. tästä laajemmin Björne 1995, 95.

⁸¹ Malmström huomauttaa, että syytetyn henkilökohtainen läsnäolo pienemmissä rikosasioissa olisi johtanut kohtuuttomuuteen, jos sitä olisi noudatettu kirjaimellisesti. Käytännössä 1700-luvulla näyttää myös pyrityn siihen, että tällaisissa tapauksissa ei voitu sallia vastaajan asiamiehen noutoa oikeuteen. Malmströmin mukaan 1700-luvun rikosprosessissa on vielä silmiinpistävää, että henkilöä, joka oli kärsinyt oikeudenloukkauksen, käsiteltiin siten kuin ensi kädessä hänen tulisi huolehtia syytetyn saattamisesta oikeuteen. Malmström ottaa esimerkiksi rangaistuskaaren 1 luvun. Ks. Malmström 1934, 136-137.

⁸² Malmström 1934, 136.

Laamanninoikeuksien lakkauttamisen jälkeen oli tarkoitus jatkaa laamanninkäräjäkappojen kantoa.⁸³ Osiossa VI on edellä kerrottu, että hallituksen säädylle antamassa valtiopäiväesityksessä oli säätyjen harkittavaksi jätetty, voisiko kunkin tuomiokunnan kihlakunnantuomari saada sellaisenaan laamannien nykyisin nauttimat käräjäkapat. Virassa olevat laamannit saisivat kuitenkin pitää heille tulevan osan käräjäkapoista koko elinaikansa tai kunnes he vastaanottavat toisen viran. Perusteluna esitettiin muun ohessa, että kihlakunnantuomarien palkkaus tulee pienenemään vastaisuudessa toimitettavilla tuomiokuntien jakamisilla.

Lakivaliokunta kannatti tehtyä esitystä laamanninkäräjäkappojen vastaisesta käytöstä kihlakunnantuomareiden palkkaukseen. Valiokunta kuitenkin ehdotti, että käräjäkapat olisi luovutettava kihlakunnantuomareille vasta sitten, kun tuomiokuntien jakaminen jo oli suoritettu ja käräjien lisääminen tapahtunut. Mikäli tuomiokuntien järjestelyjen aikana hallitukselle kertyisi jakamattomia käräjäkappoja, tulisi hallituksen aikanaan tehdä niiden käytöstä säädylle esitys.

Valtiopäiväkäsittelyssä vapautuvia laamanninkäräjäkappoja esitettiin käytettäväksi paitsi kihlakunnantuomareiden palkan lisäämiseen, moniin muihinkin tarkoituksiin. Aatelissäädystä senaattori J. W. Snellman, joka oli nimitetty valtiovarain toimituskunnan päälliköksi, oli huolissaan mm. siitä, mistä saadaan varat lisäjäsenien palkkaamiseen hovioikeuksiin ja uusien jaostojen perustamiseen. Lisäksi hovioikeuksien jäsenien palkkaus oli riittämätön. Hän ehdotti, että heti kun laamanninkäräjäkapoista syntyy säästöä se olisi luovutettava hallituksen käyttöön ”edistämään niitä päämääriä, joista säädyt nyt päättävät.” Vapaaherra Wrede puolestaan esitti, että vapautuvat laamanninkäräjäkapat olisi käytettävä edistämään tarpeellisia toimenpiteitä kihlakunnanoikeuksien muuttamiseksi vakinaisiksi tuomioistuimiksi, joihin lisäksi kuuluisi yksi tai useampi lainopillista koulutusta saanut henkilö. Kuten jo edellä on kerrottu sääty kuitenkin päätti, että käräjäkapat oli luovutettava kihlakunnantuomareille sillä ehdolla, että he osallistuisivat tuomiopiirien järjestelyihin, jotka olivat tarpeen oikeudenkäytön nopeuttamiseksi.

Pappissäätö hyväksyi valiokunnan ehdotuksen. Sädystä tuotiin kuitenkin esille sellaisiakin mielipiteitä, että näistä kapoista luovutettaisiin puolet kihlakunnantuomareiden käyttöön ja toinen puoli annettaisiin palkkaukseen hovioikeuksissa. Myös porvarissäätö hyväksyi valiokunnan esityksen huomautuksin, että käräjiä pitäisi vuosittain toimittaa useammat kuin vain kolmet käräjät.

Talonpoikaissäädystä kuusi edustajaa oli sitä mieltä, että vapautuvat laamanninkäräjäkapat tuli luovuttaa kuntien käyttöön. Useat edustajat taas esittivät, että kihlakunnanoikeuksissa olisi toimittava vuosittain kuudet käräjät ennen kuin

⁸³ Mistään pienestä rahasummasta ei ollut kysymys. Vuoden 1863-64 valtiopäivillä porvarissäädyn edustaja Raahen pormestari *Constantin Hilden* huomautti, että maan kuuden laamanninoikeuden käräjäkapat nousevat vuosittain n. 5000 viljatynnyriin. Hilden itse suositti niiden käyttöä osaksi kohtuullisena lisänä kihlakunnantuomareiden palkkaetuihin, jotka vähenevät huomattavasti tuomiokuntien jakamisen myötä, ja osaksi kansakoulunopettajien palkkaukseen.

heille luovutettaisiin laamanninkärjäkappoja. Säädyn enemmistö hyväksyi kuitenkin valiokunnan ehdotuksen.

Vastauksessaan valtiopäiväesitykseen säädyt ilmoittivat voivansa tukea kärjäkappojen luovuttamista kihlakunnantuomareille vain siinä tapauksessa, että käräjien lukumäärä tuomiokunnissa lisätään vähintään kolmeksi vuodessa. Lisäksi säädyt anoivat, että jos osa kärjäkapoista jäisi käyttämättä kihlakunnanoikeuksissa toimitettavien uudelleen järjestelyjen jälkeen, hallitus antaisi säädyille aikanaan ehdotuksen niiden käyttämisestä.

Säätyjen vastaukseen antamassaan lausunnossa valtuutti hallitsija senaatin tekemään hänelle esityksen laamanninkärjäkappojen käytöstä. Kuten edellä on kerrottu tuli asia uudelleen esille vuoden 1870 valtiopäivillä anomuksen yhteydessä, joka tarkoitti kihlakunnanoikeuksien muuttamista pysyväisiksi tuomioistuimiksi tiheimmin asutuilla alueilla. Tällöin tulisi mahdolliseksi tuomiopiirien uudelleen järjestely kihlakunnantuomareille laamanninkärjäkapoista suoritettavan palkanlisäyksen avulla. Laamanninkärjäkappojen käyttöä koskeva asia oli esillä vielä vuoden 1872 ja vuosien 1877-78 valtiopäivillä, joilla asia jäi edelleen ratkaisematta. Kärjäkappoja kuitenkin kannettiin edelleen ja niistä muodostettiin erityinen rahasto. Kärjäkappojen kantaminen lopetettiin v. 1886, minkä jälkeen ne maksettiin rahana, kunnes tämä kärjäjyvät niminen vero lakkautettiin v. 1923.⁸⁴

Edellä selostettu menettely kärjäkappojen osalta tuo esille muutamia kysymyksiä. Kärjäkappojen maksaminen oli henkilökohtainen vero, jonka kansalaiset suorittivat korvaukseksi siitä, että heidät vapautettiin ylläpitämästä tuomaria ja lautakuntaa, kuten jo edellä on kerrottu. Tämä taas perustui siihen, että jo varhaisina aikoina pidettiin yhteisen kansan velvollisuutena ylläpitää tuomaria ja lautakuntaa. Miten on mahdollista, että tätä veroa päätettiin periä kansalaisilta laamannien osalta senkin jälkeen, kun laamanninoikeudet lakkautettiin?⁸⁵ Täten säästyneet varat oli tarkoitus käyttää oikeuslaitoksen prosessuaalisiin uudistuksiin, kuten kihlakunnantuomarien palkan lisäykseen tuomiokuntien jakamisissa pienempiin yksikköihin.

Oikeuslaitoksen uudistuspyrkimysten rahoituksen maaseudulla joutuivat näin ollen maksamaan maaseudun asukkaat. Tämä perustui todennäköisesti sellaiseen ajatteluun, että kaupunkiyhdyskuntien oikeudenhoidon kustannuksista vastasivat kaupunkilaiset, joille tuomioistuimen ylläpito jo keskiajalta lähtien oli kuulunut erityisrasitteena. Maaseudun oikeudenhoidon kustannuksista vastasi valtio, joka peri tästä asukkailta veroa (kärjäkappoja).

⁸⁴ Tämän tuomioistuinlaitoksen uudistamista varten perustetun laamanninkärjäjyvärahaston pääoma v. 1933 oli 21 018 674 mk 40 penniä. Tällöin todettiin, että rahaston korkovarot voitaisiin käyttää tuomioistuinlaitoksen uudistamisesta valtiolle aiheutuviin menoihin. Hallitus antoikin eduskunnalle lakiehdotuksen tuomiokuntien hoidosta, jolla tuomiokuntiin perustettiin notaaritoimet. Ks. vuoden 1935 valtiopäivät. Hallituksen esitys eduskunnalle säännöksistä tuomiokuntien hoidosta N:o 2.

⁸⁵ Kärjäkapat jaettiin vuoden 1727 jälkeen siten, että kihlakunnantuomari sai niistä $\frac{3}{4}$ osaa ja laamanni $\frac{1}{4}$ osan (laamanninkärjäjyvät).

Käräjäkappojen käsittelyssä säädöissä kiinnitettiin huomio siihen, että useassa tapauksessa vapautuvat laamanninkäräjäkapat ehdotettiin käytettäväksi mitä erilaisimpiin tarkoituksiin, jotka eivät vastanneet valtiopäiväesityksessä annettua ohjetta käyttää käräjäkapat tuomarien palkkaamiseen palkkaussäännön mukaisesti. Säädöissä esitettyjen erinäisten mielipiteiden mukaan maaseudun asukkaiden olisi ollut käräjäkapoillaan kustannettava m.m. hovioikeuden esittelijöiden ja kuntien toimihenkilöiden palkkoja!

6. Miksi muutosprosessi tapahtui Suomessa vasta 1860- luvulla?

1860- luku on monella tapaa merkittävä Suomen historiassa. Sen merkitys oli ennen kaikkea siinä, että silloin käynnistyi valtiopäivätoiminta. Se puolestaan mahdollisti monien tarpeellisten uudistusten aikaansaamisen. Yksi näistä tärkeimmistä uudistuksista yleisen lain puolella oli vanhentuneen rikoslain korvaaminen säätämällä ns. väliaikainen rikoslaki. Elinkeinoelämää pyrittiin parantamaan lukuisilla tärkeillä asetuksilla, kuten jo aikaisemmin on kerrottu.. 1860-luvun säätyvaltiopäivien suurta osuutta lainsäädännön alueella kuvaavat myös esimerkiksi 15.4.1869 annettu uusi valtiopäiväjärjestys sekä 6.2.1869 annettu kirkkolaki ja 4.11.1865 toimitettu rahareformi. Myös tässä tutkimuksessa käsitellyt uudistukset toimitettiin 1860-luvulla.

Eurooppalainen oikeus koki Ranskan vallankumouksen jälkeen suuria muutoksia. Tämä aloitti Euroopassa 1800-luvun alussa kodifikaatioiden eli säädännäisen oikeuden aikakauden, joka tarkoitti lisääntynyttä luottamusta kirjoitettuun lakiin ja parlamentin merkityksen korostumista lainsäätäjänä ja uskoa siihen, että yhteiskuntaa voitiin hallita kirjoitetun lain avulla.⁸⁶ Myös Ruotsissa ryhdyttiin jo v. 1811 lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin, jonka tarkoituksena oli saada tarpeellisia uudistuksia lainkäyttöön. Suomessa tämä olisi vielä tuohon aikaan ollut mahdotonta, sillä vaikka saimme pitää Ruotsin aikaisen oikeuslaitoksemme vain vähäisin muutoksin, meidän oli luotava ensin hallintokoneisto pystyäksemme hoitamaan lukuisat juoksevat asiat. Suomi oli ollut Ruotsin valtion integroitu osa eikä sillä näin ollen ollut valmiita hallintoelimiä. Toisin oli asia Baltian provinseissa, jotka eivät olleet valtioita vaan itsehallinnollisia maakuntia, joissa oli aatelin omat itsehallintoelimet.⁸⁷

Venäjän keisari ei kuitenkaan integroinut Suomen hallintoa omaan hallintojärjestelmäänsä ja ruotsalaisesta mallista poiketen hän ei myöskään turvautunut valtiopäiville kokoontuneisiin säätyihin, Porvoon valtiopäiviä lukuun ottamatta.⁸⁸ Ennen 1860-lukua Suomessa kehittyikin mainittavimmin vain oikeuden yksi osa, hallinto-oikeus. Tämä johtui siitä, että kumouksellisia valistusaatteita pelkäävä venäläinen hallitusvalta sekä korkein suomalainen virkamiehistö

⁸⁶ Pihlajamäki ja Pylkkänen 1996, 85.

⁸⁷ Jussila 1996, 79.

⁸⁸ Tiihonen 1997, 464-465.

suhtautuivat torjuvasti valtiopäiviin. Katsottiin, että koska valtiopäiviä ei ollut Venäjällä, niin niitä ei tarvittu lähellä Pietaria sijaitsevassa Suomessakaan.⁸⁹

Suomen historiassa vuosi 1809 oli käännekohta taaksepäin. Tällöin Suomi virkamiehistön avulla kahlittiin paikoilleen odottamaan, että Venäjä saavuttaisi sen etumatkan, joka Suomella jo oli taloudessa ja yhteiskunta-oloissa. Suomi erotettiin Ruotsista silloin, kun siellä jo vallitsi valistunut ja osin keskiluokkaankin perustuva itsevaltius. Venäjä saavutti tämän tason vuonna 1855, jolloin Venäjälle tappiollinen Itämainen sota, hallitsijanvaihdos ja keisarikunnan sisäinen kehitys eivät enää sallineet vanhamuotoisen pajariluokkaan ja virkakuntaan nojaavan hallitustavan jatkuvan.⁹⁰

Autonomian alku osoittaa, että on aina otettava huomioon vallitseva yleinen valtarakenne ja sen avaama tai sulkema tie kehitykseen. 1800-luvun Venäjää ei voida pitää maanosamme kehittyneimpänä valtiona.⁹¹ Oma byrokratiamme hallitsi maata senaatin ja virastojen kautta alemmista säädyistä välittämättä ja välttämättömät muutokset hoidettiin hallinnollisin asetuksin.⁹² Kun Ruotsissa laamannin- ja kämnerinoikeudet lakkautettiin jo v. 1849, niin voidaan edellä olevan perusteella päätellä, että tämä ei olisi ollut edes mahdollista vielä 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla Suomessa, jossa oli jo pidemmän aikaa arvosteltu laamanninoikeuksia.

Venäjän keisari ei jakanut valtaansa kenenkään kanssa eikä taipunut edes pieniin muutoksiin. Keisarit eivät kuitenkaan huomanneet olevansa hallinnon armoilla omassa vallankäytössään.⁹³ Ratkaiseva käänne Suomen historiassa tapahtui vuonna 1855 Nikolai I:n kuollessa ja Aleksanteri II:n noustessa hallitsijaksi. Venäjälle syntyi vihdoin valistunut itsevaltius ja absolutismi tuettiin ensi kerran paitsi aateliin myös nousevien uusien kansanluokkien suosioon.⁹⁴ Maassamme katseet kääntyivät Eurooppaan ja lainsäädännöllisiä uudistuksia alettiin pitää tarpeellisina. Tähän vaikutti myös kirjoitetun lain merkityksen kohoaminen kansainvälisesti ajatellen. Samaan suuntaan lienee myös vaikuttanut juristikunnan ammatillinen järjestäytyminen ja tämän kautta maahamme tehokkaasti levinneet ulkomaiset modernit vaikutteet.⁹⁵

Ketkä pitivät uudistuksia tarpeellisina ja ketkä niitä vastustivat? *Ylikangas* huomauttaa, että kumouksellisia valistusaatteita pelkäävä venäläinen hallitusvalta ja

⁸⁹ Ylikangas 1984, 208.

⁹⁰ Ylikangas 1993, 111. Osmo Jussila on Itämaisen sodan vaikutuksesta samaa mieltä. Hän huomauttaa, että aikaisemmassa kirjallisuudessa on kiinnitetty huomio vain yhteen aspektiin, liberalismiin tuloon. Liberalismia tärkeämpi muutos oli kuitenkin Venäjän ratkaiseva heikentyminen ja länsivaltojen vahvistuminen Itämerellä, josta konkreettinen todistus oli Ahvenanmaan linnoittamattomuus. Tappio loi edellytykset separatismille eli Suomen kääntymiselle yhä enemmän Venäjästä ja orientoitumiselle Länsi-Eurooppaan. Jussila 1996, 126.

⁹¹ Ylikangas 1993, 111.

⁹² Ylikangas 1993, 106.

⁹³ Tiihonen 1994, 270.

⁹⁴ Ylikangas 1993, 115.

⁹⁵ Pihlajamäki ja Pylkkänen 1996, 87.

korkein suomalainen virkamiehistö suhtautuivat torjuvasti valtiopäiviin, joiden katsottiin muodostuvan vieraitten aatteiden kasvualustaksi maassa. Suomi jäi lähinnä kustavilaisen ajan esikuvien perusteella luotujen hallintoelimensä varaan. Uudistuksia pitivät tarpeellisina nationalismin kannattajat aina 1810-luvulta lähtien. Yksi tällainen liike, joka aktivoi kansaa, oli Suomessa herännäisyys, joka liitti yhteen alimman tason säätyläisiä ja vaurainta osaa talonpojista.⁹⁶

Mikä sitten oli pääasiallinen syy oikeudenkäyntiprosessin uudistumiseen vasta 1860-luvulla? Vastaus tähän on prosessioikeuden uudistamista koskevan lainsäädännön melkein täydellinen puuttuminen Ruotsista irtautumisen jälkeen aina 1860-luvun valtiopäiviin. Tänä aikana kuitenkin oikeuskäytäntö jossain määrin muutti menettelyä. Tällaisia muutoksia olivat kirjallisen menettelyn yleistyminen ylemmissä tuomioistuimissa ja etenkin suurimpien kaupunkien raastuvanoikeuksissa. Lisäksi kehittyi vapaa todistusten harkinta legaalisen todistusteorian vähittäisessä syrjäyttämisessä sekä menettely riitajutuissa asianosaisten poissa ollessa.⁹⁷

Kämnerin-, laamannin- ja ritarisyyntioikeuksien sekä muiden tässä tutkimuksessa mainittujen tuomioistuimien lakkauttamisella toteutettiin oikeuslaitoksessamme *organisatorinen* muutos. Tähän liittyi myös raastuvanoikeuksien ja hovioikeuksien kokoonpanoa ja päätösvaltaisuutta koskevat muutokset. Osa oikeudenkäymiskaaren muutetuista säännöksistä liittyi organisatoriseen muutokseen, mutta osalla helpotettiin oikeudenkäyntiprosessia. Kuten jo aikaisemmin on huomautettu varsinaiseen oikeudenkäyntiprosessiin eli menettelyyn ei puututtu, vaikka nimenomaan tällä olisi voitu nopeuttaa prosessia. Tehdyt muutokset olivat kuitenkin osa oikeudenkäynnin modernisointia.

Tässä tutkimuksessa edellä selostetut organisatoriset ja oikeudenkäymiskaaren muutokset olivat vain osa oikeusjärjestelmämme muutoksista 1800-luvun loppupuolella. Kun puhutaan oikeuden järjestelmästä, niin kysymys on laajasta käsitteestä. Tähän liittyy julkisoikeuteen kuuluvat rikosoikeus ja prosessioikeus sekä yksityisten henkilöiden välisiä oikeussuhteita koskeva siviilioikeus. Myös hallinto-oikeus liittyy tähän.⁹⁸ Oikeusjärjestyksen modernisointi toteutui Suomessa vasta 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Ne osatekijät, jotka muodostavat modernin oikeuden käsittävät *Pihlajamäen* ja *Pylkkäsen* mukaan seuraavat elementit: 1) säädännäisen oikeuden, joista tärkeimpiä ovat parlamentin säätämät lait, 2) oman autonomisen systeemin eli sen eriytymisen muista normistoista ja 3) systeemin, jonka

⁹⁶ Ylikangas 1984, 208. *Alpo Rusi* luonnehtii 1800-luvun Venäjää sisäisesti muutosvastaiseksi, ei – eurooppalaiseksi imperiumiksi, joka 1800-luvulla oli vapausliikkeiden vihollinen. Suomen Kuvalehti N:o 2 26.3.1999.

⁹⁷ Ks. Wrede I 1911, 9 sekä Pihlajamäki - Pylkkänen 1996, 86. Wrede huomauttaa, että 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla alettiin yksipuolisia tuomioita antaa vain asioissa, jotka perustuivat kirjallisiin asiakirjoihin. Tästä muodostui myöhemmin käsitys, että yksipuolinen tuomio voitiin antaa vain velkomisjutuissa. Ks. Wrede 1943, 68. Sjöström on samaa mieltä ja huomauttaa, että yksipuolista tuomiota käytettiin vain yksinkertaisissa velkomisasioissa. 1800-luvun puolivälissä tämä käytäntö oli jo vakiintunut. Ks. Sjöström 1916, 160. Pihlajamäki ja Pylkkänen huomauttavat, että erityisesti hovioikeuksilla oikeuskäytännön muokkaajina oli keskeinen rooli.

⁹⁸ Ks. tästä lähemmin esim. Merikoski 1946, 2-4.

normit muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden. Lueteltuja toimintoja ohjaavat oikeuslähde- ja tulkintaoppi.⁹⁹

7. Muutosten herättämää arvostelua..

Jo valtiopäiväkäsittelyn yhteydessä esitettiin joitakin mielipiteitä, joiden mukaan kihlakunnanoikeuksien istuntopäiviä olisi pitänyt huomattavasti lisätä ja järjestää istuntopäivät vakinaisemmiksi ennen laamanninoikeuksien lakkauttamista. Huomiota herättää Vaasan hovioikeuden presidentin ja senaatin oikeusosaston entisen jäsenen *Johan William Forsmanin* jyrkän kielteinen suhtautuminen laamanninoikeuksien lakkauttamiseen. Hänen mielipiteensä on esitetty edellä vuoden 1867 valtiopäivien säätykäsittelyssä aatelissäädystä.

Koska Forsman esitti täysin erilaista kantaa laamanninoikeuksien lakkauttamisen osalta, niin on syytä vielä tuoda esiin hänen pääasialliset argumenttinsa. Forsman halusi pitää erityisesti maan rahvaan puolta. Kansan olosuhteisiin ja mielipiteisiin hän oli tutustunut toimiessaan v. 1822 Iisalmen ja vuodesta 1827 Ala-Karjalan tuomiokunnan tuomarina. Forsman katsoi, että olosuhteet maaseudulla ja kaupungeissa olivat monessa suhteessa erilaiset. Maaseudun asukkaat halusivat valvoa henkilökohtaisesti oikeuksiaan kahdessa tuomioistuimessa. Laamanninoikeudesta johtuvan asian käsittelyn viivästymisen Forsman katsoi olevan vain hyödyksi, koska kokemus oli osoittanut, että juttujen kiireisillä ratkaisuilla päädytään huonoihin lopputuloksiin. Valistuksen ja kirjoitustaidon parantuessa maaseudulla olisi maaseudun asukkaalle mukavampi hakea siviilijutun muutosta laamanninoikeudessa kuin hovioikeudessa. Forsman piti kuitenkin tarpeellisena, että laamanninoikeudet organisoitaisiin uudelleen.

Tehdyt radikaalit muutokset eivät kaikilta osin saaneet jokaisen hyväksymistä. *R.A.Wrede* on oppikirjassaan *Finlands gällande civilprocessrätt* huomauttanut, että vuoden 1734 laki asetti vedon perille ajamiseksi hovioikeudessa kaksi ehtoa, joiden tarkoituksena oli vähentää juttujen tulvimista hovioikeuksiin. Kun nämä ehdot, jotka siis koskivat edellä selostettuja asian kohteen arvoa viittäkymmentä taalaria ja takuun asettamista vahingosta, joka mahdollisesti aiheutuisi vastapuolelle, kumottiin kämnerin- ja laamanninoikeuksien myötä, niin voitiin Wreden mielestä asettaa kyseenalaiseksi, oliko näiden säännösten, jotka osaltaan olivat estäneet merkittävän juttujen määrän lisääntymisen ylioikeuksissa, kumoaminen loppuun asti ajateltu.¹⁰⁰

Wrede huomauttaa lisäksi, että tehtiin epäilemättä virhe kun v. 1868 pyrittäessä vähentämään oikeusasteiden lukua, lakkautettiin kokonaisuudessaan sekä laamannin-

⁹⁹ Pihlajamäki- Pylkkänen 1996, 143-144.

¹⁰⁰ Wrede II 1912 ja 1943, s.274. On huomattava, että II osan painoksessa vuodelta 1943, jonka on toimittanut O. Hj. Granfelt, on jätetty pois arvostelu siitä, oliko lainkohtien kumoaminen ollut loppuun asti ajateltu. Oliko siis Granfeltillä tästä asiasta erilainen kanta kuin Wredellä?

että kämnerinoikeudet eikä edes pyritty muodostamaan uudelleen alioikeuksia siten, että ylempi näistä käsittelisi isompia ja vaikeampia asioita.¹⁰¹

Myös *Ernst Tegengren* arvosteli vedon tekemistä riippumattomaksi arvolausukseksi. Hän viittasi hallituksen esityksen perusteluihin, joiden mukaan kukaan ei voi olla velvollinen tyytymään ensimmäisen tuomioistuimen päätökseen ja muutoksenhaun edellytykseen, joka riippui käsitellyn asian rahallisesta arvosta. Tämä voi tuntua teoriassa oikealta, mutta käytännössä asia on toisin, totesi Tegengren. Ei voi olla kohtuutonta, että tässä niinkuin monessa muussakin tapauksessa yksityinen etu väistyy yleisen edun tieltä. Kun niin kallispalkkainen instituutti kuin hovioikeus käsittelee vedottuja asioita, joiden arvo on kolmetoista tai kaksikymmentä markkaa ja joskus vähemmänkin, niin sillä vain aiheutetaan valtiolle kuluja, jotka moninkertaisesti ylittävät riidan kohteen arvon.¹⁰²

Juridiska Föreningen i Finland käsitteli vuosikokouksessaan 22.8.1879 kysymystä alioikeuksien uudistamisesta. Tässä yhteydessä huomautti hovioikeudenasesessori *Sjöros* puheenvuorossaan, viitaten Saksassa seuraavana syksynä tapahtuvaan tuomioistuimien organisaatiomuutokseen, että myös me tulisimme toimeen kahdella oikeusasteella eli me luopuisimme yhdestä oikeusasteesta. Jos näin tehtäisiin olisi meillä mahdollisuus organisoida kaksi instanssia täydellisemmiksi kuin mitä nykyään on meidän kolme muutoksenhakuastettamme. Tämä olisi tarpeellista ei ainoastaan periaatteelliselta kannalta vaan ennen kaikkea taloudelliselta näkökannalta. *Sjörosin* mielestä mikään muu maa ei käytä juridista tietämystä viiden markan jutun takia niin paljon kuin Suomi, jossa voidaan vieläpä hakea tähän muutosta valtakunnan korkeimmassa oikeudessa.

Sjöros toivoi sellaista korjausta muutoksenhakutuomioistuimiin, että arvoltaan viidestä kolmeensataan markkaan olevia bagatelliasioita ei voitaisi viedä pidemmälle kuin toiseen muutoksenhakuasteeseen. Tästä johtuisi, että korkeimman tuomioistuimen henkilökuntaa voitaisiin vähentää huomattavasti. Hänen mielestään oli poikkeuksellista, että valtakunnassa, jossa on vain puolitoista miljoonaa asukasta, korkein oikeus työskentelee kahdessa osastossa. *Sjöros* huomautti vielä, että ne toimenpiteet, joilla nostoraha alennettiin ja tietä raivattiin vapaammalle muutoksenhaulle, olivat lievästi sanottuna vähemmän viisaita.¹⁰³

Oikeuslaitoksen muutosprosessi, joka toimitettiin 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, oli yksi kaikkein merkittävimmistä tuomioistuinlaitoksessamme.

¹⁰¹ Wrede I 1911, 124. Wrede viitanee tällä 23.5.1892 asetettuun ns. Wreden komiteaan, jonka tehtävänä oli valmistella tuomioistuinlaitoksen uudistamista. Kuten jo edellä osiossa III on kerrottu olisi alioikeus kaksiportainen, jolloin suurimpien ja vaikeimpien juttujen käsittelyä varten perustettaisiin laamannioikeuksia. Nämä olisivat kuitenkin erilaisia kokoonpanonsa ja tehtävien puolesta. Puheenjohtajana olisi laamanni ja jäsenenä kaksi lakikunnan kihlakunnantuomaria. Sen alapuolella olisi kihlakunnanoikeus nykyiseen tapaan.

¹⁰² Tegengren 1881, s.372- 373.

¹⁰³ JFT 1880 , s. 218-219. (*Juridiska Föreningens i Finland förhandlingar vid årsmötet 22.8.1879, tredje frågan.*

Uudistus rajoittui kuitenkin vain tuomioistuimien organisatoriseen puoleen. Kämnerin- ja laamannioikeuksien lakkauttamista koskevan valtiopäiväkäsittelyn yhteydessä vaadittiin myös, valtiopäiväesityksestä poiketen, kihlakunnanoikeuksien muodostamista vakinaisiksi maan tiheimmin asutuilla seuduilla ja juridisen koulutuksen saaneen lisäjäsenen palkkaamista kihlakunnanoikeuksiin. Kuten jo edellä on kerrottu aiheutti tämä lisätoivomus erittäin mittavat toimenpiteet valtiovallan taholta, johon tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole lähemmin puututtu. Valtiopäiväesityksessä ei sitä vastoin vaadittu *oikeudenkäyntimenettelyn* uudistamista alioikeuksissa.

Kuten jo on huomautettu tuomioistuinmenettelyssä 1734 vuoden lain prosessioikeus säilyi melkein muuttumattomana koko 1800-luvun alkupuolen. Kihlakunnanoikeuksissa käytettiin riita-asioissa säännönmukaisesti suullista käsittelymenettelyä, eli asianosainen itse määräsi hänelle tulevasta oikeussuojasta. Asian laatu ja laajuus vaati kuitenkin eräissä tapauksissa myös kirjallista menettelyä. Voidaan siis sanoa, että tuomari siviiliasioissa toimi eräänlaisena erotuomarina eli hän ylläpiti prosessissa järjestystä. Asianosaiset eivät tietenkään kyenneet määräämään oikeudenkäynnin säännöistä. Kaikki tämä johti siihen, että siviiliasioita lykkäiltiin istunnosta toiseen ja asioiden käsittely saattoi kestää jopa vuosikautia. Oikeusprosessista puuttui siis asioiden *keskittäminen* eli asioiden yhtäjaksoinen käsittely. Asioiden toistuvaan lykkäilyyn liittyi myös oikeudenkäynnin *välittömyyden* puuttuminen, jolla tarkoitetaan sitä, että sama tuomari ottaa vastaan näytön ja ratkaisee jutun. Kun rikosprosessissa sovellettiin, kuten nykyäänkin, pääasiassa virallisuusperiaatetta, eivät oikeudenkäyntimenettelyn puutteet tulleet niissä samalla tavoin esille. On todennäköistä, että menettelyn uudistaminen ainakin joltain osin olisi nopeuttanut tuon ajankohdan vitsausta, juttujen viipymistä kihlakunnanoikeuksissa.

Oikeudenkäyntiuudistuksessa ei myöskään millään tavalla puututtu maaseutu- ja kaupunkituomioistuimien erilaisuuteen. Missään yhteydessä ei vaadittu yhtäläistä tuomioistuinta kaupunkeihin ja maaseudulle. Tässä yhteydessä on kuitenkin muistettava, että molemmissa tuomioistuimissa meneteltiin saman oikeudenkäymiskaaren säännöksiin mukaisesti. Tosin tuomioistuimien kokoonpanosta ja eräistä käytännön toimista kummallakin oli omat säädöksensä.

Kun puhutaan oikeudenkäynnin yhtenäistämisestä laajassa merkityksestä pitäisi siihen kuulua myös tuomioistuimien yhdenmukaistaminen maaseudulla ja kaupungeissa. Miksi tämäntapaista yhtenäistämistä ei vaadittu? Yhtenä perusteena tähän oli, että vielä tuohon aikaan katsottiin olosuhteiden kaupungeissa ja maaseudulla poikkeavan niin paljon toisistaan, ettei yhtenäiselle alioikeudelle ollut mahdollisuuksia. Toisena painava perusteena oli se, että jo keskiajalta lähtien tuomioistuimien ylläpito kaupungeissa oli kuulunut näiden erityisrasitteisiin. Tämä käsitti myös kaupunkien velvollisuuden ylläpitää syyttäjälaitosta, maistraattia ja ulosottolaitosta. Ajankohta ei vielä ollut kypsä yhtenäisalioikeuksien perustamiselle.

Edellä käsiteltyä 1800-luvun loppupuoliskolla alkanutta oikeudenkäyntilaitoksen uudistamista voidaan hyvällä syyllä pitää lähtökohtana niille maassamme tämän jälkeen aloitetuille lukuisille uudistuspyrkimyksille, jotka vihdoinkin runsaan vuosisadan jälkeen lopulta johtivat alioikeusuudistukseen ja yhtenäisalioikeuteen 1.12.1993 alkaen.

Katson, että tätä tutkimusta päättämään sopii Ruotsin lainvalmistelukunnan 1800-luvun alkupuolella oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua koskevan perustelun yhteydessä lausuma kannanotto, joka kuvastaa Ranskan vallankumouksen ja liberalismien aatevirtausten saapumista Pohjoismaihin eli kaikkien tasa-arvoa lain edessä. Lainvalmistelukunta lausui, todettuaan ensin samoin kuin valtiopäiväesitys kämnerin- ja laamanninoikeuksien lakkauttamiseksi, että oikeuslaitoksessa, jossa on useampia oikeusasteita, kukaan ei ole velvollinen tyytymään ensimmäisen tuomioistuimen ratkaisuun ja että asian suurempi tai vähäisempi arvo rahassa laskettuna, ei saa vaikuttaa asian saattamista ylemmän asteen tutkittavaksi. Voidaan tosin sanoa, lainvalmistelukunta lausui, ylioikeuden ajan olevan liian kallista tuhlattavaksi vähäpätöisien asioiden ratkaisuun. Oikeudenmukaisuus on kuitenkin vielä tärkeämpi kuin aika. Mikä rikkaalle miehelle on rahassa mitattuna vain vähäpätöinen asia, saattaa köyhälle olla merkittävä asia. Näin ollen vain rikkaalle tarjoutuisi mahdollisuus jostain syystä riidellä useammassa asteessa vähäisestä rahamäärästä. Myös tällainen mahdollisuus rikkaan ja köyhän välillä on lailla torjuttava. Kaikille on varattava mahdollisuus päästä oikeuksiinsa varallisuudesta riippumatta.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Sverige, Lagberedningsarbeten 1819-1822. Motiver till rättegångsbalken, s. 80-81.

Summary

When Finland, as the eastern part of Sweden, became a Grand Duchy under the Russian Tsar in the aftermath of the war of 1808, it already had all the necessary legal institutions with the exception of a supreme court, which remained in Sweden and which was replaced, in Finland, by the establishment of the Judicial Division of the Finnish Senate. As a further heritage from its years as a part of the Kingdom of Sweden, Finland also had the law of 1734. This law, which dealt with all relationships under private law, was in force throughout the Kingdom of Sweden. Understandably enough, there was concern that Finland would be subjected to Russian law. To our great advantage, this did not happen. Finland regarded the constitutional acts that King Gustav III had enacted in 1772 and 1789 as its fundamental laws. However, the Tsar of Russia did not ratify these until in connection with the enactment of the 1869 Diet Act.

The 1734 Act had been drafted in the light of the economic and societal conditions of the 1700s. At the dawn of the nineteenth century, it no longer corresponded in all respects to the demands of the time. At the beginning of the 1800s, our thinking continued to be dominated by the ideologies of the Enlightenment of the 1700s, and by physiocracy. Even so, a more liberal approach to economic and political questions was gradually spreading to Finland from the rest of Europe. Industry and commerce began to develop, and new solutions had to be found in societal questions. The society demanded that the courts demonstrate greater flexibility and make their decisions more rapidly. This was not yet possible within the framework of the 1734 Act.

The court system thus had to be adapted to the new conditions. In Sweden, at the beginning of the 1800s, preparations began immediately in the Diet for the necessary amendments to the general law. This was not possible in Finland, since the Tsar of Russia and the Grand Duke of Finland, Nicholas I, preferred to rule without the input of the Estates. It was not until his death at the time of the Crimean War and the accession to the throne, in 1855, of a Tsar who was more understanding of Western conditions – Alexander II – that the first period of real legislative action began in Finland, during the 1860s.

There were various needs for reform in different sectors of society. The focus in the present study, however, will be only on the administration of justice, which on the level of the courts of first instance was divided into rural and town courts. In rural areas, the administration of justice was the responsibility of the circuit courts, which were widely criticised for working too slowly. This slowness was due to two reasons, the paucity of circuit court sessions (regular sessions were held only twice a year) and the circuit court procedure itself. Particular attention was paid in Diet to increasing the number of sessions in circuit court. All of the Estates were agreed on this. The only question was whether to have three regular court sessions each year, or even more. In addition, there were calls by the Estate of the nobility for placing the circuit courts on a permanent footing in densely populated areas, and recruiting an additional legally trained judge to each circuit court. Of course, already at the time there existed the possibility of arranging for extraordinary court sessions, but this required the

submission of a request to the court of appeal. The court procedure itself was quite significant as a factor in speeding up the proceedings, but at this stage no attempts were made to reform the procedure. No changes were made in this respect until the shift to uniform courts of first instance, at the end of the next century.

The lagman courts

Once the district court had come to a lawful decision that for some reason was not to the satisfaction of the parties, the appellate process began. In civil cases this involved appeal to the so-called *lagman* courts, the courts of appeal for civil cases in rural areas. The *lagman* courts did not deal with criminal cases, with the exception of petty violations of the public peace ordained for the duration of court sessions.

Originally, the *lagman* courts were formed by the local inhabitants who were convened for the provincial assembly under the leadership of the *lagman*. From this evolved the *lagman* court sessions, where the *lagman* served as the chairman, assisted by a panel of twelve men. The *lagman*'s district was the *lakikunta*, which included several judicial districts or circuits and also, at first, towns. However, the Town Act of King Maunu Eerikinpoika, about 1350, separated the towns from the jurisdiction of the *lagman* courts. Which function was older, that of the *lagman* or that of the circuit court judge? It has been noted on the basis of certain sources that the position of *lagman* can be traced back one century prior to that of the circuit court judge.

The decision of the *lagman* court was subject to appeal to the Court of Appeals, and thereafter to revision to the Judicial Division of the Finnish Senate. Thus, civil cases had to go through four court levels, which procedure, in cases that were not left on the basis of the decision of the court of first instance, was particularly subject to criticism. The consideration of cases in the *lagman* courts was slowed primarily by the fact that they were convened only once each year. An attempt was made to remedy this by amending chapter 3, section 1 of the Code of Judicial Procedure, so that the *lagman* courts were ordered to be convened twice a year in those *lagman* court districts where the number of cases called for this, and that were identified by the Finnish Senate.

The view of the general public was that the composition of the *lagman* courts, a chairman and twelve lay members selected from the *lagman* court circuit, was overly similar to the composition of the circuit court. During the debate on the matter in the Diet it became apparent that some citizens tended to regard the *lagman* court as merely one further level that could be used to delay the final decision in the case. At the time the *lagman* courts were abolished, in 1868, there were a total of six such courts, in other words two in each Court of Appeals district.

The kämner court

Even though the town courts applied the same 1734 Code as the rural courts, there were sharp differences between the two in how the sessions were organised. The town courts held regular weekly sessions. No corresponding provision existed regarding the

sessions of the *kämner* court. The town courts were to hold sessions three days each week, and if necessary even more often. For this reason, the public did not have any reason to criticise these courts for delay. Criticism of the town courts had to do with the fact that a case had to go through three or four court levels, depending on how it had been initiated. If the case had been initiated in a town that did not have a *kämner* court, it would go through three levels. In general, there was agreement on the need to abolish the *kämner* courts.

In those towns that had a *kämner* court, this served as the court of first instance. The court consisted of a “*raatimies*” and the “*kämners of the town*”, in other words the mayor and two members of the town council. According to the law, the *kämner* court dealt with all civil and criminal cases in the town that had not been assigned by other legislative provisions to the consideration of other courts. Criminal cases that involved offences against life and honour were heard by the *kämner* court but decided by the town court. As for civil cases, bill of exchange cases, maritime law cases, certain family law cases, the registration and mortgaging of land, cases that concerned the right of family members to redeem property, and cases concerning jointly owned houses fell within the jurisdiction of the town court. Decisions by the *kämner* court in criminal cases were subject to appeal directly to the court of appeal, but decisions by the *kämner* court in civil cases could be appealed to the town court. Thus, in civil cases there were four levels, and in criminal cases there were three levels, the same as with rural courts.

During the 1600s, *kämner* courts were established in towns for many different reasons. One reason was the desire to cut down on the backlog of cases that had grown in town courts. At the time that the *kämner* courts were abolished, in 1868, there were seven *kämner* courts in Finland: the Helsinki, Turku and Pori *kämner* courts in the Turku Court of Appeal district, the Vaasa and Oulu *kämner* courts in the Vaasa Court of Appeal district, and the Viipuri and Hamina *kämner* courts in the Viipuri Court of Appeal district. In the year when the *kämner* courts were abolished, there were a total of 33 towns in Finland.

In this connection we should remember that already since the Middle Ages each town in Finland formed its own autonomous self-administrative unit, and was responsible for its own administration of justice. The town courts were based on the privileges that had been granted to the towns and on royal decisions given on the basis of appeals. The establishment of *kämner* courts in towns was often an economic question. An example that can be mentioned was that the *kämner* court established in Kokkola in 1833 was abolished already in 1864 at the joint request of the burghers, since commerce in the town had been paralysed as a result of the serious losses suffered by merchants through shipwrecks.

The ritarisyyni court

The emergence of the *ritarisyyni* courts was connected with border conflicts between farms and villages. Originally in such cases, the parties each named six assessors who sought to determine the boundaries. They gave their statement on this at the regular

circuit court session, and in this way served as a method of providing evidence in a conflict, and not as an independent court. However, gradually the parties began to request that members of the lay boards of the circuit court serve as members in the determination of the boundaries, and since these lay members did not want to give their statement in their own court, it became the custom for the assessors to decide the matter already at the scene. In this way the assessors formed a special court, an assessment court (*syyni* court, or *synerätt* in Swedish), even though its composition was the same as that of the regular circuit court. The decision of the *syyni* court was subject to appeal to the *lagman syyni* court. If a party was not satisfied with the decision of this court, he had the possibility of petitioning the King for a *ritarisyyni*. The *ritarisyyni* court can be considered a direct continuation of these assessment courts already from the beginning of the 1400s, where according to the Danish model the King ordered that conflicts over boundaries be decided on the spot.

During the period of autonomy the petition for a *ritarisyyni* court had to be made to the Senate instead of to the King. However, such a petition had not been made since time immemorial. It appeared that no one opposed the abolition of this court.

Initiating the work of the Diet

On 28 December 1866, a proposal was submitted to the 1867 session of the Diet for the abolition of the *kämner* courts, the *lagman* courts and the *ritarisyyni* courts. The point of departure of the proposal was that consistency in the legal order required the same number of court levels regardless of whether a case was tried in rural areas or in the towns. The proposal also referred to the number of judges and panel members in the general courts, and it was asserted that five members were enough to comprise a quorum in the panels of circuit courts, and that three members was enough to comprise a quorum in town courts. According to the proposal, also the number of judges in the courts of appeal could be decreased without this endangering due process. It was suggested that five members were enough for courts of appeal, and even four members were enough if three of these agreed on the decision.

The proposal to the Diet contained a number of amendments to the Code of Judicial Procedure, with the aim of modernising the entire appellate procedure. The justification submitted for the proposal expressed the principle that no one should be required to be satisfied with the decision of only one court level, and that whether the financial interest in the case was large or small should not be a factor in deciding whether or not the case was subject to appeal. It is indeed my view that before the amendments were made, the legal threshold for appealing was high for the ordinary citizen. The appellant had to become familiar with legal texts and appellate procedures that were often obtuse. Before the amendments, an attempt was made to curtail appeals by, for example, providing that a decision of a town court was subject to appeal to the court of appeal only if the financial interest in the main case was over 50 talers. Thus, a *summa appellabilis* was stipulated already at the first level, which, in accordance with the principle referred to above, was abolished when the law was amended. In addition, the amendments abolished the obligation of the appellant to identify two guarantors for expenses and possible loss for which the appellant may

have to pay compensation to the opposing party. The fee for seeking revision from the court of appeal to the Judicial Department of the Senate was decreased from 200 talers to 100 talers, and those cases were identified where decisions of the court of appeal were subject to appeal, even though the channels for revision were used. In these cases, no fees for seeking revision needed to be paid.

The Estates in the Diet engaged in a lively debate on the proposal. Even so, it was adopted with few amendments. The Senate issued a Decree on 27 April 1868, and the *kämner* and *lagman* courts were abolished in Finland as of 1 January 1869. The *ritarisyyti* courts were abolished with an amendment of chapter 14, section 3 of the Code on Land Rights, according to which a decision by a circuit court on a judicial view was subject to appeal directly to the court of appeal.

Other legal reforms

When the proposal to the Diet referred to above came before the Legal Committee of the Diet, the Committee expressed its view that the Diet should, in responding to the Grand Duke, express its desire for the abolition of the castle courts and the transfer of cases that had formerly been considered by these courts to the general courts, for the abolition of the judicial powers of police stations and town administrative courts in minor criminal cases, as well as for the abolition of the judicial powers of the governors in conflicts involving crown equestrian estates and crown estates, and the transfer of these matters to the jurisdiction of the general courts.

When, in connection with their response, the Estates accordingly expressed their desire for the abolition of these institutions, the Grand Duke informed the Senate that it should examine the conditions for such abolition, and thereafter inform him of its conclusions. After the Senate had conducted this examination and submitted its findings to the Grand Duke, the latter granted permission to abolish the castle courts and the judicial powers of the police stations in minor criminal cases. However, permission was not given for the abolition of the town administrative courts. A Decree issued by the Senate on 14 January 1869 abolished the castle courts as of 1 March 1869, and a Decree issued on 4 August 1869 abolished the judicial powers of police stations in cases involving profanity, public disorder, breaking of the Sabbath and drunkenness, as of 1 January 1870.

The castle courts had represented the few special courts in Finland, to which few cases were ever submitted. The powers of the castle courts were based on a Decree issued in 1696, according to which such courts were to be established in every castle in the country. According to an Imperial Decree issued in autonomous Finland in 1817, the castle courts had jurisdiction in all matters where the so-called castle peace had been broken, in other words where the offender was someone other than a member of the court or of the castle garrison. The jurisdiction of the castle courts also encompassed the estates and houses in which the Grand Duke and his family were residing.

When police stations were established in the towns of Helsinki, Turku and Viipuri, they were granted jurisdiction in minor criminal cases. The abolition of these judicial powers was justified with the argument that the function of the police was to investigate offences and attempt to prevent offences, but not to try them. In addition, the composition of the police stations was not in accordance with what was required of authorities exercising judicial powers. The Turku Court of Appeals noted in its opinion that police matters in the proper sense consisted of violations of orders and regulations that had been issued by an administrative authority, and which could thus not be compared with other criminal cases. In the view of the Turku Court of Appeal, in respect of such matters there was no reason to abolish the judicial powers of the police stations.

As of 1 January 1870, the judicial powers of police stations were abolished in respect only of those violations listed in the Decree, and such judicial powers were retained in respect of other violations of order. The judicial powers of the police stations were next limited on 1 January 1891 when the new and general Criminal Code entered into force, and were abolished entirely with three Decrees relating, respectively, to the police stations of Turku, Helsinki and Viipuri, each of which provided that “the chief of police shall not intervene in the judicial office”.

The government did not accede to the request for the abolition of the town administrative courts. No reason was expressed for this but the reason was probably that, as long as there were no other courts in towns except the town administrative courts, its abolition was not possible.

In a proposal dealing with the abolition of the judicial powers of the governors in conflicts between crown estates, the Senate ordered courts of appeal to obtain statements from the governors and send these with their own statements to the Senate. The Senate also requested the statement of the Procurator. This, however, was not enough for the Grand Duke, who ordered that the matter be considered by the Diet. The matter was taken up for consideration in the 1872 session of the Diet, in which the Law Committee, with minor amendments, came out in support of the government proposal. Also the Estates accepted the proposal to the Diet, and after the Grand Duke had accepted the response of the Diet, a Decree was issued on 4 March 1873. The Decree provided that if the holders of one or more crown estates have a conflict over fishing waters or the site of a mill, the circuit court is to decide this conflict, and the agent of the crown is to appoint someone to be present to represent the crown. The district court should also have jurisdiction over unauthorised use of land or forests on crown estates.

Unification of court proceedings

The purpose of the abolition of the *kämner* and *lagman* courts was to achieve uniformity in the order of judicial proceedings. After the amendment, there were three court levels both in rural areas and in towns. It is true that the composition of the court of first instance in rural areas and in towns was different, but nonetheless they applied the same law in proceedings. Also the abolition, referred to above, of castle

courts and the judicial powers of police stations as well as the abolition of the judicial powers of the governor represented unification of court proceedings in Finland.

Lähteet ja kirjallisuus

A. Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Senaatin arkisto

- Senaatin plenum pöytäkirjat 1816-1872
- Senaatin talousosaston pöytäkirjat 1814-1831, 1842, 1856

Senaatin talousosaston kirjaajankonttorin arkisto

- Talousosaston kirjediaari 1842

Prokuraattorin toimituskunta

- Prokuraattorin toimintakertomukset 1843-1890 ja niihin liittyvät tilasto-
taulukot

Kirjasto

- Protokoll förda hos höglofliga ridderskapets och adeln vid landtdagen i Borgå

Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto

- Förslag till förordning om införande af byrätter. Asiakirjaluettelo 1846-1854

Valtiosihteerinviraston kanslian arkisto (VSV)

- Härads-Notariers tagande och aflönande 1816
- Förliknings-Domstolar 1816
- Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n muuttaminen 1843

B. Painetut lähteet

Helsingin yliopiston kirjasto

- Januari utskottets protokoller 1862
- Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Propositioner å landtdagen 1863-64
- Säätyvaltiopäivien pöytäkirjat 1863-64
- Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Propositioner å landtdagen 1867
- Säätyvaltiopäivien pöytäkirjat 1867
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen esitys Suomenmaan säädyille Oikeuden-
käymiskaaren 10 luvun 16 §:n siten muuttamisesta, että tilusriidat kruununtilain
välillä wastedes owat yleisten oikeuten ylösotettavat ja ratkaistawat 1872
- Säätyvaltiopäivien pöytäkirjat 1872
- Samling af författningar utgiven av för Finland tillförordnad lagkommission
1538-1799, förra delen. Helsingfors 1855.
- Henell von, Andreas Joachem: Det anno 1729 Florerande Sverige. Göteborg 1993.
- Wilskman, Sven: Swea Rikes Ecclesiastiqve Werk. Örebro 1781.

-Stiernman von, And. Anton: Samling utaf Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar angående Sveriges Rikes commerce, politie och oeconomie från år 1523 in till närvarande tid. Första del, 1747.

Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto

- Ehdotukset oikeudenkäyntilaitoksen uudistukseksi. Laatinut sitä varten asetettu komitea. Ehdotus tuomioistuinjaiksi ynnä perustelut. Helsinki 1901.
- Professori O.Hj. Granfeltin ehdotus oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi v.1923
- Professori O.Hj. Granfeltin laatimaa ehdotusta tarkastamaan asetetun komitean mietintö 1925.
- Ehdotukset oikeudenkäyntilaitoksen uudistukseksi. Laatinut sitä varten asetettu komitea. Helsinki 1901.
- Lagberedningsarbeten 1819-1822 (Sverige)

Kirjallisuus

- Ahla, Väinö*: Oikeudenkäynti jakoasioissa. Teoksessa Suomen maanmittauksen historia III. Porvoo 1933, s. 55-59.
- Ahmas, Pentti*: Sovintotuomioistuimien perustaminen. Lakimies n:o 4, 2000, s. 547-565.
- " - Notarilaitoksen perustamisyritys 1816-1823, Lakimies n:o 1, 2001, s. 45-68.
- Alkio, Paavo*: Vaasan hovioikeuspiirin tuomiokunnat, teoksessa Vaasan Hovioikeus 1776-1976. Vaasa 1976, s. 78-116.
- Almqvist, Jan Erik*: Svensk rättshistoria I (processrättens historia), Stockholm 1961.
- " - Lagsagor och domsagor i Sverige. Stockholm 1954.
- " - Namnet riddarsyn. Svensk Juristtidning. Stockholm 1942, s. 683-684.
- Bergh, Edv.*: Vår styrelse och våra landtdagar I. Helsingfors 1884.
- " - " - II. - " - 1888.
- Björne, Lars*: Patrioter och institutionalister. Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del I. Lund 1995.
- " - Brytningstiden. Den nordiska vetenskapens historia. Lund 1998.
- " - Oikeusjärjestelmän kehityksestä. Vammala 1979.
- Blomstedt, Yrjö*: Tuomarinohjeet oikeusperinteessämme, teoksessa Olavus Petri: - " - Laamannin- ja kihlakunnantuomarienvirkojen läänittäminen ja hoito Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla. Helsinki 1958.
- " - Rikoslakireformin ensimmäiset vaiheet vuoden 1866 osittaisuudistukseen saakka. Historiallinen arkisto 59. Helsinki 1964, s. 421-517.
- " - Vaasan hovioikeus 1776-1976, teoksessa Vaasan hovioikeus 1776-1976. Vaasa 1976, s. 33-72.
- Bratholm, Anders-Hov, Jo*: Sivil rettegang. Oslo 1981.
- Caenegem van, R.C*: The era of modern codes. XVIII-XX century, teossarjassa International Encyclopedia of Comparative Law. Volume XVI Civil Procedure. Chapter 2. 1973, s. 2-64.

- Cappelletti, Mauro ja Garth, Bryant*: The balance between written and oral procedures, teossarjassa *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume XVI Civil Procedure. Chapter 1.* 1987, s.1-4.
- Caselius, Ilmari-Heikonen, A.R.*: Osakeyhtiö, edellinen osa. Porvoo 1955, s.12.
- Ehrström, G.*: Reformer i Rysslands domstolsväsende och brottmålsprocess. JFT 1866, s. 227-231.
- Ekström, F.W.*: Om borgen. Helsingfors 1937.
- Ervasti, Kaijus*: Riita-asioiden sovittelumenettely käräjäoikeuksissa, julkaisussa Advokaatti N:o 8/1988.
- Fontell, A.G.*: Om svenska och finska rätten. Helsingfors 1883.
- Granfelt, O. Hj.*: Rättskipning i Gamla Finland under ryska tiden 1721-1811, julkaisussa JFT 1931, s. 274-314.
- Gärde, N.*: Rättegångsbalken, teoksessa *Minneskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland.* Stockholm 1934, s. 369-403.
- Haataja, Kyösti*: Maa- ja Vesioikeus. Helsinki 1945.
- Hafström, Gerhard*: De svenska rättskällornas historia. Lund 1967.
- Halila, Aimo*: Piirteitä Suomen kaupunkien oikeudenhoidosta 1600-luvulla. Teoksessa *Historiallinen aikakauskirja* 1940, s. 261-277.
- " - Historiallinen arkisto 1940, s. 265-266.
- " - Suomen kaupunkien kunnallishallinto 1600-luvulla I. Helsinki 1942.
- " - Porvoon valtiopäivät ja autonomian alkuaika, teoksessa *Kansanedustuslaitoksen historia I.* Helsinki 1962, s. 451-575.
- " - Katsaus ylimmän tuomiovallan käytön kehitykseen ennen korkeimman oikeuden perustamista. Teoksessa *Korkein oikeus 1809-1959.* Toim. Matti Mali . Helsinki 1959, s. 9-38.
- " - Sääty-yhteiskunta alkaa hajota. Teoksessa *Suomen historia 5.* Espoo 1986, s. 203-205.
- Hausen, Reinh.*: Finlands Medeltidsurkunder I. Helsingfors 1910.
- Henell, von, Andreas Joachem*: Det anno 1729 Florerande Sverige. Göteborg 1993.
- Hemmer, Ragnar*: Omaa ja vierasta oikeutemme kehityksessä, julkaisussa JFT 1959, s. 41-51.
- Henell von, Andreas Joachem*: Det anno 1729 Florerande Sverige. Göteborg 1993.
- Hermanson, R.F.*: Muistiinpanot professori R.F. Hermansonin Suomen finanssihallinto-oikeuden luennoista, Jyväskylä 1920.
- " - Anteckningar enligt professor R.F. Hermansons föreläsningar öfver inhemsk förvaltningsrätt. Helsingfors 1898.
- Herzog, Peter E. ja Karlen, Delmar*: Attacks on judicial decisions, julkaisussa *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume XVI Civil Procedure. Chapter 8.* 1982, s. 8-10.
- Holmberg, Håkon*: Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit. Helsinki 1959.
- " - Suomen laamannikunnat ja laamannit, julkaisussa *Turun historiallinen arkisto XVI.* Turku 1963.
- Honka, Olavi*: Prokuraattori oikeuskansleri 1809-1959. Helsinki 1959.
- Hyvönen, Veikko O.*: Kiinteistönmuodostamisoikeus I. Espoo 1998.
- Inger, Göran*: Svensk rättshistoria. Lund 1980.
- Jussila, Osmo*: Suomen perustuslait venäläisten ja suomalaisten tulkintojen

- mukaan 1808-1863. Helsinki 1969.
- " - Maakunnasta valtioks. Juva 1987.
 - " - Kenraalikuvernöörin ja hallituskonseljin kaksoisvalta syntyy 1809-1824. Teoksessa Suomen keskushallinnon historia 1809-1996. Helsinki 1996, s. 62-88.
- Jutikkala, Eino:* Sääty-yhteiskunta, teoksessa Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja, toim. Jutikkala. Porvoo 1968, s.68-82.
Sääty-yhteiskunnan hajoaminen, edellä mainitussa teoksessa, s. 174-188.
- " - Suomen teollistuminen, edellä mainitussa teoksessa, 206-220.
 - " - Hattuhallituksen kukistaminen, teoksessa Suomen historian käsikirja, toim. Arvi Korhonen. Porvoo 1949, s. 574-582.
 - " - Suomen talonpojan historia. Porvoo 1942.
 - " - Säätyvaltiopäivien valitsijakunta, vaalit ja koostumus, teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia IV. Helsinki 1974, s. 9-137.
 - " - Esiteollisen ajan puukaupunkien suurpalot. Teoksessa Tie tulkin-taan, Heikki Ylikankaan juhla-kirja. Juva 1997, s. 491-506.
- Jutikkala, Eino ja Pirinen, Kauko:* Suomen historia. Helsinki 1966.
- Kallenberg, E:* Svensk civilprocessrätt II. Lund 1927.
- Karonen, Petri:* Kämnerinoikeudet Suomen kaupungeissa suurvalta-ajan alkupuolella. Jyväskylä 1994.
- Kekkonen, Jukka:* Itä-Suomen hovioikeus 150 vuotta. Teoksessa Wiipurin Itä-Suomen hovioikeus 1839-1989. Jyväskylä 1992, s.89-105.
- " - Merkantilismista liberalismiin, oikeushistoriallinen tutkimus elinkeinovapauden syntytaustasta Suomessa vuosina 1855-1879. Vammala 1987.
 - " - Autonomian ajan rikosoikeus. Teoksessa Suomen oikeushistorian pääpiirteet, toim. Pia Letto-Vanamo. Jyväskylä 1992, s. 258-269.
 - " - Taloudellisen lainsäädännön liberalisoiminen. Teoksessa Suomen oikeushistorian pääpiirteet, toim. Pia Letto-Vanamo. Jyväskylä 1992, s. 188-201.
 - " - Muutos ja jatkuvuus. Näköaloja oikeushistoriaan. Toim. Jyri Inha. Helsinki 2003.
- Kerkkonen, Gunvor:* Nylands äldsta indelning och förvaltning. I de äldsta urkundernas belysning. HTF 1947, s. 53-62.
- Klami, Hannu Tapani:* Oikeustaistelijat Suomen oikeustiede Venäjän vallan aikana. Porvoo 1977.
- " - Tutkimuksia vuoden 1734 lain taustasta ja tulkinnasta. Turun yliopiston yksityisoikeudellisen laitoksen julkaisuja A:34:1981. Turku 1981.
 - " - Roomalainen oikeus Suomessa, teoksessa Kaser: Roomalainen yksityisoikeus. Porvoo 1968, s. X-XII.
- Klinge, Matti:* Keisarin Suomi. Helsinki 1997.
- " - Suomi Euroopassa. Keuruu 2003.
- Korpijaakko, Kaisa:* Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa. Helsinki 1989.
- Koskinen, Yrjö:* Suomenmaan keskiaiaisesta aatelistosta. Teoksessa Historiallinen arkisto VIII. Helsinki 1884.

- Krusius-Ahrenberg, Lolo:* Suomi valtakunnan ulko- ja sisäpolitiikassa. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia II. Helsinki 1981, s.17-24.
- " - Uutta luovaa valtiopäivätoimintaa vanhoissa puitteissa (1863-1867) teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia II. Helsinki 1981, s. 95-247.
- Kuusi, Sakari:* Yrjö Maunu Sprengtorten. Jyväskylä 1971.
- Lappalainen, Juha:* Alioikeusuudistus 1887-1993. Jyväskylä 1994.
- Letto-Vanamo, Pia:* Käräjäjyhteisön oikeus, oikeudenkäyttö Ruotsi-Suomessa ennen valtiollisen riidanratkaisun vakiintumista. Helsinki 1995.
- Letto-Vanamo, Pia:* Miksi Suomessa ei ole asianajomonopolia. Teoksessa Asianajaja-oikeutta. Teoksessa Asianajajaoikeutta, toim. Matti Ylöstalo. Juva 1985, s. 12-26.
- Lilius, Patrik:* Säätyvaltiopäivien työmuodot, teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia IV. Helsinki 1974, s. 281-293.
- Liljenstrand, Axel:* Finlands jordnaturer och äldre skatteväsende, jämte ett blad ur dess kulturhistoria. Helsingfors 1894.
- v. Liszt, Franz:* Riksoikeuden yleiset opit. Toim. Niilo Salovaara. Helsinki 1947.
- Luukko, Armas:* Vaasan kaupungin historia II. Vaasa 1979.
- " - : Etelä-Pohjanmaan historia III. Vaasa 1945.
- Mali, Matti:* Korkein oikeus 1809-1959. Helsinki 1959.
- Malmström, Åke:* Rättsutvecklingen 1736-1809. Teoksessa Minneskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland. Stockholm 1934
- Merikoski, V. :* s. 91-142.
- Suomen julkisoikeuden oppikirja I Nide. Porvoo 1946.
- Myllyntaus, Timo:* Suomen talouspolitiikka ja valtionalous 1809-1860. Teoksessa Suomen taloushistoria I. Helsinki 1980, s.333-366.
- Möller, Sylvi:* Kokkolan kaupungin historia III. Porvoo 1970.
- Nikula, Oscar:* Kaupunkilaitos 1721-1875, teoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia I keskiajalta 1870-luvulle. Vantaa 1981, s. 216-225.
- Nousiainen, Kevät:* Prosessin herruus. Helsinki 1993.
- Osmonsalo, Erkki:* Itsevaltiuden kausi, teoksessa Suomen historian käsikirja (toim. Arvi Korhonen). Porvoo 1949, s. 53-163.
- " - Perustuslaillisen kehityksen kausi, edellä mainitussa teoksessa, s. 164-288.
- Palmen, E.G.:* 1863-64 vuosien valtiopäivät, teoksessa Oma Maa II. Porvoo 1908, s. 636-648.
- Palmen, J.Ph.:* Det nya lagverkets historia, teossarjassa Juridiskt Album I:3. Helsingfors 1863.
- Pihlajamäki, Heikki:* Evidence, crime and the legal profession. Lund 1997.
- " - *Ius polittiae*-havaintoja politiaoikeuden pirstaloitumisesta ja rikosoikeuden kehityksestä 1800-luvulla. Lakimies 1999/4, s.511-529.
- " - "At synd och laster icke skall blifva ostraffade": straffrättslig appellationsförbud i svensk rättshistoria. Teoksessa Norden, Rätten, Historia. Saarijärvi 2004, s. 265-289.
- Pihlajamäki, Heikki - Pylkkänen Anu:* Suomalainen oikeustiede eurooppalaisessa traditiossa. Oikeushistorian julkaisuja 3. Helsinki 1996.
- Pipping, Hugo:* Suomen talouselämä. Tampere 1947.

- Puntila, L.A.*: Suomen poliittinen historia. Helsinki 1971.
- Ranta, Raimo*: Suurvalta-ajan kaupunkilaitos, teoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia 1 keskiajalta 1870-luvulle. Vantaa 1981, s.51-96.
- Rauhala, K.W.*: Keisarillinen Suomen Senaatti 1809-1909 I-II. Helsinki 1914,1921.
- Rein, Th.*: Juhana Wilhelm Snellman, teoksessa Oma Maa III. Porvoo 1908, s.157-175.
- Renvall, Pentti*: Nykyajan historiantutkimus. Porvoo 1983.
- Ruutu, Martti*: Viipurin hovioikeuden perustaminen, teossarjassa Historiallinen Arkisto 1937 XL III 6.
- Rytkölä, Olavi*: Valtion vakinaisten virkamiesten palkkaus- ja eläkeoikeus. Vammala 1948.
- Salenius, J.M.*: Oikeusistuimet ja kainkäyttö Vanhassa Suomessa v.v. 1721-1812, teossarjassa Historiallinen Arkisto 1915 (25:3).
- Sandelin, Johan Helmer*: Bidrag till kändedomen häradsrättsnämnden enligt gällande rätt i Finland och Sverige. Helsingfors 1936.
- Savolainen, Raimo*: Keskusvirastot, virastot ja laitokset 1809-1917. Teoksessa Suomen keskushallinnon historia 1809-1996. Helsinki 1996, s. 299-317.
- Sjögren, Ivar.W.*: Kompendium över den svenska rättshistoriens allmänna del. (Moniste).
- Sjöström, Bertil*: Om tredskodom enligt finsk och svensk civilprocessrätt. Helsingfors 1916.
- Ståhlberg, K.J.*: Suomen hallinto-oikeus. Sisäasiain hallinto. Helsinki 1931.
- Tala, Jyrki*: Miten kansalainen voi päästä oikeuksiinsa. Suomen Lakimiesliiton XXVIII lakimiespäivien pöytäkirja. Forssa 1984.
- Tegengren, Ernst*: Bidrag till domstolarnes i Finland historia III. JFT 1900, s.32-72.
- " - I anledning af Kejserliga förordningen den 27 april 1868. JFT 1881, s. 364-375.
- " - Bidrag till domstolarnes i Finland historia V. JFT 1900, s. 241-250.
- Tiihonen, Seppo ja Paula*: Suomen hallintohistoria. Helsinki 1984.
- Tiihonen, Seppo*: Herruus 2, Ruotsi ja Venäjä. Helsinki 1994.
- " - Nykyisen modernin hallitsemismallin synty vuosisadan alussa. Teoksessa Tie tulkintaan.Heikki Ylikankaan juhla kirja. Juva 1997 s. 456-482.
- Tirkkonen, Tauno*: Suomen rikosprosessioikeus I ja II. Helsinki 1948, 1953.
- " - Suomen siviiliprosessioikeus I. Porvoo 1961.
- " - Uusi todistuslainsäädäntö. Vammala 1949.
- Tuominen, Uuno*: Valtiopäivätyön satoa (1863-1878). Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia II. Helsinki 1981,s. 461-646.
- " - Uuden valtiopäiväjärjestyksen alkukausi (1872-1878). Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia II. Helsinki 1981, s. 377-460.
- Turpeinen, Oiva*: Nälkä vai tauti tappoi? Kauhuvuodet 1866-1868. Jyväskylä 1986.
- Tyynilä, Markku*: Senaatti. Helsinki 1992.
- " - Valtiosäännön ja keskeisten valtioelinten historia. Teoksessa Suomen oikeushistorian pääpiirteet, Pia Letto-Vanamo (toim.). Jyväskylä 1992, s. 129-148.

- Ukkonen, Jyrki:* Kuinka porvarillinen tuomioistuinlaitos omaksuttiin yksivaltaiselle Venäjälle. Helsingin Yliopiston rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos. Helsinki 2002.
- Vahtola Jouko,:* Suomen historia jääkaudesta Euroopan unioniin. Keuruu 2003.
- Villstrand, Nils Erik:* Suurvaltakausi 1617-1721. Teoksessa Kuninkaita ja alamaisia. Suomen historia 1523-1809. Tammisaari 2000, s. 127-320.
- Voionmaa, Väinö:* Tampereen kaupungin historia I. Helsinki 1929.
- Wrede, R.A.:* Finlands gällande civilprocessrätt I. Helsingfors 1911.
 - ” - ” - ” - II. Tammerfors 1943.
 - ” - Några synpunkter i fråga om ny rättegångsordning i Finland.
 II Underdomstolarnas organisation. JFT 1895.
 - ” - Rättsutvecklingen i Finland efter skilsmässan från Sverige. Teoksessa Minneskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland. Stockholm 1934, s. 424-491.
- Ylikangas, Heikki:* Käännekohtat Suomen historiassa. Helsinki 1986.
 - ” - Miksi oikeus muuttuu. Juva 1984.
 - ” - Vuoden 1734 lain syntytausta. Teoksessa Kekkonen, Jukka-Korpijaakko, Kaisa- Ylikangas, Heikki: Oikeudellisen sääntelyn kehityslinjoja. Juva 1986, s. 12-27.
 - ” - Oikeushistorian tutkimuksesta ja metodista. JFT 1968, s.369-378.

Lyhenteitä

HE	Hallituksen esitys
HTF	Historisk Tidskrift för Finland
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
KA	Kansallisarkisto
KD	Kirjediario
Ks.	Katso
LM	Lakimies
OK	Oikeudenkäymiskaari
mf	Mikrofilmi
s.	sivu, sivut
Sen	Senaatti
STO	Senaatti talousosasto
VSV	Valtiosihteerinvirasto
Toim.	Toimittanut

- Landtdagen 1867 Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Proposition till Finlands Ständer, om indragning af Kämnersrätter, Lagmansrätter och Riddarsynerätt, samt ändring eller upphävande af åtskilliga lagens rum rörande rättegångsordningen och vissa domstolars organisation.
- Landtdagen 1872 Hans Kejserliga Majestäts Nådiga proposition till Finlands Ständer om sådan ändring af 16 § 10 kap. R.B. att ägotvister emellan

kronohemman framdeles sklola af allmänna domstolar upptagas avgöras.

Valtiopäivät 1872 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Esitys Suomenmaan Sääd-
dyille, Oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 16 §:n muuttamisesta,
että tilusriidat kruununtilain välillä wastedes ovat yleisten oi-
keuten ylösotettawat ja ratkaistawat.